

РОССИЯ

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ
КОНФЕРЕНЦИЯ**

**МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКАЯ
КОНФЕРЕНЦИЯ «ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ
В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ»**

**14 ПАРТ
14 ИЮНЬ**

[HTTP://WWW.INTEREUROCONF.COM](http://www.intereuroconf.com)

РОССИЯ 2024

РУДН

МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНО- ПРАКТИЧЕСКАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ «ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ»

Том 15

15 июнь

СБОРНИКИ НАУЧНЫХ РАБОТ

с 2-153 страницы

Главное редакторы:

Е. Д. Хоменко

Руководитель программ ИППК РУДН, преподаватель первой категории по географии, автор курсов «Педагог», «Педагог дополнительного образования

Ю. В. Кузнецова

Преподаватель ИППК РУДН, автор дистанционной программы «Практический курс иностранного языка»

А. А. Атабекова

Проректор по многоязычному развитию

Ю. Н. Эбзеева

Первый проректор – по образовательной деятельности

Л. И. Ефремова

Проректор по международной деятельности

Е. Н. Казакова

Проректор по кадровой политике и административной работе

Москва 2024

АЛГОРИТМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИИ И ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В МЕДИЦИНСКИХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6567445>

А.Кодиров

Э.Шукуров

Самаркандский Государственный Университет имени Шарофа Рашидов

Первые системы CDSS были получены в результате исследований экспертных систем, и разработчики стремились запрограммировать компьютер с помощью правил, которые позволили бы, тему «думать» как специалисту-клиницисту, когда он сталкивается с пациентом. Эти первоначальные исследования показали, что эти системы могут быть полезны в дополнение к исследованиям, поскольку они выполняют некоторые рутинные задачи, информируя клиницистов о потенциальных проблемах, может использоваться, чтобы помочь клиницистам принимать решения, предоставляя предупреждения или предложения для рассмотрения [1].

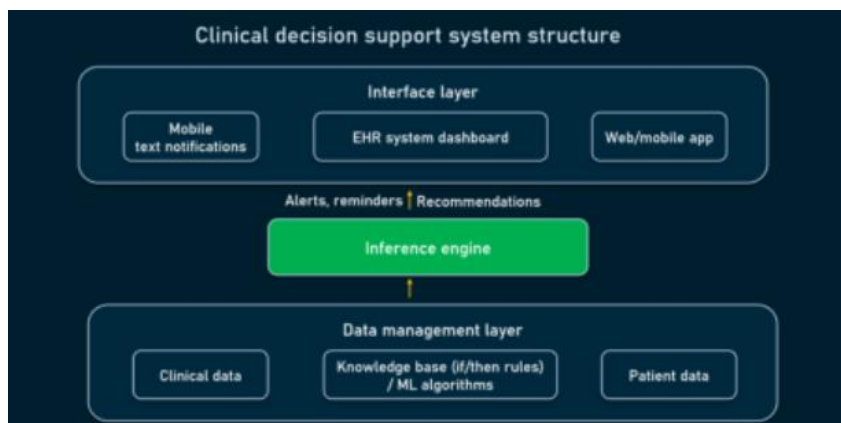
Современное общество все чаще просит медицинское сообщество не допускать «ошибок» в клинической практике, но ошибки являются частью человеческого вмешательства: эмоции, поведение и психологические паттерны или сложные обстоятельства могут повлиять на человеческую деятельность. Запоминание всех методов диагностики и лечения для любого пациента в любое время невозможно [2].

Архитектура CDSS

Простая CDSS состоит из трех основных элементов: уровня базы данных или управления данными, механизма обобщения или уровня обработки и пользовательского интерфейса.

Уровень управления данными

- клиническая база данных, в которой хранится информация о заболеваниях, диагнозах и результатах лабораторных исследований;
- информация о пациенте;
- машинное обучение базы знаний в виде моделей

Механизм логического вывода или уровень обработки применяет набор правил или алгоритмов и данных из базы знаний к существующим данным пациента. Результаты отображаются через слой пользовательского интерфейса — мобильное, веб-приложение или настольное приложение, панель управления системой EHR или мобильные текстовые оповещения, основанные и не основанные на знаниях системы [3].

CDSS- основанная на знаниях

Эти типы систем построены на базе знаний, где каждая часть информации структурирована в виде правил. Например, если сделан новый заказ на анализ крови, и тот же анализ крови был выполнен в течение последних 24 часов, то его можно повторить. Механизм вывода регулирует установленную логику для объединения доказательных правил с информацией об истории болезни пациента его или ее текущем состоянии. Результаты приходят в виде предупреждений, заметок, диагностических рекомендаций, ряда вариантов лечения или упорядоченного списка возможных решений, а последнее слово принадлежит специалисту.

Не основано на знаниях CDSS

Основное отличие от предыдущей группы — использование моделей машинного обучения. Вместо того, чтобы обращаться к библиотеке заранее определенных правил, такая система учится на прошлом опыте и находит закономерности в исторических данных. Это два наиболее часто используемых метода в CDSS.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Clinic Decision Support Systems. Eta S. Berner, Ed.D. 2009
2. Decision Support Systems in Medicine – Anesthesia, Critical Care Medicine. Thomas M. Hemmerling, Fabrizio Cirillo and Shantale Cyr. 2012. 2-chapter.
3. An overview of clinical decision support systems: benefits, risks, and strategies for success. Reed T. Sutton 1, David Pincock. 2020.

KUVA IS AN EXAMPLE OF EARLY MEDIEVAL URBAN CULTURE

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6554426>

Abdullayeva Maftuna Ilhomjonovna

*Kuvasoy city 27th general secondary education
school primary school teacher*

Talabjanov Bunyodbek Saidahmadovich

*Fergana State University
2nd year master's degree in history*

Annotation: *This article provides an overview of the history of archeological research in Kuva Shahrستان and the projects of a tourist destination being created in the area. The development of tourism in the region is expected to have a positive impact on other sectors.*

Keywords: *Kuva Shahrستان, archeology, Buddhism, tourism, Fergana, tourists, projects.*

Many historical and cultural heritage sites in our country serve our people and tourists around the world to gain a deeper understanding of history. Kuva Shahrستان, located in the Kuva district of Fergana region, is also a historically valuable monument. To better understand the historical significance of the object in the territory of Kuva Shahrستان, several archeological studies were conducted, and many residential buildings, objects and historical objects were found and studied.

In particular, in the early 30s of the XX century, during the construction of the Greater and Southern Fergana canals in 1939–1940 and in 1951 by members of the Pamir-Fergana archeological expedition, archeological excavations under the hills of Kuva Shahrستان left no doubt that the ruins of the ancient city were hidden.

The first large-scale excavations in ¹Kuva Shahrستان were started in 1956 by specialists at the Institute of History and Archeology under the Academy of Sciences of Uzbekistan. Y.Gulyamov is the general director of this archeological research. With a break of 15 years, many archeological artifacts were found. At the entrance to the religious complex, which consists of a large rectangular courtyard (11.9x 11.9 m) and a temple (21 x 41 m) in the northern part of the city of Kuva, buried at a depth of only 40 cm above ground level.

²A Buddha statue twice the size of a lying human body was discovered during excavation. The Buddhist temple found during the excavations testifies to the fact that Buddhists lived in this part of the country. The findings of Kuva show the similarity of the materials found in India and East Turkestan, the development of cultural and economic ties in the Middle Ages, the rise of culture and art.³ The discovery of such archeological monuments shows how important the historical

object of this region is. However, one of the most pressing issues today is to introduce this historical and cultural heritage site to the world community and to meet the needs of tourists with infrastructure based on world standards.

A number of projects have been developed by the Fergana Regional Department of Cultural Heritage and the Fergana Regional Department of Tourism to turn cultural heritage sites into tourist attractions in the Fergana region.

In particular, there are plans to conduct large-scale work in the "Kuva Shahrستاني," which we are studying. that is, the establishment of the "Museum of Religions of the Fergana Valley," the entrance to the "Arch of the Qarakhanids" attached to the

¹ Heir Youth Magazine No. 6, 2011 Blessed Sources Secrets of the Kuva Valley
A. Sodikov

² Heir Youth Magazine 2011, No.6 Buddhist Findings of Ancient Kuva Ph.D.
N. Abdulhatov B. H. Matboboyev, R. T. Shamsutdinov, A.

³ Mamajonov and Ferganas cities on the Great Silk Road. Andijon: Meros, 1994. –P. 53. defensive wall, the symbolic mausoleum "Ahmad al-Fargani," the construction of mint 7 billion souls, "Kuva Shahrستان 848.8 million sums for constructing 3.3 km bypass road, 600 million sums for electrification and lighting of new facilities, supply of drinking water, water supply and irrigation to new and existing facilities It is planned to allocate 584 million souls, a total of **9,032.8** billion souls.

⁴The implementation of this project will not only turn Kuva Shahrستان into a major tourist destination, but also have a positive impact on the lifestyle of the population of this region. Because of large-scale work, more than a hundred new jobs are expected to be created. Local entrepreneurs will also have the opportunity to expand and develop their industry-related activities.

In conclusion, it is important to preserve this place of our country, which has a rich historical past, in the best possible condition and pass it on to future generations, as well as to show that our country is one of the world's historical sites by attracting tourists is a task.

⁴ By the General Directorate of Tourism and Sports of Fergana region Report on the work done in January-September 2021 // Current archive. 2021

TALABANING MANTIQIY FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING O'RNI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6556953>

Abdullayeva Sanobar Berdiyevna

SamDTU "Informatika, information texnologiyalar" kafedrası assistenti

Mo'minboyev Diyorbek Jasurbek o'g'li

SamDTU farmatsiya fakulteti 104 guruh talabasi

Annotatsiya: *Ta'lim berish tizimining asosiy maqsadlaridan biri, jamiyatga kerakli malakali mutaxassisni tayyorlashdir. Yosh mutaxassis doimo murakkablashib borayotgan ma'lumotlarni qabul qilishda qiyinchilik sezmasligi uchun oliy o'quv yurtlari oldida kreativ, ijodiy fikrlovchi shaxs tayyorlash vazifasi turadi. Mantiqiy fikrlash bizni o'rab turgan va sodir bo'layotgan har bir narsaga aql-idrokni aniqlashga imkon beradi, shuning uchun uni ishlab chiqish va qo'llash odamlar uchun juda muhimdir.*

Kalit so'zlar: *mantiqiy fikrlash, qobiliyat, ta'lim, tibbiyot, mutaxassis, ijodiy fikrlash, axborot texnologiyalar, matematik mantiq, ehtimollar nazariyasi, matematik statistika elementlari, voqelik*

Ishning maqsadi: Talabanning o'quv faoliyatini takomillashtirish, ya'ni uning intellektual fikrlash qobiliyatini shakllantirish zamonaviy ta'limning asosiy natijasi bo'lishi lozim. Hozirda oliy o'quv yurti talabalarida bilimlarni izlab topish haqidagi meta-bilimlar shakllangan bo'lishi ham talab qilinmoqda. Ular ilmiy izlanish mantig'i bilan izlanish faoliyati texnologiyasi bilan tanish bo'lishlari, ularda o'z faoliyati natijalarini baholay olish, uni korreksiya qilish, izlanish natijalarini ifodalash va taqdim etish ko'nikmalari ham shakllantirilgan bo'lishi lozim. Talabalarda ijodiy va mantiqiy fikrlashni o'stirish va rivojlantirish, ularni muayyan ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish bugungi kun talabidir. Bunda talabani har tomonlama rivojlantiradigan, uni ijodiy va mustaqil fikrlashga o'rgatadigan, qobiliyatini qadamba-qadam o'sishiga imkon yaratadigan, tafakkurining yangi-yangi qirralarini ochadigan ta'lim-tarbiya muayyan pedagogik metodlar uyg'unligidagina aniq natijalarga erishish imkonini berishini ta'lim amaliyoti ko'rsatayotganligi uchun ham mashg'ulotlarda talabalarining ijodiy qobiliyatlari va mantiqiy fikrlashlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'limning faol texnologiyalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Material va uslublar: Mantiqiy fikrlash bu - insonning bizni o'rab turgan hamma narsani va harakatlar, narsalar yoki hodisalar o'rtasidagi munosabatlar yoki farqlarni anglash qobiliyati hisoblanib, tahlil qilish, taqqoslash, mavhumlashtirish va tasavvur qilish orqali uni kuzatishi mumkin.

Mantiqiy fikrlash doimiy ravishda turli xil ilmiy ishlarda qo'llaniladi, chunki bu avvalgi tajribalardan kelib chiqadigan turli xil echimlar orqali ob'ektlarni, farazlarni, protseduralarni tahlil qilish, taqqoslash, aniqlash va farqlash imkonini beradi. Shu sababli, mantiqiy fikrlash bizni atrofimizdagi turli xil vaziyatlarni yoki ob'ektlarni mulohaza qilish, bahslashish va tushuntirish vositasi deb hisoblashadi.

Mantiqiy fikrlashning rivojlanishi, har bir kishiga, yoshidan qat'i nazar, zarurdir. Mantiqiy fikrlash qobiliyati sizni tezroq qaror qabul qilish, mantiqiy zanjirlar yaratish, turli ob'ektlar orasidagi munosabatlarni topish va natijani qisqa muddatda oldindan belgilash imkonini beradi. Bundan tashqari, har bir kishi boshqalarning xatti-harakatlarini tahlil qilib, ularning harakatlarining sabablarini aniqlay oladigan rivojlangan mantiqiy fikrlash orqali va maxsus tadbirlar, o'yinlar va mashqlar orqali erishiladigan qobiliyatdir.

Tibbiy ta'limning o'ziga xos xususiyatlaridan biri-bo'lajak tibbiyot xodimlarining mustaqil fikrlash qobiliyati darajasi bilan xarakterlanadi. Agarda talaba mustaqil izlanish, mantiqiy fikrlash va mustaqil yechimlar qabul qilish qobiliyatiga ega bo'lmasa, kelajakda unga insonlarning salomatligi bilan bog'liq bo'lgan muhim ishlarni ishonib topshirib bo'lmaydi.

Shuningdek, talabaning kelajakda mustaqil faoliyat yuritishini ta'minlashda fanlar integratsiyasi muhim o'rin tutadi. Bu masala esa o'quv rejasini shakllantirishda fanlarning o'zaro bog'liqligi, bir-biriga ta'siri va ularning salmoqlilik darajasini hisobga olishga bog'liq. Ko'rinib turibdiki, o'quv rejasini yagona tizim sifatida qarab unga tizimli yondoshish zarur.

Ma'lumki, har qanday mutaxassis o'z sohasida kompetent professionalizmga ega bo'lgan taqdirdagina haqiqiy mutaxassis hisoblanadi. Bunday mutaxassis har bir fikrini asoslay bilishi kerak. Bu esa talabadan faqat mutaxassislik fanlarini emas, balki mantiqiy fikrlash qobiliyatini o'stiruvchi fanlarni ham o'rganishni taqozo etadi. Ushbu muammmoni hal etishda axborot texnologiyalar, matematik mantiq, ehtimollar nazariyasi va matematik statistika fanlari talabalar mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda alohida ahamiyat kasb etadi. Bu esa o'z navbatida tibbiy ta'lim yunalishlarida ham matematik mantiq, ehtimollar nazariyasi va matematik statistika elementlari, informatika va axborot texnologiyalari fanlarini chuqurlashtirilgan holda o'tish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Ma'lumki, tibbiyotda uchraydigan muammoviy vaziyatlar bo'yicha to'g'ri xulosalar chiqarishda o'z fikrini asoslash va voqealikni kelib chiqish sabablarini aniqlash, hamda vaziyatlarni baholash yuqorida qayd etilgan fanlarga asoslanishni taqozo etadi.

Ko'rinib turibdiki, talaba ma'lum vaziyatlar bo'yicha statistik ma'lumotga ega bo'lsa, uni axborot texnologiyalari yutuqlari yordamida tahlil etish zaruriyatini his etadi va unga asoslanib vaziyatga nisbatan asoslangan mantiqiy xulosalar chiqarishga odatlanadi. Boshqa tomondan bo'lajak mutaxassislar o'z sohasida axborot

texnologiyalari yutuqlariga ijodiy yondoshgan holda undan unumli foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Yuqorida yuritilgan fikrlarga asoslangan tibbiy ta’lim natijasida talaba mustaqil faoliyat ko‘rsatishga yoki magistraturada o‘qishni davom ettirib, kelajakda kompetent professionalizm darajasiga ko‘tarilishi mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. Mantiqiy fikrlashning ma'nosi Ensiklopediya, 2022 y.
2. “Oliy tibbiy ta’lim islohatlarida innovatsion pedagogik texnologiyalarning o‘rni va samaradorligi” XIV – o‘quv-uslubiy seminar, 2019 y.
3. O.U. Avlaev, S.N. J uraeva, S.R. Mnrzaeva. “Ta’lim metodlari”. Ukuv-uslubiy kullanma. Toshkent: - «Navruz» nashriyoti. 2017 y.
4. Innovatsion ta’lim texnologiyalari / Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To‘raev A.B. – Toshkent: 2015
5. O.D.Raximov, O.M.Turg‘unov, Q.O.Mustafaev, H.J.Ro‘ziev Zamonaviy ta’lim texnologiyalari /Toshkent, “Fan va texnologiya nashriyoti”, 2013y.

BIOLOGIYA FANINING MAZMUNI, VAZIFALARI VA O'RGANISH METODLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6554517>

Buranova Xayriniso Shodiyevna

Bektemir tumani, 345- maktab

Biologiya fani 2-toifa o'qituvchisi

Annotatsiya: *Fikr inson faoliyati, uning o'z kuchi, qudrati va bilimini tashkil etuvchi ma'naviy insoniy sifatidir. Fikr rivoji ijtimoiyiqtisodiy taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo'lganligi uchun, biologiyani o'qitish jarayonida o'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikr yuritish ko'nikmalarini rivojlantirish zarur.*

Kalit so'zlar: *biologiya, tizimli fikr yuritish, bog'lanish, munozara, bahslar*

Biologik ob'yektlar, tabiatdagi mavsumiy o'zgarishlarni o'rganish maqsadida tajriba va kuzatish o'tkazish yuzasidan ko'rsatmalar tayyorlashi: O'quvchilarning qiziqishlarini hisobga olgan holda ularning mustahkam ta'limi uchun qo'shimcha adabiyotlar va mul'timedialarni tanlashi lozim. O'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikr yuritish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun, ta'lim arbiya jarayonida rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasini qo'llash zarur. Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasining asosiy g'oyasi o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirish sanaladi.

Mazkur texnologiyaning asosiy xususiyatlari:

- o'quvchilarni o'z bilish faoliyatini sub'yektiga aylantirib, fikr yuritish mexanizmini shakllantiradi, rivojlantiradi.
- o'quvchilarning bilish faoliyati imperik va nazariy bilish yaxlitligida tashkil etilib, o'qitish jarayonida bilimlarni deduktiv usulda o'rganish ustuvor bo'ladi.
- o'qitish jarayonining asosini o'quvchilarning o'quv topshiriqlarini bajarish orqali vujudga keltiriladigan mustaqil faoliyat tashkil etadi.
- o'quvchilarning aqliy rivojlanishiga zamin tayyorlab, bu jarayonda tanqidiy va ijodiy fikr yuritishni shakllantirish ustuvor yo'nalish sanalada.

Fikr yuritishning bu ikki tipi birbirini to'ldiradi va taqozo etadi.

Tanqidiy fikr yuritish shaxsning voqea va hodisalar haqidagi munosabati va fikrini vujudga keltirib, uning tarkibiga quyidagilar kiradi:

Taxliliy fikr yuritish (axborotni tahlil qilish, zarur faktlarni tanlash, taqqoslash, faktlar va xodisalarni O'quvchilarda taxliliy fikr yuritish ko'nikmalarini shakllantirish uchun biologiya o'qituvchisi har bir darsda avval o'rganilayotgan ob'yektlar bilan o'rganilgan ob'yekt o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlaydigan topshiriqlarni berishi kerak. O'quvchilar darslikda berilgan o'quv axborotini tahlil qiladi, organlar sistemasi haqidagi faktlarni tanlaydi, ularni avvalgi ob'yektlar bilan

taqqoslab, xulosa chiqaradi. Demak, daryo qichqichbaqasining ichki tuzilishini taxlil qilib, avval o`rganilgan yomg`ir chuvalchangi, suv shilliq qurti bilan takqoslab o`rganadi. O`quv materiallarining bu tarzda o`rganilishi o`quvchilarda taxliliy fikr yuritish ko`nikmalarining tarkib toptirishga zamin tayyorlaydi.

Bog`lanishli (assotsiativ) fikr yuritish (avval o`rganilgan bilimlar, faktlar orasidagi bog`lanishlarni aniqlash, tanish ob`yekt va hodisalarning yangi xususiyatlari va sifatlarini topish). Bog`lanishli fikr yuritish o`quvchilarning avval o`zlashtirgan bilim, ko`nikma va malakalarini kutilmagan, noodatiy vaziyatlarda ko`llab yangi bilim va ko`nimalarni o`zlashtirishlariga zamin tayyorlaydi.

Mustakil fikr yuritish muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, farazlarni ilgari surish, avval o`zlashtirgan bilim, ko`nikma va malakalarni yangi vaziyatlarda qo`llab, yangi bilim, ko`nikma va malakalarni egallash, o`z fikrini dalillash. Mustaqil fikr yuritish shaxs hayotida muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli biologiyani o`qitishning barcha shakllarida, o`quvchilarda mustaqil fikr yuritish ko`nikmalarini rivojlantirishga ahamiyat berish zarur.

Mustaqil fikr yuritish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi: I. Muammoli vaziyatlarni taxlil qilish.

II. Farazlarni ilgari surish.

III. Avval o`zlashtirgan bilim, ko`nikma va malakalarni yangi vaziyatlarda qo`llab, yangi bilim, ko`nikma va malakalarni egallash.

IV. O`z fikrini dalillash.

V. Javobning to`g`riligini tekshirib ko`rish.

o`quvchilarda mustaqil fikr yuritishni rivojlantirishi uchun o`qituvchi har bir mavzuni o`rganishda muammoli vaziyatlarni vujudga keltirishi va o`quvchilarning bilish faoliyatini muammoli vaziyatlarni hal qilishga yo`llashi lozim.

Tizimli fikr yuritish (o`rganilgan ob`yektни qismlarga ajratish, uning yaxlitligi, o`zaro bog`liqligini aniqlash va tavsiflash ko`nikmasi). Tizimli fikr yuritish o`quvchilarning o`rganilayotgan ob`yektни qismlarga ajratish, uning yaxlitligini, o`zaro bog`liqligini aniqlash va tavsiflash ko`nikmalarini rivojlantirishga asoslanadi.

O`qituvchi o`quvchilarda tizimli fikr yuritishni rivojlantirish uchun muayyan mavzularda o`quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etishi va tegishli o`quv topshiriqlarini tuzishi lozim, Shunday qilib, tanqidiy fikr yuritish taxliliy, bog`lanish, mustaqil, mantiqiy, tizimli fikr yuritishni mujassamlashtirib ular o`rtasida ichki va tashqi, muayyan va nisbiy bog`lanishlar mavjud. O`quvchilarda, ijodiy fikr yuritish ko`nikmalarni rivojlantirishda o`qituvchi yuqorida qayd etilgan taxliliy fikr yuritishning tarkibiy qismlaridan, xususan, mustaqil fikr yuritish ko`nikmalaridan foydalanishi mumkin. O`quvchilarda nomlari zikr etilgan fikr yuritish ko`nikmalarini rivojlantirmay turib ijodiy fikr yuritish ko`nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish mumkin emas. Ijodiy fikr yuritish ko`nikmalari ijodiy faoliyat tajribalarining asosini tashkil etadi. Ijodiy faoliyat tajribalarini egallashda o`quvchilar aqliy faoliyat usullari bo`lgan o`rganilayotgan ob`yektни tahlil qilish, takqoslash, tarkibiy qismlarga

ajratish, sintezlash, sabab oqibat bog`lanishlarini tasavvur qilish, umumlashtirish va xulosa yasashni egallagan bo`lishlari lozim. Shundagina o`quvchilar ijodiy faoliyatning asosini tashkil etadigan xususiyatlar:

I. Tanish ob`yektlarning yangi xususiyatlari va vazifalarini topishi;

II. Tanish vaziyatlardagi muammolarni mustaqil ravishda hal etish;

111. Bilim va ko`nikmalarni yangi kutilmagan vaziyatlarda qo`llash orqali muammoni hal etish;

IV. O`zlashtirgan bilim va ko`nikmalarni amaliyotda ijodiy qo`llashni o`rganishi mumkin.

O`quvchilarda mustaqil va ijodiy fikr yuritish ko`nikmalarini rivojlantirishning muhim sharti, o`quvchilarning o`z fikrlarini dalillash va asoslash sanaladi. Shu sababli, o`quvchilarning mustaqil va ijodiy fikr yuritish ko`nikmalari asosan, o`quv munozaralari va bahslar orqali rivojlantiriladi.

O`quv munozaralari va bahslarni tashkil etish quyidagi bosqichlardan iborat bo`ladi:

I. O`quv munozaralari va bahslarni keltirib chiqaradigan o`quv topshiriqlari bilan tanishish.

II. O`quv topshiriqlaridagi muammolarni hal etish yo`llarini belgilash;

III. Axborot manbai yoki darsliklardagi o`quv materialini o`rganish, taxlil qilish va undagi asosiy g`oyani ajratish;

IV. Muammolarni hal etish bo`yicha javoblarni tayyorlash;

I. Javoblarni ko`rgazmali vositalar yordamida dalillash;

II. Javoblarning to`g`riligini tekshirib ko`rish;

III. O`zo`zini nazorat qilish, o`zaro nazoratni amalga oshirish;

O`quv munozaralarining ikki turi mavjud, agar ikki o`quvchi o`zaro hamkorlikda yoki o`quvchining kompyuter bilan muloqoti tashkil etilsa, bu *dialog tarzidagi munozara*, agar munozara o`quvchilarning kichik guruhlardagi mustaqil ishi asosida tashkil etilsa *polilog tarzidagi muloqot sanaladi*.

O`qituvchi darsda o`rganiladigan mavzuning didaktik maqsadidan kelib chiqqan holda qay tarzidagi munozarani tashkil etishni nazarda tutib tegishli o`quv topshiriqlarni tayyorlaydi.

Har qanday o`quv munozaralari ijodiy izlanish asosida tashkil etiladi. Ijodiy izlanishlar quyidagi bosqichlarda tashkil etilishi maqsadga muvofiq:

I. Ijodiy izlanish maqsadini aniqlash;

11. Ijodiy izlanish maqsadiga muvofiq mustaqil ishlarni tashkil etish;

111. Guruh a`zolari o`rtasida fikr va axborot almashinuvini amalga oshirish;

1V. Olingan natijalarni tasavvur qilish va uni loyihalash; V. Maqsadni amalga oshganligi va olingan natijani tahlil qilish; VI. Zarur hollarda tegishli o`zgartirishlar kiritish.

REFERENCES:

1. J.Tolipova, A. T. G`ofurov «Biologiyadan yangi pedagogik texnologiyalar» 2002 y . 2. 3.Yu. N. Verzilin, M. Korsunskaya «Biologiya o`qitishning umumiy metodikasi»,«O`qituvchi» 1983 y.
3. Sh. A. Amonashavili, S.N. Lisenkova va boshqalar «Pedagogik izlanish», «O`qituvchi» 1990Y.
4. A. Zunnunov va boshqalar «O`rta Osiyoda pedagogik fikr tarakkiyotidan lavxalar», «Fan» 1996 y.
5. J. Tolipova, A.T.G`ofurov «Biologiya o`qitish metodikasi» metodik qo`llanma. Akadem litsey va kasb hunar kollejlari uchun. O`qit. 2004 y.

GENERAL NOTES ON FUNCTIONAL STYLES OF ENGLISH LANGUAGE

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6557374>

Djangirova Gulzira Takhirovna

teacher at the Uzbek state university of physical education and sport

Abstract: *Present article is devoted to the functional styles on English language. Five main functional styles and some problems of the functional Styles classification have been widely explained.*

Keywords: *belles-lettres, publicistic literature, newspapers style, scientific, official documents*

Functional style as “having social relevance, functionally determined, displaying inner coherence combination of ways of usage, choice and combination of means of speech communication in the domain of a certain national language, correlated with other ways of expression of the same type, which attain other aims and fulfill other functions in the social communicative experience of the people” (V.V.Vinogradov). Functional style as the arrangement of language means in speech (in the text), built up as the result of the working principles of language means choice and combination in a certain sphere of communication in accordance with the tasks and conditions of communication (M.N.Kozhina). The extra-linguistic basis of a functional style, i.e. the tasks and aims of communication in a certain social sphere, determined by the purpose of the correlated form of public thinking, a type of mentality, current in the sphere, typical patterns of contents. Systematic character of a functional style in speech (functional stylistic correlation of the units on the basis of common communicative purport).

A functional style of language is a system of interrelated language means which serves a definite aim in communication. A functional style is thus to be regarded as the product of a certain concrete task set by the sender of the message. Functional styles appear mainly in the literary standard of a language.

The literary standard of the English language, like that of any other developed language, is not so homogeneous as it may seem. In fact the standard English literary language in the course of its development has fallen into several subsystems each of which has acquired its own peculiarities which are typical of the given functional style. The members of the language community, especially those who are sufficiently trained and responsive to language variations, recognize these styles as independent wholes. The peculiar choice of language means is primarily predetermined by the aim of the communication with the result that a more or less closed system is built up. One set of language media stands in opposition to other sets of language media with

other aims, and these other sets have other choices and arrangements of language means.

What we here call functional styles are also called registers or discourse.

In the English literary standard, we distinguish the following major functional styles (hence FS):

- 1) The language of belles-lettres.
- 2) The language of publicistic literature.
- 3) The language of newspapers
- 4) The language of scientific prose.
- 5) The language of official documents.

As has already been mentioned, functional styles are the product of the development of the written variety of language. Each FS may be characterized by a number of distinctive features, leading or subordinate, constant or changing, obligatory or optional. Most of the FSs, however, are perceived as independent wholes due to a peculiar combination and interrelation of features common to all (especially when taking into account syntactical arrangement) with the leading ones of each FS.

Each FS is subdivided into a number of substyles. These represent varieties of the abstract invariant. Each variety has basic features common to all the varieties of the given FS and peculiar features typical of this variety alone. Still a substyle can, in some cases, deviate so far from the invariant that in its extreme it may even break away. We clearly perceive the following substyles of the five FSs given above.

The belles-lettres FS has the following substyles: a) the language style of poetry; b) the language style of emotive prose; c) the language style of drama.

The publicistic FS comprises the following substyles: a) the language style of oratory; b) the language style of essays; c) the language style of feature articles in newspapers and journals.

The newspaper FS falls into a) the language style of brief news items and communiqués; b) the language style of newspaper headings and c) the language style of notices and advertisements.

The scientific prose FS also has three divisions: a) the language style of humanitarian sciences; b) the language style of "exact" sciences; c) the language style of popular scientific prose.

The official document FS can be divided into four varieties: a) the language style of diplomatic documents; b) the language style of business documents; c) the language style of legal documents; d) the language style of military documents.

The classification presented here is by no means arbitrary. It is the result of long and minute observations of factual material in which not only peculiarities of language usage were taken into account but also extra linguistic data, in particular the purport of the communication. However, we admit that this classification is not proof against criticism. Other schemes may possibly be elaborated and highlighted by

different approaches to the problem of functional styles. The classification of FSs Jj is not a simple matter and any discussion of it is bound to reflect more li than one angle of vision. Thus, for example, some stylicists consider that newspaper articles (including feature articles) should be classed M under the functional style of newspaper language, not under the language m of publicistic literature. Others insist on including the language of every- ' day-life discourse into the system of functional styles. Prof. Budagov singles out only two main functional styles: the language of science and that of emotive literature.

In conclude, of course, that any classification should lead to some kind of simplification of the acts classified, because items are considered in isolation. Moreover, substyles assume, as it were, the aspect of closed systems. But no classification, useful though it may be from the theoretical point of view, should be allowed to blind us as to the conventionality of classification in general. When analysing concrete texts, we discover that the boundaries between them sometimes become less and less discernibk^Thus, for instance, the signs of difference are sometimes almost imperceptible between poetry and emotive prose; between newspaper FS and publicistic FS; between a popular scientific article and a scientific treatise; between an essay and a scientific article. But the extremes are apparent from the ways language units are used both structurally and semantically. Language serves a variety of needs and these needs have given birth to the principles on which our classification is based and which in their turn presuppose the choice and combination of language means.

REFERENCES:

1. Стилистика русского языка: жанрово-коммуникативный аспект стилистики текста. М., 2007
2. Розенталь Д.Э. Практическая стилистика русского языка М.: 1997
3. <https://www.google.com/search?q=functional+styles+of+the+english+language>

TALABALARNI RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIMNI AMALGA OSHIRISHGA TAYYORLASHNING NAZARIY ASOSLARINING PSIXOLOGIK PEDAGOGIC METODLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6554058>

Ergasheva Matluba

JDPI.O'qituvchi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada rivojlantiruvchi ta'lim ma'lum bir vaqtda o'quvchining ta'limiy ,tarbiyaviy,manaviy,ruhiy va jismoniy hamda uni tez o'zgaruvchan dunyoda,jamiyatga hayotga moslashuvini ta'minlovchi ta'lim nazariyasi haqida boshlang'ich sinfda o'quv jarayonining yangilanishi rivojlantiruvchi ta'lim nazariyasi va amaliyotida olib boriladigan izlanishlarga tayanadi. Rivojlantiruvchi ta'lim samaradorligi avvalom bor boshlang'ich sinf o'quvchilari o'quv faoliyatini faollashtirish orqali erishiladi. O'quvchi o'qituvchi tomonidan tushuntiriladigan yangi bilimlarni tayyor ko'rinishda passiv idrok qilmasligi, balki ularni kuchi yetadigan mustaqil ishda topishi haqida so'z boradi.*

Tayanch so'zlar: *Rivojlantiruvchi ta'lim,boshlang'ich ta'lim,passiv idrok,idrok qilish,faoliyatli yoddashuv,o'qitish,qiziqishning ortishi,boshlang'ich ta'lim.*

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2019 yil 19 mart kuni ilgari surgan besh muhim tashabbuslari ham ijtimoiy faol talaba-yoshlarni tarbiyalashda ta'lim mussasasi o'rni va ahamiyati juda yuqori. Chunki, ushbu ilgari surilgan "beshta eng muhim tashabbusda yoshlarga bo'lgan e'tiborni yanada kuchaytirish, ularni madaniyat, san'at, jismoniy tarbiya va sportga keng jalb etish, yoshlarda axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, yurtimiz yoshlari o'rtasida kitobxonlikni targ'ib qilish, xotin-qizlar bandligini ta'minlash" kabi vazifalar mamlakat ertangi kuni uchun, yetuk, yoshlarni barkamol avlod bo'lib voyaga yetishlarida ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish muhim o'rin egallaydi. Zamonaviy oliy pedagogik ta'lim rivojlanishi bosqichining o'ziga xos jihati bo'lib bo'lajak o'qituvchilar tayyorgarligini maqsadli, mazmuniy va texnologik o'zgartirish hisoblanadi. Maqsadni qo'yish apparatining o'zgarishi taxsil oluvchining o'z o'quv faoliyati sub'yekti sifatida qabul qilinishi, demak, sub'yekтли-ob'yekтли munosabatdan sub'yekt-sub'yekтли (shaxsiy) munosabatga ega o'quv jarayonida o'qituvchi va o'quvchi munosabatlari paradigmasining almashinuvi bilan shartlangan; mazmuniy va texnologik qayta o'zgarishlar yangi maqsadlarga erishishni ta'minlashi kerak.Pedagog kasbiy tayyorgarligi muammosi bugungi kunda mamlakatda tezda o'zgarib turadigan siyosiy

va iqtisodiy o'zgarishlarga, ya'ni o'qituvchiga sotsial va madaniy rol ajratiladigan mamlakatda alohida ahamiyatga ega bo'lmoqda.

Mamlakatimizda sodir etilayotgan sotsial o'zgarishlar ta'lim sohasida qayta qurish jarayonlari uchun muayyan shartlarni yaratdi – maktablarning yangi turlarini yaratish, o'quv yurtlarini farqlash va o'zgartirish, amaliyotga turli xil pedagogik innovatsiyalar, mualliflik dastur va darsliklarni faol joriy etish.

Oxirgi o'n yillikda turli darajadagi pedagog va uslubiyotchilar orasida boshlang'ich maktabda rivojlantiruvchi ta'lim g'oyasiga qiziqish yanada aniq namoyon bo'ladi. Rivojlantiruvchi ta'lim aniq muammolari va ayrim jihatlari, maktab amaliyotida rivojlantiruvchi ta'limning u yoki bu tizimlarini qo'llashga urinishlar, rivojlantiruvchi ta'lim tizimlari bo'yicha ishlashni istagan mutaxassislarni tayyorlash va qayta tayyorlash masalalariga tegishli bo'lgan etarli ko'p sonli ilmiy va o'quv-metodik materiallar yuzaga kelmoqda. Shuningdek xatto ichida rivojlantiruvchi ta'lim muammolari bo'yicha turli xil anjuman va seminarlar tashkil qilinadigan va o'tkaziladigan muvofiq pedagogik harakatlar yuzaga keladi. Biroq, "rivojlantiruvchi ta'lim" atamasining psixologik, pedagogik va metodik adabiyotlarda faol ishlatilishiga qaramay mazkur tushunchaning mazmuni hozirgi kungacha muammoli, "rivojlantiruvchi ta'limning o'zi nima" degan savolga javoblar esa o'ta bir-biriga qarama-qarshi bo'lib qolmoqda. Rivojlantiruvchi ta'lim g'oyasi chuqur tarixiy ildizga ega. Uning asosida idrok etish jarayoniga muayyan falsafiy qarashlar yotadi. Masalan, Sokrat bahs-muzokaralari (eramizgacha 469-399 yy.) aqlni fikrni haqiqatni izlashga undaydigan faoliyat deb aniqlardi. Uning usullari pifagor maktabi tomonidan foydalanilardi (eramizgacha 4-asr). Idrok qilish masalalari suhbatdoshlarni faol fikrlash faoliyatiga kirituvchi o'ziga xos bahs usullarini ishlab chiqqan so'fiylar e'tibori markazida turgan (eramizgacha 5-asrda). Taxminan XI asrdan boshlab o'rta asr universitetlarida o'sha davrda dialektika deb nomlangan va predmetini tushunchalar bilan ishlash tashkil qilgan mantiq muammolariga qiziqish paydo bo'ldi. XV asrdan boshlab yangi davr – Tiklanish davriga olib kelgan sotsial-iqtisodiy va ma'naviy jamiyat hayotida bir qator o'zgarishlar sodir bo'ldi. E'tibor diqqatiga inson, individ qo'yildi, bu ta'limga o'z ta'sirini ko'rsatmasdan qolmadi. Natijada insonning yangi mustaqil o'z-o'zini anglashi va yangi uning ijtimoiy nuqtai nazari o'sib bormoqda: g'urur va mustaqil o'z mavqeini topish, o'z kuchi va qobiliyatini anglash insonning o'ziga xos xislatlariga aylanmoqda. O'qitish, qat'iy ishonishiga ko'ra, rivojlantiruvchi xususiyatga ega bo'lishi va "butun insonni ishlab chiqishi" kerak, ya'ni nafaqat aqlga ta'sir ko'rsatishi, balki bola hissiyoti, irodasi, fe'liga muvofiq ta'sir ko'rsatishi, uni hayot uchun zaruriy bo'lgan malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirishi kerak. Bularning barchasiga qaramay, ta'kidlash lozimki, ko'rib chiqiladigan davrda bir butun pedagogik ta'lim tizimi sifatida rivojlantiruvchi ta'lim masalalari bo'yicha umuman tadqiqotlar bo'lmagan. "Rivojlanish" atamasi asosan bolaning aqliy qobiliyatlari uchun ishlatilgan va oxir oqibatda "tadqiqot metodi" atamasi sinonimi sifatida uchragan.

Bolani o'qitish, kattalar va tengdoshlari bilan muloqotda yaratiladigan yaqin rivojlanish zonalarida aniqlanadigan bola psixik funksiyalari genezisi umumiy qonuniga tayanib, o'qitish va rivojlantirish o'zaronisbati muammosini hal etgan. Yangi psixik funktsiya tashkil qilinishi o'qitishdan iborat bo'lgan jamoa faoliyatida uning bajarilishi o'ziga xos "individual davom etishi" sifatida paydo bo'ladi. Bu holda "to'g'ri tashkil qilingan" deb "rivojlantirishdan oldinga yugurib o'tadigan" o'qitish hisoblanadi. Bu holda o'qitish ichki zaruriy va umum rivojlanish ongi bo'lib chiqadi. Bu ilgari yashagan insonlar yordamida o'z-o'zidan yuzaga kelgan rivojlangan faoliyat turlari va qobiliyatlarni mos qayta yaratuvchi faoliyatning o'zida amalga oshiriladi. O'qitish va tarbiya jarayonlari bevosita o'zidan o'zi bolani rivojlantirmaydi, balki faoliyatli shakllarga ega bo'lganida va muvofiq mazmunga ega bo'lganida rivojlantiradi. Insonni o'qitish va psixik rivojlanishi o'rtasida uning faoliyati turadi. Lekin bu "muayyan konsepsiya ko'rinishida birinchi kengaytirilgan holda aniqlashtirish, fan mazmuni bilan asoslash, psixologik-pedagogik va metodik tadqiqotlarni olib borish mumkin bo'lgan rivojlantiruvchi ta'lim g'oyasi edi" - mazkur muammoga tegishli bo'lgan barcha nazariyalarda ancha yuqori turadi.

Inson bilimlarni yangi shart-sharoitlarda, ularni ijodiy o'zgartirishda tatbiq etish zaruriyatida katta qiyinchiliklarga duch keladi.

Oliy psixologik inson qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish muammolarini ko'rib chiqib, shuni ta'kidlaganki, an'anaviy o'quv faoliyati tayyor bilimlar, tayyor ma'lumotlar, tayyor tasavvurlarni o'zlashtirish jarayoniga olib boradi, ya'ni tayyor obrazlarni nutqda ishlatish faoliyati yoki aksincha so'z orqali berilgan tasavvurlarni "ko'z orqali ko'rish" sifatida amalga oshiriladi. O'qitish jarayonida, fikricha, boshqa tartibdagi faoliyat talab qilinadi – obrazga emas, balki predmet va o'zgaradigan predmetga qaratilgan faoliyat. Rivojlantiruvchi ta'lim tushunchasi psixologik-didaktik tushuncha bo'lib hisoblanadi va haqli ravishda ko'p fanlarga oid muammolarni ishlab chiquvchi psixodidaktika deb atash mumkin bo'lgan sohaga tegishli. Bu muammolar, bir tarafdin, psixologiya bilan o'rganilishi mumkin, chunki aynan u psixik rivojlanishning yoshga oid davrlarini ko'rib chiqishga bo'lgan yondashuvga ega, boshqa tarafdin, didaktika bilan, sababi aynan uning yordamida o'qitish jarayoni tashkil qilinadigan o'quv-metodik vositalarni aniqlaydi.

- boshlang'ich sinf yoshida shakllanadigan va rivojlanadigan psixik yangi hosilalarning yuzaga kelishi (o'quv faoliyati va uning sub'ekti, mavhum-nazariy fikrlash, hulq-atvorni ixtiyoriy boshqarish);

- mazkur davr faoliyati etakchi turining aniqlanishi (o'quv faoliyati, shakllanishi va tiklanishi aynan kichik maktab yoshi davriga to'g'ri keladi);

- etakchi faoliyat mazmuni va usullari, boshqa faoliyat turlari bilan o'zarobog'liqligi (o'yin, mehnat) va h.

Bu ko'rsatkichlarning aniq mazmun bilan to'ldirilishiga ko'ra muayyan yosh davriga tatbiq qilgan holda aynan rivojlantiruvchi ta'lim tushunchasini ishlatishga o'tish mumkin.

Bola, insonni o'qitish va rivojlantirishning bog'liqligi pedagogik psixologiya markaziy muammolaridan biri hisoblanadi. Uni ko'rib chiqishda "rivojlantirish" tushunchasining o'zi turli psixologik-pedagogik fanlarda keng tarqalganligini ta'kidlash muhim. Mazkur tushunchani aniqlashga nisbatan bir qancha yondashuvlar mavjud:

-rivojlantirish murakkab involyusion-evolyusion olg'a intiladigan harakat, uning borishida progressiv va regressiv intellektual, shaxsiy, hulq-atvorga oid, faoliyatli o'zgarishlar sodir bo'ladi ;

-rivojlantirish vaqt oralig'ida psixik jarayonlarning qonunga muvofiq o'zgarishi sifatida aniqlanadi, u ularning miqdoriy va tuzilmaviy qayta o'zgarishlarida ifodalanadi;

-rivojlantirish jismoniy, aqliy va ahloqiy inson o'sishi jarayonini bildiradi va tug'ma va o'zlashtirilgan xossalarning barcha miqdoriy va sifatiy o'zgarishlarini qamrab oladi;

-rivojlantirish deganda ta'lim faoliyati jarayonida shaxs tomonidan o'zlashtirilgan muayyan bilim, malaka, ko'nikma, harakatlar usullari bilan tavsiflanadigan ta'lim va tarbiya natijasida shaxs o'qiganligi darajasining qonuniy, yo'naltirilgan o'zgarishi tushuniladi.

Inson psixik rivojlanishi umumiy rivojlanishning tarkibiy qismi bo'lib hisoblanadi, bu – uning psixik hayoti mazmunining boyitilishi, quyi shakl va pog'onalaridan oliylariga olg'a harakatlanishi, ongli shaxsning tiklanishi.

O'quv vazifani aniq-amaliy vazifadan farqlash lozim. Masalan, o'quvchilar oldida she'rni yodlash vazifasi (amaliy vazifa) turishi mumkin yoki she'rni yodlashga o'rganish vazifasi turishi mumkin. Ikkinchi holda bola oldida haqiqatda o'quv vazifa turadi. O'quv vazifasining hal etilishi turli yo'llar bilan erishilishi mumkin. Bolalarga namuna-natijaga ko'ra aniq topshiriqni bajarish an'anaviy yo'lini taklif etish mumkin. Lekin bolani **usullar** bilan qurollantirib, ular orqali shu natijalarga erishishi mumkin. Bu holda bolalar bir qator **o'quv jarayonlaridan** yuzaga keladigan maxsus **o'quv harakatlarni** bajaradi. Harakatlar usulini bilish muvaffaqiyatli natijani ta'minlaydi, faoliyatga ma'no beradi, o'quvchini sub'ekt o'rniga qo'yadi, bu, o'z navbatida, maktab o'quvchisining ta'limotga bo'lgan qiziqishini rag'batlantiradi va qo'llab-quvvatlaydi. **O'z-o'zini nazorat qilish** harakatlari – tashqaridan beriladigan o'quv harakatlarini o'zaro bog'lash harakati. Maktab ishi amaliyotida nazoratga o'qitish o'qituvchiga to'g'ridan-to'g'ri taqlid qilish orqali kechadi, nazoratni shakllantirish beqiyos namuna va xatolarni o'lchab ko'rish orqali sezilarsiz amalga oshiriladi. Nazorat, odatda, oxirgi natijaga ko'ra amalga oshiriladi (Yakuniy mustaqil nazorat). Yakuniy mustaqil nazoratdan tashqari uning yana ikki turi ajratiladi: harakatma-harakat (qadamma-qadam, joriy) va istiqbolli (rejalashtiruvchi). **O'z-**

o'zini baholash harakati bola tomonidan turli amalga oshirish bosqichlarida o'z faoliyatining baholanishi jarayonini tashkil qiladi. O'z-o'zini baholashning umumiy va muhim funksiyasi – *doimiy*. Psixologiyada ikki turdagi o'z-o'zini baholash ajratiladi: *retrospektiv*, ya'ni erishilgan o'z faoliyati natijalarining baholanishi, va *prognostik* sub'ekt tomonidan o'z imkoniyatlarining baholanishini bildiradi. Oxirgi holda bola vazifa shartini o'z tajribasi bilan o'zaro bog'lashi kerak. O'z-o'zini baholash mazkur turi refleksiya tayanadi: o'z imkoniyatlarini ajrata olish, tahlil qilish, vaziyat bilan o'zaro bog'lash. O'z-o'zini baholash va o'z-o'zini nazorat qilishni kichik maktab yoshida amalga oshirsa bo'ladi. O'quv faoliyati o'ziga xosligi yana shundan iboratki, uni amalga oshirish jarayonida maktab o'quvchisi nazariy bilimlarni o'zlashtiradi. Bir butuno'quv faoliyati tuzilmasi darhol shakllanmaydi, balki bir necha maktab yillari davomida va ayniqsa boshlang'ich sinflarda jadal amalga oshiriladi. Kichik maktab yoshida o'quv faoliyat boshqa faoliyat turlarida asosiy va etakchi bo'lib hisoblanadi. Uning keng va tizimli amalga oshirilishida boshlang'ich sinf o'quvchisi nazariy bilimlarni o'zlashtiradi; shu bilan birga unda hulq-atvorning ixtiyoriy ekanligi va o'ylab idrok etish va xotirani fikrlovchi qiladigan mavhum mulohaza yurituvchi fikrlash kabi kichik maktab yoshi asosiy psixik yangi hosilalar yuzaga keladi va rivojlanadi.

Ta'kidlanganidek, kichik maktab yoshida o'quv faoliyat boshqa bolalar faoliyati turlari orasida asosiy va muhim bo'lib hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari tomonidan bajarilishi ularda “bosh psixik yangi hosilalarning va, avvalom bor, qonuniy predmetlar rivojlanishini yoritib berishga qaratilgan nazariy fikrlash asoslarining shakllanishini aniqlaydi”.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Давыдов В.В. О понятии развивающего обучения. - Томск, Пеленг, 1995.-2.Бабанский Ю.К. Рациональная организация учебной деятельности. - М.: Знание, 1981.-96 с.
2. Ergasheva M, “The Role Of Mathematical Issues In Improving The Methodological Training Of Future Mathematics Teachers” 2021
3. Ergasheva M.B. “Feature of methodological preparation of future elementary school teachers in teaching mathematical problems”. Boston.USA. april 11-12.2019.
4. Ergasheva M.”Bo'lajak boshlang'ich sinf o'quvchilarini rivojlantiruvchi ta'lim asosida shakllantirish metodlaring amaliyotga joriy etilishi”CARJIS.181-186.bet.
5. Ergasheva M.”Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini rivojlantiruvchi ta'lim asosida shakllantirish metodlarini integratsiyalashning ta'lim metodlari”.CARJIS.195-201 betlar.

PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A COLOR NAMING COMPONENT AS A MEANS OF REFLECTING THE SELF-CONSCIOUSNESS OF THE ENGLISH PEOPLE

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6553929>

Giyosiddinov Bakirjon Farokhiddin ogli

Student:, *YMTY-8, Construction Faculty*

Atadjanova Sevara

Supervisor:, *teacher of English, Tashkent State Transport University*

Annotation: *In this article, it is explained the phrasal verb unit, which is part of the color name, through the expression of self-awareness and attitude in English. This article presents an analysis of the work of a famous British author and the equivalence of color combinations taken from original dictionaries and reference books. Readers will not only discover new phrases, but also learn the symbolic meaning of color and some features of the English language.*

Keywords: *phraseological unit; concept; colour perception; symbolism*

The relevance of this topic is due to the fact that the study of phraseological units is a necessary link in the process of mastering a foreign language, since their use eliminates the need to use additional words, makes speech more vivid and figurative, helps to understand the national culture of the country of the language being studied. It should be noted that the topic of the use of color in the language was previously raised in the works of such scientists as Krasnykh V.V. (Ethnopsycholinguistics and linguoculturology, 2001), Alimpieva R.V. (Color images as a means of expressing anthropocentricity in the literary texts of Adam Mickiewicz and, 2005), Vasilevich A.P. (Etymology of color names as a mirror of national and cultural consciousness, 2007), Vendina T.I. (Semantic-symbolic paradigm of color in the context of word formation, 2000) and Frumkina R. M. (Color, meaning, similarity, 1984). However, despite such a variety of works, this problem remains relevant for study, since many of its aspects are still not disclosed. There are over 15 thousand phraseological units in the English language, and there are special dictionaries for them, where phraseological units are classified by topic. The present work is devoted to one of the topics - phraseological units with color naming components. We analyzed some phraseological units with a pronounced color naming component. This group includes lexemes that contain the following concepts: black, blue, red, white, brown, green, gray, pink, purple, yellow. Let us consider the frequency of use of these phraseological units in English works of three completely different genres: in the novel *The Teacher* (1857) by Charlotte Brontë, in the detective story *The Sign of the Four* (1890) by Arthur Conan Doyle, and in the comedy "Three

Men in a Boat, Not Counting the Dog "(1889).) writer Jerome Klapka Jerome. We chose the listed works, since they were all created in the same period - during the transition of the romantic literary direction to the realistic one (19th century). All three works are classical and programmatic for learning English. The most important criterion for selecting works is their assignment to different genres, which helped us to make the most accurate conclusion about the frequency of use of "colored" expressions in English literature.

In the work of Arthur Conan Doyle "The Sign of Four" there are nine phraseological units with the concept of black. In the novel "Teacher" "black" phraseological units appear five times. In the comedy "Three in a boat, not counting the dog" there are only two phraseological units with a black designation. Black color symbolizes evil, grief and misfortune. Among the phraseological units with the black color element, the group denoting the negative emotional states of a person predominates. For example, in the detective story "The Sign of Four" we meet such phraseological units as: "fits of the blackest depression", "as black as thunder", in the comedy "Three in a Boat": "was black in the face". Black phraseological units describe the appearance of people, objects, for example, in the novel "Teacher": "raven-black hair", "flash in his black eye", or in the comedy "Three Men in a Boat": "the black gentleman". As for the red color, its interpretations are also diverse. In the detective story The Sign of Four, the concept red occurs four times, in the comedy Three Men in a Boat three times, and in the novel The Teacher there are two red expressions. These phraseological units denote feelings and emotions, for example, in the detective story "The Sign of Four": "roars himself red in the face", "it was a red light"; "Three in a boat": "he laughed until his ears were quite red" or the appearance of a person, as in the novel "Teacher": "her hair was red - quite red." The third place in the total number of color phraseological units is occupied by white. In Conan Doyle's detective story, there are seven PUs with a white component. There are two "white" expressions in Charlotte Brontë's work. In Jerome K. Jerome's comedy, there were no phraseological units with a white component. White color symbolizes not only purity and innocence, but also negative character traits, as in the detective story "The Sign of Four": "white feather in the side". The white color is also used in the meaning of "pale": "her face grew white to the lips", "she turned so white that I feared she was about to faint", "Morstan had turned deadly white" ("Sign of the Four"). As can be seen from the examples, white phraseological units can describe appearance or character: "Sign of four" - "a heap of white hair", "Teacher" - "I am no Oriental; white necks, carmine lips", "that made a perfect white demon of her". Gray is neutral. In "The Sign of Four" we find three "gray" examples. In the novel "The Teacher" - two. But in the comedy "Three Men in a Boat" there are no phraseological units with a gray component. More often, "gray" phraseological units denote old age, gray hair: - "overhung by long gray side-whiskers", "curly hair was thickly shot with gray" ("Sign of the Four"), "the hair grown grey", "her gray hair

strangely disheveled" ("Teacher"). In fifth place in terms of the number of uses is the blue concept. Blue has similar symbolic meanings to black. It was considered mourning in ancient Egypt and South Africa. In English, blue is most often associated with longing: "softened by a mild melancholy blue eye", "I saw it all blue" ("Teacher"). This color also symbolizes constancy and nobility. In the work of Jerome K. Jerome, the "blue" idiom is used once: "the "old blue" that we hang about our walls were common every day." In the detective story "The Sign of the Four", expressions with the blue concept do not occur. "Green" and "brown" expressions shared the sixth place in terms of frequency of use as part of color phraseological units. In ancient times, brown was given a negative meaning. It is considered a symbol of despondency and depression. Most often, this concept is used in phraseological units that describe the appearance of people or objects, such as in the work of Jerome K. Jerome: "to light a bit of brown paper", or in the description of a gloomy and dirty environment: "rain-drops falling on its brown and sluggish waters" or: "brown, heavy clouds were drifting across the sky" ("The Sign of the Four"). Green is associated with nature, freshness: "Three in a boat" "George suggested meat, tomatoes and green stuff." We find two "green" phraseological units in the work of Charlotte Bronte: "get a glimpse of the green region", "a lane as green as the lawn". Yellow means modesty, cowardice, an example of which we see in the novel "The Teacher": "Madame Pelet was meagre and yellow", and also describes objects and phenomena: "The Sign of the Four" "make after that launch with the yellow light". Purple is the color of royalty and supreme beauty. Only one phraseological unit with the concept of purple appears in the work of Charlotte Bronte: "I saw the purple light of love". Pink colour wasn't met in any mentioned work. This color symbolizes tenderness and lightness. Pink is present in a few English phraseological expressions, denoting a positive emotional state: (be in the pink, to be tickled pink) or speaking in the meaning of "top of perfection": (the pink of perfection). Thus, each color has a certain symbolism. As can be seen from our study, phraseological units are a kind of mirror that reflects the distinctive features and characteristics of a particular nation.

USED LITERATURE:

1. Collins Cobuild Idioms Dictionary. London: Harper Collins Publishers Ltd., 1997. - 501 p.
2. Oxford Idioms Dictionary for Learners of English / edited by Dilys Parkinson, Ben Francis. – Oxford: Oxford University Press, 2009.
3. Vinogradov VV Lexicology and lexicography: selected works / VV Vinogradov. – M.: Nauka, 1977. – 312p.
4. Kunin A.V. English-Russian phraseological dictionary / A.V. Kunin. – M.: Rus. yaz., 1984. - 942 p.
5. Kunin A.V. Phraseology course of modern English. M., 1967 - 381s.

6. Petrenko V.F., Kucherenko V.V. Relationship between emotion and color. - Vestn. Moscow un-ta -1988. - No. 3 -70-78 p.
7. Smirnitsky A.I. Lexicology of the English language. - M.: Foreign Literature, 1956 - 212p.
8. Sukharev V.A. Psychology of peoples and nations / V.A. Sukharev, M.V. Sukharev. - D.: Stalker, 1997. - 400 p

LEXICAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF HYPONOMIC RELATIONS AND ANALYZING ITS FEATURES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6557594>

Jumaeva Nasiba Komil Qizi

Master Degree Student in English Language Department, CSPI

The faculty of Tourism

Sabirova N.K

Scientific Supervisor: Associate Professor of National University of Uzbekistan

Annotation: *This article describes the lexical and semantic relation of hyponyms in English linguistics, which means that analyzing deeply the features of hyponyms and its characteristic features. One of the most vital progresses in cognitive understanding of information, one of the extremely significant devices to classifying vocabulary and performing of the human perception. Lexical and semantic relations of hyponyms are taken into consideration important when giving logical meaning and connection to speech that help to express the meaning of the word.*

Keywords: *hyponymy, hypero-hyponymic relation, lexical-semantic field, lexicon models, lexical unit.*

Introduction

In lexical classification, hyponymic relations of words, hierarchical structure of word combinations are considered important. Hyponymy is one of the types of systematic relations of units at the lexical-semantic level of language that is, gender-type, reciprocal, hypero-hyponymic relations. According to giving different views about this relationship in the lexical system of language, we rely on the facts that hypero-hyponymic relationships confirmed by many studies which belong to universal connections of lexical units. The main relationship of hyponymy is based on logical-semantic subordination that determines the hierarchical structure of individual semantic areas lexical system of the language as a whole, structuring the lexicon of the language.

The 21st century has been called the “age of multilingualism” by the European Union, and the problem of effective learning and teaching of foreign languages is becoming increasingly important. In particular, raising the intellectual potential of young people in Uzbekistan, gaining a wide range of knowledge and professional skills, as well as active communication with peers abroad, keeping abreast of all events, innovations and changes in the world today, is the most important condition for acquiring great intellectual wealth. Great opportunities have been created for them

to study foreign languages in depth. Like many other countries in the world, Uzbekistan pays special attention to the teaching and learning of foreign languages as a social direction of the state. There is every opportunity to keep abreast of the news¹. Also the President of Uzbekistan Mirziyoev Shavkat Miromonovich mentioned;- "It is time to create a new system of teaching foreign languages. This system must become a solid foundation for the future. Since we set ourselves the goal of building a competitive state, from now on, graduates of schools, lyceums, colleges and universities must be fluent in at least two foreign languages. This strict requirement should become the main criterion for the work of the head of each educational institution"².

Literary review

Hyponymy is a less studied category in various systematic languages and has been considered in the scientific work of a number of researchers. The followings can be seen in the study of the problem of hyponymy in the work of scientists. To this time, many foreigners linguists investigated on many branches of language for instance, semantic and lexical characteristics of hyponymy that has been argued in their scientific research works which were illustrated many precious ideas and opinions. We can observe that the issue of hyponymy has been engaged in study about this in the works of the following linguists: Finch. G "Linguistic terms and concepts", Firth J.R "Modes of meaning", Cherry N "On Human Communication", Bierwish B.M "Semantics and Translations", Palmer F.R "Semantics", O'Grady W, Katamba F. "Semantics and Pragmatics", "The Analysis of Meaning" and Charles W.Kreidler "Introducing English Semantics". Also, the candidate of Philological Sciences, Associate Professor Doctoral student of the National University of Uzbekistan (DSc) Sabirova N.K mentioned some scientists' work which were connected to investigate hyponymy relation in her article "The Lexical and Semantic Relation of Hyponym"³.

¹ . Babajonova. D. New opportunities for learning foreign languages in Uzbekistan. Current research journal of history.2(6). 2021. P. 43-48.

² . On May 6. 2021. President Shavkat Mirziyoev Miromonovich's speech in a meeting on measures to improve the system teaching foreign languages. <https://www.google.com/https://yuz.uz/en/news/prezident>

³ Bierwish B.M "Semantics and Translations". UK:SIL Britain. 1970.

Palmer F.R "Semantics". Cambridge University press. 2000

O'Grady W, Katamba F "Semantics and Pragmatics", "The Analysis of Meaning".England:Pearson Ltd. 2011.

Charles W.Kreidler "Introducing English Semantics". London. 1998

Дяченко Л.Д. Гипонимия в системе английского глагола. Автореф. дисс. ...канд. филол. наук.- Москва. 1976.-30 с.

Lyons J. Semantics (2 vols). Cambridge University Press, 1977.

Katz J.J. Semantic theory. New York. Harper and Row. 1972

Lehrer A. Semantic fields and lexical structure. Amsterdam. North Holland.1974.

Murphy M.L. Semantic relations and the lexicon. Cambridge University Press. 2003.

Сафарова Р. Гипонимия в узбекском языке. Автореф. дисс. ...канд. филол. наук. – Ташкент, 1990.-13 с.

Джумабаева Ж.Ш. Турли тизимли тилларда лексик ва стилистик градуонимия. – Т.: Мумтоз сўз. 2017. 111-115 б

It can be observed that the phenomenon of hyponymy was more studied in the noun category. If representing a hyponymic relation in the noun phrase, such as a type of *X is Y*, the structure in which *X* is used instead of *Y* in the sentence. This formula only requires the use of the noun part of the speech, for example, the meaning of the words “*dog and lion*” are part of the meaning of “*animal*” make sense but *not* “*animal is a kind of dog and lion*”.

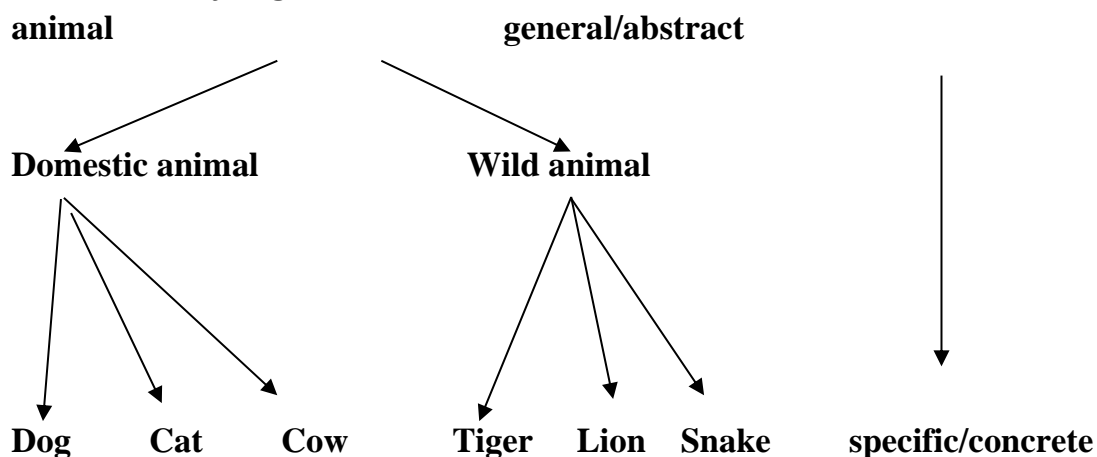

Figure 2. Lexical hyponymic configuration of the noun “ *Animal*”

In this picture, a variety of meanings are observed in the hyponyms of the noun “*Animal*”. This noun has six hyponyms, all of which have a specific meaning. This kind of hierarchical structure of semantic area can be mostly made a scientific observation in hyponymy. They could be regarded from top to bottom, which means that higher level is more general and the lower is more specific. For instance, the word “*flower*” will be the highest level followed by *rose*, *lily*, *tulip* and the lowest level may comprise *garden tulips*, *parrot tulips* and *triumph tulips*.

Conclusion

The hyponym and hyperonym relationship is very important in giving a logical connection in speech, expressing the meaning of words. There is no clear basis for the fact that a hypero-hyponomic relationship is a linguistic-lexical relationship rather than a cognitive-semantic relationship. The taxonomies of hyponymy do not cover all types of relationships that fall into the general term. Also, it helps to avoid more repetitions in oral and written speech.

REFERENCES:

1. Babajonova. D. New opportunities for learning foreign languages in Uzbekistan. *Current research journal of history*.2(6). 2021. P.43-48. Doi: <https://doi.org/10.37547/history-crjh-02-06-10>
2. On May 6. 2021. President Shavkat Mirziyoev Miromonovich’s speech in a meeting on measures to improve the system teaching foreign languages. <https://www.google.com/https://yuz.uz/en/news/prezident>

3. J. Dzhumabaeva, N. Sabirova. The study of hyponymic taxonomy in English linguistics and the lexical and semantic relations of hyponymy. *Ilkogretim Online-Elementary Education Online*,2020; 19(4):pp. 870-878. Doi:10.17051/ilkonline.2020.04.195

TARIXNI O'RGANISHDA SOSONIYLAR DAVLATINING O'RNI VA AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6557878>

Jumaniyazova Roziya Ozadovna

Xorazm viloyati Bog'ot tumani 6-son maktab

Tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada qadimgi sharq tarixiga oid manbalar haqida o'rganishimizda juda boy arxivga ega bo'lgan Sosoniylar davlatchiligi haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Ahuramazda, Mitra, Peruz*

KIRISH

Sosoniylar davlati - Parfiya qirolligi o'rnida tashkil topgan O'rta va Yaqin Sharqdagi Fors davlati. Sosoniy Ardashir I -224 yilda mag'lubiyatga uchragan. d) Parfiya shohi Artaban IV va Eronda hokimiyat bilan toj kiygan (227). Ardashir I (Shopur I, Shopur II) vorislari parchalangan Eron erlari va ulardan g'arb va sharqda keng hududlarni birlashtirdilar. Sosoniylar hukmronligi davri Fors san'atining eng yuqori gullash davriga to'g'ri keladi. Qisqa vaqt ichida Sosoniylar ijod qilishga muvaffaq bo'lishdi. Rimga qarshi turishga qodir kuchli kuch. Biroq, allaqachon IV asrda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Milodiy 227 yil bahorida. Parsa (Fors) poytaxti Staxrdan unchalik uzoq bo'lmagan joyda, Sasan qabilasidan kelib chiqqan Papa qirolli, Parsa shohi Artashir Eronda hokimiyat uchun toj oldi. Tantanadan oldin Parfiya shohi Artaban 5 ustidan g'alaba qozonildi. Ikkala voqea ham toshbo'ronlarda avlodlar uchun olingan. Artashirning yangi nomi - xudolardan kelib chiqqan Eron shohlari xudosi, sig'inuvchi (Axura-) Mazda tangalar zarb qilingan. Shunday qilib, Eronda yangi sulola - Sosoniylar hokimiyat tepasiga kelib, mamlakatni to'rt asr davomida birlashtirdilar. 208 yilda Parfiya davlati ikki qismga bo'lindi: ba'zi hududlar Valarsh V qirolli sifatida tan olindi, boshqalari - uning ukasi Artaban V. Bir ozdan keyin Rim imperatori Karakalla Parfiya uchun kurashga qo'shildi. Parfiya davlatining bir qator mustaqil va yarim qaram podsholiklarga parchalanish jarayoni O'rta er dengizi jamiyatlarida chuqur inqirozning namoyon bo'lishi edi. Uning namoyon bo'lishi Pars tumanlaridan birining kichik hukmdori va ruhoniysi Papak tomonidan Staxrda hokimiyatni egallashi edi. Papak vafotidan keyin uning o'g'li Artashir qo'shni viloyatlarda bir qator g'alabali yurishlarni amalga oshirdi. Ularni mag'lubiyatga uchratib, u o'z qo'shinlarini Mesopotamiyaga ko'chirdi va u erda bir qator kichik yarim qaram davlatlar hukmdorlarining qo'llabquvvatlashiga erishdi.

Ittifoqchilarning birlashgan kuchlari 223 yilda qulagan Salavkiyani qamal qilishdi. Bu muvaffaqiyatlarning barchasi Parsa yangi hukmdorini Parfiya qirollari podshohining dahshatli dushmaniga aylantirdi, ammo hal qiluvchi jangda Artaban qo`shini faqat Mesopotamiya ittifoqchilari va joylashgan ba`zi qirolliklar (shaharlar) rahbarlari yordamida mag`lubiyatga uchradi. Eron hududida, shuningdek, ba`zi eng zo`r Parfiya oilalari vakillari.

MUHOKAMA

Parfiya sulolasi ichki nizolar va tashqi siyosatdagi muvaffaqiyatsizliklar tufayli zaiflashdi va Sosoniylar Eronning qadimiy diniy markazlaridan biri bilan bog`liq edi. Ayni paytda, mamlakatning og`ir iqtisodiy ahvoli, uning bir qator mulklarga bo`linishi, ichki iqtisodiy aloqalarni susaytirishi va xalqaro savdoning deyarli to`liq to`xtatilishi mamlakatda iqtisodiy hayotni va daromadlari pasayib ketayotgan dvoryanlarning manfaatlarini va savdo shaharlarini o`rnatishi mumkin bo`lgan kuchli davlat hokimiyatini talab qildi. Kuchli qudratni yaratish uchun iqtisodiy Eron yuragi - Mesopotamiyani ushlab turish zarur edi. III asrda. Sasaniya davlatining taqdiri uning g`arbiy chegaralarida hal qilindi. Taqdirlashdan uch yil o`tgach, qirollarning yangi shohi (shahanishah) Artashir 1 Fors qo`shinini Suriya va Kichik Osiyoga olib bordi. Forslar istilosi tahdidi shu qadar jiddiy ediki, 232 yilda Shimoliy Mesopotamiyadagi Rim qo`shini imperator Aleksandr Sever tomonidan boshqarishga majbur bo`ldi. Rimliklar Eron poytaxtiga etib borolmadilar, ammo shu bilan birga Armanistonda ham biroz yutuqlarga erishdilar. Chegaradagi to`qnashuvlar 237 yilgacha to`xtamadi. Fors qo`shinlariga qo`mondonlik qilgan Shahanshohning o`g`li va uning merosxo`ri Shopur Mesopotamiyada Xatrani qo`lga kiritdilar, ammo qat`iy g`alabaga erisha olmadilar. 242 yilda imperator Gordian 3 yana jangovar harakatlarni boshladi. Yigirma yil davomida Mesopotamiya viloyatlari chet el bosqini dahshatini boshidan kechirmoqda. 242 yildan 260 yilgacha bir yil ham tinch bo`lmagan.

NATIJA

Ushbu urushlar natijasida muhim hududlar Eronga qo`shildi va 3-asrning 60yillariga kelib. uning chegaralari Quyi Mesopotamiya va Suriyadan Hindgacha, Buyuk Kavkazdan Arabistondagi Ummon yarim oroligacha cho`zilgan. Shopur 1 So`g`d, Choch (Toshkent viloyati) va Kushon podsholigi kabi erlarga egalik qilishini da`vo qildi. Yaqin Sharq va O`rta er dengizi ikki asosiy kuchlari - Rim imperiyasi va Sasaniya Eroni o`rtasidagi yakka kurash bo`yicha birinchi raundda Eron g`alaba qozondi. Eronliklar zabt etgan hududlarda zardushtiylik barpo etildi. Kelajakda Eron va Rim o`rtasidagi munosabatlar bir necha bor fojiali keskinlikka ega bo`ldi. 4-asrning o`rtalaridan boshlab. Eron ushlab turishi kerak bo`lgan asosiy chegara sharqiy chegaradir. G`arbda bo`lgani kabi bu erda ham Sosoniylar katta harbiy yutuqlar bilan boshladilar. Artashir 1 davrida bu erda mahalliy sulolalar bilan ittifoq asosida Eron qudratining bosqichma-bosqich kuchayishi yuz berdi, ammo keyinchalik yarim mustaqil podshohliklar mavjud bo`lib, ular eski, Sasaniygacha bo`lgan sulolalar hukmdorlari tomonidan boshqarilgan. Ehtimol, birinchi marta 245 va 248 yillar

orasida. Shaxonshoh Shopur 1 sharqiy yerlarda katta istilo kampaniyasini olib bordi. Natijada, Eron tog`larining sharqida yangi qirollik Nishopur shahriga asos solindi; qadimgi Merv shahrining zarbxonasida Shopur 1 ning oltin denarlari zarb qilingan va uning o`g`li Narsa yangi bosib olingan barcha sharqiy viloyatlarni meros qilib olgan. Ushbu lot Sakastan, Turiston va Hind dengizi sohiligacha deb nomlangan va yozuvlarga qaraganda, hech bo`lmaganda 4-asrning 20-yillariga qadar saqlanib qolgan. Sharqqa yurishdan so`ng, Shopur 1 va 4-asrning o`rtalariga qadar. Sasaniya shohlari o`z davlatlarining sharqida deyarli jiddiy urushlar olib borishmagan: o`sha paytdagi barcha kuchlari g`arbiy chegaralardagi qattiq kurashdan charchagan. Sharqiy Shopur urushi haqidagi birinchi ishonchli xabar 357 yil boshidan boshlangan. O`sha paytda Shopur Eron chegarasini kesib o`tishga urinayotgan dushman qabilalari hujumini qiyinchilik bilan cheklab qo`ydi. U o`jar kurashda katta yo`qotishlarga duch keldi va oxir-oqibat, 358 yilda ular bilan kasaba uyushmasi shartnomasi tuzdi.

XULOSA

Eron bu old Osiyodagi qadimgi tarixga ega davlat. Sosoniylar davlati ilk o`rta asrlarda Eron xududida xukm surgan ulkan davlat. Bu davlat 3-7 asrlarda xukmronlik qilgan Sosoniylar kup davlatlar Vizantiya, Eftalar, turklar bilan muvafaqiyatli urushlar olib borgan. Uz davrining ulkan rivojlangan davlati bulgan sosoniylar 7 asrda barham topadi.

REFERENCES:

1. Omonov, A. O. O., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA FRIGIYA PODSHOLIGINING O'RNI VA AHAMIYATI. *Scientific progress, 1(5)*.
2. Turg'Unboyeva, M., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANANI O'QITISHDA "O'TTIZ YILLIK URUSH" NING AHAMIYATI. *Scientific progress, 1(5)*.
3. Ashirova, N. X. Q., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA QADIMGI HINDISTON MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI. *Scientific progress, 1(5)*.
4. Yoriqulov, A. S. O. G. L., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA HIND SIVILIZATSIYASI O'RNI. *Scientific progress, 1(5)*.
5. Rahimberdiyev, A. E. O. G. L., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA ELAM DAVLATCHILIGINING O'RNI VA AHAMIYATI. *Scientific progress, 1(5)*.
6. Nomozov, M. M. O., & Haydarov, S. A. (2021). OZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TA'LIM SOHASIDAGI ISLOHOTLAR. *Scientific progress, 1(5)*.

9. Fayziyeva, Y. I. Q., & Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA SURIYA VA FINIKIYA PODSHOLIGI O'RGANILISHI. *Scientific progress, 1(5)*.

10. Haydarov, S. A. (2021). TARIX FANINI O'RGANISHDA FRANKLAR DAVLATI O'RNI VA AHAMYATI. *Scientific progress, 1(5)*.

11. Амиркулович, Х. С. (2021). ЎЗБЕКИСТОН ТАРИХИ ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ТАСВИРИЙ САНЪАТ АСАРЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎЗИГА

12. ХОСЛИГИ. *Scientific progress, 1(3)*.

CYTOGENETIC FEATURES OF CARCINOGENESIS

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6557676>

Kamilov Jasurbek Dilshodovich

Tashkent Medical Academy

Boboeva Zuhra Nurullaevna

Scientific adviser:

Lecturer, Department of Pathological and Normal Physiology

Tashkent Medical Academy

At present, primary plurality of tumors refers to the presence of several independent malignant or benign neoplasms occurring synchronously or metachronously in one person. Primary multiple malignancies (MPML) can develop in a single organ, in paired organs or organs of the same system, as well as in organs and systems that are not functionally related to each other. Most frequently PMZN are observed in one organ and in the organs of different systems unlike the lesions of paired organs and organs of one system PMZN are extremely complex n poorly studied problem of oncology Their number is increasing with the growth of overall cancer morbidity, increasing life expectancy after curing patients with malignant tumors Probability of primary multiple malignancies in patients who have already had a cancer disease, 6 times higher than in people who the aim of: the present study was to investigate cytogenetic features of carcinogenesis in primary multiple malignancies.

Material and methods of the study: the study involved patients treated at RSNPMCRC in 2012-2014. To compare cytogenetic features of patients with PMZN and metastatic tumors we studied karyotypic changes in vitro according to the generally accepted principles.

Results of the study and their discussion: it is known that chromosomal instability can cause DNA displacement outside of tumor cell nuclei. This, in turn, can lead to the development of chronic intracellular inflammatory response and, thus, allow to expand the area of tumor growth.

Analysis of information on oncology patients in the RSNPMCRC from 2012 to 2014 showed that the incidence of PMZN was 0.35% of the total number of oncopathologies. For comparative characterization of cytogenetic features of patients with PMZN and with metastatic tumors we studied the characteristics of karyotypic changes in vitro.

Cytogenetic studies performed in patients with PMZN did not reveal specific chromosomal abnormalities, but chromosomal instability in the form of chromosome fragmentation and the presence of heptae was detected. Patients with metastatic tumors were also found to have no specific chromosomal abnormalities, and

chromosomal instability was in the form of small fragments and micronuclei. When studying kinetic changes in tumor cells of patients with PMZN we observed high expression of the proliferation marker Ki-67.

Cytogenetic studies to detect chromosomal instability and the presence of specific marker chromosomes reveal a symptom complex of hereditary syndromes manifested both hetero- and homozygous. The initiation of metastatic processes, usually leads to fatal outcomes in 90% of cases. Chromosomal instability leads to the generation of a multitude of genetically diverse tumor cells, and the evolutionary principle of selection determines the survival of cells that possess the properties of proliferation and formation of distant foci of tumor growth.

Human cells have evolved a molecular defense mechanism to fight this type of viral lesion by activating the cGAS-STING system, a chain of anti-inflammatory antiviral programs.

Cells characterized by chromosomal instability show increased cytosolic DNA content along with signs of chronic activation of antiviral cGAS-STING proteins.

At the same time, a decrease in cGAS-STING levels reduced the severity of the inflammatory response and limited the metastatic potential of other aggressive tumor cells. In tumor cells, inhibition of lethal elements of cGAS-STING response occurs along with activation of other parts of the indicated system, which allows to realize the goals of mobilization and expansion of tumor growth zones within the body. The observed phenomena allow us to compare the principle of tumor cell action with the response of certain immune cell types, which are usually activated by infectious agents. At the same time, tumor cell functioning is characterized by a rapid transition to an infectious response program or a scenario of pathophysiological reactions under conditions of traumatic injuries in the organism.

Thus, we can assume that cancer cells are involved in modeling some form of lethal immune mimicry.

Conclusion: our studies allow us to conclude that chromosomal instability leads to metastasis by maintaining an autonomous tumor cell response to cytosolic DNA. Also, chromosomal instability can cause DNA to move outside the tumor cell nuclei. This, in turn, can lead to the development of a chronic intracellular inflammatory response and thereby allow the spread of tumor growth to expand.

The results we obtained are of great interest, as PMZN are an excellent model of multifactorial susceptibility to cancer. The study of ASGM allows us to deepen scientific understanding of the mechanisms of carcinogenesis, develop approaches to improve prevention, diagnosis and treatment of malignant tumors. The study of gene profile of different tumors creates prerequisites for the development of not only general principles of targeted therapy for a particular type of neoplasms, but also their therapeutic individualization.

LIST OF REFERENCES:

1. Edelweiss M., Sebastiao A.P.M., Oen H., Kracun M., Serrette R., Ross D.S. HER2 assessment by bright-field dual in situ hybridization in cell blocks of recurrent and metastatic breast carcinoma. // *Cancer Cytopathol.* 2019. 127(11). 684-690.
2. Bakhoun S.F., Ngo B., Laughney A.M., et al. Chromosomal instability drives metastasis through a cytosolic DNA response. // *Nature.* 2018. 553(7689). 467-472.
3. Dunne P.D., Dasgupta S., Blayney J.K., et al. EphA2 Expression Is a Key Driver of Migration and Invasion and a Poor Prognostic Marker in Colorectal Cancer. // *Clin Cancer Res.* 2016. 22(1). 230-242.
4. How cancer metastasis happens: Researchers reveal a key mechanism. // <https://medicalxpress.com/news/2018-01-cancer-metastasis-reveal-key-mechanism.html>
5. *Oncology. Clinical Guidelines.* - Ed. by Prof. V. I. Chissov and Prof. S. Daryalova. Chissov V.I. and Prof. Daryalova S. L. - 2006, Moscow. - 655 с.

CYTOGENETIC FEATURES OF CARCINOGENESIS

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6557715>

Kamilov Jasurbek Dilshodovich

Tashkent Medical Academy

Xudaynazarov Sobirjon Qahramonovich

Scientific adviser:

Lecturer, Department of Pathological Anatomy

Tashkent Medical Academy

Relevance: *at present, the primary multiplicity of tumors is understood as the presence in one person of several independent malignant or benign neoplasms that have arisen synchronously or metachronously. Primary multiple malignant neoplasms (PMN) can develop in one organ, in paired organs or organs of the same system, as well as in organs and systems that are not related to each other by functional dependence.*

The purpose of this study: *was to study the cytogenetic features of carcinogenesis in primary multiple malignant neoplasms.*

Material and research methods: the study involved patients who were treated at RSNPMTSOiR in 2012-2014. According to generally accepted principles, for the comparative characterization of the cytogenetic features of patients with PMN and with metastatic tumors, the characteristics of karyotypic changes in vitro were studied.

Results of the study and their discussion: it is known that chromosomal instability can cause the movement of DNA outside the nuclei of tumor cells. And this, in turn, can lead to the development of a chronic intracellular inflammatory response and, thus, allows expanding the area of tumor growth. Cytogenetic studies conducted in patients with PMN did not reveal specific chromosome disorders, but chromosomal instability was found in the form of chromosome fragmentation and the presence of gaps. In patients with metastatic tumors, specific chromosome disorders were also not detected, and chromosomal instability was in the form of small fragments and micronuclei. When studying kinetic changes in tumor cells of patients with PMN, a high expression of the proliferation marker Ki-67 was observed. In the cells of the human body, in the process of evolution, a molecular defense mechanism was developed to fight this type of viral damage, activating the cGAS-STING system, a chain of anti-inflammatory antiviral programs. In cells characterized by chromosomal instability, an increased content of cytosolic DNA is observed along with signs of chronic activation of antiviral cGAS-STING proteins. The observed phenomena make it possible to compare the principle of action of tumor cells with

the response of certain types of immune cells, which, as a rule, are activated by infectious agents. At the same time, the functioning of tumor cells is characterized by a rapid transition to an infectious response program or a scenario of pathophysiological reactions under conditions of traumatic injuries in the body.

Conclusion: Our research allows us to conclude that chromosomal instability leads to metastasis. maintaining the autonomic response of the tumor cell to cytosolic DNA. Also, chromosomal instability can cause DNA to move outside the nuclei of tumor cells. And this, in turn, can lead to the development of a chronic intracellular inflammatory response and, thus, allows expanding the area of tumor growth.

Our results are of great interest, as PMNs are an excellent model of multifactorial susceptibility to cancer. The study of PMZN allows to deepen scientific understanding of the mechanisms of carcinogenesis, to develop approaches to improve the prevention, diagnosis and treatment of malignant tumors. The study of the gene profile of various tumors creates the prerequisites for the development of not only general principles of targeted therapy for a specific type of neoplasm, but also their therapeutic individualization.

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNI TABIAT BILAN TANISHTIRISH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6553805>

Karimova Mavluda Odilbek Qizi

Urganch davlat universiteti Pedagogika fakulteti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (maktabgacha ta'lim) mutaxassisligi 1-bosqich magistiranti

Annotatsiya: *Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyalanuvchilari borliq va unga tutash hodisalar va tabiatni sevishta qaratilgan holatlarni ko'rish mumkin. Maqola davomida, bola tarbiyasida tabiatning o'z o'rnini borligi va undan oqilona foydalanishni tushuntirish zarurligi masalasiga alohida to'xtalib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *tabiat, inson, rol, Markaziy Osiyo, mutafakkir, muhofaza, fikr, tarix, tanishtirish, metod, fan.*

KIRISH

Tabiat - bu organik (tirik) va noorganik (notirik) dunyoni o'zida qamrab olgan bir butun olam tabiat – g'oyat xilma-xil shakllari, tarkibiy kislmlari bilan insoniyatni kurshab turgan organik va anorganik olamlar, o'simlik va hayvonot dunyosidir. Insoniyat esa undan paydo bo'lib, ajralib chiqqan mavjudotdir. Shu bois uning bir mohiyati tabiiy (biologik), ikkinchi mohiyati ijtimoiydir.[1] Tabiat tushunchasi ko'proq keng va qisman tor ma'nolarda ishlatiladi. Keng ma'noda tabiat butun obyektiv borliq, real voqelik, turli-tuman ko'rinishlardagi olam. Tor ma'noda tabiat fan, asosan tabiiy fanlar tabiatshunoslik o'rganadigan obyektidir. Tabiatning adabiyotlarda ikki darajasi ajratib ko'rsatiladi: birlamchi va ikkilamchi. Bularning birinchisi insoniyatdan xoli, mustasno tarzda, sof tabiiy holda mavjud bo'lgan tabiatdir; ikkinchisi insoniyat ishtirokida hosil etilgan tabiiy ne'matlar - tuproq, suv havzalari va kanallar, daraxtzorlar, ekinzoru mevazorlar, aholi maskanlari - shahar, qishloq va boshqalar.

Tirik organizmlarning ma'lum bir muhitda yashash qonuniyatlarini, ya'ni organizmlarning o'zaro va ularni o'rab turgan atrof-muhit bilan bogliq bo'lgan hayot tarzini o'rganadigan fan ekologiya deb ataladi.

Ekologiya (grekcha "oikos" - yashash, uy, makon, "logos" - ta'limot) - umumiy tarzda u organizmlarning yashash joyi, makoni degan ma'noni anglatadi.

Populyatsiyalar, turlar, biotsenozlar, biogeotsenozlar va biosfera kabi tushunchalar ekologiya fanining manbai hisoblanadi. Shuning uchun umumiy ekologiya to'rt bo'limga bo'lib o'rganiladi: autekologiya, populyatsiyalar ekologiyasi, sinekologiya va biosfera.

1. **Autekologiya** (—autos— yunoncha soʻz boʻlib, —oʻzi degan maʼnoni bildiradi) ayrim turlarning ular yashab turgan muhit bilan oʻzaro munosabatini, ularning qanday muhitga koʻproq va uzviy moslashganligini oʻrganadi.

2. **Populyatsiyalar** ekologiyasi (—populyatsionl — fransuzcha soʻz boʻlib, —aholil degan maʼnoni bildiradi) populyatsiyalar tuzilmasi va dinamikasini, maʼlum sharoitda turli organizmlar sonining oʻzgarish (biomassa dinamikasi) sabablarini tekshiradi.

3. **Sinekologiya** (—sinl — yunoncha soʻz boʻlib, uning maʼnosi —birlikdall demakdir) biogeotsenozlarning tuzilishi va xossalarini, ayrim oʻsimlik va hayvon turlarini oʻzaro aloqasini hamda ularni tashqi muhit bilan munosabatini oʻrganadi. [2]

4. Ekotizimlarning tadqiq qilishning rivojlanishi biosfera haqidagi taʼlimotni vujudga keltiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

B.Ziyomuhamedovning taʼriflashicha, ekologiya terminining mumtoz maʼnosi ayrim hayvonot turlari va ular populyatsiyalarining hamda oʻsimliklar turlarining tashqi atrof-muhit bilan munosabatlari, ularning tadrijiy rivojlanishiga koʻrsatadigan taʼsirini oʻrganadigan ilm sohasi demakdir. Muhitning organizmni harakatlantiruvchi alohida tarkibiy qismlari (havo, yorugʻlik, issiqlik, suv, oziqovqat) ekologik omillar deb ataladi. A.S.Toʻxtayev fikricha, "**ekologik muhit** deganda tirik organizmni oʻrab turgan fizik qurshov eʼtiborga olinadi. Aniqroq soʻz borganda muhit tevarak-atrofdagi oʻzaro bogʻlanishlardagi shart-sharoitlar va taʼsirlar majmuidir (tabiiy va sunʼiy muhit)". [3]

Ekologik omil esa tirik organizmlarga toʻgridan-toʻgʻri taʼsir etuvchi muhitning ayrim bir tarkibiy qismidir.

Tadqiqotchi A.R.Meliboyevning fikricha, tabiat va jamiyat orasidagi munosabatlar sohasida ekologik muammolar paydo boʻladigan yoʻnalishlarni aniqlash favqulotda muhim pedagogik va psixologik muammo hisoblanadi. [4]

Maktabgacha taʼlim yoshidagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish - bu ularda tabiatga toʻgʻri munosabatni tarbiyalash va hissiy tajribaga asoslangan, atrof-muhit haqidagi real bilimlarni anglashning taʼlimiy vositasi.

Kuzatishlarning tasdiqlashicha, bolalarning atrof-muhitdagi faoliyati asosan oʻz-oʻzidan, kutilmagan tarzda kechadi va buni ulardagi tabiatga boʻlgan bunday munosabatning asosiy sababi deb hisoblash toʻgʻri boʻladi. Oila, mahalla, bir soʻz bilan aytganda, tevarakdagilarning, ayniqsa, maktabgacha taʼlim muassasasi tarbiyachilarining pedagogik taʼsiri bilan bunday nojoiz faoliyat tuzatib boriladi. Mana shuning uchun ham maktabgacha yoshdayoq bolalarning tabiat haqida ishonarli maʼlumotlarni egallashlari juda muhim.

Bolalar tabiat hodisalarini toʻgʻri idrok etishlari uchun ularning tabiatni idrok etish jarayonini yoʻnaltirish zarur. Bolalarni tabiatga oshno etmasdan va maktabgacha taʼlim muassasasidagi taʼlim-tarbiya ishlarida undan keng foydalanmasdan, maktabgacha taʼlim yoshidagi bolalarni har tomonlama - aqliy,

estetik, axloqiy, jismoniy jihatdan tarbiyalash vazifasini muvafaqqiyatli hal etib bo_lmaydi.

Bolalarni tabiat bilan tanishtirishning ta'limiy-tarbiyaviy vazifalari.

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim konsepsiyasiga ko'ra bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonida o'zaro bir-biriga bog'liq ta'limiy tarbiyaviy vazifalar amalga oshiriladi.

Aqliy tarbiyadagi asosiy vazifasi - bolalarda notirik tabiat, o'simliklar, hayvonlar haqida ma'lumot berish, ularning tabiat voqea-hodisalarni yetarlicha idrok eta olishlariga imkon berish.

Aqliy tarbiyaning ajralmas qismi - sensor madaniyatdir. U analizatorlarni takomillashtirish, bolalarda keyingi umumlashmalar uchun asos bo'ladigan hissiy tajribani mustahkamlash, tabiatshunoslikka oid. dastlabki tushunchalarni shakllantirishga yo'naltirilgan. [5]

Bolalarning tabiat haqidagi bilimlarni egallashlari ularning bilish qobiliyatlari - sensor apparati, mantiqiy fikrlashi, diqqat, nutq, kuzatuvchanlik, bilishga qiziqishi kabilar bilan mustahkam bog'langan bo'lishi kerak. Fikrlashni rivojlantirish va ilmiy dunyoqarashni shakllantirish uchun bolalarning tabiat narsa-hodisalari bilan tanishtirish, ularni kuzatilayotgan narsa-hodisalarni tushunishga o'rgatish va ular orasidagi aloqa va munosabatlarni anglashlariga olib kelish kerak. Anglash jarayonidagi tabiat hodisalari orasidagi sababiy aloqalar va munosabatlar fikrlashni rivojlantiradi.

Bola o'zini o'rab turgan atrof-muhit va tabiatning muayyan xossalarini:

havoning issiq-sovuqligini terisi bilan, suyuqliklarning ta'mini tili bilan, havodagi hidni burni bilan, tabiatdagi xilma-xil obyektlarning rangini ko'zi bilan, tovushlarni qulog'i bilan sezib, ya'ni mazkur xossalar bolaning besh turli sezgisiga ta'sir etib, shu a'zolarida joylashgan asab hujayralari orqali bosh miyasiga borib yetib, natijada miyada tabiatning ayrim xossalari to'g'risida bilim paydo bo'ladi, ularning ko'rinishlari, qiyofalari, tasvirlari, manzaralari vujudga keladi.

Bolalarda bilishga qiziqishni tarbiyalash ham muhimdir. Bolalarga hayvonlar va o'simliklarni qanday kuzatishni ko'rsatish, ularning diqqatini ularning tashqi ko'rinishi, harakatiga qaratish orqali tarbiyachi ularda nafaqat tabiat haqida bilimlarni, balki ularga mas'uliyatli munosabatni shakllantiradi. Faqatgina har doim bolaning yoshini hisobga olish va uning diqqatini mazkur narsa va hodisadagi nimaga qaratishni bilish zarur. Bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonida axloqiy, jismoniy, mehnat va estetik tarbiyani amalga oshirish zarur.

Bolaning axloqiy rivojlanishida unda Ona tabiatga muhabbat va tiriklikka ehtiyotkorona munosabatda bo'lish asosiy o'rin tutadi. Bolalarga bu borada eng yaqin yo'l ular o'sib ulg'ayotgan joydir. Maktabgacha ta'lim tashkilotida hayvonlar va o'simliklarning mavjud bo'lsa, bolalar ularni kuzatadi va boqadi, tarbiyachiga yordamlashadi. Natijada ularda tabiatga ehtiyotkorona munosabat, mehnatni sevish va mehnat qilishga odatlanish, topshirilgan ishga mas'uliyat o'z o'zidan shakllanadi.

Bolalarda mehnatsevarlik, tabiatga ehtiyotkorona munosabatni tarbiyalash uchun ularni o'simliklarni sug'orish va hayvonlarni ovqatlantirishning oddiy usullarini o'rgatish zarur. Eng muhimi, bolalarning o'zlari bajarayotgan ish jarayoni va natijalaridan zavq olishlariga erishish lozim. Mehnatsevarlik sifatini shakllantirish uchun bolalarni kattalarning tabiatdagi mehnati bilan tanishtirish, ularning faoliyatiga hurmatni tarbiyalash zarur. Bolalarning tabiatda bo'lishi va mehnatidan ularning jismoniy rivojlanishi va salomatliklarini mustahkamlash uchun foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Tabiat bolalarni estetik tarbiyalashning asosiy vositalaridan biridir. Tabiatning go'zalligi hatto eng kichik bolalarni ham o'ziga rom qilmasdan qolmaydi. Ularni tabiatni bilish jarayonida e'tiborlarini o'rmonning shovqinlari, qushlarning sayrashi, barglarning shakli va rangi, gullarning hidlari, hayvonlarning harakatlariga qaratish kerak. Buning muhim jihati bola kelajakda o'z hayotida dunyoning barcha va xilmaxil go'zalliklarini idrok eta olishiga sharoit yaratishdir. **Tabiat bilan tanishtirish jarayonida tarbiyachiga qo'yiladigan talablar.** Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilaridan bolalarni tabiat bilan tanishtirish uchun tabiat haqidagi turli fan sohalaridagi katta bilim zahiralarga ega bo'lishlari, ularning rivojlanish qonuniyatlarini tushunishlari, aql sohasi (noosfera)ning imkoniyatlarini to'g'ri baholay olishlari, tabiatda yuz beradigan narsahodisalar orasidagi aloqadorliklarni izoxlay olishlari talab etiladi.[6] Ayniqsa, o'zi yashab turgan joy tabiati: fasl almashinuvlarini kuzata olishi, tabiat kalendarini tuza olishi, o'simlik va gullarni ko'paytirish ko'nikmasiga o'rganishi muhim.

Bolalarda tabiatga faol va ehtiyotkorona munosabatni tarbiyalash maktabgacha ta'lim muassasasida mavjud bo'lgan hayvon va o'simliklarni oziqlantirishga yordam beradi. Tarbiyachidan jonli tabiat burchagini tashkil eta olish, o'simlik va hayvonlar uchun ularning tabiatda yashashlariga yaqin shart-sharoitlar yaratish talab etiladi.

Bundan tashqari u maktabgacha ta'lim muassasasi maydonchasi va tabiat burchagida o'simliklarni sugorish va hayvonlarni boqishning agrotexnik usullarini egallay olishi lozim.

Tarbiyachining namunasi bolalarda mehnat ko'nikmalarini tarbiyalashda hal etuvchi ta'sir ko'rsatadi. Bolalarda tabiat haqidagi bilimlarni shakllantirish jarayonida tarbiyachining o'zi tabiat go'zalliklarini ko'ra olishi va tabiatda go'zallik yaratish ishtiyoqiga ega bo'lishi katta ahamiyatga ega. Zarur bilim va ko'nikmalarni egallab qolmasdan, tabiat bilan tanishtirish shakl, metod va vositalaridan foydalana olishni ham o'zlashtirishi talab etiladi.

XULOSA

Umuman olganda, tarbiyachi maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish jarayonida quyidagi vazifalarni hal etishi zarur:

- 1) Jonzotlar va jonli tabiat haqida aniq bilimlar berishi, ularning o'zaro aloqadorligini ochib berishi;
- 2) inson organizmi va uning salomatligi haqida ma'lumot berishi;

- 3) maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiatdagi o'zgarishlarni kuzatishga doir xulqatvor ko'nikma va malakalari bilan qurollantirish;
- 4) tabiatdan oqilona foydalanish va uning boyliklarini ko'paytirishga yo'naltirilgan inson mehnat faoliyati bilan tanishtirish;
- 5) Ona-tabiatga muhabbat, uning asrab-avaylashga doir ishtiyoqni tarbiyalash.

REFERENCES:

1. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов (2020). ГЕОГРАФИЯ ДАРСЛАРИДА
2. ТАЛАБАЛАР БИЛИМИНИ НАЗОРAT ҚИЛИШ УСУЛЛАРИ. Academic research in educational sciences, (4), 412-417. 2. Фуркат Туракулович Ражабов, & Азиза Абдуллаева Олимова (2020).
3. ТАЪЛИМ МУАММОЛАРИ ЕЧИМИДА ИННОВАЦИОН КЛАСТЕРНИНГ АҲАМИЯТИ (ГЕОГРАФИЯ ТАЪЛИМИ МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, (3), 697-702. 3. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов, & Гулчехра Курдашевна Юсупова (2021).
4. БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА ЎҚУВ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ (ТАБИАТШУНОСЛИК ФАНИ
5. МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, 2 (Special Issue 1), 370378.
6. Oybek Uralovich Abdimurotov (2021). —YEVROSIYO MATERIGIINI
7. O'QITISHDA —KEYS STADIИ METODIDAN FOYDALANISH USULLARI.
8. Academic research in educational sciences, 2 (1), 377-382. doi: 10.24411/21811385-2021-00048 5. Шерзод Иброим Ўғли Иброимов, & Актути Араповна Туйчибекова (2021).
9. БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИСИ ФАОЛИЯТИДА МУЛОҚОТ
10. МАДАНИЯТИ ВА ПСИХОЛОГИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ
11. (ТАБИИЙ ФАНЛАР МИСОЛИДА). Academic research in educational sciences, 2 (Special Issue 1), 456-471.
12. Sherzod Ibroim Oglu Ibroimov, & Haytgul Omonboevna Begalievna (2021).
13. БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА —ТАБИАТШУНОСЛИК ФАНИНИ ЎҚИТИШНИНГ АҲАМИЯТИ. Academic research in educational sciences, 2
14. (Special Issue 1), 438-445.

YURIST ISH FAOLIYATIDA YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6567389>

Nematova Shaxribonu Xamidovna

Navoiy viloyati yuridik texnikumi fakultet uslubchisi

Annotatsiya: *ushbu maqolada bo'lajak yuristlar o'z ish faoliyatida nutq normalariga amal qilish ahamiyati va uning talablari haqida ma'lumotlar berilgan*

Kalit so'zlar: *yurist, yozma nutq, og'zaki nutq, sinonim, antonim, paronim, omonim.*

Аннотация: *В данной статье представлена информация о важности соблюдения правил речи в работе будущих юристов и ее требованиях.*

Ключевые слова: *юрист, письменная речь, устная речь, синоним, антоним, пароним, омоним.*

Bugungi kunda mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan ko'pgina yuridik ta'lim muassasalarida bilim, ko'nikma va malakaga boy, shuningdek, mehnat bozorida raqobatbardosh yurist kadrlarini yetishtirib chiqarish asosiy maqsadidir. Bu yo'lda har bir yurist uchun mutaxassislikga oid yozuv qoidalarini puxta egallamo'g'i dolzarb masaladir. Yuristning asosiy ish faoliyati yuridik hujjatlar bo'lib, u rasmiy doirada faoliyat ko'rsatadi va davlat nomidan ish ko'radi, shu sababli uning faoliyatini rasmiy hujjatlarsiz va muomala madaniyatisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Yurist savodli yozish, ijodiy fikrlash, o'z fikr mahsulini to'g'ri ravon hamda izchil ifodalash ko'nikmasini egallashi uchun bir qancha talablarga amla qilmog'i lozim. Xususan;

Nutqning aniqligiga erishish uchun ko'proq lug'at boyligini oshirish kerak. Bunda so'zning sinonim, antonim, paronim va omonim shakllarini yaxshi ajrata bilishi lozim.

➤ Ta'sirchan nutq mahoratini egallashi lozim, bunda ko'p maqol, ibora, fraza, matal va hikmatli so'zlardan o'rinli foydalanish kerak.

➤ Mohir suxandon va notiqlar bilan hamsuhbat bo'lib ular ko'magida turli janr adabiyotlarini o'qish o'rganish muhim.

➤ Yozma nutqda nutq yanada ishonchli, dalillangan bo'lishi uchun tayanch atamalarni bilish, buning uchun fan doirasidagi bilimlarni puxta o'zlashtirish lozim.

Yuridik til o'zbek adabiy tilining bir qismi bo'lib, o'ziga xos ko'rinishga egadir, masalan, kundalik muloqotda ishlatiladigan *odam* so'zi yuridik tilda *shaxs, fuqaro* ko'rinishida keladi. Biz bu kabi so'zlarni muntazam muloqotda ko'p ishlatolmaymiz, yuridik til o'zining rasmiy ifodaga egaligi bilan ajralib turadi. Va shu sababdan bo'lg'usi yuristlardan yuristning og'zaki va yozma nutqini chuqur o'rganishni talab

qiladi. Yurist yozma nutqida orfografik va punktuatsion me'yorlarga ham amal qilish yozuv madaniyatini shakllantirish va takomillashtirish benihoya zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. TDYU Yuristning yozma nutqi-darslik. Toshkent-2021.
2. Begmatov E. Nutq madaniyati va adabiy norma nazariyasi-2003.

EXPLORATION THE ESSENCE OF THE MYTHOLOGY AND ITS ROLE IN THE SCIENCE OF GEOLOGY

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6557742>

Pulatova Sarvinoz Botir kizi

PhD student, Faculty of Foreign Philology

National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Annotation: *The scientific look at of mythology is ruled through a paradigm that acknowledges mythology as having been considered as honest narrative records through beyond conventional cultures and but is considered fake or in any other case suspect through the present day scientists who look at mythology. Although really all scientists understand that myth become of important significance for conventional cultures, the try and elicit scientific motives for this significance has brought about many competing theories, few of which place an emphasis at the validity of myths as representing the fabricated from real determined historical events.*

Keywords: *myth, mythology, geology, paradigm, culture, disciplines.*

A modern study of myths is important part of many disciplines such as, anthropology, art history, classical literature, social sciences and humanities, including comparative religions, folklore, psychology and theology (Dandes 1984). Thousands of scholarly books and dozens of thousands of articles and dissertations are written about "myths" and the subject of their research. Its roots go back to the beginning of the myth and they revealed from human history and have got popularity from TV shows like *Xena* and Blockbuster movies such as *Star Wars* and *the Lord of the circle* which are still strong part of modern popular culture.

The most typical are myths, legends and folktales can be seen in the context of division oral prose or poetic story into three components that often overlap (e.g. Bascom 1965). Folktales are non-religious fictional stories they often teach practical lessons and draw morals, but they are intended to be entertaining. They are also non-historical, especially in that they are not tied to anything. We should not confuse folktales in the term "folklore", the latter is expression of folktales and other creative words (containing myths and legends) are learnt by folklorists' usage of literary and ethnographic folklore technique.

Geology and Mythology.

As we have known, mythological research is extremely difficult and multifaceted topic and we've put a lot of effort to understand it. Many authors, since ancient times, have recognized the probable historical merit of mythology. Most of Greek mythology today it is known as a political and religious story. The destruction of the Troy described in *Iliad*, it was finally recognized as a genuine history in 1870.

When Heinrich Schliemann dug the ruins Old Iliion. Moreover, among many other examples, The story of Theseus killing the Minotaur The palace of Knossos is generally considered to be one Cracked image of the last historic defeat Minoan civilization in the Aegean Sea (c. 1400 BC).

An example that can help explain the historical reality which is behind a mythical story called "Heracles and Lerna's Hydra". Analysis of because this famous story is noteworthy It can provide useful insights into the origin Factual evidence of mythology, and other mechanisms of myth formation (Piccardi 2004).

Killing Hydra is the most popular myths from ancient times which is based on a natural process. Always play Many hydra heads are interpreted as follows: symbols of many water sources that feed a big swamp which is located near Lerna, and the fight between Hercules and the monster, hence, image of drainage efforts. After the last chop their hero, the hero who stayed immortal, buried it forever and put a huge and heavy stone on it in addition. Kirk (1974), initially follows the interpretation proposed by Parai Pathos and claims this instead that this myth records a fairly old politics event. In a manner similar to the killing of the Minotaur at the Knossos Palace, Hydra's killing at Lerna and related myths Nemean lion killing, all of them contain memories of old political events in addition to references to fertility rites.

Myths were also created to explain unusual landscape features and natural landmarks, inspired by mountains, cliffs and rocks that often look out of place. An example of the latter is explained by Motta & Motta, and many similar cases are known elsewhere in the world. Ancient sacred folklore has many such mythical explanations of the amazing appearance of certain natural geological formations and structures.

In recent decades, there is growing awareness among geologists, some legends and myths are based on natural phenomena, and the possibility of using an interdisciplinary approach to identify records of past geological events in a particular story.

Among the more useful uses of geological myths are the ability to add a historical record to natural disasters, which helps to avoid from danger. Some of the most damaging geophysical disasters such as earthquakes, tsunamis, volcanic eruptions and meteorites were written in myths because of probably two mythical effects reason: first, they are very rare, and a mysterious phenomenon, and secondly, their impact on the community made them important to be remembered. Different examples of mythical explanation of such a catastrophic event can be presented in this work.

The most well-known example of volcanic eruptions can be seen in mythology of Atlantis destruction which is interpreted as broken image of super eruption of Thera volcano around 1625 BC (Friedrichetal. 2006; Manning et al. 2006). In the similar manner, the battle between giants' Olympic athletes and typhoon prisoners

under Etna volcano memory of the period of intense activity of Etna and other volcanoes in the Mediterranean (Wyatt 1996; Barber & Barber 2005).

Bible examples related to earthquakes, analyzed by Bentor (1989) and Nur (1991), are: Jordan intersection and aftermath famous destruction of the wall of Jericho (Joshua 3, 4 and 6). In this situation, the site location where the incidents happened and features reported in the text, allowed the recognition in this explanation of the strong earthquake that caused collapse of the almost vertical bank of the river, across large leaf stripes Jordan Valley Fault. The likely phenomenon reoccurred in the 1546 earthquake. The water of the river is blocked and the water stopped during two days, and the of earthquakes of 1906 and 1927. Jericho's destruction was listed as follows: Seismic events in the 15th century catalog earthquake (Manetti 1457) and earthquake with the depletion of Jordan the collapse of the Wall of Jericho, which was already recognized in ancient times (Psalm 114:3-8).

Conclusion. Myth offers us amazing opportunities extracted from the historical and cultural records of unprecedented view of many regions with the effects of geological and solar system processes events of the last few thousand years.

Most of the time, the process of extracting such records from myths, natural events and processes may not be easy. It requires an application a set of geological, astronomical, archaeological and additionally cognitive tools science, history, and the humanities. We are still forced to learn lots of things about theory and methods our new field of geological mythology. Not all myths are good for such analysis, but not so much of them gives enough information which is necessary for identification the actual geological process is less specific datable occurrences such as large earthquakes and volcanoes eruptions, floods, impacts on space. Anyway, that these defined events give us opportunity to understand the geological history of the region and the actual risks posed by certain natural specific phenomenon.

REFERENCES:

1. BARBER, E. W. & BARBER, P. T. 2005. When they Severed Earth from Sky: How the Human Mind Shapes Myth. Princeton University Press, Princeton
2. BASCOM, W. 1965. The forms of folklore: prose narratives. *Journal of American Folklore*, 78, 3– 20.
3. BECKWITH, M. W. 1972 (orig. 1951). *The Kumulipo: A Hawaiian Creation Chant*. University of Hawaii Press, Honolulu.
4. BENTOR, Y. K. 1989. Geological events in the Bible. *Terra Nova*, 1, 326 – 338.
5. BLONG, R. J. 1982. *The Time of Darkness: Local Legends and Volcanic Reality in Papua New Guinea*. University of Washington Press, Seattle.
6. BOBROWSKY, P. & RICKMAN, H. (eds) 2007. *Comet/ Asteroid Impacts and Human Society*. SpringerVerlag, London

7. KIRK, G. S. 1974. The Nature of Greek Myths. Penguin, London.
8. KLUG, C., CASHMAN, K. V. & BACAN, C. R. 2002. Structure and physical characteristics of pumice from the climactic eruption of Mount Mazama (Crater Lake), Oregon. Bulletin of Volcanology, 64, 486 – 501.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA SINIF RAHBARINING PEDOGOGIK MAHORATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6554106>

Sayitkulova Shoira Ashurkulovna

Surxondaryo viloyati Termiz shahar 3-umumiy o'rta ta'lim maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda sinf rahbarining ish tartibi, pedagogik mahorati va o'quvchi bilan ishlash tartibi haqida yoritib berishga harakat qilindi.*

Kalit so'zlar: *Tarbiya, sinf, o'quvchi, ta'lim-tarbiya, metod*

So'nggi yillarda sinf rahbarining faoliyati turli shakl va metodlar bilan boyitildi. Tarbiyaviy ishlarni tashkil etish va o'tkazishda o'quv yurti jamoat tashkilotlarining roli tobora oshirildi. Ushbu ishni tayyorlashdan maqsad o'quv yurtining sinf rahbariga hozirgi vaqtda mamlakatda uzluksiz ta'limning yagona tizimini yaratish borasidagi ish uslublarini har tomonlama keng joriy qilish va metodik yordam ko'rsatishdan iboratdir. Ideologik muassasalar sifatida o'quv yurti oldiga muhim tarbiyaviy vazifalar qo'yilgan, bu esa ayni vaqtda har bir sinf rahbarining asosiy vazifalarni xisoblanadi, shunday qilib. Alohida sinf birlashib o'quv yurtini tashkil etadilar. Alohida sinf jamoalari qo'lga kiritgan ta'lim va tarbiya borasidagi muvaffaqiyatlar butun o'quv yurti jamoasining muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

O'zbekiston Respublikasining bundan keyingi rivojlanishi bevosita ta'lim-tarbiya natijasiga bog'liqligi barchaga ayon. Ta'lim-tarbiyani takomillashtirmay, ma'naviy boy barkamol insonni tarbiyalash mushkul. Bu haqda O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi Qonun va Kadrlar tayyorlash milliy dasturida belgilab berilgan ijtimoiy vazifalardan kelib chiqib yosh avlod ta'lim-tarbiyasini tashkil etishni kundalik hayotning o'zi talab qilmoqda.

Jamiyatda o'qituvchi, birinchidan, o'sib kelayotgan avlodni tarbiyalash, ularga har tomonlama bilim berishdan iborat bo'lgan faxrli hamda ma'sul vazifalarni bajaradi. Yurtboshimiz ham ta'lim-tarbiyani dolzarb masala sifatida ko'tarmoqda.

Ya'ni, mustaqil dunyoqarashga ega, ajdodlarimizning bebaho merosi va zamonaviy taffakurga tayanib yashaydigan barkamol shaxs – komil insonni tarbiyalashdan iborat degan fikrlari yana bir bor boshlang'ich ta'lim o'qituvchilariga ma'suliyat yuklaydi va vazifalarni ado etish pedagogning alohida ijtimoiy roli va uning jamiyatdagi faxrli o'rnini belgilaydi. Jamiyatda o'qituvchi faoliyati yuksak baholanmoqda va uning obro'si yuksaltirilmoqda.

Sinf rahbarining muhim vazifalaridan biri-bu o'quvchining o'qishga bo'lgan havasi, e'tiqodi va bilim, qobilyatini rivojlantirish, kasb-hunarga bo'lgan layoqatini,

yosh va ruhiy xususiyatlar asosida rivojlantirish, har bir o'quvchining bo'lg'usi hayoti rejalarini amalga oshirish, o'quvchilarning salomatligini muhofaza qilishdan iborat. Faollarga ishonish, ularning sinf jamoasi orasida obro'sini ko'tarish, o'z vaqtida ularga tegishli yordam ko'rsatish sinf rahbarining bevosita asosiy vazifasidir.

Shuningdek, sinf rahbarining tashkilotchilik funksiyasi tarbiya jarayonida muhim vosita sanaladi. Chunki, tashkilotchilik tushunchasining o'zi keng ma'noga ega. Maxsus bir maqsadni ko'zlab u yoki bu ishni tadbiriy choralarni tashkil etish sinf rahbaridan katta malaka va maxsus mahoratni talab qiladi. Tashkilotchilik funksiyasi bir necha elementlarga bog'liqdir:

A. O'tgan ishlarni tashkil qilish, uning muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligi sabablarini belgilab olish.

B. Sinfda o'tkaziladigan barcha ishlar tarbiyaviy harakterga ega bo'lib, ma'lum maqsadni ko'zlab o'tkazilishi va sinf rahbari turli tarbiyaviy ishlarni o'tkazishda oldin shu ishning modelini tuza bilish lozim.

D. Sinf rahbari oldiga qo'yilgan maqsadga yetishish uchun o'z oldiga aniq vazifa qo'ya bilish lozim.

E. Sinf rahbari har bir tadbiriy choralarni amalga oshirishda o'qituvchi va o'quvchilarning qobiliyatlariga qarab, vazifalarni taqsimlash, ma'lum reja asosida tarbiyaviy tadbirlarning o'tazish o'rni, vaqti, soati, javobgar shaxslar va tizimligini aniqlash lozim.

F. Ma'lumki tarbiyaviy ish bajarishda bajaruvchi kishilarni to'g'ri taqsimlash, ishga boshqa o'qituvchilarni, ota-onalar, o'quvchilar, otalik tashkilotlari va ish obektini aniqlash lozim.

Tarbiyaning maqsadlari, vositalari va natijalari o'rtasida, shuningdek, tarbiyalanuvchi va tarbiyachi tafakkuri, motivlari o'rtasida g'oyat murakkab bog'liqlik bor. Kattalarning maqsadi, odatda, yoshlarning maqsadlari (hatto strategik maqsadlari) bor. O'quvchining rivojlanish mantiqi, uning tafakkuri, harakatlari bitta nuqtai nazarda, tarbiyachining mantiqi boshqa nuqtai nazarda turishi mumkin.

Bunday variantda hech qanday tarbiyaviy ta'sir ko'rsatib bo'lmaydi.

Tarbiyaviy ishlarning sifat va samaradorligi, avvalo tarbiyachining g'oyaviy ishonchiga va siyosiy ongining darajasiga bog'liq.

Sinf rahbari o'zining g'oyaviy-siyosiy ongini oshiradi. Bu sinf rahbariga bolalarni onglilik ruhida tarbiyalashga, ular orasiga begona ideologiya va yomon xulqning kirib borishiga qarshi kurasha olish imkoniyatini bera oladi. Sinf rahbarining axloqiy obro'si g'oyat darajada yuqori bo'lishi ham bu o'rinda muhimdir. Sinf rahbari ana shundagina tarbiyaviy ta'sir kuchiga ega bo'ladi. Tarbiyachining shaxsiy fazilatlari, ma'naviy qiyofasi o'quvchilar ongining va xulqining shakllanishida katta ta'sir ko'rsatadi. Sinf rahbari uchun kasbiy malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishning o'zi yetarli emas. O'z tarbiyaviy faoliyatida yuksak darajadagi fuqarolik fazilatlari, intizomi va odamiyligi, axloqiy sifatleri bilan ham ta'sir o'tkazadi.

Tarbiyachilik texnikasi sinf rahbarining asosiy quolidir. Chunki tarbiyachilik talanti juda ko'p sifatlarni chuqur bilish, keng fikr doirasi, ishga jon dildan ko'ngil qo'yish bolalarga bo'lgan cheksiz muhabbat, muomalada nazokatlilik, qalb yoshligi, serzavq, temperament, aql va odoblilik namunasi, aloqada nazokat va sipolik, vazminlik va kamtarlik kabi fazilatlarining bo'lishini taqozo qiladi. Bunda yana tarbiyachilik texnikasi qo'shilsa ishda muvaffaqiyat ta'minlanishi tabiiydir.

Pedagogik faoliyatda vositalar, maqsadlar va natijalarning nisbatini doimo tashkil qilib borish zarur. Ular uzviy birlikni tashkil etadi, bir – biriga bog'liq bo'ladi va alohida tarzda amalga oshirilmaydi. Maqsadni amalga oshirish usuli – bo'lajak natijadir. Natija yangi vositalarni tanlash, yangi maqsadlarni qo'yish uchun amaliy asos hisoblanadi. Tajribada ma'lum darajada qo'llanilgan har qanday vosita natija beradi, hatto biror sababga ko'ra maqsad aniq ifodalanmagan bo'lsa ham natija bervermaydi.

Tajribada mavjud bo'lgan pedagogik vositalarning ikkitasini ko'rib chiqamiz.

Birinchisi: har qanday pedagogik vosita hamisha bir qator boshqa vositalar, usullar, shartlar bilan bog'liq bo'ladi, ular pedagogik jarayoning muayyan bosqichida ta'sir ko'rsatish natijasini belgilab beradi. Masalan rag'batlantirish bir xil jarayonlarni tezlashtirish va boshqarishga to'siqnlik qilish, turli salbiy va ijobiy hissiyotlarning turli – tuman ko'rinishlarini vujudga keltirishi mumkin.

Ikkinchi: ayrim vositalarni qo'llanish pedagogning ular ta'sirini, mumkin bo'lgan o'zgarishini anglash qobiliyatlariga butunlay bog'liq bo'ladi. jamoa muomala sharoitida vositalarni qo'llash minut sayin o'zgarib turadigan vaziyatni hisobga olish zarurligini taqozo qiladi.

Pedagoglarda biz albatta oliyjanoblik hissini tarbiyalashimiz shart. Oliyjanoblik qalbning o'ziga xos holatidir. Bu holat insonda sokinlik, hurmat, mehr, g'urur hislarining qo'shilishidan hosil bo'ladi.

Pedagogning o'quvchilarga bo'lgan munosabati mehr, hayrihohlikdan iborat bo'lishi kerak. Ma'lumki rivojlanish uchun yordam berish murakkab jarayon bo'lib, o'quvchilar oldiga qo'yib o'zi chetda qarab turishi va faqat shu talablar qanday bajarilayotganligini kuzatib borishi yetarli degan xulosaga kelgan pedagoglar katta xatoga yo'l qo'yadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mahkamov M. «Bo'lajak tarbiyachilarning pedagogik muloqat madaniyatini shakllantirish» nomzodlik dissertatsiyasi. T., 2005.
2. Karimov I. A. “Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori”. T.: “O'zbekiston”. 1998 – yil.
3. Mavlonova R., B. Normurodova, N. Rahmonqulova, Tarbiyaviy ishlar metodikasi.- T.: "Tib-kitob", 2010.
4. Ochilov M. “Muallim – qalb me'mori” T.: “O'qituvchi” 2001

TA'LIM MUASSASASIDA SIFATLI O'QUV JARAYONINI TASHKIL ETISH TALABLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6567328>

Tosheva Gulnora Sunnatovna

*Navoiy viloyati yuridik texnikumi
ta'lim sifatini nazorat qilishbo'limi mutaxasisi*

Аннотация: *ushbu maqolada yurtimizda ta'lim sifatini oshirish maqsadida o'quv jarayoniga tashkil etilish talab etiladigan shart-sharoitlar va ularning ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan*

Калит со'злар: *pedagogik jarayon, ta'lim texnologiyalari, motivatsiya, moddiy-texnik baza, globallashuv, ta'lim, tarbiya, akseleratsiya.*

Аннотация: *В данной статье представлена информация об условиях, необходимых для организации образовательного процесса в целях повышения качества образования в нашей стране и их значении.*

Ключевые слова: *педагогический процесс, образовательные технологии, мотивация, материально-техническая база, глобализация, образование, воспитание, акселерация.*

Yurtimizda mavjud ta'lim muassasalari faoliyatini yanada takomillashtirish hamda o'quvchi-yoshlarga sifatli ta'lim berish va kelajakda yetuk, mustaqil fikrli, ongi va dunyoqarashi keng insonlarni shakllantirish maqsadida ta'lim muassasalarining eng quyi qismi maktabgacha ta'lim tashkilotidan tortib, kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimigacha sifatli ta'lim tashkil etishning bir qancha talablari mavjud:

- O'qituvchining bilim sifatini oshirishga qaratilgan faoliyati ;
- Bilim sifatini oshirish vositasi sifatida maktab o'quvchilarining tarbiyaviy ishini oqilona tashkil etish;
- Axborot va yangi ta'lim texnologiyalaridan foydalanish;
- Zamonaviy o'qitish usullari va usullaridan foydalanish;
- Motivatsiyani shakllantirish;
- Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv;
- O'qituvchining yuqori professionallik darajasi;
- O'qish uchun qulay muhit yaratish;
- Moddiy -texnik bazani ta'minlash;
- O'qituvchining ishini rag'batlantirish;
- O'qituvchining mehnatini hurmat qilish maqsadida jamiyatda ish olib borish va hokazolar.

O'qituvchining o'z kasbiy sohasida bilim ko'nikma va malakasini muntazam oshirib borish nima uchun muhim? Globallashuv jarayonlari shiddatli kechayotgan bugungi kunda axborotlar tez eskirmoqda, o'quvchi yoshlarni aniq, ishonchli bilimlarga yo'naltira olish uchun avvalo pedagogning o'zi ulardan ildam qadam tashlamog'i zamon yangiliklari, o'zgarishlari va yangi bilim manbaalariga ega bo'lishi darkor. Shu sababdan har bir ta'lim muassasa pedagog –xodimlari muddatli malaka oshirish va qayta tayyorgarlik ko'rish uchun jalb etiladi. Bundan tashqari o'z mustaqil seminar –treninglarda amaliy darslarda o'qib o'rganib kelishni ongli ravishda o'z hayotida yo'lga qo'yishi lozim.

Bilim sifatini oshirish vositasi sifatida maktab o'quvchilarining tarbiyaviy ishini oqilona tashkil etish. Atoqli arbob Abdulla Avloniy bejizga- “ Tarbiya biz uchun yo hayot-yo mamot, yo najot-yo halokat... ” aytmagan, sifatli ta'lim a'lo darajadagi shart-sharoitlar yaratilishiga qaramasdan ilm ahli tarbiyasida oqsash bo'lsa, natija ko'rinmaydi. Tarbiya-pedagogika, ya'ni bola tarbiyasining fani demakdir. Bolaning salomat va saodati uchun yaxshi tarbiya, tanni pok tutmoq, yosh vaqtida maslakni tuzatmoq, yaxshi xulqlarni o'rgatmoq tabiblardek kabidurki, tabib xastaning badanidagi kasaliga davo qilg'oni kabi tarbiyachi bolaning vujudidagi jahl markaziga “yaxshi xulq” degan davoni ichidan, “poklik” degan davoni ustidan berib katta qilmog'i lozimdir⁴

Ta'lim sifatini oshirish uchun axborot va yangi ta'lim texnologiyalaridan foydalanish hamda o'quvchi yoshlarni turli axboriy hujumlarga qarshi mustahkam ong-madaniyatni o'rgatish lozim. Akseleratsiya jarayoni tezlashuvi natijasida bolalar ongi murakkab ma'lumotlarni tanqidiy, mantiqiy tahlil qilish ko'nikmasini rivojlantiradigan ta'lim texnologiyalarni talab etmoqda. Buning uchun zamonaviy o'qitish usullari va uslubaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunga misol qilib noan'anaviy usulda darsni tashkil etish, eng zamonaviy pedagogik vositalardan foydalanish, kichik guruhlarda, sayr, ekskursiyalar tashkil etish, amaliyot bilan bog'lagan tarzda dars mashg'ulotlarini olib borish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. B.X.Xodjayev. “Sano-standart”nashriyoti.Toshkent-2017
2. Abdulla Avloniy.- “Turkiy Gulistin yohud axloq” ziyouz.com.dan

⁴ Abdulla Avloniy.- - Turkiy Gulistin yohud axloq asaridan

INSON ORGANIZMINING KO'P TERLASH SABABLARI, TERLASHNING OLDINI OLISH VA TIBBIYOTDA TERLASHNI DAVOLASH

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6557114>

**Turayev Adhamjon Abdulfayiz o'g'li,
To'rayev Islom Ibragimovich,
Ergashev Hasan Baxrom o'g'li,
Yormatov Shukrullo Xolmurot o'g'li**

Toshkent Tibbiyot Akademiyasi Termiz filiali Davolash fakulteti talabalari

Annotatsiya: *Hozirgi zamon kasalliklarini avj olishida tashqi muhit omillari juda muhim rol o'ynaydi. Atrof-muhit harorati yuqori bo'lganda, ter ajralishining kuchayishi bu fiziologik holatdir. Aqarda butun tananing ko'p terlashi ko'pincha salomatlik bilan bog'liq muammolarning belgisi hisoblanadi. Ko'p terlash bilan birga kechadigan kasalliklar organizmdagi fiziologik jarayonlarning buzilganidan dalolat beradi.*

Kalit so'zlar: *Terlash, fiziologik, tashqi muhit, stress, harorat, gipergidroz.*

KIRISH

Kun isiy boshlashi bilan ba'zilar ko'p terlashdan aziyat chekadi. Terlash tananing ma'lum qismlarida ro'y bersa, gohida butun jismda kuzatiladi. Tananing ayrim a'zolari terlashi tabiiy holat deb qaralsa, butun jism terlashi ayrim kasalliklar belgisi hisoblanadi. Ayni hotat tibbiyotda gipergidroz deb nomlanib asosan balog'at va o'rta yoshdagi yoshdagi odamlar orasida ko'p uchraydi. Ko'plab kuzatuvlar natijasida terlash erkakkarga nisbatan ayollarda ko'p uchrashi aniqlangan. Ba'zan ter ajralib chiqishi odatdagidan o'n martagacha ortishi mumkin. Haddan tashqari ko'p terlash bu birlamchi terlash deb atalib, bu terlashdan asosan aholining 3 foizi aziyat chekadi. Ko'pincha bolalik va o'smirlik davrida o'tib ketishi mumkin, bu holatni kasallik deb atash noto'g'ri bu vaqtinchalik holat hisoblanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Terlash- bu tananing standard sovuq tizimi. Har bir inson terlaydi bu funktsiya tana termoregulyatsiyasi uchun zarurdir. Miya buning signallarini tanadan chiqib ketadigan 3 milliondan ortiq ter bezlariga yuboradi. U teridan bug'lanadi va shu bilan tana harorati pasayadi. Odamni terilashga olib keladigan ko'plab omillar mavjud ular orasida atrof muhit harorati, stress jismoniy faollik, dori-darmonlarni qabul qilishdan keyingi nojo'ya ta'sirlar, sovuqqonlik va boshqalar.

Ko'p terlash sabablarini aniqlash uchun bir necha mutaxassis shifokorlar ko'rigidan o'tish kerak, chunki ko'p terilashga sabab bo'layotgan kasallikni aniqlash lozim.

Tibbiyotda gipergidroz deb ataluvchi ko'p terlash, aslida bir qator kasalliklar sababli yuzaga kelishi mumkin:

- garmonal muvozanatning buzilishi;
- qattiq asabiylashish, stress, hayajon, xavotir;
- og'ir jismoniy mashqlar, mushaklar zo'riqishi;
- noto'g'ri teri parvarishi;
- noto'g'ri ovqatlanish (alkogol, yog'li va achchiq ovqatlar iste'mol qilish);
- yuqumli kasalliklar;
- endokrin kasalliklar, zararli shishlar;
- markaziy nerv sistemasining har qanday patologiyasi;
- qandli diabet;
- tomirlarning varikoz kengayishi;
- qalqonsimon bez kasalliklari gipergidroz sababchilari bo'lishi mumkin.

Kasalliklardan ma'lum bo'ladiki kasallikni davosi uchun endokrinolog, nevrolog, terapevt va dermatolog kabi mutahasislarning ko'rigidan o'tish va ularning tavsiyasi bilan boshqa mutaxassis shifokorlarga murojaat etish lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda ko'p terlashni oldini olish uchun quyida keltirilgan tavsiyalarga amal qilish lozim:

1. Antiperspirantdan foydalanish. Birjadan tashqari antiperspirantlar tarkibida alyuminiy asosli birikmalar mavjud bo'lib ular vaqtincha terni to'sib, ko'p terlashni yengishga yordam beradi.
2. Keng tabiiy matolardan foydalanish erkin havo aylanishiga yordam beradigan pasta, ipak va boshqalar.
3. Konstrastli dush qabul qilish. Hosil bo'lgan terni yo'q qilish maqsadida. Bundan tashqari, muntazam ravishda cho'milish teridagi bakteriyalarni nazorat qilishga yordam beradi.
4. Yetarlicha suv ichish. Bu tavsiyalarga amal qilgan holda organizmning ko'p terlashidan halos bo'lish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. „Endokrinologiya“. Tom 1 D.l. Shustov kitobi.
2. Zarifboy Ibodullayev „Nevrologiya“.
3. <https://dermounter.uz>
4. David Veyner, Karol Tuman va Jeyn Maksvel
5. „Hammabop tibbiyot qo'llanmasi“.
6. <https://uz.healthy-food-near-me.com/sweating/>
7. Williams Textbook of endocrinology E-book 2003.
8. The endocrine system at a glance. Ben Greenstein,
9. 2006.

O'SMIR YOSHDAGI BOLALARDA KECHADIGAN JARAYONLAR, O'SMIRLIK DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI, O'SMIRNING DAVRDAGI MUAMMOLARI VA SHAXS SIFATIDA SHAKILLANISHI.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6557773>

**Turayev Adxam Abdulfayiz o'g'li,
Ibragimov Farxod Bozor o'gli,
Hakimaliyeva Muharrama Jamshedovna,
Xolmamatov Dilshod Amir o'g'li,
Turayev Islom Ibragimovich.**

Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Davolash ishi yo'nalishi talabalari.

Annotatsiya: *Bu ilmiy maqoladan maqsad o'smirlik davridagi jismoniy va psixik rivojlanishining umumiy xususiyatlari, jinsiy yetilish jarayoni, uning psixik rivojlanishiga ta'siri, o'smirlik davri inqirozi va uning psixik sabablari, o'smirlik davrida intellektual va shaxs rivojlanish xususiyatlari bo'yicha maqolani yangicha talqinda ochib berish. O'smirlik davrida o'z-o'ziga baho berish tizimining rivojlanish xususiyatlari, ular ong va dunyo qarashining shakllanishini tushuntirish orqali o'smir yoshlarni, o'z-o'zini anglashga, tahlil qilishga va tarbiyalashga o'rgatish.*

Kalit so'zlar: *psixologik, jinsiy balog'at, ruhiy, yetuklik, o'smir yoshlar, o'zgarishlar, akseleratsiya, individual, inqiroz.*

KIRISH

Inson umrining o'smirlik bosqichida asosan ikkita xarakterli jihati farqlanadi. Uning bittasi- kattalarga taqlid qilish, ikkinchisi-o'smirning oilada va maktabda e'tibordan chetda qolishi, shu ikki jihat katta yoshdagi odamlarning e'tiboridan tashqari, o'z oqimida, maqsadga muvofiq tarzda kechadigan bo'lsa, oqibatda tarbiyasi qiyin deb ataluvchi yoshlar paydo bo'lishiga olib keladi.

5-8- sinf o'quvchilari o'smir yoshdagi shaxs deb yuritiladi. Bu davr 2 ga ajratiladi.

- 11-12 yosh davri;
- 14-15 yosh davri;
- „O'tish davri”, „Inqiroz davri”, „Pubertat davri”, „Tarbiyasi qiyin davri”, „Murakkab davri” deb nomlanadi.
- Akseleratsiya ham katta ahamiyat kasb etadi.
- Psixologik, psixofiziologik va ijtimoiy omillarga bog'liq.

O'smirilar asta-sekin o'zini katta odam deb his qila boshlaydi, lekin ko'p odat va xususiyatlari bolalarcha bo'lib qoladi. Bu hissiyot kattalik hissi deb ataladi va

o'smirlikdagi asosiy psixologik yangilikdir. Bu his o'smirlarda o'ziga, atrof muhitga, odamlarga nisbatan yangi hissiy pozitsiyasi yuzaga keltiradi. U bolalar xulq-atvorini kattalar xulqi va qadriyatlariga qayta moslashtira boshlaydi. O'smir o'z xuquq doirasini kengaytiradi, kattalarni esa cheklashni xohlaydi.

O'smir yosh davridagi o'zgarishlar quyidagi nomlar bilan farqlanadi:

1. Tarbiyasi qiyin, xotirasi past, diqqatining ko'lami tor, beqaror, agressiv;
2. Deviant xulqli bolalar borliq, nizoli oilalarda shakillanadi;
3. Asotsiallik ko'chaga yo'nalgan bolalar;
4. Delikvent xulqli bola-oilasida mahkum qilgan shaxslar bilan munosabatlar

asosida yuzaga keladi;

5. Nuqsonli bolalar- jismoniy nuqsonlarga ega.

Anatomo-fiziologik xususiyatlari. Butun endokrin sistemasining, xususan gipofizning aktivlashishi tufayli o'smir organizmida sifat jihatidan o'zgarishlar yuz beradi. Bu holat qizlarda 11-13, o'g'il bolalarda 13-15 yoshda bo'lib, ikkilamchi jinsiy belgilar paydo bo'ladi, o'smirning tashqi ko'rinishi o'zgaradi, muskullar massasi va muskul kuchi o'sadi, bu holat jinsiy yetilishning oxriga borib jadallashadi. Ichki organlar xususan yurak, ba'zan yurak qon tomir sistemasida patologik o'zgarishlar yuz beradi. Tashqi olat, urug'don va urug' hujayralari, qin tuxumdon va tuxum hujayralariga bir qadar rivojlanishida jadalliklar yaqqol ko'zga tashlanadi.

O'smirlar muammosiga e'tiborni kuchaytirib tarbiyasiga befarq bo'lmaslik kerak. O'smirlar muammosiga e'tiborni kuchaytirish zarurligining asosiy sabablari quyidagilardan iborat:

- 1) Fan va texnika rivojlanishi natijasida, madaniyat, san'at va adabiyot, ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitning o'zgarayotganligi;
- 2) Ommaviy axborot ko'laminin g'engayishi tufayli o'smirlar ongliligi darajasining ko'tarilganligi;
- 3) O'g'il va qizlarning dunyo voqealaridan, tabiat va jamiyat, fan va texnika rivojlanishi natijasida ijtimoiy qonunlaridan, tarixdan yetarlicha xabardorligi;
- 4) Akseleratsiya (jismoniy va aqliy kamoloti jadallashagani);
- 5) O'smirlar bilan ishlashda g'oyaviy siyosiy, vatanparvarlik va millatlararo totuvlik tarbiyasiga alohida yondashish zarurligi;
- 6) Oshkoralik, ijtimoiy adolat, demokratiya muammolarining ijtimoiy hayotga chuqur kirib borayotgani;
- 7) O'quvchilar uchun mustaqil bilim olish, ijodiy fikr yuritish, o'zini-o'zi boshqarish, anglash, baholash va nazorat qilishga keng imkoniyat yaratilgani.

Bularning barchasi yoshlarning keng imkoniyatlardan foydalanish yo'riqnomasi desak mubolag'a bo'lmaydi.

ASOSIY QISM: MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'smirlik davri-- Insonni bolalikdan yoshlikka o'tuvchi, o'z navbatida boshqa davrlardan o'zining nisbatan keskinroq, murakkabroq kechishi bilan farqlanib

turuvchi omildir. Shu bilan birgalikda o‘smirlik faoliyati natijasi haqida bir necha olimlar fikr bildirishgan, xususan:

Biogenetik yo‘nalish vakillari S. Call va Z. Freyd bu inqiroz biologik shartlanganligi tufayli muqarrardir deb hisoblaydi. Amerikalik antropologlar M. Mid va R. Benedikt o‘smirlik inqiroziy ijtimoiy munosabatlarning natijasi deb qarashadi.

Xarakter asentuatsiyasi- K. Leonhard tomonidan kiritilgan tushuncha bo‘lib, xarakter ba’zi sifatlarning yorqin ifodalanganligining namunasidir. Xarakter aksentuatsiyasini bilish o‘smirlarga individual yondashish, kasbga yo‘naltirish kabilarda zarurdir. O‘z-o‘zini baholash- shaxsning boshqalar bilan taqqoslash va refleksiya natijasida o‘z-o‘zini baholash murakkab va o‘zgaruvchan bo‘lib, shaxs strukturasi katta o‘rin tutadi.

Venalik psixolog Z. Freyd va uning shogirdlari o‘smirlik davrini baholashda insonga azaldan berigan qandaydir ilk mayl nishonasi sifatida vujudga keladigan o‘z mavqeyini belgilashga ongsiz intilishni eng muhim asos deb hisoblaydilar. Bu intilish go‘yoki hudbinlik, boshqa kishilarni mensimaslik, paydo bo‘lishga, atrof muhit bilan kelisha olmaslikka, hatto nizolarga olib kelar, ongsizlik ehtiyojlari mayllari shaxsning faolligini belgilar emish. Rus psixologlari Z. Freyd nazariyasini mutlaqo asossiz hisoblab, o‘smirda imkoniyat bilan talabchanlik o‘rtasidagi kelishmovchilik, o‘zini ko‘rsatishga moyillik va o‘z ichki dunyosiga qiziqishning namoyon bo‘lishi bilan xarakterlanishini asoslab berdilar. Amerikalik K. Kulon o‘smirlik davri haqidagi biogenetik nazariyani qattiq tanqid qilib, o‘smirlik davri ijtimoiy-axloqiy kategoriyadir, degnilgari suradi. Uning fikricha o‘smirlik davrida uchta asosiy ijtimoiy-axloqiy kategoriya mavjud bo‘lib, ular:

1. Emansipatsiya (kattalar ta'siridan qutilish);
2. Mustaqillikka erishish;
3. Hayotiy yo‘li va kasb- hunar tanlashda jiddiy munosabatda bo‘lish zarur ijtimoiy-axloqiy normalarni o‘zlashtirishdan iboratdir.

Bola yuqoridagi muammolarga e‘tibor bermas ekan, o‘smirlik davri qancha bo‘lishidan qat’iy nazar, u bolaligicha qolaveradi. O‘smir o‘zini nazorat qilmas ekan bu borada trio yo‘ldan adashishi muqarrar bo‘lib qoladi.

XULOSA

O‘smir yoshi dunyo qarash , e‘tiqod, prinsip, o‘zlikni anglash, baholash kabi shaxs xususiyatlari shakillanadigan davr hisoblanadi. O‘smir ilayotgan sari unda „Ideal Men“, „Axloqiy Men“, va „Haqiqiy Men“ singari shaxsga oid tizim, dunyoqarash, e‘tiqod va boshqalar shakillana boradi, undagi o‘zi to‘g‘risidagi tasavvurlar ancha aniq va barqaror bo‘lib qoladi. O‘smir o‘z faoliyatini muayyan prinsip va shaxsiy nuqtai- nazari asosida tashkil qila boshlaydi. O‘smir shaxsini tarkib toptirishda uning atrof-muhitga, ijtimoiy hodisalarga, kishilarga munosabatini hisobga olish lozim. O‘smirlarning ko‘pchiligi qat’iyatlilik, kamtarlik, mag‘rurlik, samimiylik, dilkashlik kabi ma’naviy, axloqiy tushunchalarni to‘g‘ri anglaydilar. Ularning turmush tajribasida fan asoslarini egallash natijasida barqaror ilmiy qarash

tarkib topadi, shular zaminida axloqiy ideallar yuzaga kela boshlaydi. Yuqoridagi fikrlarni umumlashtirgan holda bir soʻz bilan aytganda oʻsmirlik katta hayotga qoʻyilgan birinchi qadam hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Davletshin M.G. va boshqalar. Yosh davrlari va pedagogik texnologiya. T. 2004.
2. Yartsev D.V. Zamonaviy oʻsmirlarni ijtimoiylashtirishning xususiyatlari, 1999- yil.
3. Gipheneiv Yu. B. Bola bilan suhbat. Qanday?-3- tuzatilgan va toʻldirilgan- X drayveri :.Chero, 2002.
4. Jumanazarov Yo. Youth and pedagogical psychology. Methodical complex Namangan 2009. 72-80-153-160.b
5. Maklakov A.G. Obshaya psychology: uchebnik dlya vuzov SPb: Peter, 2008.-283p.

ОИЛАДА ЗЎРАВОНЛИК БИЛАН БОҒЛИҚ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИНИНГ ТАҲЛИЛИ

Комилжонов Шохрухмирзо Қодиржон ўғли

ИИВ Академияси 317-гуруҳ курсанти

Аннотация: Ушбу мақолада хорижий давлатлар, жумладан, АҚШ, Канада, Буюк Британия, Францияларнинг оилада зўравонлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича тажрибаси илмий таҳлил этилган.

Таянч тушунчалар: Оиладаги зўравонлик, мурожаатлар линияси, жисмоний зарар, руҳий зарар, декларация, полиция.

Дунёдаги барча давлатларнинг миллий қонунчилигида инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлаш, хусусан шахснинг ҳаёти, соғлиғи, шаъни ва кадр-қимматини турли тажовузлардан, шу жумладан оиладаги зўравонлик билан боғлиқ ижтимоий хавфли қилмишлардан ҳимоя қилиш бўйича жиноят қонунчилигида алоҳида бобларда нормалар мавжуд. Испания ЖКнинг 12-боби эса бевосита “Оилага қарши жиноятлар”га оид бўлган нормаларини ўз ичига олган [1; С.53-55].

Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексида инсоннинг ҳаёти, соғлиғи, шаъни, кадр-қиммати, жинсий эркинлиги ва дахлсизлигини ҳимоя қилишга қаратилган махсус олтита боб мавжуд бўлиб, оиладаги зўравонлик билан боғлиқ ҳолда содир этилган қилмишларга жинсий жавобгарликнинг муқаррарлиги қатъий белгилаб қўйилган. Шунингдек, амалдаги Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексида ҳам шундай қилмишлар учун жазо чоралари назарда тутилган.

Оиладаги зўравонликнинг олдини олиш бўйича кўпгина ривожланган давлатлар, хусусан АҚШ, Канада, Буюк Британия, Франция каби давлатларнинг тажрибалари ўзига хос жиҳатлари билан ажралиб туради. Ҳозирда дунёнинг 100дан ортиқ давлатларида оиладаги зўравонликнинг олдини олиш бўйича махсус қонунлар қабул қилинган бўлиб, улар доирасида оиладаги низоларни ҳал қилиш, ундан жабрланган шахсларга тиббий, руҳий, ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш бўйича махсус бошпаналар ҳамда унинг барвақт профилактикаси бўйича самарали фаолиятни ташкил этиш механизмлари яратилган.

АҚШда 1994 йилда “Аёлларга нисбатан зўравонликка қарши кураш ҳақида”ги [2] қонун (the Violence Against Women Act) аёлларга қарши зўравонлик ҳолатларини олдини олишга қаратилган. АҚШда 1999 йилда оиладаги зўравонлик жабрланувчилари учун мўлжалланган алоҳида турар жойлар очишни молиялаштириш 3 бараварга оширилган ҳамда оилада зўравонлик ишлатган шахсларни тарбиялашга қаратилган юзлаб дастурлар

ишлаб чиқилган. АҚШда адлия ҳамда соғлиқни сақлаш вазирлиги ўзаро ҳамкорликда оиладаги зўравонликка қарши қаратилган дастурларни ишлаб чиқиб, адлия вазирлиги таркибида “Аёлларга нисбатан содир этиладиган зўравонликларга қарши курашиш бўлими” ташкил этилган. Ушбу давлатда 1994 йилда қабул қилинган “Аёлларга нисбатан зўравонликка қарши кураш ҳақида”ги қонунга асосан “Мурожаатлар линияси” ташкил қилинган бўлиб, унинг фаолияти кечаю-кундуз мутахассис операторлар томонидан оиладаги зўравонликдан азият чекаётган ва ундан жабрланган шахсларга бепул ёрдам кўрсатиш мақсадида ташкил этилган. Зарур ҳолларда оператор кўнғирокни жабрланувчи яшаш ҳудудида жойлашган вақтинчалик яшаш марказларига улардан тиббий, ҳуқуқий ва психологик маслаҳатлар олишлари учун бепул улаб бериши мумкин.

Жабрланувчи шахслар миллий тармоқда ташкил этилган қуйидаги йўналишлардаги ишонч телефонларига кўнғироқ қилишлари мумкин:

- а) жинсий зўравонлик жабрланиш ҳавфи вужудга келганда;
- б) зўрлаш, номусга тегиш ҳолатлари ҳақида хабар бериш учун;
- в) болаларга нисбатан кўрсатилаётган шафқатсиз муносабатларга доир муаммолар бўйича;

г) зўравонликдан жабрланган шахсларга қандай хатти-ҳаракатларни амалга оширишлари бўйича [3].

Бугунги кунда АҚШда оилада зўрлик ишлатишнинг олдини олишга қаратилган чоралар натижасида оиладаги зўравонлик жиноятлари сони 21%га, ўз турмуш ўртоғи томонидан ўлдирилиш ҳолатлари эса 60%га камайган [4].

АҚШда оиладаги зўравонлик жабрланувчилари учун 1,5 минг марказлар, алоҳида уйлар ташкил қилинган бўлиб, ушбу марказларга оиладаги зўравонликдан жабрланган шахслар мурожаат этишади. Ушбу марказларга уйда оила аъзолари томонидан калтакланган, хўрланган, жабр-зулмга дучор бўлаётган аёллар, қариялар, вояга етмаганлар мурожаат қилади.

Статистик маълумотларга кўра, ҳар учтадан битта америкалик хотин-қизлар жинсий зўравонликка дучор бўлишган. Шунингдек, АҚШда 12 ёшдан 16 ёшгача бўлган қизларнинг 83% турли зўравонликларга дучор бўлишади. Канада давлати оиладаги зўравонликни бартараф этиш бўйича етакчи давлат сифатида эътироф этилган. Мазкур мамлакатнинг Жиноят кодексига 1994 йилда аёллар ва болаларни зўравонликдан ҳимоя қилишга қаратилган чоралар тизимини назарда тутадиган қўшимчалар киритилган. С-127 қонун лойиҳаси Жиноят кодексининг бир қисмига айланиб, унда номусга тегиш жиноятини “Жинсий ҳуқуқбузарликлар, ижтимоий ахлоқ ва жамоат тартибига қарши ҳуқуқбузарликлар” қисмидан олиб “Шахс ва унинг шаънига қарши ҳуқуқбузарликлар” қисмига ўтказиш назарда тутилган.

Канада давлатида аёлларга зўрлик ишлатишга қарши қаратилган ва тегишли тезкор чораларни кўриш бўйича Коалиция тузилган. Унга асосан,

Канадада 6 декабрь аёлларга нисбатан зўрлик ишлатишга қарши кураш куни деб эълон қилинган. Чунки, оиладаги зўравонликнинг ижтимоий хавфи бир ёки бир неча шахсга жисмоний ва руҳий зарар етказишда намоён бўлади [5; С.9].

Канада давлатида оиладаги зўравонликни олдини олиш бўйича қуйидаги тажрибалар мавжуд:

а) кризис марказлари ташкил этилиб, уларнинг сони эҳтиёждан келиб чиқиб кўпайтирилган;

б) соғлиқни сақлаш вазирлигида оиладаги зўравонлик ҳолатларини таҳлил қиладиган ва умумлаштирадиган марказ очилган;

в) оиладаги зўравонликнинг салбий жиҳатларини кўрсатувчи 50 дан ортиқ фильмлар тайёрланган ва намойиш қилинган;

г) “юзма-юз” деб номланган оиладаги зўравонлик ҳолатларини ёритиб боровчи ижтимоий нашр жорий қилинган.

Канадада ҳар бир зўрлик аломати алоҳида эътиборга олинishi ва ҳар томонлама чуқур кўриб чиқилишини таъминланиши белгиланган. Гап шундаки, оиладаги зўрликлардан жабрланган ёки шикоят қилган шахсларнинг оилавий турмуш шароити, аҳволи, оиладаги низоларнинг сабаб шароитлари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар эътиборидан четда қолмаслиги учун қатъий назорат ўрнатилган. Ушбу вазифаларни федерал даражадаги органлар маҳаллий органлар билан, давлат органлари эса нодавлат органлари билан мазкур йўналишда ҳамкорликни олиб бориши йўлга қўйилган.

Буюк Британияда ҳар йили 85 минг одам жинсий зўравонликка дучор бўлади. Шундан, 73 минг нафари хотин-қизлар ва 12 минг нафари ўғил болаларни ташкил этади. Ҳар куни 230 та жинсий зўравонлик содир этилиб, 16 ёшдан юқори бўлган ҳар бешта хотин-қиздан биттаси турли хилдаги жинсий зўравонликка дучор бўлишган. Англия ва Уэльсда умумий жиноятлар тушиб бораётган бир пайтда айнан жинсий зўравонлик билан боғлиқ бўлган жиноятлар 29%га кўпайган [6].

Бундай ҳолатларни олдини олиш мақсадида, Буюк Британияда 2017 йил 22 февралда “Оиладаги зўравонлик: Британия кўзгусида” номли қонун қабул қилган. Мазкур қонун қабул қилинишидан олдин Британияда оиладаги зўравонлик масалалари таҳлил этилиб, зўравонликдан биринчи марта жабр кўрган кўпгина аёллар камдан-кам ҳолатларда полицияга бориб мурожаат қилишлари аниқланган. Шунинг учун ҳам, бутун дунёда оиладаги зўравонлик жиноятларининг латентлиги юқори ҳисобланади.

Айрим мамлакатларда оиладаги зўравонлик олдини олиш борасида ушбу масалалар бўйича иш олиб бориш учун полициячи аёллар ва фуқаролардан ташкил топган хизматчилар махсус тайинланган. Бундай полициячи аёллар ва махсус гуруҳлар аҳоли ўртасида зўравонлик масалалари юзасидан сўровлар ўтказиб боради. Мисол учун, Аргентина, Бразилия, Перуда аёллар ишловчи полиция участкалари ташкил этилган бўлиб, уларнинг вазифаси оилада

зўравонлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишини олдини олишдан иборат.

Мазкур давлатларда оиладаги зўравонликни олдини олиш бўйича қуйидаги амалиёт мавжуд:

- аҳоли ўртасида оиладаги зўравонлик юзасидан сўровлар ўтказиш ва уларни таҳлил қилиб бориш;

- оиладаги зўравонликдан жабрланганлар рўйхатлари тузилиб, улар билан психологлар мунтазам равишда ишларни ташкил этиш;

- зўравонликдан азият чекаётган ва зўравонликка дучор бўлаётган шахслар учун вақтинчалик бошпана-манзилгоҳлар фаолиятини ташкил этиш;

- оилада юзага келган муаммони ижобий ҳал этишга кўмаклашувчи ишонч телефонлари мавжуд [7; Б. 49].

Австралияда полицияга оилада содир этилган зўравонлик бўйича хабар тушгач мутахассисларни ва оиладаги зўравонликка қарши курашувчи махсус хизмат ходимларини чақиради. Хизмат доимий фаолият кўрсатадиган алоҳида мустақил орган ҳисобланади. Унинг мутахассислари полициячилар билан бирга воқеа юз берган жойга келади. Улар жабрланувчига ёрдам кўрсатади ҳамда оиладаги воқеаларнинг кейинги вазиятини кузатиб боради ва ахборот хизматларини кўрсатади. Бундай амалиёт полициянинг ҳуқуқбузарликка эътиборини қаратиш ва бошқа муаммоларни ечишга куч сарфламаслик имконини беради [8; Б. 274-281].

Биз хорижий давлатлар тажрибасини таҳлил этарканмиз кўпгина давлатларда “Оилада зўрлик ишлатилишининг олдини олиш тўғрисида”ги махсус қонунлар қабул қилинганини кўришимиз мумкин. Бундай қонунлар ривожланган давлатларнинг аксариятида узоқ йиллардан бери самарали амал қилиб, уларда оиладаги зўравонликни олдини олиш ва ундан жабрланган шахсларни ҳимоя қилиш тартиб-қоидалари ва механизмлари белгилаб берилган. Бундай қонун лойиҳасининг янада кенг концептуал асоси 1993 йил 20 декабрда БМТ Бош Ассамблеясининг 48/104-сонли резолюцияси билан қабул қилинган “Хотин-қизларга нисбатан зўрлик ишлатилишига барҳам бериш тўғрисида”ги БМТ Декларациясида мустаҳкамланган [9; С. 107-114].

Юқорида қайд этилган хорижий давлатларнинг қонунчилигини ўрганиш асосида Ўзбекистон Республикасида ҳам “Оиладаги зўравонликларни олдини олиш тўғрисида”ги қонунни қабул қилишни даврнинг ўзи тақозо этмоқда. Қолаверса, хорижий тажриба таҳлиллари асосида, ички ишлар органларига жабрланувчини ҳимоя қилишга қаратилган “Ҳимоя ордери”ни бериш ваколатини қонун билан мустаҳкамлаб қўйилиши мақсадга мувофиқдир. Негаки, оилавий низолар туфайли кўпгина аёллар шундан азият чекса-да айбдорнинг унга тан жароҳати етказиши ёки бошқа ҳуқуқий оқибатлар келиб чиқишидан қўрқиб, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга ёрдам сўраб мурожаат этмаслик каби ҳолатлар мавжуд. Агар, ички ишлар органлари

томонидан жабрланувчига химоя ордери берилиб, уларни зўравонликлардан химоя қилиш чоралари кўрилса, ушбу турдаги жинойтларнинг латентлиги анча камайиши мумкин.

Таъкидлаш керакки, кўпгина ривожланган давлатларда нотинч оилаларни яраштириш институтлари, яраштирув судлари мавжуд бўлиб, бу ўз номи билан “Оилавий медиация” деб юритилади. Масалан, Франция давлатида 1980 йилда оилавий медиация институти шаклланиб, бу институтда оилавий низолар ҳал этила бошланган. Медиацияда никоҳ ва ажралиш, мулкни бўлиш каби масалалар ҳал этилган. Бугунги кунда медиация институти дунёнинг кўпгина мамлакатларида, хусусан АҚШ, Германия, Буюк Британия, Австрия, Япония, Хитой, Гонконг, Корея Республикаси, Ҳиндистонда ташкил этилган бўлиб, ҳозирда самарали фаолият кўрсатмоқда.

Ўзбекистонда 2018 йил 3 июлда “медиация тўғрисида”ги қонуннинг қабул қилинганлиги ҳам бу борадаги илғор хорижий тажрибаларни амалиётга жорий этилаётганлигидан далолат беради. Бундан ташқари, никоҳдан ажратиш тўғрисидаги ишларни таҳлил қилиш асосида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари қошида тузилган “яраштириш комиссиялари” фаолиятини ҳам юқори баҳолаш лозим. Чунки, ушбу комиссия аралашуви билан ҳар йили 20 мингдан ортиқ оилавий ажримларнинг олди олинмоқда. Бизнингча, яраштириш комиссиялари фаолиятини қонун билан тартибга солиш, яъни Ўзбекистон Республикасининг “Яраштирув комиссиялари фаолияти тўғрисида”ги қонунни қабул қилиш лозим. Мазкур қонун билан яраштириш комиссияларига низоли оилаларни яраштириш бўйича кенгроқ ваколатлар бериш, уларнинг жамиятдаги обрў ва нуфузини янада ошириш, комиссияга таъсирчан жазо чораларини қўллашга доир ваколатлар бериш ҳамда уларда кўриб чиқиладиган масалаларни ижобий ҳал қилиш бўйича механизмларни ишлаб чиқиш лозим.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг “Никоҳдан суд тартибида ажратиш” деб номланган 40-моддасига қўшимча “Яраштириш комиссияси ишни кўриб чиқишда эр-хотинга ярашишлари учун олти ойдан бир йилгача муҳлат тайинлашга ҳақли” деган нормани киритиш мақсадга мувофиқдир. Чунки, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 7 октябрдаги “Фуқаролар йиғинининг яраштириш комиссияси тўғрисида”ги 274-сонли **намунавий низомда** яраштириш комиссияси томонидан эр-хотин, қайнона ва келин, яқин қариндошлар, кўни-қўшнилар ўртасидаги низоларни бартараф этиш, бузилган муносабатларни тиклаш ва ҳал этиш юзасидан қарор қабул қилишда эр-хотинни ярашиб олишлари учун муайян муддат бериш ваколати кўрсатиб ўтилмаган. Шу боисдан, ишни кўриб чиқишда эр ва хотинга ярашиб олишлари учун олти ойдан бир йилгача муҳлат бериш ваколатини қонун билан мустаҳкамлаш мақсадга мувофиқдир.

Шу билан бирга, унинг фаолияти кечаю-кундуз мутахассис операторлар

томонидан оиладаги зўравонликдан азият чекаётган ва ундан жабрланган шахсларга бепул ёрдам кўрсатиш мақсадида “Мурожаатлар линияси” ташкил ташкил этиб, зарур ҳолларда оператор кўнғироқни жабрланувчи яшаш худудида жойлашган вақтинчалик яшаш марказларига улардан тиббий, ҳуқуқий ва психологик маслаҳатлар олишлари учун бепул улаб бериш амалиётини жорий этиш мақсадга мувофиқдир.

Таъкидлаш лозимки, оилавий ажримларнинг олдини олиш ва оилаларни сақлаб қолишда авваламбор профилактика инспекторлари, яраштириш комиссиялари ёки суд, балки, фуқаролик ҳолати далолатномаларини ёзиш бўлими ходимлари масъулиятини янада ошириш лозим. Бу эса, давлат ва жамиятнинг асосий бўғини ҳисобланган оилалар барбод бўлишининг олдини олишга, оилада зўравонлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикасини самарали таъминлашга хизмат қилади

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Уголовный кодекс Испании / под ред. с предисловием д.ю.н., проф. Н.Ф. Кузнецовой, д.ю.н. проф. Ф.М. Решетникова. – М., 1998. – С. 53-55.
2. (VAWA). Violence Against Women Act.
3. https://travel.state.gov/content/dam/visas/IMBRA/IMBRA_uzb.pdf.
4. <http://constitution.uz/uz/pages/humanrights>.
5. Исаков А.А. Криминологическая характеристика и предупреждение насильственных преступлений, совершаемых в семье: автореф. дисс. кан. юрид. наук. – М., 2004. – С. 9
6. <http://www.info.islom.uz/jamiyat/item/96-zhinsij-zoravonlik-avzh-olgan-mamlakatlar-10-taligi.html>.
7. Астанов И. Оиладаги зўравонликнинг сабаб ва шароитлари, профилактикаси ҳамда хорижий тажриба //Оилалардаги зўравонликларнинг сабаб ва шароитлари, профилактикаси ҳамда хорижий тажриба: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. –Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017. –Б. 51.
8. Огай Д. Международно-правовые аспекты защиты прав детей // Болаларни ижтимоий ҳимоялаш: кураторлик функцияларини такомиллаштириш истиқболлари: Илмий-амалий конференция материаллари. – Т., 2007. – Б. 274-281.
9. Как создать кризисный центр для женщин. – М., 1995. – С. 107-114.

ИЗУЧЕНИЕ РОМАНА А.С.ПУШКИНА «ДУБРОВСКИЙ» В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Ережепова Р.Ж

*учительница русского языка и литературы общеобразовательной школы №12
г.Нукуса, Республика Каракалпакстан*

Аннотация: *В статье рассматриваются современные педагогические технологии в изучении художественных произведениях на примере романа А.С.Пушкина «Дубровский».*

Ключевые слова: *современные педагогические технологии, методы и приемы, путешествие*

Современное образование требует от педагогов подготовки конкурентоспособных выпускников, которые будут готовы решать различные жизненные проблемы. Именно для этого требуется применение на уроках интерактивных методов, что позволяют учащимся решать различные проблемы, которые создадут условия для совместной работы учащихся.

Для изучения романа А.С.Пушкина «Дубровский» предлагаем урок - путешествие, перед которыми ставятся следующие цели:

Образовательная: формировать у учащихся внимательное отношение к детали в художественном произведении, к её роли и идейно-образной структуре; проверить знание художественного произведения, степень овладения литературоведческим аппаратом;

Воспитательные: развитие системы ценностных отношений к русской литературе; воспитание бережного отношения к слову автора, ответственного отношения к собственному слову.

Развивающие: развивать мыслительно-речевую деятельность учащихся, умение обобщать, логически верно излагать свои мысли; продолжать работу по раскрытию творческих способностей; создавать условия для развития коммуникативных навыков.

В форме урока-путешествия предлагаем выполнить следующие задания:

Первая станция – «Пушкинская». (4 мин.)

• Итак, наше путешествие началось! И на 1 станции нас встречают знатоки романа «Дубровский». Послушаем их доклады.

• Из истории создания романа «Дубровский»

Роман не был завершён автором. А.С. Пушкин работал над ним с 21 октября 1832 по 6 февраля 1833 года. Незаконченный роман он не опубликовал. Уже после смерти писателя издатели выпустили роман в свет, дав название по фамилии главного героя – «Дубровский».

Вопрос учителя: В чем вы видите причины написания романа «Дубровский»?

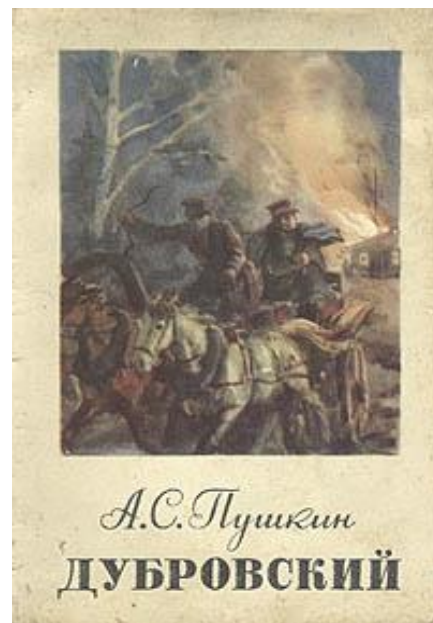
Ответы учащихся: Пушкина интересовала историческая тема; - не переставала волновать антикрепостническая тема, судьба русского крестьянина; - автор романа тревожился за будущее своей Родины.

Вторая станция – «Теоретическая». (7 мин.)

На этом этапе урока учащимся предлагается два задания:

1) Вспомнить литературоведческие понятия и записать в тетрадь: роман, композиция, сюжет, эпизод.

2) Задание на знание сюжета романа – расставить эпизоды в нужной последовательности: (6 мин.)

1. Обед у Троекурова.	6. Ссора Дубровского и Троекурова.
2. Возвращение Владимира Дубровского в родную Кистеневку.	7. Люди Троекурова воруют лес в роще Дубровского.
3. Письмо Маши князю Верейскому.	5. Суд
4. Саша прячет кольцо в дупле.	2. Возвращение Владимира Дубровского в родную Кистеневку
5. Суд	10. Похороны Андрея Гавриловича Дубровского.
6. Ссора Дубровского и Троекурова.	11. Пожар.
7. Люди Троекурова воруют лес в роще Дубровского.	
8. Дубровский останавливает карету	

князя (после венчания).	Верейского	1. Обед у Троекурова.
9. Первое свидание Маши и Дубровского.		9. Первое свидание Маши и Дубровского.
10. Похороны Андрея Гавриловича Дубровского.		3. Письмо Маши князю Верейскому.
11. Пожар.		4. Саша прячет кольцо в дупле.
		8. Дубровский останавливает карету князя Верейского.

Третья станция – «Историческая». (9 мин.)

• Название станции говорит само за себя. Первое задание исторического характера и связано с историей слова.

Учащиеся должны назвать значения устаревших слов и выражений, которые есть в тексте произведения: *холоп, стремянный, гувернер, стряпчий, купчая, исправник, плетью обуха не перешибешь, гол как сокол.*

- У учителя есть помощник-ученик, который работал со словарями русского языка (словарь В.Даля, фразеологический словарь, словарь пословиц и поговорок) и самостоятельно выписал все значения слов:

Холоп – крепостной человек, раб, слуга.

Стремянный – конюх

Стряпчий – чиновник, правовед, наблюдающий за правильным ходом дела

Купчая – законное свидетельство на купленное имение, утвержденное в суде

Исправник – начальник уездной полиции

• Второе задание – на знание текста.

Учащиеся должны представить дома двух помещиков, сравнить их и выбрать нужный вариант. **Как вы думаете, в каком доме жил Троекуров, а в каком – Дубровский?**

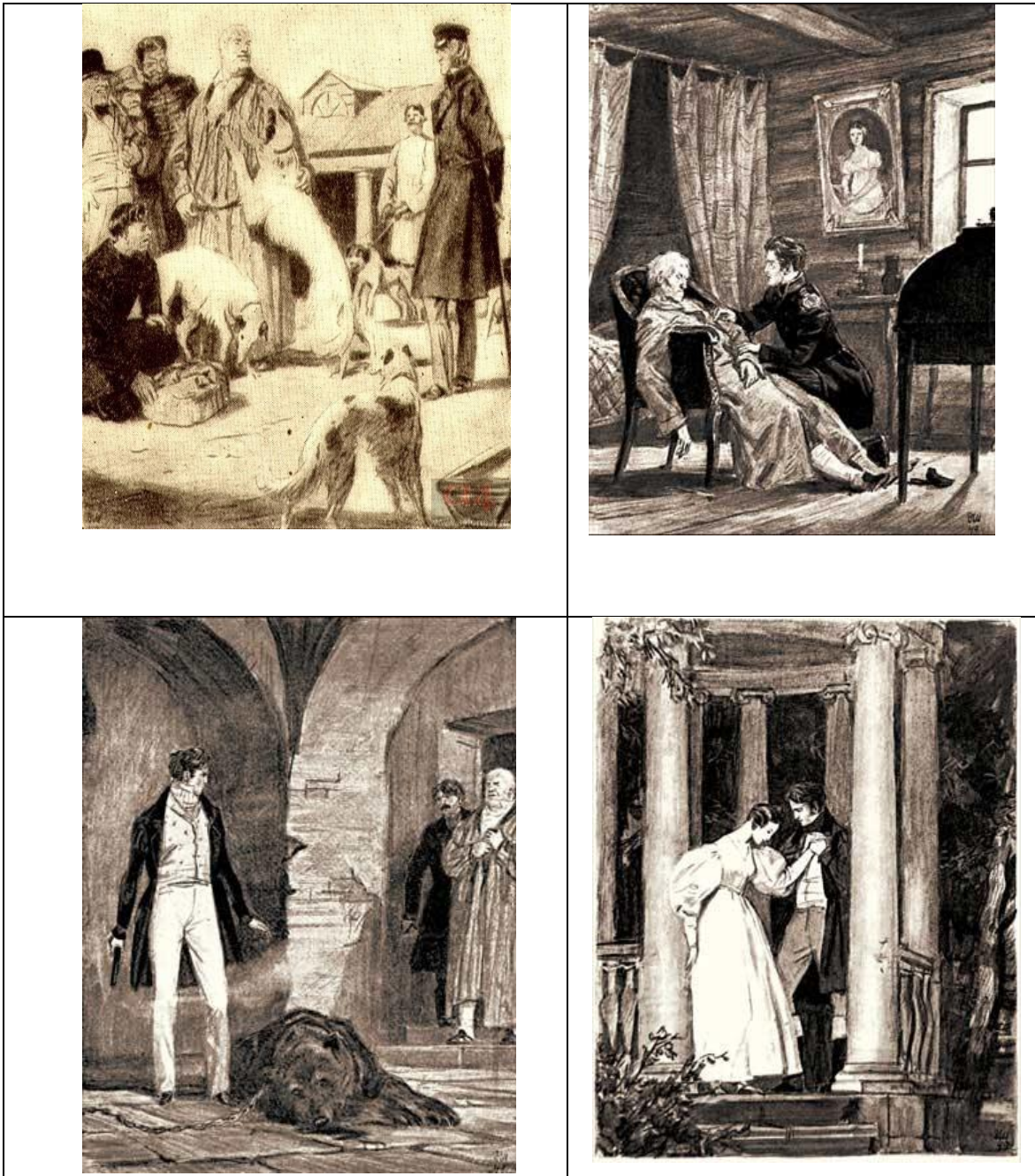
Четвертая станция – «Литературная». (8 мин.)

• На этом этапе урока учитель обращает внимание учащихся к тексту романа Пушкина и предлагает поработать с эпизодами произведения:

- Угадайте эпизод романа и кратко перескажите, обязательно подтвердите свой ответ цитатами из текста.

- Угадайте по цитате героя произведения, докажите свое мнение. Объясните, почему так решили.

Пятая станция – «Творческая». (5 мин.)

В заключение урока ученики слушают небольшие творческие работы нескольких одноклассников, которые попробовали дописать историю Маши и Дубровского. Ведь сам автор тоже мечтал это сделать. В детских работах видна надежда на счастливое завершение романтической истории.

Таким образом, на уроках литературы можно использовать «путешествия по страницам произведения», что дает возможность каждому ученику самостоятельно поработать над художественным текстом, развивать творческие способности, учит детей мыслит критически.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ахмедова Л.Т., Лагай Е.А. Современные технологии преподавания русского языка и литературы, Т., 2016.
2. Учебник – хрестоматия для 6 класса / Авт. сост.: И. Н. Стыркас, Г.Ш.Абдуллаева, Р.Р.Тумпаров. Т.:«Sharq», 2017.
3. И.О.Загашев, С.И.Заир-Бек, И.В.Муштавинская Учмим детей мыслить критически, СП., 2003.

СТЕРЕОТИПНОЕ В ПОЗНАНИИ ФРАНЦУЗСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Акбарова Ш.Г

старший преподаватель ФерГУ

Шералиев А

Студент ФерГУ

Аннотация: *В статье рассматриваются национально-психологические особенности, свойственные французской нации. Автор анализирует этнические особенности французов, включая национальные, социальные и индивидуальные черты, на примере художественной литературы французских авторов.*

Ключевые слова: *стереотип, этнические стереотипы, познание, менталитет.*

ВВЕДЕНИЕ

Понятие стереотипного в познании обычно связывается с представлением о некотором образце, с помощью которого исследователь осваивает реальность. В какой-то мере данное утверждение справедливо, поскольку в ходе освоения окружающей действительности человек воспринимает ее по аналогии со своей собственной практической деятельностью, т.е. при помощи воспроизводства старого опыта [1. С. 161].

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Довольно распространенным является мнение, согласно которому под стереотипом принято понимать не совокупность специфических, своеобразных, присущих только данному народу черт, но своеобразный набор универсальных общечеловеческих черт [2. С. 169]. В кратком политическом словаре мы находим следующее определение данному понятию: «Стереотип определяется как схематический, стандартизированный образ или представление о социальном явлении или объекте, обычно эмоционально окрашенные и обладающие устойчивостью. Выражает привычное отношение человека к какому-либо явлению, сложившееся под влиянием социальных условий и предшествующего опыта» [3. С. 447]. Приведем примеры наиболее устойчивых этнических стереотипов, влияющих на восприятие человеком человека: американцы — честолюбивы; прибалтийцы — медлительны; англичане — консервативны; японцы — трудолюбивы; французы — любвеобильны; китайцы — предприимчивы.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Французская нация — одна из старейших на европейском континенте, имеющая длительную историю и богатую культуру. Жители Франции

отличаются аналитическим умом, широтой воображения, настойчивой пытливостью и смелостью в познании жизни. Склад ума французов испытывает влияние их подвижного темперамента: стремясь быстрее достигнуть цели и доверяя своей природной гибкости, французский ум судит слишком быстро — заниматься проверкой ему утомительно. Французы — оптимистичный, веселый, общительный народ, любящий шутку. Они остроумны и язвительны, жизнерадостны и искренни, откровенны и хвастливы, нежны и галантны.

В ходе исторического и культурного развития французская литература, театр, живопись, музыка выдвигали на первый план рациональное мышление, логику, любовь к жизни, к земным благам, дух исканий и индивидуального размышления.

Постепенно высокая культура мышления, любовь к радостям жизни, остроумие и сатира стали национально-психологическими особенностями французов. Современные французы повышенно чувствительны ко всему национальному — это еще одна из отличительных черт их национального характера. Это неудивительно, так как честолюбие обычно развито у легко возбудимых народов, к числу которых французы относятся. Французы легче, чем другие народы, подвержены внушению идей — ведь идеи для них предпочтительнее фактов. Англичане и немцы, для которых главное — факты, неоднократно упрекали французов за их любовь к идеям. Революционные фразы о «свободе», «равенстве», «братстве», «национальной чести», «патриотизме» легко воспринимаются французами.

Чувствительность, легкая эмоциональная возбудимость — главные характеристики французского национального темперамента. Современный француз похож на древнего галла, своего далекого предка, отличавшегося воинственностью и эмоциональной экспансивностью, своими непосредственными действиями и поступками. По силе и скорости возбудимости французы — полная противоположность флегматичным, сдержанным англичанам.

Подвижный темперамент накладывает свой отпечаток на склад ума, волю, моторику, проявляется во всех сферах деятельности французов — хозяйственной, политической, военной, научной и т.д. Динамизм, бурные формы протекания революций во Франции объясняются не только свойственными для того времени обострениями борьбы за власть в стране, но и особенностями национального характера населения. Прямым его следствием является способность французов увлекаться на первых порах всяким новым предприятием и также быстро к нему охладевать, легко переходя из одной крайности в другую. Внешний блеск, некоторая суетливость, легкомыслие, необдуманные поступки, предпочтение приятного полезному — вот национально своеобразные черты действий и поступков французов.

Сильно проявляются в характере французов контрасты. Они доводят храбрость до дерзости, любовь к свободе — до неповиновения. Французы более руководствуются чувствами, чем разумом; логика у них всегда к услугам страсти. Революционные по своей натуре, они, тем не менее, уживаются с произвольными и насильственными действиями какой-нибудь авторитарной личности. Для них характерны внезапность решений и жадное стремление к восприятию всего нового.

Известно, что в коллективе эмоционально-волевая сторона подвержена значительно большим изменениям, чем интеллектуальная. Высокоразвитое чувство социальной общительности — а французы не любят ни думать, ни чувствовать, ни радоваться в одиночку, живая чувствительность, порывистая воля, быстрый, решительный ум — все это делает французов особенно возбудимыми, когда они находятся в составе групп. Взаимное внушение достигает в этом случае во французском обществе высшей интенсивности протекания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Выполняя положительные функции, стереотипы существенно облегчают нашу жизнь. Они ускоряют восприятие, задают критерии для оценок, приобретают форму полезного знания, ориентируют в социальных ценностях. Они лежат в основе общего взгляда людей на различные проблемы и создают благоприятную почву для взаимопонимания. Стереотипам также присуща и реакционно-искажающая роль. В этом случае они сужают наше восприятие, формируют неточное или даже ложное мнение.

Однако исследование и анализ «систем стереотипов» предметов, действий и ситуаций оказываются весьма продуктивными. На основе исследований стереотипных свойств можно сделать существенные выводы о свойствах человеческого менталитета [5. С. 152].

ЛИТЕРАТУРЫ:

1. *Алексеева Л.М.* Стереотипное и индивидуальное в научной метафоре // Стереотипность и творчество в тексте. — Пермь, 1999. — С. 161.
2. *Тер-Минасова С.Г.* Язык и межкультурная коммуникация. — М.: МГУ, 2008. — С. 169.
3. Краткий политический словарь. — М., 1987. — С. 447.
4. Песнь о Роланде. — Гл. LXXXIV.
5. *Головачева А.В.* Стереотипные ментальные структуры и лингвистика текста. — М.: Институт славяноведения РАН, 2000. — С. 152.
6. *Эбзеева Ю.Н.* Основные направления текстологических проблем, проведенных молодыми учеными России // Вестник РУДН. Серия «Лингвистика». — 2011. — № 1. — С. 127—134.

7. G'aniyevna, S. A. (2023). ISSUES OF INTERCULTURAL COMMUNICATION AND RECEPTION. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 3(28), 191-195.
8. Kasimov, A. Albert Camus in Uzbekistan.
9. Kasimov, A. A. (2020). PECULIARITIES AND SIMILARITIES OF SYMBOLIC EXPRESSION IN THE NOVELS “THE PICTURE OF DORIAN GRAY” AND “THE MAN AT THE MIRROR”. *Theoretical & Applied Science*, (5), 590-592.

ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ЖАМОАТ ТАРТИБИГА ТАЖОВУЗ ҚИЛУВЧИ ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ФАОЛИЯТИ

А.О.Иномжонов

Ички Ишлар Вазирлиги Академиясининг 3-босқич 315-гуруҳ курсанти

Annotation: *The relevance of the research topic in this dissertation, the concept of improving the work of the prevention inspector on the prevention of offenses against public order, the current state of preventive measures and the specifics of implementation. In addition, a practical analysis of the norms in the framework of improving the activities of the prevention inspector on the prevention of violations of public order, as well as procedural documents, problems and shortcomings in this activity, as well as a number of suggestions to address some problems and shortcomings. The advanced foreign experience on the organization of improvement of activity of the inspector of prevention on the prevention of offenses of public order and also different and similar aspects of our national legislation.*

Keywords: *relevance, specifics, activity, advanced, aspects*

Ҳозирги вақтда жиноятчиликка қарши кураш амалёти жиноятчиликни назарий жиҳатдан тубдан ўрганиш вазифасини янада катъий қилиб қўймоқда. Умуминсоний кадриятлар ва инсон ҳуқуқлари асосий ўринга қўйилган бугунги даврда жиноятлар ислохотларнинг йулига жиддий тўсик бўлмоқда бу муаммоларни бартараф этиш ички ишлар органларининг асосий вазифаларидан бири ҳисобланади. Безорилик мохиятан ижтимоий ҳуқуқий тушинча сифатида эътироф этиш мумкин. Ижтимоий жиҳатдан безорилик одатда ўйинкарок, шўх, доим атрофдагилар билан низолашиб юрадиган безори шахслар қилмиши га берилган баҳо бўлса, ҳуқуқий жиҳатдан эса амалдаги мамурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 183-моддаси ҳамда жиноят кодексининг 277-моддасида назарда тутилган жиноий безорилик содир этилишининг ҳуқуқий оқибатидир. Ҳар икала ҳуқуқий ҳолатда ҳам безорилик деб баҳоланмасада, жиноий безорилик ўзининг ижтимоий жиҳатдан хавфлилиги билан алоҳида аҳамият касб этади. Безорилик ҳуқуқбузарликнинг прфилактикаси ҳақида сўз юритганда, унга ижтимоий ҳуқуқий тушинча тарикасида қараш мақсадга мувофиқ саналади. Чунки аксарят кримнологларнинг фикрича, шахс жиноятчи бўлиб туғилмайди ёки у бирданига жиноятчи шахсга айланиб қолмайди. Унинг ҳулқ-атворидаги салбийлашув муайян вақт оралигида аста-секин салбийлашиб боради. Шу боис безорилик ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда комплекс ёндашув талаб этилади. Бунинг учун аввало безорилик ҳуқуқбузарлигини кримналогик тавсифини тўлиқ ўрганиш керак. Безорилик ҳуқуқбузарлигига киримналогик тавсиф беришда унинг куйдаги

йўналишдаги хусусиятларга мазмунан ёндошиш керак; Биринчидан безорилик ҳуқуқбузарлиги (маъмурий ҳуқуқбузарлик ёки жиноятнинг) маъмурий ҳуқуқий ва жиноий ҳуқуқий тавсифи, ахволи, тузилиш даражаси ва динамикаси, жойи вақти;

Безорилик ҳуқуқбузарликнинг миқдор ва сифат кўрсаткичлари ИИОлари томонидан 2022 йилнинг 6 ойи мобайнида амалга оширилган ишларга доир асосий кўрсаткичлар тўғрисидаги статистик маълумотлар тўплами асосида таҳлил қилинганда жорий йилнинг 6 ойи мобайнида безорилик ҳуқуқбузарлиги ўтган йилнинг шу даври билан таккослаганда 17.8 фоизга, жиноий безорилик эса 7 фоизга усганлиги маълум бўлди. Ушбу тоифадаги жиноятчиликнинг очилиши даражасига эътибор қаратилса, бу борада безорилик жиноятнинг маҳала посбонлари томонидан очилиш курсаткичи ўғирлик ва баданга қасддан оғир шикаст етказиш жиноятлари сингари энг кўп очилаётган жиноятлар қаторига киритиб, жорий йилнинг 6 ойда ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 23.5 фоизга усганлиги намоён бўлади. Сстатистик малумотларга кура 2022-йилнинг 6 ойи мобайнида оила турмуш доирасида турли низолар оқибатида содир этилган жами 15та безорилик жинояти аксарияти жамоат жойларида ва хонадонларда, асосан кўшни ва кариндошларга нисбатан мурасага келиша олмаслик оқибатида, маст ҳил даги шахслар томонидан кунинг икинчи ярмида содир этилганлиги малум. Майда безорилик ҳуқуқбузарликларидан жабрланган шахсларни ўрганиш ушбу турдаги ҳуқуқбузарликларни олдини олишда вктималогик чоратадбирлани ишлаб чиқиш муҳим баҳоланади. касб этади. Бунинг учун безорилик ҳуқуқбузарликларидан жабрланган шахсларни ижтимоий демографик (ёши, жинси, касби, маълумоти, яшаш жойи, оилавий ахволи) манавий рухий (қизиқишлари, умумнсоний қадриятларга муносабати, интеллектуал салоҳияти) жионой-ҳуқуқий (илгари судланганлиги безориликнинг маъмурий ёки жиноят эканлиги, вктимликнинг айбли ёки айбиз эканлиги, баданга тан жароҳати етказиш, мулкка шикаст етказиш ёки нобуд қилиш билан боғлиқ ҳолда содир этилганлиги) белгилари асосида атрофлича ўрганишни такозо этади. Учунчидан безорилик ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиш сабаблари ва уларга имкон бераётган шарт шароитлари. Ушбу ҳуқуқбузарликнинг сабаб ва шароитларини аниқлаш ҳамда уларни баргараф этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш учун безориликни бошка турдаги ҳуқуқбузарликлардан фарклаш лозим булади. Айбдор қасдининг мохияти ва унинг нимага қаратилганлигига, шунингдек содир этилган ҳаракатнинг мотив максади ва муайян ҳолатига алоҳида эътибор бериш талаб этилади. Агарда оилада, уйда, кариндош-уруғ, таниш билишларга нисбатан содир этилган ҳақоратлаш, уриш, доппослаш, баданга енгил шикаст етказиш каби ҳаракатлар шахсий келишмовчилик натижасида келиб чиккан ёхуд жабрланувчининг ножоиз хатти-ҳаракатлари оқибатида содир этилган бўлса, шахсга қарши жиноят деб баҳоланади. Майда безорилик эса ўз

менлигини намоён этиб жамиятда ўрнатилган юриштуруш коидалрини қасддан менсимаслик, жамиятга нисбатан очикдан-очик ҳурматсизлик қилиб, жамоат жойларида уятли сўзлар айтиш, шундай сўзлар билан сўқиниш, беҳаё қилиқлар кўрсатиш ёхуд одамларга нисбатан ҳақоратомўз шилқимликлар қилиш, жамоат тартиби ва осойишталигини бўзиш, шу билан бирга шахсни уриш-доппослаш шу билан бирга унга енгил тан жарохати етказиш ёки мулкка анча миқдорда шикаст етказиш ва нобуд қилиш кабиларнинг содир қилинишида келиб чиқади. Мазкур ҳуқуқий белгилар безорилик ҳуқуқбузарлигининг сабаб ва шароитларини келиб чиқиш манбаига кўра объектив ва субъектив ўрганиш имконини беради. Безорилик ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шароитлари ота-она томонидан фарзандини эҳтиёжини ҳаддан зиёд кондириши, фарзандининг миллий, диний, умуинсоний қадриятлардан йироқ тарбиялаши ва назоратсиз қолдириши, спиртли ичимлик ва гиёҳвандлик воситаларини истеъмол қилишига одатланиши, шу билан бирга ота-онанинг спиртли ичимлик ва гиёҳвандлик воситаларини истеъмол қилиши, оилада мунтазам низоли вазиятлар яратилиши интернет ва ОАВ орқали беҳаёликни, ўришни зўравонликни тарғиб қилувчи филмлар, суратлар, матерьялларни томоша қилиши, шу мазмундаги уйинларни уйнаш кабиларни мисол тарикасида келтириш мумкин. Чунончи, онлайн синов натижаларига кўра дунё миқёсида интернетдан фойдаланувчи 12 ёшгача бўлган болаларнинг 39% порнографик сайтларга, 19% эса зоравонликни тарғиб қилувчи сайтларга кириши аниқланган. Бундан ташқари 14% ёшлар қимор ўйинларига ва 17% алкоголь ва наркотик моддалар тарғиб қилинган сайтларда қизиқиш билдирган бўлса, уларнинг 17% экстремизм ва миллатчиликни тарғиб қилувчи манбалардан фойдаланиши маълум бўлган. Мустақиллик йилларида амалга оширилган кенг кўламли ислоҳотлар натижасида республикада кўча ва жамоат жойларидаги жиноятларга қарши курашувчи ва уларнинг профилактикасини таъминловчи ўзига хос тизим шаклланди. Мамлакатда, унинг маъмурий-худудий бирликларида жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш биринчи навбатда ҳуқуқбузарликларнинг, жумладан, жиноятларнинг барвақт олдини олишга хизмат қилади. Қолаверса, содир этилган ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарлик таъминланади ёки жиноятларнинг фош этилишига имкон берадиган маълумотлар тўпланади, шахслар аниқланади, хатто ушбу фаолиятни олиб борувчи кучлар томонидан ёхуд иштирокида муайян жиноий қилмишлар фош этилади, уни содир этган шахслар учун жавобгарликнинг муқаррарлиги таъминланади.

Маълумки, ҳар қандай фаолиятнинг асосида тушунчалар тизими ётади. Жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини батафсил ўрганиш, аввало, «жамоат тартиби» мазмунини ёритиб ўтишни талаб қилади. Таҳлиллар натижаси «жамоат тартиби» тушунчасига бирон бир норматив-ҳуқуқий ҳужжатда таъриф берилмаганини кўрсатади. Бу борада

айрим тадқиқотларда «Жамоат тартиби – бу жамоат хавфсизлиги, жисмоний ва юридик шахсларнинг нормал фаолият кўрсатиши, меҳнат қилиши ва дам олиши учун шароит яратишга, шаъни, кадр-қимматини ҳамда умуминсоний қадриятларни ҳурмат қилишга йўналштирилган ҳуқуқий ва ижтимоий-ахлоқий нормалар асосида жамоат жойларида юзага келадиган ва ривожланадиган ижтимоий муносабатлар тизими» деб таърифланган.

Шуларни ҳисобга олиб, жамоат тартиби тушунчасига қуйидаги таърифни таклиф қилишимиз мумкин – бу жамоат жойларида одамлар ўртасида вужудга келадиган ва ривожланадиган, қонуний амалга оширилиши шахсий ва жамоат хавфсизлигига риоя этилишини, одамларнинг нормал мулоқотини, шаъни, кадр-қиммати, ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилиниши, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, биринчи навбатда, ички ишлар органлари, миллий гвардия, прокуратура, давлат хавфсизлик хизмати, фавқулодда вазиятлар вазирлиги ва бошқа фуқаролик ташкилотлари фаолияти билан таъминланган давлат ва жамиятнинг мувофиқлаштирилган ижтимоий-ҳуқуқий жамоат муносабатлари тизимидир. Жамоат тартибини муҳофаза қилиш деганда – жамоат жойларида қонун устуворлигини таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, мулки, шаъни ва кадр-қимматини, давлат ва бутун жамият манфаатларини ҳимоя қилиш, ҳуқуқ-тартиботни, жамоат осойишталигини сақлашга, транспорт, алоқа корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг нормал ишлашини таъминлашга ҳамда уларни беқарорлаштирувчи сабаблар ва субъектларни бартараф этишга қаратилган, давлат ва жамиятнинг ҳуқуқий нормалари, чоратадбирлари ҳамда воситалари мажмуи шаклида ифодаланган ижтимоий-сиёсий ва ҳуқуқий категория тушунилиши керак. Жамоат тартибини тор маънода - ижтимоий муносабатлар сифатида тушуниш, одамларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий нормалар асосида, биринчи навбатда, жамоат жойларида мулоқот қилиши натижасида юзага келадиган - ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг эҳтиёжларини янада аниқроқ акс эттириб, ҳуқуқий тартибга солиш ва ҳимоя қилиш объекти сифатида жамоат тартиби тушунчасидан қонуний фойдаланиш имконини беради. Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотлар доирасида аҳолининг тинч ва осойишта ҳаётини таъминлаш ҳамда жамиятимизда қонунга итоаткорлик ва жамоат хавфсизлиги маданиятини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жумладан, жамоат хавфсизлигини таъминлаш йўналишидаги ишларни «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» тамойили асосида ташкил этишнинг мутлақо янги механизм ва тартиблари жорий этилиб, давлат органларининг жамоатчилик тузилмалари билан ўзаро мақсадли ҳамкорлиги йўлга қўйилди. Шу билан бирга, жаҳонда кучайиб бораётган турли хавф-хатар ва зиддиятлар, эл-юрт тинчлиги ва осойишталигига таҳдидлар, пандемия, табиий ва техноген офатлар масъул давлат тузилмаларига ўз фаолиятини

«Барча саъй-ҳаракатлар инсон қадри учун» деган устувор ғоя асосида янада такомиллаштириш вазифасини юкламоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-6196-сон фармони, Ички ишлар органиларинг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича кўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида 2021 йил 2 апрелдаги 5050-сонли қарор, Жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида 2021 йил 29 ноябрдаги фармони ва бошқа норматив ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

I. Раҳбарий адабиётлар

1. 1.Биринчи президентимиз Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. – Т, 1993. – Б. 14.

2. Биринчи президентимиз Каримов И.А.Ўзбекистон миллий

3. истиқлол иқтисод сиёсат мафкура. Т Ўзбекистон 1996 й Б-1

4. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимида қиришиш тантанали маросимида бағишланган Олий Мажлис

5. палаталарининг кўшма мажлисидаги нутқ . – Т., 2016. – Б. 56

6. 1.4.Президент Мирзиёев Ш.Мирзиёев. Қонун устуворлиги ва инсон

HYPERLINK
["http://www.natlib.uz/Content/userfiles/upload/Prezident%20asarlari/Mirziyoyev%20SH/%D0%A8.%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%91%D0%B5%D0%B2%20%D2%9A%D0%BE%D0%BD%D1%83%D0%BD%20%D1%83%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B8%20%D0%B2%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%BD.pdf"](http://www.natlib.uz/Content/userfiles/upload/Prezident%20asarlari/Mirziyoyev%20SH/%D0%A8.%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%91%D0%B5%D0%B2%20%D2%9A%D0%BE%D0%BD%D1%83%D0%BD%20%D1%83%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B8%20%D0%B2%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%BD.pdf)манфаатларини таъминлаш – юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг HYPERLINK

HYPERLINK
["http://www.natlib.uz/Content/userfiles/upload/Prezident%20asarlari/Mirziyoyev%20SH/%D0%A8.%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%91%D0%B5%D0%B2%20%D2%9A%D0%BE%D0%BD%D1%83%D0%BD%20%D1%83%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B8%20%D0%B2%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%BD.pdf"](http://www.natlib.uz/Content/userfiles/upload/Prezident%20asarlari/Mirziyoyev%20SH/%D0%A8.%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%91%D0%B5%D0%B2%20%D2%9A%D0%BE%D0%BD%D1%83%D0%BD%20%D1%83%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B8%20%D0%B2%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%BD.pdf)гарови HYPERLINK

HYPERLINK
["http://www.natlib.uz/Content/userfiles/upload/Prezident%20asarlari/Mirziyoyev%20SH/%D0%A8.%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%91%D0%B5%D0%B2%20%D2%9A%D0%BE%D0%BD%D1%83%D0%BD%20%D1%83%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B8%20%D0%B2%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%BD.pdf"](http://www.natlib.uz/Content/userfiles/upload/Prezident%20asarlari/Mirziyoyev%20SH/%D0%A8.%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%B7%D0%B8%D1%91%D0%B5%D0%B2%20%D2%9A%D0%BE%D0%BD%D1%83%D0%BD%20%D1%83%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B8%20%D0%B2%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%BD.pdf)

[%B5%D0%B2%20%D2%9A%D0%BE%D0%BD%D1%83%D0%BD%20%D1%83%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B8%20%D0%B2%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%BD.pdf'](#). Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганиниг

7. 24 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маъруза. Т 2016 й

8. 1.5 Президент Ш.Мирзиёев. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши лозим. Т 2017 й

9. 1.6. Президент Ш.Мирзиёев. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қондаси бўлиши лозим. Т 2017 й

10. 1.7. Президент Ш.Мирзиёевнинг Конституция - эркин ва фарован ҳаётимиз, мамлакатимизни янада тараққий эттиришнинг мустақкам пойдеворидир. Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганиниг 25 йиллигига бағишланган тантанали маросимида. 2017-йил 8- декабрь Т- 2017 й

11. 1.8. Президент Ш.Мирзиёев. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб юксак марраларга эришамиз. Т 2018 й

12. **II. Қонун ва норматив ҳуқуқий ҳужжатлар.**

13. 2.1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси Т 2017 й. 18, 52-моддалари.// URL: <https://lex.uz/uz/docs/2545663> (06.02.2022 й.да мурожаат қилинган)

14. 2.2. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси Т-2022 й. // URL: // <https://lex.uz/acts/97664>(01.03.2022 й.да мурожаат қилинган)

15. 2.3.Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни // URL:

16. <https://lex.uz/uz/docs/2387357> (05.03.2022 й.да мурожаат қилинган)

17. 2.3. Ўзбекистон Республикасининг 2019-йил 2-апрелдаги “Жазони ижро этиш муассасаларидан бўшатишган шахсларга нисбатан ИИОнинг маъмурий назорати тўғрисида”ги қонуни. // URL: //

18. <https://lex.uz/acts/97664>(01.03.2022 й.да мурожаат қилинган)

19. 2.4. Ўзбекистон Республикасининг 2021-йил 29-январдаги “Сурункали алкоголизм, гиёҳвандлик ва заҳарвандликка мубтало бўлган беморларни мажбурий даволаш тўғрисида”ги қонуни.

20. 2.5. Ўзбекистон Республикасининг ИИВнинг 2017-йил 12-июлдаги

21. 151-сонли буйруғи.Т- 2017 йил

22. 2.6 Ўзбекистон Республикасининг 2010-йил 29-сентябрдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоартсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилктикаси тўғрисида”ги қонуни.

23. 2.7. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2017-йил 14-мартдаги „Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши кураш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2833-сонли Президент қарори.//URL:// <https://lex.uz/docs/3165013> (04.03.2022 й.да мурожаат қилинган)

24. 2.8.Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16-сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги Қонуни.//URL:// <https://lex.uz/acts/3027843> (04.03.2022 й.да мурожаат қилинган)

25. 2.9.Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 11-сентябрьдаги “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожатлари тўғрисида”ги Қонуни. //URL:// <https://lex.uz/docs/3336169> (10.03.2022 й.да мурожаат қилинган) .

THE STYLISTIC ASPECT OF ENGLISH BUSINESS CORRESPONDENCE

Yusubjanova Feruza Qurbonovna

Senior teacher

Murodova Shahnoza Adhamjon qizi

Master's degree student

Annotation: *In this article, you will be acquainted with an English language business letter in the stylistic aspect. The basic requirements for writing a business letter and the stylistic norms of business correspondence are considered.*

Key words: *business letter, business correspondence, official letter, business letter style, communicative structure, expression styles, communication style, lexical means.*

In recent decades, in connection with the progressive development of business cooperation with representatives of international business, attention has increased to business written communication, since a significant part of communication in the professional sphere is carried out in writing. The purpose of the article is to analyze the stylistic aspect of business communication, namely, business (English) writing, as an important component of the analysis of this type of documentation, has a number of features related to the communicative tasks they perform. Recently, the works of many domestic and foreign linguists such as N.F. Boriska, I.O. Derkach, G.M. Katsavets, T.A. Kresanova, M. Matusek, L.I. Matsko, L.M. Ponomar, I. I. Sushchinsky, A. N. Padalko, I. E. Shargay, S. V. Shevchuk, A. Khering, and for the border venimy R. Šilhánová, W. Menzel, M. Kuhn.

A business letter is any written message addressed to one or more recipients within a business communication. There are two main types of official correspondence:

a) official correspondence between government agencies of different countries, foreign missions and their officials (notes, memorandums, memory media), this type of correspondence is used mainly in diplomatic practice;

b) business (commercial) letters, have a semi-official character and are widely practiced when organizing business contacts between firms, organizations, etc. [1]

The official business style serves legislation, administrative and economic activities and other areas of life related to office work and documentation. The notable features of this style include a high degree of standardization of linguistic means, an expressive logic of presentation, an almost complete absence of emotionality and figurativeness, and the widespread use of impersonal and command forms. [2] Vocabulary is mostly neutral, used in its direct meaning. Special terminology is used and specific syntactic constructions, in particular clichés, are used. For a clearer

organization of the text, a division into paragraphs, paragraphs, subparagraphs are introduced. The most typical sentences for this style are simple common ones. Of course, complex sentences are also used with a coordinative and contractual connection, with isolated turns, with plug-in and plug-in constructions [3]. Official letters differ from private letters mainly in the content or subject, purpose, relationship between the author and the recipient of the letter: the least for two correspondence partners in the content of the letter is the further essence of official or commercial transactions. At the same time, there are of course also transitional forms and cases in which business partners who usually address themselves as [*you*] use the polite form of address that exists for addressing in institutions or between partners who do not know each other or are facing each other in different social hierarchies. [4] The official business style is characterized by the standardization of language means, the logical presentation of information, there is practically no emotionality and imagery. It is used mainly impersonal sentences, command forms. Vocabulary is used mostly neutral in the literal sense. The most typical sentences for this style are simple common ones. Usually used in the official business style of communication, and complex sentences, infinitive constructions and participial constructions are used.

W. Mentz and Cugno also consider a business letter in the private sphere, in which individuals apply to government agencies, services, unions, banks or enterprises, and purely business letters, namely business correspondence between business partners Business letters represent a special form of official text and in the counterweight to private letters is determined by an additional standard form of language and content. [5]

A business letter is a grammatically designed and semantically complete type of text, has a special communicative structure and is endowed with documentary power. The communicative tasks solved with the help of a business letter include: establishing partnerships, creating an atmosphere of trust and cooperation between partners in order to solve complex and controversial problems that arise in the process of business communication. Thus, writing a business letter requires a certain competence, which should be based primarily on a deep understanding of the stylistic and pragmatic features of this genre. [6]

A business letter is basically a business card of a company. The first impression is predominantly decisive. The style of communication should be polite and formal, for each case you need to choose a different one. It is optimal if business correspondence is perceived as a dialogue. [7] Language expressions that are not used in conversation are also not used when writing a business letter. For example, we don't end a business letter with [*I hope to have served you with this*]. Or also [*Looking forward to your reply*]

The stylization of an English language business letter poses the following requirements:

- you can't write the way you speak. You need to write only the necessary words and short sentences;
- each English expression when translated is not always translated verbatim and in the appropriate number of words, for example: *I will sell - to sell*;
- you do not need to use words whose meaning you do not know;
- words typical for news and atypical should be avoided;
- no complex words, only simple expressions are allowed;
- no [I]and [we] forms [*thanks a lot for...*] instead of [*we thank you for...*].
- degrees of comparison [*very, full and quite*), prepositions [*on behalf of, in order to*] cannot be used. [8]

After analyzing business letters, English business partners send to companies, traces several mistakes in the stylistic design of the letter:

- ❖ use of words from a different functional style;
- ❖ expressions are inaccurate;
- ❖ repetition of single-root words;
- ❖ an illogical combination;
- ❖ name order in genets;

The Grammatical analysis showed that in business letters the present tense dominates, the active state is more often used, infinitive constructions are more common, mainly contractual additional and conditions are found.

So, a special form of official text is a business letter, which is characterized by informativeness, standardization, objectivity, convention, neutrality of lexical means, the use of established clichés and terminology, obligatory observance of the form and clarity of logical presentation, structuredness, which contribute to the performance of the functions of business correspondence. A business letter occupies such stylistic properties as semantic and logical integrity, coherence and completeness, informative significance. In addition, a business letter has such specific features as: 1) objectivity; 2) instrumentality; 3) pragmatism; 4) convention. The stylistic basis of business correspondence is standardization, which is fixed lexico-phraseologically and syntactically. Above These stylistic features of a business letter ensure the creation of the necessary communicative and pragmatic effect, the achievement of the purpose of the letter.

LITERATURE:

1. Derkach I.O. Features of a business letter in English language - Collection of scientific and methodological practices, VIP. 12. - Melitopol: Taurian State Agrotechnological University, 2008. - P. 1–5.
2. Krisanova T. A. Lexical and grammatical features of the English and Ukrainian business language: a comparative aspect. – Volinsky National University named after Lesya Ukrainka No. 17, Philological Sciences: Moznavstvo.: Volyn

National University named after. L. Ukrainki, -Lutsk. Science Bulletin, 2009. - P. 31–34.

3. Kotkovets A. L. Style of English business correspondence. Philological sciences / Rhetoric and stylistics, 2001. 123p.

4. Matsko L.I. Stylistics of the Ukrainian movie: handyman. - K. : Vishcha school, 2003. 462 p.

5. Ponomariv O. D. Stylistics of contemporary Ukrainian movies: a handyman / O. D. Ponomariv. - K. : Libid, 1993. 248 p.

6. Menzel W., Kuhn M. Korespondencev němčině. Obchodni korespondence. Brno:2007.–159, 257p

7. Shargay I. E. Communicative and pragmatic features of the French business letter in the original and in translation. Abstract of dissertation... candidate of philological sciences: Kyiv: Universitet. T. Shevchenko. - M., 1998.16 p.

8. Šilhánová Renata Lexikalisches und phraseologische Aspekte der Textsorte Geschäftsbrief. — Radim Bačuvčík: VerBuM, 2011. 48 p.

9. Abbasova, N. K. (2018). Using Effective Techniques Developing Learners' Critical Thinking in Teaching English Proverbs and Sayings. *Eastern European Scientific Journal*, (6).

10. Abbasova, N. (2019). Using effective techniques for developing critical thinking of the learners while teaching english proverbs and sayings. *Scientific journal of the Fergana State University*, 2(3), 107-110.

11. Abbasova, N. K. (2020). O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA OLMOSHLARNING QIYOSIY TAHLILI. In *МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ* (pp. 472-476).

12. Аббасова, Н. К. (2020). ИНТЕРАКТИВНЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА УЧАЩИХСЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ. In *АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ* (pp. 49-53).

13. Nodira, U. (2022). THE IMPACT OF MODERN METHODS ON THE DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL SYSTEM. *Gospodarka i Innowacje.*, 29, 362-363.

14. DJUMABAEVA, J. S., & MURODOVA, N. I. (2019). ENANTIOSEMY AND ITS SEMANTIC FEATURES. *Иностранные языки в Узбекистане*, (2), 48-54.

15. Murodova, N. I., & Djumabayeva, J. S. (2017). Translation problems of enantiosemy in fiction from English into Russian. *Russian Linguistic Bulletin*, (4 (12)), 12-15.

16. Murodova, N., & Mo'minova, M. (2023). INVESTIGATION OF DETECTIVE FICTION AND ITS TYPES. *Science and innovation in the education system*, 2(1), 48-54.

17. Баёнханова, И. Ф. (2023). МУОМАЛА МАДАНИЯТИДА НУТҚИЙ МУЛОҚОТ ОДОБИНИ ИФОДАЛОВЧИ МАҚОЛЛАРИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ. *Innovation: The journal of Social Sciences and Researches*, (1), 96-100.

LEXICAL AND SEMANTIC TRANSFORMATION IN WRITTEN TRANSLATION

Ubaydullayeva Durдона Rahmonjon qizi

Ferghana State University teacher

Abdumutallova Gulyora

Abdubannopova Odina

Abdullayev Asadbek

Abdusattorova Durдона

Students of FerSU

Abstract: *This article presents the lexical and semantic features of the non-related languages such as English and Uzbek languages and their semantic and lexic transformations in written translation.*

Key words: *translation studies, translation, object, neologism, new word, lexicology, lexicon, contact communication, transformation.*

The semantic features of the language, their use, the possibilities of combining and connecting with other words, the place of "location" in the lexical system of the language have their own characteristics in different languages and are not always compatible. Since it is not possible to cover all cases of semantic difference between two languages equally, we will study it according to its typical features.

Types of lexical agreement in English and Uzbek languages can be classified as follows:

1. Full lexical compatibility.
2. Partial lexical compatibility.
3. Incompatibility in general.
4. Full lexical compatibility.

Complete lexical concordance is a rare condition in English and Uzbek. Usually, they belong to the following lexical groups:

- 1) nouns and names of geographical places;
- 2) scientific and technical terms;
- 3) month, week, day and numbers.

Partial lexical coherence. Partial correspondence of lexical units is often observed in translation practice. A partial match occurs when a word in the source text has several matches in the target language. Its reasons are as follows:

- 1) many words in the language are polysemantic (that is, they have many meanings), and the meaning of the word in one language and the meaning of the word in another language do not completely correspond to each other. For example: house (house, shelter, parliament, etc.), head (head, head, leader, chief, etc.). Therefore, in the process of translating words, their meanings are revealed within the context;

2) selection and interpretation of words according to the synonymous line. When using synonyms, it is necessary to determine the essence of their semantic signs. In doing so, the meanings of the members of the synonymous series, the differences in lexical and stylistic meanings, the possibility of combining some components of the synonymous series are taken into account: dismiss, discharge - to dismiss (in literary language); sack, fire – to drive (in oral speech);

3) each word has its own nominative meaning. Nominative units in different languages can mean the same thing. Because the nominative unit of each language has "different principles of expressing reality in different parts" specific to this language.

Although the signs are different, the equivalence that constitutes the quantity that must be taken into account when translating does not have exactly the same meaning: hot milk with skin on it. Incompatibility at all. When translating specific words, lexical inconsistency of lexical units is observed.

Words belonging to the following group can be included in the type without a lexical alternative: 1) special words used in everyday life (hat, cloak, cradle); 2) common nouns and geographical place names; 3) greetings and congratulations; 4) names of newspapers and magazines; 5) units of weight and length, etc.

In scientific literature, the migration of things, objects, events or, in general, foreign words to other languages does not depend on the development of literary relations, especially translation. It is also related to the influence of international relations, political-historical, cultural events on the outlook of other people. Because of this, for example, through the Russian language, many foreign words related to politics, religion, economy and science have been absorbed into the Uzbek language. At this point, it is worth noting that through the translation of foreign literature, Uzbek readers are introduced to special words that often express many incomprehensible concepts.

In the translation of specific words, two types of difficulties are usually faced:

1) non-existence of equivalent words specific to the original language;
2) specific words in the original language, the complexity of fully expressing the national and historical color of this people in the translated language. From this point of view, the following cases are noticeable in the translation of special words:

1) specific words of international character. In translation, they can be combined in their form;

2) only events specific to a certain region or nation. They represent only the concepts specific to the way of life of this nation. If the translator does not understand such uniqueness and turns it into a word expressing another meaning, the national color of the work will be damaged, the uniqueness of the meaning expressed by the word. In such cases, specific words are given in the form of a foreign language, and the explanation is given in a footnote.

3. Certain specific words are left alone in the text and are explained in context. Thus, the following methods are more often observed in the translation of specific words:

- 1) transcription;
- 2) transliteration;
- 3) creating a new word - neologism through translation;
- 4) word-for-word (calque) translation;
- 5) turn with a word whose meaning is approximated;
- 6) explain the specific word;
- 7) replacement with a contextual alternative.

An important aspect of studying the lexical problems of translation is to thoroughly prepare future translators, to know the ways to overcome the difficulties that arise, and to develop their skills. Studying the lexical problems that arise in the process of translation, their complete, partial and total inconsistency levels, knowing how to correctly apply the methods used in complete lexical inconsistency will help to increase the quality of translation. In this regard, it is appropriate to deeply study the issue of the translation of specific words without an alternative lexicon.

REFERENCE:

1. Алимов В. В. Теория перевода. Перевод в сфере профессиональной коммуникации. – Москва: УРСС, 2004.
2. Бархударов Л. С. Язык и перевод. – Москва: МО, 1975. – 190 с.
3. Бушуй А. М. Сущность языка как проблема общей лингвистики. – Самарканд: СамГИИЯ, 2004. – 90 с.
4. Виссон Линн. Практикум по синхронному переводу с русского на английский. – Москва, 2000. – С. 200.
5. Головлева Е. И. Основы межкультурной коммуникации // Учебное пособие. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2008. – С. 26
6. Гоппорова, Н., & Убайдуллаева, Д. (2022). КОММУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ СРЕДСТВ ВЫРАЖЕНИЯ ДИРЕКТИВНЫХ РЕЧЕВЫХ АКТОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(12), 825-827.
7. Ubaydullaeva, D. (2022). ҲОЗИРГИ ЗАМОН ТИЛШУНОСЛИГИДА ҚЎШИМА ГАПЛАР ТАВСИФИ, ТАСНИФИ ВА МЕТАТИЛИ МАСАЛАЛАРИ. *Science and innovation*, 1(В6), 560-564.
8. Ubaydullayeva, D., & Raxmonqulova, M. (2022). TILSHUNOSLIKDA IJTIMOIIY YO'NALISHNING TARAQQIYOTI. *Science and innovation*, 1(В6), 869-873.

9. Убайдуллаева, Д. (2022). ПРОБЛЕМЫ ОПИСАНИЯ, КЛАССИФИКАЦИИ И МЕТАТАЛОГИИ СЛОЖНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКЕ. *Наука и инновации*, 1(6), 560-564.

DEVELOPMENT OF PHARMACOLOGICAL PREPARATIONS BASED ON THE ANALYSIS OF BIOLOGICAL ACTIVITY OF KARACOLINE ALKALOID AND ITS DERIVATIVES

To'lanova Dilshoda To'lqinboy qizi

Namangan State University

Annotation: *In the years before our era, attention was paid to substances obtained from natural products. However, in recent times, the views on natural sources, such as alkaloids or other medicinal products, have decreased significantly. These substances protect the plant organism from various predators. There are harmful and useful types of alkaloids, but their benefits are more significant than their harm. A clear example of this is the caracolin alkaloid, which is currently being observed by scientists. Its antioxidant and has anti-cancer properties. In recent years, studies have been conducted on the pharmacoecological benefits of caracolin alkaloid and its derivatives.*

Keywords: *alkaloid development, natural products, drug-likeness ethnopharmacology, drug discovery, biodiversity, GBIF (Global Biodiversity Information Facility), modeling, caracoling alkaloid.*

Access. Drug discovery strategies have changed considerably over the last decades. Selecting candidates for drug developments using computational design and empirical rules has resulted in a broad discussion about their success. “Maximal chemical diversity” and “druggability” questions, for example, are tackled through the works of Lipinski which involves log P, molecular weight and hydrogen bond acceptors and donors to predict pharmacokinetic properties for lead compounds. Other metrics for lead selection include ligand efficiency, rotatable bond, and polar surface area for absorption predictions. Screening libraries used in drug discovery are anything but diverse, since the rules of chemical synthesis filter out many diversified promising lead compounds.

Even though natural products have been a source of medicine dating back to at least 2600 BC with a huge impact on modern medicine Discovery, many of the current empirical rules and filters lack the considerations for molecules with diversified properties, especially in natural products like alkaloids basic, cyclic organic compound containing nitrogen in the ring systems. While many alkaloids are classified according to their molecular skeletons, classification based on botanical origins are also used. Alkaloids provided unique lead compounds for medicine. They have basic properties, in which they are water soluble under acidic conditions and lipid soluble under neural and basic conditions. This is especially important for dissolution in protonated form and membrane permeation in deprotonated form.

Analyses. Alkaloids are mainly biosynthetically derived from amino acids resulting in variety of chemical structures, mostly isolated from plants. Alkaloids can be found in about 20% of plant species in small quantities and their production (including in biotechnology), extraction and processing remain major areas of research and development. Alkaloid biosynthetic pathways can be manipulated genetically for example in order to achieve higher production levels of alkaloids. Caracolin alkaloid and its derivatives have been shown to have various biological activities, including cognitive enhancement, anti-inflammatory, neuroprotective, antioxidant, and antitumor effects. These unique properties make caracolin alkaloid and its derivatives a promising source for drug production.

There is a need for drug discoveries from natural sources to result in a more diversified medicine portfolio for human use. Furthermore, natural products are more likely to resemble endogenous metabolites and biosynthetic intermediates compared to synthetic compounds which can be recognized as substrate by active transporters. Despite the changes in discovery strategies and most notably the emergence of medicines derived from molecular biology, there remains a need to develop natural product-based medicines which has shown great success as a strategy. Alkaloids play an essential role in both human medicine and in an organism's natural defence. Alkaloids make up approximately 20% of the known secondary metabolites found in plants. In plants, alkaloids protect plants from predators and regulate their growth. Therapeutically, alkaloids are particularly well known as anaesthetics, cardioprotective, and anti-inflammatory agents. Well-known alkaloids used in clinical settings include morphine, strychnine, quinine, ephedrine, and nicotine. Recently, there is a resurgence of interest in bioactive natural products, driven both by a very proactive development in the field of traditional medicines (ethnopharmacology) as well as their potential in drug discovery. As of 25 October 2020, 27,683 alkaloids were included in the Dictionary of Natural Products (DNP) with 990 hits of newly reported or reinvestigated alkaloids from nature between 2014 to 2020.

In recent years, scientists have been conducting research on the pharmacological advantages of caracolin alkaloid and its derivatives in order to create new and high-quality medicines. For example, the alkaloid caracolin and its derivatives have been studied for potential use in the treatment of Alzheimer's disease due to their cognitive abilities. In addition, their anti-inflammatory and antioxidant properties have potential therapeutic effects for a number of diseases and disorders, including cancer, Parkinson's disease, and stroke. Despite the promising results of preclinical studies, further research is needed to fully understand the potential clinical applications of caracolin alkaloid and its derivatives. There are also difficulties in the development of drugs based on these compounds, such as their low bioavailability and the possibility of toxic effects with the use of high doses.

Caracolone alkaloid and its derivatives have shown promising biological activity that may motivate the development of new pharmacological drugs. However, more research is needed to fully understand their therapeutic potential and overcome the problems associated with their use. Caracolin alkaloid and its derivatives have been found to have several potential pharmacological applications due to their cognitive enhancing, anti-inflammatory, neuroprotective, antioxidant and anticancer properties. These compounds have been extensively studied for their potential use in the development of new and more effective drugs. For example, studies have shown that the alkaloid caracolin and its derivatives may have beneficial effects in the treatment of Alzheimer's disease by improving cognitive function. In addition, their anti-inflammatory and antioxidant properties help in the treatment of a number of diseases such as Parkinson's disease and cancer.

Conclusion. However, the development of drugs based on caracolin alkaloid and its derivatives may cause problems such as low bioavailability and the risk of toxic effects at high doses. Therefore, further research is needed to better understand the potential clinical applications and to overcome the problems associated with their use. Caracolin alkaloid and its derivatives have great potential as pharmacological agents for various health conditions. However, more research is needed to fully explore their therapeutic effects and optimize their use in drug development.

REFERENCE:

1. Doak B.C., Over B., Giordanetto F., Kihlberg J. Oral druggable space beyond the rule of 5: Insights from drugs and clinical candidates. *Chem. Biol.* 2014;21:1115–1142. doi: 10.1016/j.chembiol.2014.08.013.
2. Lipinski C.A. Drug-like properties and the causes of poor solubility and poor permeability. *J. Pharmacol. Toxicol. Methods.* 2000;44:235–249. doi: 10.1016/S1056-8719(00)00107-6.
3. Hopkins A.L., Groom C.R., Alex A. Ligand efficiency: A useful metric for lead selection. *Drug Discov. Today.* 2004;9 doi: 10.1016/S1359-6446(04)03069-7.
4. Veber D.F., Johnson S.R., Cheng H.Y., Smith B.R., Ward K.W., Kopple K.D. Molecular properties that influence the oral bioavailability of drug candidates. *J. Med. Chem.* 2002;45:2615–2623. doi: 10.1021/jm020017n.
5. Hajar R. History of Medicine Timeline. *Heart Views.* 2015;16:43–45. doi: 10.4103/1995-705X.153008.
6. Heinrich M. *Comprehensive Natural Products II.* Elsevier; Amsterdam, The Netherlands: 2010. *Ethnopharmacology and Drug Discovery*; pp. 351–381.
7. Verpoorte R. *Encyclopedia of Analytical Science.* Elsevier; Amsterdam, The Netherlands: 2005. *ALKALOIDS*; pp. 56–61.

8. Mirzaolimov M. M., Abdullaev G. R., Abdullayev S. S. ROLE OF A CALORIE-RESTRICTED DIET IN PROLONGING THE LIFESPAN OF AN ORGANISM AND ITS MITOCHONDRIAL MECHANISMS //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Т. 1. – №. 10. – С. 106-112.

9. Soliev N., Mirzaolimov M. ACTION OF CALCIUM ON THE CONTENT OF PHOSPHOTYDYLCHOLIN, PHOSPHATYL ETHANOLAMINE AND THEIR LYSOFORMS IN THE RAT LIVER MITOCHONDRIA //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2019. – Т. 1. – №. 3. – С. 69-71.

10. Mirzaolimov M. M. et al. THE METHOD OF SEPARATION OF MITOCHONDRIAS AND DETERMINATION OF PHYSIOLOGICAL AND BIOCHEMICAL CHANGES IN ORGANISMS IN ONTOGENESIS //Scientific Bulletin of Namangan State University. – 2020. – Т. 2. – №. 3. – С. 175-178.

11. Бохонова Н. С., Мирзаолимов М. М. ВЛИЯНИЕ КАЛОРИЙНО-ОГРАНИЧЕННОЙ ДИЕТЫ НА ПРОДОЛЖИТЕЛЬНОСТЬ ЖИЗНИ ЖИВОТНЫХ //TA'LIM VA RIVOJLANISH TANLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 139-142.

12. Анваров Ф. Р., Мирзаолимов М. М. ГЕРИАТРИЯ (ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЙ; ЗАДАЧИ, СТОЯЩИЕ ПЕРЕД ЭТИМ НАУКАМ; РАЗДЕЛЫ И ДОСТИЖЕНИЯ) //TA'LIM VA RIVOJLANISH TANLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 326-332.

13. Мирзаолимов М. М. и др. ГЕРИАТРИЯ (ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЙ; ЗАДАЧИ, СТОЯЩИЕ ПЕРЕД ЭТИМ НАУКАМ; РАЗДЕЛЫ И ДОСТИЖЕНИЯ) //TA'LIM VA RIVOJLANISH TANLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 143-149.

14. Таджибаева Г. И., Мирзаолимов М. М. КАЛАМУШЛАРДА СУРУНКАЛИ ЭМОЦИОНАЛ СТРЕСС МОДЕЛИНИ ЯРАТИШ ВА ОРГАНИЗМДАГИ БИОКИМЁВИЙ ЎЗГАРИШЛАРНИ АНИҚЛАШ //BARQARORLIK VA YETAKSHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 166-170.

15. Mirzavaliyevich M. M., Adashaliyevich N. Q. Soy Protein, Isoflavones, and Cardiovascular Health //International Journal of Scientific Trends. – 2023. – Т. 2. – №. 4. – С. 10-18.

16. Мирзаолимов М. М. и др. ГЕРИАТРИЯ (ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЙ; ЗАДАЧИ, СТОЯЩИЕ ПЕРЕД ЭТИМ НАУКАМ; РАЗДЕЛЫ И ДОСТИЖЕНИЯ) //TA'LIM VA RIVOJLANISH TANLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2022. – С. 143-149.

17. Мирзаолимов М. М. и др. КИСЛОРОД ВА АЗОТ ФАОЛ ШАКЛЛАРИ СИНТЕЗИ //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – Т. 7. – №. 1. – С. 394-400.

VAQT KONSEPTINING AYRIM JIHATLARI TAHLILI

Shorasulova Arofat Ibroxim qizi

ÒzMU òqituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi vaqt tushunchasiga doir turli qarashlar, lingvofalsafiy yondashuvlar hamda lingvomadaniy xususiyatlar analiz qilingan. Shuningdek vaqt konsepti doirasida shakllangan freymlar o'zaro komparativ tahlil qilingan

Kalit so'zlar: Ontogenetik, entropik, konseptosfera, konvensial, konseptual, konseptual kontrast, freym, konseptual freym, kognitiv freym, ideallashgan kognitiv model, primitivlar, vaqt kechimi, nutq momenti, etnosemantik.

KIRISH

Olamda sodir etilayotgan o'zgarishlarni "vaqt" tushunchasi belgilaydi. Voqea-hodislalar fizik olam xususidagi inson tajribalari nuqtayi nazaridan yuzaga kelgan konseptual kontrast sifatida baholanadi. Til esa mazkur konvensial konseptuallashuvga asoslanilgan holda ma'lum konseptual freymlar shaklida ifodalaydi. Konseptual freymlar esa ma'lum leksik predikatlarda o'z aksini topadi. Vaqt borasidagi bilimlar inson tajribalari asosida shakllangan tushuncha bo'lib, kognitiv lingvistika doirasida vaqt konsepti har tomonlama tahlilga uchraydi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Vaqt tushunchasining konseptuallashuvi har bir tilda mavjud bo'lgan leksik, stilistik, paremiologik, grammatik va shu kabi lisoniy ifoda vositalari, temporallikni ifoda etuvchi til vositalari bilan bir qatorda lingvomadaniy birliklarda o'z ifodasini topadi. Jorj Lakof⁵ va Mark Jonsonlar vaqt konsepti doirasida shakllanadigan kognitiv freymnlarni tuzish barobarida ingliz tilidagi a week (bir hafta) "ideallashgan kognitiv model" ("idealized cognitive model") sifatida talqin etishadi. Gers esa Boliy saka kalendari va Georgiy kalendarini qarama-qarshi quyish orqali vaqtni ommaviylashgan refrensiya freymi deb ataydi⁶. Boliy kalendari Indoneziyada ommalashgan bo'lib, hafta, oy osmondagi oyni chiqishi bilan o'lchanadi. Boliy saka kalendarida oyning yer o'qi bo'ylab aylanishiga asoslanadi va har to'qqiz haftada ikki kun bir sutka sifatida qabul qilinadi. Biz vaqt o'lchami sifatida baholaydigan sutka, hafta va yil ideallashgan vaqt modeli sifatida talqin etish mumkin. Jumladan mazkur uch modeldan kichigi sutka sanaladi. Sutka tugallangan doira sifatida kichik tugun bo'lsa, hafta keyingi kattaroq bo'lgan bir butun ideallashgan freymdir. Hafta ketmaktlikda keladigan yetti qismdan iborat linar kechimdir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

⁵ Lakoff, G. (1987). Cognitive models and prototype theory. In U. Neisser (Ed.), Emory symposia in cognition, 1. Concepts and conceptual development: Ecological and intellectual factors in categorization p. 68 Cambridge University Press

⁶ Geertz Clifford - The interpretation of cultures New York 1973: 392

Tafakkurimizda yoz, kuz, qish, bahor kabi vaqt bilan bog‘liq tushunchalar mavjud bo‘lib, ular ma‘lum davrlarni o‘z ichiga oladi. Shuningdek, vaqt konseptasferasini tashkil etadigan davrlarga tun, kun, qisqa davriy kechinmalar lahza, on, soniya kabi tushunchalarda o‘z ifodasini topadi. Davrlar inson tafakkurida umr kechimi bilan bog‘liq tarzda shakllanishi esa bolalik, yoshlik, o‘spirinlik, o‘smirlik, yigitlik, qarilik va shu kabi ideallashtirilgan freymlarda o‘z ifodasini topadi. Mazkur tushunchalar, o‘z navbatida, milliy madaniy xususiyatga ega sanaladi va turli madaniyatlarda konseptual nuqtayi nazardan turlicha shakllangan. Misol uchun ingliz asarlarida vaqtning berilishini tahlil qiladigan bo‘lsak, unda tabiatning kuz faslidagi ko‘rinishini juda chiroyli tasvir etganini ko‘rishimiz mumkin. The Copper Beech Naiads were the most beautiful creatures any of them had ever seen. They were exquisite, rather fearless-looking creatures with manes of flowing red gold hair and skin the colour of an autumn sunset, long narrow eyes and slender, graceful arms and feet. As Snizort and the Court sat, barely moving, the Trees seemed to become aware of the watchers and, one by one, ceased to move and turned to regard them. (source: G1L);⁷ Xuddi shu kabi vaqt konseptasferasini tashkil etadigan davrlarga mos bo‘lgan iboralarini o‘zbek yozuvchisi Tog‘ay Murodning asarlarida ham ko‘rishimiz mumkin. Xuftonda ayollar davra qurib gulxan yoqdi (Tog‘ay Murod, 8); Bo‘riqul, chang‘oroqni yop-e, o‘ftob tushib qoldi! (Tog‘ay Murod, 21); -Bo‘ri, men gaplaringni oqizmaytomizmay aytdim. Bo‘ri oshnamga sensiz kunduz ham qorong‘i, dedim (Tog‘ay Murod, 25); Bo‘ri bilan Nasim kechasi uyqulari kelguncha bir-birini qitiqlab o‘ynadi (Tog‘ay Murod, 21);⁸ Har bir madaniyatda vaqtning konseptuallasuvi liturgik tartibga ega. Liturgik tartib davrlarni bir-biridan farqlaydigan yoki ma‘no va mazmun nuqtayi nazaridan kogerent davrga birlashadigan hodisa sanaladi. Mazkur davrlar milliy madaniy xususiyat kasb etadi. Misol uchun ingliz tilida shildhood, teenager, youth, manhood, womanhood va old age kabi davrlarga bo‘linsa, o‘zbek lingvomadaniyatida bolalik, yoshlik, o‘smirlik, o‘spirinlik, qarilik lisoniy ifoda vositalariga ega. Rayonim Nurota tog‘lar orasi, Otim Ergash Jumanbulbul bolasi. Qaridimmi desam ko‘nglim qolasi, Tobora oshadi yoshdan havasi...⁹ Ko‘rinib turibdiki, ingliz lingvomadaniyatida o‘rta yosh manhood, womanhood alohida gender tushunchalarida davr sifatida qaraladi. O‘zbek lingvomadaniyatida ushbu davr alohida davr sifatida qalamaydi. O‘zbek tilidagi erkaklik yoki ayollik tushunchalaridagi -lik qo‘shimchasi bolalik yoki qarilik tushunchalaridagi -lik qo‘shimchasiga mos kelmaydi, balki erkak yoki ayolga nisbat beruvchi sifatiy xususiyat sanaladi. Shuningdek, har bir liturgik davr ingliz va o‘zbek lingvomadaniyatlarida o‘ziga xos konseptual va lingvomadaniy asosga ega. Shu bilan birga mazkur tushunchalar gender ifodasi nuqtayi nazaridan ham farqlanadi. Bunga ingliz tilidagi manhood, womanhood tushunchalari misol bo‘la oladi. Vaqt

⁷ «Rebel angel. Wood, Bridget. London: Headline Book Pub. plc, 1993, pp. 162-252. 2543 s-units.»

⁸ Тоғай Мурод «Юлдузлар мангу ёнади» 1980 йил Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёт

⁹ Эргаш Жуманбулбул ўғли 1936 йил Тошкентда ўтказилган анжуманда таништирув чоғида айтилган мисра

konseptining qiyosiy tahlili ahamiyati lingvistikadan tashqari psixologiya, sotsiolingvistika, biologiya kabi sohalarda tan olingan. Vaqtning sotsiologiyadagi ahamiyatini britaniyalik olim Barbara Adams tahlil qilar ekan, vaqt aniq ijtimoiy nazariyani yurguzuvchi asosiy vositadir degan mulohaza yuritadi.¹⁰

XULOSA VA MUNOZARA

Mazkur semantik tarkib ingliz va o'zbek tillari qiyosidagi o'xshashliklar asosida tuzib chiqildi. Albatta, bu kabi semantik tarkib jahonning ko'plab tillarida uchraydi va shuning uchun ham konseptning universal birliklari sifatida qayd etishimiz mumkin. Umuman, falsafiy nuqtayi nazardan "VAQT" atamasi bizni o'rab turgan olam to'g'risidagi tasavvurlarimiz asosida shakllangan hamda makon bilan uzviy aloqador bo'lgan moddiy tushuncha sifatida tahlil qilinadi. Ingliz tilidagi "time" atamasi qadimgi german tilidagi "timon" so'zidan o'zlashgan va qadimgi ingliz tilida "tima" tarzida fe'l bilan ifodalangan bo'lib, "cho'zmoq", "o'tkazmoq" ma'nosini anglatgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Lakoff, G. (1987). Cognitive models and prototype theory. In U. Neisser (Ed.), *Emory symposia in cognition*, 1. Concepts and conceptual development: Ecological and intellectual factors in categorization p. 68 Cambridge University Press
2. Geertz Clifford - *The interpretation of cultures* New York 1973: 392
3. «Rebel angel. Wood, Bridget. London: Headline Book Pub. plc, 1993, pp. 162-252. 2543 s-units.»
4. Tog'ay Murod «Yulduzlar mangu yonadi» 1980 yil G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyot
5. Ergash Jumanbulbul o'g'li 1936 yil Toshkentda o'tkazilgan anjumanda tanishtiruv chog'ida aytilgan misra
6. Barbara Adam "Time and Social Theory" Blackwell publishers, Oxford 1991:
7. Jackendoff R. *Semantics and Cognition*. Cambridge (Mass.), –Berlin: Mouton de Gruyter. 1993. – 16s.
8. Рахматов, З. Н., & Рашидов, Д. Н. (2023). Пути совершенствования механизма разработки маркетинговой стратегии ао «Ўзтемирйўлйўловчи». *Innovative achievements in science 2022*, 2(17), 55-60.
9. Schiffer S, Steele S (1988) *Cognition and Representation*. Westview Press, Boulder

¹⁰ Barbara Adam "Time and Social Theory" Blackwell publishers, Oxford 1991:

ISLOM DINI VA UNING ASOSLARI

Samatov Xurshid O'lmasjonovich

TATU Samarqand filiali dotsenti, falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Nematov Nazar Farrux o'g'li

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Samarqand filiali "Kompyuter injinering"
"yo'nalishi KI 22-01 –guruh talabasi.*

Safarboyev Doston Zarif o'g'li

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Samarqand filiali "Kompyuter injinering"
"yo'nalishi KI 22-01 –guruh talabasi.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Islom dinining vujudga kelishi, ta'limotlari, payg'ambar Muhammad s.a.v, uning haq dinligi va tarixi haqida so'z yuritiladi.*

Kirish so'zlar: *Islom dini, Muhammad sallolohu alayhi vasallam, hadis, Qur'on, farz, sunnat.*

KIRISH

Islom dini dunyoda keng tarqalgan monoteistik dinlardan biridir. Afrika qit'asidagi Marokash, Jazoir, Tunis, Liviya, Misr, Somali mamlakatlarining xalqlari, Habashiston, g'arbiy Sudanda yashovchilarning bir qismi, Osiyo qit'asidagi Arabiston yarim oroli, Iordaniya, Suriya, Iroq, Eron, Turkiya, Afg'oniston, Pokiston, Malayziya, Indoneziya xalqlari, Livan, Hindiston, Xitoy, hamda Fillipin aholisining bir qismi, Evropa qismida esa Bolqon yarim orolida yashaydigan xalqlarning bir qismi islom diniga e'tiqod qiladi.

Aholisining ko'pchiligi mutloq musulmonlardan iborat bo'lgan 39 mamlakat, hatto aholisining yarmini musulmonlar tashkil etadigan ba'zilar ham (Misr, Malayziya 49) o'zlarini musulmon mamlakatlari deb ataydilar.

Ularning ba'zilarida (Mavritaniya Eron, Pokiston, Kanar orollari) mamlakatlarining nomiga islom so'zi qo'shib aytiladi. Rasmiy statistika bo'yicha, bir necha mamlakatlarda aholining deyarli barchasi musulmonlardan iborat. 28 mamlakatda islom rasman davlat dini sifatida tan olingan. Jahonda 1,77 milliard (2017y.) kishi Islomga e'tiqod qiladi. Musulmonlarning uchdan ikki qismining ko'prog'i Osiyoda yashaydi va bu qit'a aholisining 20 foizdan ortiqrog'ini tashkil etadi. Qariyb 30 foiz musulmonlar Afrikaga to'g'ri keladi (qit'a aholisining deyarli yarmi). Dunyoda musulmon jamoalari mavjud bo'lgan 120 dan ortiq mamlakatdan 35 tasida aholining aksariyat qismi musulmonlardan iborat. Shimoliy Afrika, G'arbiy Osiyoning barcha mamlakatlari (Kipr, Livan, Isroil mustasno), Senegal, Gambia, Niger, Somali, Afg'oniston, Pokiston, Bangladesh, Indoneziya va boshqalar)da aholining 80 foizdan ortig'i musulmonlardir. Bir qancha mamlakatlarda musulmonlar aholining 80 foizigachani tashkil qiladi (Gvineya, Mali, Livan, CHad, Sudan). Malayziya va Nigeriyada qariyb yarmi, ba'zi bir mamlakatlarda musulmonlar

ozchilik bo'lsa ham, ta'sir doirasi kuchli (Gvineya-Bisau, Kamerun, Burkina Faso, S'era-Leone va boshqalar). Musulmonlar soni jihatidan eng yirik davlatlar – Indoneziya, Hindiston, Pokiston va Bangladesh. Musulmonlarning anchasi Xitoy, Tailand, Efiopiya, Tanzaniya, Kiprda, Evropaning ayrim mamlakatlari (Albaniya, Buyuk Britaniya, Gemaniya, Frantsiya va boshqalar). Shimoliy va Janubiy Amerika qit'asi mamlakatlari (AQSH, Kanada, Afg'oniston, Braziliya, Gayana, Surinam, Trinidad va Tobago)da, Avstraliyada, Fidji orollarida yashaydi. Islomning paydo bo'lishi VI asr oxiri va VII asr boshlarida Arabiston yarimorolida yuz bergan ijtimoiy-iqtisodiy ahvol bilan bevosita bog'liqdir. Bu ijtimoiy-iqtisodiy ahvol: Birinchidan arablarning katta-kichik qabila va urug'larga bo'linib ketishi ular o'rtasidagi doimiy o'zaro urushlarning asosiy omiliga aylanganligi tufayli faqatgina vayronalik keltirmoqda edi.

Ikkinchidan, qo'shni davlatlar – Vizantiya imperiyasi, Sosoniy Eroni va Habashiston Arabiston yarimorolida siyosiy birlikning yo'qligidan foydalanib doimiy ravishda bu o'lkaga hujum qilardilar.

ISLOM FALSAFASINING SHAKLLANISHI

Islom dinining ilk shakllanish davrida aqida, ibodat, din va huquq, diniy jamoa va davlat, ruhoniyy va dunyoviy hokimiyat masalalarida bahslar ko'tarilmagan. Muhammad (s.a.v.) barcha hukmlarni vahiy orqali olar va ularni so'zsiz bajarish barcha musulmonlar uchun vojib sanalar edi. Musulmonlar Payg'ambarning shaxsi, hayot tarzi, axloq-odobiga fidoyilarcha taqlid qilishar, ayniqsa, qalb osudaligi va xotijamligiga, ruhiytaskin topishga intilgan odamlar uchun u ibrat namunasi edi. Uning o'g'itlari mantiqiy-aqliy muhokama va falsafiy mushohadalarga o'rin qoldirmas, undan taralayotgan iymon nuri ishonch va e'tiqodni mustahkamlar edi. Turgan gapki, vahiy bor ekan, haqiqatning boshqa manbasi haqida o'ylashning zarurati yo'q edi. Muhimi vahiy orqali nozil bo'lgan so'zlarni yodda saqlash, tushunish va ularni hayotga tatbiq etish edi. Bu esa Qur'onni yod bilish va uning hukmlarini bajarish, Payg'ambar sunnati va u belgilab bergan tafakkur tarzidan og'ishmaslikni taqozo etardi. Payg'ambarning o'limi musulmonlar jamiyati oldiga ikki muhim muammoni qo'ydi. Biri, ilohiy vahiyning to'xtashi e'tiqod bilan bog'liq masalalarni yechishda mantiqqa suyanishni talab qilishi bo'lsa, ikkinchisi, payg'ambar sunnatini davom ettirishga burchli bo'lgan din arboblarning din rivojini ta'minlashdagi mahorat va qobiliyati, shuningdek, xalifalarning payg'ambar fazilatlarini va xislatlarini, uning ummatni boshqarishdagi odilligini qay darajada o'zlashtirganliklari shubha ostiga olinib boshlandi. Musulmonlar o'rtasida dastlabki kelishmovchiliklarga, aslida, ana shu keyingi muammo sabab bo'ldi. Xalifalik davom etgan 30 yil davomida ixtiloflar asta-sekin keskinlasha bordi. Islom jamiyatida birinchi fuqarolik urushi to'rtinchi xalifa saylanishi arafasida yuz berdi. 656-yilda xalifa Usmon o'ldirilgach, mojarolar yanada avj oldi. Musulmonlar orasidagi bo'linish sunniylar, shialar, xorijiyalar kabi oqimlarni tarix sahnasiga chiqardi. Ko'rinib turganidek, oqimlar o'rtasidagi ixtiloflarning, turli siyosiy va ijtimoiy

ko'tarilishlar negizini, aslida, hokimiyat uchun kurash tashkil etgan. Mojaro va bahslar, asosansaylanadiganxalifalarning ushbu vazifaga munosibligi, ularning oldinga surayotgan siyosatlarini atrofida ko'tarilgan. Har uchala o'qim o'ziddaolarida Qur'oni karim va Payg'ambar hadislaridan kelib chiqib fikr yuritar edilar. Bahslar, dastlab, faqat harbiylar orasida chiqqan bo'lsa, endi ulam olar orasida ham avj oldi. Ixtiloflar siyosiy masalalardan diniy masalalarga ham o'tdi.

Turli guruhlariga birikkan ulamolar va ularning tarafdorlari orasida murosasiz bahslar kuchaydi. Shu o'rinda o'zaro kelishmovchiliklar u yoki bu darajada siyosiy tizimdagi qonunchilik tangligini chuqurlashtirganini aytib o'tish kerak. Hukumat va xalq orasidagi ziddiyatni nazariy jihatdan ajrim qilish zarurati paydo bo'ldi. Bu esa fiqhni ishlab chiqishga sharoit yaratdi. Ulamolar jamoa orasida katta ta'sir kuchiga ega edilar. Islom VII asrda qaror topgan davrda fiqhiy-huquqiy normalar ibtidoiy ko'rinishda bo'lgan bo'lsa, keyingi asrda Qur'oni karim va hadislariga asoslanib, bir muncha

murakkab qonunlar ishlab chiqila boshlandi. Ulamolarning fatvolari shariat qoidalariga aylanib, aholining hayot tarzini belgilay boshladi. Shuni alohida ta'kidlash zarurki, zamon va davr o'ziga sharoit o'zgartirdi. Islom davlati yirik imperiyaga aylangach, Madinada asossolingan ilk islom davlatidagi kambag'al fuqarolar jamiyatida tabaqalashuv sodir boldi. Aholining boyigan tabaqasi hayotida dunyoviy turmush tarzi ustuvorlik qila boshladi. Qur'on matnlarini zohiriy talqin qilish kundalik turmush tarziga to'g'ri kelmay qoldi. Masalan, Qur'oni karimning "Tavba" surasi, 34-oyatida aytilgan, kim oltin-kumushni to'plasa va uni Xudo yo'rida sarf qilmasa, "alamli azoblar" olajagi haqidagi hukmni to'g'ridan-to'g'ri tushunish IX asr islom jamiyati hayotining umumiy tendensiyasiga to'g'ri kelmas va ko'p munozaralarni keltirib chiqarishi tabiiy edi. Yoki, deylik, olingan daromadning qirقدan birini to'lash haqidagi diniy hukmda tilla nazarda tutilganmi yoki kumush? Yoki har ikkalasidan ham shunchadan to'lash kerakmi? Bu hukm qimmatbaho toshlarga ham tegishlimi yoki yo'qmi, degan savollar paydo botdi. Shu yerda huquqiy tizimda mantiqiy yechimlarga ehtiyoj tug'ildi. Faqihlar ichidan xalifa va amirlarning homiyligi ostida kun kechiradigan va ularning manfaati yolida xizmat qilishni o'z vazifasi deb biluvchi guruh ajralib chiqqa boshladi.

Islom ta'limoti: Islom ta'limoti uning muqaddas kitobi – Qur'oni karimda bayon etilgan. Islom ta'limoticha, Qur'on Alloh tomonidan farishta Jabroil orqali Muhammad payg'ambarga vahiy (xudo tomonidan yuborilgan) qilingan.

Islom ta'limotining asoslari: iymon, islom va ehson

1. Iymon (e'tiqod, ichki ishonch) va uning shartlari 7 aqidaga asoslanadi (Imom A'zam yo'nalishi bo'yicha) ular:

1) Allohga (u yakka, barcha mavjudotlarni yaratgan, u nuqsonsiz) ishonish.

2) Farishtalarga (u yemaydi, ichmaydi, uxlamaydi: Jabroil, Mikoil, Isrofil, Azroil) ishonish.

3) Muqaddas kitoblarga (Tavrot, Zabur, Injil, Qur'oni karim) ishonish.

- 4) Paygambarlarga (25 ta, 2 xilga bolinadi: a) Rasullar; b) Nabiylar) ishonish
- 5) Oxirat kuniga (gorda Munkar va Nakir farishtalari soroq qiladi) ishonish.
- 6) Taqdir (ilohiyligi)ga ishonish.
- 7) Olgandan keyin tirilishga ishonishdir.
2. Islom talablarida ibodatga kiradigan 5 ta asosiy farz rukni mavjud:
 - 1) Kalima keltirish. Kalima 2 xil boladi:
 - 2) Namoz oqish (5 mahal).
 - 3) Roza tutish.
 - 4) Zakot berish.
 - 5) Haj qilish (imkoniyat bo'lsa).
1. “Ashhadu alla ilaha illallohu va ashhadu anna Muhammadan abduhu va rasuluh”
2. La ilaha illalloh, Muhammadur Rasulluloh
– Bu musulmon ekanligiga o'ziga-o'zi guvohlik berish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. X.U.Samatov, H.H.Muhammadiyev, “Dinshunoslik” fanidan o'quv-uslubiy majmua, Samarqand-2022.
2. Sh.Sirojiddinov, Islom falsafasiga kirish: “Kalom ilmi”, Toshkent “IQTISOD-MOLIYA” 2008.
4. I.Saifnazarov, T.Sultonov, L.Ilhomjonov, R.Xalimmetova, “Dinshunoslik” o'quv qo'llanma Toshkent -2019.

DINNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI VA DUNYO DINLARI

Samatov Xurshid O'lmasjonovich

TATU Samarqand filiali dotsenti, falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Jurayev Husan Mamasharip o'g'li

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Samarqand filiali "Kompyuter injinering" yo'nalishi KI 22-01 –guruh talabasi.

Muttaharov Azam Hayot o'g'li

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Samarqand filiali "Kompyuter injinering" yo'nalishi KI 22-01 –guruh talabasi

Annotatsiya: *Maqolada dinning yuzaga kelish tarixi, jamiyat taraqqiyotidagi o'rni va xalqlarni birlashtiruvchi vosita sifatidagi ahamiyati haqida ma'lumotlar keltirilgan. Din –inson hayotining ajralmas bo'lagi va insonlar hayotini tartibga soluvchi hodisadir. Shuningdek, dunyo dinlari sifatida o'z o'rniga ega dinlar: islom dini, xristian dini, budda dini jahon xalqlarining hayotidagi o'rni ham beqiyosdir.*

Kalit so'zlari: *Din, diniy bag'rikenglik, animizm, totemizm, fetishizm, islom dini, xristian dini, budda dini, diplomatik aloqalar.*

Kirish

Din- hayotning axloqiy-ma'naviy, madaniy-ma'rifiy, tarixiy-iqtisodiy jihatlarini, odamlarning munosabatlarini tartibga solib turadi. Dunyoda hech bir xalq dinsiz, e'tiqodsiz va biror bir narsaga ishonchsiz yashay olmaydi. Din xalqlarning, insonlarning yashashdan maqsad va mazmunini anglatuvchi vositadir. Shuningdek shaxs tarbiyasida ham milliy va diniy qadriyatlarining o'rni beqiyosdir. Qolaversa din davlatlar orasida diplomatik aloqa yo'li hamdir.

Adabiyotlar tahlili va natija

Din insoniyat taraqqiyotiga qadimdan ta'sir o'tkazib kelmoqda va ko'p qirrali va teran hodisa sanaladi. Xalqlarning ma'naviy yuksalishida ham dinlarning o'rni beqiyosdir. Chunki insonlarning ma'naviy yuksalishida jahon, milliy va ibtidoiy dinlardagi insonparvarlik g'oyalari, diniy-axloqiy tamoyillari muhim ahamiyatga ega.¹¹ Diniy bag'rikenglik-tinchlik va barqarorlik garovi hisoblanadi. Bu turli madaniyatga mansub aholi vakillari o'zaro ahil va inoq yashab kelayotgan bizning vatanimiz O'zbekistonda hukm surmoqda. Biz buni har jabhada ko'rishimiz mumkin. Har bir xalqning dinlarga bo'lgan hurmati ularning hamjihatlikda yashashini mustahkamlamoqda. Diniy dunyoqarash dastlabki dinlarning vujudga kelishiga turtki bo'lgan. dunyoqarashning tarixiy turlaridan biri bo'lib, uning asosiy belgisi ilohiy, g'ayritabiiy kuchlarga ishonish va ularga sig'inish, butun olam, barcha mavjudot, insoniyat dunyosini xudo yaratganini va boshqarishini e'tirof etish, xudoga, ruhlarga e'tiqoddan iboratdir. Diniy dunyoqarash quldorlik tuzumidan boshlab rivojlantirib

borilgan. Dastlabki dinlar ijtimoiy jamiyat davrida yuzaga kelgan va turli tip, shakllarda rivojlangan, turli hodisalar negizida g'ayritabiiy kuchlar yashiringan deb o'ylashlari natijasida yuzaga kelgan. Chunki bu davrda inson tabiatni, atrofdagi olamni anglashga urungan.

Totemizim- insonlarni o'simliklarga va yovvoyi hayvonlarga qarindoshligi borligi haqidagi qarashlardan biridir. Bu ham turli urug'larda turlicha rivojlanib borgan.

Animizm-odamni o'rab turgan muhitda jonlar va ruhlarning mavjudligiga bo'lgan e'tiqod sanaladi va insonlarning o'sha davrdagi hayotida tashqi dunyo bilan aloqasida katta ahamiyat kasb etgan.

Fetishizm-Qadimgi odamlar u yoki bu buyumlar omad keltirishiga yoxud balo-qazolarni bartaraf etishiga bo'lgan e'tiqoddir. Bu qarashlarni qisman hozirgi hayotda ham uchratamiz.

Bulardan tashqari avlodlar ruhiga sig'inish, jodu va duoxonlik ham o'sha davrga xos holat sanalgan. Davrlarning rivojlanishi, inson ongining takomillashib borishi, aholining hayoti yaxshilanishi, davlatlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning natijasida dunyoda 3 yirik din yuzaga keladi va hozirga qadar insoniyat taraqqiyotida ularni birlashtiruvchi omil bo'lib kelmoqda.

Islom dini- VII- asrda Arabiston yarimorolida paydo bo'lgan jahon dinlaridan biri. Islom dinida xalqning majburiyatlari va ular oldida turgan bir qator tarixiy vazifalar keltirib o'tilgan. Islom dini tartib-qoidlari muqaddas kitob "Qur'oni Karimda" yozib qoldirilgan. Islom dini qabilaviy xudolar va ma'budalarga sig'inish davrida yuzaga kelgan. Ammo bu dinda yakka xudo Allohgagina iymon keltirish aytib o'tilgan. Islom dinining yuzaga kelishidagi mashaqqatlar uning dunyo bo'ylab tarqalishida ham yuz berdi, hamda arablar bu ishning uddasidan chiqadilar. Hozirda manbalarga ko'ra 1,8 milliarddan ortiq kishi Islom diniga e'tiqod qiladi va dunyoning 125 mamlakatiga tarqalgan.

Buddizm dini- qadimgi jahon dinlaridan biridir. Miloddan avvvalgi VI-V-asrlarda Hindistonda paydo bo'lgan. Diniy e'tiqodlar bilan boy bo'lgan san'at shakllari rivojlanishi buddizmning paydo bo'lishi uchun sharoit yaratgan. Buddizm dinida o'simliklarga, hayvonlarga va atrofdagi jamiyki jonzodlarga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish belgilab berilgan. Buddha dini dunyoda aholi soni bo'yicha birinchi o'rinda turuvchi davlati Hindistonning davlat dinidir. Buddha dini orqali unga e'tiqod qiluvchi xalqlarning san'atini, yashash tarzini ko'rishimiz mumkin.

Xristian dini- Milodning I-asrida Rim imperiyasining sharqiy qismida yashovchi yahudiylar o'rtasida paydo bo'lgan. Jahonda 2,5 milliard kishi e'tiqod qiladi. Xristian dini shaxs manfaatidan ko'ra umumiy manfaatlarni afzalroq ko'rishni talab etishi, tenglik g'oyalari tufayli aholining turli qatlamlari orasida keng tarqalgan. Tarixda Xristian dinining paydo bo'lishi antik davr sivilizatsiyasining inqirozini boshlab bergan. Xristian dinining provaslavlik, protestantlik, katolik oqimlari mavjud va dunyoning turli burchaklariga tarqalgan.

Diplomatik aloqalarning natijasida “diniy bag’rikenglik” g’oyasining ilgari surilishi bir davlatda boshqa din vakillarining tich-totuv, erkin va an’analariga sodiq tarzda yashashiga imkon yaratmoqda. O’zbekiston Respublikasining 37 mln bo’lgan aholisi 130 dan ortiq millat va 16 ta diniy konfessiyaga mansubdir. Virtual olamdagi yod g’oyalardan saqlanish uchun davlatlar o’rtasida qilinayotgan o’zaro hamkorliklarning barchasi davlatlar aholisining xavfsizligi uchundir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda dunyoqarash sifatida yuzaga kelgan din jahon dinlari tarzida shakllangunga qadar bir necha asr va bir necha davrlarni boshdan kechirgan. Shuningdek xalqlar o’rtasidagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning rivojlanishi, yirik imperiyalarning paydo bo’lishi dinlarning davlat va elat doirasidan chiqib jahon dinlari sifatida vujudga kelishiga sabab bo’lgan. Chunki din qadimdan inson va jamiyat hayotining ma’naviy-ma’rifiy, ijtimoiy-axloqiy asosidir. Dinning va Diniy ongning asosida azaldan “yaxshilik va yomonlik”, “ezgulik va yovuzlik” kabi axloqiy tartiblar mavjud bo’lgan. Hozirgi kunda jahon miqyosida din ijtimoiy hayotning muhim omiliga aylangan. Dinga yondashishning falsafiy va ilmiy yo’nalishlari atrofda voqealarga tanqidiy yondashishni ifoda etmoqda. Jamiyatning hayotida muhim hisoblangan din uning ijtimoiy hayotiga ham ta’sit o’kazib tartibga solib kelmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T., O’zbekiston, 2016.
2. G.T.Tulemetova, N.X.Oblomurodov, O’.M.Hasanboyev. Dinshunoslik (darslik) - T., Iqtisod-Moliya, 2019
3. A.Abdusamedov, B.Jalilov, A.Tashanov. Dinlar falsafasi (o’quv qo’llanma) - T., Innovatsiya-Ziyo, 2020
4. A.V.Narbekov. Dinshunoslik asoslari (o’quv qo’llanma) - T., 2007
5. Q.O.Mahkamov. Dinshunoslik - Namangan, 2020
6. Internet materiallari, veb-saytlar, onlayn kutubxonalar

COURAGEOUS AND ROLE OF AMIR TEMUR IN OUR HISTORY

Qodirova Dilnoza Xoliq qizi

Student of Media and Communication faculty, UzSWLU

Abstract: *This scholarly article attempted to cover the activities of Sahibkiran Amir Temur as follows: Great politician and skillful commander based on historical sources. The most important military campaigns of Amir Temur. And this article also gives information about the culture of the state of Amir Temur.*

Key words: *Amir Temur, Amir Husain, "Battle of the Mud", Sahibkiran, Tokhtamysh, Bayezid Yildirim, army.*

Аннотация: *В данной научной статье предпринята попытка на основе исторических источников осветить деятельность Сахибкирана Амира Темура следующим образом: великого политика и умелого полководца. Важнейшие военные кампании Амира Темура. И в этой статье также дается информация о культуре государства Амира Темура.*

Ключевые слова: *Амир Темура, Амир Хусейн, Сахибкиран, Тохтамыш, Баязид Йылдырым, армия.*

Amir Temur was a great medieval statesman, famous general and founder of a powerful military organization. He is a central government, a promoter of science and culture. As a great statesman and skillful general, he occupied a fitting place in world history. Amir Temur sang the glory of his homeland and nation. he extols the centralized state he founded to a higher level, both materially and culturally.

Amir Temur was adept at science at an early age and began attending madrasa at the age of seven, and at that time he was well aware of the alphabet. In addition, Amir Temur as early as childhood, he was a fan of riding and hunting, shooting at targets from a bow, running horses and doing some military games. Amir Temur was a great scholar of the history of the Turkic, Arab, Persian peoples, well mastered to the most complex religious, secular and philosophical knowledge.¹²

The most important military campaigns of Amir Temur:

One of the first campaigns of Amir Temur is the "Mud Battle". On May 22, 1365, Amir Husain, allied with Amir Temur, fought against Ilyas hoja, one of the Mongol khans. On that day, it rained heavily and the battlefield turned into a swamp, and even the horses were covered in mud, so this battle went down in history under the name "Battle of the Mud". When Amir Temur made a victorious move by attacking the right flank of the enemy, Amir Husain, who was supposed to attack the left flank, left the battlefield and fled with his army, as a result of which Amir Temur, who was isolated, had to retreat. will be

1. ¹² O. Buo'riyev. Temuriylar davri yozma manbaalarida markaziy Osiyo, - T, 1997

No historian records that he ever suffered defeat except at the Battle of Lio, and he was never defeated again.

Another fierce battle of Amir Temur took place on April 15, 1395 in the North Caucasus on the banks of the Tarak River. In the battle, Amir Temur's army used the method of dismounting and shooting him with a bow. Tokhtamysh's army, which could not withstand the blows of arrows and swords, broke down, retreated and dispersed. Amir Temur's victory over Tokhtamysh was the reason for the unification of not only Central Asia, but also the whole of Eastern Europe, as well as the Russian principalities.

As a result of Amir Temur's massive campaigns, his state border clashed with the Ottoman Turks, which meant that a battle between the two was inevitable.

Amir Temur was in favor of better relations with Sultan Bayezid Yildirim of the Ottoman Turks, but Sultan Bayezid supported the forces against Amir Temur. As a result, on July 20, 1402, a long and fierce battle took place near Ankara. hisarmy defeated the Turkish army. Sultan Bayazid was captured.¹³

He became the savior of the whole of Europe by defeating the Ottoman Turks, who were threatening the whole of Europe.

The culture of the state of Amir Temur

The unification of Central Asia into an independent state under Amir Timur will affect the country's cultural development.

Science, literature and art, crafts and architecture long ago.

He gathered scientists, artists, artisans and architects from present and foreign countries for the sake of the country and Samarkandabad.

One of the buildings built by Amir Temur is the madrasa in Samarkand, known as Bibikhanim or Saraymulkhanim, built in 1404. This structure was one of the most luxurious buildings of that time, and it still retains its importance at a high level. Nowadays, I think that we should not go without seeing and studying this building.¹⁴

Bibikhanim madrasa is made of seven different mineral alloys.

Timur paid special attention to the decoration of Samarkand, the capital of the kingdom. In the city, the "Hisori" fortress, a majestic factor, and goldsmith's palaces were built. In addition, Timur built a new huge building - Ahmed Yassavi Mausoleum in Turkestan. This mausoleum is not the best among the architectural monuments of the Muslim East.

Through these tall buildings, we can see the high level of architecture in the reign of Amir Temur and the Timurids.

In Amir Temur's "Temur Tuzuklari" and other sources, the famous phrase "Do not doubt our power, look at the building we have built" is a market .

¹³ N. Norqulov. Temuriylar davri madaniyati. Xorazm-1996.

¹⁴.Amir Temur ajdodlari tarixi (Sharafiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma" asaridan terma-tarjima) Fors tilidan tarjima, kirish so'z va izohlar muallifi O. Bo'riyev. T., 1992

World and national historiography about Amir Temur:

The interest of European scientists in the personality and activities of Amir Temur began in the 16th century.

The first book about the host was published in Florence (Italy) in 1553 by the Italian scholar Perondino. In the same century, Spanish historian Pero Mexico's "History of Timur the Great" was published. Later, in 1582, "Reminiscences" of the famous Spanish ambassador Clavijo were published in Seville.

Owner Amir Temur is a great figure who left a great mark in the history of the nations of the world.

The reference to the image of Amir Temur began during the lifetime of Sahibkiran. Especially the creators of the European Renaissance were very interested in his personality.

To date, more than 500 works of foreign researchers have been published about Amir Temur and the Timurids in 33 countries.

During the Soviet regime, Amir Temur's personality and activities were unfairly treated and given a one-sided assessment. Nevertheless, the publication of I.M. Mominov's work "The place and role of Amir Temur in the history of Central Asia" in 1968 increased public interest in this topic, but this work and its author were sharply criticized by the Soviet Union.¹⁵

REFERENCE:

1. O. Buo'riyev. Temuriylar davri yozma manbaalarida markaziy Osiyo, - T., 1997
2. N. Norqulov. Temuriylar davri madaniyati. Xorazm-1996.
3. Muminov I. The role of Amira Timura in the history of Sredney Azii. - T., 1968. –S.3-15.
4. Axmedov B. Soxibkiran Timur. - T., 1996
5. Amir Temur ajdodlari tarixi (Sharafiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma" asaridan terma-tarjima) Fors tilidan tarjima, kirish so'z va izohlar muallifi O. Bo'riyev. T., 1992
6. Sharofuddin Ali Yazdiy (1997) Zafarnoma. Sharq nashriyot-matbaa konsernining bosh tahririyati. -Tashkent p. 187, 190
7. Z.M.Bobur. Boburnoma. Yangi asr avlodi. -Tashkent. p.79 13. Sidikova M.X. (2019)
8. Features of the development of modern urban culture of Samarkand (1991-2017) Dissertation Abstract. -Tashkent. p.22.
9. Rui Gonsales de Klavixo (1990) Dnevnik putishestviya v Samarkand ko dvoru Temura (1403-1406) perevod so staraispanskogo. Moskva. Nauka.

¹⁵ Muminov I. The role of Amira Timura in the history of Sredney Azii. - T., 1968. –S.3-15.

10. Lyusen Keren (2020) Amir Temur saltanati. O'zbekiston. -Tashkent. p. 159

KOGNITIV TILSHUNOSLIK FANINING RIVOJLANHISH TARIXI, MAQSADI VA UNING O'RGANILISH OBYEKTI.

N.Abbasova
S.Inomjonova

Annotatsiya: *Kognitiv semantika tilning ma'nosini insonlar miyasida qanday aks etishiga qarab belgilaydi yoki ifodalaydi. An'anaviy semantikadan farqli ravishda, kognitiv semantika lingvistik voqea-hodisalarni ekstra-lingvistik faktorlar ya'ni, asosan psixologik va ijtimoiy-madaniy faktorlarga tayanib o'rganadi.*

Kalit so'zlar: *Tafakkur, kognitiv tilshunoslik, sintaktik komponent, kognitologiya psixolingvistika, lisoniy tahlil, ensiklopedik ma'no, kognitiv faoliyat, kognitiv nazariya, kognitiv grammatika.*

Kognitiv tilshunoslik bilan shug'ullangan olimlar dastlab psixolingvistlar deya atalgan. Ular o'z tadqiqotlarida konseptual sistemaning bor yoki yo'qligi ustida bahs yuritganlar va shuning oqibatida noverbal o'ylashning mavjudligini isbotladilar. Konseptual tizim o'zgaraydigan hodisa emas, aksincha rivojlanib boradigan tushunchalardan iboratdir. Olimlar belgilar bu juda muhim axborotlarni yetkazib berish uchun xizmat qiladi va bu belgilar insonlar tomonidan yaratilgan deb xulosa qilganlar. Lekin, ularning nazarida, konseptual tizim kattaroq va faqatgina uning kichikina bo'lagi belgilar orqali ifodalanadi. Konsept tushunchasi haqida esa hali yana alohida to'xtalamiz.

Kognitiv orqali tilshunoslikda ma'lumlik bilan birga mashhurlik ham keldi. Kognitiv tilshunoslik aniq bir fan doirasiga kirmaydi. Shuning uchun ham bu soha faqat falsafadagi bilish nazariyasi bilan cheklanmasdan, balki tilni ong bilan bog'laydi va shu xulosadan kelib chiqqan holda, kognitiv tilshunoslik bir qancha fanlar kesishmasida yotadi.

Kognitiv tilshunoslik psixologiya, falsafa, neyrofiziologiya, politologiya, sotsiologiya, etnografiya, antropolingvistika kabi fanlarni o'z ichiga oladi. Biroq bu kompleksda eng katta rol tilshunoslikka tegishli va bu bo'limning rivojlanishida asosan tilshunoslar o'zlarining katta hissalarini qo'shmoqdalar.

Shunday qilib, kognisiya, ya'ni bilish jarayoni, ma'lumotni qabul qilish, uzatish yoki yuborish va yaratish faoliyatini o'z ichiga oladi, bu holatlar lisoniy zahira bilan bog'liq bo'lib shubhasiz, bu lison bilan bilvosita yoki bevosita aloqada bo'ladi. Shu xususiyatiga ko'ra bilish fenomeni lisoniy qobilyat bilan bog'liqdir. 1989-yil Deysburgda (Germaniya) Xalqaro tilshunoslik simfoziumi bo'lgan va xuddi shu vaqtda kognitiv tilshunoslik rasmiy "yaraldi" ya'ni o'sha paytda kognitiv tilshunoslik bo'yicha birinchi Xalqaro konfrensiya bo'ldi. Bu simfozium qatnashchilari kognitiv tilshunoslikning Xalqaro assotsiatsiyasiga asos soldilar, "kognitiv tilshunoslik"

jurnalini yaratdilar va bu yo'nalishga qo'shimcha ravishda "Cognitive Linguistics Research" nomi ostida bir qancha monografiya yaratdilar.

Rasman paydo bo'lmasdan ilgari, 1980–yillarda ham kognitiv lingvistika bo'lgan, buni bir qancha monografiyalar nashrga chiqarilganidan ham bilishimiz mumkin (Lakoff, Johnson 1980; Johnson–Laird, 1983; Fauconnier, 1985; Lakoff, 1987; Langacker, 1987). Ammo rasmiy e'lon qilingandan keyin uning gullab yashnash davri bo'ldi va o'sha davrda ko'plab ilmiy izlanishlar olib borildi ¹⁶

Geeraerts D. va Cuyckens H. fikricha, kognitiv tilshunoslik dunyo bilan bizning o'zaro aloqamizda uchraydigan o'rtacha (qiyin ham emas) ma'lumotlar strukturasi yetkazib beruvchi eng muhim omildir. Olimlar yana alohida shuni ta'kidlab o'tadilarki, kognitiv tilshunoslik tushunchasi va psixologiya bir xil yo'l va usulda tuziladi. Shunga qaramasdan kognitiv psixologiya kognitiv tilshunoslikdan ko'ra ancha umumiyroq hisoblanadi. Chunki kognitiv tilshunoslik ma'lumot uchun ma'noni uyushtirish, yuzaga keltirish va tashishdan iborat.

Til – bu ma'lumotlarni saqlash va yangi tajribalarni muloqotga kirishishiga yordam beradigan bilim strukturalarining yig'ilgan holatidir.

Keyinchalik, kognitiv tilshunoslikda 3ta eng muhim xususiyatlar paydo bo'ldi. Birinchisi, lisoniy tahlilda semantika, ikkinchisi, tilshunoslikda ensiklopedik ma'no va oxirgisi tilshunoslikda "ma'no" munosabati.

Lisoniy tahlilda semantikaning muhimligiga quyidagilar mos keladi: kognitiv nuqtai nazaridan oddiy va soddalilik: agar tilning birinchi xususiyati kategoriyalash bo'lsa, shunda "ma'no" tilshunoslikda ilk fenomenondir.

Tilshunoslikda ensiklopedik ma'no bu tilni kategoriyalash xususiyatlarini muvofiq kelishidir: agar til dunyoni kategoriyalash tizimi bo'lsa, dunyoviy bilim lisoniy shakllar bilan aloqador bo'lgan darajadan farq qiluvchi strukturaviy yoki tizimli lisoniy ma'noni joriy qilishga hojat yo'q.

Nihoyat oxirgisi, lisoniy ma'noning istiqbolli tabiati shuni anglatadiki, til reallikni bor bo'yicha tasvirlamaydi, chunki tilning kategoriyalash funksiyasi individual yoki madaniy ehtiyoj, qiziqish va tajribani aks ettiruvchi bilimni shakllantiradi. ¹⁷

Yana bir mashhur tilshunos D.U. Ashurova o'zining "Matn lingvistikasi" kitobida kognitiv tilshunoslik haqida quyidagicha yozadi: kognitiv tilshunoslik til va idrokning o'zaro bog'liqlikni o'rganadi. Kognitiv tilshunoslikda til ma'noni saqlaydigan tasvirlaydigan va yetkazib beradigan eng asosiy birlik sifatida qaraladi. ¹⁸ Muallif kognitiv tilshunoslikdagi bir qancha muhim prinsiplarni sanab o'tadi:

¹⁶ Беседина, Н. Концептуальное пространство морфологии //Концептуальное пространство языка: Сб. науч. трудов. — Тамбов,2005. — С. 149–156.

¹⁷ Стернин, И. Методика исследования структуры концепта. //Методологические проблемы когнитивной лингвистики. — Воронеж,2001. — С. 58–65.

¹⁸ Ashurova D.U., Galieva M.R. Text Linguistics. – Tashkent: Turon-Iqbol, 2016 .-P- 96

- 1) til kognitiv mexanizmdek aqliy fenomen hisoblanadi;
- 2) til yaratuvchanlik, tasavvur qilish qobilyatlari orqali xarakterlanadi;
- 3) kognitiv tilshunoslik o'zining asosiy e'tiborini til qolipi va aqliy strukturaga, dunyoni kategoriyalash va qabul qilish jarayoniga, shu bilan birgalikda ularni tilda aniq ko'rsatishga, bilim strukturalari hamda ularni og'izaki nutqqa namoyon qilishga qaratadi;
- 4) til faqatgina tilshunoslikda tashqi qolip bo'lmay, balki bilimni namoyish qilishning ichki sistemasi hamdir .

Sh. Safarovning fikriga ko'ra, tilshunoslikning vazifasi til orqali bilimni saqlash, qabul qilish uzatishdan iborat. Til funksiyalarini inson miyasidagi tafakkur bilan bog'lab tadqiq etishdir. Olim buni aynan quyidagicha ta'kidlaydi "Bilimning mavjudligi tilning mavjudligidan. Tilning o'zi esa kognitiv tizimning faoliyati mahsulidir, lisoniy tarkiblar tafakkur faoliyati natijasida shakllanadi. Shunday ekan tilshunoslik psixologiya, sotsiologiya, madaniyatshunoslik kabi sohalar hamkorligi kognitiv faoliyat asosida voqelanuvchi hodisadir. Kognitiv tilshunoslik inson tomonidan til tizimini va ushbu tizimni harakatga keltiruvchi omillarni o'zlashtirishi va ulardan foydalanish qoidalarini qay yo'sinda tartibga solinishi kabi masalalar bilan shug'ullanadi. Kognitiv tilshunos lisoniy hodisalarning tafakkur faoliyatidagi o'rni, bajaradigan vazifalari bilan qiziqadi. U (kognitivist) lisoniy va tafakkur faoliyatlari munosabatlarining yuzaga keltiruvchi sabablarni qidiradi va bu sabablar oqibati bo'lgan muloqat matnlari – lisoniy tuzilmalarni tarkiban va mazmunan anglashga, tahlil qilishga harakat qiladi"¹⁹

Kognitiv tilshunoslikning maqsad vazifasi shundan iboratki, til insoniyatni qamrab turgan urf–odati, madaniyati, tarixini anglashda tilning aniqlanishi, inson tajribasi va xotirasida saqlagan bilimni muayyan bir sistemaga solishi va uni boshqalarga yuborayotganda vositachi bo'lgan tilning rolini tadqiq etishdir.

Insoniyatning kundalik voqeaga munsoabati kognitiv nazariyaga xosdir. Chunki biz tajribalarimiz, bilim va ko'nikmalarimiz asosida voqelikni anglaymiz va uni nutqqa aylantiramiz. Nutq hosil bo'lishi esa eng murakkab jarayon bo'lib u quyidagicha jarayonda bo'ladi: nutq bosh miya po'stlog'i orqali boshqariladi va tashqi muhitdan o'tgan impulslar uni qabul qilib tahlil qiladi va nutq markaziga yuboradi. Nutqimiz bo'lishi uchun esa biz "bilish" tushunchasiga ham alohida to'xtalib o'tishimiz kerak. Bilish – bu eng avallo sezish va his qilish orqali yuzaga keladi.

Til va tafakkur bir–biri bilan shunchalik bog'langanki, ularning birisiz ikkinchisi mavjud bo'la olmaydi. Til tafakkurni ifodalash uchun yordamga keladi. Bu ikkiga tushunchaga tegishli falsafiy va psixologik ong tushunchasi mavjud. Ammo ong tafakkurdan ham katta tushuncha hisoblanadi. Ong psixologik jihatdan insoniyatning fikrlashiga tegishli bo'lsa, biologik tomondan esa manitiqiy faoliyatni

¹⁹ Сафаров, Ш. Когнитив тилшунослик. — Жиззах: Сангзор. - 2006. — Б. 4-27

o'z ichiga oladi. Bilish hodisasining yuqori bosqichi – tafakkur. Aslida bilish nima degani? Bilish bu inson bo'layotgan voqea–hodisalarni ongida aks ettirishidir. Bilishning ikki turi mavjud deyishadi tilshunoslikda. Ular: hissiy va aqliy bilishdir. Sezgi a'zolarimiz orqali bilish bu – hissiy bilish sanaladi va bunday bilish hayvonlarda ham mavjud. Aqliy bilish faqat odamzotning o'zigagina xos bo'lib, bunda his qilishdan tashqari voqea – hodisani anglaydi, fahmlaydi, uni saqlaydi va xulosalay oladi. Shu jarayon esa tilda tafakkur deyiladi va ushbu jarayonlarning har biri kognitologiyada muhim ahamiyatga egadir. Chunki kognisiyada ham inson ongidagi bilimni olishi, saqlashi va uzata bilishi eng muhim jarayondir.

Bilish tushunchasining mahsuli – oliy idrok fahmdir. Miyaning oliy hodisasi esa tafakkurdir. Inson tafakkur orqali tabiat va jamiyatdagi narsa – hodisalarning o'xshash va farqli tomonlarini ajratadi, tahlil qiladi va taqqoslaydi. Bular esa til yordamida reallashadi va insoniyat uchun tushunarli bo'ladi. Tafakkur kishilarning ijtimoiy ishlab chiqarish jarayonida paydo bo'ladi. Insoniyat voqealigidagi hodisalarni ongiga saqlaydi va til yordamida uzatadi. Shu sababdan ham bilish tushunchasida ong muhim rol o'ynaydi.

Biz ong va bilish hodisasi tafakkur bilan uzviy bog'liq ekanligini ko'rdik. Til bilan esa chambarchas bog'liqdir. Har qanday fikr so'zlarda o'z ifodasini topadi. Bilish nazariyasining kengayishida tilning roli sezilarli darajada muhim sanaladi. Chunki biror bir ma'noni bera olmagan, ma'lum bir tovush beradigan so'zlar muayyan bir tushuncha bermaydi va inson ongiga hech qanday bilim kirib bormaydi. Ongimizda mavjud bo'lgan ma'lumotlarni til orqali ifodalashimiz uning eng muhim belgilairdan biri hisoblanadi. Tafakkurdagi fikrni bayon qilib bera olish funksiyasini bajar olmagan bunday so'zlar nutqda ham o'z rolini bajarib bera olmaydi.

Til va tafakkur ba'zi bir jihatlariga ko'ra farq qiladi. Masalan, til qonunlari va tafakkur qonunlari bir–biriga umuman to'g'ri kelmaydi. Til – grammatikaning o'rganish o'chog'i hisoblansa (ega, kesim, aniqlovchi ...) tafakkur logika mantiq ilimining manbayi hisoblanadi. Mantiq birliklari abstract tushunchadir. Til birliklari esa real voqeiyidir. Mantiq faoliyati muhim bo'lgani bilan, ammo grammatik kategoriyalarsiz maqsadli bo'la olmaydi. Shu jihatlariga ko'ra kognitiv tilshunoslikka lisoniy qobilyatning tarkib topishini tushuntiruvchi fan deb qaraydilar. Tafakkur bu bilimni qabul qilish uni egallash jarayonidir. Bu esa o'z ichiga anglash, sezgi, mantiqni qabul qiladi. Kognitiv tilshunoslik uchun esa eng asosiy birlik tushunchadir.

Asosiy tafakkur kategoriyalari, jumladan, makon va zamon, borliq va jarayon, harakat va joylashuv, sabab va oqibat, xohish va intilish. Bu bilimlarni osonroq yodlab qolish va ta'tbiq etish uchun turli xil mexanizmlardan foydalanildi. Biroq til turli xil holatlarda har doim ham bir xil ma'no bermaydi ya'ni ma'no tafakkur manbalariga qarab turli xil usullarda ifodalanadi²⁰.

²⁰ Сайидирахимова, Н. Когнитив тилшунослик ва унинг вазифалари // V Global science and innovations 2019: Central Asia. International-scientific practical conference. — Astana, 2019. — Б. 25–29.

Til va tafakkurning rivojlanishi oqibatida ushbu kognitiv tilshunoslik fanida ham turli yo'nalishlar vujudga keldi: kognitiv grammatika, kognitiv stilistika, kognitiv semantika, jins tilshunosligi, etnolingvistika, kognitiv fonetika. Ular orasida kognitiv grammatika va kognitiv semantika alohida ahamiyatga ega.

Kognitiv grammatika atamasining ikkita ma'nosi bor. Keng ma'noda kognitive grammatika kognitive lingvistikaning sinonimidir. U tildagi bilishga oid harakatlar masalan: xotira, sezish, e'tibor va o'ylash kabilarida namoyon bo'ladi. Tor ma'noda esa kognitiv grammatika kognitiv lingvistikaning yo'nalishidir. Kognitive grammatikaning paydo bo'lish o'chog'ida Talmy va Langacker eng mashhurlari sanaladi. Grammatik kategoriyalar o'z ichida quyidagilarga bo'linishi sir emas: *birlik, juftlik, ko'plik...v.hk*, kognitiv kategoriyalar esa buni mana bunday davom ettiradi: *teng, toq, o'nlik, sanoqli*.

Kognitiv semantika – kognitiv tilshunoslikni dastlab o'rgangan olimlar bular psixolingvistlar sanaladi. Ular o'z tadqiqotlarida noverbal o'ylashning mavjudligini isbotladilar va shuningdek, inson miyasidagi konseptual tizimning mavjud yoki mavjud emasligi ustida bahslashganlar. Konseptual tizim doim o'zgarib turadigan va rivojlanib boradigan tushunchalardan iboratdir. Olimlar belgilarning insonlar tomonidan yaratilgan deb xulosa qilib, ular eng muhim axborotlarni yetkazib berish uchun xizmat qilishini ta'kidlashganlar. Lekin, ularning nazarida, konseptual tizim kattaroq va faqatgina uning kichikgina bo'lagi belgilar orqali ifodalanadi.

R.M. Frumkina fikricha, kognitiv semantika kognitiv psixologiya bilan uzviy bog'liqdir. Kognitiv semantika tilning ma'nosini insonlar miyasida qanday aks etishiga qarab belgilaydi yoki ifodalaydi. An'anaviy semantikadan farqli ravishda, kognitiv semantika lingvistik voqea–hodisalarni ekstra–lingvistik faktorlar ya'ni, asosan psixologik va ijtimoiy–madaniy faktorlarga tayanib o'rganadi.

Kognitiv semantikaga fan sifatida katta hissa qo'shgan olimlarning biri A.Vyerzbikadir. Uning ta'kidlashicha, belgilarni o'rganayotgan paytda, biz insonning konseptual tizimini o'rgana olamiz va uning uchun qaysi davrda qanday tushunchalar muhim ekanligini anglab olishimiz ham mumkin. Yuqorida ta'kidlanganidek, insonning o'ylash jarayoni no verbal aks etadi va belgilar yordamida tushuniladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Fauconnier G., Turner M. Compression and Global Insight // Cognitive Linguistics.–2000.Vol.11.
2. Geeraerts D., Cuyckens H. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics – Oxford: Oxford University Press: 2007 – p 238.
3. George Lakoff and Mark Johnson. – Metaphors we live by.–London, Chicago: University Press, 2003 – p 49.

4. Internet sources Langacker R. Cognitive Grammar: A Basic Introduction.– Boston: Oxford University Press, –2008.
5. Jackendoff R. Semantics and Cognition.–Cambridge, 1983.
6. Kroeber A., Kluckhohn K. The Concept of culture. Papers of the Peabody.– Museum, 1950.
7. Lakoff G. Cognitive Semantics // Meaning and Mental Representations.– Bloomington, 1988.
8. Lakoff G., Johnson M. Metaphor we Live by.– Chicago: University of Chicago Press, – 1980.
9. Lakoff L., Johnson M. Metaphors we Live by. Chicago; L.: The University of Chicago Press, 1980. – P. 276.
10. Langacker R. Concept, Image, Symbol. Berlin: Mouton, – 1990
11. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar. Boston: Stanford University Press, – 1987.
12. Langacker R.W. Why a mind is necessary: Conceptualization, grammar and linguistic semantics // Meaning and Cognition: A multidisciplinary approach.– Amsterdam / Philadelphia, 2000.
13. Lee D. Cognitive Linguistics. An Introduction.–N.Y., 2002.
14. Webster's Third New International Dictionary (unabridged) and Seven Language Dictionary. – N.Y.: Encyclopedia Britannica, INC, Vol.1, 1981. – P. 1016 (WTNID).

VEB–SAYTLAR RO'YHATI:

1. <http://www.philology.ru>
2. <http://www.wikipedia.org>.
3. <http://www.Ziyonet.uz>.
4. <http://www.dissertation.com>.
5. <http://www.thefreedictionary.com>.

DINIY MAROSIMLAR VA ULARNING XALQLAR HAYOTIDA TUTGAN O'RNI

Mehriddinov Asilbek G'ayrat o'g'li
Abdumuminov Temur Farxod o'g'li

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Samarqand filiali "Kompyuter injineriing
"yunalishi talabasi-guruh talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Islom dinining marosimlari va bu marosimlarning ta'lim-tarbiyaga ta'siri, mohiyati va uning inson hayotida tutgan o'rni, shu bilan birga diniy marosimlarning o'ziga xos xususiyatlari, vazifalari haqida so'z yuritiladi.*

Tayanch so'zlar. *Din, tarbiya, axloq, e'tiqod, an-a'na, marosim*

Diniy marosimlar - fuqarolarning diniy ta'limotlardan, ularning qonun-qoidalari va aqidalaridan kelib chiqadigan diniy faoliyat va xatti-harakatlari. Diniy e'tiqod, ibodatning amaldagi ko'rinishidir. Barcha dinning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Diniy tasavvur va sig'inishlar orqali vujudga kelgan. Qadimda odamlar g'ayritabiiy kuchlarga turli marosimlar orqali ijobiy yoki salbiy ta'sir etish mumkin deb hisoblaganlar. Diniy marosimni bajarishda kohinlar, keyinchalik ruhoniylar boshchilik qilgan. Ular o'z marosimlarini asta-sekin muayyan dinning talabi, xususiyati, aqidasi va ehtiyojiga moslagan. Islom dinida aqiqa, amri maruf, xatna, ro'za tutish va ramazon hayiti, qurbonlik qilish va qurbon hayiti, namoz, haj, janoza, sunnat, nikoh, dafn va b. marosimlar bor. Yahudiylikda — ibodat, shanba kuni, tug'ilish, liniy balog'at, nikoh va dafn marosimlari alohida o'rin tutadi. Xristian dini marosimlari misteriyalar (qad. dinlarning maxfiy marosimlari) ta'sirida shakllangan va asosan Iso Masiq shaxsi bilan bog'liq. Xristianlikdagi pravoslav va katoliklar yetti sirli marosim — cho'qintirish, non va vino totish, xushbo'y moy surish, badanni yog'lash, nikoh, tavbatzarru va kashishlik (rohiblikka qabul qilish)ni tan oladilar. Protestantlar esa faqat cho'qintirish, non va vino totish marosimini e'tirof qiladilar. Buddizmda ertalabki va kechki ibodat, monaxlarga oziq-ovqat keltirish, tiyilish kuni, dunyoga kelish va balog'at yeshini nishonlash, nikoh, yangi uyga ko'chish, ajdodlarni xotirlash va dafn marosimlari mavjud. Diniy marosimlar, insonlar uchun muhim bo'lgan va ularning hayotida ahamiyatli o'rin tutgan marosimlardir. Bu marosimlar, bir necha millat va dinlarda o'ziga xos adabiyoti, adablari, ibodatlari va rasmiga ega bo'lishi bilan tanish bo'lishi mumkin. Bu marosimlar, insonlarning ruhiy hayotida ham muhim o'rin tutadi va ularning rag'batlari va qiziqishlari bilan aloqada bo'lishadi. Diniy marosimlar, bir ummat yoki dinning ahamiyatli tadbirlari va bayramlari hisoblanadi. O'zbek xalqida ham bu tadbirlar va bayramlar muhim o'rin tutadi. Bu marosimlar o'zining tarixiy, madaniy va diniy ko'rsatmalariga ega.

Ramazon oyining boshlanishi, musulmonlar uchun eng muhim oy hisoblanadi. Bu oyda roza tutiladi va diniy tadbirlar o'tkaziladi. Ramazon oyining boshlanishi, Islom dinining hijriy yilining birinchi oyining boshlanishiga to'g'ri keladi. O'zbek xalqida ham bu oyga katta e'tibor beriladi va iftorlik tadbirlari o'tkaziladi. Bayramlar ham o'zbek xalqining hayotida muhim o'rin tutadi. Qurbonlik bayrami, Eid al-Fitr va Eid al-Adha kabi bayramlar ham o'zbek xalqida kutlanadi. Qurbonlik bayrami, qurbonga qurban kesilishi va uning go'shtini qo'shni bilan taqsimlashiga asoslangan bayramdir. Eid al-Fitr esa Ramazon oyining tugatilishiga bag'ishlangan bayramdir.

Bir boshqa muhim diniy tadbir, hajj hisoblanadi. Hajj, musulmonlar uchun besh marta farz bo'lgan yagona ibodat hisoblanadi. Bu tadbir Makkaga safar qilish va umrani bajarishni o'z ichiga oladi. Hajj, Islom dinining eng katta tadbirlaridan biri hisoblanadi va dunyo bo'ylab musulmonlar tomonidan kutlanadi.

O'zbek xalqi o'zining milliy bayramlari ham kutlaydi. Navro'z bayrami, O'zbekiston Respublikasi ramzlari va bayrog'i kabi milliy belgilarga ega bo'lgan bayram hisoblanadi. Bu bayramda bahor kelishini va yangi hayotga boshlashni kutlash uchun ko'plab tadbirlar o'tkaziladi. Boshqa milliy bayramlar, Mustaqillik kuni, Konstitutsiya kuni va Birlashgan Millatlar Tashkiloti kuni ham O'zbekiston xalqining kutlamalari orasida joy olishadi. Diniy va milliy tadbirlar o'zbek xalqi uchun ahamiyatli o'tkaziladi va ularning har biri tarixiy, madaniy va diniy ko'rsatmalar bilan bog'liq bo'ladi. Bu tadbirlar o'zbek xalqining hayotida muhim o'rin tutadi va ularni kutlash, o'rganish va boshqa insoniy qadrlarni ko'zdan kechirish uchun fursatlar yaratadi.

O'zbekiston xalqi, boshqa mamlakatlarda kutlanadigan bayramlarga ham qatnashadi. Masalan, Yangi Yil, Xristianlar tomonidan qutlanuvchi bayram hisoblanadi. Shu bilan birga, Xitoy yangi yilini ham qutlaydi va bu bayramning o'ziga xos tadbirlari mavjud. O'zbekiston xalqi, milliy sport tadbirlarini ham yoqtiradi. Masalan, Oliy Ligada o'yinlar o'tkaziladi va futbol, basketbol, voleybol va boshqa sport turlari bo'yicha musobaqalar o'tkaziladi. Bu tadbirlar, sportning tarqalishiga va milliy sportchilarimizning rivojlanishiga yordam beradi. O'zbekiston xalqi, san'at tadbirlariga ham qiziqadi. Masalan, Sharq Taronalari festivali, O'zbekiston va dunyo bo'ylab mashhur hisoblanadi. Bu festivalda musiqachi va raqschi kabi san'atkorlar ko'plab mamlakatlardan kelib o'tadilar va ularning ijodiy ishlarini ko'rish imkoniyati mavjud bo'ladi. Barcha bu tadbirlar, O'zbekiston xalqining insoniy qadrlarni rivojlantirishga yordam beradi. Ular tarixiy, madaniy va diniy ko'rsatmalar bilan bog'liq bo'lib, O'zbekiston xalqining milliy identitetini saqlashga yordam beradi. Bu tadbirlar o'zbek xalqining hayotida muhim o'rin tutadi va ularni kutlash, o'rganish va boshqa insoniy qadrlarni ko'zdan kechirish uchun fursatlar yaratadi. O'zbekiston xalqi, milliy bayramlarini ham yoqtiradi. Masalan, Mustaqillik kuni, Navro'z va Ramazon hayit bayramlari ham xalqimiz tomonidan kutlanadi. Bu bayramlar, O'zbekistonning mustaqil davlat sifatida rivojlanishini, milliy madaniyatini va tarixini yoritadi. O'zbekiston xalqi, xayriya tadbirlariga ham qatnashadi. Masalan,

Ramazon oyida xayriya tadbirlari o'tkaziladi va ko'p kishi xayrda ishtirok etadi. Bu tadbirlar, insoniylik va xayriya ruhini rivojlantirishga yordam beradi. Diniy marosimlar, insonlar uchun butun dunyoda ko'p yillar davomida ahamiyatli bo'lgan va ularning hayotida muhim o'rin tutgan marosimlardir. Bu marosimlar, bir necha millat va dinlarda o'ziga xos adabiyoti, adablari, ibodatlar va rasmiga ega bo'lishi bilan tanish bo'lishi mumkin. Misol uchun, Islomda Ramazon oyida iftorlik, tajriba qilish va qurbon bayramlari kabi marosimlar mavjud. Bu marosimlar, insonlarning ruhiy hayotida ham muhim o'rin tutadi va ularning rag'batlari va qiziqishlari bilan aloqada bo'lishadi. Bu marosimlar, insonlarga bir-biriga yaqinlashish, xayrlashish va do'stlarni kutlash imkoniyatini beradi. Bu marosimlar, insonlar uchun bir-biriga qarshi hurmatni o'rgatadi va ularning jamiyatdagi o'rinini yuksaltadi. Bundan tashqari, bu marosimlar, insonlar uchun salomatlik, xayrli kasblar va baraka olib kelishi mumkin. Bu marosimlar, insonlarga hayotda qanday yashash kerakligini o'rgatadi va ularning maqsadli hayoti uchun qo'llaniladigan qoidalarni ta'lim etadi. Lekin, avtomatik tizimda ishlaydigan dastur tuzuvchilari kabi, bu marosimlarga qatnashishni bilmaydigan insonlar ham bor. Bu insonlar, ularning jamiyatdagi o'rinlarini kamaytirishi mumkin va ularning o'zlariga xos hayotlarini yo'q qilishi mumkin. Shuning uchun, diniy marosimlarga qatnashishning muhimligi va ularning insonlar uchun ahamiyati haqida bilish kerak.

QO'LLANILGAN MANBALAR RO'YHATI:

1. [https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Diniy_marosimlar/va https://milliycha.uz/diniy-marosimlar/](https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Diniy_marosimlar/va_https://milliycha.uz/diniy-marosimlar/) saytlari.
2. Beliefnet.com -Beliefnet diniy marosimlar va urf-odatlar, jumladan maqolalar, videolar va interaktiv xususiyatlar haqida juda ko'p ma'lumotlarni taqdim etadi.
3. Sacred-texts.com -ushbu veb-sayt ko'plab dinlarning, shu jumladan diniy marosimlarda ishlatiladigan muqaddas matnlarga bepul kirishni ta'minlaydi
4. X.U.Samatov, H.H.Muhammadiyev, "Dinshunoslik" fanidan o'quv-uslubiy majmua, Samarqand-2022.

THE ROLE OF SOCIAL NETWORKING IN OUR LIFE

Kulmuradova Shaxnoza Erkinovna

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Annotation: *This article analyzes about what is social networking? And their place in our current daily routines, their influence on our spirituality, and various experiences related to them by famous bloggers of the world.*

Key words: *social media, blog, global population, tools, services, businesses, Twitter, Instagram, Facebook, social media marketing, algorithm, follower, hashtag, share, story.*

INTRODUCTION

A social network is an online platform used for communication, dating, creating social relationships between people with similar interests or offline connections, as well as entertainment (music and movies).

Social networking has become an integral part of our daily lives, with millions of people using platforms such as Facebook, Twitter, Instagram, and LinkedIn to connect with others, share information, and stay informed. The role of social networking in our lives is multi-faceted and can be both positive and negative. In this article, we will explore the various ways social networking impacts our lives.

METHODOLOGY

Communication: Social networking has revolutionized the way people communicate with one another. It has made it easier for people to connect with friends and family members from different parts of the world, regardless of the distance between them. Social networking platforms provide an easy and convenient way for people to stay in touch, share updates, and communicate with each other.

Information sharing: Social networking platforms have also become an important source of news and information. People can easily share articles, news stories, and other information, making it easier for others to stay informed about what is happening around the world. Social networking platforms also provide a way for people to express their opinions and share their views on various topics.

Business and marketing: Social networking has become an important tool for businesses to market their products and services. Companies can use social media platforms like Facebook and Instagram to reach their target audience and promote their products. Social networking platforms also provide a way for businesses to engage with their customers and get feedback on their products and services.

Entertainment: Social networking platforms provide a platform for people to share and consume entertainment content. Videos, music, and photos can be easily shared and viewed on social media platforms, making it easier for people to access and enjoy entertainment content.

Mental health: While social networking can have many positive effects, it can also negatively impact mental health. Excessive use of social networking platforms has been linked to feelings of anxiety, depression, and loneliness. It is important for individuals to use social networking platforms in moderation and be mindful of their potential impact on mental health.

The most obvious difference between people who live with social networks and people who live without them is in the way they communicate. People who use social networks have access to a wide range of communication tools, such as messaging, video calls, and social media platforms. They can easily connect with friends and family members from different parts of the world. On the other hand, people who live without social networks rely on traditional communication methods such as phone calls, email, and face-to-face conversations.

People who live with social networks have access to a vast amount of information, news, and updates. They can easily share and consume news stories, articles, and other information, making it easier for them to stay informed about what is happening around the world. People who live without social networks, however, may be less informed about current events and news.

Privacy: People who use social networks often have to sacrifice some of their privacy in order to use these platforms. Social networks collect and store vast amounts of personal data, which can be used for targeted advertising, among other things. People who live without social networks, on the other hand, may have greater control over their personal data and are less likely to be targeted by advertisers.

Social interaction: While social networks provide a platform for people to connect with others, they may not always provide the same level of social interaction as face-to-face conversations. People who live without social networks may have more opportunities for in-person social interactions, which can be beneficial for mental health and well-being.

CONCLUSION

During the Covid-19 pandemic, bloggers in Uzbekistan have played an important role in raising awareness about the virus and sharing information on social media platforms. Many bloggers have used their platforms to provide accurate and reliable information about the virus, such as how it spreads, how to protect oneself and others, and what to do if one is experiencing symptoms. Bloggers in Uzbekistan have also used social media to share their personal experiences with the virus and the impact it has had on their lives. They have shared their struggles, challenges, and coping mechanisms, which have helped to create a sense of community and support for those affected by the pandemic.

In addition, some bloggers have used their platforms to promote charitable causes and raise funds for those affected by the pandemic. They have organized online fundraisers and donation drives to provide food, medical supplies, and other necessities to those in need.

Overall, bloggers in Uzbekistan have shown resilience and creativity during the Covid-19 pandemic. They have used their platforms to connect with their audiences, share information, and promote positive change in their communities. Their efforts have helped to mitigate the impact of the pandemic and bring people together during a challenging time.

In conclusion, social networking has become an important part of our daily lives. It has revolutionized the way we communicate, share information, and connect with others. While it has many positive effects, it is important to use social networking platforms in moderation and be mindful of their potential impact on mental health. There are several differences between people who live with social networks and people who live without them. While social networks provide many benefits, such as easy communication and access to information, they also have some drawbacks, such as privacy concerns and potential impacts on social interaction. Ultimately, whether or not to use social networks is a personal choice, and individuals should consider the pros and cons before making a decision.

LITRERATURE:

1. "Digital Minimalism: Choosing a Focused Life in a Noisy World" by Cal Newport
2. "The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains" by Nicholas Carr
3. "Irresistible: The Rise of Addictive Technology and the Business of Keeping Us Hooked" by Adam Alter
4. "The Social Dilemma: How Social Media Is Destroying Society" by Jeff Orlowski and others
5. "Ten Arguments for Deleting Your Social Media Accounts Right Now" by Jaron Lanier
6. "The Circle" by Dave Eggers
7. "So You've Been Publicly Shamed" by Jon Ronson
8. "No One Is Talking About This" by Patricia Lockwood
9. "The Age of Surveillance Capitalism" by Shoshana Zuboff
10. "The Art of Social Media" by Guy Kawasaki and Peg Fitzpatrick

Internet materials:

1. Pew Research Center: Social Media Fact Sheet - <https://www.pewresearch.org/internet/fact-sheet/social-media/>
2. Forbes: The Role of Social Media in Our Lives - <https://www.forbes.com/sites/forbesagencycouncil/2020/01/13/the-role-of-social-media-in-our-lives/?sh=7ad67c5a6a32>

3. Harvard Business Review: A Better Way to Think About the Role of Social Media in Marketing - <https://hbr.org/2019/11/a-better-way-to-think-about-the-role-of-social-media-in-marketing>

4. Social Media Explorer: The Positive Impact of Social Networking Sites on Society - <https://socialmediaexplorer.com/content-sections/research-and-data/the-positive-impact-of-social-networking-sites-on-society/>

ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING AUTHENTIC TEXT

Komilova Nilufar Abdilkadimovna

Teacher, Fergana state university

Urmonjonova Ozoda

Student of Fergana state university

Abstract: *Foreign language that is taught in the classroom should be authentic and the language involved should be naturally occurring just like the way natives speak. Authentic texts should be used when teaching a language in class and resources such as real articles, magazines, cooking recipes, real advertisements, and the like must be used as a source of reference and information. Authentic language refers to real language and its use in its own community. Of course, it has beneficial and negative sides of the usage of authentic texts, while advantages overweight disadvantages.*

Key words: *authentic text, realia, advantages, disadvantages, communication, interaction, communicative competence, language.*

The authentic text was defined as a text that was created to fulfil some social purpose in the language community in which it was produced (Little and Singleton, 1988, 21). The term *authentic* has been used as a reaction against the prefabricated patterns of the textbooks while authentic texts were the non-pedagogical texts used

to help learners improve not only their communicative but also their cultural competences. Authentic materials - also known as *realia* - can be described as anything created for native speakers of a language, we can use for our teaching purposes. With the changing linguistic boundaries, it is now widely known as materials that include ideas, words, phrases and expressions that are heard and read in real-life situations. Types of authentic materials are:

1. Documentaries
2. Online videos
3. Podcasts
4. Advertisements
5. Commercials

Teachers and students are naturally attracted to authentic texts. Finding that you can read something designed for a native speaker is motivating, and developing strategies to deal with 'real' texts enables students to read more confidently and extensively outside the classroom. But, teachers also need to consider just how helpful the authentic text we choose actually is for our students.

Authentic texts can be helpful at any level. Beginners need simpler types of texts as compared to advanced students who have previous knowledge. That is why teacher should be very critical and take into consideration issues like the difficulty,

the interest and the topics. Many of the features of authentic texts are far more complex than we might realize at first glance.

There is an almost limitless supply of materials available online that come directly from the target cultures of the languages we teach. These resources provide "real life" linguistic input as well as valuable cultural information for our students. Students learn important topics through materials like audio, video, books, journals, magazines, newspapers and online resources.

Furthermore, multimedia technology affords the learner multiple ways of leaning a language from real-life material. It is a powerful blend of computers, video, photography, and sound.

Using authentic texts in the classroom are known to have the following **advantages**:

Firstly, when authentic materials are made available for students, they provide exact examples of how the language is used by its native speakers or of the vast majority of target language users.

Secondly, students feel more confident using the language when they know they are performing as expected. With authentic texts, learners are provided with words and expressions used in real-life contexts. When students are confronted with similar situations, they manage better in informal, face-to-face communications.

Thirdly, real-life materials are more informal, socially-centered and widely used. They can be a valuable material to complete the rules and patterns of textbooks.

Fourthly, Authentic materials foster a more creative approach to teaching and learning.

The use of authentic texts in listening and reading skills instruction give students the idea they learn real language and see "the relevance of classroom activity to their long-term communicative goals" (Brown, 2007, 311). Rost (2002, 123) suggests that when it comes to listening comprehension, understanding "authentic language is the target of virtually all language learners". However, using authentic discourse texts can pose a number of problems in listening instruction since many of the texts produced specifically for use in listening instruction are often ungraded and very difficult, suitable for only the highest levels. Richards (1983) suggests another option for working with authentic (or any) listening texts: we can adjust the task itself to focus on the specific listening skill area that learners

need to work on. Many other features of the text itself may go unaddressed, but tasks can be designed (again with learner needs and current proficiency in mind) to focus on a specific skill area.

It is now generally accepted that literary and other authentic texts should not be simplified or modified in order to help students comprehend them. Rather, students should be provided with reading strategies and activities prior to reading the selection. In turn, these strategies and activities will help students comprehend the authentic material.

Generally, the strategies, explanations, and activities related to a reading selection fall into three categories called pre-reading, during-reading, and post-reading activities, depending on when they are used in relation to reading the selection which help students understand the text and the topic, review vocabulary or grammar structure. The grading of grammar in a text is usually more difficult to spot and easier to forget about than the grading of vocabulary. A good rule is that most of the grammar in the text should be what they have already studied, and most of the more difficult grammar should be within one level and guessable from context. With the influx of language learners, it is of utmost importance that the educators have to utilize materials that are suited for their students' interests and proficiency levels. One very good reason for teachers to consider using authentic texts is its accessibility.

However, there are some **disadvantages** of using an authentic text. The biggest disadvantage of using authentic materials is that they contain more unfamiliar language that learners can possibly cope with. Often, they are too long, dense and/or complex.

The next major disadvantage of authentic material is that it might reflect idiosyncratic and unusual native speaker usage. Another is that it might be copyrighted. Also, newspaper articles aren't typically written at the A2 or B1 level. If you were to bring in a real newspaper article, students would not be able to handle it.

Furthermore, the information can quickly become out of date. This can be a problem both for student, for whom the language might fly out of their heads at the same time as the information gets replaced with something more important. It can also be an issue for the teacher, who might have spent lots of time preparing the pre-teach and comprehension questions only to have to throw the text away after a couple of days. This is mainly a problem for newspaper news stories, so there is no reason why you shouldn't use more long-lasting formats like magazine articles, newspaper articles with more analysis, fiction or biography instead.

Additionally, the vocabulary is not graded in an authentic text. However easy an authentic text you have managed to find, it is unlikely that every word in it is one of those "most used words in English" that are marked in learner's dictionaries. This is particularly the case with children's books, which can be easy and fun for adults to read but often have a vocabulary that is more suitable for the under 10s, and in which the most useless words are often those which are repeated the most often. This can be yet another good opportunity for students to test their guessing vocabulary from context skills. Alternatively, you can provide a glossary to the words you are not expecting them to know at that level but are vital for understanding that particular text, something that is sometimes given in graded readers and even test readings. Another technique is to underline the words that are probably new to them that you actually think are useful, so that when they get busy with their dictionaries in class or at home you know they will be somewhat guided in what they learn.

Final huge disadvantage for teachers is the fact that even when an authentic text is a reasonable length and level for students, lesson plans need to be written to turn it into something students can learn from. This often entails writing supporting material too. If you enjoy materials development, this can be a pleasurable experience, but if you're pressed for time, you'll want to opt for something ready-made.

To summarize aforesaid, it should be noted that authentic materials can play multiple roles in language teaching, enable learners to interact with real language and content rather than the form (grammar and vocabulary). In other words, the proper and systematic use of these materials at classes give students understanding that they are learning a language as it is used outside the classroom, prepare them for real communication.

REFERENCE:

1. Jordan, R. R (1997). *English for Academic Purposes: A Guide and Resource for Teachers*. Cambridge. Cambridge University Press.
2. Lonergan, Jack. (1992). *Video in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. McKay, S. L. (2000). Teaching English as an international language: Implications for cultural materials in the classroom. *TESOL Journal*, 9(4), 7-11.
4. Omaggio-Hadley, A. (1993). *Teaching language in context*. Boston, MA: Heinle & Heinle Publishers.
5. Richard, J.C. (2001). *Curriculum development in language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Seelye, H. N. (1993). *Teaching culture: Strategies for intercultural communication* (2nd ed.). Lincolnwood, Ill: National Textbook Company.
7. Tomlinson, Brian (ed.) (2008). *English Language Learning Materials. A Critical Review*. London: Continuum.

ISLOM DININING TARQALISHI VA UNING TA'LIM-TARBIYAGA TA'SIRI

Burxonov Sherzod Ikrom o'g'li

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Samarqand filiali "Kompyuter injineri-
"yo'nalishi KI 22-01 –guruh talabasi.*

Murodov Mirjalol Farrux o'g'li

*Muhammad al-Xorazmiy nomidagi TATU Samarqand filiali "Kompyuter injineri-
" yo'nalishi KI 22-01 –guruh talabasi.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Islom dinining tarqalishi, ta'lim-tarbiyaga ta'siri, ta'lim va tarbi-ya haqida Quroni Karimda berilgan suralar, shu haqida hadislar. Quroni Karimning tar-biyaga, ta'limga ta'siri qay darajada ekanligi yoritib berilgan.*

Tayanch so'zlar. *Din, ta'lim, tarbiya, Quroni Karim, axloq, ruxiy tarbiya, tafsir, Robbil A'lamiyn, shariat, dinor, oyat, pedagogik fikrlash.*

Din-(arab. — e'tiqod, ishonch, itoat) — Xudo yoki xudolarga, g'ayritabiiy kuch-lar mavjudligiga ishonish. Din muayyan ta'limotlar, his-tuyg'ular, toat-ibodatlar vadiniy tashkilotlarning faoliyatlari orqali namoyon bo'ladigan, olam, hayot yaratilishini tasav-vur qilishning alohida tarzi, uni idrok etishning o'ziga xos usuli. Dinning paydo bo'lishi haqida yagona fikr yo'q. Islom dini ta'limotiga ko'ra, Din — Alloh tomonidan o'z pay-g'ambarlari orqali bashariyat olamiga joriy etilajagi zarur bo'lgan ilohiy qonunlardir. Tabiat va insonni yaratgan, ayni vaqtda insonga to'g'ri, haqiqiy hayot yo'lini ko'rsata-digan va o'rgatadigan ilohiy qudratga ishonchni ifoda etadiganta'limotdir.

Ta'lim — bilim berish, malaka va ko'nikmalar hosil qilish jarayoni, kishini hayotga va mehnatga tayyorlashning asosiy vositasi.

Tarbiya — shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllanti-rishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayon; insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarga ega bo'lishini ta'minlash yo'lida ko'riladigan chora tadbirlar yig'indisi. Tarbiya insonning insonligini ta'minlaydigan eng qadimiy va abadiy qadri-yatdir. Tarbiyasiz alohida odam ham, kishilik jamiyati ham mavjud bo'la olmaydi. Chunki odam va jamiyatning mavjudligini ta'minlaydigan qadriyatlar Tarbiya tufayligi-na bir avloddan boshqasiga o'tadi.

«Qur'on» - dunyo madaniyatining ulkan boyligi, barcha musulmonlarning muqaddas kitobi bo'lib, arab tilida «qiroat» ma'nosini anglatadi. Qur'on 114 suradan iborat. Qur'on kishilarni birodarlikka, tinch-totuv yashashga, ezgulikka undaydi. Shuning uchun ham u katta axloqiy ahamiyatga ega. «Qur'on»ning

axloqiy qimmatini haqida fikr yuritilgan ekan, uning insonning ma'naviy kamolga etishida qay darajada muhim o'ringa ega ekanligiga amin bo'lamiz.

Markaziy Osiyo xalqlari pedagogik fikrlari tarixiy taraqqiyotida VII asrda Arabiston yarim orolida paydo bo'lgan va VIII asrda mintaqamizga ham yoyilgan islom dini muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Chunki islom dini, uning asosiy kitobi «Qur'oni Karim» va undan keyingi asosiy manba hisoblangan hadislar Allohga, uning payg'ambari Muham-mad alayhissalomga e'tiqod qilish bilan birga ota-onaga hurmat, mehnatsevarlik, ilmga intilish, o'zaro ahil bo'lish, mehr-oqibat, ehson, sabr-toqat, kamtarlik, vafo-sadoqatlik, poklik, adolat, diyonat kabi insoniy sifatlar haqidagi jihatlari va yaxshi fazilatli hamda odob-axloqli bo'lishlik yo'llari bayon etilgan. Xuddi shuningdek, islom dinida millati-dan, elatidan, tanasining rangidan qat'iy nazar, inson insonligi uchun ulug'lanadi. Millat-chilik, bir-birini kamsitish, talon-tarojlik, irqchilik islomda yo'q va bo'lmagan.

Islom dini har qanday millatchilik kayfiyatidan yuqori turadigan olamshumul ta'limot. U barcha millatlarni birlashtirib, teng, do'st, yoru-birodar qilib, tinch-omon yashashlarini o'qtirib keladi. Ayni paytda islom dinida razolat, kibr-havo, adovat, xasad, xiyonat, zulmkabi illatlar qoralanadi.

Qur'oni Karimdagi oyatlardan biri madinalik sahobalar Payg'ambar sollallohu alayhi vasallamga kelib, uylari uzoqlik qilayotgani bois, uylarini sotib, yaqinroq joyga ko'chib kelishlari haqida shikoyat qilganlarida nozil bo'lgan. Ya'ni uylarni sotishga hojat yo'q, uzoqdan kelayotgan bo'lsalar, har bir bosilgan qadamlariga savob beriladi, mazmunida. «Biz ular keltirgan qadamlarni, bosgan qadamlarni ham yozamiz va ularning asarini ham yozamiz», – deya marhamat qilingan. Tafsirlarning birida bu oyatdagi «ularning izi» degani – bu asarimiz, avlodlarimizdir, degan fikr bildirilgan. Allohning bu oyatidan tushunamizki, Alloh nafaqat amalimizni, balki avlodlarimiz amalini ham o'zimizga yo-zadi. Shuning uchun tarbiya vojib bo'ladi. Orqamizdan yaxshi tarbiyali farzand qoldiray-likki, ortimizdan faqat savob borsin, yomonlik bormasin. Islomda tarbiya vojibdir Tarbiya dinimizda vojib amal, deb e'lon qilingan. Biz eng ko'p ishlatadigan tarbiya, murabbiy so'zlari Allohning «Rob» ismi bilan bitta o'zakdan olingani tarbiyachilar mas'uliyatini oshirsa kerak, deb o'ylayman. Demak, bu yengil ish emas. Tarbiya – faqat ta'sir, tartib yoki nazorat, taftish emas, u ilohiy narsa. Tarbiya farzandni doim nazoratga olish, kuza-tib borish degani, chunki Alloh taolo surai Fotihaning birinchi oyatida olamlarning rob-bisi Allohga maqtovlar bo'lsin, degan. Bu oyatda Alloh Rob ismini keltirgan. «Robbil a'lamiyn» – butun olamlarning murabbiysi degani. Agar Alloh murabbiyligi, ya'ni nazo-rati, kuzatuvini lahza to'xtatsa, olamlar izdan chiqib ketadi.

Agar murabbiy yoki ota-ona farzandiga bir lahza e'tiborsiz bo'lsa, farzandlar tarbiyasi buzilib ketadi. Rasuli akram sollallohu alayhi vasallam marhamat qilganlarki, har bir tu-g'iladigan bola fitratda tug'iladi, ya'ni har bir chaqaloq pokiza bo'ladi, u oq qog'oz ka-bidir. Bu hadisni muhaddislarimiz ota-ona bobida

keltirmasdan taqdir bobida keltirgan-lari tarbiyaning taqdirga bog'liqligini bildiradi. Tarbiyaga kech qolinmasa bo'ldi.

Shariyati Islom farzandga birinchi o'rinda ota onani javobgar qilib qo'ygan. Ota - onazimmasiga tarbiyani vojib qilib yuklagan. O'qituvchilar bola hayotining ma'lum qis-mida uning tarbiyasiga go'yoki ota - onalar tomonidan yollangan murabbiylar hisobla-nadilar. Ularni aybdor qilish hech mantiqqa to'g'ri kelmaydi . Abu Hanifaning bir o'g'li bor edi.Ustozlari Hammud bin Sharaf nomlariga atab o'g'liga Hammud deb ism qo'y-gandilar. Imom hazratlari katta savdogar bo'lganlar. U juda band edi va farzandiga av-valgi Qur'oniy ta'limni berish uchun ustoz yolladilar. Iltimos qildilarki, o'g'limizga Qur'on o'qishni o'rgatib bering. Ustoz Hammodga surai Fotihani yodlatdi. Ustozni huzurida otasiga Hammud fotiha surasini chiroyli qilib tilovat qilib berdi. Shunda Imom Hanifa cho'ntaklaridagi 500 dinorni ustozning oldiga qo'ydilar. 1 dinor tanga 5 gramm oltindan bo'ladi 500 dinor katta pul bo'lgan. 1 dinorga o'sha mahalda katta qo'y berilgan. Budegani Fotiha surasini o'rgatgani uchun ustozga 500 ta qo'y berildi . Shunda ustoz biroz xijolat bo'ldi. Hazratga juda ko'p pul berganligi bitta dinor ham ko'plik qilishini aytganida Imom Hanifa bir gap aytdi : «Ustoz, xizm ngizni yengil sa-namang . Bu hali yonimda bo'lganidir. Agar yonimda butun molim bo'lganida poyin-gizga qo'yganbo'lardi. O'g'limga Fotihani, Qur'onning onasi bo'lgan surani o'rgatganin-giz uchun" Go'zal tarbiyadan yaxshi meros yo'q. To'g'ri, har bir ota - ona farzandiga faqat yaxshilikni ilinadi. Farzandi uchun ortiqcha orzu - havas qiladi va ikkalasi birgaishlaydi. Ota - ona farzandini tarbiya qilish kerak bo'lgan paytda orzu - havas uchuntirikchilik qilishga majbur bo'ladi, bola tarbiya oladigan yoshda to'liq tarbiya ololmay qoladi. Ammo, afsuski, ertaga orzu - havaslar o'tmay qolishi bor. Aslida orzu - havaschiroyli tarbiya bilan bo'ladi. Payg'ambarimiz sollallohu a layhi vasallamning: «Otafarzandiga chiroyli tarbiyadan ko'ra, yaxshi odob berishdan ko'ra yaxshiroq narsa merosqoldirmagan», degan hadisleri bor.

Xulosa o'rnida yaqinda o'qigan Omina Shenliko'g'lining "Imomning manekin qizi"asarini misol tariqasida keltirmoqchiman.

Bu asar imomning qizi Fotimaning o'z oilaviy sharoitlaridan nolishi va ko'ngli to'l-masligi bilan boshlanadi. Imom Yoqub nochor turmush kechirar edi, buni asarda u hatto o'z onasini ziyorat etishga puli yo'qligidan ham bilsa bo'ladi. Shunga qaramay u o'ta xudojoy, ilmli, va halim inson edi, Fotimaning achchiq kesatiqlari, tinimsiz hayot kechi-rishlaridan shikoyatlari islom qiziga umuman to'g'ri kelmaydigan xatti – harakatlar qili-shiga, garchi unga kuchli ruhiy iztirob bersa ham og'ir bosiqlik bilan, Qur'on oyatlariga amal qilgan holda baho beradigan islomiy metin erkak, OTA edi . Uning go'zal xulqli rafiqasi Gul xonim ham Fotimani to'g'ri yo'lga solishga urinar, kundan - kunga izidan chiqayotgan qizi, uni tun- u kun o'ylab azob chekayotgan mehribon eri o'rtasida jafo-kash bir ko'prik edi. Asarning bosh qahramoni Fotimaga kelsak, zotan u ko'p kitob o'qi-gan, butun Qur'onni yod olgan bilimli qiz bo'lsa ham u o'rganlari va dini unga foydasiz-dek tuyuladi, chunki

otasi mahalla imomi, dinparvar kishi bo'la turib, qo'li qisqaligi va yon atrofdagi kishilarning ularga past nazar bilan qarashi Fotimaning bu xulosa kelishi-ga turtki bo'lgandi. Moddiy tanqislik, yoshlik, g'o'rlik, qolaversa, hozirgi ko'pchilik yoshlarga xos zamonaviy erkinlik uni iymonsiz va behayo Betushek din dushmanining ayovsiz changaliga yetaklab bordi, natijada u ro'molini yechib maneken bo'lib gazeta-larda chiqa boshladi, Fotima bularni yashirincha qilardi va otasini bilib qolishini sira istamasdi, shuning uchun ham uning mini yubka kiyganini ko'rib qolgan amakisidan buni sir tutishni o'tinib so'raydi. Vaholanki, imom bundan xabardor edi va qizini yo'qo-tayotganligini sezardi, lekin u «qizimga go'zal tarbiya berganman, bir kuni uning olgan ilmlari uni to'g'ri yo'lga soladi» deb o'ylab taskin oladi va shunday bo'ladi ham. Voqealar rivojida otasining barcha haqiqatni bilishidan xabar topgan Fotima uyga qaytib borishga betlamaydi va o'zi istaganidek erkin yashay boshlaydi. Buni qarangi u shu hayotidan to'la mamnun bo'la olmaydi, ichini nimadir sassiz kemiradi. Modellik hayotida unga uchragan shahvatli rahbarlar, dinini bir pulga chaqadigan, hayosiz, nomussiz kasbdosh-lar, ma'nosiz hayot uni pushaymon qilishga va otasining bebaho so'zlari-yu islomiy ilmlarini to'liq anglab qadriga yetishga sabab bo'ladi. Asarni o'qish davomida har bir inson-ni hayajonga soladigan Fotimaning quyidagi nutqi bor: «Yo Allohim, nega o'zim istagan hayotga erishsam-da bundan rohatlana olmayapman, boshqalardek erkin bo'la olmayap-man, mendan dinimni ol» deb avval yolvorib, keyin istig'for aytishidir. U bunday zul-matda hech qachon «erkin» bo'la olmasligini, haqiqiy ERKINLIK asli Islomda ekanli-gini anglab yetadi. Unga uchragan qizlar hammasi ham yomon bo'lmaydi, masalan, o'z qilmishlari gunoh ekanligini, tavba qilishni xohlaydigan Laylo, Bonu, O'zlem kabi kitob so'ngida Fotimaning urinishlari tufayli to'g'ri yo'lga qadam qo'ygan ajoyib obrazlar ham insonda yaxshi taassurot qoldirdi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Fotima dugonalarini hidoyat etib, o'zi esa olgan bilimlar, go'zal tarbiya, benuqson mehribon dinimiz Islomimiz hech qachon foydasiz bo'lmasligini, aksincha qora zulmatda adashib qolganimizda yo'limizni yorituvchi to'lin oy bo'lishini fahmlab, qalbi daryo va shafqatli ota - onasining yoniga qaytadi.

Islom dini qanchalar go'zal din ekanligini har bir musulmon ich-ichida his qiladi. Islom dini va uning muqaddas kitobi Quroni Karim insonni hech qachon yomonlik to-mon boshlamaydi, aksincha yaxshilik sari yetaklaydi.

Maqolamning so'ngini birinchi Prezidentimiz I.A.Karimovning so'zlari bilan yakunlamoqchiman: «Islom dini-bu ota-bobolarimiz dini, u biz uchun ham imyon, ham axloq, ham diyonat, ham ma'rifat ekanligini unutmaylik. U quruq aqidalar yig'indisi emas. Anna shu ma'rifatni kishilarimiz jon-jon deb qabul qiladilar va yaxshi o'gitlariga amal qiladilar. Mehr-oqibatli, oriyatli, nomusli bo'lishga, izzat-ehtiram tushunchalariga rioya etishga harakat qiladilar».

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ochildiev A. va boshqalar. Dinshunoslik asoslari (o'quv qo'llanma). - Toshkent: "Toshkent islom universiteta" nashriyot matbaa birlashmasi, 2013.
2. Xasanov A. va boshqalar. Islom tarixi (darslik). - Toshkent: Toshkent islom universiteta matbaa-nashriyot birlashmasi, 2008.
3. Mo'minov A. va boshk. Dinshunoslik (darslik). -Toshkent: «Mehnat», 2004.
- 4 Asqar Zunnunov Pedagogika tarixi «ШАРК» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ БОШ ТАХРИРИЯТИ ТОШКЕНТ - 2004
- 5 Muminov A, Yoldashkhujayev H, Rahimjonov D (2003). "Dinshunoslik". (1) 27
- 6 Abdurahmanov F, Abdurahmanova Z (2011). "Din psixologiyasi". (2) 83
- 7 Mirziyoyev Sh.M (2017) BMTning 72-sessiyasi hisoboti.(3)
- 8 Khasanovna, S. D. (2021). BADIY SO'Z BILAN HIYYATLARNI TARBIYOTI. Tadqiqot va ishlanmalar uchun xalqaro muhandislik jurnali, 6 (ICDSIIL).
- 9 Сайдахметова, Д. Х. (2021), Ta'lim fanlari bo'yicha akademik tadqiqotlar, 2(1).

SOMONIYLAR DAVLATINING TASHKIL TOPISHI VA IJTIMOIIY-SIYOSIY HAYOTI

A.Sh.Rajabov

Buxoro davlat Pedagogika instituti tarix fani o'qituvchisi

S.B.Hasanov

Buxoro davlat Pedagogika Instituti 1-1 tar 22 guruh talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Somoniylarning hukmronligi o'zbek davlatchiligi tarixining ajralmas bir bosqichi hisoblanadi. Chunki bu davrda o'zbek xalqining asosiy o'zagi shakllandi, uning yashash hududi belgilandi, boshqaruv tizimi shakllandi va g'oyaviy asoslari yaratildi.*

Kalit so'zlar: *Ismoil Somoniy, Ibn Havqal, Beruniy, Gardiziy, Nasr ibn Ahmad, Rofi ibn Lays, Buxoro, Samarqand, Dargoh, Devon, Abbosiylar.*

Somoniylarning oilaviy nisbasi, ya'ni nomi ularning ajdodi bo'lmish Somonxudot ismi bilan bog'liq. Somonxudotning kelib chiqishi hakida turli xil ma'lumot va fikrlar mavjud. Abu Bakr Narshaxiy (10-asr) va Hamza Isfahoniy (10-asr) keltirgan ma'lumotlarga qaraganda, Somonxudot Balx viloyatidagi Somon qishlog'idan, alMukaddasiy (10-asr) ning ma'lumotiga ko'ra esa, u Samarqand viloyatidagi Somon nomli qishloqdan bo'lgan. "Sa'diya" nomli asar (17-asr) da keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, uning asl ismi Arquq bo'lib, u Farg'onadan Termizga ko'chib kelgan va u yerda Somon nomli qishlog'iga asos solgan. O'rta asrlarda Buxoro, Farg'ona, Tohariston, Xuttalon va boshqa viloyatlarda ham Somon nomli qishloqlar bo'lganligi kayd etilgan. Bu ma'lumotlar "Somon" toponimi o'rta asrlarda O'rta Osiyo hududlarida va undan tashqari yerlarda ham keng tarkalgan joy nomi bo'lganligidan dalolat beradi. Ko'pchilik manbalar (Hudud alolam, Ibn Havqal, Beruniy, Gardizi va h.k.) ga ko'ra, Somonxudot sosoniylar davridagi mashhur sarkarda Bahrom Cho'bin (6-asr) ning 4 yoki 5-pogonadagi avlodi bo'lgan. Baxrom Cho'binning kelib chiqishi eftaliylar bilan bog'lik U sosoniylarga qarshi ko'zg'olon ko'tarib (590 y.) mag'lubiyatga uchragandan keyin Farg'onaga qochib kelgan va turkiy malikaga uylanib, umrining oxirigacha o'sha yerda kolib ketgan. Uning avlodlari ham o'zlarini podshoxdar oilasiga mansub deb hisoblaganlar va Sosoniylar davlatidagi shahanshoxlar oliy taxtiga da'vo qilganlar. Somonxudotning shajarasida keltirilgan ajdodlaridan ayrimlarining (Juba, Jamchan, Tamg'as kabi) turkiy ismlari bo'lgan. Shunisi diqqatga sazovorki, turkiylarning rivoyatlarida Somonyabg'u (ya'ni Somonxudot) turkiylarning O'g'uzxondan keyingi davrlarda yashagan ajdodlari katorida tilga olingan. O'rta Osiyoga arablar bostirib kelganda, Somonxudot, ayrim ma'lumotlarga ko'ra, Balx viloyatidan Marvga Xuroson amiri Asad ibn Abdulloh al Qushayriy (725/727 va 735/738 yillar)ning oldiga kelib, undan dushmanlariga qarshi kurolli yordam berishini suraydi. Arablar yordamida dushmanlarini yenggach,

Somonxudot islom dinini kabul kiladi va o'g'lining ismini amirning sharafiga Asad ko'yadi. Asadning Nuh, Ahmad, Yahyo va Ilyos ismli ug'illari alMa'munning Marvdagi saroyida xizmatda bulgan va Rofi ibn Lays ko'zyulonini bostirishda faol qatnashgan. Buning evaziga alMa'mun ularni bir nechta viloyatlarga amir etib tayinlaydi (819—820 y.). Xususan, Nuh — Samarqand amiri, Ahmad — Farg'ona amiri, Yahyo — Shosh va Ustrushona amiri, Ilyos esa Hirot amiri etib xayinlanadi. Ular dastlab Xuroson amirlari bo'lgan tohiriylarga tobe bo'lgan va harbiy kuch to'plab, Arab xalifaligining sharqiy chegaralarini qo'riqlab turishgan, shuningdek, shimolidagi turklarga qarshi bir necha bor yurishlar qilishgan. Nuh ibn Asad Isfijobni bosib olib (840 y.), uni o'ziga tobe qiladi. Shunday qilib, aka ukaning to'ng'ichi bo'lgan Nuh ibn Asad Samarqand va Sug'dning katta qismini, shuningdek, Farg'ona va boshqa bir qancha shaharlarni o'z hokimiyati ostida birlashtiradi. Nuhning vafotidan keyin (842 y.) suloladagi yetakchilik uning ukasi Ahmad ibn Asad oilasiga o'tadi. Uning 7 ta o'tli bo'lib, ular otasining vafotidan keyin (866 y.) Movarounnahrning asosiy shaharlarida hokimiyatni o'z qo'llariga oladilar. Faqat Buxoro sh. tohiriylar qo'lida edi. Ilyos ibn Asad vafotidan keyin unga qarashli bo'lgan Hirot shahrida ham hokimiyat Somoniylarning qo'lidan ketdi. Tohiriylar hokimiyati tugatilgandan keyin (873 y.) Buxoroda bir muddat siyosiy beqarorlik va tartibsizliklar yuz berdi. Shunda Somoniylar oilasining boshlig'i bo'lgan Nasr ibn Ahmad mahalliy dehqonlar taklifiga binoan, Buxoroga ukasi Ismoil ibn Ahmadni hokim qilib yuboradi. Shunday qilib, Buxoro ham Somoniylar qo'lga o'tib, ularning qudrati yana ham ortdi. Nasr davrida Somoniylar turklarning Shovg'ar shahriga yurish qiladilar. Deyarli butun O'rta Osiyo yerlari ularning hokimiyati ostida birlashgandan keyin oila boshlig'i Nasr xalifa alMu'tamiddan Movarounnahrni boshqarishga maxsus yorliq oldi (875 y.). Ko'p o'tmay Ismoil akasi Nasrga bo'ysunishdan bosh tortib, unga qarshi ko'shin tortadi. Akauka qo'shinlari orasida bo'lib o'tgan jangda (888 y.) Nasr mag'lubiyatga uchraydi va natijada Ismoil ibn Ahmad butun hokimiyatni o'z qo'lga oladi. U Taroz shahriga yurish qilib, uni bosib oladi (893 y.) va natijada boy Shalji kumush konlariga egalik kidali. O'sha yilning o'zida Ahmad Ustrushonadagi afshinlar sulolasining oxirgi vakillarini yo'q qiladi va viloyatni butkul o'zining hokimiyatiga bo'ysundiradi. S.ning kuchayib borayotganidan xavfsiragan arab xalifasi Ismoilni hokimiyatdan chetlatib, o'rniga Xuroson amiri Amr ibn Lays Safforiyni tayinlaydi (898 y.). Amr qo'shin bilan Movarounnahrda yo'l olganda, Ismoil unga qarshi chiqib, bir necha jangdan keyin uni mag'lubiyatga uchratadi (900 y.) va natijada safforiylarta qarashli bo'lgan Xurosonni ham o'z yerlariga qo'shib oladi. Shunday qilib, Ismoil ibn Ahmad hukmronligi davrida Talas vodiysidan Xurosongacha bo'lgan yerlarni o'z hokimiyati ostida birlashtirdi. Ismoil ibn Ahmad vafotidan keyin (907 y.) hokimiyat uning avlodlari qo'lga o'tdi: Ahmad ibn Ismoil (907—914 yillar), Nasr ibn Ahmad (914—943 yillar), Nuh ibn Nasr (943-954 yillar), Abdulmalik ibn Nuh (954—961 yillar), Mansur ibn Abdulmalik (961—976 yillar), Nuh ibn Mansur (976—997 yillar),

Mansur ibn Nuh (997—999 yillar), Abdulmalik ibn Mansur (999—1000-yillar). Shundan keyin mamlakatdagi hokimiyat qoraxoniylar sulolasining qo‘liga o‘tib, Somoniylar hokimiyati tugatildi. Sulolaning oxirgi vakili Ismoil al Muntasir (1000—1005-yillar) qoraxoniylar sulolasiga qarshi kurash olib borib, Somoniylar hokimiyatini tiklashga urindi, lekin natija bo‘lmadi va oxiri o‘zi ham o‘ldirildi. Shu bilan Somoniylar sulolasi tarix sahnasidan butunlay ketdi. Ma‘muriy boshqaruv tizimi. Somoniylar sulolasining hokimiyatdagi vakillari amir deb atalgan bo‘lib, ularga dargoh (saroy axli) va devonlar (harbiy boshqarmalar) bo‘ysungan. Vazir mansabiga, asosan, Jayhoniylar, Bal‘amiylar va Utbiylar aslzoda oilalarining vakillari tayinlanar edi. Jayhoniy va Bal‘amiy ulardan eng mashhur vazirlardir. Somoniylarda vazir devonidan tashqari 10 devon bo‘lib, ular uchun Buxorodagi Registon maydonida maxsus katta bino qurilgan edi. Somoniylarning boshqaruv tizimi, asosan, mahalliy dehqonlar, aslzodalar va din arboblardan tashkil topgan bo‘lib, har bir amaldor arab va fors tillarini mukammal bilishi, shuningdek, diniy va dunyoviy fanlardan xabardor bo‘lishi shart edi. Bunday odamlarni ahl alqalam (qalam axli) deb atashgan. Saroy harbiy qo‘mondonlari hojib, Xuroson lashkarboshisi esa sipoxsolor deb atalgan bo‘lib, boshqaruv ishlariga katta ta’sir o‘tkazib kelishgan. Somoniylarning soliqlardan kelib tushadigan yillik daromadi 45 mln. dirhamni tashkil qilgan bo‘lsa, bu mablag‘dan 20 mln.ga yaqini boshqaruv tizimida xizmat qilayotgan amaldorlar va qo‘shin ehtiyojlariga sarflangan. Xizmat uchun ish xaqi hammaga har 90 kunda, ya’ni bir yilda 4 marta muntazam ravishda berib turilgan. 10-asr boshida Somoniylar hukmronligi ostidagi mulklar quyidagi viloyatlardan tashkil topgan: Buxoro, Samarqand, Ustrushona, Farg‘ona, Shosh, Isfijob, Xorazm, Kesh, Nasaf, Chag‘oniyon, Xuttalon, Badaxshon, Balx, Tohariston, Guzganon, G‘archiston, Marv, Hirot, G‘ur, Nishopur va Go‘rgon. Viloyatlarda boshqaruv g‘okimlar qo‘lida bo‘lib, ular amir tomonidan tayinlangan. Bu mansabga ko‘pincha mahalliy yer egalari va viloyat hokimlari xonadoni vakillari tayinlanar edi. Shaharlarning boshqaruvi raislar qo‘lida bo‘lib, ular hokimlar tomonidan tayinlangan. Somoniylar hukmronligi davrida Tohariston shaharlarida banichuriylar sulolasi, Xurosonda simjuriylar sulolasi, Guzganonda farig‘uniylar sulolasi, Xorazm va Isfijobda mahalliy turkiy sulolalar, shuningdek, Chag‘oniyon, G‘azna, Sijiston, G‘ur va G‘archistonda mahalliy sulolalar hukm surgan Somoniylarning saroy ma‘muriyati ichidagi amaldorlarning bir qismini forelar, qolgan qismini mahalliy turkiylar tashkil etgan. Viloyatlarda ham xuddi shunday ahvol kuzatilgan. Harbiy va mudofaa ishlari to‘la turkiylarning qo‘lida bo‘lgan. 10-asr ga kelib Isfijob, Tarozi va boshqa shaharlarning turkiy aholisi ko‘plab islom dinini qabul qilganliklari tufayli Somoniylarning boshqaruv tizimida ularning salmog‘i oshib ketgan. Xususan, Alptegin, Sabuktegin, Alp Arslon, Alitegin, Simjuriy, Bektuzun, Qorategin, Ayach, Altuntosh, Banichur, Tosh singari mashhur tarixiy shaxslar va ularning avlodlari shular jumlasidandir. Shuningdek, turli viloyatlar va shaharlarni Inaj, Sabukra, Boyqaro, Alxunmish, Boytuz, Tuztosh, Kunbosh, Suboshitegin, Kamtegin,

Fayozbek, Xumorbek, Xumortosh, Oytug‘dibek, Bilgategin, Fategin, Shukrtegin, Aytug‘mish va boshqa g‘ukmdorlar boshqargan. Hokimiyat Somoniylar qo‘lidan ketib, qoraxoniylar qo‘liga o‘tgandan keyin ularning deyarli barchasi ikkilanmay yangi hukmdorlar xizmatiga o‘tishgan. Shuning uchun Bug‘roxon 992 yilda Isfijobdan yurish qilib, Samarqand va Buxoroni egallaganda, unga hech kim qarshilik ko‘rsatmagan. Chunki mahalliy aholi, shu jumladan, amaldorlar ham, ularga Movarounnahrning arablargacha bo‘lgan asl egalari sifatida va endi islom dinini qabul qilib, o‘z yerlariga qaytib kelgan hukmdorlar deb qaraganlar. Shunday qilib, Somoniylar boshqaruv tizimi aniq va mukammal ravishda tuzilgan bo‘lib, o‘zida davlatchilikning o‘sha davrda eng ilg‘or an‘analarini mujassamlashtirgan. Lekin qonunchilik nuqtai nazaridan Somoniylar hukmronligini teng huquqli mustaqil davlat sifatida qarash haqiqatga to‘g‘ri kelmaydi. Chunki u davrda, ya‘ni 9— 10-asrlarda, Abbosiylar xalifaligida markaziy hokimiyat zaiflashib, viloyatlardagi mahalliy hokimiyat kuchaygani va deyarli mustaqil ichki siyosat olib borgani bilan, barcha mahalliy sulolalar, shu jumladan, Somoniylar ham, rasman bo‘lsada, Bag‘dod xalifalariga bo‘ysungan edilar. Ular faqat ma‘muriy boshqaruvda va xo‘jalik ishlarini yuritishda xalifalar tomonidan berilgan keng huquklar va o‘zini o‘zi boshqarish vakolatlariga ega bo‘lganlar. Shariat nuqtai nazaridan g‘am, xalqaro huquq nuqtai nazaridan ham, Xuroson va Movarounnahr ma‘muriy jihatdan Abbosiylar xalifaligining ajralmas qismi, Somoniylar esa xalifalarning shu viloyatlardagi hokimiyatni boshqarish uchun tayinlangan voliyarlari hisoblangan. Demak, Somoniylarning hukmronligi davlatchilik sifatida emas, balki Abbosiylar xalifaligining tarkibida Bag‘doddan tayinlangan va nisbatan mustaqil ichki siyosat olib borgan mahalliy hukmdorlar sulolasining hokimiyati sifatida baholanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rajabov Alisher Shavkatovich. Mirbobo Nakshbandi as the great sufi scholar. / International scientific and practical conference “Innovative Development in the global science”. Boston (USA), 2022 – P. 18-22.
2. <https://zenodo.org/record/7419258#.ZDRLUXZByM8>
3. Rajabov Alisher Shavkatovich. Study of the manuscript of the work “Mirotus Solikiyn”. / International scientific conference “The role of science and innovation in the modern world”. London (United Kingdom), 2022. – P. 122-128.
4. <https://zenodo.org/record/7472104#.ZDRMeHZByM8>
5. Alisher Rajabov Shavkatovich. Mirbobo Naqshbandiy qalb zikri va uning turlari to‘g‘risida. / FarDU ilmiy xabarlar. 1-son. Farg‘ona, 2023. – B. 16-19.
6. Rajabov Alisher Shavkatovich. The work of “Mir‘otus Solikiyn” as a Theoretical Source of Naqshbandiya Tariqat. / Web of scholars: Multidimensional research journal. 1(8). 2022. – P. 18-21.

7. <https://www.innoscience.org/wos/article/view/567>
8. Rajabov Alisher Shavkatovich. About Bahouddin Naqshband in Mirbabo Naqshbandi's Poetry. / International journal of formal education. 2022. – P. 1-5.
9. <http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/455>
10. Rajabov Alisher Shavkatovich. Abu Nasr Farobiy. / Journal of Innovations in Social Sciences Volume: 01 Issue: 01 | 2021 ISSN: 2181-2594
11. 2021-yil, 20-noyabr. – B. 97-102
<http://www.sciencebox.uz/index.php/jis/article/download/274/266>
12. Rajabov Alisher Shavkatovich, Elibayeva Feruza Xamzayevna. O'tkir qilich va qalam sohibi : Bobur merosi jahon olimlari nigohida. / Research and education 2022/2/25. – P. 647
13. <https://researchedu.uz/wp-content/uploads/2022/03/Navoi-and-Babur-conference.pdf#page=647>
14. Alisher Shavkatovich Rajabov. Mirbobo Naqshbandi on the truth of the soul. / Youth, science, education: topical issues, achievements and innovations. 2022 Prague, Czech: 1 (7), 93-101
15. <https://zenodo.org/record/7467785#.ZDRR-XZByM8>
16. Rajabov Alisher Shavkatovich. Mir Babo Naqshbandi on the Heart of Arif and the Truth of Arif's Condition. / American Journal of Social and Humanitarian Research Vol:3 (12)2022, 50-54
17. <https://globalresearchnetwork.us/index.php/ajshr/article/view/1780/1629>
18. Rajabov Alisher Shavkatovich. Mirbobo Naqshbandiy orif qalbi va orif holining haqiqati to'g'risida. / Ilm sarchashmalari. 1-son. Urganch, 2023. B 62-65.
19. A.Sh.Rajabov. "Mirotus solikyn" ("Tariqat soliklarining oynasi") asari – Naqshbandshunoslikda muhim manba. / Tarixiy xotira – o'zlikni anglash va milliy-ma'naviy taraqqiyot omili. 2022. B. 70-73.
20. A.Sh.Rajabov. Mir bobo Naqshbandiyning «Mir'otus Solikiyn» asarida qalbning tavsifi. / BuxDPI Uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim mazmunini yanada takomillashtirish istiqbollari. Buxoro, 2022-yil, 25-aprel. – B. 707-771.
21. Alisher Rajabov. Mirbobo Naqshbandiy qalbi zikri va uning turlari to'g'risida. / Ilm-fan muommalati yosh tadqiqotchilar talqinida Respublika ilmiy-onlayn konferensiyasi. 3-son. 2022-yil, 25-dekabr. – B. 130-137.
22. Sohibqiron Amir Temur davrida madaniyat va ilmiy bilimlarning rivojlanishi (aniq va tabiiy fanlar misolida) va taraqqiyot bosqichlari. International Scientific and Practical Conference Innovative development in the global science vol-2ISSUE-3 2023 Boston USA. 30.03.2023. B. 53-59
23. <https://academicsresearch.com/index.php/iditys>
24. Abu Rayhon Beruniyning ilmiy merosi (Hindiston asari) xotiralari xususida ayrim chizgilar. International Scientific and Practical Conference "The role

of science and innovation in the modern world”. London, United Kingdom. 30.03.2023. B.35-44.

25. <https://academicsresearch.ru/index.php/trsimw/article/view/1449>

26. Bahouddin Naqshbandga qasida bitgan murid. O‘zbekiston Milliy axborot Agentligi. uza.uz. Ilm-fan elektron jurnal. B1-8.20.01.2023. https://uza.uz/uz/posts/bahouddin-naqshbandga-qasida-bitgan-murid_446829

27. Alisher Rajabov МИРБОБО НАҚШБАНДИЙНИНГ НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ТАМОЙИЛЛАРИ АСОСИДА БИЛДИРГАН ИЖТИМОЙ-АХЛОҚИЙ ҚАРАШЛАРИ. В-6-10. Vol. 2 No. 29 (2023): ILM FAN TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY METODLARNING QO‘LLANILISHI

28. <https://academicsresearch.com/index.php/conference/issue/view/46>.

В-6-10

29. МИРБОБО НАҚШБАНДИЙ ҚАЛБ ЗИКРИ ВА УНИНГ ТУРЛАРИ

30. ТЎҒРИСИДА Илм-fan muammolari yosh tadqiqotchilar talqinida. В-130-137

31. <https://zenodo.org/record/7500616#.ZDTTJ3ZBzDc>

32. <https://cyberleninka.ru/article/n/mirbobo-na-shbandiy-alb-zikri-va-uning-turlari-t-risida>

33. Kenjaye S.N. Amir Temur's Ambassadorial Activity in Diplomatic Relations with China (Min State) (In the Case of Fu An) // Impact Factor: 9.2, ISSN-L: 2544-980X. - Miasto Przyszłości Kielce, 2022. 112-114 P.

34. Ру Ж.-П. Тамерлан / Жан-Поль Ру; пер с фр. Е.А. Соколова; послесл; В.Л. Егорова. Прил. - 4-е изд. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 295 с [9] с.: ил.

35. Муҳаммаджонов А. Темур ва темурийлар салтанати (тарихий очерк). – Т.: Қомуслар Бош тахририяти, 1994. – 160 б.

36. Sardor Nurmurodovich Kenjaye, Komron Mahmud o‘g‘li Zayniev. Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida (cyberleninka.ru) Vol. 3 No. (2022): Science and Education. 634-639.

37. Kenjaye S.N. Amir Temur davlati va Xitoy (Min) imperiyasi o‘rtasidagi savdo aloqalari tarixidan // “O‘tmishga nazar” 4 jild, 10-son, Doi Jurnal 10.26739/2181-9599. – TOSHKENT 2021.- Б.67-74. ИЗ ИСТОРИИ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ ГОСУДАРСТВА АМИРА ТЕМУРА И КИТАЙСКОЙ (МИН) ИМПЕРИИ | ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ (tadqiqot.uz)

38. Кенжаев С.Н. Амир темур ва хитой давлати ўртасидаги харбий муносабатлар ўзаро тўқнашув хафининг вужудга келиши ЎЗМУГА Кенжаев С.Н (fayllar.org)// ЎЗМУ ХАБАРЛАРИ, 1/9. – Тошкент, 2022.-Б.18-21. О‘ЗМУ хабарлари Вестник НУУз АСТА NUUZ

39. Сардор КЕНЖАЕВ. Amir Temurning Xitoy (Min davlati) harbiy yurishga tayyorgarlik jarayonlari va uni keltirib chiqaruvchi omillar // SOHIBQIRON

YULDUZI. Ижтимоий-тарихий, илмий ва оммабоп журнал. №3(49). –Қарши, 2022.25-30 б.

40. Kenjayev S.N. . Amir Temur's Ambassadorial Activity in Diplomatic Relations with China (Min State) (In the Case of Fu An) | Miasto Przyszłości (miastoprzyszlosci.com.pl) // Impact Factor: 9.2, ISSN-L: 2544-980X.- Miasto Przyszłości Kielce, 2022.112-114 P

41. Кенжаев С.Н. Amir Temurning Xitoy bilan munosabatlari va Tayzi o'g'lon faoliyati (cyberleninka.ru) // Science and education scientific journal, ISSN 2181-0842 VOLUME 3, ISSUE 5. ISSN 2181-0842.- T.:1493-1497 б.

42. Кенжаев С.Н. Trade and ekonomik relations between Amir Temur's state and the Min dynasty// International symposium of young scholars. –USA, 2021. 480-481 P. <https://papers.online-conferences.com/index.php/titfl/article/download/485/455/1746>

43. Кенжаев С.Н. Factors of Amir Temur's military march to china and the international political situation // Euro Asian Conference on Analytical Research, ISBN: 978-1-913482-99-2.-Germaniya, 2021.115-117 p. (buxdupi.uz) 4.Germaniya+pdf.+Kenjayev+S.N..pdf

44. Кенжаев С.Н. Хитой сари юришга тайёргарлик жараёнлари ёхуд Амир Темур ҳаётининг сўнгги кунлари. // “Amir Temur – buyuk sarkarda va davlat arbobi” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Buxoro, 2022. 52-57 б. Хитой сари юришга та й ёргарлик жараёнлари....

45. 10.Кенжаев, С.Н.(2022). АМИР ТЕМУР ВА ХИТОЙ ДИПЛОМАТИК МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ОБЪЕКТИВ ВА СУБЪЕКТИВ ОМИЛЛАРИ | Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot (in-academy.uz) - Zamonaviy Dunyoda Innovatsion Tadqiqotlar: Nazariya Va Amaliyot, 1(26), 130–135. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdit/article/view/5925>. Тошкент, 2022.18-22 б.

46. КЕНЖАЕВ , С. . АМИР ТЕМУРНИНГ ХИТОЙ ЮРИШИ ВАҚТИДА ЖАНУБИЙ ВА ШИМОЛИЙ САРҲАДЛАР ХАВФСИЗЛИГИНИ МАСАЛАЛАРИ. | Zamonaviy dunyoda tabiiy fanlar: Nazariya va amaliy izlanishlar (in-academy.uz) (2022). // Zamonaviy Dunyoda Tabiiy Fanlar: Nazariy Va Amaliy Izlanishlar, 1(25), 18–22. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdtf/article/view/5923>–Toshkent, 2022. 131-134 б.

47. Кенжаев С. Н. Important issues of important of improving the immunity of security, international harmony, religious tolerance in the state of Amir Temur // Янги Ўзбекистонда маънавий тараққиёт асосларини кучайтиришнинг долзарб масалалари. – Бухоро, 2022. 238-241 б. Продолжение работы на этом сайте заблокировано. (buxdupi.uz)

48. Кенжаев С. Н. АМИР ТЕМУР ВА ХИТОЙ МУНОСАБАТЛАРИДА САВДОГАРЛАР ТАБАҚАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ ҲАЁТДАГИ ЎРНИ | Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya (in-academy.uz)

// «Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya» nomli ilmiy-amaliy konferensiya.– Toshkent, 2022.- 1 pp. 58-60 (7)

49. Kenjayev S. THE IMPORTANCE OF THE NORTHERN AND SOUTHERN NETWORK OF THE GREAT SILK ROAD IN AMIR TEMUR'S RELATIONS WITH CHINA | Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot (in-academy.uz) (2022) 1(28), 207–209. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7456181>

50. Kenjayev S.N. Амир Темурнинг Хитой билан муносабатларида Шимолий савдо йўлининг аҳамияти/ International conference dedicated to the role and importance of innovative education in the 21st century 2022/7.197-199.

51. Kenjayev S.N. Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida. - Science and Education, 2022

52. Kenjayev, S Murtazoyev, S Nematova, S Melsova. ROMITAN HUDUDIDA DASTLABGI ARXEOLGIK TADQIQOTLAR VA ULARNING TAHLILI/S Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya 1 (7), 53-57 [file:///C:/Users/Admin/Downloads/ZDIFT0713%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/ZDIFT0713%20(1).pdf). Кенжаев: ва Хитой муносабатлар...

53. S.N.Kenjayev, K.M. Zayniev. Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida //- Science and Education, 2022 AmirRelated articles All 2 versions

54. Жасур Латипов, Сардор Кенжаев / Елюй Чуцай: Мўғуллар империясининг буюк мутафаккири [Матн] : рисола / Ж.Латипов, С.Кенжаев.- Бухоро: “БУХОРО ДЕТЕРМИНАНТИ”МЧЖнинг Камолот нашриёти, 2022-48 б.

55. Kenjayev, S. N. o'g'li, & Xurramova, G. I. qizi. (2023). USMONIYLAR DAVLAT BOSHQARUVIDA QOZILAR TAYYORLASH MASALARI XUSUSIDA AYRIM CHIZGILAR. *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE "THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS"*, 2(2), 144–153. Retrieved from <http://academicsresearch.ru/index.php/ispcttosp/article/view/1300>. | [Zenodo https://academicsresearch.com/index.php/ititgs/article/view/1817](https://academicsresearch.com/index.php/ititgs/article/view/1817)

56. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678097>

57. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7675191>

58. <https://academicsresearch.ru/index.php/ispcttosp/article/view/1300>

59. <https://academicsresearch.ru/index.php/trsimw/article/view/1193>

60. <https://scholar.google.ru/citations?hl=en&user=TIZD1hAAAAAJ>

61. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7456181>

62. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7426147>

63. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7426141>

64. Kenjayev Sardor Nurmurod o'g'li, Xolmurodova Madina, Salimova Nozima, Amonova Ruhshoda, & Aktamova Nafosat. (2023, February 26). MIN

SULOLASI DAVRIDAGI XITOIY ARMIYASI (XIV-ASRNING 70 YILLARI - XV-ASR BOSHLARI). TRENDS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE, Ankara, Turkey. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678098>
<https://academicsresearch.com/index.php/icpass/article/view/1864>

65. Kenjayev Sardor Nurmurod o'g'li, Nematova Nigina, Xalilov Behruz, Mardonova Feruza, & Mirzayev Nusrat. (2023, February 13). TEMURIYZODA SHAHZODALARNING HINDISTON EGALLASH JARAYONIDAGI JASORATI XUSUSIDA. PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS, Australia, Melbourne. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7692302>

66. Кенджаев Сардор, Мелсова Шахина, Юсупджонова Марджона, Раупова Нозигуль и Рахматов Мурод. (2023, 26 февраля). ПРИГОТОВЛЕНИЯ АМИРА ТЕМУРА К ИНДИЙСКОЙ ВОЕННОЙ КАМПАНИИ. ПРОБЛЕМЫ И НАУЧНЫЕ РЕШЕНИЯ, Австралия, Мельбурн. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678582>. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678581>

67. Кенджаев Сардор Нурмуродович, Уринов Шахджахан Джамшидович, Хакимова Дилнура И Полатова Шохинабону. (2023, 24 февраля). НЕКОТОРАЯ ИНФОРМАЦИЯ О ХИЩНЫХ КОШАЧЬИХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ЛИТЕРАТУРЕ ПО ИСТОРИИ ДРЕВНЕГО МИРА. ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ В ГЛОБАЛЬНОЙ НАУКЕ, Бостон, США. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7675192>

68. Nurmurod Son, K. S. (2022). Amir Temur's Ambassadorial Activity in Diplomatic Relations with China (Min State) (In the Case of Fu An). *Miasto Przyszłości*, 29, 112–114. Retrieved from <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/720>.

69. <http://academicsresearch.ru/index.php/ispctosp/article/view/1365>

70. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678098>

71. <http://academicsresearch.ru/index.php/ispctosp/article/view/1300>

72. [Том 2 № 2 \(2022\): Maqola va tezislar 2022 \(buxdupi.uz\)](http://www.buxdupi.uz)

73. <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/720>

74. <https://zenodo.org/record/7419258#.ZDRLUXZByM8>

75. <https://zenodo.org/record/7472104#.ZDRMeHZByM8>

O'RTA OSIYO XALQLARI TURK XOQONLIGI DAVRIDA

A.Sh.Rajabov

Buxoro davlat Pedagogika instituti tarix fani o'qituvchisi

A.F.Ibroximov

Buxoro davlat Pedagogika Instituti 1-1 tar 22 guruh talabasi

Annotatsiya: *Turk xoqonligi vujudga kelgunga qadar mintaqada 2 yirik davlat: Eftaliylar va Jujanlar davlati hukm surardi.*

Kalit so'zlar: *Anushervon, Sosoniylar, Eftallar, G'arbiy Turk xoqonligi, Sharqiy Turk xoqonligi, Vizantiya, Eron, Tele .*

VI asr o'rtalarida Oltoydagi turkiy qabilalar qo'shni qabilalar bilan o'zaro birlashib „mo'g'il davrigagacha bo'lgan eng qudratli davlat“ - Buyuk Turk xoqonligiga asos solgan. Ikki aka-uka, Bumin va Istemi ulkan davlatni boshqarishgan. Bumin hoqonlikning sharqiy qismidagi o'ziga qaram yerlarni kengaytirgan bir paytda, uning ukasi Istemi davlatning g'arbiy qismidagi Yettisuv va Sharqiy Turkistonning tutashgan hududlari qabilalarini o'zaro birlashtirgan. Davlatning G'arb tomon kengayishi uning eftaliylar davlati yerlari bilan to'qnashuviga sabab bo'lgan. 563-567 yillarda turkiylar eftaliylar davlatini tor-mor qilishgan va Amudaryo bo'yida Eron sosoniylari bilan to'qnash kelishgan. Turkiylar va Eron eftaliylar qiyofasida umumiy dushmanga qarshi kurashgan paytda ular o'zaro do'stona munosabatda bo'lganlar va hatto, shahanshoh Xusrov Anushervan turkiy malikaga uylangan. Turkiylar eftaliylarni tor-mor keltirgandan so'ng esa, ular bilan Eron o'rtasida o'zaro mojaro yuzaga kelgan. Turkiylarning muhim savdo yo'llariga egalik qilishga bo'lgan intilishlari Eron bilan munosabatlarning keskinlashuviga olib kelgan. Istemining savdo masalalari bo'yicha elchilarining Eronga tashrifi muvaffaqiyatsiz tugagan, ikkinchi va so'nggi elchilik a'zolari esa zaharlanganlar. Shundan so'ng turkiylar Vizantiya bilan ittifoqchilikda Eronga qarshi urush boshlashga qaror qilishadi. 568-569 yillarda Maniakh boshchiligidagi Istanbulga birinchi elchilik tashrifi muvaffaqiyatli yakunlanadi. Vizantiya bilan Eron o'rtasidagi o'zaro urush, ularning xoqonlikka nisbatan e'tiborini chalg'itgan holda, turkiylarning yarimko'chmanchi davlatining shiddatli darajada yuksalishiga imkoniyat yaratgan. Turkiylar ichki ixtiloflar oqibatida zaiflashgan Xitoyga bir necha marta muvaffaqiyatli yurishni amalga oshirib, shoyi matolaridan iborat katta yillik o'lpon olishga erishgan. 588 yili turkiylar hukmdori Qora Churin Vizantiya va hazarlar bilan ittifoqchilikda Eronga hujum qiladi, biroq mag'lubiyatga uchraydi va sosoniylar sarkardasi Bahrom Chubin tomonidan o'ldiriladi. Bu mag'lubiyat hoqonlikning tanazzulga yuz tutishi va 6-asrning 80-yillarida sharqiy va g'arbiy o'lkalarga ajralib ketishiga sabab bo'ladi. 7-asrning birinchi yarmida g'arbiy xoqonlik hayotida yuksalish kuzatiladi. Uning chegaralari Inda sohillarigacha yetgan. Xitoy va Eron

bilan savdo munosabatlari keng rivojlangan. Savdo karvonlari Marv-Chorjo'y-Buxoro-Samarqand-Choch-Talas-Suyab yo'nalishi bo'ylab Sharqiy Turkiston vohalarigacha cho'zilgan. Butun yo'l davomida karvonlar ularning jadal safarlariga imkon bergan sug'd mulkiy hududlariga duch kelishgan. Taxminan, 630 yili turkiylarning yaqin qadargacha ittifoqchilari bo'lgan xitoylar ularni qaqshatqich mag'lubiyatga uchratadi. 7-asr oxirida g'arbdan yangi qudratli dushman - Markaziy Osiyoni o'z tasarrufiga bo'sindirgan arablar bosib kela boshladi. G'arb turkiy xoqonligi Yettisuv o'lkasi turgeshlar tasarrufiga o'tgandan so'ng 747-yili batamom parchalanib ketgan. Shunday qilib, Buyuk Turk xoqonligi o'z davridagi to'rt qudratli davlatlar (Xitoy, Eron, Vizantiya, Turk xoqonligi) va 5 buyuk madaniyatning (yunon, fors, xitoy, hind, turkiy) biri bo'lgan. Turk xoqonliging Eron va Xitoy bilan bo'lib o'tgan to'qnashuvlari natijasida Xitoy va Fors davlati ancha yillargacha turkiylarning asosiy dushmaniga aylanishgan. 6-asrning 2 yarmida Turk xoqonligi vujudga kelgunga qadar mintaqada 2 yirik davlat: Eftaliylar va Jujanlar davlati hukm surardi. Turk xoqonligining asoschilari bo'lmish turkiy Ashina qabilasi esa bu paytda Oltoy tog'larining jan. yon bag'irlarida istiqomat qilar va Jujanlar davlatiga tobe edi. Jujanlar qo'l ostidagi ashina turklari kuchayib 545 y. tele qabilalarini, 551 y. esa jujanlarni yengadilar. Shu tariqa og'aini Bumin va Istami 552 y. Turk xoqonligiga asos soladilar. Bumin o'zini xoqon deb e'lon qiladi (qarang Bumin xoqon, Istami xoqon). 555 yilga kelib, Markaziy Osiyoning shim.sharqidagi qabilalar, Uzok, Sharqdagi kidan (qoraxitoy), tatabi, shivey kabi manchjur va mo'g'ul qabilalari, Yenisey bo'yidagi turkiy qabilalar ham Turk xoqonligi qo'shinlari tomonidan tobe etilib, 555 yildayoq Sharqiy Turkistonning katta qismi Turk xoqonligi ko'l ostiga o'tadi. Turk xoqoni Mug'on (553-572) Xitoyga 556-557 yillarda yurishlar qilib, bu yerdagi G'arbiy Vey (Toba) sulolasi o'rnini egallagan Shim. Shim. Si (550—577) va Chjou (577—581) sulolalarini o'z ta'sir doirasiga oladi. Turk xoqonligi 565 y. eftaliylarga Naxshab sh. (hozirgi Qarshi sh. yaqinidagi Yerqo'rg'on xarobasi) atrofida og'ir zarba beradi. Turk xoqonligi eftaliylarga qarashli Choch, Farg'ona, Ustrushona, Samarkand, Xorazm, Buxoro, Kesh va Nasafni qo'lga kiritgan bir paytda xoqonlikning eftaliylarga qarshi ittifoqchisi Sosoniylar Eroni hukmdori Xusrav I Anushirvon esa Eftaliylar tarkibida bo'lgan Toxariston, Kobuliston, Zobuliston (Shim. Afg'oniston) viloyatlarini egallaydi. Sosoniylar bilan bevosita qo'shni bo'lib qolgan xoqonlikning Eronga yuborilgan elchilarining o'ldirilishi va sug'diy Maniax boshchiligida ipak tijoratini yo'lga qo'yish maqsadida yo'llangan elchilarga Eron shohining qo'pol munosabatda bo'lishi, hatto ular keltirgan ipak matolarni yoqishga buyurishi Turk xoqonligi va Sosoniylar o'rtasidagi ittifoqqa raxna soladi. Turk xoqonligi Eron bilan orani uzib, Vizantiya imperiyasiga yaqinlashish, u bilan savdosotiq, asosan, ipak tijoratini rivojlantirish uchun unga 567 y. mazkur Maniax boshchiligida elchilik hay'atini yuboradi. Shu paytdan boshlab ikki davlat o'rtasida ittifoq vujudga keladi. Eron — Vizantiya o'rtasida 571 y. jang boshlangach, g'arbg'a yurishni davom ettirayotgan Istami shu yili Shim. Kavkazdagi Kuban daryosi havzasi

va Ozarbayjonni qo‘lga kiritadi. Boshqa tarafdin esa 567 yildanoq Sosoniylarga qarshi Amudaryo yo‘nalishi bo‘ylab yurish uyushtira boshlagan Istami bu jabhada katta muvaffaqiyatlar qozonib, Toxaristonni olgach, Turk xoqonligining jan.g‘arbiy chegarasi Amudaryo bo‘lib qoladi. 6-asrning so‘nggi choragida Kobuliston (Kobul), Zobuliston va Xurosonning katta kismi xoqonlik tarkibiga o‘tadi. 576 yilda Turk xoqonligi bilan Vizantiya orasida ixtilof paydo bo‘ladi va xoqonlik shu yili Qrimdagi Bospor (Kerch)ni bosib oladi va 581 yilda Xersonesni qamal qiladi. Sharqiy Yevropada xoqonlik hududi bu paytgacha kelib Qora dengiz sohillari, sharqda Koreya bo‘g‘ozi, shimolida Ural tog‘lari, Yenisey va Baykalbo‘yi, janubida Afg‘oniston va Shimoliy Hindiston hududlarini o‘z ichiga olar edi. Turk xoqonligi tarixi bilan mashhur tarixchi va arxeolog olimlar shug‘ullangan (Aleksandr Bernshtam, Lev Gumilyov, Sergey Klyashtorniy, Dmitriy Savinov, Leonid Kyzlasov, Igor Kyzlasov, Olga Smirnova, Larisa Baratova, Nasimxon Rahmon, Shamsiddin Kamoliddinov). 580-yillarga kelib xoqonlikda ichki nizolar, taxt talashuvlar avj oladi. Bu ishga Xitoyning Suy sulolasi ham aralashadi. Shundan so‘ng xoqonlik bir muddat Oltoy tog‘larining sharqidan to‘uzoq Sharqqacha bo‘lgan hududni, ya‘ni Jan. Sibir, Urxun havzalari (Mo‘g‘uliston), Shim. Xitoy hududlarini o‘z ichiga oluvchi Sharqiy Turk xoqonligi va Oltoy tog‘larining g‘arbidagi xoqonlikka qaram o‘lkalarni o‘z ichiga oluvchi markazi Yettisuv bo‘lgan G‘arbiy Turk xoqonligi ga bo‘linib ketadi. Markazi O‘tukan vodiysi (Mo‘g‘uliston) bo‘lgan Sharqiy Turk xoqonligi Shibi xoqon (609—619) davrida Xitoy (Suy) imperiyasiga qarshi jang olib boradi. U 615 yilda Xitoyga yurish qilib Yaymin (Ordos) viloyatida imperator Yandini qurshovga oladi. Yaymindagi 41 qal‘adan 39 tasi Turk xoqonligi qo‘liga o‘tadi. 618 yilda Suy sulolasini ag‘darib, uning o‘rnini egallagan Tan sulolasining ishlariga ham Shibi xoqon aralashadi. U bu paytgacha sharkda kidan va shivey qabilalarini, Jan.G‘arbda Tuguxun (Togon) davlati hamda Turfon o‘lkasini bo‘ysundirgach, Xuanxe daryosini kechib o‘tib, Xitoy hududiga kirgan vaqtda vafot etadi. Taxtga Elxoqon (xitoy manbalarida Xyelixan; 620—630) o‘tiradi va 10 yil davomida, asosan, Xitoy bilan kurash olib boradi. 2 marta, 624—626 yillarda poytaxt Chananni qurshab oladi. Uning o‘limidan so‘ng Sharqiy Turk xoqonligi 50 yilga yaqin Xitoyga karam bo‘lib qoladi. O‘z davrida „O‘n O‘q xoqonligi“ deb yuritilgan G‘arbiy Turk xoqonligi Istaming o‘g‘li Tardu xoqon (576—603) Sosoniylar Eroniga qarshi janglar olib borib, g‘arbda o‘z hokimiyatini kuchaytirdi. Uning o‘g‘li Sheguy xoqon (610—618) davrida xoqonlik qo‘shinlari jan.g‘arbiy hududlarda faol harakat yurita boshlaydi. U Eronning shim.sharqiy viloyatlariga xujum uyushtirib, sosoniylar ustidan yirik g‘alabaga erishadi va Isfahon, Ray kabi shaharlarni qo‘lga kiritadi. Uning inisi Tun yabg‘u (Tunshexu; 618—630) xoqonlikning g‘arbdagi nufuzini yanada mustahkamlaydi. U hukmronlik qilgan davrda Turk xoqonligi ning chegarasi g‘arb va jan.g‘arbda, Jan.Sharqiy Yevropa dashtlari, Kavkaz, Volgabo‘yi, Gurgon, Marv, Hind daryosining yuqori havzalari, Shim. Hindiston va Afg‘onistonning aksariyat viloyatlarini o‘z ichiga olardi. Uning shad unvonli o‘g‘li boshchiligidagi xoqonlik

qo'shinlari Vizantiya imperatori Irakliy bilan birgalikda 627—628 yillarda Jan. Kavkazga safar uyushtiradi va bu yerdagi sosoniylar qo'shinini yengib, Tbilisi shahrini qo'lga kiritadi. Tun yabg'u g'arbiy hududlarda xrkimiyatni mustahkamlash maqsadida qarorgohini Shosh vohasining shimolidagi Mingbuloq (xitoycha Syantsyuan) mavzesiga ko'chiradi va boshqaruvda islohotlar o'tkazib qaram o'lkalarga turkiy tudun va eltabar unvonli vakillar jo'natadi. 630 yillarga kelib G'arbiy Turk xoqonligi ham bir muddat Xitoyga qaram bo'lib qoladi. Biroq tez orada o'z qudratini tiklab oladi. Xitoy manbalarida qayd etilishicha, Elbilga Ishbara yabg'u (630—641) ning qo'l ostida Sharqiy Turkistondagi Kucha, Shanshan, Cherchen, Xarashar (Krrashahar) hokimliklari va Shi (Shosh), Shi' (Kesh), Xe (KushoniyaKattaqo'rg'on), My (Marv), Kan (Sug'd) va Toxariston o'lkalari bo'lgan. Xoqonlik Istaming beshinchi bo'g'in avlodi bo'lmish Ulug' Ishbara (Xelu Shabolo; 651—657) xoqon hukmronligi davrida Xitoyga qarshi bir necha yil kurash olib boradi. Qapag'an xoqon (691—716) davrida xoqonlik mintaqadagi eng yirik davlatga aylanadi. U jiyanlari Qutlug' Eltarish xoqonning o'g'illari Bilga va Kultegin hamda To'nyuquq bilan birgalikda Xitoydagi Xuanxe daryosi g'avzalari hamda Shandun o'lkasiga yurish qilib, 23 ta shaharni qo'lga kiritadi, 699 yilda jan.g'arbga, sobiq G'arbiy Turk xoqonligi hokimiyatini qo'lga kiritgan turgashlarga va Toxariston o'lkasiga yurish qiladi. Qapag'an xoqon 700 y. Tangut o'lkasiga, 701 y. Xitoyning shimoli-g'arbidagi „Oltu Chub Sug'daq“ o'lkasiga, 703 yilda basmillarga, 705—706 yillarda bayirqularga, 709 yilda chik va azlarga, 710 yilda qirg'izlar va turgashyaarta qarshi qo'shin tortib ularni qaytadan o'z tarkibiga qo'shib oladi. Turk xoqonligi Movarounnahrda bostirib kirgan arab istilochilariga qarshi 710 yilda qo'shin yuboradi va Sug'd, Shosh, Farg'ona hokimlarining arablarga qarshi kurashida qatnashadi. Bilga xoqon (716—734) hukmronligi davrida Turk xoqonligi mintaqaning eng qudratli davlatlaridan biriga aylandi. 716 yilda Selenga daryosi havzasida istiqomat qiluvchi uyg'urlartg., 1YI yilda o'g'uzlarga, 718 yilda qarluqlarta qarshi jang qilib, ularni xoqonlikka bo'ysundiradi. Bu davrda xoqonlik hududlari sharqda Sirdaryoning sharqidan to g'arbda Xingan tog'lari yonbag'irlari (Manjuriya), Shandun o'lkasi (Xitoyning shim.sharqi, Sariq dengizdagi Boxay ko'rfazigacha bo'lgan yerlar)ni, janubda Tibetning shimoli, Sharqiy Turkiston, Xitoyning shim. viloyatlaridan to shimolida Yenisey daryosi va Baykalbo'yini o'z ichiga olganligi ma'lum bo'ladi. 740-yillarga kelib Turk xoqonligi ham ichki, ham tashqi ziddiyatlarga duch keladi. Bilga xoqonning o'g'illari hukmronligi davrida xoqonlik zaiflashadi. 742—744 yillarda uyg'ur, qarluq va basmil qabilalari birlashib, xoqonlikka hujum uyushtirishadi. 745 yilda ittifoqchilar Turk xoqonligining so'nggi hukmdori Baymey xoqonni o'ldirishadi va xoqonlik taxti uyg'urlar qo'lga o'tadi. Turk xoqonligini dunyoning eng yirik davlatlari qatoriga qo'shishda xoqonlar Bumin (551-552), Mug'on (553-572), Taspar (572—581), To'nga Turon (588—600), Shibi (609—619), Elxoqon (620—630), Qutlug' Eltarish (680—691), Bekcho'r Qapag'an (691—716), Bilga (716—734) va bosh vazir To'nyuquq (680—726),

shahzoda Kultegin (Ko‘l Tegin) (684—731) hamda O‘n O‘q boshqaruvi hukmdorlari Istami yabg‘u (552576), Tardu (576603), Tun yabg‘u (618—630) kabilar muhim rol o‘ynadilar. Ular davrida Turk xoqonligi tomonidan Xitoy, Sosoniylar Eroni, Vizantiya kabi dunyoning kuchli davlatlariga qarshi yurishlar uyushtiriladi. Turk xoqonligining boshqaruvida 2 xil tizim mavjud edi: bo‘ysundirilgan ba‘zi o‘lka va viloyatlarda mavjud mahalliy sulolalar saklanib qolgan va ular xoqonlikka o‘lpon to‘lab turganlar; tobe o‘lka va viloyatlarning ayrimlari boshqaruviga tayinlangan xukmdor xonadonga mansub vakillar hokimiyati. Bu paytda Sirdaryo va Amudaryo oraliq‘i hamda tutash hududlar Turk xoqonligi tarkibida bo‘lib, bu yerdagi Shoshda tudunlar, Farg‘onada ixshidlar, Ustrushonada afshinlar, Sug‘dda ixshidlar, Buxoroda buxorxudotlar, Xorazmda afrig‘iylar, Toxaristonda yabg‘ular hokimiyati mavjud edi. Ularning ba‘zilarining kelib chiqishi Turk xoqonligi qukmdor sulolasiga mansub bo‘lishgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Rajabov Alisher Shavkatovich. Mirbobo Nakshbandi as the great sufi scholar. / International scientific and practical conference “Innovative Development in the global science”. Boston (USA), 2022 – P. 18-22.
2. <https://zenodo.org/record/7419258#.ZDRLUXZByM8>
3. Rajabov Alisher Shavkatovich. Study of the manuscript of the work “Mirotus Solikiyn”. / International scientific conference “The role of science and innovation in the modern world”. London (United Kingdom), 2022. – P. 122-128.
4. <https://zenodo.org/record/7472104#.ZDRMeHZByM8>
5. Alisher Rajabov Shavkatovich. Mirbobo Naqshbandiy qalb zikri va uning turlari to‘g‘risida. / FarDU ilmiy xabarlar. 1-son. Farg‘ona, 2023. – B. 16-19.
6. Rajabov Alisher Shavkatovich. The work of “Mir‘otus Solikiyn” as a Theoretical Source of Naqshbandiya Tariqat. / Web of scholars: Multidimensional research journal. 1(8). 2022. – P. 18-21.
7. <https://www.innoscience.org/wos/article/view/567>
8. Rajabov Alisher Shavkatovich. About Bahouddin Naqshband in Mirbobo Naqshbandi’s Poetry. / International journal of formal education. 2022. – P. 1-5.
9. <http://journals.academiczone.net/index.php/ijfe/article/view/455>
10. Rajabov Alisher Shavkatovich. Abu Nasr Farobiy. / Journal of Innovations in Social Sciences Volume: 01 Issue: 01 | 2021 ISSN: 2181-2594
11. 2021-yil, 20-noyabr. – B. 97-102
<http://www.sciencebox.uz/index.php/jis/article/download/274/266>
12. Rajabov Alisher Shavkatovich, Elibayeva Feruza Xamzayevna. O‘tkir qilich va qalam sohibi : Bobur merosi jahon olimlari nigohida. / Research and education 2022/2/25. – P. 647

13. <https://researchedu.uz/wp-content/uploads/2022/03/Navoi-and-Babur-conference.pdf#page=647>
14. Alisher Shavkatovich Rajabov. Mirbobo Naqshbandi on the truth of the soul. / Youth, science, education: topical issues, achievements and innovations. 2022 Prague, Czech: 1 (7), 93-101
15. <https://zenodo.org/record/7467785#.ZDRR-XZByM8>
16. Rajabov Alisher Shavkatovich. Mir Babo Naqshbandi on the Heart of Arif and the Truth of Arif's Condition. / American Journal of Social and Humanitarian Research Vol:3 (12)2022, 50-54
17. <https://globalresearchnetwork.us/index.php/ajshr/article/view/1780/1629>
18. Rajabov Alisher Shavkatovich. Mirbobo Naqshbandiy orif qalbi va orif holining haqiqati to'g'risida. / Ilm sarchashmalari. 1-son. Urganch, 2023. B 62-65.
19. A.Sh.Rajabov. "Mirotus solikyn" ("Tariqat soliklarining oynasi") asari – Naqshbandshunoslikda muhim manba. / Tarixiy xotira – o'zlikni anglash va milliy-ma'naviy taraqqiyot omili. 2022. B. 70-73.
20. A.Sh.Rajabov. Mir bobo Naqshbandiyning «Mir'otus Solikiyn» asarida qalbning tavsifi. / BuxDPI Uzluksiz ta'lim tizimida ta'lim mazmunini yanada takomillashtirish istiqbollari. Buxoro, 2022-yil, 25-aprel. – B. 707-771.
21. Alisher Rajabov. Mirbobo Naqshbandiy qalbi zikri va uning turlari to'g'risida. / Ilm-fan muommalati yosh tadqiqotchilar talqinida Respublika ilmiy-onlayn konferensiyasi. 3-son. 2022-yil, 25-dekabr. – B. 130-137.
22. Sohibqiron Amir Temur davrida madaniyat va ilmiy bilimlarning rivojlanishi (aniq va tabiiy fanlar misolida) va taraqqiyot bosqichlari. International Scientific and Practical Conference Innovative development in the global science vol-2ISSUE-3 2023 Boston USA. 30.03.2023. B. 53-59
23. <https://academicsresearch.com/index.php/iditgs>
24. Abu Rayhon Beruniyning ilmiy merosi (Hindiston asari) xotiralari xususida ayrim chizgilar. International Scientific and Practical Conference "The role of science and innovation in the modern world". London, United Kingdom. 30.03.2023. B. 35-44.
25. <https://academicsresearch.ru/index.php/trsimw/article/view/1449>
26. Bahouddin Naqshbandga qasida bitgan murid. O'zbekiston Milliy axborot Agentligi. uza.uz. Ilm-fan elektron jurnal. B1-8.20.01.2023. https://uza.uz/uz/posts/bahouddin-naqshbandga-qasida-bitgan-murid_446829
27. Alisher Rajabov МИРБОБО НАҚШБАНДИЙНИНГ НАҚШБАНДИЯ ТАРИҚАТИ ТАМОЙИЛЛАРИ АСОСИДА БИЛДИРГАН ИЖТИМОЙ-АХЛОҚИЙ ҚАРАШЛАРИ. В-6-10. Vol. 2 No. 29 (2023): ИLM FAN TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY METODLARNING QO'LLANILISHI
28. <https://academicsresearch.com/index.php/conference/issue/view/46>. В-6-10
29. МИРБОБО НАҚШБАНДИЙ ҚАЛБ ЗИКРИ ВА УНИНГ ТУРЛАРИ

30. ТЎҒРИСИДА Ilm-fan muammolari yosh tadqiqotchilar talqinida. B-130-137
31. <https://zenodo.org/record/7500616#.ZDTTJ3ZBzDc>
32. <https://cyberleninka.ru/article/n/mirbobo-na-shbandiy-alb-zikri-va-uning-turlari-t-risida>
33. Kenjayev S.N. Amir Temur's Ambassadorial Activity in Diplomatic Relations with China (Min State) (In the Case of Fu An) // Impact Factor: 9.2, ISSN-L: 2544-980X.- Miasto Przyszłości Kielce, 2022. 112-114 P.
34. Ру Ж.-П. Тамерлан / Жан-Поль Ру; пер с фр. Е.А. Соколова; послесл; В.Л. Егорова. Прил. - 4-е изд. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 295 с [9] с.: ил.
35. Мухаммаджонов А. Темур ва темурийлар салтанати (тарихий очерк). – Т.: Қомуслар Бош тахририяти, 1994. – 160 б.
36. Sardor Nurmurodovich Kenjayev, Komron Mahmud o'g'li Zayniev. Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida (cyberleninka.ru) Vol. 3 No. (2022): Science and Education. 634-639.
37. Kenjayev S.N. Amir Temur davlati va Xitoy (Min) imperiyasi o'rtasidagi savdo aloqalari tarixidan // "O'tmishga nazar" 4 jild, 10-son, Doi Jurnal 10.26739/2181-9599. – TOSHKENT 2021.- B.67-74. ИЗ ИСТОРИИ ТОРГОВЫХ ОТНОШЕНИЙ ГОСУДАРСТВА АМИРА ТЕМУРА И КИТАЙСКОЙ (МИН) ИМПЕРИИ | ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ (tadqiqot.uz)
38. Кенжаев С.Н. Амир темур ва хитой давлати ўртасидаги харбий муносабатлар ўзаро тўқнашув хафининг вужудга келиши ЎЗМУГА Кенжаев С.Н (fayllar.org) // ЎЗМУ ХАБАРЛАРИ, 1/9. – Тошкент, 2022.-Б.18-21. О'zMU xabarлари Вестник НУУз АСТА NUUZ
39. Сардор КЕНЖАЕВ. Amir Temurning Xitoy (Min davlati) harbiy yurishga tayyorgarlik jarayonlari va uni keltirib chiqaruvchi omillar // SOHIBQIRON YULDUZI. Ижтимоий-тарихий, илмий ва оммабоп журнал. №3(49). – Қарши, 2022. 25-30 б.
40. Kenjayev S.N. . Amir Temur's Ambassadorial Activity in Diplomatic Relations with China (Min State) (In the Case of Fu An) | Miasto Przyszłości (miastoprzyszlosci.com.pl) // Impact Factor: 9.2, ISSN-L: 2544-980X.- Miasto Przyszłości Kielce, 2022. 112-114 P
41. Кенжаев С.Н. Amir Temurning Xitoy bilan munosabatlari va Tayzi o'g'lon faoliyati (cyberleninka.ru) // Science and education scientific journal, ISSN 2181-0842 VOLUME 3, ISSUE 5. ISSN 2181-0842.- Т.: 1493-1497 б.
42. Кенжаев С.Н. Trade and economic relations between Amir Temur's state and the Min dynasty // International symposium of young scholars. – USA, 2021. 480-481 P. <https://papers.online-conferences.com/index.php/titfl/article/download/485/455/1746>
43. Кенжаев С.Н. Factors of Amir Temur's military march to china and the international political situation // Euro Asian Conference on Analytical Research,

ISBN: 978-1-913482-99-2.-Germaniya, 2021.115-117 p. (buxdupi.uz)
4.Germaniya+pdf.+Kenjayev+S.N..pdf

44. Кенжаев С.Н. Хитой сари юришга тайёргарлик жараёнлари ёхуд Амир Темур ҳаётининг сўнгги кунлари. // “Amir Temur – buyuk sarkarda va davlat arbobi” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Buxoro, 2022. 52-57 б. Хитой сари юришга та й ёргарлик жараёнлари....

45. 10.Кенжаев,С.Н.(2022). АМИР ТЕМУР ВА ХИТОЙ ДИПЛОМАТИК МУНОСАБАТЛАРИНИНГ ОБЪЕКТИВ ВА СУБЪЕКТИВ ОМИЛЛАРИ | Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot (in-academy.uz) - *Zamonaviy Dunyoda Innovatsion Tadqiqotlar: Nazariya Va Amaliyot, 1(26)*, 130–135. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdit/article/view/5925>. Тошкент, 2022.18-22 б.

46. КЕНЖАЕВ, С. . АМИР ТЕМУРНИНГ ХИТОЙ ЮРИШИ ВАҚТИДА ЖАНУБИЙ ВА ШИМОЛИЙ САРҲАДЛАР ХАВФСИЗЛИГИНИ МАСАЛАЛАРИ. | Zamonaviy dunyoda tabiiy fanlar: Nazariy va amaliy izlanishlar (in-academy.uz) (2022). // *Zamonaviy Dunyoda Tabiiy Fanlar: Nazariy Va Amaliy Izlanishlar, 1(25)*, 18–22. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/zdtf/article/view/5923>–Toshkent, 2022. 131-134 б.

47. Кенжаев С. Н. Important issues of important of improving the immunity of security, international harmony, religious tolerance in the state of Amir Temur // Янги Ўзбекистонда маънавий тараққиёт асосларини кучайтиришнинг долзарб масалалари. – Бухоро, 2022. 238-241 б. Продолжение работы на этом сайте заблокировано. (buxdupi.uz)

48. Кенжаев С. Н. АМИР ТЕМУР ВА ХИТОЙ МУНОСАБАТЛАРИДА САВДОГАРЛАР ТАБАҚАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ ҲАЁТДАГИ ЎРНИ | Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya (in-academy.uz) // «Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya» nomli ilmiy-amaliy konferensiya.–Toshkent, 2022.- 1 pp. 58-60 (7)

49. Kenjayev S. THE IMPORTANCE OF THE NORTHERN AND SOUTHERN NETWORK OF THE GREAT SILK ROAD IN AMIR TEMUR'S RELATIONS WITH CHINA | Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar: Nazariya va amaliyot (in-academy.uz) (2022) 1(28), 207–209. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7456181>

50. Kenjayev S.N. Амир Темурнинг Хитой билан муносабатларида Шимолий савдо йўлининг аҳамияти/ International cjnferenct dedicated to the role and important of innovative education in the 21st centyre 2022/7.197-199.

51. Kenjayev S.N. Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida. - Science and Education, 2022

52. Kenjayev, S Murtazoyev, S Nematova, S Melsova.ROMITAN HUDUDIDA DASTLABGI ARXEOLOGIK TADQIQOTLAR VA ULARNING TAHLILI/S Zamonaviy dunyoda ilm-fan va texnologiya 1 (7), 53-57

[file:///C:/Users/Admin/Downloads/ZDIFT0713%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/ZDIFT0713%20(1).pdf). Кенжаев: ва Хитой муносабатлар...

53. S.N.Kenjayeov, K.M. Zayniev. Amir Temur davlati va Xitoy Min sulolasi aloqalarida otlar savdosi xususida //- Science and Education, 2022 AmirRelated articles All 2 versions

54. Жасур Латипов, Сардор Кенжаев / Елюй Чуцай: Мўғуллар империясининг буюк мутафаккири [Матн] : рисола / Ж.Латипов, С.Кенжаев.- Бухоро: “БУХОРО ДЕТЕРМИНАНТИ”МЧЖнинг Камолот нашриёти, 2022-48 б.

55. Kenjayeov, S. N. o'g'li, & Xurramova, G. I. qizi. (2023). USMONIYLAR DAVLAT BOSHQARUVIDA QOZILAR TAYYORLASH MASALARI XUSUSIDA AYRIM CHIZGILAR. *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE "THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS "*, 2(2), 144–153.

Retrieved from <http://academicsresearch.ru/index.php/ispcttosp/article/view/1300>. | Zenodo <https://academicsresearch.com/index.php/iditgs/article/view/1817>

56. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678097>

57. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7675191>

58. <https://academicsresearch.ru/index.php/ispcttosp/article/view/1300>

59. <https://academicsresearch.ru/index.php/trsimw/article/view/1193>

60. <https://scholar.google.ru/citations?hl=en&user=TlZD1hAAAAAJ>

61. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7456181>

62. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7426147>

63. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7426141>

64. Kenjayeov Sardor Nurmurod o'g'li, Xolmurodova Madina, Salimova Nozima, Amonova Ruhshoda, & Aktamova Nafosat. (2023, February 26). MIN SULOLASI DAVRIDAGI XITOIY ARMIYASI (XIV-ASRNING 70 YILLARI - XV-ASR BOSHLARI). *TRENDS OF MODERN SCIENCE AND PRACTICE*, Ankara, Turkey. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678098> <https://academicsresearch.com/index.php/icpass/article/view/1864>

65. Kenjayeov Sardor Nurmurod o'g'li, Nematova Nigina, Xalilov Behruz, Mardonova Feruza, & Mirzayeov Nusrat. (2023, February 13). TEMURIYZODA SHAHZODALARNING HINDISTON EGALLASH JARAYONIDAGI JASORATI XUSUSIDA. *PROBLEMS AND SCIENTIFIC SOLUTIONS*, Australia, Melbourne. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7692302>

66. Кенджаев Сардор, Мелсова Шахина, Юсупджонова Марджона, Раупова Нозигуль и Рахматов Мурод. (2023, 26 февраля). ПРИГОТОВЛЕНИЯ АМИРА ТЕМУРА К ИНДИЙСКОЙ ВОЕННОЙ КАМПАНИИ. ПРОБЛЕМЫ И НАУЧНЫЕ РЕШЕНИЯ, Австралия, Мельбурн. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678582>. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678581>

67. Кенджаев Сардор Нурмуродович, Уринов Шахджахан Джамшидович, Хакимова Дилнура И Полатова Шохинабону. (2023, 24 февраля). НЕКОТОРАЯ ИНФОРМАЦИЯ О ХИЩНЫХ КОШАЧЬИХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ЛИТЕРАТУРЕ ПО ИСТОРИИ ДРЕВНЕГО МИРА. ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ В ГЛОБАЛЬНОЙ НАУКЕ, Бостон, США. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7675192>

68. Nurmurod Son, K. S. (2022). Amir Temur's Ambassadorial Activity in Diplomatic Relations with China (Min State) (In the Case of Fu An). *Miasto Przyszłości*, 29, 112–114. Retrieved from <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/720>.

69. <http://academicsresearch.ru/index.php/ispctosp/article/view/1365>

70. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7678098>

71. <http://academicsresearch.ru/index.php/ispctosp/article/view/1300>

72. [Том 2 № 2 \(2022\): Maqola va tezislar 2022 \(buxdupi.uz\)](#)

73. <http://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/720>

ZAMONAVIY TA'LIM SAMARADORLIGI VA INTERFAOL TA'LIM QOIDALARI.

A.N.Ziyaev

Qo'qon DPI BTM kafedrası dotsenti

Raxmatova Ra'noxon

BTM ta'lim yo'nalishi 04/22 guruh talabasi

Annotatsiya: *Maqolada ta'lim muassasalarida zamonaviy ta'limni amalga oshirishni tashkil qilishda darsning interfaol usullaridan foydalanishning xususiyatlari, interfaol metodlarni samarali qo'llashning bir necha qoidalari va ularning mohiyati bayon qilingan.*

Zamonaviy ta'lim samaradorligi o'qitishning interfaol metodlarini bilish va to'g'ri qo'llay olishga bog'liq. O'qitishning interfaol metodlari o'quvchilarning g'oyatda katta ta'limiy salohiyatini faollashtirish va foydalanishga, o'quv jarayoniga ijodiy elementlarini kiritish va ijodiy faoliyat yurituvchi tizimlarga xos xususiyatlaridan foydalanishga imkon beradi. Mazkur maqolaning tadqiqot maqsadi o'qitishning interfaol metodlarining didaktik imkoniyatlarini ochib berish barobarida ularni qo'llashdagi qoidalar hamda namunalar keltirish orqali amaliy jihatlarini ko'rsatish hamda ta'lim oluvchilarning mustaqil ishlashlarini yo'lga qo'yishdagi interfaol metodlar afzalligini tadqiq qilishdan iborat.

O'qitish jarayonida interfaol metodlarni samarali qo'llash bir necha qoidalarga asoslanadi. Ya'ni:

Birinchi qoida: ishga barcha o'quvchilar u yoki bu darajada jalb qilinishi kerak.

Ikkinchi qoida: ishtirokchilarning ruhiy tayyorgarligi haqida qayg'urish zarur.

Uchinchi qoida: Interfaol metodlar qo'llanilganda ta'lim jarayonida o'ttizdan ortiq bo'lmagan o'quvchilar ishtirok etishi kerak.

To'rtinchi qoida: interfaol metodlar bilan ishlash dastlab auditoriyani tayyorlashga e'tibor qaratish zarur. Har bir o'quvchi mashg'ulotni olib boruvchiga nisbatan yarim burilishda o'tirishi va kichik guruhda muloqat qilish imkoniyatiga ega bo'lishi uchun stollarni "archa", yarim doira shaklida joylashtirish maqsadga muvofiqdir. Ijodiy ish uchun zarur materiallar oldindan tayyorlansa, yanada yaxshi bo'ladi.

Beshinchi qoida: tadbirlar va reglament (belgilangan vaqt) masalalariga e'tibor bilan qarash. Bunda topshiriq ustida ishlash, belgilangan vaqtni aniqlab olish.

Oltinchi qoida: mashg'ulot ishtirokchilari kichik guruhlarga bo'linadi. Dastavval guruhlarni ixtiyorlik asosida shakllantirish maqsadga muvofiq. Ba'zan guruhlarni shakllantirishda tasodifiy tanlov tamoyiliga tayanib ish ko'rish ham foydali sanaladi.

Ta'lim jarayonida interfaol metodlarni qo'llash o'quv materiallarining o'quvchilar tomonidan puxta o'zlashtirilishini ta'minlaydi. Bugungi kunda ta'lim amaliyotida 600 ga yaqin interfaol metodlar qo'llanilmoqda.

Ta'lim oluvchi markazda bo'lgan yondoshuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- ta'lim samarasi yuqoriroq bo'lgan o'qish-o'rganish;
- ta'lim oluvchining yuqori darajada rag'batlantirilishi;
- ilgari orttirilgan bilimning ham e'tiborga olinishi;
- o'qish shiddatini ta'lim oluvchining ehtiyojiga muvofiqlashtirilishi;
- ta'lim oluvchining tashabbuskorligi va mas'uliyatining qo'llab-quvvatlanishi; amalda bajarish orqali o'rganilishi; ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

Masalan, "Aqliy hujum" metodini qo'llashdagi asosiy qoidalar:

1. Bildirilgan fikr-g'oyalar muhokama qilinmaydi va baholanmaydi.
2. Bildirilgan har qanday fikr-g'oyalar, ular hatto to'g'ri bo'lmasa ham inobatga olinadi.
3. Har bir ta'lim oluvchi qatnashishi shart.

Xulosa shuki, interfaol metodlar turli murakkablikdagi o'quv materiallarini juflikda, kichik guruhlar va katta guruhda o'quvchilar tomonidan birgalikda, o'zaro o'zlashtirish hamda mustaqil ishlash, o'rganish, fikrlash imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini oshiradi va ijodiy va keriativ qobiliyatlarini rivojlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Ziyayev, A. N. "PRIMARY EDUCATION AND AESTHETIC SENSE TRAINING." INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876 16.06 (2022): 62-64.

2.Ziyayev, A. N. "PRIMARY EDUCATION AND AESTHETIC SENSE TRAINING." INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876 16.06 (2022): 62-64.

3.Ziyayev, A. N. "PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE USE OF EDUCATIONAL VALUES IN THE SPIRITUAL DEVELOPMENT OF STUDENTS." INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN

COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876 16.06 (2022): 86-88.

4.Ziyayev, Adxam Nisolmuxammatovich. "PRAVILA ISPOL'ZOVANIYa INTERAKTIVNYX METODOV OBUChENIYa." Conferencea (2023): 143-148.

“ЗАЩИТА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ”

Алиева Махлиё Гафур кизи
Магистрант УМЭД

Аннотация: В данной статье рассмотрим вопросы института интеллектуальной собственности, их базовые конституционные права, также авторское право в сети Интернет.

Ключевые слова: защита интеллектуальной собственности, авторское право, результат труда, сеть Интернета.

Еще с древних времен человечество стремится защитить и сохранить то, что является необычным, оригинальным и исключительным. Поэтому в Исламе, как истинная религия Аллаха, уважает и общественную, и частную собственность. Он не поддерживает поспорию любых прав человека, как материальных, так и интеллектуальных. Следовательно, он не допускает, чтобы результаты труда других людей эксплуатировались без их на то согласия.

Аллах говорит в Коране: «О вы, которые уверовали! Соблюдайте заветы» (Коран 5:1)²¹. А Пророк (да благословит его Аллах и приветствует) сказал: «Мусульмане должны соблюдать договоры, кроме тех, которые превращают харам (запретное) в халяль (дозволенное), или халяль в харам» (Ат Тирмизи)²².

Нужно отметить, что теоретические предпосылки авторского права базируются на необходимости для человечества иметь широкий доступ ко всем достижениям интеллектуальной творческой деятельности и вытекающей отсюда обязанности вознаграждать тех, кто способствует возникновению и распространению этих достижений. Во Всеобщей декларации прав человека, принятой Генеральной Ассамблеей ООН в 1948 г., авторские права были отнесены к основным правам человека. В статье 27 Декларации говорится:

«1. Каждый человек имеет право свободно участвовать в культурной жизни общества, наслаждаться искусством, участвовать в научном прогрессе и пользоваться его благами.

2. Каждый человек имеет право на защиту его моральных и материальных интересов, являющихся результатом научных, литературных и художественных трудов, автором которых он является»²³.

²¹ URL: <https://www.islamicstudies.info/tafheem.php?sura=5>

²² URL: <https://islam.plus/ru/fatwa/raznoe/finansy/kak-rassmatrivaetsa-vopros-avtorskih-prav-v-sariate>

²³ Права человека. Основные международные документы. –М.: «Международные отношения», 1989.

Укрепление экономического фундамента государства предполагает всестороннюю правовую охрану результатов интеллектуальной деятельности, созданных человеческим разумом²⁴. Поэтому интеллектуальная собственность охраняется законом. Государство содействует развитию культуры, научных и технических исследований на благо общих интересов. Свободу литературного, художественного, научного, технического и других видов творчества, преподавания и охрану интеллектуальной собственности гарантирует статья 53 Конституции Республики Узбекистан. Он гласит: «Каждому гарантируется свобода научного, технического и художественного творчества, право на пользование достижениями культуры»²⁵.

Также, государство заботится о культурном, научном и техническом развитии общества. В соответствии со статьей 79 Конституции Республики Узбекистан: «Государство создает условия для интеллектуального, творческого, физического и нравственного формирования и развития молодежи, реализации ее прав на образование, охрану здоровья, жилье, трудоустройство, занятость и отдых»²⁶.

Нужно отметить, что институт интеллектуальной собственности представляет собой ядро современной глобальной экономики — появление новых результатов интеллектуальной, творческой деятельности, их правовая охрана на внешних рынках предшествуют материальному движению товаров и услуг. На горизонте 2025 года роль интеллектуальной собственности и цифровой инфраструктуры оборота интеллектуальных прав станет ключевым фактором, определяющим рост национальных экономик и, как следствие, влияния страны в мире.

Поэтому в Стратегии развития нового Узбекистана на 2022-2026 годы поставлено цель 97: Вступление во Всемирную торговую организацию и углубление процессов интеграции с Евразийским экономическим союзом, где отмечено, что необходимо «разработка соответствующих предложений по приведению национального законодательства в сферах технического регулирования, санитарных и фитосанитарных мер и защиты интеллектуальной собственности в соответствие с требованиями соглашений Всемирной торговой организации»²⁷.

²⁴ Тошев Б.Н., Халқаро ташкилотларнинг муаллифлик ҳуқуқига оид актларнинг ҳуқуқий мақоми, «Voris-Nashriyot», Тошкент, 2007. – 3 с.

²⁵ Конституция Республики Узбекистан: Принята 8 декабря 1992 года на XXI сессии Верховного Совета РУз двенадцатого созыва (с изм. по состоянию на 2021 г.) – Т.: «Ўзбекистон», 2021.

²⁶ Там же.

²⁷ Указ Президента Республики Узбекистан «О стратегии развития нового Узбекистана на 2022 — 2026 годы», № УП-60 от 28.01.2022 г., Национальная база данных законодательства, № 06/23/21/0085, 10.02.2023 г.

Правовой аспект понятия интеллектуальной собственности состоит в ее понимании как совокупности прав субъекта по управлению объектами собственности (вещами). В трактовке юридической энциклопедии интеллектуальная собственность представлена как исключительное право гражданина или юридического лица на результаты интеллектуальной деятельности и приравненные к ним средства индивидуализации.

Также объединяя правовой, экономический и социологический подходы и отмечая междисциплинарность понятия «интеллектуальная собственность», сущность и значение которой варьируется в зависимости от сферы его применения, А.Н. Прохоров отмечает, что «интеллектуальная собственность представляет собой совокупность социально-экономических отношений, связанных с созданием, распределением, обменом и потреблением результатов творческой деятельности человека, с одновременной фиксацией комплекса исключительных прав на продукты интеллектуального труда»²⁸.

В целом законы, направленные на защиту авторского права и смежных прав, регулируют общественные отношения в данной области²⁹. Поэтому основным нормативно-правовым документом, регулирующим права по интеллектуальной деятельности в Узбекистане, является Гражданский Кодекс Республики Узбекистан, а именно Раздел 4 «Интеллектуальная собственность». В ней перечислены объекты интеллектуальной собственности, и подробно расписано авторское право, смежные права, право на промышленную собственность (право на изобретение, полезную модель, промышленный образец) и т. д.³⁰.

В научной литературе можно найти несколько определений объектов интеллектуальной собственности, но наиболее распространенным является определение Парижской и Бернской конвенции. Объектами интеллектуальной собственности являются все права, включая исключительные имущественные и не имущественные. Такие права могут относиться к «литературным, художественным и научным произведениям; исполнительской деятельности артистов, звукозаписи, радио- и телевизионным передачам; изобретениям во всех областях человеческой деятельности; научным открытиям; промышленным образцам; товарным знакам, знакам обслуживания, фирменным наименованиям и коммерческим обозначениям; защите

²⁸ Прохоров А.Н. Основные подходы к определению сущности понятия «интеллектуальная собственность» // Вестник Тюменского государственного университета. 2015. № 11. С. 21 - 29.

²⁹ Тошев Б.Н., Халқаро ташкилотларнинг муаллифлик ҳуқуқига оид актларнинг ҳуқуқий мақоми, «Voris-Nashriyot», Тошкент, 2007. – 5 с.

³⁰ Гражданский кодекс Республики Узбекистан, Часть вторая от 01.03.1997, Национальная база данных законодательства, 04.11.2022 г., № 03/22/800/0990.

против недобросовестной конкуренции; а также все другие права, относящиеся к интеллектуальной деятельности в производственной, научной, литературной и художественной областях»³¹.

Таким образом, в соответствии с этим международным договором интеллектуальная собственность есть совокупность прав на перечисленные объекты.

Однако, на наш взгляд это определение недостаточно полное, так как не всякий объект интеллектуальной собственности зарегистрирован, а некоторые из них засекречены, как, например, ноу-хау, более полное определение даёт «Всемирная декларация по интеллектуальной собственности», принятая ВОИС 26 июня 2000 г. Согласно Декларации «...термин «интеллектуальная собственность» означает любую собственность, признаваемую по общему согласию в качестве интеллектуальной по характеру и заслуживающую охраны, включая, но не ограничиваясь научными и техническими изобретениями, литературными или художественными произведениями, товарными знаками и указателями деловых предприятий, промышленными образцами и географическими указаниями»³².

Как отмечалось выше, все объекты интеллектуальной собственности обычно разделяют на три большие группы: 1) объекты, промышленной собственности; 2) объекты, охраняемые авторским правом; 3) объекты, охраняемые смежными правами. Но также существует ещё объекты, которым не предоставляется охрана. Рассмотрим их классификацию подробнее.

Основополагающим международным договором в области охраны авторских и смежных прав является Бернская конвенция «Об охране литературных и художественных произведений»³³. Авторское право защищает форму заложения мысли, способ построения предложения, или, иначе говоря, конкретное воплощение некоторой идеи, тогда как сама идея может свободно использоваться другими авторами. Пример – «любовный треугольник», тысячекратно использованный и описанный множеством авторов. Другими словами, на одну и ту же тему может быть написано неограниченное число произведений, и каждое из них будет самостоятельным объектом охраны авторским правом. Одна и та же книжка может переводиться на разные языки мира, даже если на этом языке она же существует.

³¹ Асфандиаров Б.М., Казанцев В.И. Право интеллектуальной собственности: Учебное методическое пособие. М.: Издательство "Экзамен", 2007. - 160 с.

³² Всемирная декларация по интеллектуальной собственности, от 26 июня 2000 г. // URL: <https://elementy.ru/Library9/DeclWW.htm>

³³ Бернская конвенция «Об охране литературных и художественных произведений», Сборник международных договоров Республики Узбекистан, 2005 г., № 2—4) // URL: <https://lex.uz/docs/1310524>

Что касается промышленной собственности, то она предусматривает защиту идеи, её суть, первоначальный смысл, или, точнее говоря, схемы, принципа действия, независимо от конкретной формы их реализации. Пример – тактовый процессор. Сколько бы таких процессоров ни было изобретено, как бы разительно они ни отличались друг от друга, всё равно каждый из них будет подпадать под действие патента, если реализуют предложенную им схему.

Назвав авторское право нельзя пропустить смежные права. Смежные права втекают из использования авторских прав, при исполнении произведения, вещании его в эфир, постановки сцен и др. Например, в создании театральных постановок участвуют несколько авторов, художник оформитель, осветители и т.д. Смежные права близки к соавторству³⁴.

Как мы отметили выше, также существуют неохраняемые объекты ни патентным, ни авторским правом, тем не менее, согласно Конвенции, учреждающей ВОИС, имеют право на охрану. Существует довольно большая группа объектов интеллектуальной собственности, которым во всем мире не предоставляется правовая охрана в виде специальных законодательных актов: ноу-хау; открытия; идеи; рационализаторские предложения; формулы; методы измерения и испытания; методы управления производством, материально-техническим обеспечением и другими областями хозяйственной и иной деятельности; рецептуры; системы обработки информации; математические и иные модели и методы решения проблем и другие. Эти результаты интеллектуальной деятельности не являются чем-то самодостаточным, они существуют не сами по себе, а отражают процесс развития науки, техники, культуры и искусства, общества в целом.

Практически все перечисленные выше ОИС, не имеющие охраны, могут быть отнесены к ноу-хау, охраняемым как нераскрытая информация³⁵.

Нужно отметить, что нормы об авторских правах распространяются, безусловно, и на Интернет. Нет никаких ограничений или специальных оговорок о том, что в Интернете нормы авторского права действуют как-то иначе. В глазах закона нет разницы - опубликована фотография (авторская работа) в журнале или на web-сайте.

Размещая свои работы в Интернете, авторы сохраняют на них все права. Люди выставляют в Интернете свои статьи или фотографии для того, чтобы другие могли ознакомиться с ними, а не для того, чтобы они

³⁴ Бовин А.А., Чередникова Л.Е. Интеллектуальная собственность: экономический аспект: Учеб. пособие. М.-Новосибирск: ИНФРА-М - НГАЭиУ, 2001. - 216 с.

³⁵ Якимихо Анатолий Петрович. Учебник МФМЭСИ

могли делать с ними все, что хотят. Автору принадлежит эксклюзивное право решать, как его работа будет использована. Если автор не указал, что разрешает свободно использовать свою работу, следует считать, что такого разрешения нет, и работу копировать нельзя. В противном случае нарушается право автора на неприкосновенность произведения и защита произведения от искажений статьи 1051 Гражданского кодекса Республики Узбекистан.

Проблема не в том, что в Интернете невозможно обеспечить правовую защиту авторских прав из-за отсутствия ограничений в копировании, а в том, что пока никто не пытался пресечь их нарушение имеющимися в нашем распоряжении законодательными средствами.

Защита интеллектуальной собственности в сети Интернет может распадаться на ряд направлений, соответствующих некоторым объектам, охраняемым авторским правом:

- защита прав на текстовое содержание (контент) сайта - как объект авторского права на литературное произведение;
- защита прав на графические элементы (дизайн сайта) - как объект авторского права на графическое произведение;
- защита прав на доменное имя - как объект права на торговую марку или фирменное наименование;
- защита прав на сайт как на программное обеспечение - как объект авторского права на программу для ЭВМ.

Немаловажным для владельцев интеллектуальной собственности, представленной в виде web-страниц, является защита прав на доменное имя. Она может осуществляться при помощи как юридических, так и технических способов.

Юридические способы защиты домена от посягательств может заключаться в регистрации товарного знака или регистрации юридического лица с наименованием, аналогичным доменному имени. Регистрация товарного знака может предусматривать такие процедуры:

- регистрация в государственном органе;
- международная регистрация (по Мадридскому соглашению);
- европейская регистрация;
- распространение товарного знака на определенное государство.

Данный способ является, пожалуй, наиболее действенным, и предоставляет наилучшую защиту от посягательства на доменное имя. В то время, как регистрацию юридического лица с фирменным наименованием, аналогичным домену желательно использовать в комплексе с регистрацией товарного знака. При конфликте прав на фирменное наименование и товарный знак приоритет принадлежит

средству индивидуализации, возникшему ранее статьи 1040 Гражданского кодекса Республики Узбекистан³⁶.

Технические способы защиты доменного имени могут осуществляться в таких направлениях, как регистрация доменов одновременно во всех интересующих доменных зонах, регистрация, попутно, доменов с типичными ошибками в написании, а также отказ от использования в доменном имени составных частей, не обладающих различительной способностью.

Сайт по своей природе является совокупностью программного обеспечения, и может быть представлен в виде программного кода. При этом, можно воспользоваться такими мерами защиты авторского права, как: регистрация программного обеспечения; оговорка о передаче прав на программное обеспечение в договоре на создание сайта; заключение лицензионного соглашения с правообладателем отдельных частей кода сайта.

Неотчуждаемы и, соответственно, не могут быть переданы неимущественные права на программный продукт, такие как право автора на указание своего имени на экземпляре произведения

Авторские права, передающиеся по лицензионному договору, должны быть четко обозначены, потому как при использовании общих формулировок в последующем выясняется, что именно такого полномочия автор не передавал и, естественно, в этой части права остались у него. Особенно внимательно следует относиться к правам на трансформацию программного обеспечения.

При передаче прав на домен необходимо руководствоваться прежде всего регламентом той доменной зоны, в которой он зарегистрирован. По сути, передача прав на домен является передачей права "аренды", при этом во многих доменных зонах существуют ограничения на передачу права использования доменного имени. Передача хостинга производится по процедуре замены стороны в обязательстве (заключается трехсторонний договор между хостером покупателем и продавцом).

На данном этапе времени одним из приоритетов развития социально-экономической политики страны должна оставаться правовая защита интеллектуальной деятельности и отстаивание интеллектуальных прав не только на территории страны, но и за рубежом. Только после того, как эти приоритеты начнут реально функционировать в экономике страны, мы сможем отойти от энергетической и ресурсной зависимости и окончательно стать на

³⁶ Гражданский кодекс Республики Узбекистан, Часть вторая от 01.03.1997, Национальная база данных законодательства, 04.11.2022 г., № 03/22/800/0990.

инновационный путь развития, выполняя, таким образом, требования экономической безопасности.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Бернская конвенция «Об охране литературных и художественных произведений», Сборник международных договоров Республики Узбекистан, 2005 г., № 2—4) // URL: <https://lex.uz/docs/1310524>
2. Всемирная декларация по интеллектуальной собственности, от 26 июня 2000 г. // URL: <https://elementy.ru/Library9/DeclWWW.htm>
3. Конституция Республики Узбекистан: Принята 8 декабря 1992 года на XXI сессии Верховного Совета РУз двенадцатого созыва (с изм. по состоянию на 2021 г.) – Т.: «Ўзбекистон», 2021.
4. Гражданский кодекс Республики Узбекистан, Часть вторая от 01.03.1997, Национальная база данных законодательства, 04.11.2022 г., № 03/22/800/0990.
5. Указ Президента Республики Узбекистан «О стратегии развития нового Узбекистана на 2022 — 2026 годы», № УП-60 от 28.01.2022 г., Национальная база данных законодательства, № 06/23/21/0085, 10.02.2023 г.
6. Асфандиаров Б.М., Казанцев В.И. Право интеллектуальной собственности: Учебное методическое пособие. М.: Издательство "Экзамен", 2007. - 160 с.
7. Бовин А.А., Чередникова Л.Е. Интеллектуальная собственность: экономический аспект: Учеб. пособие. М.-Новосибирск: ИНФРА-М - НГАЭиУ, 2001. - 216 с.
8. Права человека. Основные международные документы. –М.: «Международные отношения», 1989.
9. Прохоров А.Н. Основные подходы к определению сущности понятия «интеллектуальная собственность» // Вестник Тюменского государственного университета. 2015. № 11. С. 21 - 29.
10. Тошев Б.Н., Халқаро ташкилотларнинг муаллифлик ҳуқуқига оид актларнинг ҳуқуқий мақоми, «Voris-Nashriyot», Тошкент – 2007. – 251 с.
11. Якимахо Анатолий Петрович. Учебник МФМЭСИ
12. URL: <https://www.islamicstudies.info/tafheem.php?sura=5>
13. URL: <https://islam.plus/ru/fatwa/raznoe/finansy/kak-rassmatrivaetsa-vopros-avtorskih-prav-v-sariate>

QADIMGI XORAZM DAVLATI

Suvonqulova Muborak Bahodir qizi

O'zbekiston milliy universiteti tarix fakulteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekiston hududida tashkil topgan ilk davlatlardan biri Xorazm davlatining vujudga kelish vaqti, tashkil topgan hududi haqida fikr yuritiladi. Bundan tashqari Xorazm davlati haqidagi ma'lumotlar eng qadimgi manba hisoblangan Avestoda keltirilganligini ham keltirib o'tamiz. Qadimgi Xorazm davlati O'zbekiston davlatchiligiga qo'yilgan tamal toshi sifatida ham juda ko'p marta ta'kidlab kelinmoqda. Bu davlat hududida bir nechta ma'muriy va madaniy markazlar ham tashkil topib uzoq yillar faoliyat yuritgan.*

Kalit so'zlar: *Qadimgi Xorazm, Katta Xorazm, Avesto, O'zbek davlatchiligi, Tolstov, Ayranom Vayjo, Amudaryo, Ko'zaliqir, Zardusht.*

Kirish (Введение Introduction): Qadimgi Xorazm davlati bugungi Xorazm hududidan ancha keng tushuncha bo'lib, nisbatan ancha keng hududda tashkil topgan hisoblanadi. Bu davlat uyushmasi O'zbekiston sivilizatsiyasining beshigi hisoblanadi. Bu davlat uyushmasi Amudaryoning quyi oqimida, hozirgi Turkmanistonning bir qismidan to Kaspiy dengizigacha bo'lgan hududni o'z ichiga olgan. Avestoda ham bu hududning Ayranom Vayjo yoki Vaychax ko'rinishida kelganligini ko'pchilik olimlar ta'kidlab o'tishadi. Bu davr bo'yicha ma'lumotlarni biz asosan arxeologik ma'lumotlar yordamida olamiz. Bundan tashqari Avesto, Behistun bitiklari va yuqori tarixchilari Geradot, Poliyenlarning asarlaridan ma'lumotlar olishimiz mumkin. Katta Xorazm atamasi esa juda munozarali mavzu hisoblanadi. Bu bo'yicha olimlar turlicha yondashishadi. Olimlarning ta'kidlashicha Avestoda keltirilgan Ayranom Vayjo aynan shu Katta Xorazm hududiga mos keladi. Bu mavzuning dolzarb tomomi ham shundan iborat hisoblanadi. Qadimgi Xorazm davlati O'rta osiyo hududida dastlabki davlatchilikka hamda dastlabki sivilizatsiyaga qo'yilgan qadamdir. Bu hudud ming yillar davomida o'zining muhim va strategic ahamiyatini yo'qotmadi. Bu hududda qal'alar, shaharlar, madaniyat markazlari ming yillardan beri faoliyat yuritib kelmoqda.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya (Литература и методология Methods): Xorazm hududida turli davrlarda turli madaniyatlar ham qadimdan mavjud bo'lgan. Davlatchilikka asos solinishidan oldin bu hududda Amirobod madaniyati bo'lganligini aytishimiz kerak. Amudaryoning beqaror oqimi, tabiat injiqliklari va hali ham urug'-qabilachilik tizimida yashayotgan bu madaniyat aholisi hali davlatchilikka asos bo'la olmasligini arxeologik manbalar

tasdiqlamoqda. Unda davlatga kim asos soldi degan savolga ko'chib kelgan aholi deb tahmin qilishimiz mumkin. Avestoda keltirilgan Ayranom Vayjo hududi bahsli hisoblanadi. Bu hudud Avestoda keltirilgan podsho Kavi Vishtaspning hududi deb e'tirof etish mumkin. Gerodot o'z asarida buni quyidagicha keltiradi "Osiyoda bir vodiy bor. Uning barcha tomoni tog' bilan o'ralgan, tog'ni esa beshta dara kesib o'tadi. Bir vaqtlar bu vodiy xorazmiylarga tegishli bo'lgan. Ular parfiyaliklar, saranglar va tamaneylarga chegaradosh yerlarga joylashgan. Vodiyini o'rab turgan tog'dan Akes nomli daryo boshlanadi"³⁷ Gerodotning shu ma'lumotlari natijasida avvallari xorazmliklar yashagan hudud bugungi Xorazmdan farq qilishini anglab yetishimiz mumkin. Shu tariqa "Katta Xorazm" muammosi ham vujudga kelgan. Ko'pchilik g'arb tadqiqotchilari Hirot va Marv oralig'idagi hududlarni "Katta Xorazm" deb atashadi. Gerodot bilan birga Xorazm to'g'risida ma'lumot beradigan Gekatiy ham bir qancha ma'lumotlar keltirib o'tgan. Gekatiy Gerodotdan sal oldinroq yashagan bo'lib Xorazmni Parfiyani sharq tomonida shoylashganligini va aholisini tog' va tekisliklarda yashaganliklarini yozib qoldirgan. Bu masalani o'rganishga o'zbek olimlaridan A. Sagdullayev, A. Asqarov, F. Sulaymonova, Y. G'ulomov hamda rus olimlari S. Tolstov, M. Masson, V. Livshist, I. Xlopin va ko'plab olimlar o'z tadqiqotlari bilan hissalarini qo'shishgan. Yuqorida davlatga ko'chib kelgan aholi asos slogan degan fikrga qarshi Xorazm arxeologiyasini bilan shug'ullangan S. Tolstov va Y. G'ulomovlar bu nazariyaga qarshi bo'lib xorazmliklar O'rta osiyoning janubidan ko'chib kelganini rad etishgan. Xorazm davlatiga Quyi Amudaryo hududida qadimdan yashab kelgan aholi asos solganliklarini alohida ta'kidlab o'tishgan. Xorazm hududi to'g'risida Ahamoniylar davriga tegishli qoyatosh yozuvlarida ham ma'lumotlar uchraydi. Xususan, Doro I ning buyrug'i bilan yozdirilgan Behistun yozuvlarida Xorazm Sug'diyona, Ariya, Parfiya kabi ahamoniylarga qarashli 23 ta viloyat qatorida sanab o'tiladi. Ammo Doro I ning qabrtoshida keltirilgan tobe viloyatlar qatorida Xorazm keltirilmagan. Gerodotning ma'lumotlarida ham Ahamoniylarga tobe sifatida 300 talant miqdorida kumush to'lab turgan. Lekin boshqa satrapliklardan farqli o'laroq Ahamoniylarga nomigagina bo'ysunib amalda o'z mustaqilligini saqlab qolgan.

Natijalar(Результаты Results) : Xorazm hududida dastlabki davlatchilikka qadam qo'yilishiga bir nechta sabablar bor. Misol uchun bu Xorazm so'zining o'zida ham aksini topadi. Xorazm so'zining ma'nosi bo'yicha olimlar turli xil fikrlar bildirishgan. Ko'pchilik olimlar Xorazm so'zini ikki asosdan ya'ni, ikkinchi qismi zmi, zamni – yer, o'lka, lekin, so'zning birinchi qismiga kelganda esa olimlar o'rtasidagi yakdillik yo'qoladi. Bundan tashqari olimlar Xorazm so'zini ma'nosini turlicha sharhlaganlar, xususan: "Ozuqaga boy o'lka", "Sharqiy zamin", "Kunchiqar mamlakat", "Suv egalari" kabilar

³⁷ Eshov B. O'zbekiston davlatchiligi va boshqaruvi tarixi . – Toshkent, 2012 52-bet

shular jumlasidandir. Shu misollar orqali bilishimiz mumkinki bu hudud boshqa joylarga nisbatan aholi yashashi uchun birmuncha qulay bo'lgan.

Bu davlatda bir nechta shahar qal'alar vujudga kelgan, Ko'zaliqir Aqchaxonqal'a, Xumbuztepa shular jumlasidandir. Bular ichida Ko'zaliqir xarobalarini o'rganish chog'ida bu shu huddagi dastlabki shahar degan xulosaga kelinadi. Lekin bu shaharni Xorazm davlatining poytaxti bo'lgan deya olish munozarali hisoblanadi. Chunki bu hududdan hokimiyat ramzlari topilmagan. Aqchaxonqal'adan esa hukmdor sur'ati tushirilgan bir nechta devoriy sur'atlarning topilganligi katta ehtimol bilan bu qal'ani Xorazm davlatining poytaxti ekanligiga ishora qilmoqda.

Muhokama(Обсуждение/ Discussion): Yuqorida biz turli xil olimlarning tadqiqotlari va ilmiy ishlaridan foydalangan holda Xorazm davlatini ulug'vor bo'lganligini, ilk davlatchiligimizga asos bo'lganligini ko'rib o'tdik. Bu davlatda ko'plab qal'alar va markazlar tashkil topgan va markazlar turli xil vazifalarni bajargan. Misol uchun hunarmandchilik markazi, savdo-sotiq markazi, mudofaa inшоati kabi vazifalar juda muhim hisoblangan. Bundan tashqari diniy e'tiqod markazi ekanligini ham alohida aytib o'tishimiz kerak. Ahamionylarga nomigagina qaram bo'lganligini aytib o'tdik. Bu qaramlikdan miloddan avvalgi IV asrda qutuladi. Makedoniyalik Aleksandr davrida ham o'z mustaqilligini saqlab qolishga erishgan. Bu hududda garchi sulolalar almashgan bo'lsada lekin, deyarli ikki ming yilga yaqin vaqtda bu hududda davlat faoliyat yurutdi. O'rtada ma'lum uzilishlarni hisobga olmaganda Xorazmliklar o'zlarining ming yillik davlatchilik an'alarini yaqin vaqtlargacha saqlab kelishdilar. Bu yillar davomida bu zaminda o'ziga xos madaniyatlar, hunarmandchilik an'analari kabi o'ziga xos sohalar ham rivojlangandir. Bu hududda sun'iy sug'orisiga asoslangan o'troq dehqonchilikning taraqqiy etishi va nisbatan turli hududlarni bog'lovchi ko'priklar vazifasini bajarganligi bu hududa davlatga asos solinishiga turtki bo'lgan omillardan bo'lgan desak xato bo'lmaydi. Bundan tashqari Qadimgi Xorazm o'z davriga nisbatan yuqori darajada shaharsozlik rivojlangan hudud hisoblanadi. Misol tariqasida poytaxt sifatida taxmin qilinayotgan Aqchaxonqal'aning maydoni ellik gektar ekanligi hamda u ikki qismdan ichki va tashqi qal'adan iborat ekanligi shu davr uchun ancha kata yutuq hisoblanadi.

Xulosa(Заключение Conclusion): Nafaqat, O'zbekiston hududida balkim, O'rta Osiyo hududida ham ilk davlatchilik qadamini tashlagan Xorazm bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Bu hudud qadim zamonlardan beri g'arb bilan sharqni bog'lovchi asosiy savdo yo'li ustida joylashganligi strategik muhim hudud ekanligidan dalolatdir. Ayniqsa Buyuk ipak yo'li mavjud bo'lgan davrda G'arbgga qatnovchi savdogarlar albatta Xorazmga bir to'xtab o'tganlar, bu esa savdo va hunarmandchilikni

rivojlanishiga turtki bo'lgan. G'arb va rus tadqiqotchilari ham Xorazm sivilizatsiyasiga juda katta baho berganlar. Tadqiqotlar orqali Katta Xorazm hududi ancha keng hududlarga nisbatan, Xorazmning o'zi esa nisbatan kichikroq ya'ni Quyi Amudaryo, Orol dengizining janubiy qismlari va hozirgi Turkmanistonning bir qismidan iborat degan xulosaga kelishimiz mumkin. Taxminlarga ko'ra Katta Xorazm hududi Ahamoniylar bosqini davrigacha Marv, Hirot ya'ni, Xurosonning ham katta qismini egallagan hudud bo'lishi mumkin deya olamiz. Ahamoniylar bostirib kela boshlagach esa aholi Quyi Amudaryo hududlariga ya'ni, hozirgi Xorazm hududlariga ko'chib o'tganlar. Yana bir taxminlarga ko'ra xorazmliklarning avlodlarini massaget qabilalari taskil etgan ham deyishadilar. Nima bo'lgan taqdirda ham Xorazm ming yillar davomida butun dunyoga ziyo tarqatib turdi. Xorazm davlatchiligimiz poydevoridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. 1. Eshov B. O'zbekiston davlatchiligi va boshqaruvi tarixi. Toshkent, 2012.
2. 2. Ziyo A. O'zbek davlatchiligi tarixi. Toshkent: Sharq, 2001.
3. 3. Tolstov S.P. Following the tracks of ancient Khorezmian civilization. UNESCO, 2005.
4. 4. G'ulomov Y.G'. Xorazmning sug'orilish tarixi. Toshkent, 1959.

NAVIGATING NEW HORIZONS: CHINA AND RUSSIA'S EVOLVING TRADE PARTNERSHIP

Dildora Uroкова

Student of IEM-S3 group of University of World Economy and Diplomacy

Abstract: *In the ever-shifting landscape of global commerce, the trade partnership between China and Russia emerges as a pivotal axis of economic cooperation and strategic alignment. The article delves into the complexities and nuances of this bilateral relationship, exploring how these two global powerhouses are forging new paths in international trade and examines the historical context of Sino-Russian trade relations, highlighting key milestones and shifts in policy that have shaped their current economic interdependence. It further analyzes the contemporary dynamics of this partnership, considering factors such as geopolitical influences, economic complementarities, and mutual aspirations in the face of global economic challenges. The narrative also offers insights into the sectors driving this cooperation, from energy and natural resources to technology and infrastructure, and how these domains are being redefined through joint ventures and strategic agreements. Additionally, the article provides a critical assessment of the challenges and opportunities that lie ahead for China and Russia, particularly in the context of evolving global trade norms and regional economic landscapes.*

Keywords: *China-Russia trade relations, Sino-Russian economic cooperation, global commerce dynamics, international trade partnerships, geopolitical influences in trade, economic interdependence, cross-border investments, energy and natural resources trade, infrastructure and technology cooperation*

In an era where global economic and political landscapes are undergoing rapid and significant transformations, the evolving partnership between China and Russia emerges as a pivotal axis of international focus. This relationship, extending beyond the traditional boundaries of bilateral trade, encapsulates a complex interplay of strategic, economic, and geopolitical dynamics that hold profound implications for the global order. As these two powerful nations navigate a path through shifting geopolitical currents and intertwined economic ambitions, their partnership offers a unique lens through which to examine the changing nature of global power structures.

The historical progression of trade relations between China and Russia is defined by key milestones and changes in policy, profoundly impacting their current level of economic interconnectedness. For instance, following the

dissolution of the Soviet Union, Russia and China re-established their diplomatic ties in 1992, paving the way for an increase in bilateral trade. From a modest trade volume of about \$5 billion in the early 1990s, the partnership has witnessed a dramatic surge, culminating in a record-high trade turnover exceeding \$100 billion in 2018. This monumental growth underscores a deepening economic synergy between the two nations³⁸.

Key to this burgeoning relationship has been the strategic shift in policies and priorities by both countries. China's Belt and Road Initiative (BRI), launched in 2013, has been a catalyst in this regard, aligning with Russia's own Eurasian Economic Union (EAEU) objectives. The synergy between BRI and EAEU has opened new corridors of trade and investment, particularly in infrastructure development and energy resources. For instance, the Power of Siberia gas pipeline, a landmark project commenced in 2019, epitomizes this cooperation, aiming to transport 38 billion cubic meters of natural gas from Russia to China annually³⁹.

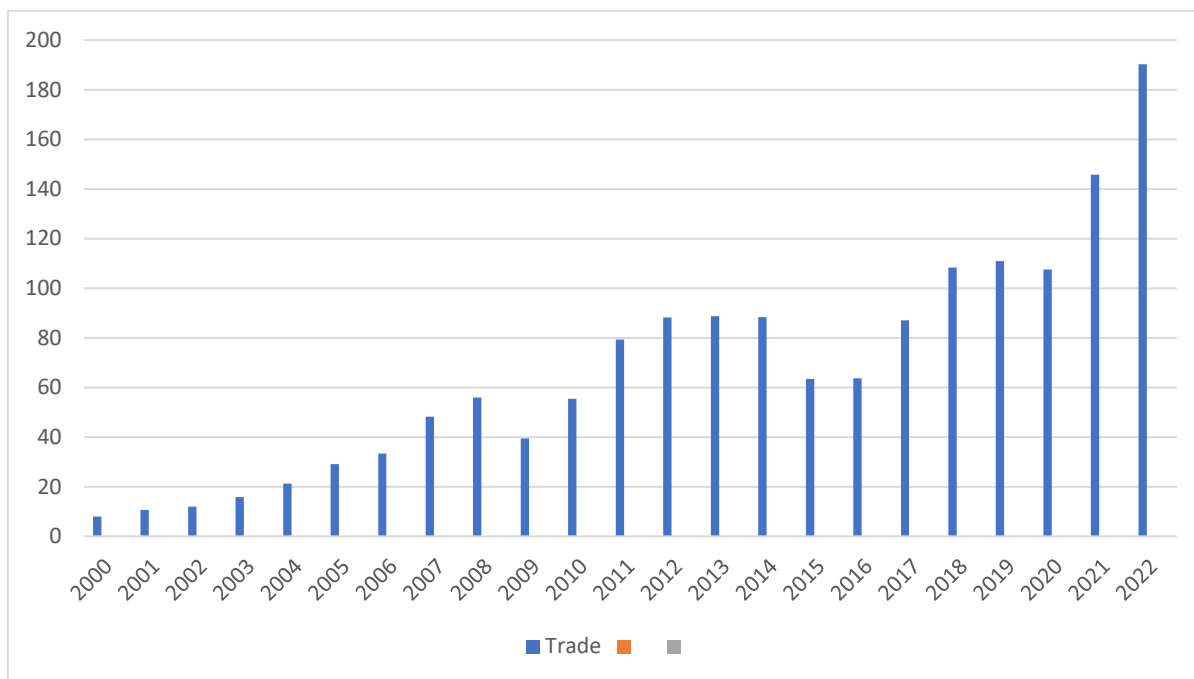
Moreover, the trade basket between the two countries has diversified over the years. While initially dominated by Russian exports of natural resources like oil and timber, it now encompasses a wider array of goods including machinery, electronics, and consumer goods from China. Notably, the agricultural sector has seen a significant uptick in trade, with China becoming a major importer of Russian wheat and soybeans. In 2020, despite the global economic slowdown due to the COVID-19 pandemic, the bilateral trade volume resiliently maintained its upward trajectory, further cementing the economic interdependence of these nations.

In essence, the Sino-Russian trade relationship, shaped by historical context and strategic shifts in policy, has evolved into a robust economic partnership. This evolution is characterized not only by its impressive growth in trade volume but also by the diversification of traded goods and mutual investment in key sectors, signaling a new era in international trade dynamics.

In the contemporary world, the trade partnership between China and Russia stands as a significant illustration of how geopolitical strategies and economic objectives can align to forge robust bilateral relations. The evolving partnership between China and Russia within the global economic landscape is a testament to the multifaceted nature of international relations in the 21st century. This partnership, encompassing an intricate blend of geopolitical dynamics, economic complementarities, and shared aspirations, serves as a significant case study in global economic strategy and diplomacy.

³⁸ Sergei Lukonin . "Russia-China Relations: An Asymmetrical Partnership?". Research article of Mgimo Review Of International Relations. February 16, 2023

³⁹ "An Overview of China's Belt and Road Initiative and Its Development Since 2013". Dana Rice. Australian National University // Researchgate

Graph-1 Trade turnover between Russia and China (2000-2022)⁴⁰

The diagram above illustrates the trade turnover between Russia and China from the year 2000 to 2022. This trend suggests a strengthening economic relationship between the two nations, potentially driven by various bilateral trade agreements and geopolitical factors. The chart indicates that the trade turnover was minimal in 2000 but had reached its peak by 2022. As reported by the General Administration of Customs of the People's Republic of China (GAC) on January 13, 2023, the trade turnover between China and the Russian Federation in 2022 reached a significant \$190.271 billion. This marks a substantial increase of 29.3% compared to the figures in 2021. This noteworthy development has been extensively covered by leading news agencies across our country⁴¹.

International trade turnover encompasses the aggregate value of all exports and imports, reflecting the total monetary value of goods exported and imported by a nation. Typically expressed in billions of US dollars, this metric serves as an indicator of a country's economic engagement with the world. An increase in trade turnover year by year suggests an enhancement in economic collaboration and trade bonds between countries, while a

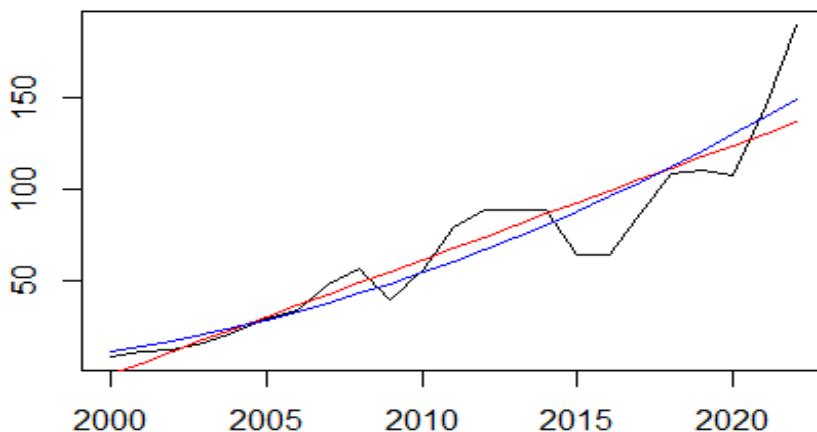
⁴⁰ Foreign Trade of Russia [Electronic resource] // Reviews of Russia's foreign trade with China. – Electron. Dan. – URL: <http://russian-trade.com/countries/china/>

⁴¹ Russia's limited transport infrastructure creates risks for trade with China. Leonid Amelekhin// Reporter
<https://en.topcor.ru/31202-ogranichennye-vozmozhnosti-transportnoj-infrastruktury-sozdajut-riski-dlja-torgovli-s-kitaem.html>

decrease points to a diminishing of these connections. This pattern is evident in the accompanying chart. By analyzing significant global economic and political occurrences, we can link these events to fluctuations in trade turnover, thereby uncovering and clarifying the reasons behind these changes.

Graph-2 Trade turnover time series analysis (2000-2022)⁴²

The graph depicts a time series analysis, which is a common approach in econometrics to model and forecast variables over time. In this case, the variable of interest is the trade turnover between two countries, possibly Russia and China, over a period from the year 2000 onwards. Two models are compared in the graph:

A linear trend model (shown in blue), which assumes a constant rate of growth or decline over time. The linear model is represented by the equation

$$\hat{T} = -8.173 + 6.300 \cdot t$$

represents time. The negative intercept suggests that the model starts below the origin point at time zero, which might not be intuitive for trade data and could indicate an overfitting for earlier years or a lack of consideration for initial trade volume.

A parabolic (quadratic) trend model (shown in red), which accounts for acceleration in the trade turnover growth rate. This model equation is

$$\hat{T} = 8.4351 + 2.3140 \cdot t + 0.1661 \cdot t^2$$

The positive coefficients for both the linear term and the quadratic term suggest an increasing rate of growth in trade turnover as time progresses. This could reflect various real-world factors, such as compounding economic interactions, evolving market integration, or increasing efficiency and capacity in trade logistics between the two nations.

⁴² Created by the author, utilizing time series econometric techniques to model and forecast trade turnover, incorporating both trend components and autoregressive terms to account for patterns in the residuals.

The actual trade data, likely represented by the black line, seems to fit more closely with the parabolic model, indicating that the trade turnover growth between these countries is not merely increasing at a steady rate, but rather at a rate that itself increases over time. This type of growth is common in situations where there are reinforcing feedback loops, such as increased investments leading to greater capacities, which in turn lead to even more trade.

The parabolic model's better fit suggests that it captures underlying dynamics in the trade relationship that a simple linear model cannot, such as the effects of economic policies, infrastructural developments, and changes in global trade patterns. It's also possible that certain events or policy changes at specific times could have led to periods of particularly rapid growth, which are better accounted for by the quadratic term in the parabolic model.

The updated time series model for trade turnover,

$$\hat{T} = 8.4351 + 2.3140 \cdot t + 0.1661 \cdot t^2 + 0.5783 \cdot \varepsilon_{(n-1)} + w_t$$

includes an autoregressive term for the residuals, indicating the model accounts for patterns in the data not explained by the time variables alone. This term $0.5783 \cdot \varepsilon_{(n-1)}$ corrects for autocorrelation by using the previous period's error to predict the current value, while w_t represents random noise. Including these terms improves the model's accuracy by adjusting for dependencies and unexpected variations in trade turnover data. The forecast analysis predicts trade turnover for the next three years (2023-2025), using a model that incorporates trend data. For 2023, the point forecast is 159.6361 with a 95% prediction interval ranging from 116.5324 to 202.7397. The predictions for 2024 and 2025 show an increasing trend, with point forecasts of 170.0882 and 180.8726, respectively, and the prediction intervals widening each year, reflecting increasing uncertainty in the forecast the further out it goes.

The international economic collaboration between Russia and China is not just a matter of bilateral trade and commerce, but it carries profound geopolitical significance, reshaping the global power dynamics. This partnership goes beyond mere economic transactions; it is a strategic alliance that influences and is influenced by the broader geopolitical environment. Both Russia and China are key players in several multilateral organizations, with the Shanghai Cooperation Organization (SCO) and BRICS (Brazil, Russia, India, China, and South Africa) being the most notable. These platforms provide them with avenues to collaborate on various issues ranging from security to economic development, thereby amplifying their voices on the international stage. The SCO, in particular, has been instrumental in fostering a sense of regional security and cooperation among its member states. It serves as a forum for Russia and China to project their influence in

Central Asia, a region of strategic importance due to its vast energy resources and geopolitical location. Their involvement in the SCO exemplifies their commitment to regional stability and their desire to counterbalance Western influence in these areas. Similarly, through BRICS, Russia and China are part of an emerging economic bloc that represents a significant portion of the world's population and economic output. BRICS serves as a platform for these countries to advocate for a more multipolar world order, challenging the traditional dominance of Western economies and institutions. Their collaboration within BRICS is reflective of their mutual aspirations for greater economic diversification and resilience, especially in the face of challenges posed by the existing global financial system⁴³.

Moreover, Russia and China's cooperation extends to various international initiatives that aim to foster global peace, stability, and development. This includes their joint efforts in peacekeeping operations, counter-terrorism activities, and participation in forums like the G20, where they often present unified positions on key global issues. Such actions not only enhance their diplomatic clout but also demonstrate their commitment to playing a constructive role in addressing global challenges. This multifaceted cooperation is significant for both countries in reinforcing their geopolitical positions. For Russia, it provides an opportunity to diversify its foreign relations and economic partnerships, reducing its reliance on Europe and the West. For China, it strengthens its status as a global power and a viable alternative to the U.S.-led international order, particularly in the context of its Belt and Road Initiative which intersects with Russia's own regional aspirations.

The development of investment cooperation between Russia and China has been progressing significantly, as highlighted by Dmitry Volvach, Deputy Minister of Economic Development of Russia, during the third Russian-Chinese forum on interregional cooperation at the INNOPROM industrial exhibition and Russian-Chinese EXPO. Russia and China are working in tandem to fulfill the agreements set by their leaders, aiming to enhance economic cooperation until the end of the decade. By 2030, the trade turnover between the two nations is expected to reach 25 trillion Russian rubles. This ambitious goal is underscored by the remarkable growth already observed in recent years. In 2022, the trade turnover exceeded 13 trillion rubles, marking a 33% increase from the previous year. The upward trend continued into

⁴³ Russian – Chinese Dialogue: The 2023 Model // The Russian International Affairs Council (RIAC)
<https://russiancouncil.ru/en/activity/publications/russian-chinese-dialogue-the-2023-model/>

2023, with a 28.8% rise in mutual trade turnover in the first four months, amounting to 7.8 trillion Russian rubles⁴⁴.

A noteworthy aspect of this trade relationship is the concentration of commerce within specific Russian regions. Over 60% of Russia's foreign trade turnover with China is accounted for by six regions: Moscow, Moscow Region, St. Petersburg, Khanty-Mansiysk Autonomous Okrug, Primorsky Territory, and Irkutsk Region. Both countries are increasingly adopting settlements in their national currencies for foreign trade contracts, with over 90% of payments for Russian exports being conducted in rubles and yuan. This move signifies a strategic shift towards reducing dependency on traditional global currencies.

The investment collaboration between Russia and China is also flourishing, with approximately 80 investment projects underway, totaling more than 15 trillion rubles. This cooperation extends to substantial infrastructure projects. Among them, notable projects include the Blagoveshchensk-Heihe cross-border road bridge and the railway bridge across the Amur River in the Jewish Autonomous Region. These projects not only enhance connectivity but also significantly reduce the transportation route for products from Far Eastern enterprises to Chinese consumers, exemplifying the depth and efficiency of Sino-Russian infrastructural collaboration.

Bloomberg reported on the growing dependence of China on oil from Russia. This trend, as one can see from the graph, did not start this year but has been developing over a decade. In that period, the export of Russian oil to China has increased fourfold, and it's likely to continue growing. So, there's a big question: Has Russia lost Europe as a buyer, or has Europe lost Russia as a seller? When Europeans come to terms with this situation, they will realize that "their" oil has already shifted East and is unlikely to return. Moreover, in 2022, China already spent \$8.3 billion on energy resources from Russia⁴⁵.

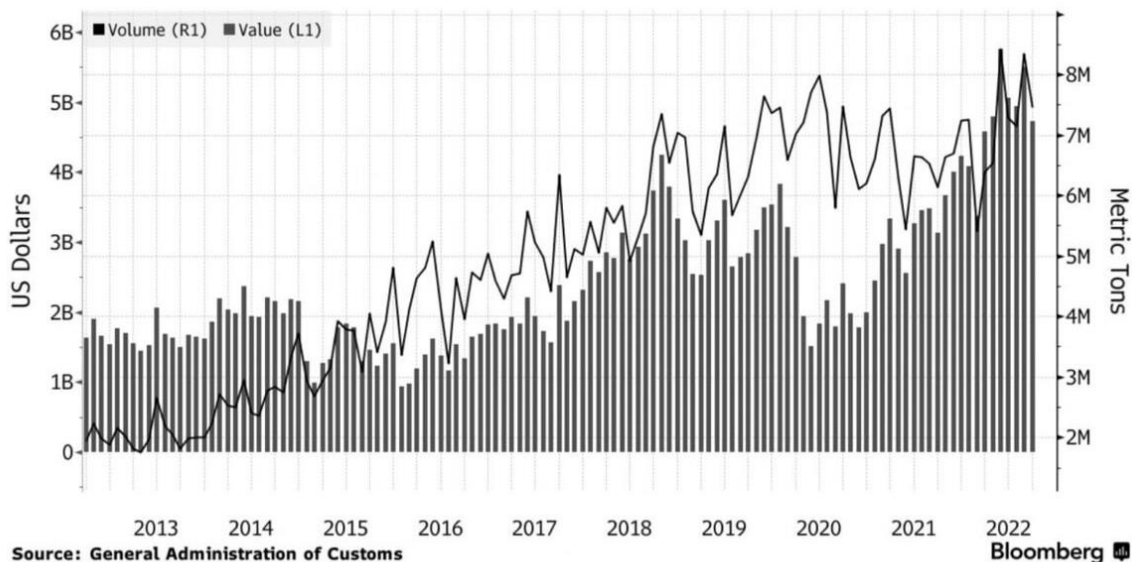
Graph-3

China's Dependence on Russia Soars⁴⁶

⁴⁴ "Russia and China have made a colossal leap in the implementation of joint infrastructure projects". Dmitry Volvach. Ministry economic development Russian Federation https://www.economy.gov.ru/material/news/dmitriy_volvach_rossiya_i_kitay_rovershili_kolossalnyy_ryvok_v_realizacii_sovmestnyh_infrastrukturnyh_proektov.html

⁴⁵ China's Spending on Russian Energy Climbs. Ailing Tan // Bloomberg / <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-20/china-s-spending-on-russian-energy-climbs-to-record-8-3-billion>

⁴⁶ China's Spending on Russian Energy Climbs. Ailing Tan // Bloomberg / <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-20/china-s-spending-on-russian-energy-climbs-to-record-8-3-billion>

Sectoral cooperation between China and Russia represents a vital aspect of their bilateral relationship, illustrating how the two countries leverage their respective strengths and strategic interests in various key industries.

The most prominent sector in Sino-Russian cooperation is energy and natural resources. Russia, with its vast reserves of oil, natural gas, and minerals, has become a crucial supplier for China, the world's largest importer of energy. Major projects like the Power of Siberia gas pipeline, which began delivering Russian natural gas to China in 2019, exemplify this deepening energy relationship. This pipeline is expected to supply China with 38 billion cubic meters of natural gas annually over 30 years, underpinning the long-term energy security strategy of both nations.

Beyond natural gas, oil trade is also a significant component. Russia has consistently been one of China's top oil suppliers, with exports further increasing in recent years. The cooperation extends to the coal industry as well, with Russia ramping up coal exports to China, particularly as China seeks to diversify its coal import sources.

Infrastructure development is another key area of cooperation. Chinese investments in Russian infrastructure, particularly in the development of the Russian Far East and the Arctic region, are noteworthy. These investments are not only economically beneficial but also strategically important, given the regions' proximity to key shipping lanes and natural resources.

In transportation, the collaboration is highlighted by joint projects such as the Moscow-Kazan High-Speed Railway. China's expertise in high-speed rail technology complements Russia's infrastructure development goals, promoting greater connectivity and economic integration.

The technological sector, including telecommunications and information technology, is an emerging area of cooperation. Russian expertise in

aerospace and defense technology aligns with China's ambitions to expand its technological capabilities. For example, collaborations in satellite navigation systems and joint research in aerospace technology illustrate this synergy.

In the field of telecommunications, Russian companies have shown interest in Chinese 5G technology, with Huawei playing a significant role in developing Russia's 5G network. This cooperation is significant against the backdrop of global debates and concerns over 5G technology and cybersecurity.

Agriculture is another sector where Sino-Russian cooperation is growing. Russia has emerged as a significant supplier of agricultural products to China, particularly soybeans and wheat. This is partly driven by China's need to diversify its agricultural import sources, especially in the context of trade tensions with traditional suppliers like the United States.

The trade partnership between China and Russia, while robust and growing, is not without its challenges and uncertainties. Understanding these challenges and the prospects for future cooperation is key to assessing the sustainability and potential impact of this bilateral relationship:

- *Economic Imbalance:* One of the main challenges in the Sino-Russian trade partnership is the imbalance in trade composition. Russia's exports to China are heavily concentrated in raw materials, particularly energy resources like oil and natural gas, while China exports a wide range of manufactured goods to Russia. This dynamic raises concerns about Russia's over-reliance on commodity exports and its vulnerability to fluctuations in global commodity prices.

- *Political Risks and Sanctions:* Geopolitical tensions and the risk of sanctions, especially from Western countries, can impact the stability of Sino-Russian trade. Russia's economy has already faced challenges due to sanctions imposed by Western nations, and increasing alignment with China could potentially expose it to secondary sanctions or trade restrictions.

- *Infrastructure and Logistics Constraints:* Despite ongoing projects, logistical and infrastructure challenges remain, especially in terms of connecting the vast territories of both countries. Efficient transport routes are crucial for maximizing trade potential, and while initiatives like the Power of Siberia pipeline and the proposed high-speed railways are steps in the right direction, more investment is needed.

- *Dependency and Diversification:* There is a risk of dependency for Russia on the Chinese market, particularly for its energy exports. Diversification of both export markets and the range of exported goods is essential for Russia to maintain a balanced economic relationship with China.

The trade partnership between China and Russia, characterized by its depth and strategic significance, holds vast prospects for the future, spanning various sectors from energy to technology and beyond.

The energy sector remains a pivotal area of Sino-Russian cooperation, with immense potential for further expansion. Building upon existing energy projects, the prospect of additional pipelines and joint ventures in oil and gas exploration stands as a significant opportunity to deepen ties. This sector is not just about reinforcing the existing trade in fossil fuels; it also opens avenues for collaboration in cleaner energy sources. As the world increasingly shifts towards sustainable energy solutions, Sino-Russian cooperation could evolve to include areas like natural gas, nuclear energy, and renewable energy technologies. Such advancements would not only strengthen the energy interdependence between the two nations but also position them as key players in the global transition to cleaner energy.

Another promising area is the technological and industrial sector. Russia, known for its expertise in aerospace, defense, and heavy industry, pairs well with China's advancements in consumer electronics, telecommunications, and artificial intelligence. This complementarity presents a fertile ground for joint ventures and collaborative projects, potentially leading to significant breakthroughs and technological advancements. Collaboration in these sectors goes beyond mere trade; it represents a shared commitment to technological innovation and development, which could have wide-reaching implications for both countries and beyond.

Looking beyond the traditional realms of energy and industrial goods, there lies significant potential in expanding trade in services, agriculture, and consumer goods. Russia's agricultural sector, in particular, holds promise as a growing supplier to the Chinese market. This expansion could serve to diversify Russia's export base, reducing its dependency on energy exports and stabilizing its economic engagement with China. Additionally, growth in the services sector, including tourism, education, and financial services, could provide new dimensions to the bilateral trade relationship.

While the Sino-Russian trade partnership faces various challenges, including economic imbalance and geopolitical risks, it also holds considerable prospects for deeper cooperation, particularly in energy, technology, and infrastructure. The key to realizing this potential lies in addressing the existing challenges through strategic planning, diversification, and sustained investment in key sectors. The prospects of the Sino-Russian trade partnership are vast and multifaceted, encompassing deepening energy ties, technological and industrial collaboration, synergies through BRI, expansion in trade in services and agriculture, and a growing strategic global influence. These areas offer avenues for not only strengthening the bilateral

relationship but also for positioning China and Russia as key players in the evolving global landscape.

REFERENCES:

1. Johnson, L., & Wang, H. (2021). "Evolving Energy Trade Between China and Russia." *Journal of International Trade Studies*, 15(3), 245-267.
2. "Russia and China have made a colossal leap in the implementation of joint infrastructure projects". Dmitry Volvach. Ministry economic development Russian Federation.
3. Global Trade Analysis Project (GTAP). (2022). "China-Russia Trade Partnership: Trends and Future Directions." Retrieved April 15, 2023, from https://www.gtap.org/china_russia_trade_2022
4. "An Overview of China's Belt and Road Initiative and Its Development Since 2013". Dana Rice. Australian National University // Researchgate
5. Sergei Lukonin . "Russia-China Relations: An Asymmetrical Partnership?". Research article of Mjimo Review Of International Relations. February 16, 2023
6. Zhang, Y. (2023, February 15). "New Heights in China-Russia Trade Amid Global Shifts." *The Global Times*. Retrieved from https://www.globaltimes.cn/new_heights_trade
7. Russian – Chinese Dialogue: The 2023 Model // The Russian International Affairs Council (RIAC). <https://russiancouncil.ru/en/activity/publications/russian-chinese-dialogue-the-2023-model/>
8. China's Spending on Russian Energy Climbs. Ailing Tan // Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-09-20/china-spending-on-russian-energy-climbs-to-record-8-3-billion>
9. Russia's limited transport infrastructure creates risks for trade with China. Leonid Amelekhin//Reporter. <https://en.topcor.ru/31202-ogranichennye-vozmozhnosti-transportnoj-infrastruktury-sozdajut-riski-dlja-torgovli-s-kitaem.html>

EXPLORING DERIVATIVES IN THE UZBEK STOCK MARKET: FUTURES, OPTIONS, AND BEYOND

Tojiboyeva Aziza

Master's student at University of World Economy and Diplomacy, Tashkent

Abstract: *Emerging markets like Uzbekistan are typically in the early stages of developing sophisticated financial instruments like derivatives. The presence and maturity of futures, options, and other derivatives markets can vary greatly and are often tied to broader economic and financial market reforms. Derivatives are financial instruments that allow investors to hedge against risks, speculate on the future direction of markets, and gain access to assets or markets otherwise inaccessible. Among the most common derivatives are futures and options. Initially, specific securities were utilized in property relations within the planned economy (bonds, lottery tickets, bills of exchange in foreign trade). As of right now, it is beneficial to move the economy toward a market economy, build a securities market, restore the types of securities, and call for the emergence of new species.*

Keywords: *future, option, security market, international financial system, stock exchange, securities trading, trading, swap*

Introduction: Derivative instruments derive their value from underlying entities like stocks, bonds, commodities, currencies, interest rates, or indices. Futures are structured agreements executed on exchanges, where parties commit to transact an asset at a specified price and on a set future date. These binding contracts often involve trading commodities, financial instruments, or currencies. Futures serve as a hedge against price movements of an asset, providing stability in pricing for both producers and consumers. For instance, a farmer may utilize a futures contract to secure a sale price for their harvest, thus reducing the risk associated with market price fluctuations. On the other hand, options grant the purchaser the right, but not the obligation, to purchase (via a call option) or sell (via a put option) the underlying asset at a predetermined price until a specific deadline. In contrast to futures, options do not compel the holder to proceed with the purchase or sale⁴⁷.

These instruments are employed for either hedging or speculative purposes. For example, an investor may acquire a call option for a stock, anticipating a rise in its price, while also wanting to limit the potential loss should their forecast prove inaccurate. Futures and options both play pivotal

⁴⁷ Derivatives: The New Frontier in Finance

<https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781557754196/ch023.xml>

roles in the spheres of risk management and investment strategy. Futures provide the assurance of a fixed price agreement, whereas options offer adaptability and reduced risk exposure for the purchaser.

The stock market affects the economy in several important ways in developed countries. The stock market is a crucial avenue for companies to raise capital by issuing shares. This capital is then used for investment in business expansion, research and development, and other activities that drive economic growth. Their trends are often considered indicators of economic health. A strong market may reflect optimism about economic growth, while a downturn can indicate economic problems. However, it's important to note that the stock market is not always a perfect reflection of the overall economy. Besides It can affect other countries' economies on a global scale. Especially in the case of the U.S. stock market, its performance can influence global economic conditions. In the early 2000s It saw a significant surge in technology stocks, leading to the dot-com bubble. When the bubble burst, it resulted in a substantial market correction, affecting the economy and leading to a recession.

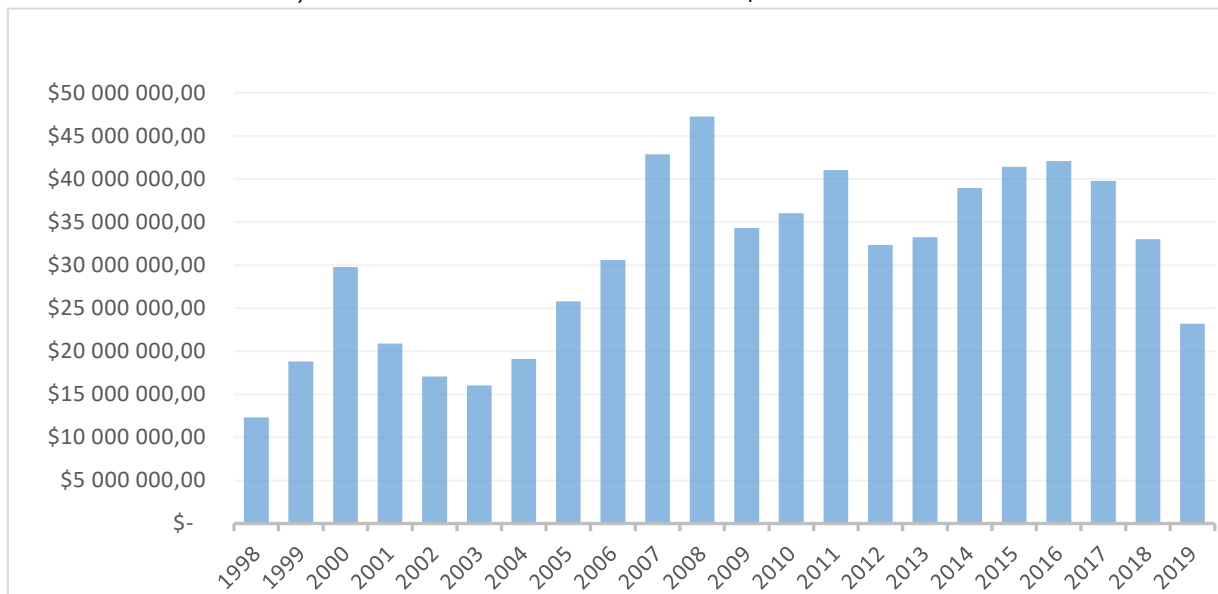
The value of shares traded is the total number of shares traded, both domestic and foreign, multiplied by their respective matching prices. Stock market trends are often considered indicators of economic health. A strong market may reflect optimism about economic growth, while a downturn can indicate economic problems. However, it's important to note that the stock market is not always a perfect reflection of the overall economy.

Many global investors invest in the U.S. market, and its movements can have ripple effects on other markets and economies. The U.S. stock market is a barometer of global economic health. Its performance can influence foreign markets, global investment patterns, and economic policies worldwide. In recent decades there were some fluctuations. From this below chart we can see that stock market in USA has high liquidity and the ease with which large sums can be moved, which is a sign of a healthy and active market.

Figure 1

Stocks traded, total value in millions of US \$⁴⁸

By comparing the numbers year over year, analysts can look for trends such as steady growth, volatility, or the effects of economic cycles on market activity. For example, a peak in trading value followed by a sharp decline might suggest the bursting of a market bubble, as was seen in the early 2000s with the dot-com bust.

The U.S. stock market is a global marketplace, and these figures also reflect international sentiment towards U.S. equities. An increase in the value traded can indicate strong foreign investment in U.S. companies, while a decrease might suggest a withdrawal of foreign capital.

If we want to forecast next 3 years of volume of the stock market in USA we can use applied econometrics with R by building models. I have built a trend model in order to forecast values for the 2023, 2024 and 2025 years ([here is the link](#)). From the results, I can say that if other parameters are not affected, the volume of stocks traded in USA is predicted to be 26257806 in 2023, 26598940 in 2024 and 25497314 billion dollars in 2025.

Main characteristics of stock exchange in Uzbekistan

Since equities markets are a crucial component of any nation's investment infrastructure, the securities market in Uzbekistan is growing quickly despite its recent inception. The government's medium and mass-scale privatization and securitization of the State Owned Enterprises began in 1993, marking the beginning of the securities market's most active advances. The State Committee of Privatization, the Ministry of Finance, and the Center for Coordination of Securities Market are among the government

⁴⁸ The World Bank statistics
<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=CM.MKT.TRAD.CD&country=USA#>

organizations making great efforts to develop Uzbekistan's fledgling equity market.

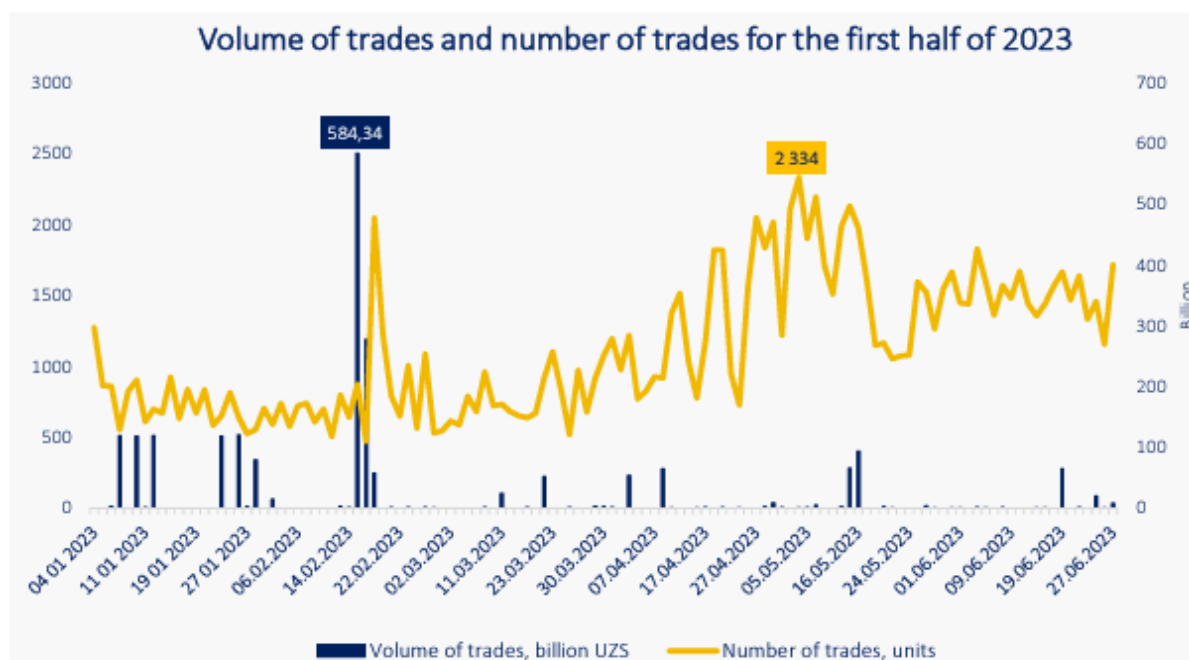
The Uzbek securities market has quickly evolved to meet contemporary requirements and is moving toward obtaining the characteristics found in several cutting-edge global stock markets. The sole stock exchange operating inside the borders of the Republic of Uzbekistan is the Republican Stock Exchange, or "Toshkent." On April 8, 1994, it was founded. Shares of over 99 firms as well as 10 bond offerings from 4 issuers (companies that issue shares) are traded on it today⁴⁹.

An organization called the Central Securities Depository offers a centralized system for the maintenance, accounting, and storage of securities as well as other associated services. (The Central Securities Depository operates without requiring a license in compliance with Cabinet of Ministers Resolution No. 263 from May 21, 1999, "On the organization and activities of the Central Securities Depository").

From the graph below, it can be seen that in the first half of 2023, 134 773 trades in the amount of 2.15 trillion UZS were concluded with securities of issuers, which are in the exchange quotation list of the RSE "Toshkent".

Figure 2

The general overview of exchange trades of Uzbekistan Republic⁵⁰.

Illustrated by the blue bars, the volume of trades appears to fluctuate significantly over the period. There's a notable spike early in the period where the trade volume sharply increases to approximately 584.34 billion UZS. This

⁴⁹ Investment Promotion Agency under the ministry of investments and foreign trade of Uzbekistan <https://invest.gov.uz/mediacenter/news/how-does-the-stock-exchange-work/>

⁵⁰ Exchange review for the first half of 2023 <https://uzse.uz/analytics/>

suggests an event or a series of transactions that caused a much higher trade volume than usually. Following this trend, the volume declines but still shows variability over time. The objects of trades were 13.62 billion units of securities of 94 issuers. The peak of the volume of trades was in mid-February, when the indicator exceeded 584.34 billion UZS for one trading day; the minimum was recorded in mid-March - the volume of trades on March 16 amounted to more than 70.80 million UZS. The highest indicator of the number of concluded trades fell on May 4 with 2 334 trades.

The average daily number of concluded trades on all platforms amounted to 1 114, and the average daily volume amounted to 17.76 billion UZS.

State Regulations of Security market of Uzbekistan

The Capital Market Development Agency (CMDA), which was founded to develop and regulate the securities market and guarantee its stability, transparency, and investor protection, is principally in charge of state regulation of the securities market in Uzbekistan. The regulatory framework is made up of a number of laws and rules, such as but not restricted to:

The primary piece of legislation that establishes the fundamentals for the operation and supervision of the securities industry in Uzbekistan is the Law on the Securities industry. It addresses the issuance and distribution of securities, the rights and responsibilities of market players, professional activity in the securities market, and investor protection measures.

Licensing: Assuring that market players fulfill the prerequisites and follow the law, the CMDA is in charge of licensing stock exchanges, investment institutions, brokers, and dealers.

Disclosure & Transparency: In order to maintain transparency and empower investors to make knowledgeable decisions, issuers of securities are obligated to reveal financial and other relevant information.

Market Surveillance: To stop illicit acts like insider trading and market manipulation as well as other actions that can jeopardize the integrity of the market, the CMDA keeps an eye on market activity.

Investor Protection: Laws are in place to safeguard investors' rights, and they include provisions for recompense in the event that those rights are violated.

Corporate Governance: To boost investor trust and guarantee the smooth operation of the securities market, the CMDA encourages public companies to adopt sound corporate governance procedures.

International Cooperation: In order to conform to international norms and draw in foreign investment, Uzbekistan's securities market regulators may collaborate with regional and international organizations.

Disclosure & Transparency: In order to maintain transparency and empower investors to make knowledgeable decisions, issuers of securities are obligated to reveal financial and other relevant information.

Market Surveillance: To stop illicit acts like insider trading and market manipulation as well as other actions that can jeopardize the integrity of the market, the CMDA keeps an eye on market activity.

Investor Protection: Laws are in place to safeguard investors' rights, and they include provisions for recompense in the event that those rights are violated.

Corporate Governance: To boost investor trust and guarantee the smooth operation of the securities market, the CMDA encourages public companies to adopt sound corporate governance procedures.

International Cooperation: In order to conform to international norms and draw in foreign investment, Uzbekistan's securities market regulators may collaborate with regional and international organizations.

The President of the Republic of Uzbekistan appoints the authorized state body (henceforth referred to as the "Authorized Body") to regulate the securities market in compliance with Article 55 of the ZRU-163. The Agency for the Development of the Capital Market was formerly known as the Center for the Coordination and Development of the Securities Market under the State Competition Committee of the Republic of Uzbekistan. However, on May 1, 2021, this agency was abolished and its functions were transferred to the Ministry of Finance of the Republic of Uzbekistan, in accordance with a Decree issued by the President of the Republic of Uzbekistan on April 13, 2021, No. PP-5073⁵¹.

Conclusion: Uzbekistan's stock market may have historically been characterized by limited investment instruments, with a primary focus on stocks and bonds. One significant milestone in the development of Uzbekistan's financial markets has been the introduction and growth of futures and options as major derivatives. They can also increase market liquidity, making it easier for investors to enter and exit positions, which is crucial for a vibrant market. By hedging against price volatility and other financial risks, these instruments can give investors and businesses useful tools for risk management.

Such derivatives' existence also suggests that the financial environment is becoming more diversified and that there are more advanced investing options available. But the survival of these financial products as well as the securities market as a whole hinges on the ongoing changes that improve legislative frameworks, guarantee stringent regulatory monitoring, and

⁵¹ Контроль в сфере М&А в Узбекистане <https://azizovpartners.uz/ru/2020/09/17/2301/>

promote investor protection and education. Uzbekistan's dedication to enhancing its financial infrastructure is anticipated to draw more international investment and improve the nation's economic prospects as it continues to integrate with the global economy.

Besides, there is a potential knowledge gap among investors and financial professionals in Uzbekistan regarding derivatives trading, necessitating education and training programs. So It is advisable to conduct ongoing education and awareness programs for both market participants and regulators can ensure informed and responsible trading. And also It is crucial to establish clear regulations and a legal framework that protects investors while promoting market growth. Understanding global best practices and adapting them to the local context can be vital for the successful integration of these instruments. In consequence, market could see the introduction of more complex derivatives and structured financial products as it matures.

REFERENCES:

1. Derivatives: The New Frontier in Finance <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781557754196/ch023.xml>
2. John C. Hull "Options, futures, & other derivatives", Eighth Edition, Prenticehall , Uppersaddle River, New Jersey, 2016
3. The World Bank statistics <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=CM.MKT.TRAD.CD&country=USA#>
4. Investment Promotion Agency under the ministry of investments and foreign trade of Uzbekistan <https://invest.gov.uz/mediacenter/news/how-does-the-stock-exchange-work/>
5. Exchange review for the first half of 2023 <https://uzse.uz/analytics/>
6. Контроль в сфере M&A в Узбекистане <https://azizovpartners.uz/ru/2020/09/17/2301/>
7. World Federation of Exchanges - Statistics/Monthly
8. [Wikipedia](#)

HIMMATNING KAMOLI FUTUVVAT (ALISHER NAVOIYNING “SAB’AI SAYYOR” DOSTONIDAGI “MEHR VA SUHAYL” HIKOYATI MISOLIDA)

Umarov Sardorbek Akmalovich

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
2-bosqich tayanch doktoranti.*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Alisher Navoiyning “Mehr va Suhayl” hikoyatidagi ishq va oshiqlik tasavvufiy yo‘sinda tahlilga tortildi. Hikoyatdagi timsollarning ichki va tashqi ma’naviy olam saxovat, himmat, futuvvat g‘oyalariga bog‘lab sharhlendi.*

Kalit so‘zlar: *himmat, futuvvat, tavhid, Mehr, Suhayl, Jobir, dengiz, kema, suv, moviy rang, ilk syujet.*

Alisher Navoiyning “Sab’ai sayyor” dostoniga kiritilgan “Mehr va Suhayl” to‘g‘risidagi beshinchi iqlim yo‘lidan kelgan musofir hikoyati ishq va muhabbat talqiniga bag‘ishlanganligi bilan “Xamsa” dostonida alohida o‘ringa ega. Navoiy Sab’ai sayyor” dostoning Allohga hamd qismida shunday deydi:

*Bulbul-u gul bahonadur borisi,
Balki sendin fasonadur borisi.
Ishq sensen dog‘iyu oshiqsen,
Yana ma’shuqluqqa loyiqsen.*

Navoiy ushbu hamd orqali ishq konsepsiyasining tub mohiyati ochib beradi. Har qanday ishq Allohga borib bog‘lanishini va bu ishq insonni Alloh bilan birlik (vahdat ul vujud) hosil qilishini aytadi. Navoiy so‘zini davom ettirib gul va bulbul aslida bahonadir. Bu voqealar Allohning kuch-qudrati va uning mutlaq sifatlari mavjud ekanligini bildirib turish uchun zarur deydi. Navoiy bularning har ikkalasi ham nobud bo‘lishini, Alloh esa esa hamon mavjudligini, Ishq uning o‘zi ekanligini, oshiq ham, sevilmoqqa loyiq ham Allohning o‘zi ekanligini ta’kidlaydi.

Navoiyning “Mehr va Suhayl” hikoyatida oddiy yigit qizning sarguzashtini aytib berishnigina emas, balki inson ishq orqali o‘zini tarbiyalab, Alloh ma’rifatini tanishi kerakligi kabi ulkan umuminsoniy g‘oyalarni ilgari suradi.

Hikoyatining leytmotivi bo‘lgan “Ilk sujet” [6.151-193] dan mohirona foydalandi. Odam Ato, Momohavvo va Shayton o‘rtasidagi azaliy kurash ilk syujetning asosini tashkil etadi. Odam Atoning jannatdan yerga haydalganidan keyingi AYRILIQ –HIJRON – VISOL jarayonlari bilan bog‘liq motivlari butun boshli badiiy adabiyot olamiga ta’sir ko‘rsatdi. Natijada adabiyotda uchlik obraz va timsollar shakllandi. Bular: oshiq, ma’shuq va raqib. Hikoyatdagi Suhayl – oshiq, Mehr – ma’shuq, Jobir – raqib sifatida

tasvirlanadi. Bu kabi tahlil va yondashuvlar hikoyatning zohiriy konsepsiyasini belgilasa, tasavvufona jihatdan esa qahramonlarning ruhiy jarayonlari va timsollardan anglashilgan majoziy ma'nolar belgilaydi.

Navoiy hikoyatda Mehrning ko'inishi va sifatlarini juda go'zal poetik bo'yoqlarda tasvirlaydi:

*Yuziga mehr banda-u oti Mehr,
Uyrulub mehridek boshig'a sipehr.
Bahrg'a noz ilachu ko'z solibon,
Dema ko'lok, bahr qo'zg'olibon.
Bu sifat mehri olamafruze,
Mehr yo'q, shu'lai jahon so'ze*

Mumtoz adabiyotda qo'llanadigan har bir timsollar o'zining tasavvufiy mohiyatiga ega. Har bir ijodkor o'zining badiiy saviyasi, tafakkur darajasidan kelib chiqib o'z ijodiy niyatini bildirishda ana shu tasavvufiy timsollardan o'rinni foydalanadi. Biz Navoiyni daho shoir darajasida deb bilamiz, haqiqatdan ham Navoiyning mahorati shundaki, u Olamni Allohning bir tajallisi deb qaraydi. Tabiatdagi har bir jarayonlarni ko'ngil va tuyg'ularida kechayotgan holatlar bilan birgalikda yuksak insonparvarlik mezonlari asosida tasvirlaydi. Navoiy Alloh ma'rifatining tub mohiyatni fano va baqolik orqali anglashga intiladi. Ana shu izlanishlar orqali u tabiatga yuzlanadi. Butun olamdagi har bir jarayonlarni badiiy asar olamiga olib kirib birgalikda tasavvufona yo'sinda talqin qiladi.

Tasavvufda yor, mahbuba deganda mashuqani, pirini va Allohni tushunamiz. Yor – ilohiy mohiyatni anglab borayotgan komil inson. Xususan, Navoiyning ushbu hikoyatidagi Mehr timsoli ham tasavvufiy mazmunga ega. Navoiy yuqoridagi baytlarda Mehrni Allohning bir yerdagi tajallisi sifatida ko'radi. Mehr "quyosh" degan ma'noni anglatadi. Odatda Quyosh sariq rangda bo'ladi. Ishq va hijron tushunchalari ham sariq rang bilan bog'liqdir. Demak, Mehr timsolidagi Navoiy ilohiy ishqni va u orqali Allohni jamolini yerdagi jilvalanishini tasvirlamoqda. Navoiy uni ta'riflar ekan, "yuzining mash'ali jahonni kuydirgudek, yorug' shu'lasi jonni kuydirgudek ekan. Mehr agar dengizga noz bilan boqsa, dengizdagi suvlar uning go'zalligidan to'fon bo'lib qo'zg'alar ekan" [1. 19-20] tasavvufda dengiz timsoli ilohiy olam cheksizligiga ishora hisoblanadi. Bu haqida Karomat Mullaxo'jayeva shunday yozadi: "Bahr – dengiz timsolidagi Haqning cheksiz sifat va zot maqomi ekanligi, butun ashyo va borliqlar bu so'ngsiz ummonning to'lqinlari – mavjlaridan iboratligidir. Demak dunyoda foniylikka ro'baro' keladigan barcha mavjud narsalar shu dengiz mavjlarining namoyishidir." [8. 154-155.]

Navoiy voqealar oqimini g'ozal tashbeh va timsollar berish bilan birga asardagi har bir timsolga tasavvufiy mazmun-mohiyat ham yuklaydi. Masalan, Mehr dengiz aylanish ishtiyoqida kemaga sayr qilish uchun chiqadi. Tasavvufda dengizdagi suv ma'rifat timsolidir. "Suvdan murod – ma'rifatdir"

deydi Sayyid Ja'far Sajjodiy. [4. 234-235] Suleyman Uldag' suv haqida o'zining "Tasavvuf terminlari" kitobida shunday ta'riflaydi: " Suv – ma'rifat, ilohiy fayz, vujud, zot." [3.11-12.] Agar dengiz ilohiy laduniy olamning kengligini va cheksizligini anglatga, undagi suv Allohni tanimoqlik va bilmoqlik ma'rifatini anglatadi. Kema ham tasavvufiy ma'no qirralariga ega. Sayrga chiqqan Mehr uchun kema kasrat olamidan tavhid olamiga yetkazuvchi vosita. "Kema sayri – so'fiyona talqinda kasrat manzilidan vahdat maqomiga yetishishdagi holat-kechinmalarning ifodasini anglatadi. Mavj –mutlaq borliqning koinot martabalarida paydo bo'lgan tajallilari: olam va odam mutlaq vujud – vahdat dengizining mavjlari sifatida talqin etiladi." [9.132-133]. Suhayl timsolida o'z nafsidan voz kechib Alloh ishqida kasrat olamidan kechib vahdat olamiga intilayotgan solih, komil insonni tasavvur etamiz. Umuman, Navoiyning barcha asarlarida komillik targ'ib qilinadi. Komillikka erishadigan har bir insonning, albatta, kasbi-hunari bo'lmog'i lozim. Xuddi Farhodni Navoiy komilligining yorqin belgisi sifatida hunari borligini ta'kidlaydi. Navoiy Suhaylni ham hunarda tengsiz ekanligiga alohida urg'u beradi:

*Borcha fazl-u hunarda yo'q misli,
Ko'zguga boqsa o'zi-o'q misli.
Hunar avji sori kelib anga mayl,
Yuzi andoqki mehr, oti Suhayl.*

Tasavvuf ilmining bir bo'lagi bo'lgan futuvvat hunar bilan chambarchas bog'liqdir. Navoiyning naznida hunar kamolotisiz, futuvvat bo'lmas, futuvvatsiz esa tavhid. Navoiy futuvvatli insonning bezaklaridan bir – bu hunar ekanligi barcha asarlarida alohida e'tibor sifatida talqin etadi.

Suhayl Mehrning ishq bilan yonayotgan oshiq timsolidir. U Mehrning ishqida uni ko'rish uchun dengiz safariga chiqadi. Yorning visolidan bebahra oshiqni bir qancha dengiz sinovlari kutib oladi. Bu xususida Mixail Baxtinning izlanishlari e'tirofqa loyiq. Olim qahramonning yor visolidan ayrilishi, qiyinchiliklari, dengiz safari, tush, bilib qolish, uchrashuv, hijron kabi bir qancha to'siqlarni yengib sinovlardan toblangan oshiq yana qayta visolga yetishini bayon etadi. [2.31-33]. Ushbu sinovlarda qahramon o'zidagi kamchiliklarni, nafs istaklarini yengib yana yor visoliga musharraf bo'ladi. Dengiz ilohiy olamning cheksizligini, undagi suv esa ma'rifat ma'nosida qo'llanishini inobatga olgan holda oshiq uchun dengiz va to'fon sinovli joy, ayni paytda Haqni tanish joyi hamdir. Oshiq ushbu sinovdan o'tib Alloh ma'rifatini anglash orqali yorga yuzlanadi. Shu o'rinda Navoiy Mehr timsoli orqali Allohni nazarda tutgan bo'lsa, Suhayl timsolida esa Haq visoliga tashna solih insonni nazarda tutadi.

Navoiy Suhayl timsoli orqali o'zining ishq va oshiqlik, oshiq va ma'shuqlik, pir va muridlik, vahdat va vujud g'oyalarini ilgari suradi. Hikoyatda insonning irodasi, mardligi, oliyjanobligini, himmatliligi madh etiladi.

Hikoyatdagi Mehr, Suhayl, No'monshoh, Navdarshoh kabi obrazlar o'zining insoniy fitrati va ma'naviy dunyosi, pok muhabbati bilan futuvvat g'oyalarini hayotiy a'moliga aylantirgan vafoli obrazlardir. Hikoyatning biror joyida futuvvat haqida to'xtalinmagan, lekin uning borligi qahramonlarning botiniy va zohiriy harakatlaridan, gap-so'zlaridan va hikoyatning tub mazmunidan anglashinib turadi. Pok ilohiy muhabbat sabab Suhayl Mehr ishqida turli xil sinovlarni boshdan kechiradi.

Jobir qanchalar zo'ravon bo'lmasin, u Mehr visolidan mahrum. Mehrning Jobir changalida omon qolishiga sabab uning qalbida futuvvatning borligidir. Mehr qalbidagi ilohiy futuvvat sabab himmat ko'rsatib Suhaylga yordam berdi. Bu futuvvat Mehrning qalbidagi sadoqat gulida aks etadi. Demak, futuvvat qarshisida har qanday zo'ravonlik o'jiz qoladi. Husayn Voiz Koshifiy futuvvat haqida to'xtalib shunday deydi: "futuvvat insoniy fitrat nuri zuhrining nafsoniy belgilar zulmatiga qarshi qo'yilishi, (shu zulmatni yorib o'tishdan iborat." [5. 14-15].

Suhayl Jobir bilan olishuvda Jobirga qarata shunday deydi:

*Dedikim: "Pahlavonliq ermas ul,
Kim kishi makr birla urg'ay yo'l".
Teshib el kemasin hiyla bila,
G'arq etib suvg'a bu vasila bila.
Qolmag'an chag'da kimsaning joni,
To'tubon band aylagay oni.*

Ushbu tortishuvlardan so'ng, Suxayl va Jobirning ma'naviy qiyofalari ochiladi. Suhayl Jobirning qilgan nomardligi itdan ham battar ekanligini, bu nainki yigitlarga xos bo'lgan fatiylik, javonmardlik sifatlariga, balki insoniylik mezonlariga ham, umuman, to'g'ri kelmasligini aytib shunday deydi:

*Sen agar zohir etding itlikni,
Men sanga ko'rguzay yig'itlikni.*

Husayn Bayqaro saroyida Alisher Navoiyni ko'rolmaydigan fisq-u fasodga to'la odamlar bor edi. Ular Navoiyni Husayn Bayqaroga yomon ko'rsatish uchun bir qancha yomon ishlar qilib Navoiyga nisbatan nomardliklar qilishgan. Navoiy mana shunday kimsalarni adolatli, insofli, diyonat bo'lishini ushbu hikoyatida targ'ib etadi. Hikoyat orqali o'zi yashab turgan jamiyatdagi odamlarni mardlikka, halollikka chaqiradi. Tom ma'noda Navoiy o'zing jami asarlarida insonlarni oliyjanob, saxovatpesha, himmatli, muruvvatli va futuvvatli bo'lishga da'vat etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Алишер Навоий. Сабаи сайёр. Нашрга тайёрловчи: С.Ҳасанов. Тошкент. Ғофур Ғулом номидаги нашриёт матбаа бирлашаси. 1991.
2. Бахтин М. Романда замон ва хронотоп шакллари. Тарихий поэтикадан очерклар. -Т.: Akademnashr, 2015
3. Suleman Uldag'. Tasavvuf terimlari sozlugu. Istanbul, 1995. S.11.
4. Сажжодий Саййид Жаъфар. Фарҳанги истилоҳот ва таъбироти ирфони. –Техрон, 1370 ҳижр. –С.1.
5. Ҳусайн Воиз Кошифий. Футувватномаи султоний ёхуд жавонмардлик тариқати (Таржимон: Н.Комилов). – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти, 2011.
6. Жўрақулов У. Назарий поэтика масалалари.-Т., 2015, 151-193-бет, Ишқ қисмати шу азал-абад / Тафаккур журнали, 2014, 3-сон, 54-61-бет.
7. Комилов Н. Маънолар оламига сафар. – Тошкент: TAMADDUN, 2012.
8. Муллаҳўжаева К. Алишер Навоий ғазалётида тасаввуфий тимсол ва бадий санъатлар уйғунлиги. Тошкент. Академнашр. 2019. 154-б.

НОМУСГА ТЕГИШ ЖИНОЯТЛАРИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ЮЗЛАШТИРИШ ТЕРГОВ ҲАРАКАТИНИ ЎТКАЗИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Хушвақтова Нодира Акрамовна

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Тергов фаолияти
кафедраси доценти майор*

Ғуломов Бунёд Олмасович

*Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Тергов фаолияти 3-ўқув
курси 323-гуруҳ курсанти*

Аннотация: *Мазкур мақолада номусга тегиш жиноятларида юзлаштириш тергов ҳаракатини ўзига ҳос хусусиятлари кўриб чиқилади. Шунингдек, суриштирувчи ёки терговчи юзлаштириш тергов ҳаракатини ўтказишдан аввал тайёргарлик босқичида эътибор қаратиш лозим бўлган жиҳатлар ёритилган.*

Калит сўзлар: *Номусга тегиш, юзлаштириш, тайёргарлик кўриш, ташкилий жиҳат, тактик жиҳат.*

Номусга тегиш жиноятларни сифатли, тўлиқ ва ҳар томонлама тергов қилиш орқали айбдорларни фош этиш, шунингдек, тергов қилишда ўтказиладиган тергов ҳаракатларининг натижаси самарали бўлишида юзлаштириш тергов ҳаракатини ўрни беқиёс саналади. Юзлаштириш илгари сўроқ қилинган икки шахс кўрсатувлари ўртасида жиддий қарама-қаршиликлар бўлганда бу қарама-қаршиликларнинг сабабини аниқлаш учун ўтказилади [1].

Юзлаштириш -бу жиноят иши бўйича тўғри қарор қабул қилиш учун аҳамиятли бўлган ишнинг ҳолатлари тўғрисида кўрсатувларни олиш ва мустаҳкамлаш мақсадида ўтказиладиган сўров ва текшириш операциялари мажмуаси бўлган сўроқнинг бир тури бўлиб, процессуал-тактик ва психологик жиҳатдан мураккаб тергов ҳаракати ҳисобланади.

Юзлаштириш натижалари бўйича суриштирувчи ёки терговчи ишнинг ҳақиқий ҳолатларини аниқлайди, шунингдек, илгари сўроқ қилинган шахсларнинг кўрсатмаларидаги жиддий зиддиятларни бартараф этади. Бунда суриштирувчи ёки терговчи навбатма-навбат бир хил ҳолатлар (фактлар, ҳодисалар) тўғрисида аввал сўроқ қилинган икки шахсга саволлар беради [2], сўроқ қилинувчидан олинган маълумотларни текширади ва таққослайди, баҳсли фактлар ва ҳодисаларга мувофиқ ҳақиқатни аниқлайди [3].

Ўрганилаётган жиноят тури яъни номусга тегиш бўйича юзлаштириш гумон қилинувчи ва айбланувчилар ва жабрланувчилар ўртасида ўтказиш қатор қийинчиликлар туғдиради ва кўрсатув беришдан бош тортиш ҳолатлари келиб чиқади. Ушбу масалада А.Р.Белкин кўрсатув беришдан бош тортиш ёки сўроқ давомида айрим саволларга жавоб бермаган процесс иштирокчиси билан юзлаштириш тергов ҳаракатини ўтказиш муаммоли масала эканлигини таъкидлаб,

қонунчиликда бундай ҳолатлар ҳам юзлаштириш тергов ҳаракатини ўтказишга асос бўлиши белгилаб қўйилиши зарурлигини баён этган [4].

Р.С.Яновский эса кўрсатув беришдан бош тортиш ҳуқуқи гумон қилинувчи ва айбланувчи тегишли бўлганлиги боис улар иштирокида ўтказиладиган юзлаштириш фақат ушбу иштирокчиларнинг илтимосига кўра ўтказилиши бўйича қонунчиликка ўзгартириш киритиш лозимлигини билдирган [5].

Биз юқоридаги муаммоли ҳолатда А.Р.Белкинни фикрларига қўшила олмаймиз, чунки суриштирувчи ёки терговчи томонидан кўрсатув бермаслик ҳуқуқи мавжуд бўлган гумон қилинувчи ёки айбланувчини процессуал қонун кучи ёрдамида юзлаштиришга мажбур қилиш ўта мантиқсизлик саналади. Ҳатто бу амалга ошган тақдирда ҳам юзлаштиришдан кўзланган мақсадга етиб бўлмайди.

Р.С.Яновскийни фикрига келсак, уни фикрларига қисман қўшила оламиз. Фикримизча, юзлаштириш гумон қилинувчи ёки айбланувчининг илтимосига биноан эмас, балки уларни розилиқларига асосан суриштирувчи ёки терговчининг иродаси билан ўтказилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Бу ҳолат айниқса номусга тегиш жиноятларида ўз самарасини беради.

Бошқа жиноят турларига нисбатан номусга тегиш жиноятларида юзлаштириш суриштирувчи ва терговчидан кучли профессионаликни талаб қилади. Амалда суриштирувчи ёки терговчи ўзининг тажрибасизлиги ёки ўзига ишончи туфайли юзлаштириш давомида тактик жиҳатдан амал қилиниши лозим бўлган қоидалар ва тавсияларни эътиборсиз қолдириб, муайян жиноят иши бўйича тергов натижасини асоссиз хавф остида қолдириши мумкин. А.А.Степановни таъбири билан айтганда, терговчи зиммасига ҳам қийин ва муҳим рол юкланади, у нафақат баённомада юзма-юзликнинг асосий мазмунини холисона акс эттиришга, балки жиноятни фош этишнинг ташкилотчиси сифатида, ҳақиқат тантанаси учун уни профессионал тарзда тайёрлаш ва ўтказишга мажбурдир [6].

Фикримизча, суриштирувчи ёки терговчи ногмусга тегиш жиноятларида юзлаштириш тергов ҳаракатини ўтказишдан аввал пухта тайёргарлик кўриши лозим. Биз олимларнинг бу борадаги фикр-мулоҳазалари таҳлили ва суд-тергов амалиётидан келиб чиққан ҳолда, суриштирувчи ёки терговчининг юзлаштириш тергов ҳаракатини ўтказишдан олдинги тайёргарлик босқичини ташкилий ва тактик жиҳатлари билан фарқлаш лозимлигини таклиф этамиз. Назаримизда ташкилий жиҳатдан суриштирувчи ёки терговчи тайёргарлик кўриш жараёнида қуйидаги масалаларни ҳал қилиши лозим:

-тергов ҳаракати ўтказилиши лозим бўлган жойни белгилайди (хизмат хонаси, ЖИЭМ, ВУТХ ва бошқа жойлар) ва мазкур жойда тергов ҳаракати ўтказилиши жараёнида юзлаштирилиши лозим бўлган шахслар ўзаро бир-бирларига тан жароҳати етказишлари ёки бошқа салбий ҳолатлар юз беришини олдини олиш чораларини кўради.

Юзлаштириш иштирокчилари яқинида турли тиғли канцелярия ва офис жиҳозлари, учли ва тан жароҳати етказиш мумкин бўлган нарсаларни мавжуд бўлмаслигини таъминлайди; тергов ҳаракати ўтказилишини видео ва фототасвирга олинишини таъминлаш учун эксперт-криминалистни тергов ҳаракати жараёнида иштирок этишини ташкиллаштиради. Агар эксперт-криминалист талаб этилмаса, ўзида мавжуд бўлган видео ва фототасвирга олишга мўлжалланган техник жиҳозларни созлигини текширади;

-агар юзлаштирилиши лозим бўлган шахслардан бири ёки ҳар иккиси қамоқда сақланаётган жойдан олиб келиниши лозим бўлса, уни тергов органига келтириш, тергов ҳаракати жараёнида уни қочиб кетиши ва бошқа иштирокчиларни хавфсизлигини таъминлаш чораларини, шунингдек, тергов ҳаракати жараёнида бевосита тезкор ходим ва конвой хизмати ходимлари иштирок этишини таъминлаш чораларини кўради;

-тергов ҳаракати янада самарали ўтказилишини таъминлаш мақсадида юзлаштирилиши лозим бўлган шахсларни айна бир вақтда тергов органига келиши ва тергов ҳаракати ўтказилишидан олдин бир-бирларини кўриб, ўзаро суҳбат қуришларини олдини олиш чорасини кўради. Тактик жиҳатдан суриштирувчи ёки терговчи тайёргарлик кўриш жараёнида қуйидаги масалаларни ҳал қилиши лозим:-тергов ҳаракати натижаси “акс таъсир” беришини олдини олиш учун жиноят ишидаги далиллар тўғри кўрсатув бераётганидан далолат бериб турган юзлаштирилувчи шахсни ушбу тергов ҳаракатига тайёр эканлигига тўлиқ ишонч ҳосил қилади;

-жиноят ишидаги далиллар тўғри кўрсатув бераётганидан далолат бериб турган юзлаштирилувчи шахсни тергов ҳаракати ўтказишдан муайян муддат (юзлаштириш ўтказувчи ва юзлаштирилувчи шахсни имкониятидан келиб чиқиб белгиланади) олдин кўрқиши, уялиши ва бошқа салбий ҳолатларни енгишига кўмаклашиш учун психологик жиҳатдан тайёрлаш;

-агар тергов ҳаракати жараёнида ҳимоячи иштирок этадиган бўлса, уни тергов ҳаракати ўтказилаётган вақтда ҳимояси остидаги шахсга бевосита ёки билвосита таъсир ўтказишини, яъни фикрлари, кўрсатувлари ва саволга бераётган жавобларини кўзлари, оғзи ёки қўл ҳаракатлари ёхуд стол остида билдирмасдан оёғи ёрдамида бошқаришини ва назорат қилишини олдини олиш чораларини кўриб, ёнма-ён ёки юзма-юз ўтирмаслигини таъминлаш; -жиноят ишини тергов қилишда аниқланган ҳолатларнинг мантиғидан келиб чиқиб, тергов ҳаракатини айнан қайси юзлаштирилувчи шахсни кўрсатуви билан бошлашни ойдинлаштириш;

-юзлаштириш иштирокчиларининг шахсиятини максимал даражада ўрганиш;

-юзлаштирув мазмунини олдинги терговда гувоҳ, жабрланувчи била туриб ёлғон кўрсатма берган ҳолатлар билан боғлиқ бўлган қисмларга (эпизодларга) бўлиш;

-тергов ҳаракати иштирокчиларининг руҳиятидан келиб чиқиб хатти-ҳаракатларини олдиндан англаган ҳолда, суриштирувчи ва терговчининг потенциал тарафдорини "алоҳида ажратиб кўрсатиш" ва унинг фаол иштирокида тактикани қўллаш "сценарийси" ни ишлаб чиқиш;

-тергов ҳаракати жараёнида кимга қандай савол бериш лозимлигини белгилаб, саволларни тузиб чиқиш.

Тактик жиҳатдан олдинги терговда номусга тегиш жинояти бўйича била туриб ёлғон кўрсатма берганлиги тўғрисида сўроқ пайтида тўғри маълумот берган гувоҳ ёки жабрланувчи юзлаштиришда иштирок этишдан бош тортса ёки ўз кўрсатмасини такрорлай олмаслигини билдирса, уни ўтказмаслик лозим.

Суриштирувчи ёки терговчи томонидан юзлаштириш вақтида кўрсатув бериш имконияти дастлаб қайси иштирокчига берилиши масаласини ойдинлаштириб олиш жуда муҳим саналади. Ушбу масала бўйича М.Ҳ.Рустамбоев ва А.Норбоевлар дастлаб терговчининг фикрига кўра ҳаққоний кўрсатув бераётган шахсга кўрсатув бериш имкониятини бериш лозимлигини таъкидлашган [7]. Т.Б.Маматқулов, Ш.Х.Хасанов [8] ва К.А.Соловьевлар [9] ҳам ушбу фикрни қўллаб-қувватлашган.

Биз номусга тегиш жиноятлари бўйича М.Ҳ.Рустамбоев ва юқоридаги бошқа олимларнинг юзлаштириш давомида дастлаб ҳаққоний кўрсатув бераётган шахсга кўрсатув бериш имкониятини бериш лозимлиги ҳақидаги фикр-мулоҳазаларини қўллаб-қувватламаймиз. Назаримизда, юзлаштириш давомида дастлаб ҳаққоний кўрсатув бераётган шахсга эмас, балки била туриб ёлғон кўрсатув берган шахсга кўрсатув бериш имкониятини бериш лозим бўлади. Чунки юзлаштириш жараёнида дастлаб ҳаққоний кўрсатув бераётган шахсга кўрсатув бериш имкониятини берсак, ушбу кўрсатувларни эшитган била туриб ёлғон кўрсатув берган шахс шуурида ушбу кўрсатувларни анализ ва синтез қилгани ҳолда, ўзига кўрсатув бериш имконияти берилгунга қадар терговни чалғитишга сабаб бўладиган ёлғон маълумотларни кўрсатиб ўтишига имкон берган бўламиз.

Хулоса қилиб айтганда, мазкур таклиф ва тавсияларимиз суд-тергов органлари амалиётида номусга тегиш билан боғлиқ жиноятлар бўйича юзлаштириш тергов ҳаракатларини тўғри ташкил этилишига, шу орқали жиноятни сифатли, тўлиқ ва ҳар томонлама тергов қилиш асосида айбдорларни фош этишга, ўз навбатида, айбсиз шахсларни жиноий жавобгарликка тортилиши ва аксинча, айбдор шахсларни жиноий таъқибдан қутулиб қолишини олдини олишга хизмат қилади.

REFERENCES:

1.Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси// <https://lex.uz/docs/111460> (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 12.12.2022 й).

2.Шестеров, А.Г. Психология допроса свидетелей и потерпевших / А.Г.Шестеров. –Ташкент, 1974. –256 с.

3.Селиванов, Н.А. Руководство для следователей / Н.А. Селиванов. –Москва., 1970. –456 с. <https://www.libex.ru/detail/book456011.html> (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 15.12.2022 й).

4.Белкин А.Р. Процессуальные проблемы очной ставки // Юридическая наука и правоохранительная практика, 2015, No 3 (33), С. 99-100 с.

5.Яновский Р.С. К вопросу об эффективности производства очной ставки в уголовном судопроизводстве // <https://cyberleninka.ru/viewer> (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 15.12.2022 й).

6.Степанов А.А. Тактика допроса и очной ставки / Настольная книга следователя //Рук авт. кол. Н.П. Дудин, отв. Ред. О.Н. Коршунова, В.С. Шадрин. –Спб.: «Юридический центр Пресс», 2008. –С. 346-348.

7.Рустамбоев М.Ҳ., Норбоев А. Криминалистика (схемалар): Ўқув қўлланма. Т. 2002. Б. 60.

8.Маматкулов Т. Б., Хасанов Ш. Х. Криминалистика: Чизмалар альбоми.–Т., 2005. –Б. 88.9.Соловьев К. А. Тактические приемы проведения очной ставки <https://https://cyberleninka.ru/viewer> (Электрон манбага мурожаат қилинган сана: 18.12.2022 й).

OYBEKNING “NAVOIY” ROMANIDA HIKMATLI SO‘ZLARNING BERILISHI

Bolibekov Alisher Abdusalomovich

Guliston davlat pedagogika instituti dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Muso Toshmuhammad o‘g‘li Oybekning “Navoiy” romanida berilgan hikmatli so‘z, ya‘ni aforizmlarga alohida e‘tibor qaratiladi. Tadqiqotning maqsadi “Navoiy” romanini tahlil qilish asosida unda berilgan hikmatli so‘zlarning o‘ziga xos xususiyatlarini tadqiq etishdan iborat.*

Kalit so‘zlar: *“Navoiy” romani, maqol, matal, ibora, hikmatli so‘z, aforizm, xalq maqollari, lingvistik birliklar, paremiologik birliklar.*

Ijodkorlar mahoratini belgilash uning til unsurlaridan foydalanish borasidagi mahorati bilan ham bevosita bog‘liq. Har bir yozuvchi yoki shoir tildan o‘ziga xos shaklda foydalanadi va o‘ziga xos uslubini namoyon qiladi. Ana shunday mohir ijodkorlardan biri Muso Toshmuhammad o‘g‘li Oybekdir. Iste‘dodli yizuvchi o‘zining “Navoiy” romanida, asosan, ulug‘ mutafakkir shoir Alisher Navoiy siymosini gavdalandirishga, uning zohiriy va botiniy dunyosini yoritib berishga bel bog‘lagan. Shu sababli ham asarda Navoiyga xos bo‘lgan insoniy fazilatlar ilm olish, to‘g‘riso‘zlik, ezgulik, adolat, haqiqat, hamjihatlik, oliyanoblik, mehr-oqibat, yaxshilik va boshqa ko‘plab mavzularga oid hikmatli so‘zlar o‘rin egallagan.

Oybek “Navoiy” romanida turli mavzulardagi hikmatli so‘zlardan o‘rinli foydalanadi. Navoiy siymosini yaratishda hikmatli so‘zlar, aforizmlardan foydalanish o‘z samarasini bergan. Alisher Navoiy nutqida hikmatli so‘zlar, aforizmlarning faol qo‘llanilishini tabiiy hol deb tushunmog‘imiz lozim.

Biz romanda qo‘llangan hikmatli so‘zlar, aforizmlarni mavzular bo‘yicha guruhlashga harakat qildik. Shu yo‘ldan borilganda tahlil to‘g‘ri amalga oshirilgan bo‘ladi.

Hikmatli so‘z aniq va ixcham shaklli, chuqur mazmunli, muallifi aniq gap. *Oz demak hikmatga bois, oz yemak sihatga bois.* Alisher Navoiy. [2,144-b]

Romanda Navoiy obrazini yaratishda yozuvchi shoir nutqida juda ko‘plab hikmatli so‘zlarni qo‘llaydi. Bizga ma‘lumki, Alisher Navoiyning hikmatli so‘zlari xalq orasida ma‘lum va mashhur. Oybek asarning bosh qahramoni obrazini yaratishda hikmatli so‘zlardan samarali va barakali foydalanadi. Masalan, “Navoiy” romanida *Har bir harakatda muvozanat va me‘yor zarur; Haqgo‘ylik ulug‘ fazilatdir; Mehr-u muhabbatni idrok etmoqdan o‘jiz farzandning bo‘yniga tayoq urmoq otaning vazifasi; Bir soat tafakkur bir yillik toatdan afzal; Haqiqat hamisha ustun, u hamisha g‘olib chiqur* kabi hikmatli so‘zlarning qo‘llanishi, birinchidan, yozuvchining mahoratidan darak bersa,

ikkinchidan, Navoiydek daho shoir obrazini yaratishda uzukka ko'z qo'ygandek beriladi.

Asardagi hikmatli so'zlar 30 dan ortiqni tashkil etib, ularni mavzuiy guruhlariga ajratib, unga asardan misollar keltirishni joiz deb topdik.

Ilm va hunar o'rganish mavzusidagi hikmatli so'zlar. Alisher Navoiy nutqida ilm va hunar mavzusidagi hikmatli so'zlar, aforizmlar ko'p uchraydi. Himmat va g'ayratni aslo qo'ldan bermang, – dedi Navoiy suyunib. – El, ulus sizdek zotlarga g'oyat muhtojdir. *Ilm daraxtini yaxshi parvarish etib, yurt tuprog'iga chuqur tomir yoydirmog'imiz va undan mo'l hosil olmog'imiz kerak.* Mana endi oshino bo'ldik. Umid qilamenki, bizni hamisha yo'qlab turursiz. Ittifothingiz uchun qalbindan tashakkur etamen, – dedi Sultonmurod titroq ovoz bilan, – sizning ma'rifat daryongizdan bahramand bo'lmoq qadar ulug' saodatni tasavvur etmoq imkonsizdir.[1,39-b]

Yolg'iz aytar so'zim shuki vazifangizga tamom ixlos bilan kirishkaysiz, shogirdlaringizning ko'ngliga ma'rifat ishqini solg'aysiz, mol-davlat uchun ilmingizni sotmangiz. Inson uchun ko'ngilning sofliqi, boyligi kerak. *Gulning to'ni qirq parcha bo'lsa ham, u guldird!* Ilmni xalqqa beringiz tatabbu va tafakkur bilan ilmni kengaytirmoqqa harakat qilingiz! *Ilm ko'mig'liq xazina emas, jonli daraxtdir, o'smog'i, gullamog'i meva bermog'i kerak!* – Bu kamina ham yolg'iz shu orzular bilan yashaydi, – dedi Sultonmurod hayajonlanib.[1,156-b]

Yaxshilik haqidagi hikmatli so'zlar. Navoiy ukasiga ma'nodor tikildi. – *Yaxshilik bilan nom qoldirmoqning o'zi ulug' mukofotdir,* – dedi u keskin ravishda, himmatingiz samosini hargiz bulut qoplamasin, inim.[1,46-b]

Insonni ulug'lash haqidagi hikmatli so'zlar. Xurosonda bir davr yaratmoq lozimki, – dedi Navoiy shavqlanib, – o'zga xalqlar ibrat ola bilsinlar... Tokaygacha insonlar vahshat sahrosida qolurlar! *Inson barcha mahluqotning tojidir.* U sharaflig, sof, go'zal yashamog'i kerak. Davlat arboblari aql va adolatni shior qilsalar, xalqni parvarish etsalar, hayotning zangini oltinga aylantirmoq mumkin.[1,48-b]

Xalqning qudrati haqidagi hikmatli so'zlar. Shoho, xalqning molini, jonini bo'rilar ixtiyoriga topshirilsa, ular bu qonxo'r maxluqlar dastidan fig'on ko'tarsa, ularga quloq solmaslik adl-insofdan emas. Tahdid-siyosat emas, mehribonlik darkor. Xalq bilan bo'lgusi muomalada qilichga emas, adl kuchiga suyanmoq, xalqni jabr-zulmdan qutqarmoq lozim. Zero, *xalq shunday bir daryoyi azimki, u toshsa, uning mavjidan na shohning qasri, na darveshning kulbasi qolur, u shunday bir o'tki, uning bir uchquni tutashsa, na xashakni qo'yar, na falakni...* Bas, yaxshilik qilmoq kerak: elning, yurtning baxti barqaror bo'lsa, saltanat ham bexatar bo'lur[1,91-b]

Haqiqat haqidagi hikmatli so'zlar. Masala adolat va haqiqat masalasidir, - javob berdi Navoiy o'zini tutishga tirishib, – haqiqat olomon tarafidadir. *Haq so'zni aytgan og'izlarni tosh bilan qonatmoq emas, haqiqat*

tamalini qulatmoqqa ko'tarilgan qo'llarni kesmoq zarur. Zakot yig'moq davlat ishidir, lekin bir necha badnafs, chirkin maxluqlar uchun boylik manbai emas! [1,89-b]

Mardlik haqidagi hikmatli so'zlar. – Ota-bobolarim, – dedi u shavqlanib, – She'r va musiqiy bilan qilich va yoyni g'oyat go'zal jo'r qilganlar. Men ham bu yo'lni tanladim. Ajabo, mumkin emasmi? – Nega mumkin bo'lmasin? – dedi Navoiy jiddiy tikilib. – *Jang maydoni yigitlarga husn bag'ishlaydi.* Yigit uchun mardlik, qahramonlikdan o'zga ulug'roq, oliyroq bir fazilat bormi? Yurt va davlat uchun o't va suv kechib, zafar bayroqlarimizni quyosh bayrog'i kabi baland ko'taruvchi oliyjanob bahodirlar kerak.[1,178-b]

Adolat haqidagi hikmatli so'zlar. *Haq har vaqt o'z yerida qaror topur.* Siz bo'lmasangiz, jannat ham zeriktiradi. Do'stlardan paydar-pay maktub olmoqdamen. “Yetim Hirotda g'arib yashaymiz!” Shunga chidamaymenki, – dedi Haydar ovozini balandlatib, – Iskandar Zulqarnaynning zamonidan boshlab hech kim siz qadar bezamagan bu shahri azim bukun do'stlarimiz uchun do'zaxga, bir guruh makkor xoinlar uchun jannatga aylandi! *Haq har vaqt o'z yerida qaror topur,* – dedi Navoiy ishdan qo'l uzmasdan, – modomiki taqdir quyuni bizni bu yerlarga keltirib tashlabdi, bas, sabr-bardosh lozim. Vatanning noobod viloyatini mohir bog'bon kabi mehnat va hafsala bilan gullatmo'g'imiz kerak.[1,298-b]

Komillik haqidagi hikmatli so'zlar. Jomiy mehmonni yumshoq po'stakka o'tqazdi. O'zi avvalgi o'ringa, kitoblar orasiga o'tirdi. – Janoblarini ko'rmoqqa bu kun ko'ngil filhaqiqat mushtoq edi, – dedi chol qisqagina oq soqolini silab qo'yib. – Mening ko'nglim har soat bu maskanga tolpinadi. Ne qilaylikki, mashaqqatlardan qutilmoqqa imkon yo'q, – dedi Navoiy. – Uzringizni tangri ham qabul qilur, nainki biz kabi zarrai xok! *Elga xolisanlillo xizmat qilmoq inson komilning ishidir.* Bu nav zahmat-mashaqqatlar aslida farog'atdir.[1,185-b]

Hayot va umr haqidagi hikmatli so'zlar. Tirikmiz – farqimiz bor, men qul, sen ulug' poyali ozod yigit. Ammo yer qo'ynida ikkimiz yon-yonga yoturmiz... *Shohning ham, qulning ham so'ng yo'li – bir!* Nurbobo alamdand, mehnatdan qovjiragan burushuq yuzida yumalagan ko'z yoshlarini eski choponning etagi bilan artib, o'z ishiga, yosh mevali og'ochlarning tagini chopishga kirishdi.[1,193-b]

Xalqparvarlik haqidagi hikmatli so'zlar. Podshohning zaifliklaridan, Majdiddin va beklarning, saroy doiralarining Navoiyga qarshi tuhmat va ig'volaridan yaxshi xabardor bo'lgan Jomiy, bu ahvoldan chuqur mutaassir bo'lar, ulug' shoir va nodir insonning pok vijdoniga tosh otgan jirkanch qo'llardan nafratlanar edi. Biroq xalq va davlat manfaatlari uchun, qo'pol kuchlarni, zulm va jabrni tizginlash uchun Navoiyning iqtidoriga, yorqin

zakosiga, u boshlagan ishning chuqur ma'nosiga ishonar, shuning uchun davlat ishlaridan Navoiyning butunlay etak silkish orzusini maqul ko'rmay edi.

- *Raiyatning baxt va saodatiga xizmat qilmoq – xudo yo'liga xizmat bilan barobardir*, – dedi Jomiy yana har vaqtdagi ishonch bilan.[1,234-b]

Yaxshilik va yomonlik haqidagi hikmatli so'zlar. Zayniddin, To'g'onbek qoshiga borib, uni insofqa chaqirishga do'stini qistadi. Sultonmurod bu taklifni eshitgusi kelmadi... U vaqtlar rasvo, razil bir qochqin edi. Endi qara! – Sultonmurod ko'zlarini ko'kka ma'nodor tikdi. Bilasenmi, Navoiyning bir yaxshi bayti bor, ma'nosi shunday: *“Yomonlardan yaxshilik kutmoq, hayvon shohida gul unmagini orzu qilmoq bilan barobardir!”* Zayniddin ortiq qistamadi. Hirotning yuqori doiralarga yaqin bo'lgan ba'zi tanishlari bilan uchrashmoq uchun ketdi.

Baxt haqidagi hikmatli so'zlar. Men hozir o'zgalarning baxti va sevgisi uchun g'amxo'rlik qilurmen. *Kishilarni baxtli ko'rmakning o'zi ham baxtdir.* To'g'onbek yostiqaqqa yonboshlab, oltin halli shipga qaradi. Aloiddin Mashhadiy, Mavlono Shahobiddindan o'zga mansabdor To'g'onbekning olimga aytgan so'zlaridan o'ng'aysizlanib, yerga qarashdi.[1,270-b]

Xazina va davlat haqidagi hikmatli so'zlar. Baland himmatli, bahodir beklaringiz, oliyanob, vazifashunos mulozimlaringiz bo'lgani kabi, davlat daraxtining gullarini balo quyunidek sovurmoqchi bo'lgan maxluqlar ham yo'q emas. Ularning har biri shaharlarga, viloyatlarga ko'z tikur, dillari elga sadoqat, muhabbat bilan emas, oltin-kumush dardi bilan og'rikan. Kiyimlari, idish-tovoqlari oltin-kumush bo'lishiga qanoat qilmaydilar; etiklarining nag'ali ham oltindan bo'lsa!.. *Xazina davlat uchun, badandagi qon kabi, zarurdir.* Ammo bir yoqdan to'plamoq, ikkinchi yoqdan sovurmoq bilan xazina tuzib bo'lmas. Hotamtoylikni bilib qilmoq lozim. *Yomg'irni qurib qaqshagan bog'ga emas, eltib tog'ga quygan bulutni saxiy deyilmas.* Dastavval xazinani el manfaati uchun to'kmak kerak... O'zga choralar bilan xazina boyitmoq oqilona harakat emasligi har kim uchun ravshan.[1,288-b]

“Navoiy” romanida yana ko'plab mavzulardagi hikmatli so'zlarni uchratishimiz mumkin. Birgana bosh qahramon – yetuk shoir, buyuk iste'dod sohibi Navoiyning aytgan har bir so'zi biz uchun hikmatdir. *Chaqmoq qancha balandda chaqmasin, egri bo'lgani uchun, albatta, yerning qa'riga borur. Shamki, to'g'ri, adildir – kuysa ham boshdan oyoq nur bo'lib kuyur.*

Xalqning jonli so'zlashuv tiliga, maqollarga yaqin hikmatli so'zlar ham ko'p uchraydi. Ba'zi hikmatli so'zlar shaklan quyma holga kelib, ommaviy qo'llanishga o'tgach, maqolga aylanib qoladi. Masalan, Bilmaganin so'rab o'rgangan olim, Orlanib so'ramagan o'ziga zolim. ([Alisher Navoiy](#))[3]

Bunday hikmatli so'zlar biz o'rganayotgan asarda ham ko'plab topiladi: *Vaqtida ogohlantirmoq do'stlarning ishi. Odamni ishi tanitadi. Bo'zchining hunari to'qigan bo'zidan ko'rinadi. Til zindonga sudraydi, xat dorga eltadi.*

Ezgulikning kechi yo‘q. “Bir soat tafakkur bir yillik toatdan afzal!” Sahroning bag‘ri yomg‘irga tashna. Xiyonatkorlar chuqurlariga o‘zlari yiqilurlar (Birovga chox qazisang, o‘zing yiqilasan), usta bo‘lsang, ofat daryosida suzib, sohilga salomat yetarsen, bo‘lmasa, qa‘riga botarsen. Haqiqat hamisha ustun, u hamisha g‘olib chiqur. Oybek o‘z asarlarida hikmatli so‘zlarning zamonaviy namunalarini yaratib, o‘zbek adabiy tilining rivojiga samarali hissa qo‘shgan mahoratli yozuvchidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Muso Toshmuhammad o‘g‘li Oybek. “Navoiy” (tarixiy roman). Toshkent: Navro‘z, 2019.
2. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. – Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” davlat ilmiy nashriyoti, 2002. – B. 144.
3. "Hikmatli so‘zlar" [O‘zME](#). [H-harfi](#) Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ЧЕЛОВЕКА В ТВОРЧЕСТВЕ ЗУЛЬФИИ

Орингалиева Нуржайна Оразгалиевна

*г. Нукус, Республика Каракалпакстан Ученик 11 класса 37
общеобразовательной школы*

Аннотация: *В данной статье представлена информация о поэзии поэтессы Зульфийи. Анализируется тематика и образный мир стихотворений поэтессы Зульфийи. Также посредством анализа ее стихотворений выясняется способность поэтессы Зульфийи к созданию поэтического образа. Анализ стихов Зульфийи показывает, что универсальные мысли и чувства определяют дух и тон, содержание и направленность, кульминацию, цели, идеи и идеалы его стихов. В этом смысле фактором, обеспечивающим теплоту творчества Зульфийи, является ее восторженный и деятельный гуманизм, поэтический образ, мир прекрасных чувств.*

Ключевые слова: *творчество, произведение, образ, символ, природа, пейзаж, переживание, любовь, бытие, образ.*

Творчество Зульфийи, созданные им поэтические произведения имеют особое значение в современной узбекской поэзии. В творчестве поэтессы Зульфийи глубоко освещены многие аспекты женской темы, похвальны подлинное художественное исследование мотивов любви и эмиграции, весьма впечатляющее прославление идей мира и дружбы народов. Известно, что в произведениях, созданных Зульфийей, укрепились принципы реалистических образов и расширился мир поэтических образов. Одной из актуальных проблем узбекского литературоведения является изучение неповторимого, неповторимого художественного мира художника, и углубленное изучение этого вопроса служит выявлению индивидуального мастерства писателя и определению его места в развитии нашего литература. Серьезное изучение поэтического образа мыслей Зульфийи, характера образа и образности в ее произведениях, более полное раскрытие ее характера позволит понять сущность большого цикла произведений узбекской поэзии.

Судьба узбекской женщины занимает важное место в творчестве Зульфийи, большое значение имеет ее активная роль в жизни страны. Поэзия Зульфийи наполнена страстной любовью к природе и человечеству, ее неотъемлемой части и высшей вершине. В его стихах природа воплощается в светлых красках, ярких красках и символах.

Артистически исследуя определенный аспект прекрасной жизни, поэтесса сосредотачивается на выражении конфликтов и переживаний в человеческом сердце. Он художественно исследует духовный мир человека в различных ситуациях, стремясь тем самым повысить его чувство творчества, творчества и ответственности за все события, которые происходили и происходят в бытии. В этих аспектах поэтесса Зульфия Хамид Олимжон ассимилирует некоторые поэтические выражения в сторону лирических образов:

Ночь молчит: много красивых ночей,
Вы посмотрите на него и будете счастливы.
Горит цветок, улыбается бутон,
Ветер воет.

Лирика Зульфийи, исполненная с благородством, отвагой, подлинной национальной гордостью, искренними чувствами и уважением к природе и людям, сочными красками и неожиданными новыми символами потрясает сердце читателя и укрепляет веру человечества в будущее. Все поэтическое творчество Зульфийи – это гимн вдохновения земли Узбекистана, гимн человеческому труду, гимн любви и справедливости на земле. Со времени прекрасного творчества Зульфийи прошло много лет, в жизни республики и судьбе ее народа произошли большие перемены, но «пламенная сила любви» по-прежнему согревает сердце читателя, будоражит сердце и разум. Насколько оно связано с деревом, настолько произведения художника связаны с его личностью. Поэзия Зульфийи особенно выделяется среди художников прежнего шурина периода. Ее тонкие линии, прекрасные сравнения, вместе с безудержным страданием, рожденным разлукой, которая может «странить человеческую психику», судьба судьбы, можно сказать, что лирика, отражающая бунт против неподлинности, представляет собой прекрасные сцены личности и психики поэта. В творчестве Зульфийи стихи об эмиграции и верности занимают особое место. значимое место. Это естественно. Потому что за свою долгую жизнь она прожила на двоих людей, пройдя пятьдесят два года пути разлуки Она ушла из жизни и стала певицей хиджрана и символом преданности. Стихи поэтессы, которые отражают печали бесконечной разлуки, не содержат чувства пессимизма, отчаяния, неблагодарности или пленения бесконечной скорби. В ее эмиграционных стихах отражены чувства любящей поэтессы, горящей от любви, но умеющей видеть свет в жизни и благодарной за увиденное. В известном произведении Зульфийи «Бахор келди сэни сорок лаб» показаны сильная боль и безграничное переселение, как и во всех других его стихотворениях на тему переселения. Великая человеческая

боль, искреннее выражение читателя в стихотворении заставляют трепетать сердце поэта. Потому что вид трепещущего сердца обязательно потрясет психику и эмоции читателя. Все символы поэтессы, весны и ветра, выраженные в поэме, полны ностальгии. Все трое скучали по Хамиду Олимджону, мечтательному юноше с кудрявыми волосами, который любил поэта, весну и ветер, который был очарован цветами абрикоса и вопрошал весенние ветры, как будто они были счастливы. Эта боль сближает троих скорбящих, побуждает их любить и сопереживать друг другу. Первое четверостишие служит вступлением к стихотворению. Все вокруг лирического героя свидетельствует о том, что весна вернулась. Природа благословлена, и времена года в ней продолжают сменяться. Мир, окутанный красотой Коклам, пуст. Почти все, что содержит быков, все еще доступно в этом году. Но мир не пуст для лирического героя, самой весны и заринового ветра. Они ищут кого-то, они хотят найти кого-то. Во второй строфе стихотворения лирический герой сосредотачивается на впечатлении от характера искомого им человека:

Как сильно ты любил весну
Очарование цветов абрикоса.
Каждый бодрствующий бутон дает жизнь
Ты потеряла глаза и поцеловала.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение можно сказать, что лирика Зульфийи — это поэзия, созданная из глубоких размышлений и сильных эмоций. Заметно, что лирический герой поэта часто является обладателем высокого интеллекта. Он немного задумчив, иногда философичен, а иногда серьезен и трогателен. В духовно-духовных исканиях поэта, в процессе создания поэтического образа выделяются пейзаж эмоций, напряжение переживаний, острые драматические ситуации и коллизии. В ней широки границы пространства и времени, описывается реальность прошлого, настоящего и будущего с человеческими судьбами и завтрашним днем.

РЕКОМЕНДАЦИИ:

1. Каримов Н. Зульфийа. Образовательная биографическая работа. - Т., Издательство имени Гафура Гулама, 2015.
2. Умурова Г. (2014). Художественный мир поэтессы Зульфийи. Монография. Ташкент, «Навроз», стр. 156.
3. Умурова Г. (2018). Эмоции в лирике Зульфийи // Зарубежная филология. – Самарканд, 4(4), С.83-88.

4. Умурова Г. (2017). Некоторые аспекты художественного мастерства Зульфии // *Узбекский язык и литература*. - Ташкент, 5(5), с.85-90.
5. Зульфия. Литературные мысли. - Ташкент: «Фан», 1985.
6. Зульфия. Утро и вечер. Не быть избранным. - Ташкент: Шарк, 2006. 168 с.
7. Махмудова Д. Халима Очерк-рассказ. Ташкент, «Узбекистан», 2016.
8. Гафуров И. Фигура Зульфии // *Звезда Востока*, 2015, №1. - Д. 114-120.
9. Шарафиддинов О. Скучаю по тебе, сестра Зульфия! - Счастье понимания творчества. - Т., Шарк, 2004.
10. Ходжиева О. Четверо одиноких. Ташкент, «Узбекистан», 2013.

FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONANING ROLI

Feruz Turakulova Aminovna

Qo`qon davlat pedagogika instituti katta o`qituvchisi

Muborak Chorshanbiyeva

Qo`qon davlat pedagogika instituti 202gurux talabasi

Xurshidaxon Jo`rayeva

Qo`qon davlat pedagogika instituti 403-gurux (sirtqi bo`lim) talabasi

Annotatsiya: *mazkur maqolada farzand tarbiyasi, ota-onaning farzand tarbiyasidagi roli va vazifalari, farzandning ota-ona oldidagi burchi hamda bolani oiladagi òrni, bola tarbiyasi orqali davlatning rivojlanishi hamda yoshlarni oila orqali jamiyatga kira olishi haqida sòz boradi.*

Kalit sòzlar: *ota-ona, davlat, jamiyat, rivojlanish, oila, farzand tarbiyasi, mutafakkirlarning fikrlari, burch, solih farzand*

Farzand-bu insonga berilgan eng oliy ne'matdir. Ammo hozirgi vaqtdagi eng katta global muammolardan biri farzand tarbiyasidir. Ota-bobolarimiz aytganlaridek farzand tarbiyasi bu uluĝlar yòlidir. Qadimdan solih insonlar farzand tarbiyasiga katta e'tibor qaratishgan. Chunki, davlatning taraqqiyoti, yoki zavolga yuz tutishi yoshlarning tarbiyasiga boĝliq. Ikki olam sarvari Payĝambarimiz (a.s) yosh avlodga ta'lim tarbiya berishda ham butun ummatga namuna bòldilar.

Farzandni tògri tarbiya etmoq kelajakda jamiyatga foydasi tegadigan inson bòlib voyaga yetmoqni kafolatlaydi. Oilada ota-ona tomonidan berilayotgan tarbiya bolaning kelajakda kim bòlib voyaga yetishida muhim òrin tutadi. Bola dastlab oilada jamiyatning qiyofasini quradi, ota-ona qanday tarbiya bersa bola òsha tarbiyani olib, òsha muhitda voyaga yetadi. Avvalambor, oilada ota-onalar va bolalar bir- birlariga mehribon bòlishlari kerak. Kòpgina mutafakkirlarimiz farzand tarbiyasi haqida bir qancha fikrlarini bayon etgan. Jumladan, Abdurauf Fitrat "Rahbari najot" asarida shunday yozgan edi: "Suv qaysi rangdagi idishda bòlsa, òsha rangda tovlangani kabi bolalar ham shunday muhitda bòlsalar, òsha muhitning har qanday odat va axloqini qabul qiladilar. Yuqoridagi fikrlardan bir qancha xulosalar chiqarsak bòladi. Bolani tarbiya qilishda ota-onalar dunyoviy ta'lim bilan birgalikda diniy ta'limni ham òrgatishga harakat qilishlari lozim. Ota-onalar farzandlariga vaqtdan unumli foydalanishni va oilaga, vatanga muhabbat bilan ajdodlarga sadoqat ruhida tarbiyalashlari kerak. Alisher Navoiy aytganidek "bolaning voyaga yetishida, kamol topishida tarbiyaning kuch va qudratiga alohida etibor beradi. Tarbiya natijasida bolaning foydali

va yetuk inson bolib yetishishiga ishonadi. Yosh bolani juda kichik yoshidan tarbiyalash lozim.

Tarbiya insonga òzida yaxshi odat va fazilatlar hosil qilishga yordam beradi. U odam shaxsi kishilar bilan munosabatda, ayniqsa kishilarning bir-birlariga bòlgan ruhiy ma'naviy ta'sirlari natijasida tarkib topadi deb voyaga yetkazishda asosiy omillardan biri tarbiya ekanligini uqtiradi. "Ota-ona òz farzandi uchun bamisoli bemorlarga nisbatan, mohir tabibdir, yoki òz boğiga e'tiborli, tajribali boğbondek bòlishlari kerak. Zero, farzand har bir ulğayish bosqichida har xil xususiyatlarga ega bòlib boradi. Payğambarimiz (a.s) vasalamning "Har bir ota-ona òz farzandlariga odobu-axloqdan boshqa narsa bera olmaydi," "Farzandlariga odob beringlar va odobini chiroyli qilinglar"-deb aytgan hadislariga amal qilish har bir otaning muqaddas vazifasi va burchidir. Ota-onaning farzand oldidagi burchlari bòlganidek, farzandning ham ota-ona oldida òz burchlari bordir. Dinimiz ota-ona qanday bòlishidan qa'tiy nazar ularni hurmat e'htirom qilishga buyuradi. Dunyoda islom dinichalik ota-onaning hurmatini yuqori qòygan ta'limot yòqdir. Alloh taolo ota-onaga zinhor ozor bermaslik va ularning sòzlari -yu fe'llarini hech bir malol olmaslikka buyurib, quydagicha xitob qiladi: "Rabbingiz ,uning òzigagina ibodat qilishingizni hamda ota-onaga yaxshilik qilishni amr etdi. Agar ularning biri yoki har ikkisi huzuringda keksalik yoshiga yetsalar ularga "uf"dema va ularni jerkima! Ularga doimo yoqimli sòzlarni ayt! deya dinimizda ham keltirib òtilgan. "Parvardigorning roziligi ota-onaning roziliklariga boğliq. Uning ğazabi ham ota-onaning noroziligiga qarab bòladi". Demak, har qanday farzand òz ota-onasining xizmatini ado qilish bilan jannatni, ularga ozor berish bilan dòzaxni qòlga kiritishi mumkin.

Xulosa qilish joizki, farzand tarbiyasida ota-onaning roli alohida ahamiyatga ega bòlib, bolani yoshligidanoq tòğri tarbiyalash, ilm-fanga yònaltirish, qiziqishlariga e'tibor berish kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alisher Navoiy "Mukammal asarlar tòplami".
2. M. Imomova Oilada bolalarning ma'naviy axloqiy tarbiyasi
3. V.M. Karimov "Oilaviy hayot psixologiyasi"

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫХ СДЕЛОК В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

Алиева Махлиё Гафур кизи
Магистрант УМЭД

Аннотация. В данной статье исследуются проблемы, связанные с совершением сделок в сети Интернет, анализируется правовое регулирование электронных сделок.

Ключевые слова: интернет, договор, электронная форма договора, закон, электронная коммерция, сторона.

Появление информационных технологий в глобальном масштабе привело к появлению новых социальных отношений, которые формируются в уникальной информационной среде глобальной компьютерной сети, также известной как Интернет. Несомненно, Интернет, являясь новым информационным явлением, не может существовать без наличия закона, а правовая база виртуального пространства все еще находится в стадии формирования. Следовательно, в гражданско-правовых нормах, касающихся сделок, совершаемых в сети Интернет, имеются определенные пробелы, которые необходимо устранить [8, с. 70].

Одной из ключевых характеристик договоров, заключенных в электронной форме, является использование электронных средств связи участвующими сторонами. В результате договор между этими сторонами формируется дистанционно, без физического контакта [5, с. 77].

Скорость передачи информации в Интернете привела к увеличению количества дистанционных транзакций как в сфере международной торговли, так и на внутренних рынках. Это побудило многие крупные мировые компании внедрить электронную коммерцию наряду с традиционными методами продаж. Недавние исследования показывают, что примерно 10% населения мира в настоящее время занимается покупками через Интернет, и это число продолжает расти [11, с. 20]. Действительно, развитие электронной коммерции в Интернете дает многочисленные преимущества. Потребители теперь имеют доступ к широкому спектру продуктов и услуг, которые можно легко заказать и доставить. Как для продавцов, так и для покупателей использование Интернета дает значительные преимущества. Во-первых, виртуальная торговля позволяет существенно сократить торговые расходы, устраняя необходимость инвестиций в физические

торговые площади и оборудование. Во-вторых, снижение затрат на рабочую силу в результате уменьшения использования физического труда позволяет компаниям предлагать более конкурентоспособные цены, тем самым увеличивая объем продаж [8, с. 72].

Однако, несмотря на растущее распространение электронных договоров, в настоящее время в сфере гражданского права нет единого мнения относительно их природы. Это отсутствие согласия отражается как в понимании самих электронных договоров, так и в их отличии от традиционных договоров, которые уже прочно утвердились в гражданско-правовых сделках. Как следствие, правовое регулирование сделок, совершаемых в сети Интернет, все еще недостаточно развито, при этом в правовой доктрине и законодательстве отсутствует четкое разграничение электронных договоров и традиционных. Более того, не существует стандартизированной процедуры заключения договоров с использованием сети Интернет [5, с. 77-78].

Отсутствие единого мнения по этому вопросу проявляется и в научной литературе, поскольку можно встретить различные мнения относительно заключения гражданско-правовых договоров в сети Интернет и электронной коммерции. Например, Кулик Т.Ю. считает электронный договор заключенным в электронной форме [7, с. 14], а Дмитрик Н.А. утверждает, что обмен декларациями о намерениях происходит посредством использования технических и программных решений, при этом содержание декларации передается через посредников (информационных провайдеров) [6, с. 83].

Имеются и иные, порой противоречащие друг другу, позиции.

При изучении положений гражданского законодательства таких стран, как Узбекистан и Россия, становится очевидным, что заключение договора законодательно разделяется на два основных этапа:

1. оферта - волеизъявление с предложением заключить договор на определенных условиях;
2. акцепт - волеизъявление противоположной стороны о готовности заключить договор на предложенных условиях.

Эти этапы определены в статье 364 Гражданского кодекса Республики Узбекистан (далее – ГК РУз) [2]. Кроме того, существуют и другие этапы, такие как ведение переговоров (преддоговорная стадия) и уточнение условий контракта, которые могут предшествовать этапам предложения и акцепта (встречная оферта, или протокол разногласий).

Естественно, что в случае электронных договоров эти этапы также проводятся в электронной форме, при этом стороны взаимодействуют удаленно. Стоит отметить, что существуют законодательные положения относительно формы заключения гражданско-правовых договоров.

Уникальные особенности электронной формы гражданско-правового договора отражены в отдельных разделах, таких как «Цена договора и порядок его оплаты» и «Адреса, реквизиты и подписи сторон». Также нужно отметить, что оплата по данным договорам может осуществляться в различных формах, включая наличные и безналичные расчеты с использованием электронных платежных систем (онлайн-банкинг, QIWI, PayPal и иные сервисы). Кроме того, договора могут быть подписаны как традиционным способом, так и с использованием электронной цифровой подписи (ЭЦП).

Кроме того, важно подчеркнуть, что существует оговорка, касающаяся формы заключения гражданско-правового договора. В частности, мы ссылаемся на пункт 4 статьи 107 ГК РФ [2], в котором говорится, что письменное соглашение может быть оформлено путем создания единого документа (который может быть электронным), который должным образом подписывается всеми участвующими сторонами или, альтернативно, посредством обмена письмами, телеграммами, электронными документами или любой другой формой данных.

Иными словами, данное положение позволяет заключить гражданско-правовой договор в электронной форме. Указанное нами положение содержится в пункте, где речь идет о письменной форме договора, то есть, по сути законодателем обе эти формы приравниваются. Однако важно отметить, что Гудков А.И. утверждает, что это положение может быть не совсем точным, поскольку соблюдение формы договора имеет существенное значение при определении последующих взаимодействий между сторонами договора. Более того, любые возможные споры, которые могут возникнуть, потенциально могут привести к обширным правовым последствиям [5, с. 78].

Когда дело доходит до онлайн-отношений, возникают две основные проблемы. Первой проблемой является сложность идентификации участников, участвующих в этих отношениях. В отличие от традиционных взаимодействий лицом к лицу, при которых относительно легко определить, кто в них участвует, онлайн-отношения могут быть более сложными из-за обычно используемых анонимности и псевдонимов. Подобная анонимность затрудняет установление истинной личности и намерений вовлеченных лиц, что может привести к проблемам с доверием и потенциальному обману. Вторая проблема — неопределенность местоположения сторон в онлайн-отношениях. В отличие от физических взаимодействий, где местоположение участников обычно известно, онлайн-отношения часто охватывают

разные географические регионы. Такое географическое разделение может создать потенциальные проблемы, когда речь идет о применимых законах и правилах. В каждой юрисдикции может быть свой собственный набор законов, касающихся взаимоотношений, свиданий или даже общения, и, не зная точного местонахождения участвующих сторон, становится сложно определить, какие законы применимы. Отсутствие ясности может создать юридические сложности и потенциальные конфликты, если в отношениях возникнут какие-либо споры или юридические последствия.

Интернет предоставляет платформу, на которой люди могут получить доступ к информационным ресурсам, используя псевдоним или оставаясь полностью анонимными. Однако эта анонимность создает проблему, когда дело доходит до идентификации пользователей. Хотя пользователь может указать имя (псевдоним), сложно подтвердить его легитимность и установить, осуществляются ли действия одним и тем же лицом с использованием одного и того же идентификатора или же под одним идентификатором действуют несколько лиц [9, с. 150].

Однако, в процессе заключения сделки стороны по-прежнему устанавливают некоторую форму идентификации, будь то адрес электронной почты, псевдоним, используемый в программах связи, или путем создания учетной записи на веб-сайте другой стороны. Например, в супермаркете покупателю не будет отказано в возможности приобрести товар только потому, что он не представился. Напротив, даже ребенок, не имеющий юридической возможности заключать договор, может использовать компьютер для отправки сообщения о принятии предложения продавца. Следовательно, актуальным становится установление личности лиц, участвующих в сделке, и определение наличия у них необходимой дееспособности [8, с. 70-71].

В своем анализе регулирования гражданско-правовых отношений в сети Интернет И.Р. Рустамбеков подчеркивает значимость различных аспектов. Эти аспекты включают важнейшую задачу точной идентификации сторон, участвующих в транзакциях, проводимых онлайн; также хранение полной информации об этих транзакциях считается фундаментальным требованием. Более того, обеспечение надлежащего исполнения обязательств, вытекающих из этих транзакций, подчеркивается как ключевой фактор поддержания справедливой и эффективной онлайн-среды [10, с. 19].

На наш взгляд, крайне важно обеспечить полную идентификацию контрагента при заключении договоров купли-продажи товаров (работ, услуг) потребителям через сеть Интернет. Кроме того, необходимо

установить другие необходимые правила ведения электронной торговли. Как указано в части второй статьи 14 Закона Республики Узбекистан «Об электронной коммерции» от 29 сентября 2022 года № ЗРУ-792 [1], договор электронной коммерции формируется путем взаимного согласования условий договорных условий посредством проверки электронных документов и (или) электронных сообщений, которыми обмениваются участвующие стороны в форме электронного документа.

Процесс акцепта транзакции на онлайн-рынке упрощается за счет предоставления электронной записи, такой как сообщение или документ, и окончательного оформления договорного соглашения. Рост цифровой экономики в стране во многом зависит от использования компаниями конкретных электронных платформ, которые, в свою очередь, создают необходимую основу для доступа людей, подключения и максимально эффективного использования цифровых ресурсов.

Также согласно Указу Президента Республики Узбекистан № 6079 «Об утверждении стратегии «Цифровой Узбекистан-2030» и мерах по ее эффективной реализации» от 05.10.2020 г., включены задачи, направленные на повышение качества цифровых технологических услуги, предлагаемые потребителям. Кроме того, подчеркивается важность перевода приборов учета коммунальных услуг и электроэнергии на цифровую систему. Примечательно, что в Указе признается необходимость разработки и внедрения конкретных правил, касающихся дистанционных продаж и обслуживания клиентов, поскольку в существующей правовой базе отсутствуют положения, регулирующие отдельные аспекты дистанционных продаж и услуг, основные обязательства и объем ответственности продавца и исполнителя, а также специальные методы защиты потребителей в этой области [3].

Из-за отсутствия конкретных гарантий в существующей правовой базе для дистанционной торговли и обслуживания возникают различные вопросы, касающиеся обслуживания, основные обязательства продавца и исполнителя, а также уровня ответственности, налагаемой на потребителей. В результате это может привести к многочисленным проблемам, когда речь идет о создании эффективных методов дистанционных продаж и защите прав потребителей.

Следующий вопрос касается проблемы установления места заключения сделки. Эта дилемма возникает не только тогда, когда вовлеченные стороны проживают в разных государствах. Лицо, делающее предложение (оферент), имеет возможность представить свое

предложение не только на сервере в своем государстве, но также на сервере, расположенном в любой точке мира, подключенном к Интернету. Кроме того, лицо, получившее предложение (акцептант), может ответить своим согласием, используя портативный компьютер, находясь в пути, например, в самолете или на корабле [6, с. 73].

Основным фактором, который следует учитывать в данном случае является место жительства или деятельности стороны, выполняющей задание. Довольно проблематично в сети Интернет определять этих понятий в том виде, в каком они закреплены в международных договорах и конвенциях, внутренних законах различных государств,

Одной из основных проблем при определении применимого права к онлайн-деятельности является сложность применения территориальных критериев. В отличие от традиционных предприятий, занимающихся коммерческой деятельностью в Интернете, организации могут не иметь физических помещений, офисов, складов или персонала. Единственными средствами идентификации этих лиц являются адрес их интернет-сайта и веб-сервер. Если этот критерий применим к юридическим лицам, то гражданство и место жительства физических лиц определяют их личный закон, поэтому определение места их деятельности в Интернете не является столь проблематичным.

По нашему мнению, адрес интернет-сайта, используемый конкретным юридическим лицом для транзакций, является единственным надежным средством идентификации этого лица. Однако использование критерия местоположения сервера имеет свои недостатки, поскольку владельцы веб-сайтов имеют возможность размещать свои сайты на серверах, расположенных в любой стране. Это создает такие проблемы, как намеренный выбор страны с благоприятным законодательством или возможность частой смены серверов [8, с. 71].

Следует отметить, что гражданско-правовые отношения в сети Интернет отличаются от отношений в ряде аспектов, возникающих в обычном реальном пространстве. По этой причине, гражданско-правовые отношения возникающие в сети Интернет требуют особого подхода в правовом регулировании, в субъектах этих отношений, и в том числе защите и обеспечении прав потребителей, которое считается слабой стороной.

В заключении мы можем отметить, что для решения этих вопросов целесообразно создать правовые механизмы, регулирующие онлайн-продажу товаров и услуг. Эти механизмы должны обеспечивать идентификацию продавцов и поставщиков услуг, оплату товара после поставки, гарантии замены дефектного товара, а также возможность

испытательного срока для продукции. Внедрение таких механизмов не только улучшает процесс реализации и повышает интереса к составлению договоров через сеть Интернет, но и эффективно защищает права потребителей.

Потребителям также важно осознавать, что началась новая эра защиты прав, особенно в Интернете и посредством саморегулирования. Это требует совершенствования существующего законодательства и принятия новых законов. В нашей стране и других странах существует необходимость создания нормативной базы отношений между потребителем и продавцом, включая дистанционные продажи, телеторговлю, покупку товаров и услуг посредством электронных контрактов. Важно отметить, что гражданские правоотношения в Интернете отличаются от гражданско-правовых отношений в физическом пространстве. Поэтому они требуют особого подхода в плане правового регулирования, особенно когда речь идет о защите и обеспечении прав потребителей. Потребителей часто считают более слабой стороной в этих онлайн-транзакциях. Определение и применение понятий, связанных с Интернетом, в международных договорах, конвенциях и внутреннем законодательстве разных стран представляет собой сложный вопрос [4, с. 430].

В этом случае считаем необходимым принять Постановление Правительства, устанавливающее правовую основу интернет-торговли. Данное Постановление должно урегулировать гарантии прав потребителей при интернет-торговле, установить требования к продавцам, а также определить конкретные меры ответственности за нарушение прав потребителей.

Учитывая нынешний глобальный кризис в санитарно-эпидемиологической ситуации во всем мире, действительно существует потребность в электронной форме гражданско-правовых договоров.

Однако мы не должны упускать из виду практические вопросы, которые возникают и имеют юридические последствия. Например, контрагент может находиться в другой стране, и получить о нем достоверную информацию может быть непросто. Это увеличивает риск заключения договоров с недобросовестными сторонами и усложняет процесс выявления контрагентов.

Подводя итог вышеизложенному, необходимо отметить, что стремительное развитие сети Интернет делает решение перечисленных проблем весьма актуальным и ставит перед законодателем задачу безотлагательно разработать соответствующее правовое регулирование фактически имеющихся правоотношений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Закон Республики Узбекистан «Об электронной коммерции» от 29.09.2022 г. № ЗРУ-792, /// URL: <https://lex.uz/docs/6213428>
2. Гражданский кодекс Республики Узбекистан от 01.03.1997, Национальная база данных законодательства, № 03/23/871/0797, 25.10.2023 г.
3. Указ Президента Республики Узбекистан № 6079 «Об утверждении стратегии «Цифровой Узбекистан-2030» и мерах по ее эффективной реализации» от 05.10.2020 г., /// URL: <https://lex.uz/uz/docs/5031048>
4. Бабаев Д., Интернет тармоғида тузилган шартномалар орқали истеъмолчига етказилган зарарни қоплашнинг халқаро тажрибаси, *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, ISSN: 2181-1784, 3(1/2), Jan., 2023. С. 429 – 436.
5. Гудков А. И., Красильщиков А. В., Мищенко В. И., Актуальные проблемы заключения гражданско-правовых договоров в Интернете, *Право, Серия: Экономика и Право* №3 март 2021 г., DOI 10.37882/2223-2974.2021.03.07. С. 77-79.
6. Дмитрик Н.А. Осуществление субъективных гражданских прав с использованием сети Интернет. М., 2006. С. 186.
7. Кулик Т.Ю. Правовое регулирование договоров, заключаемых в электронной форме. М., 2008. С. 153.
8. Махиня Е. А., Актуальные проблемы заключения гражданско-правовых сделок в сети интернет, *Вестник Омской юридической академии*. 2013. № 2 (21). С. 69-71.
9. Михайленко Е. В. Проблемы информационно-правового регулирования отношений в глобальной компьютерной сети Интернет. М., 2004. С. 238.
10. Рустамбеков И.Р. Интернет тармоғидаги фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларни тартибга солиш: Юрид. фан. докт. дис. автореф. - Тошкент: 2017. С. 329.
11. Юрасов А. В. Основы электронной коммерции : учебник. М. : Горячая линия-Телеком, 2008. – С. 480.

TARAQQIYOT DAVOMIDAGI O‘SISHLAR VA O‘ZGARISHLAR. O‘ZBEKISTONNING YANGI TARAQQIYOT DAVRI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Nizomova Malohat Ilhom qizi

*Navoiy innovatsiyalar universiteti Filologiya va tillarni o‘qitish: o‘zbek tili
yo‘nalishi 3-bosqich talabasi*

Annotatsiya: *Taraqqiyot so‘zining tub mohiyatini anglagan holda, uni o‘tmishimizdagi jarayonlari bilan tanishish. Bugungi kunda taraqqiyot uchun amalga oshiriladigan siyosiy qarorlar va ustuvor yo‘nalishlar haqida fikrlar.*

Kalit so‘zlar: *taraqqiyot, strategiya, renesans, liberal-demokratik partiya, ustuvor yo‘nalishlar, ma‘naviy taraqqiyot.*

KIRISH: Taraqqiyot— jonsiz, anorganik tabiatga ham, jonli, organik tabiatga ham, jamiyatga, inson tafakkuriga, ruhiyatiga ham xos bo‘lgan tabiiy va zaruriy jarayondir. Taraqqiyot mikro, makro, megadunyoda ham sodir bo‘ladi. Taraqqiyot tufayli olamda mukammallashish, yuksalish ro‘y beradi, u vujudga kelish, murakkablashish, ulg‘ayish, yangilanish, tiklanish, sistema yasalish jarayonlari tarzida amalga oshadi. Taraqqiyot yaxlit jarayondir.

Tarixdan yaxshi ma‘lumki, diyorimizdagi birinchi Renessans davri - Somoniylar davriga to‘g‘ri kelib, ushbu davrda buyuk ajdodlarimizning yaratgan ilmiy-falsafiy asarlari va olamshumul kashfiyotlari islom sivilizatsiyasiga tamal toshi bo‘ldi. Renessansning ikkinchi davri esa – Amir Temur va Temuriylar davriga to‘g‘ri kelib, nafaqat Movaraunnahr, balki butun Markaziy Osiyo o‘lkalari o‘z taraqqiyotining yangi pog‘onasiga ko‘tariladi.

O‘zbekistonda yangi uyg‘onish - Uchinchi Renessans davri boshlandi. Mazkur holatni bugungi kunda mamlakatimizda, shiddat bilan rivojlanayotgan hayotimizda ro‘y berayotgan yuksalish jarayonlari o‘zini barcha sohalarda namoyon etmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoev taqdim etgan Yangi O‘zbekistonning 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi loyihasida belgilab berilgan ustuvor yo‘nalishlar va eng muhim vazifalarning atroflicha tahlili shundan dalolat beradi.

Avvalambor, loyihasi muhokama qilinayotgan asosiy tarixiy hujjatning nomi – “Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi” deyiladi. Prezidentimiz o‘z nutqida qayd etganidek, o‘tgan saylov davomida davlatimiz rahbarining “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” nomli yangi kitobi birinchi navbatda Tadbirkorlar harakati – O‘zbekiston Liberal-demokratik partiyasi elektorati o‘rtasida o‘ziga xos umumxalq muhokamasidan o‘tkazildi.

Yangi O'zbekiston strategiyasida 2017-yil fevralida Prezidentimizning Farmoni bilan tasdiqlanib, 5 yil davomida hayotga izchil tatbiq etilgan Harakatlar strategiyasi doirasida erishilgan yutuqlar, xususan, asosiy natijalarga oid dalil va raqamlar ham keltirilgan.

Shunday qilib, Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasida quyidagi yettita ustuvor yo'nalish nazarda tutilgan:

- birinchi ustuvor yo'nalish – inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish;
- ikkinchi ustuvor yo'nalish – mamlakatimizda adolat va qonun ustuvorligi tamoyillarini taraqqiyotning eng asosiy va zarur shartiga aylantirish;
- uchinchi ustuvor yo'nalish – milliy iqtisodiyotni rivojlantirish, uning o'sish sur'atlarini zamon talablari darajasida ta'minlash;
- to'rtinchi ustuvor yo'nalish – adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirish;
- beshinchi ustuvor yo'nalish – ma'naviy taraqqiyotni ta'minlash, ushbu sohani tubdan isloh etish va yangi bosqichga olib chiqish;
- oltinchi ustuvor yo'nalish – umumbashariy muammolarga milliy manfaatlardan kelib chiqqan holda yechim topish;
- yettinchi ustuvor yo'nalish – mamlakatimiz xavfsizligi va mudofaa salohiyatini kuchaytirish, ochiq va pragmatik, faol tashqi siyosat olib borish.

Xulosa o'rnida shuni ayta olamanki, Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi milliy rivojlanishimizning yangi bosqichini boshlab beradi hamda xalqimizni umumiy maqsadlar yo'lida birlashtirib turadigan yaxlit ma'naviy asos va mezonga aylanishiga ishonchimiz komil.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2017-yil 22-dekabrda Oliy Majlisga murojaatnomasidagi nutqi.
2. Mirziyoyev Sh.M. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz." - T.: O'zbekiston, 2017.
3. Sh.Fayzullaev. Islohotlar samarasi: tajriba, malaka, texnologiya Maktabgacha ta'lim jurnal. –T., 2018- yil, 12-son

ALEKSANDR FAYNBERG HAYOTI, IJODINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Raxmonqulova Feruza Akmal qizi

O'zbekiston davlat Jahon tillari universiteti Xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili 3-fakulteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Aleksandr Arkadevich Faynberg asarlari, ilmiy ishlari va tarjimalari, adabiyotda tutgan o'rni, o'zbek adabiyotiga qo'shgan hissasi haqida ma'lumot beriladi. Shuningdek, shoir ijodining bugungi kundagi ahamiyati haqida qayd etilgan*

Kalit so'zlar: *tarjima, she'riyat, vatan, mehr-muhabbat, millat, o'zbek xalqi*

Adabiyot shunday bir dengizki, unda daryolarning qudrati, ummonlarning teranligi bor; shunday bir chamanzorki, unda xushbo'yifor taratgan gullar, haliochilmagan g'unchalarning tarovati bor; shunday bir oltin ko'priki, u xalqni birlashtirib, do'stlik rishtalarini mustahkamlaydi. Zero, adabiyotning tili bitta, san'at tilidir. Adabiyot tarixida shunday ijodkorlar yashab o'tganki, ular garchi boshqa millat vakili bo'lsa-da, ijodi orqali o'zbek xalqini dardini, ruhini kuylagan, adabiyotimizni jahonga targ'ib qilishda mislsiz jonbozlik ko'rsatgan, ana shunday buyuk insonlardan biri O'zbekistonning Rossiya Federatsiyasi bilan madaniy aloqalarini rivojlantirishga qo'shgan ulkan hissasi uchun Pushkin medali bilan taqdirlangan, o'ziningyoniqshe'riyati bilan adabiyotimiz osmonida o'chmas iz qoldirgan O'zbekiston xalq shoiri AleksandrFaynberg edi.

Aleksandr Faynberg 1939-yil 2-noyabr kuni Toshkentning Jukovskiy mahallasida tavallud topgan. Shoir Toshkent davlat universitetining jurnalistika fakultetini tamomlagan. Shu bilan bir qatorda Yozuvchilar uyushmasida maslahatchi bo'lib ham faoliyat yuritgan. Shu tariqa uning asarlari dunyo yuzini ko'ra boshladi. AleksandrFaynberg rus shoiri O'zbekiston xalq shoiri, O'zbekiston shoirlari osmonida shubhasiz eng yorqin yulduzlardan biridir. U 15 ta she'riy kitoblar muallifi hisoblanadi. Shuningdek uning ssenariylari asosida 4 ta metrajli badiiy film suratga olinadi. Bundan tashqari shoirning ssenariyi asosida "O'zbekfilm" kino studiyasida "Mening akam" "Jazirama oftob tagida" "Qandaharda toblanganlar" asarlari, "Tojikfilm" kinostudiyasida "Jinoyatchi va oqlovchilar" va boshqa filmlari suratga olingan. Faynbergssenariyi asosida 20ga yaqin multifilmlar yaratilgan. Uning asar va she'rlari Kanada va Isroil kabi xorijiy mamlakatlarning vaqqli matbuotlarida chop etiladi.

Aleksandr Faynberg katta tarjimon . Urusiy zabon kitobxonlarga ko'plab o'zbek shoirlarining ochib bergan. Taniqli shoirning o'zbek tiliga o'girilgan she'rlari "Chig'ir" kitobida o'quvchilar qo'lga yetib keldi. Faynberg ijodining muhim qismini badiiy tarjimalar tashkil qiladi. O'zbek she'riyatining mukammal bo'lgan shoir Navoiy g'azallari , E.Vohidov, Abdulla Oripov . Omon Matjon va boshqa o'zbek shoirlarining she'r va dostonlarini rus tiliga tarjima qilgan.

Faynbergning lirik qahramoni tarixiy ijtimoiy silsilalar asrida o'zining insoniy mohiyatini to'la saqlab qolgan , o'zgaga mehr , shavqat va madad qo'lini uzatishga tayyor bo'lgan insoniy sifatlarni mahorat bilan tasvirlab bergan. Shoir O'zbekistonni ona vatanim deya jondan ortiq sevdi. Ona deya ardoqlagan vatanga mehr-u muhabbat , shukronalik tuyg'ularini izhor etishdan tolmaydi. She'rlari nasriy asarlari O'zbekistonning Jannat makon manzaralarini , xalqimizning milliy urf-odatlarini, yuksak madaniyati va ma'naviyatini tasvirladi. Tasvirlaganda ham samimiy, yurakni jiz etadigan muhabbat harorati ila jonli va hayotiy ifodalanadi. Shoirning ijodi sermahsul va keng ko'lamlil.

O'zbekiston xalq shoiri, Kinomatografiya uyushmasi a'zosi Aleksandr Faynberg Rossiya prezidenti tomonidan O'zbekiston O'rtasidagi madaniy aloqalarga munosib hissa qo'shganligi uchun Pushkin medali bilan taqdirlandi. Prezidentimizning tashabbusi bilan yangidan bunyod etilgan adiblar xiyobonida mumtoz va zamonaviy adiblarning ulug' namoyondalari qatorida Aleksandr Faynberg haykali ham o'rnatildi. Aleksandr Faynberg o'zbek she'riyatining eng ko'zga ko'ringan namoyandalardan biri ekanligi shubhasiz. Uning ismi va ishi butunlay o'zbek muxlislari va shoirlari orasida o'zgarmasdir. Faynberg she'riyatida tarixiy va hozirgi davrlar, G'arb va Sharq, millatchilik vabaynalmillik, G'arb va Sharq esa alohida estetik soha yaratish uchun birlashdi. Aleksandr Arkadevich biz uchun, o'zbekistonliklar uchun uning o'z vatanining haqiqiy vatanparvarligi uchun juda qadrlidir. Aleksandr Faynbergning mumtoz she'riyatning eng yaxshi an'analari va O'zbekiston zaminiga mehr-muhabbat tuyg'ulari singdirilgan beqiyos va noyob asari adabiyotimiz tarixida alohida sahifadir. Aleksandr Faynbergni tilidan yoki millatidan qat'iy nazar, O'zbekistondagi barcha adabiyot ixlosmandlari yaxshi bilishadi va hurmat qilishadi.

U adabiy bilimi va lug'at fondini tinimsiz boyitgani va she'riyat "sir"larini mukammal egallaganidan so'ng o'zbek shoirlarining asarlarini tarjima qilishga kirishadi va badiiy tarjima sohasida katta yutuqlarga erishadi. Shu ijodiy jarayonda V. A. Jukovskiy iborasi bilan aytganda asarlari tarjima qilinayotgan shoirlarning "qul" emas, balki munosib "raqib" bo'lishga intildi. Moskvada nashr qilingan O'zbekiston xalq shoiri Erkin Vohidovning "Ruhlar isyoni" poemasi , Toshkentda chop etilgan "Oqqushlar galasi" nomli o'zbek shoirlari

ijodidan qilingan tarjimalari jamlanmasi Faynberg tarjimonlik faoliyatining qo'sh cho'qqisi hisoblanadi. Shoir she'rlari ham o'zbek xalqi qalbiga shu qadar chuqur kirib borganki, tasvirning sirli va jozibadorligi, tuyg'ular yorqinligi va tiniqligi o'quvchini o'ziga hamroh qiladi va xayollarini uzoq-uzoqlarga olib ketib chuqur o'yga toldiradi:

Suzyapman, muhabbat, olis
Gulxanlardan o'ralaydi tutun.
Sendan bo'lsa oladi yulduz,
Bu qirg'oqdan ketmam bugun.
Qirg'oqqa tashlayman langarcho'p,
Izmiga soladi moviy suv.
To'lqinlari yugurik, to'p-to'p
Daryo tubi –adabiy g'uluv.

Xulosa:

Shoirning ijodi keng ko'lamli va sermahsul. Uning she'rlarida rang - baranglik, falsafiy teranlik tuyg'ulari yorqin aks etib turadi. Shoir so'zni chuqur his etadi, bu hisga o'quvchini ham hamroh qiladi. U O'zbekistonda yashadi, ijod qildi, bu yurtning havosi, osmoni, tuprog'i, eli bir so'z bilan aytganda, butunborlig'ishoirlarga she'r qadar, qalb qadar aziz bo'lib ulgurgan edi. Shoir o'zbek adabiyoti va madaniyati rivojiga ulkan hissa qo'shgan, o'zining betakror asarlarida el-u yurtimizni yuksak badiiy mahorat bilan tarannum etgan noyob iste'dod egalaridan biri edi. Shoir o'zidan o'chmas va tunganmas asarlarini meros qilib qoldirdi. Uning she'riyatidagi jozibasi juda turlicha fe'l-atvor, qarashlar va turli yoshdagi odamlarning qalbini zabt etdi. AleksandFaynberg ijodi istiqlol ruhi maqsadlari bilan yog'ringarligi, millat manfaati uchun xizmat qilganligini anglatadi. Shunday og'ir davrda O'zbekistonning, o'zbek xalqining matonati va mehribonligini takror-takror madh etadi. U paytda hamma o'z jonini qutqarishni o'ylar, lekin odamgarchiligi baland o'zbeklar boshiga musibat tushgan millatlarni o'z bag'riga olib, boshini silaganini she'rlarida cheksiz minnatdorlik tuyg'usini qaynoq mehr bilan e'tirof etdi. O'zining yeb turgan nonini boshqalar bilan baham ko'rgan, madadga muhtojlarning jonini saqlab qolgan millatga boshi yerga tekkudek ta'zim qilib, rahmat aytdi. Shoir bor vujudi bilan his qilgan tuyg'ularini qog'ozga tushirdi va oz tuyg'ularini kitobxonlar bilan baham ko'rdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. AlexanderFainberg —AnAttempt to Autobiography
2. MikhailKnizhnik —LivingPoetll Published in TheJerusalemJournal. Number 31, 2009
3. ElenaAtlanova:Alexander — Feinberg'sCage of Freedom

4. AlexanderFitz —AboutthepoetFeinbergll Published in Khreshchatykmagazine number 4, 2005
5. "Literatureand Art of Uzbekistan" newspaper, Number 24, 2009
6. Musurmonov R. "TheAlley of Writers - theGarden of Enlightenment". –Т .: Uzbekliteratureand art, June 19, 2020.
7. AlexanderFeinberg. Chigir. Т .: Sharq, 2007.
- 8.https://uz.wikipedia.org/wiki/Aleksandr_Faynberg
- 9.<https://arboblar.uz/uz/people/fajnberg-aleksandr-arkadevich>
- 10.<https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/jahon-she-riyati/rus-she-riyati/aleksandr-faynberg-1939-2009>
- 11.https://arm.samdchti.uz/library/book_view/692

NAVOIYNING "TOMADUR" G'AZALI TADBILI

Umirzakova Barno Akram qizi

Samarqand viloyati Pastdarg'om tumani 69-maktab 10-sinf o'quvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolda buyuk tarixchi Ali Yazdiy nazariga tushgan, Mavlono Lutfiy iste'dodiga yuqori baho bergan, Kamol Turbatiy e'tirofini qozongan, Sayyid Hasan Ardasher, Pahlavon Muhammad kabi ustozlardan ta'lim olgan, Abdurahmon Jomiy bilan ijodiy hamkorlikda bo'lgan buyuk shoir Alisher Navoiyning ijodi, xususan, uning "Tomadur" g'azali tadbili va unda mahorat bilan qo'llangan badiiy san'at turlari haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *G'azal, Navoiy, shoir, "Tomadur", radif, qofiya, raviy, tazod, muqayyad, tanosib, matla, maqta, jon, ko'ngil, istiora, tashbeh.*

G'azal mulkining sulтони Mir Alisher Navoiy 1441-yilning 9-fevralida Xuroson yurtining markazi Hirotda tug'ilib, shu yerda umrining asosiy qismini o'tkazgan. She'r zavqi va iste'dodi erta uyg'ongan Alisher yetti yoshidayoq Fariddin Attorning 'Mantiqut-tayr' asarini yod olgan. Navoiy ijodi ixlosmandlari uning she'rlarini yig'ib, 'Ilk devon' (1464-65) tuzgan edilar, so'ngra 'Badoyiul-bidoya' ('Go'zallikning boshlanishi'), 'Navodirun-nihoya' ('Nodirliklar nihoyasi') nomli devonlar (1470-yillar) tartib berilgan. Lirik merosi umumiy hajmi 50000 misradan ortiq 'Xazoyinul-maoniy' nomli to'rt devon (1491—1498)ga jamlangan. Alisher Navoiy ijodining yuksak cho'qqisi 'Xamsa' asari (1483-85)dir, shoir birinchilardan bo'lib, turkiy tilda to'liq 'Xamsa' yaratdi. Uning barcha asarlarida qo'llagan so'zlar miqdori esa 26 ming 35 tani tashkil etadi. Ayni shu raqam shoir rus adabiyotining eng ko'p so'z qo'llagan vakili Pushkindan 5 ming, Shekspirga qaraganda 7 mingga yaqin so'zni ko'p va xo'b qo'llaganidan dalolat beradi.*

*<https://fayllar.org/birinchi-qism.html>

Navoiy ijodiga qiziqish, asarlari mag'zini chaqish shoir hayotligidayoq boshlab yuborilgan. Uning g'azallari doimo she'riyat ixlosmandlari tomonidan yuksak baholanib kelgan. Hozir ham ijodkor qalamiga mansub "Tomadur" g'azali haqida biroz so'z yuritsak.

Avvalo, g'azal matlasiga nazar solamiz:

Jon berur elga agarchi labidin qon tomadur,

Vah, dema qon tomadur, balki chuchuk jon tomadur.

Shoir "Agar yor labidan qon tomsa ham u odamlarga jon beradi. Shunday ekan uning labidan qon emas jon tomadi" degan ma'noni ruju she'riy san'ati orqali ifodalab bergan.

Noz o'qi birla ko'nglim mardumin etding majruh,

Ashki gulgun dema zaxmidin uning qon tomadur.

Noz-u karashmalaring o'qi bilan ko'nglimni yarador qilding. Bas, nega uning ko'z yoshi qizil demaki, chekkan azoblarimdan ko'zlarimdan yosh emas, qon tomadur.

Vah, yaram ichra ne qondur buki devona ko'ngul

Topsa taskin turadur, aylasa afg'on tomadur.

Mazkur baytda misralararo tazod san'atini kuzatishimiz mumkin.

Go'yiyo fitna sahobidin erur sayli balo,

Raxshidin qatraki, javlon aro har yon tomadur.

Bu baytda esa go'yiyo so'zi vositasida tashbeh she'riy san'ati yuzaga kelganiga guvoh bo'lamiz.

Tomchidek ashkim emas, ko'nglim o'ti daf uchun

Gah badan kulbasini qilg'ali vayron tomadur.

Baytni tadbil qiladigan bo'lsak, oshiq tomchilar uning ko'z yoshlari emas, balki, ko'nglida yonayotgan hijron alangasini o'chirish uchun ekanligini; gohida bu tomchilar oshiqni butunlay hayaotdan bezdirib qo'yadi, uning kichik jussasi bu amlardan vayron bo'layotganiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Baytda -dek qo'shimchasi va badan kulbasi birliklari orqali tashbeh, ashk, ko'ngil, badan so'zlari orqali esa tanosib she'riy san'ati hosil bo'lmoqda.

Vahki, gul shamin o'churmaklik uchundir gar xud,

Qatra o'rnig'a bulutdin durri g'alton tomadur..

Ammo agar gul shamini o'chirmoq istahsa, tomchi o'rniga bulutdan yirik tomchili (durri g'alton) tomadi degan ma'noni ilgari suruvchi begona baytda tazod va istiora she'riy san'atlarini kuzatishimiz mumkin.

La'li vasfida Navoiy so'zidan obi hayot

Qilsa paydo, oqadur, aylasa pinhon tomadur.

Agar Navoiy labing vasfida so'zidan obi hayot (tiriklik suvi) ni hosil qilsa, u daryo bo'lib oqadur. Aksincha bo'lsa esa bu tomchilar shunchaki pinhon tomadi degan ma'noni anglatayotgan maqtada ham tazod san'ati yetakchilik qilayotganiga guvoh bo'lamiz.

G'azalni tahlil qilarkanmiz, "tomadur" so'zi radif, "qon", "jon", "qon", "afg'on", "yon", "vayron", "g'alton", "pinhon" so'zlari esa qofiyadosh so'zlar vazifasida kelayotganini ko'rishimiz mumkin."N" tovushi raviy bo'lganligi va undan so'ng so'zga hech qanday qo'shimchalar qo'shilmaganligi sababli muqayyad qofiya turi hosil bo'lmoqda.

Xulosa qilib aytganda, Navoiyning qay bir g'azalini tahlil qilmaylik ular ham shaklan, ham ma'nan mukammal bir ko'rinishda ekanligiga amin bo'lamiz. Chunki buyuk mutafakkir g'azallari nafaqat son jihatdan, balki badiiylik mezonlari talabi doirasida ham barcha ijodkorlarga o'rnak bo'lgulik. Navoiy nafaqat o'z davrining ijod an'alarini o'zlashtirdi, balki ularni mazmun va saviya jihatidan ham yangi bosqichga ko'tardi. Alisher Navoiygacha uch

yuz yillik tarix yo'lini bosib o'tgan g'azal janri esa ijodkor qalami bilan imkoniyatlar cho'qqisini zabt etdi.*

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Matyoqubova T. Alisher Navoiy hayoti va ijodi. Toshkent. 2009. Cho'lpon nashriyoti.
2. <https://tafakkur.net/gazallar/alisher-navoiy?sahifa=2>
3. <https://arboblar.uz/uz/people/alisher-navoi>
4. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 7-jild. - T.: "Fan", 1991.
5. <https://fayllar.org/birinchi-qism.html?page=7>
6. <https://tafakkur.net/gazallar/alisher-navoiy>

BIZ BILGAN SHOIR**Abdurahmonova Durdona***O'zbekiston Jahon Tillari Universiteti Xorijiy Til Va Adabiyoti Fakulteti*

So'z mulkining sultoni bo'lgan Alisher Navoiyni – barcha yosh-u qari taniydi desam, mibolag'a bo'lmasa kerak. Chunki uning purma'no g'azallari va asarlarini har bir inson yoshligidan mutoala qiladi. SHoirning hayoti va ijodini juda ko'plab olim-u tadqiqotchilar o'rgangan. Siz Alisher Navoiy haqida biroz bo'lsa ham malumotga ega bo'lsangiz kerak, albatta?.

Alisher Navoiy 1441- yil fevral oyining 9- sanasida tug'ilgan. U yoshligidan bilimga chanqoq va tinim bilmas, serg'ayrat bola bo'lgan. Malumotlarda keltirilishicha, shoir o'zbek va boshqa fors tillarni bilgan. SHuning uchun ham, turkey she'riyatda, Navoiy" taxallusi bilan nom chiqargan bo'lsa, „Foniy“ taxallusi bilan fors she'riyati olamida mashhurdir.

Alisher Navoiy ijodini yuksak cho'qqiga olib chiqqan asari bu-- „Xamsa“ dir. „Xamsa“ asari 5 devondan iborat bo'lib, uning tarkibiga „Hayrat- ul abror“, „Farhod va SHirin“, „Layli va Majnun“, „Sabb'ai sayyor“, „Saddi Iskandariy“ singari devonlar kiradi.

„Xamsa“ning birinchi devoni „Hayrat –ul abror“ (Yaxshi kishilarning hayratlanishi) da yaratganga, insonga va tabiatga bo'lgan falsafiy, ijtimoiy - iqtisodiy, marifiy va axloqiy qarashlar aks etgan. SHuningdek asarda turli xil san'atlardan keng foydalanilgan, xususan o'xshatish (adabiyotda tashbeh deyiladi), zidlash (tazod) va shu kabi san'atlar (tanosub, irsoli masal) qo'llanganini uchratishimiz mumkin. Buning isboti sifatida Navoiyning Jomiyga bag'ishlangan ta'rifini misol keltirishimiz mumkin:

Ulki bukun qutbi tariqatdur ul,
Koshifi asrori haqiqatdur ul.
Ko'ksi haqoyiq duri ganjasi,
Ko'ngli maoniy yuzi oyinasi.

Yani dastlabki misrada bugun tariqatning zidlanishi aytilgan, ikkinchi misradagi KOSHIFI so'zi biror shaxsning ismi. Yani o'sha zamondagi Koshofi ismli shaxsning asrori (siri) haqiqat, to'g'riligi aytilgan. Keyingi misrada ganj – boylik ma'nosi ko'chma ma'noda ishlatilgan. Maqta (oxirgi misra) da esa yuzi oynaga qiyoslanyapti. Ko'rib turganingizdek bu misralardagi har bir so'z tub ma'noga ega. Buning asl mag'zini esa faqat haqiqiy kitobxongina chaqa oladi.

Keyingi „Farhod va SHirin“ dostonida esa sevgi – muhabbat kuylanadi. Bu doston 1484 – yilda hazaji musaddasi mahzuf vaznida yozilgan. Asardagi voqealar Armaniston va Chin (hozirgi Xitoy davlati) da sodir bo'lib, Farhod va SHirin dostonning asosiy qahramonlaridir. Lekin

shuni ham ta'kidlab o'tish kerakki, Navoiy bu dostonni boshqa xamsanavislarniki singari yozmay, asarga yangilik kiritadi. Yani dostondagi Xusrav va Shirin voqeasini badiiy jihatdan qayta ishlab, Farhodni bosh qahramon sifatida tasvirlaydi. Chunki Farhod asarda chinakam komil inson va barcha o'zbek yigitlari uchun o'rnak ro'lini o'ynagan. Shuning natijasida, doston „Xusrav va SHirin“ emas „Farhod va SHirin“ nomini olgan. Bu doston bazi manbalarda „Mehnatnoma“ yoki „shavq dostoni“ deb ham yuritilgan.

Yana bir ishqiy mavzudagi asari „Layli va Majnun“ dir. Bu doston ham 1484 – yilda yozilgan bo'lib, juda qayg'uli va g'amgin sevgi qissasi yoritib beriladi. Dostonda arab ertaklari orqali ifodalangan syujet to'qimalari Layli va Majnun orqali tugal shaklini topgan. Asardagi Majnun arab mamlakatidan bo'lib, uning asl ismi Qays bo'lgan. Keyinchalik xalq uni Qays emas, Majnun deb atay boshlaydi. Sababi safdoshlari Qaysning maktab davridayoq Layliga oshiq bo'lib, unga bog'lanib qolganini ko'rishadi. Va keyinchalik bu dard va oshiqlik kundan – kunga zo'riqib boraveradi. Buni eshitgan Laylining otasi Majnunga qizini bermasligi oqibatida yigitning darmoni ketadi. Otasi o'g'lini Ka'baga olib boradi va shunday duolar qiladi:

Demonki, meni tarabg'a xos et,
Yoxud g'ami ishqidin xalos et!
Dermenki, menga bu o'tni har dam,
Afzun qil-u, qilma zarraye kam!
Bo'ynum uza „Ayn“in aylagil tavq,
„Shin“in ichimga shu'layi shavq.
„Qof“in menga ayla ko'hi anduh,
Ko'nglumga g'amini ko'h to ko'h.

Shunday qilib iltijo qilsa ham, iltijosi amalga oshmaydi va Qays Majnunga aylanib qoladi. Va saholarga bosh olib ketadi. Bu orada Laylining boshiga og'ir kulfatlar tushib, u ham taqdir taqazosi bilan sahroga kelib qoladi. Xullas asar so'nggi ikki oshiqning vafoti bilan yakunlanadi.

So'nggi ikki asari shohlik va hukmronlikning yetakchi namunasi desam mubolag'a bo'lmaydi. Mana shu „Sabb'ai sayyor“ va „Saddi Iskandariy“ devonlari xamsanavislik tarixida o'zining ijtimoiy xarakterligi va tabiiyligi bilan farq qiladi. Bulardan „Sab'ayi Sayyor“ dostoni 1484 – yil yozilgan bo'lib, 5009 bayt-u 38 bobni o'z ichiga oladi. Asarda shoh Bahrom va Dilorom voqealari tasvirlangan. Bahrom – Mars yulduzining nomidan olingan bo'lib, u juda ovga va ichkilikka berilgan shoh. Dilorom esa xushsur'at bir chiroyli qiz bo'ladi. Bahrom uni zindonga tashlatadi va kayfi tarqagandan keyin qarasa uni topa olmaydi. Natijada uzlatga chekinadi. Vazir –u hakimlar maslahatlashib unga yetti iqlim shohi bilan yetti ta qasr qurdiradilar. Moniyar qasrni turli ranglar bilan bezab, u yerga kelgan har bir

sayyohning hikoyasini tinglaydi. Lekin topa olishmaydi. Ammo yettinchi iqlimdan kelgan sayyoh Dilorom haqida aytadi va asar so'nggida Bahrom yoriga yetishishiga qaramasdan buning qadriga yetmaydi. Yani shoh yana ichkilikka ruju qo'yishi natijasida yer qariga kirib ketadi.

„Saddi Iskandariy” dostoni 1485 – yilda 85 bob va 7215 baytda yozilgan. Bu doston boshqa dostonlarga qaraganda katta hajmli asar. Asarda Iskandar Zulqarnaynning shohlik tarixi hikoya qilinadi. U Xuroson, Movorounnahr, va Eronni egallagan. Hatto umrining so'nggida Iskandar onasiga vasiyatnoma yozib, qo'lini tobuydan chiqarib qo'yishini so'raydi. Xullas Navoiy bobomiz Iskandarni shunday insonparvar va adolatli podsho sifatida keltirib o'tadi.

Navoiyning „Xamsa ” asari boshqa qator olim-u shoirlar tomonidan yuksak darajada baholangan. Xususan Husayn Boyqaro Navoiy asarini o'qib lol qoladi va uni oq otiga mindirib, unga jilovdorlik ham qiladi. Bu o'sha paytdagi juda katta hurmatdan dalolat berar edi, desam mubolag'a bo'lmaydi.

Bundan tashqari A. Navoiy she'riy, ilmiy- filologik, tarixiy va iqtisodiy, tasavvufiy me'rosi bilan o'zbek adabiyotida o'z o'rniga ega shaxsdir. Quyida biz shoirning bir g'azalini tahlil qilamiz;

Men jahondin kechtim-u kechmas mening jonimdin el,

Men ilig jondin yudum, chekmas ilig qonimdin el.

Tosh – toshimdin baski rasvolig' o'ti lov-lov yonar,

Har taraf yo'ldin chiqarlar o'lsalar yonimdin el.

Bu g'azal o'qilishi sodda va tushunarlidir. Chunki shoir bu g'azalida turkiy so'zlardan foydalangan. Mat'la (boshlanish qismi)ning o'zida juda katta ma'no ifodalangan, yani men jahondan kechsam ham lekin mening jonim kecholmas demoqchi. Ikkinchi misrada esa qo'li bilan jonini olishiga qaramasdan, qo'ldagi qon eldan kechmasligi ifodalangan. Keyingi misralarda ich- ichi yonishi va o'lsa hamki, har tarafida yo'lidan chiqishi aytilmoqda. Bu g'azal haqiqiy dramatism namuna. Bunda mazmun tiniqligi, ifoda ravonligini ko'rishimiz mumkin. Nafaqat bu g'azalida, boshqa g'azallarida shu kabi ifoda go'zalliklari mujassamlashgan. Misol uchun: „Yordin ayru ko'ngil...”, „O'n sakkiz ming olam oshubi...” , „Gar vafo qil, gar vafokim...” kabi g'azallarini keltirishimiz mumkin. Bu g'azallari orqali biz Navoiy bobomizning juda barakali ijod qilganini ko'ramiz.

Demak, bobomiz qoldirgan bu kabi ko'plab badiiy san'at na'munalarini o'rganib va kelajak avlod uchun ham asrab- avaylash biz kabi bilimli kitobxonlarning burchimiz hamda vazifamiz hamdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Registon Kutubxonasi. SHarafjon Sariyev.(metodik qo'llanma). Toshkent „REGBOOKS” nashriyoti, 2020
2. Internet research. taffakkur.net
3. <https://kh-davron.uz>
4. Adabiyot darsliklar 6 I qism (2017),9,10- sinflar - Toshkent, Manaviyat
5. <https://uz.ru.wikipedia.org>
6. Research Journal. Musokhovna K. 2021.Toshkent.11
7. <https://www.ziyouz.com>
8. Kharaxonova L. //Academic research in educational sciences. 2021.Toshkent.
9. Abduraxmonov G'. „Rustamov A. Navoiy tilining Grammatik xususiyatlari. Toshkent, „Fan” nashriyoti, 1984.
10. Yo'ldoshev Q. va boshq. Adabiyot, Toshkent „O'zbekiston, 2019.

PSIXOLOGIYA SOHASIDA ILMIY TEKSHIRISHNI OLIB BORISH O‘ZIGA XOSLIGI

Xudoyberdiyev Alisher Ismoil o'g'li
Mirzayev Farrux Abdufattaxovich

Sariosiyo Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikum

Annotatsiya: *ushbu maqolada Psixologiyaning boshqa fanlar bilan aloqasi asosida yuzaga kelgan fanlar sifatida psixofiziologiya, neyropsixologiya, matematik psixologiya va boshqalarni keltirish mumkin. Psixologiyaning amaliyotning turli sohalari bilan murakkab aloqalarining rivojlanishini tashkiliy, muhandislik psixologiyasi, sport psixologiyasi, pedagogik psixologiya va shu kabilarda kuzatish mumkin.*

Kalit so‘zlar: *zamon psixologiyasi, neyropsixologiya, muhandislik, ong, rivojlanishi, fundamental psixologiya, amaliy psixologiya, ruh, ong fenomeni, ongsiz.*

KIRISH.

Psixologiya (qad.yunon ψυχή — «ruh, qalb, ong, xarakter» va λόγος — «ta’limot») — odam va odamlardan iborat guruhlarining psixikasi va psixik faoliyatining funktsiyasi, rivojlanishi va yuzaga kelishi qonuniyatlarini o’rganadigan fan. Psixologiya tushunchasi murakkab bo’lib, u o’zida gumanitar va tabiiy fanlar yondashuvlarini birlashtiradi.

Hozirgi zamon psixologiyasi yaxlit fanning o’zidan emas, balki mustaqil fan bo’lishga da’vogarlik qiluvchi ilmiy fanlar majmuasidan iborat.

Bu majmuadan psixologiyaning ta’lim bilan bog’liq bo’lgan asosiy va amaliy, umumiy va maxsus sohalari o’rin olgan. Psixologiya fanining asosiy sohalari odamlarning aniq bir faoliyat bilan shug’ullanishidan qat’iy nazar, odamlarning hulq-atvor psixologiyasini bilish va tushuntirib berishda umumiy ahamiyatga ega. Fanning bu sohalari odam hulq-atvori va psixologiyasi bilan qiziquvchilarga birday zarur bo’lgan bilimlarni berishlari kerak. Ba’zida umumiy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, ular «umumiy psixologiya» atamasi bilan umumlashtiriladi. Umumiy psixologiya sohasidagi tadqiqotlar natijalari psixologiya fanining barcha soha va bo’limlarining rivojlanishi uchun asos bo’lib hisoblanadi.

Shu bilan birga, ma’lum maxsus yoki nazariy faoliyatning u yoki bu turi bilan mashg’ul odamlar hulq-atvori va psixologiyasini tadqiq etuvchi fanning maxsus yoki amaliy sohalari ham ajratiladi

ASOSIY QISM.

Psixologiya fanida ilmiy tadqiqotlarning integratsiyalashuvi va differentsiyalash jarayonlari ro’y beradi. Xususan, psixologiyaning jadal rivojlanishi uning differentsiyasiga – psixologiya fanlari qator sohalarining, shu jumladan, psixologiyani boshqa fanlar bilan bog’lovchi fanlararo sohalarning yuzaga

kelishiga olib keldi. XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab, psixik jarayonlarning asosi bo'lgan fiziologiya mexanizmlarini o'rganuvchi psixofiziologiya shakllandi. XVIII-XIX asrlarda boshlangan hayvonlar psixik faolligini o'rganish bo'yicha tadqiqotlar ekologiya, otologiya va boshqa fanlar bilan uzviy bog'langan zoopsixologiyani yuzaga keltirdi. Psixologiyaning alohida sohasi bo'lib psixogigiena, psixoterapiya va tibbiyot deontologiyasi masalalarini, patopsixologiya (qabul qilish, xotira, tafakkur va boshqalar kabi psixik jarayonlarning izdan chiqish qonuniyatlarini tadqiq etuvchi), neyropsixologiya (psixik jarayonlarning bosh miya ma'lum tuzilmalari bilan aloqasini o'rganuvchi) va psixokorreksiyaning o'rganuvchi tibbiyot psixologiyasi hisoblanadi.[1]

Bir-biri bilan o'zaro uzviy bog'langan bolalar psixologiyasi (bola psixik rivojlanishining qonuniyatlarini o'rganadi) va pedagogik psixologiya (maqsadga yo'naltirilgan pedagogik jarayon sharoitida psixikani tadqiq etib, ta'lim va tarbiyaning psixologik asoslarini ishlab chiqadi), yosh psixologiyasi (o'rganish predmeti – psixikaning yosh xususiyatlari), mehnat psixologiyasi (issleduet mehnat jarayonida psixik faoliyat va shaxsni tadqiq etib, kasb tanlash, mehnat jamoalarini tashkil etish va boshqalar bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqadi), boshqaruvning avtomatlashtirilgan tizimlarini loyihalash va ularni takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan muhandislik psixologiyasi («inson – qurilma» tizimida inson faoliyatini o'rganuvchi mehnat psixologiyasining bo'limi); koinot psixologiyasi (koinotga parvoz sharoitida psixik faoliyatning xususiyatlarini o'rganadi), ijtimoiy psixologiya (jamoada inson faoliyati va shaxslararo munosabatlarning shakllanish qonuniyatlarini tadqiq etadi), qiyosiy psixologiya (o'rganish predmeti – odam va hayvon psixikasi kelib chiqishi va rivojlanishidagi umumiylik va tafovutlar) kabi mustaqil bo'limlarga shakllandilar.[4]

Psixologiyaning ko'plab sohalari quyidagi mezonlar bo'yicha ajratiladi:

- aniq faoliyat (mehnat psixologiyasi, tibbiyot, pedagogik psixologiya, san'at, sport psixologiyasi va shu kabilar);
- rivojlanish (hayvonlar psixologiyasi, qiyosiy psixologiya, rivojlanish psixologiyasi, bolalar psixologiyasi va shu kabilar);
- ijtimoiy umumiylik (ijtimoiy psixologiya, shaxs psixologiyasi, guruh, sinf psixologiyasi, etnopsixologiya va h.k.).

Sohalar bo'yicha faoliyat maqsadiga ko'ra tafovut muhim ahamiyat kasb etadi (yangi bilimlarga ega bo'lish va ularni qo'llash): asosiy va amaliy fanlar; tadqiq etish predmetiga ko'ra – rivojlanish psixologiyasi, ijod, shaxs psixologiyasi va h.k.

Psixologiya fani quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

Fundamental psixologiya — ruhiy faoliyatning qonunlari, dalillar va mexanizmlarni aniqlaydi;

Amaliy psixologiya — fundamental psixologiya ma'lumotlariga tayanib o'rganadi;

Amaliyotli psixologiya — psixologik bilimlarni amaliyotda qo'llash bilan shug'ullanadi.

XULOSA

Psixologiya fanining predmeti tarix davomida va turli xil psixologiya yo'nalishlari nuqtai nazaridan turlicha tushuniladi. Zamonaviy psixologiya uchun psixologiya predmetini izlash hali ham dolzarbligicha qolmoqda.

Ruh (XVIII asrning boshiga qadar barcha tadqiqotchilar);

Ong fenomeni (ingliz empirik assotsianists psixologiyasi — D. Xartli, Djon Styuart Mill, Aleksandr Ben, Gerbert Spencer);

Sub'yektning bevosita tajribasi (strukturizm — Vilgelm Wundt);

Moslashuvchanlik (funksionalizm — Uilyam Jeyms);

Ruhiy faoliyatning kelib chiqishi (psixofiziologiya — Ivan Mixaylovich Sechenov);

Xulq (bixeviorizm — Jon Uotson);

Ongsiz ravishda (chuqur psixologiya: psixoanaliz — Zigmund Freyd, individual psixologiya — Alfred Adler, analitik psixologiya — Karl Gustav Yung);

Obrazlarni qayta ishlash jarayoni va ushbu jarayonlarning natijalari (geshtalt-psixologiya — Maks Vertgeymer);

Inson mavjudligi muammolari (gumansitik, jumladan, ekzistentsial psixologiya — Abraxam Maslou, Karl Rodjers, Viktor Frankl, Rollo Mey, ontopsixologiya — Antonio Menegetti va pozitiv psixologiya — Martin Seligman);

«Miya» axborot tizimi tomonidan axborotni qayta ishlash jarayonlari, insonning o'rganish qobiliyatlari (kognitiv psixologiya — Jorj Miller, Gerbert Saymon, Allen Nyuell, Noam Xomski, Devid Grin, Jon Swits va boshqalar);

V. A. Mazilovning fikricha, insonning ichki dunyosini ilmiy psixologiya predmeti deb hisoblash maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://fayllar.org/zamonaviy-psixologiya-tarmoqlarining-rivojlanishi.html>
2. Hoshimov K., Nishonova S., Inomova M., Hasanov R. Pedagogika tarixi. O'quv qo'll. – T.: O'qituvchi 1996.
3. Hoshimov K., C.Ochil. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. O'quv qo'll. I-jild. –T.: O'qituvchi, 2010.
4. Ibragimov X.I., Abdullayeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi. Darslik. - T.: —Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2008.
5. Xasanboyev J., To.,raqulov X., Xaydarov M., Xasanboyeva O. Pedagogika fanidan izoxli lug'at. – T., 2008.

6. Egamberdiyeva N.M. —Ijtimoiy pedagogikal – T.: A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, A.Navoiy, 2009.

TERI TANOSIL KASALLIKLARI: SO'ZAK KASALLIGINING KECHISHI

Axundjanova Ziyoda Xadjimuratovna

Tulyaganova Kamola Shakirovna

Zangiota Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada teri tanosil kasalliklari va ularning bemorlarda kechishi, so'zak kasalligi misolida tahlil etilgan.*

Kalit so'zlar: *yuqori imunitet, so'zak, teri qichishi, virusli kasalliklar, yuqumliylik darajasi, dizenfeksiyalash.*

Teri kasalliklari – odam va hayvonlar organizmidagi shilliq qavatlar, teri hamda uning hosilalari (soch, tirnoq) patologik o'zgarishi bilan ifodalanadigan kasalliklar guruhi. Odam uchraydigan Teri kasalliklari toshma toshishi, dog', pufakcha, tuguncha, qipiqalanish, yaralanish, terining shilinishi, yorilishi va boshqa tarzida namoyon bo'ladi. Tashqi muhitdagi har bir fizik va kimyoviy omillar terida turli yallig'lanishlar (dermatitlar) paydo bo'lishiga olib keladi; bulardan qavarish, bichilish, sovqotish, kuyish birmuncha ko'proq uchraydi. Terining talaygina kasalliklariga biologik omillar, mikroskopik zamburug'lar (qarang Terining zamburug'li kasalliklari), bakteriyalar, hayvon parazitlari (qarang Qo'tir) va viruslar (qarang So'zak, Uchuq) sabab bo'ladi. Ichki omillar: mahalliy, infeksiya o'chog'i bo'lishi (mas., murtak bezlari, qovuqda), ichki a'zolar (me'da, buyrak, jigar) kasalliklari ekzema, eshakem kabi allergik tavsifdagi (qarang Lglergiya) Teri kasalliklariga olib kelishi mumkin. Organizmda oqsil, uglevod va yog' almashinuvining buzilishi, shuningdek, vitaminlar yetishmasligi, nerv (mas., neyrodermit) va endokrin sistema faoliyatining buzilishi (mas., seboreya, husnbuzar), tomirlar, qrn yaratish a'zolari va boshqalarning zararlanishi natijasida ham Teri kasalliklari yuzaga kelishi mumkin. Bularning hammasi terida yallig'lanish, qon quyilishi, pigmentatsiya va muguzlanishning buzilishi, teridagi ayrim tuzilmalar (biriktiruvchi to'qima tolalari, yog va ter bezlari, soch piyozchasi va boshqalar)ning nobud bo'lishi, qon aylanishi hamda teri oziklanishining izdan chiqishi kabi patologik o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Bunda teriga har xil kattalikda toshmalar toshishi (dermatozlar), tugunchalar paydo bo'lishi, ba'zan bu tugunchalar ichida qon yoki yiring tuplanishi mumkin. Toshmalar qichishishi, achishishi, ba'zilar bemorni mutlaqo bezovta qilmasligi mumkin. Infeksion (qarang Ich terlama, Qaytalama terlama, Skarlatina, Chechak va b.), shuningdek, venerik kasalliklarda ham teriga toshmalar toshishi kuzatiladi. Toshmalar tabiatini faqat mutaxassis vrach to'g'ri aniklab, diagnoz qo'yishi va davo tayinlashi mumkin. O'z bilgicha davo qilish turli ko'ngilsizliklarga olib keladi. Shuning uchun Teri kasalliklariga xos dastlabki alomatlar paydo bo'lganda, albatta, vrachga murojaat etish va uning maslahatlariga bekamu kust amal qilish lozim.

So‘zak, gonoreya, tripper — gonokokklar qo‘zg‘atadigan yuqumli venerik kasallik. Ko‘pincha, tasodifiy jinsiy aloqa qilish oqibatida kelib chiqadi. Kasallik, asosan, jinsiy yo‘l bilan yuqqanligi uchun aksariyat siydik chiqarish kanali va jinsiy a‘zolar zararlanadi. Infeksiya manbai S. bilan og‘rigan erkak yoki ayol. Jinsiy aloqada gonokokklar jinsiy a‘zolar va siydik chiqarish kanalining shilliq qavatiga tushib, uni yallig‘lantiradi. Ba‘zan kasallik bemor ishlatgan buyumlar (sochiq, mochalka, kurpatushak, kiyim-kechak va boshqalar) dan foydalanganda ham yuqishi mumkin. Chunonchi qizlarga kasallik bemor onadan o‘tadi; bunga jinsiy a‘zoldan tashqari, ko‘z (qarang [Blennoreya](#)) va og‘iz shilliq pardalarining S. oqibatida yallig‘lanishi sabab bo‘lishi mumkin. Kasallik alomatlari, odatda, S. yuqqanidan so‘ng oradan 3—5 kun o‘tgach paydo bo‘ladi. S. bilan kasallangan erkaklarda siydik chiqarish kanalining oldingi qismi yallig‘lanadi, achishadi, qiziydi va og‘riydi, siyganda og‘riq zo‘rayadi; siydik chiqarish kanalining tashqi teshigi qizarib, shishadi; torayib qoladi, yiring ajraladi, siydik ravon kelmaydi, kechalari og‘rikli ereksiya kuzatiladi. Bemorning ahvoli aytarli o‘zgarmaydi, ba‘zan ishtaha pasayishi, darmonsizlik, bir oz temperatura ko‘tarilishi mumkin. Tashqi (balanopostit) va ichki (prostatit, epididimit, ooforit, endometrit) jinsiy a‘zolar, qovuq (sistit), bo‘g‘imlar (artrit) va boshqa yallig‘lanishi mumkin. S. o‘z vaqtida davolanmasa, boshqa a‘zolarga tarqalishi, yillab cho‘zilishi va nihoyat surunkali tuye olishi mumkin. Jinsiy aloqa, achchiq, sho‘r ovqatlar yeyish, spirtli ichimliklarga ruju qilish oqibatida kasallik botbot qo‘zib turadi. S. ning ko‘p uchraydigan asoratlardan prostatit va urug‘ pufaklarining yallig‘lanishi erkakni jinsiy hayotga yaroqsiz qilib qo‘yishi, shuningdek, bepustlikka sabab bo‘lishi mumkin. Bemor uzoq vaqt davolanishi lozim, ba‘zan siydik chiqarish kanali torayganda operatsiya qilinadi. S. yuqumli bo‘lgani uchun kasallik belgilari paydo bo‘lishi bilanoq venerolog vrachga murojaat etish kerak. Bemor teri va venerik kasalliklar dispanserida davolanadi. Ba‘zan davo paytida siydik kanalida og‘riq, achishish, yiring kamayadi. Bemor o‘zini sog‘lom his qiladi va jinsiy aloqa qilaveradi, lekin organizmda hali gonokokklar bo‘lishi mumkin. To‘liq davolanmay jinsiy aloqa qiladigan bemorlar atrofdagilar uchun juda xavfli bo‘lib, kasallikni boshqalarga yuqtiradi va turli noxush oqibatlarga sabab bo‘ladi. Shuning uchun sog‘aygan bemorlar bir necha marta lab. tekshiruvdan o‘tkazilib, kasallik alomati topilmagach sog‘lom hisoblanadi. S bilan og‘rigan kishilarda immunitet paydo bo‘lmaydi, bir kishi S. bilan bir necha marta og‘rishi mumkin (reinfeksiya). O‘z vaqtida davo qilinsa, bemor butunlay sog‘ayib ketadi.

S.ning oldini olishda tasodifiy jinsiy aloqadan saqlanish, shaxsiy gigiyenaga rioya qilish, aholi o‘rtasida teritanosil kasalliklariga oid suhbatlar o‘tkazish hamda tarbiyaviy ishlar olib borish zarur.

ADABIYOTLAR:

1. Erkinov Ilkhom Erkin Ogli. (2023). Life Safety and Civil Protection in Natural Emergencies. Eurasian Research Bulletin, Volume 17|February, ISSN: 2795-7365, 188-190.

2. Erkinov Ilxom Erkin o'gli: “Farmatsevtika muassasalarida sodir bo‘ladigan baxtsiz xodisalar va kasb kasalliklarni o‘rganish, hisobga olish tartibi”- HAVO HAJUMIDAN MUDOFAA QO‘SHINLARI VA HARBIY HAVO KUCHLARI XABARNOMASI ILMIIY-AXBOROT JURNALI. TAHRIRIYAT MANZILI: 180117, Qarshi shaxri, Jayxun kuchasi 54 uy O.,R OHABYu Ilmiy-uslubiy bo‘limi. 1(2) 2022 y, 7-11 bet;

3. Эркинов И.Э. “Организация системы управления безопасностью деятельности в производственных учреждениях (компаниях)”. HAVO HAJUMIDAN MUDOFAA QO‘SHINLARI VA HARBIY HAVO KUCHLARI XABARNOMASI ILMIIY-AXBOROT JURNALI. TAHRIRIYAT MANZILI: 180117, Qarshi shaxri, Jayxun kuchasi 54 uy O.,R OHABYu Ilmiy-uslubiy bo‘limi. 1(3) 2022 y. 56- bet.

STEAM TEHNALOGIYASINI O'QITISHNING AFZALLIKLARI

Xalilova Xurshida

Habibullayeva Mavluda Sirojiddin qizi

*T.D.I.P. Toshkent viloyati Oqqo'rg'on tumani 39-umumiy o'rta ta'lim maktabi
geografiya fani o'qituvchisi*

Annotatsia. *STEM technology teaches students to work together and think deeply. Passing applied sciences through exhibitions in schools increase students' ability to show creativity, creativity, initiative, and talent.*

Key words: *creativity, creativity, initiative, creativity, non-traditional technique, trample, competence, integration, engineering.*

On April 29, 2019, the decree of the President of the Republic of Uzbekistan "On approval of the concept of development of the public education system of the Republic of Uzbekistan until 2030" was adopted. As the expected results of the implementation of the concept, the introduction of modern new state education standards for future generations, taking into account STEAM sciences and critical thinking, searching for the necessary information, analysis competencies, special emphasis on the development of the student, is defined. Today, when technology and information exchange are growing, children are becoming very smart and knowledgeable. Similarly, we should not be mistaken when we say that we should teach using non-traditional methods. What is STEAM? The word STEM is an abbreviation consisting of the initial letters of 4 English words, which include:

S - Science - Science

T - Technology – Технология

E - Engineering – Engineering

M - Mathematics - Mathematics Recently,

A - Art - Department of Art was added to this abbreviation. Research shows that

Through the STEM (STEAM) education system, creativity, diligence, and curiosity are formed in the child, which is the most important feature today - the ability to solve problems. The confident decision to combine these subjects to practice technology, engineering increases creativity, students who say they do not know mathematics at all and are not interested, always take an asset without knowing this subject. The ability to "think STEM" begins in childhood. Even when a child does not know how to walk, he can understand the connection, sequence and probability of processes. These features should be encouraged in every way. A quality book can be a powerful springboard to introduce a child to STEM. An important point here is not to

confuse a book based on STEM principles with encyclopedia books. It is possible to use STEM in all subjects, for example, this approach gives students new motivations by making visual aids, making a model of something, making frames for students who are mentally behind in reading but can do what they show. In our STEM school, it would be appropriate to change the usual method and increase the number of activities with a practical approach. In schools, based on the interest of students, practical training should be conducted outside the classroom. I recommended this idea based on my experience and the interests of schoolchildren's level of knowledge and skills. Currently, I am showing students to the 6th grade in the course of the natural science lesson. Students who don't want to write and who are bad at writing are always ahead in technology, drawing, and behind these feelings, they have self-confidence, enthusiasm, and express new ideas. STEAM education combines interdisciplinary communication and design, based on the integration of natural sciences with technology, engineering creativity and mathematics. In this, preparation for professions related to engineering is carried out. In STEAM education, children are shown using their scientific and technical knowledge in real life with the help of practical exercises. In each lesson, students develop, build and develop models of modern industry. The STEAM program develops the critical thinking and problem-solving skills that children need to overcome the challenges they face in their daily lives.

The STEAM program is distinguished by active communication and teamwork. During the dialogue period, a free environment is created for expressing one's opinion and conducting debates. They are able to speak and present. If children always participate with the teacher and classmates, they will remember the lesson well. If we use STEAM technology in the teaching of science and natural sciences in elementary grades, children will understand nature and study the world regularly, and thus develop their interest, engineering thinking style, ability to overcome critical situations, develop the ability to work in a timely manner, and develop leadership skills. , leads to repeated work on itself. As a result of the introduction of the STEAM education system into the educational process, it is possible to show the foundation for the acquisition of professions necessary for the creation of an innovative economy in the future, to understand the essence of creativity, and to demonstrate the ability to think creatively. Creative (eng. create) - to create, creativity (creative) - means the concepts of creator, creator and gives the meanings of the ability to produce new ideas and creativity. Characteristics of creativity:- creativity, creativity, initiative, the ability to demonstrate talent. Creative thinking helps the student to find unusual solutions not only in the classroom, but also in life. However, we should not confuse it with critical

thinking, but rather see it as a "sibling" that helps us find complementary solutions to impossible problems.

FOYDALANILGAN ADABIYOTI RO'YXATI:

1. SH.M.Mirziyoyev. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-aprelda "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi".
2. 6-sinf Tabiiyfan darslik. Z. B. Sangirova, K. T. Suyarov, M.T.Umaraliyeva, S. G'. Xasanova, D.T.Hasanova, M.K.Yuldasheva. Toshkent-2022.
3. 3-sinf Tabiiyfan darslik. Z.B.Sangirova, K.T.Suyarov, Z.Y.Tillayeva, M.M.Avezov, M.X.Boymuratova, S.G'.Xasanova. Toshkent-2022.
4. Xalilova, X. T. (2020). Osobennosti ispolzovaniya vozmojnostey informatsionnix i kommunikatsionnix texnologiy v uchebnom protsesse po geografii. *Science and Education*, 1(9), 380-387.
5. Mirzaxmedovich, B. K., & Teshayeva, K. K. (2021). Fergana valley distribution landscapes establishment and exploration. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(8), 286-289.
6. Xalilova, X. T., & Umarova, N. A. (2022). Geografiyani o'qitishda matematik savodxonlik. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 786-789.
7. Oxunboyev, M. I., & Xalilova, X. T. (2020). DIFFERENSIATSIYA V PROTSESSE OBUCHENIY. *Internauka*, (47-1), 70-71.
8. Xakberdiyev, O. E., Xalilova, X., & Alixo'jayeva, B. (2018). Vliyanie erozii na urojaynost pshenitsi. *Simvol nauki*, (5), 69-71.
9. Xalilova, X. T. (1994). Problemi territorialnoy organizatsii prigorodnogo selskogo xozyaystva g. Samarkanda.
10. Hayitov, A., & Azizova, S. (2022). Abu nasr farobiyning "fozil odamlar shahri" asari-bugungi kun yoshlarining ma'naviyat maktabi sifatida. *Science and innovation*, 1(B7), 432-438.
11. Hayitov, A., & Mansurova, S. (2022). Integrativ yondashuv asosida boshlang'ich sinif o'quvchilarida ekologik kompetensiyalarni shakillantirishning pedagogik shart-sharoitlari. *Science and innovation*, 1(B7), 1009-1015.
11. Abrorkhonova, K., & Khudoyberdiyeva, S. (2022). VIRTUAL TOUR IN PRIMARY SCHOOL. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(06), 72-77.
12. Abrorkhonova, K., & Khudoyberdiyeva, S. (2022, June). ORGANIZATION OF EXCURSIONS IN PRIMARY SCHOOL CLASSES. In *International Scientific and Current Research Conferences* (pp. 139-143).

13. O'ktamovna, U. G. (2022). Ekologik-valeologik madaniyatni rivojlantirish muammolarini tadqiq etishga nisbatan metodologik yondashuvlar. Conferencea, 40-44.

14. Norboy o'g'li, H. F. (2023). Umumiy o'rta ta'lim muassasalarini boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati. *Journal of new century innovations*, 37(1), 44-48.

ЗАВИСИМОСТЬ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЛЕПТИНА ОТ СТЕПЕНИ И ТИПА ОЖИРЕНИЯ У ПАЦИЕНТОК С СИНДРОМОМ ПОЛИКИСТОЗНЫХ ЯИЧНИКОВ

Д.Б. Асранкулова

Андижанский государственный медицинский институт

Х.Б. Саттаралиева

Ферганский институт общественного здоровья

Одним из клинко-диагностических критериев синдрома поликистозных яичников (СПКЯ) является ожирение. Ожирение встречается у 35-60% больных с СПКЯ, причем они чаще, чем худые пациентки, страдают ановуляцией и гирсутизмом. Исследования последних лет доказали, что жировая ткань обладает ауто-, пара- и эндокринной функцией, секретируя большое количество веществ, обладающих различными биологическими эффектами. Особое место в патогенезе метаболических нарушений занимает лептин - гормон, который секретируется клетками висцеральной жировой ткани, а основным органом-мишенью лептина является центральная нервная система. Лептин снижает аппетит, стимулирует использование липидов в энергетическом обмене и уменьшает запасы жира в жировых депо. Общее количество лептина прямо пропорционально массе жировой ткани, физиологически выше у женщин, чем у мужчин. Исследования лептина у пациенток с СПКЯ немногочисленны и представляют клинический интерес, так как ожирение часто сопутствует СПКЯ.

Материал и методы исследования. Исследованы 60 пациенток с синдромом поликистозных яичников. Были проанализированы показатели лептина в зависимости от типа ожирения, характера нарушения менструального цикла, нарушения толерантности к глюкозе. Среднее содержание лептина в сыворотке крови группы контроля равнялось $12,7 \pm 1,07$ нг/мл, что согласуется с данными других исследователей.

Результаты исследования. Уровень лептина у 40 больных с мужским типом ожирения был в пределах 24,09 - 161,72 нг/мл и в среднем составил $60,73 \pm 12,28$ нг/мл. У 20 пациенток с женским типом ожирения концентрация данного гормона в сыворотке крови была выше в пределах 12,27 — 92,16 нг/мл, в среднем $37,9 \pm 11,37$ нг/мл

Показатели лептина по нашим данным зависят от массы тела и от характера распределения жировой ткани.

Концентрация лептина в сыворотке крови больных с нарушением толерантности к глюкозе при нормальной и избыточной массе тела

различалась и составила в среднем, соответственно, $16,43 \pm 6,06$ и $57,79 \pm 15,38$ при мужском типе ожирения, $55,38 \pm 13,74$ при женском типе ожирения.

Вывод. Содержание лептина в сыворотке крови больных с СПКЯ зависит от массы тела, а концентрация лептина у больных с СПКЯ при избыточной массе тела (индекс массы тела >25) выше при мужском типе ожирения. Кроме того, уровень лептина у больных с СПКЯ зависит от клинико-морфологических, эндокринно-метаболических особенностей заболевания.

ФОТОЖУРНАЛИСТИКА В СОВРЕМЕННЫХ МЕДИА

Шариповой Гульсимай Парахатовна

*Каракалпакский государственный университет имени Бердаха
студентки факультета каракалпакский филологии и журналистики*

Аннотация: *В настоящее время невозможно представить себе газеты и журналы без фотографий. Фотографии играют огромную роль при раскрытии содержания любой статьи. В данной статье речь идёт об истории фотожурналистики о ее роли в журналистике.*

Ключевые слова: *Фотожурналистика, Время, Репортаж, Фотограф, Материалы*

Фотожурналистика - особая форма журналистики, использующая фотографию в качестве основного средства выражения. Фотожурналистика отличается от родственных жанров фотографии (таких как документальная фотография, уличная фотография и фотография знаменитостей) следующими свойствами:

Время - снимки имеют значение в хронологическом контексте развития событий.

Объективность - ситуация предполагает, что фотографии будут честными и будут точно воспроизводить запечатлённые события.

Повествовательность - снимки в сочетании с другими элементами новостей информируют и дают читателю или зрителю представление о сути событий.

Фотожурналистика, как описательный термин, часто подразумевает определённый стиль или подход к созданию изображений. Подход фотожурналистов к беспристрастной фотографии становится популярным и особым стилем коммерческой фотографии. Например, сегодня многие свадебные фотографы снимают в «репортажном» стиле беспристрастные хроники свадебных событий.

В случае, если фотограф систематически отражает культурные и общественные события, имеющие культурную и историческую значимость, такой тип фотожурналистики относится к фотохронике.

Фотожурналистика в современном понимании появилась в результате усовершенствований в полиграфии и фотографии между 1880 и 1897. Первая полутонная — репродукция новостной фотографии была опубликована 4 марта 1880 года в The Daily Graphic (Нью-Йорк)[4]. Изобретенная в 1887 магниевая вспышка позволила фотографам, таким как Якоб Риис непринуждённо снимать в помещениях. Начиная с 1887 года становится возможным

воспроизводить полутонные фотографии на печатающем оборудовании[5].

Современная фотожурналистика стала возможна с изобретением малогабаритной камеры и высокочувствительных плёнок. Появление малоформатной фотографии, представленной в 1925 году немецкими фотоаппаратами «Leica», внесло много значительных изменений в каждую область фотографии. Новый формат позволил фотографам увидеть обычные и привычные объекты в новых, более смелых перспективах и расширил их возможности лучше видеть и оценивать их очертания и формы в пространстве.

В середине 19 века француз Жозеф Нисофер Ньепс (1765-1833), Луи-Жак Манже Дагер (1787-1851), и англичанин Вильям Фокс Генри Тальбот (1800-1877) стали первооткрывателями в области фотографии. Французский художник Луи-Жак Манже Дагер в 1837 году способом фотографии сделал самое качественное изображение. В данном фотоснимке Луи-Жак Манже Дагер изобразил сложным натюрморт.

Жанры фотожурналистики:

Новостная фотожурналистика

Ежедневная съёмка текущих событий, не важно - местного или международного масштаба. Материалы, относящиеся к международным событиям, поставляют на мировой рынок такие агентства, как Reuters, AP и AFP, а локальные новости - прерогатива более мелких и специализированных агентств или только начинающих карьеру свободных фотографов.

Репортажная фотожурналистика

Репортаж - это та же работа с новостями, но растянутая во времени: в среднем на неделю. Хороший репортаж - это история, и фотограф должен уметь рассказать эту историю достаточно увлекательно и ярко.

Документальная фотожурналистика

По сути, это тот же репортаж, но уже заключённый в жёсткие временные и редакторские рамки.

Становление фоторепортажа тесно связано с периодической печатью. Первые шаги он сделал на страницах журналов, хотя истоки фоторепортажа обнаруживаются еще в XIX веке. Они просматриваются в попытках фотографов овладеть съёмкой «сцен с движением».

В современной практике отечественной фотожурналистики можно выделить три разновидности фотозаметок: некомментирующую, комментирующую и развернутую.

Фоторепортаж должен строиться обдуманно, а не состоять из случайных снимков и «дежурного» текста. Нередко говорят о главном

кадре изобразительного ряда, тем самым как бы подчеркивая второстепенность остальных. Точнее здесь упомянуть о кульминационном моменте, но он не бывает без предшествующего развития сюжета, вот почему важно показать выразительно все фрагменты события.

ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Березин.А. Фотожурналистика. 2006г.
2. Каюмов.А. Фотожурналистика Ташкент 2011г
3. Ворон.Н.И. Жанры фотожурналистики 2012г

C++ DASTURLASH TILIDA STREOMETRIK MASALALAR YECHISH HAMDA ULARNING AMALIYOTGA TATBIQI

O.T.Muhiddinova

*Muhammad AL Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti m.f. dotsenti, Phd*

K.X. Voxidov

*Muhammad AL Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari
universiteti 1-bosqich bakalavri*

Anotatsiya: *Malumki bugungi kunda Phyton, Java, Java S, Delphi kabi ko'plab dasturlash tillari keng ko'lamda foydalanib kelinmoqda. Biroq ushbu dasturlash tillarining asoslari bo'lmish C hamda C++ tillari ham amaliyotda o'z mavqeyini yo'qotmagan. Ushbu ilmiy maqolamiz orqali biz C++ tilida maktab o'quvchilari uchun biroz qiyin bo'lgan streometrik masalalarni C++ tilida yechish va ushbu dasturni tuzishni yoritmoqchimiz. Streometriyada o'quvchilarni asosan qiynadigan mavzu ayqash to'g'ri chiziqlar orasidagi burchakni topish masalasiga asosiy e'tiborni qaratamiz.*

Tayanch so'zlar: *C++ dasturlash tili, streometrik masalalarni yechishdagi muammolar, ayqash to'g'ri chiziqlar, ayqash tog'ri chiziqlar orasidagi burchaklar, koordinatsion metod yordamida streometrik masalalarni yechish, C++ dasturlash tilidagi matematik funksiyalar va ularning vazifalari.*

KIRISH

Matematika amaliyotda juda ko'p masalalarni yechishda yordam beradi. Iqtisodiyot, moliya, arxitektura va qurulish, informatsion texnologiyalarni algoritmlashtirish shular jumlasidandir. Biz bu maqolaning mavzusini tanlash uchun maktab, kollej va akademik litseylarda o'quvchi va talaba yoshlar o'rtasida so'rovnoma olib bordik. So'rovnoma natijalariga ko'ra oq'uvchi abituriyentlarni asosan matematikada streometriya masalalari muammo tug'dirishi ayrimlarda fazoviy tasavvur kamligi uchun amaliyotda uchraydigan streometrik muammolarni hal qilishga biroz o'ylanishadi. Biz maqolada yoritmoqchi bo'lgan mavzu esa aynan shunday fazoviy taasuroti yaxshi rivojlanmagan yoki streometriyaga qiynaladigan ammo kasbi uchun geometriya suv va havodek kerak bo'ladigan insonlar uchun. Maqolamizni soddaroq qilish uchun biz streometrik jismlardan namuna sifatida parallelepipedni tanlab oldik va ushbu parallelepipedda 24 ta to'g'ri chiziq yani 12 ta holat uchun masalalarga dastur tuzdik. Dasturni matematik modellashtirish jarayonida maktab o'quvchisi uchun uncha yaxshi bo'lmagan koordinatsion metoddan foydalandik. Bu metod maktab programmasida yo'q ekanligini hisobga olib maqolamizda yana bir ommalashmagan metoddan

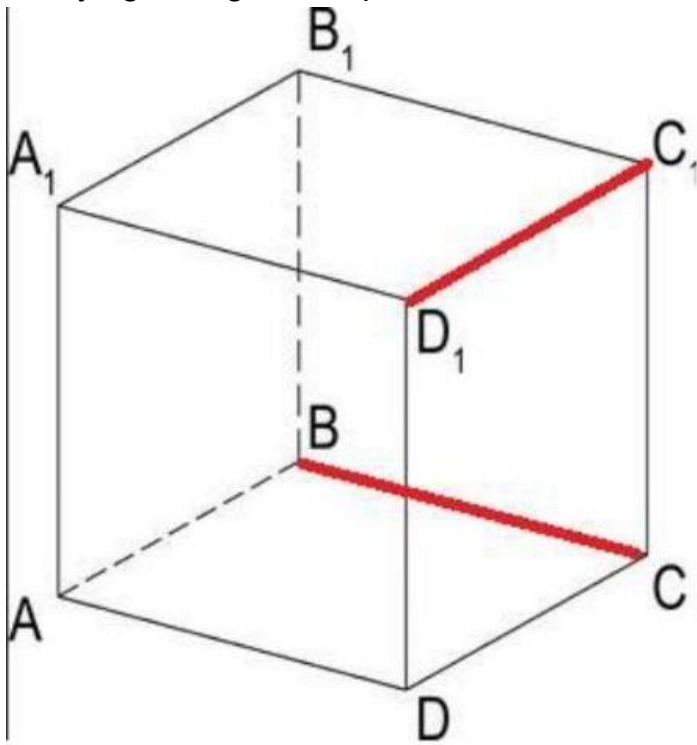
foydalandik. Agarda ayqash to'g'ri chiziqlar uchun geometrik yo'ldan borsak ishimiz ancha qiyinlashadi. Chunki ushbu metod qo'shimcha chizma va hisoblashlarni talab etadi va yakunda dasturning sifatiga ta'sir o'tkazishi mumkin.

Streometrik jismni 3 o'lchamli koordinataga qo'yish ham aslida o'quvchidan chizmachilik ko'nikmalarini talab qiladi. Biroq bu ish qo'shimcha chizmalar o'tkazishdan yengilroq. Ayqash to'g'ri chiziqlar bilan ishlash arxitektura sohasida ayniqsa qo'l keladi. Proektning turli qismlarida joylashgan to'g'ri chiziqlar orasidagi bog'liqlikni topishda bu dastur qo'l keladi.

ASOSIY QISIM

Ayqash to'g'ri chiziqlar degan termini ko'p ishlatdik. Keling dastlab ayqash to'g'ri chiziqlar bilan vazifa bajarishdan oldin ularga ta'rif beramiz.

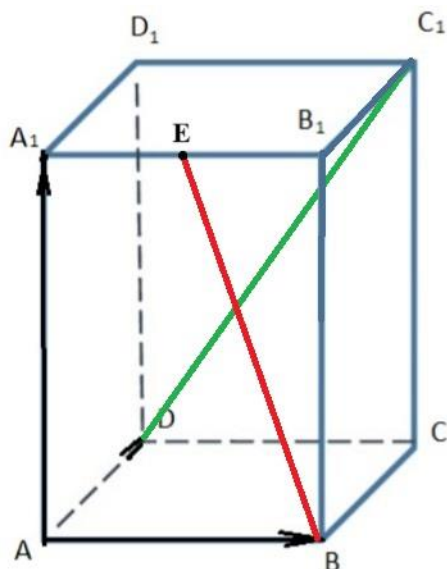
Ayqash to'g'ri chiziqlar-turli tekisliklarda yotuvchi va o'zaro kesishmaydigan to'g'ri chiziqlar.

1-rasm. Ayqash to'g'ri chiziqlar .

Endi esa parallelepipedda ayqash to'g'ri chiziqlar orasidagi burchakni koordinatsion yo'l bilan topishni ko'ramiz.

Masala. Bizga $ABCD A_1 B_1 C_1 D_1$ parallelepiped berilgan bo'lsin. Parallelepipedning balandligi 5 ga asosidgi to'g'ri to'rtburchakning bo'yi 4 ga eni esa 3ga teng. BE va DC_1 tog'ri chiziqlar orasidagi burchakni toping. (E nuqta $A_1 B_1$ tomon o'rtasi).

AA1 tomonni oz o'q deb AB tomonni OX o'q deb, DC tomonni esa Oy o'q deb qabul qilamiz. U holda har bir nuqta o'z koordinatasiga ega bo'ladi. Ya'ni

$A(0,0,0)$, $B(0;4;0)$, $D(3;0;0)$ $C(3;4;0)$, $A_1(0;0;5)$, $B_1(0;4;5)$, $C_1(3;4;5)$,

U holda E nuqtaning koordinatasi $(E(x,y,z))$;

$X=(X_{a1}+X_{b1})/2$; $Y=(Y_{a1}+Y_{b1})/2$; $Z=(Z_{a1}+Z_{b1})/2$;

$x=0$; $y=2$; $z=5$; U holda BE vector koordinatalri

$BE(0-0;2-4;5-0)$ yani $BE(0;-2;5)$. DC1 ning koordinatalari esa

$DC_1(0;4;5)$;

Ikki vektor orasidagi burchakni topish formulasini eslatib o'tamiz;

A burchak bo'lsin. Demak ;

$A=\arccos((BE,DC_1)/|BE|*|DC_1|)$

$(BE,DC_1)=0*0+(-2)*4+5*5=17$; $|BE| = \sqrt{(0+4+25)} = \sqrt{29}$; $|DC|= \sqrt{49}$

U holda

$A=\arccos(17/\sqrt{(41*29)})=60.4919^\circ$ demak Javob: 60.4919°

Ko'rib turganingizdek juda ham qiyinchilik tug'ulmadi ana endi esa shu masala uchun C++ dasturlash tilida kod yozib dastur tuzaylik.

```
#include<iostream>// kutubxona
```

```
#include<cmath>// matematik amala bajaruvchi kutubxona
```

```
using namespace std;// fazo
```

```
int main() {// bosh funksiya
```

```
int k;
```

```
double
```

```
y,
```

```
AA1, BB1, CC1, DD1, AB, AD, DC, BC, A1B1, A1D1, B1C1, D1C1, BE;
```

```
//
```

```
parallelepiped tomonlari;
```

```
float
```

```
A[3],
```

```
B[3], C[3], D[3], A1[3], B1[3], C1[3], D1[3], E[3], E1[3], E2[3], E3[3], E4[3], E5[3], E6[
```

```
3], E7[3], E8[3], E9[3], E10[3], E11[3], L[3], K[3]; // har bir nuqtani massiv
```

```
ko'rinishida oldik;
```



```
string s1,s2;// ushbu qatorlar funksiyasidan biz o'zimizga kerakli ikkita
to'g'ri chiziqni kirgazish uchun oldik;
cout<<"To'g'ri burchakli parallelepipeddagi ikki ayqash to'g'ri chiziq
orasidagi burchakni topish"<<endl;
cout<<"\nBalandlikni kiriting: ";
cin>>AA1;// balandlik ni kirgazish;
cout<<"\nEnini kiriting: ";
cin>>AD;// asos enini kirgazmoqdamiz;
cout<<"\nBo'yini kiriting: " ;
cin>>AB;// asos boyini kirgazmoqdamiz;
cout<<"\nDemak tassavur qiling sizning parallapipedingiz
ABCD A1B1C1D1 parallapiped va u holda: "<<endl;
cout<<"\nE ,E1,E2,E3,E4,E5,E6,E7, E8, E9, E10,E11 mos ravishada
A1B1, A1D1, B1C1, D1C1, AB, AD, BC, DC, AA1, BB1, CC1, DD1
tomonlarning o'rtasi"<< endl;
cout<<"\nAA1=BB1=CC1=DD1="<<AA1;
cout<<"\nAD=BC=A1D1=B1C1="<<AD;
cout<<"\nAB=DC=A1B1=D1C1="<<AB;
cout<<"\nKerakli to'g'ri chiziqni tanlang: "<<endl;
cout<<"\nbirinchi tog'ri chiziq : " ;
AA1==BB1==CC1==DD1;
AD==BC==A1D1==B1C1;
AB==DC==A1B1==D1C1;// ushbu holatda tomonlarning moslarini bir
biriga teng ekanligi ko'rsatilmoqda;
cin>>s1;
cout<<"\nikkinchi to'g'ri chiziq: ";
cin>>s2; // 1- va 2- to'g'ri chiziqlar kirgizilyapti;
A[3]==(0,0,0);
B[3]==(0,AB,0);
D[3]==(AD,0,0);
C[3]==(AD,AB,0);
A1[3]==(0,0,AA1);
B1[3]==(0,AB,AA1);
C1[0]==AD;
C1[1]==AB;
C1[2]==AA1;
D1[3]==(AD,0,AA1);
E[0]==0;
E[1]==AB/2;
E[2]==AA1;
E1[3]==((A1[0]+D1[0])/2,(A1[1]+D1[1])/2, (A1[2]+D1[2])/2);
```



```
E2[3]==((B1[0]+C1[0])/2,(B1[1]+C1[1])/2,(B1[2]+C1[2])/2);
E3[3]==((D1[0]+C1[0])/2,(D1[1]+C1[1])/2,(D1[2]+C1[2])/2);
E4[3]==((A[0]+B[0])/2,(A[1]+B[1])/2,(A[2]+B[2])/2);
E5[3]==((A[0]+D[0])/2,(A[1]+D[1])/2,(A[2]+D[2])/2);
E6[3]==((B[0]+C[0])/2,(B[1]+C[1])/2,(B[2]+C[2])/2);
E7[3]==((D[0]+C[0])/2,(D[1]+C[1])/2,(D[2]+C[2])/2);
E8[3]==((A1[0]+A[0])/2,(A1[1]+A[1])/2,(A1[2]+A[2])/2);
E9[3]==((B1[0]+B[0])/2,(B1[1]+B[1])/2,(B1[2]+B[2])/2);
```

// Biz tepadagi holatda massiv elementlaridan foydalanib koordinatalarni aniqlab oldik. Dasturimiz tushunarlik bo'lishi uchun.

```
if(s1=="BE"&& s2=="DC1") {
    k=1;
}
else if(s1=="BE2"&& s2=="A1D") {
    k=2;
}
else if(s1=="DE3"&& s2=="A1B") {
    k=3;
}
else if(s1=="AE1"&& s2=="BC1") {
    k=4;
}
else if(s1=="AE6"&& s2=="DC1") {
    k=5;
}
else if(s1=="A1B"&& s2=="DC1") {
    k=6;
}
else if(s1=="AC"&& s2=="DC1") {
    k=7;
}
else if(s1=="B1E4"&& s2=="D1C") {
    k=8;
}
else if(s1=="B1E5"&& s2=="D1C") {
    k=9;
}
else if(s1=="A1E3"&& s2=="D1C") {
    k=10;
}
else if(s1=="D1E5"&& s2=="B1C") {
```



```
k=11;
}
else if(s1=="D1E7"&&S2=="B1C") {
k=12;
}
else {
cout<<"dasturdagi kamchlik uchun uzur so'raymiz";
}
cout<<"\nbu ikki to'g'ri chiziq orasidagi burchak : ";
if shart operatori yordamida biz 12 ta holat uchun qaysidir ma'noda asos
yasab oldik;
switch(k)
{
case 1:
y=(((AB/2-AB)*AB+AA1*AA1)/(sqrt((-AB/2)*(-
AB/2)+AA1*AA1))*sqrt(0+AB*AB+AA1*AA1));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";// o'quvchi ilk bor tanishishi mumkin
bo'lgan unksiya accos funksiyasidr. Ushbu funksiya -1 dan 1 gacha bo'lgan
oraliq uchun ishlaydi. Aks holda nan qiymat qaytaradi. Funksiyaning vazifasi
biror bir o'zgaruvchining arccos ni topishdir. Asosan double, long double tiplar
bilan ishlaydi.
break;
case 2:
y=((AD/2)*AD+0-
AA1*AA1)/(sqrt((AD/2)*(AD/2)+0+AA1*AA1))*sqrt(AD*AD+0+AA1));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";
break;
case 3:
y=((AB*AB+AA1*AA1)/(sqrt((-AD/2)*(-
AD/2)+AB*AB+AA1*AA1))*sqrt(AB*AB+AA1*AA1));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";
break;
case 4:
y=((0+0+AA1*AA1)/(sqrt(0+(AB/2)*(AB/2)+AA1*AA1))*sqrt(AD*AD+0+A
A1*AA1));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";
break;
case 5:
y=((AD/2)*0+AB*AB)/(sqrt((AD/2)*(AD/2)+AB*AB))*sqrt((0+AB*AB+AA1
*AA1));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";
```



```
case 6:
y=((-
AB*AB+AA1*AA1)/(sqrt(0+AB*AB+AA1*AA1)*sqrt(0+AB*AB+AA1*AA1)));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";
break;
case 7:
y=((AD*0+AB*AB+0)/(sqrt(AD*AD+AB*AB)*sqrt(AA1*AA1+AB*AB)));
cout<<acos(y)*180/3.17<<"°";
break;
case 8:
y=((0+AB/2*AB+0)/(sqrt(0+AB*AB+AA1*AA1)*sqrt(0+AB/2*AB/2)));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";
break;
case 9:
y=((AD/2*0-AB*AB-
AA1*AA1)/(sqrt((AD/2)*(AD/2)+AB*AB+AA1*AA1)*sqrt(0+AB*AB+AA1*AA1)
));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";
break;
case 10:
y=((0-
AB*AB/2+0)/(sqrt(AA1*AA1+AB*AB)*sqrt(AD*AD+(AB/2)*(AB/2))));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";
break;
case 11:
y(((((-AD/2)*AD+0+AA1*AA1)/(sqrt((-AD/2)*(-
AD/2)+0+AA1*AA1)*sqrt(AD*AD+AA1*AA1))));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";
break;
case 12:
y((((0+0+AA1)/(sqrt(0+(-AB/2)*(-
AB/2)+AA1*AA1)*sqrt(AD*AD+AA1*AA1+0))));
cout<<acos(y)*180/3.14<<"°";
break;
}
return 0;}
```

Endi esa ushbu dastur natijalaini tadim etamiz.

To'g'ri burchakli parallapipeddagi ikki ayqash to'g'ri chiziq orasidagi burchakni topish

Balandlikni kiriting: 5

Enini kiriting: 3

Bo'yini kiriting: 4

Demak tassavur qiling sizning parallapipedingiz ABCDA1B1C1D1 parallapiped va u holda:

E ,E1,E2,E3,E4,E5,E6,E7, E8, E9, E10,E11 mos ravishada A1B1, A1D1, B1C1, D1C1, AB, AD, BC, DC, AA1, BB1, CC1, DD1 tomonlarning o'rtasi

AA1=BB1=CC1=DD1=5

AD=BC=A1D1=B1C1=3

AB=DC=A1B1=D1C1=4

Kerakli to'g'ri chiziqni tanlang:

birinchi tog'ri chiziq :BE

ikkinchi to'g'ri chiziq: DC1

bu ikki to'g'ri chiziq orasidagi burchak : 60.4919°

Ko'rib turganingizdek natijalar bir xil.

XULOSA

Bugungi kunda C++ tilida yangi dasturlar ishlatilmoqda. Ammo ular ichida matematik, yoki matematik masalalarni hal qiluvchi dasturlar kam. Boshqa dasturlash tillarida yozilgan dasturlar ham streometrik masalalarni yechishda xatolarga yo'l qo'yishi mumkin. Ammo bugun biz maqolamizda ko'rib chiqqan dasturimiz esa streometriya, va talabalarni qiynagan ayqash to'g'ri chiziqlar orasidagi burchaklarni topishda bir muncha xatolardan holi. Dastur bajarilish asnosida har bir harakatini har bir qadamni va belgilshlarni foydalanuvchiga ko'rsatib tushuntirib o'tadi. Biz yaratgan dasturimiz nafaqat C++ tilida balki boshqa dasturlash tillarida ham qo'llanilishi va asos bo'lishi mumkin. Amaliyotda ushbu dastur o'z nomi bilan streometriyadagi qiyin murakkab masalalarni osonlashtiradi, arxitekturada va qurulish jarayonida quruvchi injinrlarning vaqtini tejaydi va yuqori aniqlikdagi ko'rsatkich bilan ish samaradorligini oshiradi. Koordinatsion metod orqali nafaqat qurulish balki trassalardagi mashinalar harakatini ham nazorat qilish va analitik tahlil qilish mumkin. Dasturimiz koordinatsion metodga asoslangan ekan demak ushbu dastur orqali 3 o'lchamli fazodagi hodisalarni tahlil qilishimiz mumkin. Biz bu dasturni "SAVOSTreometric" deya nomladik.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sharigin "Учебное пособие по геометрии"// Moskva-1994;
2. T.N Qori Niyoziy "Analitik geometriya"// O'qituvchi-1970;
3. Gilbert Shildt "Справочник по C++" // VILYAMS; Москва- 2006

FOYDALANILGAN SAYTLAR:

1. <https://www.guru999.com;>

OSHIQ BO'LIBSAN, BO'LMAG'IL G'OFIL**Abdurahmonova Durdona***O'zbekiston jahon tillari universiteti xorijiy til va adabiyoti*

Malaksan yo bashar, yo huru g'ilmonsan, bilib bo'lmas, Bu lufu bu nazokat birla sendin ayrilib bo'lmas.

Ajab berah dilbarsan, ajab sho'xi sitamgarsan, Charog'i husni ro'yingdin ko'ngilni ham uzib bo'lmas.

Yuzungni oftobini ko'rub hayron bo'lub qoldim, Falakka qul uzotib, shamsi alamni olib bo'lmas.

Yuzung misli qizil guldur, ko'ngul chun bulbuli shaydo, Bu gulni ishqidin bulbul chamandin ayrilib bo'lmas.

Kel, ey Mashrab, agar oshiq bo'lubsan, bo'lmag'il g'ofil, Bu g'aflat uyqusidin, ey yoronlar, uyg'onib bo'lmas.

Bu g'azal namanganlik shoir Boborahim Mashrab qalamiga mansub bo'lib, bu shoir mana shunday betakror g'azal va she'rlar muallifidir. Adib g'azalda to'g'ridan – to'g'ri yorga murojaat qiladi. Ya'ni yor, sen insonmisan yoki jannat huri ekanliging bilib bo'lmas, sendagi lutf va nazokat birla ayrilib, voz kechib bo'lmas. Ajabo, judayam dilbarligingdan ko'ngilni uzib bo'lmaydi. Uchinchi baytda yuzini ko'rib hayron-u lol qolganini, shuningdek falakka qo'l uzatsa ham shamsi anvarni olib bo'lmasligini aytib o'tadi. „Shamsi anvar” so'zining ma'nosi „yorug' quyosh” degan ma'noni izohlaydi. To'rtinchi baytda esa yuz qizil gulga o'xshatiladi. Va qizil gulga bulbul yang'lig' ko'ngli shaydo, hatto bulbul ham bu gul ishqidan chamanidan ayrilolmaydi. Maqtada shoir o'ziga murojaat qilib, oshiq bo'lsang ham g'ofil bo'lma, aks holda, bu g'aflat uyqusidan uyg'onib bo'lmasligini ta'kidlab o'tadi.

Endi Boborahim Mashrabning hayoti va ijodiga to'xtaladigan bo'lsak, uning tug'ilgan yili noma'lum. Ammo olimlarning fikricha adib 1640 yoki 1653 yillarda Namanganda tavallud topgan. Mashrab dastlab namanganlik mashhur so'fiy Xo'ja Ubaydullo qo'lida tahsil oladi. So'ng 23 yoshida Qashqarga – eshon Hidoyatullo Ofoq Xoja huzuriga boradi va u yerda 7 yil Ofoq Xo'ja tarbiyasini oladi. Hattoki, Ofoq Xo'ja adibga „Mashrab” taxallusini olib bergan. Buning ma'nosi arabchada „fe'l-atvor, xulq, odat” yoki „ichimlik ichiladigan joy” degan ma'noni ifodalaydi.

„Qissayi Mashrab” asarida Mashrabning yoshligi g'amgin, majnunsifat va odamovi sifatida tasvirlangan. Chunki u yurgan yo'lida turli xil bayt-u g'azallar aytar, bundan tashqari g'ayri oddiy odatlari va harakatlari ota-onasini balki xaloyiqni ham hayratga solardi.

Mashrab o'spirinlik davrida qayerda go'riston bo'lsa, u yerga borib ziyorat qilar va odam suyaklariga: „ Ey odamzod, oxir o'lib boshingga tushadurg'on ish bu”,- deb aytib yig'larkan. Ko'rib turganingizdek Mashrab g'ayritabiiy xarakter egasi. U har doim haq va haqiqat uchun jon fido qilishga tayyor shaxs bo'lib, Allohni sevdi va uning uchun yonib yashadi.

Boborahim Mashrab 1711-yilda Qunduz shahrida Balx hokimi bo'lgan Mahmud Qatag'on buyrug'I bilan dorga osilgan.

Adib o'zbek adabiyotining yirik tasavvuf vakillaridan biri bo'lib, u asarlarida maqol va iboralardan unumli foydalana olgan. Mashrab asarlarining katta qismi sahli mumtane janrida yozilgan. Bundan tashqari, adib „Devoni Mashrab”, „Hazrati Shoh Mashrab”, „Eshoni Mashrab” singari qo'lyozma va tazkiralari; „O'rtar”, „Ajab majnun erurman, dasht ila sahrog'a sig'mamdur”, „Kokulung anbardurur, jon ichida jonon qiz...”, „Mabdayi nur”, „Xoh inon, xoh inonma”(Lutfiy g'azaliga tazmin), „Keldi”, „Na g'urbatlarni chektim, charxi bebunyod dastingdan...” asarlari muallifi.

MURABBA'LARI

Dastingdan

Ne g'urbatlarni chektim charh bebunyod dastingdin,
Mudom motamda qoldim, bo'lmadim dilshod dastingdin,
Tamomi xonumonim bo'ldi chun barbod dastingdin,
Qafasdin bo'lmadimki qumridek ozod dastingdin
Ki men har qayga borsam, dod etarman, dod dastingdin.

Dilimning quvvati, ruhi ravonimdin ayirdilar,
Ko'zimning oqi yanglig' mehribonimdin ayirdilar,
Azizim, hamdamim, oromijonimdin ayirdilar,
Jahon gulzorida ul gulistonimdin ayirdilar,
Hama obod bol'di, bo'lmadim obod dastingdin
Ki men har qayga borsam, dod etarman, dod dastingdin.

CHamanda bulbuli sho'ridadurman, oshyonim yo'q,
Misoli chug'dek vayronalarda ham makonim yo'q,
Vafolig' yor deb chiqti, jasadda balki jonim yo'q,
Azizimdin judo bo'ldum, boshimda soyabonim yo'q,
Hama obod bol'di, bo'lmadim obod dastingdin
Ki men har qayga borsam, dod etarman, dod dastingdin.

Tasavvuf bu Mashrab dunyoqarashining cheklangan tomonlari emas, balki ichki dunyosidir. Bu murabba' tasavvuf ta'limotining bir mevasi.

Bundan tashqari, shoirning ko'pchilik orifona she'rlari, g'azallarida haqiqiy sevgi, Allohga bo'lgan ishq kuylangan.

„Mashrab zamonasida keng yoyilmoqda, qalandarlikning yirik vakili sifatida tanilgan va xalq ichida katta ta'sirga ega shoirdir. Qalandarlik vakillari rasmiy islom va uning qonunlarini himoya qiluvchi hokimlarga, rasmiy ortodoksal ruhoniylarga qarshi kurashar, ularni shiddatli tanqidga olar edilar”,- deb Boborahim Mashrab to'g'risida S. Husayniy va O.SHarafiddinovlar ta'riflab o'tishgan. Demak, tepada aytilgan fikrlardan kelib chiqsak bo'ladiki, Mashrab o'z zamonasining orif va obid, bilimli shaxslaridan bo'lgan

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Internet research. <https://kh-davron.uz>
2. Registon Kutubxonasi. Sharafjon Sariyev, metodik qo'llanma.2020
3. B. To'xliyev, adabiyot 11-sinf o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasi. Toshkent, 2018
4. Q. Yo'ldoshev va boshqa. Adabiyot (9-sinf uchun), 2010
5. B.Qosimov, Adabiyot (10-sinf uchun), Toshkent, 2004
6. <https://www.ziyouz.com>
7. <https://uz.m.wikipedia.org>

O`ZBEKISTON XALQ AMALIY SAN`ATINI O`RGANISHNING AHAMIYATI**Shalola Jalilova Ma'ruf qizi***Samarand Davlat Universituti Pedagogik ta'lim fakulteti san'atshunoslik kafedirasi 4-kurs talabasi.*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada xalqimiz tarixiy memorchilik yodgorliklari, amaliy bezak san`ati turlarining vujudga kelishi va XV asrda Samarqand shahridagi masjid, maqbara va saroylarning bezalishida amaliy san`atning keng qo`llanilishi yoritilgan. Shuningdek Xo`ja Ahror Valiy masjidi markaziy shifti va Ulug`bek madrasasidagi naqsh girihlarning yechimi orqali berilishi keltirilgan.*

Kalit so`zlar: *Oy baldoq, Qoshqar baldoq, ritm, shakl, neolit, rozarka.*

O`zbek xalq amaliy san`ati tarixan juda ko`p rivojlanish davrlarini boshidan kechirgan. Hozirgi kunda xalq amaliy san`ati betakrorligi bilan ajralib turadi. Lekin mazmun va mohiyat faqat yangi ijodiy ko`rinishlar bilan boyitilgan. Ajdodlarimiz tomonidan qurilgan mashhur bino va inshootlar hozirgi kunga qadar o`z maftunkorligini yo`qotmastdan did bilan ishlangan naqshlar bugungi kunda ham insonlarni hayratga solib kelmoqda. Jumladan istiqloq yillarida ham o`ziga xos rivojlanish davri bo`ldi. Xalq ustalari o`z asarlari bilan jahon sahnasiga chiqdilar. Bu olimlar va mutaffakkirlar amaliy san`atda naqsh gullarini topilishi va takomillashishiga ham o`z hissalarini qo`shganlar. O`zbek naqqoshlari usta Shirin Murodov, usta Mahmud Usmonov, usta Saidmahmud Norquziyev, usta Olimjon Qosimjonov, usta Madaminjon Husayinov kabi ustalar. Qadimiy me`moriy yodgorliklarni ta`mirlash, bino devorlarini bezashda o`zlarining ilmiy tajribalarini, iste`dodlarini va betakror mahoratlarini namoyon etganlar.

Zargarlik san`ati so`ngi o`n yillik mobaynida birmuncha jonlandi. Unutilib borayotgan an`analar tiklana boshladi. Hozirda samarali ijod qilayotgan usta zargarlar qatoriga Dadamuxamedovlar sulolasi, G.Yo`ldasheva R.Muxametshin, M.Nozirxonov, Sh.Nizomov, M.Olimov kabi ustalarni kiritish mumkin. Zamonaviy zargarlik buyumlari tumorlar, sirg`alardan «Uch ko`zacha», «Oy baldoq», «Qoshqar baldoq» singari buyumlarga zamonaviy shakl berilmoqda. Mustaqillik yillarida O`zbekiston ganchkorlik san`ati azaliy an`analariga suyangan holda rivojlanmoqda. Hozirda ijod qilayotgan ustozlar mahalliy maktablardagi mavjud an`analarni asrab-avaylagan holda ijod qilayotganliklarini alohida ta`kidlab o`tish joiz. 1990 yillar O`zbekiston yog`och o`ymakorligi va naqqoshlik san`ati tarixida yangi bosqich bo`ldi. Ushbu maktablarni asosan Toshkent, Farg`ona, Buxoro, Xiva maktablari tashkil etmoqda. Amaliy san`at yodgorliklarini yaratgan bobokalonlatimiz tarixiy,

bebaho san`at namunalari, O`zbek madaniyatining durdonalari bo`lgan badiiy va madaniy meroslarni tashkil etadi. Toshkent xotira maydoni, Samarqand Imom Buxoriy majmuasi, Oliy majlis binosi, Amir Temur muzeyi binosi, yog`och o`ymakorligi va naqqoshlik san`atining yorqin namunasi.

Amir Temur muziy binosi:

Oliy majlis binosi:

Umuman olganda xalq amaliy san`atining barcha turlari mustaqillik yillarida yangidan chiroy ochdi va jilolandi. O`zbek xalqining ko`p asrlik tarixida xalq amaliy bezak san`ati madaniy merosimizning asosiy qismini tashkil etadi. O`zbek diyorida vujudga kelib, gullab yashnagan amaliy san`at turlari bemisil va betakrorligi bilan dunyoga mashhur. Bu taraqqiyot bosqichi haqida fikr yuritir ekanmiz, O`zbek amaliy bezak san`atining kelib chiqishi insoniyatning ilk davri, ya`ni ibtidoiy jamoa davriga borib taqalishining guvohi bo`lamiz. O`lkamiz zaminidagi arxeologik qazishlar natijasida topilgan yodgorliklarning guvohlik berishicha, insonning jismga badiiy ishlov berish usulida buyum yaratish faoliyati tosh asridayoq boshlanib, asrlar osha hozirgacha davom etib kelmoqda. Bizgacha ibtidoiy jamoa tuzumida ashyoviy dalillar mehnat va ov qurollari, uy-anjom va bezak buyumlari, odamlar yashagan manzil qoldiqlari yetib kelgan.

Tuproq ostida qolib ketgan tarixiy yodgorliklar odam va xayvonlar jasadining qoldiqlari, g`or va yerto`la devorlariga chizilgan surat va bo`rtma tasvirlar ibtidoiy jamoa davri tarixini o`rganishning muhim manbai hisoblanadi. Paleolit davrida amaliy-dekorativ san`at namunalari ham keng tarqala boshladi. Buyumlarni naqsh bilan bezashga, turli taqinchoqlarga, tumorlarga extiyoj paydo bo`lganligi arxeologlar tomonidan topilgan ashyoviy buyumlarda namoyon bo`lmoqda. Odamlarning o`troq holga o`tishlari, tabiat qonun-qoidalarini kuzatish simmetriya, ritm, shakl tuyg`ularini o`shishiga sabab bo`ldi. Bir xil elementlarning tekis qaytarilishi yoki oralab kelishi asosida vujudga keladigan o`ziga xos naqqoshlik san`atini maydonga keltirdi. Naqqoshlik yangi tosh (neolit) asrida keng yoyildi, dekorativ-amaliy san`atning taraqqiy etishiga ta`sir ko`rsatdi va yordam berdi. Kulolchilik va boshqa buyumlarni naqsh bilan bezash keng tus oldi. Parallel, spiralsimon va to`lqinsimon chiziqlar, aylanalalar shu davrdagi ko`pgina naqshlarning asosini tashkil etadi.

Geometrik naqshlar asta-sekin sxematik odam, hayvonlar va o`simliklar dunyosidan olingan shakllar bilan boyitilib, mazmunan kengayib bordi. Uning elementlari koinot kuchlarining ramziy belgilarini aks ettira bordi. Masalan: rozetka-quyosh ramzi, to`lqinsimon chiziq-harakat, suv ramzi va hokazo. Naqqoshlik san`ati endilikda dekorativ funksiyani bajaribgina qolmay, balki shu bilan birga kishilarning g`oyaviy va falsafiy tushunchalarini ham ifodalay boshladi.

Rishton “Xalqaro kulolchilik markazi”

Bronza asrida O`rta Osiyoda kulolchilik yanada rivojlandi. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 31-martdagi “Xalq badiiy hunarmandchiliklari va amaliy san`atni yanada rivojlantirishni davlat yo`li bilan qo`llab-quvatlash to`g`risida”gi farmoni barcha sohalar qatorida kulolchilik an`analarini rivojlanishiga samarali turtki bo`ldi. Kulolchilik dastgohlarining yuzaga kelishi esa, yaratilgan buyumlarning yanada nafis va go`zal bo`lishini ta`minladi. Chustdan topilgan qizil fonga qora bo`yoqlar bilan rasm va naqshlar ishlangan sopol buyumlar diqqatga sazovordir. Temir asrida ham dekoartiv-amaliy san`at yetakchi o`rinni egallaydi. Bezash ishlarida geometrik naqshlardan tashqari, syujetli kompozitsiyalardan foydalanish alohida rivojlangan. O`rta Osiyoning qadimgi davri san`ati va madaniyatini o`rganishda yer ostidan, qabrlardan topilgan turli dekorativ amaliy san`at namunalari, jang, ov va mehnat qurollari ham muhim rol o`ynaydi. Sopol buyumlar, bronza, oltin, kumushdan ishlangan, kishilar extiyoji uchun ishlatiladigan buyumlar yuzasi naqshlar bilan bezatilgan, bo`rtma tasvir va haykallar bilan pardoqlangan. Ayrim buyumlar yuzasiga esa hayotiy voqealar aksi tushirilgan. Ana shu daliliy materiallar o`tmish san`ati va madaniyati, kishilarning estetik, badiiy qarashlarini bilishga xizmat qiladi.

O`zbekiston hududida arxeologik qazilmalardan Xorazm, Sug`d, Baqtriya va boshqa viloyatlarda naqqoshlik san`atining rivojlanganligi ma`lum.

Surxondaryo viloyatidagi Fayoztepa (I-II asr), Dalvarzintepa (I-asr) budda ibodatxonalari qazilmalaridan topilgan rasm, naqsh qoldiqlari buning yaqqol

dalilidir. Eramizdan avvalgi IV-VI asrlarda O`rta Osiyodagi badiiy hayot va madaniyatni tushunishda Amudaryoning yuqori oqimi tomonidan topilgan "Amudaryo boyligi" (Oks boyligi) muhim o`rinni egallaydi. Hozirgi kunda Londondagi Britaniya muzeyida saqlanayotgan bu yodgorliklar ichida oltindan yasalgan haykallar, turli ko`za, bilaguzuk, uzuk, muhr, tangalar oltindan yasalgan arava va qurollar diqqatga sazovordir. Buyuk sarkarda Iskandar Zulqarnayn (Aleksandr Makedonskiy) eramizdan avvalgi IV asrlarda Axmoniyalar davlatini tor-mor etib, O`rta Osiyo yerlarining ko`pgina qismini o`ziga qaratib oldi. Faqat Xorazm, Farg`ona va Sirdaryo bo`yidagi ko`chmanchi qabilalargina o`z mustaqilligini saqlab qoldi. Amaliy san`atga bu qadar chuqur falsafiy yondoshish natijasida shartlilik, stilizatsiya-ramziylikka asoslangan badiiy bezak asarlari yaratish kuchaygan. Ushbu tarixiy omil o`zbek milliy bezak san`atining gurkirab rivojlanishiga turtki bo`lgan va hozirda jahonga mashhur me`morchilik yodgorliklarimiz ulardagi ganchkorlik, koshinkorlik, naqqoshlik, hattotlik, toshtaroshlik va boshqa turdagi san`atlarning ajoyib darajada uyg`unligidan va mujassamligidan dalolatdir. Xalq amaliy bezak san`ati kishilarning ma`naviy olamini boyitadi, badiiy didini shakllantiradi, ruhiyatini tarbiyalaydi. Shuning uchun ham o`zbek xalq amaliy san`ati kishilarni badiiy-axloqiy, umuminsoniy tarbiyalab, ularning ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirishda, hamda madaniy darajasini oshirishda eng zarur manbalardan biri hisoblanadi. Yaqin o`tmishda o`zbek amaliy bezak san`atining eng rivojlangan naqqoshlik, ganchkorlik, tosh va suyak o`ymakorligi, kandakorlik, pichoqchilik, buyrachilik, zargarlik, kashtachilik, zardo`zlik, gilamdo`zlik, kigizchilik, savatchilik kabi turlarining o`ziga xos bajarish texnologiyalari, haqiqiy milliy nomlari, ularga xos atamalar, bu san`atlarga xos maktablar, uslublar hamda shu sohalarda nom qozongan ustalarning hizmatlari butun jahonga dong`i ketgan. O`rta Osiyo naqqoshlik san`ati qadimdan dunyoga mashhur.

O`tmishda ota-bobolarimiz qurgan muhtasham binolar hozirgi kungacha maftunkor jilvasini yo`qotmagan. Yuksak did bilan ishlangan naqshlar hozirgacha bizni hayratga solib kelmoqda. Naqsh arabcha tasvir, gul degan ma`noni bildirib, u qush, xayvonot, o`simlik dunyosi, geometrik va boshqa turli shakllarning ma`lum tartibda takrorlanishidan hosil qilingan bezakdir. Islom talablariga bo`ysunish oqibatida jonivorlar, parrandalar va odamlarni tasvirlash yo`qolib borib naqqoshlik rivoj topdi. Arab yozuvi o`zlashtirildi. Natijada naqshlar bilan unvonli yozuv (epigrafika) uslubi paydo bo`ldi. Arab yozuvi naqshlar bilan birga chizildi. Arab yozuvi ham bezak, ham duo-afsunlar vazifasini bajardi. Naqqoshlik xalq-amaliy bezak san`atining bir turi sifatida qadimdan o`zbek madaniyatining muhim bo`lagi hisoblanadi. Ko`p asrlar mobaynida uning badiiy an`analari vujudga keldi va rivojlandi. Naqshlarda san`atning boshqa hamma turlaridan farqli ravishda avlodlarning

chambarchas bog`liqligini, milliy an`analarning davomiyligini ko`rish mumkin. Naqqoshlik an`analari san`atning ana shu turini o`rganish metodlari sifatida ham bobodan otaga, otadan o`gilga o`tib kelgan. Ana shu davomiylik tufayli naqqoshlik san`ati hozirgacha saqlanib kelmoqda. Naqshning eng yaxshi namunalari boy ijodiy fantaziya orqali birlashtirilgan shakllarning maqsadga muvofiqligi va go`zalligi bilan farqlanadi. Bunda xalq ustalarining atrof-muhitga qarashlaridagi tafovut aks etadi. Naqshdagi chizgilar o`yini musiqadagi ohang singari, qo`shiq va ertak kabi”xalq hayotiy tajribasining katta umumlashmasidan” tarkib topgandir. Badiiy naqqoshlik ranglarning uyg`unligida va o`ziga xos kompozitsiyalarda go`zallik yaratish san`atidir. Naqqosh usta o`z ishida ranglarning tabiiy jilosidan va uyg`unligidan, bejirim shakldan, material fakturasidan mohirlik bilan foydalanib yorqin ifodalikka erishadi. O`zbekistonning an`anaviy me`morchiligida naqqoshlik asosan shiftlarni, jimjimador arklarni, saroy ustunlarini, masjidlar, maktablar, boylarning uylari, yog`ochdan yasalgan buyumlarni bezashda qo`llangan. Nozik o`simliksimon-geometrik naqshdagi o`zaro singib ketgan novdalar, shoxlar va hashamatli tasvirlangan gullarning ritmik harakati, o`zbek ustalarining ishlaridagi islimi va girih naqshlarining klassik motivlari shiftlarning shakliga moslangan. Naqsh ko`proq inter`yerlarni va yopiq ayvon, peshayvonlarni bezashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. 1.P. Sh Zohidov, “Zeb ichra ziynat”. T. G`.G`ulom nomidagi adabiyot va
2. San`at nashriyoti. 1985.
3. A.Erkayev “Ma`naviyat – millat nishoni”. T.: Ma`naviyat, 1997 yil
4. B.Q. Xolmatov “Naqqoshlik”. T: Iqtisod-moliya, 2007 yil.
5. K.M. G`ulomov. “Amaliy san`at”. T: Iqtisod-moliya, 2008 yil .
6. K.M. G`ulomov, S.S. Bulatov «Sharqona usta shogird odobi» O`zR.OO`MTV o`quv adabiyotlari, jurnal va byuletelarni nashrga tayyorlash markazi, 2000 yil.
7. O`zbekiston san`ati o`quv adabiyotlar T.,2001

INTERNET MA`LUMOTLARI:

1. Lex.uz
2. Ziyonet.uz

XALQ OG'IZAKI IJODI VOSITASIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI

Atadjanova Shaxnoza Qosimboyevna

*Urganch davlat universiteti Maktabgacha ta'lim metodikasi kafedrasida
o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Bugungi kunda, nutqni rivojlantirish texnologiyasi, xalq og'izaki ijodi vositasida maktabgacha yoshdagi bolalar uchun o'zining ahamiyatini ko'paytirib bormoqda. Bu texnologiya, bolalarning til o'rganish jarayonlarini mustahkamlaydi va ularning kommunikatsiya qobiliyatlarini, ijtimoiy muloqotlari va akademik muvaffaqiyatlarini oshirishga yordam beradi. Maktab o'quvchilari uchun nutqni rivojlantirish texnologiyasining qo'llanilishi, ularning dunyodagi rivojlanishlarni kuzatish va ularning o'zlarini ifodalash uchun muhim bo'lgan vosita sifatida xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *nutqni rivojlantirish texnologiyasi, o'rganish, rivojlanish, til ko'nikmalar, xalq og'izaki ijodi. bolalar muvaffaqiyatlarini oshirish.*

Nutqni rivojlantirish texnologiyasi: Xalq og'izaki ijodi vositasida maktabgacha yoshdagi bolalar uchun

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish texnologiyasi hozirgi vaqtda o'z muhimlik va e'tiboriga ega. Xalq og'izaki ijodi vositasida bu sohasdagi innovatsion yondashuvlar va yangi texnologiyalar bolalarni nutqni rivojlantirishda o'z mavqesini ko'rsatadi. Bu maqolada, xalq og'izaki ijodi vositasida maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish texnologiyasi mavzusini tahlil qilamiz.

Maqsad va muhimlik.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish texnologiyasi, bolalarning til ko'nikmalarini oshirish, kommunikatsiya qobiliyatlarini rivojlantirish va o'rganish jarayonlarini mustahkamlash maqsadida ishlab chiqilgan. Bu texnologiyalar internet, mobil ilovalar, kompyuter darsliklari, interaktiv darsliklar, va virtual o'qitish platformalari orqali amalga oshiriladi.

Til ko'nikmalarini oshirish: Bu texnologiyalar yosh bolalar uchun til o'rganishni osonroq va qiziqarliroq qilishda muhim rol o'ynaydi. Interaktiv darsliklar va mobil ilovalar orqali, bolalar o'zlarini o'rganish jarayonlarini o'zlashtirish orqali til ko'nikmalarini rivojlantirishlari kutilmoqda.

Kommunikatsiya qobiliyatlarini rivojlantirish: Virtual o'qitish platformalari va interaktiv darsliklar, bolalar o'rtasida hamkorlik, qo'llab-quvvatlash va g'oyaviy o'zlashtirish imkoniyatlarini yaratish orqali ularning kommunikatsiya qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu texnologiyalar orqali, bolalar

o'z fikrlarini ifoda qilish, kelajakdagi ishlarida jamoatchilikni his qilish va boshqalar bilan maslahatlashish qobiliyatlarini oshirishadi.

O'rganish jarayonlarini mustahkamlash: Kompyuter darsliklari va internet platformalari o'quvchilarga o'z fikrlarini mustahkamlaydi, ularni o'rganishni osonroq va samaraliroq qiladi. Bu texnologiyalar, bolalar uchun qiziqarli va interaktiv o'rganish jarayonlarini ta'minlash orqali, ularning ma'lumotlarni amaliyotga aylantirish va o'zlarini rivojlantirish jarayonlarini mustahkamlashga imkon beradi.

Innovatsion texnologiyalar maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishdagi muhim bir vosita sifatida bo'lib, ular o'quvchilarning o'zlarini o'rganishni, kommunikatsiya qobiliyatlarini va o'rganish jarayonlarini mustahkamlashda katta ro'lya o'ynaydi. Bu texnologiyalar orqali, bolalar nutqni rivojlantirish uchun qiziqarli, samarali va oson usullarda o'rganishadi, ularni kelajakdagi muvaffaqiyatlariga tayyorlashda yordam beradi.

O'zgaruvchilar.

O'qish usullari katta o'zgarishlarga duch keldi. Avvalgi darsliklardan farqli ravishda, interaktiv darsliklar va virtual o'qitish platformalari bolalarga o'rganish jarayonini o'zlashtirishga yordam beradi. Bu texnologiyalar, o'quvchi ma'lumotlarini boshqarish, ko'nikma olish va ta'limning boshqa sohalariga kirish imkoniyatlarini yaratishda katta o'rin egallaydi.

O'qituvchilar va murabbiylar.

O'qituvchilar hamda murabbiylar bu texnologiyalardan foydalanish orqali o'qitishning samaradorligini oshirishga intilishmoqda. Ular internet platformalarini, interaktiv darsliklarni va onlayn ma'lumotlarga kirish imkoniyatlarini o'zlashtirish orqali o'quvchilarni qiziqtirish va o'rganish jarayonini qulaylashtirishlari mumkin.

Mavzuga qo'yiladigan diqqat etibor.

Bu texnologiyalar yosh o'quvchilarni qiziqtirish, ularga foydali ma'lumotlarni taqdim qilish va ularning o'zlashtirish qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'l qo'ymoqda. Mavzu haqidagi ko'proq ma'lumot va tajribalar, o'quvchi tomondan qiziqarliroq va ma'naviy baholash orqali o'rganishni rag'batlantiradi.

Iste'mol qilishni oshirish.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish texnologiyalari boshqa sohalar bilan bog'liqlikni kuchaytiradi. O'quvchilarning iste'mol qilishni oshirish orqali, ularni jamiyatning yangi talablari va tajribalari bilan tanishtirish mumkin. Bu, ularning kelajakda o'z muhitlarida muvaffaqiyatli bo'lishi uchun zarur bo'lgan ko'nikma va ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Amaliyotlar va mashg'ulotlar: Texnologiyalar orqali tashqi amaliyotlar va mashg'ulotlar o'tkazish, o'quvchilarga o'rganish jarayonlarini amaliyotga aylantirish va o'zlarini sinovdan o'tkazish imkoniyatlarini beradi. Bu jarayon,

ularning iste'mol qilishni oshirish va o'z fikrlarini amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Kreativlikni rag'batlantirish: Texnologiyalar orqali o'rganishni kreativlik va fikr yaratish bilan bog'liq mashg'ulotlar va dasturlar o'tkazish, o'quvchilarni o'zlarini ifoda qilish va yangi yondashuvlarni qidirishda rag'batlantiradi. Bu, ularni o'z fikrlarini iste'mol qilish va jamiyatning muammolariga yaratuvchi yondashuvlar topishga intilishmoqda.

Boshqaruv qobiliyatlarini rivojlantirish: Internet platformalari va mobil ilovalar orqali ma'lumotlarga kirish, ma'lumotlar bilan ishlash va o'z fikrlarini tashqi doiraga yetkazish, o'quvchilarning boshqaruv qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu, ularni o'zlarini o'rganishda o'zlariga ishonch va mustahkamlashga olib keladi.

Masofaviy ta'limning o'rtishi.

Oxir-oqibat, bu texnologiyalar masofaviy ta'limni o'rtib chiqishda muhim rol o'ynaydi. Pandemiya davrida, masofaviy ta'limning ko'nikmalarini rivojlantirish va rivojlanishiga intilish ekanligi nazarda tutilgan bo'lsa, xalq og'izaki ijodi vositasida maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish texnologiyalari, ta'lim jarayonini ko'proq to'liq va samarador qilishga yordam beradi.

Xalq og'izaki ijod vositasining ma'nosi va o'zgarishi

Xalq og'izaki ijod vositasi, aslida o'z fikrlarimizni, xayollarimizni, va xalqning umumiy ma'lumotlarini o'zimiz bilan bo'lish, boshqalar bilan munosabatda bo'lish, va axborot almashish uchun ishlatiladigan qurilma yoki uslubdir. Bu vosita, nutqni rivojlantirishni amalga oshirish uchun qo'llaniladigan elektron va mobil dasturlar orqali o'rnatiladi.

Xalq og'izaki ijod vositalarining hayotimizda ko'plab foydalari mavjud. Ularni foydalanish orqali, o'zimizni ifodalash, dunyo bilan o'zimizni taalluqli his qilish, va kompaniyalar, institutlar, va xalqaro tashkilotlar bilan birgalikda ishlashimizga yordam beradi. Bundan tashqari, bu texnologiyalar o'qitish va ta'lim jarayonlarini yanada sodda va samarali qilish uchun foydalaniladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun nutqni rivojlantirish

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun nutqni rivojlantirishda xalq og'izaki ijod vositalari ahamiyatli o'rin egallaydi. Bu texnologiyalar, o'quvchi yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish va ta'lim olish jarayonlarini yanada qulaylashtiradi. Masalan, turli xil dasturlar (apps) yordamida bolalar o'zlarining so'zlari va gaplashishlarini o'rganishlari mumkin. Bu dasturlar, interaktiv o'yinlar, audio va video darsliklar, va o'quv materiallari orqali bolalar uchun ta'lim tajribasini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun nutqni rivojlantirishda foydalaniladigan boshqa xalq og'izaki ijod vositalari, masalan, istalgan joyda

qulayroqqa ega bo'lish, so'zlashish va topshirish, yangi so'zlar va bayonotlarni o'rganish, va boshqalar kabi imkoniyatlarni taqdim etadi.

Bu texnologiya dasturiy ta'minotlar, mobil ilovalar va onlayn resurslar orqali amalga oshiriladi. Masalan, bolalar o'qish va yozish qobiliyatlarini rivojlantirish uchun interaktiv darsliklar va o'qituvchilar tomonidan yaratilgan onlayn o'qish vositalari, o'quvchi istaklarini qondirish uchun mo'ljallangan. Bundan tashqari, virtual mavzular va darslar, interaktiv o'yinlar va sahnalar, bolalarning nutqini rivojlantirish va o'rganish jarayonlarini qiziqarliroq qilishga yordam beradi.

Bu texnologiyalar o'quvchilarga mahsulotiviy va shug'ullantiruvchi ta'lim usullari orqali nutqni o'rganishni osonlashtiradi. Masalan, interaktiv dasturlar orqali o'quvchilar kelajakda foydalanishlari mumkin bo'lgan til mavzularini o'rganishlariga yordam beradi. Bunday dasturlar o'quvchilarga badiiy va o'zlashtirilgan ta'limning to'g'riroq qilishiga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun nutqni rivojlantirishda xalq og'izaki ijod vositalari katta ahamiyatga ega. Ular, o'quvchi yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirish va ta'lim olish jarayonlarini yanada qulaylashtiradi.

Turli xil dasturlar yordamida bolalar o'zlarining so'zlari va gaplashishlarini o'rganishlari mumkin. Bu dasturlar, interaktiv o'yinlar, audio va video darsliklar, va o'quv materiallari orqali bolalar uchun ta'lim tajribasini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Boshqa xalq og'izaki ijod vositalari, masalan, istalgan joyda qulayroqqa ega bo'lish, so'zlashish va topshirish, yangi so'zlar va bayonotlarni o'rganish, va boshqalar kabi imkoniyatlarni taqdim etadi. Bu texnologiya dasturiy ta'minotlar, mobil ilovalar va onlayn resurslar orqali amalga oshiriladi.

Interaktiv darsliklar va o'qituvchilar tomonidan yaratilgan onlayn o'qish vositalari, o'quvchi istaklarini qondirish uchun mo'ljallangan. Bundan tashqari, virtual mavzular va darslar, interaktiv o'yinlar va sahnalar, bolalarning nutqini rivojlantirish va o'rganish jarayonlarini qiziqarliroq qilishga yordam beradi.

Bu texnologiyalar o'quvchilarga mahsulotiviy va shug'ullantiruvchi ta'lim usullari orqali nutqni o'rganishni osonlashtiradi. Interaktiv dasturlar orqali o'quvchilar kelajakda foydalanishlari mumkin bo'lgan til mavzularini o'rganishlariga yordam beradi. Bunday dasturlar o'quvchilarga badiiy va o'zlashtirilgan ta'limning to'g'riroq qilishiga yordam beradi.

Boshqa bir muhim qism - bu texnologiyalar yosh o'quvchilarni o'rganish jarayonini qiziqish va ularga maqsadga yo'naltirish imkoniyatini takomillashtiradi. O'quvchilarning ilg'or o'rganishini yengilroq qilish uchun ilg'or mavzular, interaktiv o'yinlar va yaratish vositalari qo'llanilishi o'z-o'zidan maqsadga muvofiq ma'lumotlarni o'rganishga ko'rsatilgan qiziqish va qiziqishni oshiradi.

Bularning barchasi yosh bolalar uchun nutqni rivojlantirish texnologiyasining muhim hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar, yosh o'quvchilarning kommunikatsiya, o'qish va yozish qobiliyatlarini oshirishda katta o'rin egallaydi va ularning dunyodagi o'zlashtirilgan ta'lim olishlarini ta'minlaydi. Yangi texnologiyalar va ilovalar o'quvchilarga nutqni o'rganish va rivojlantirishda integratsiya qilinayotgan holda, ularning o'zlashtirilgan o'rganishini ta'minlaydi va ularni kelajakda muvaffaqiyatli va samarali fuqarolar sifatida tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maxmudova O.A."Maktabgacha yoshdagi bolalarni rasm chizishga o'rgatish metodikasi".O'quv qo'llanma."NISO POLIGRAF" Toshkent
2. Qodirova F.R.- Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi ruhiy omillari - T.: "ISTIQLOL", 2006y. – O'quv qo'llanma.
3. <https://lib.cspu.uz/index.php?newsid=1595>

HELPFUL TIPS FOR STUDENTS GETTING INTO MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY

Mirkomilov Doniyorjon Maxamatibragimovich

Assistant of the Department of Computer Systems of FBTUIT

Qobulov Abdusalil Zoxidxuja ugli

Student of group 619-21 of FBTUIT

Abstract: *This article offers invaluable guidance and insights for students aspiring to gain admission to the prestigious Massachusetts Institute of Technology (MIT). With its rigorous academic standards and competitive admissions process, MIT presents unique challenges and opportunities for prospective students. From academic preparation to extracurricular involvement and application strategies, this article provides practical tips and advice to help students navigate the admissions journey successfully. By leveraging these tips, students can maximize their chances of securing a coveted spot at MIT and fulfilling their academic and professional aspirations.*

Keywords: *Massachusetts Institute of Technology (MIT), Admissions Tips, Academic Excellence, Extracurricular Involvement, Research Experience, Leadership and Initiative, Personal Statement, Letters of Recommendation, Standardized Testing, Interview Preparation*

For countless students around the world, gaining admission to the Massachusetts Institute of Technology (MIT) represents a pinnacle of academic achievement and a gateway to unparalleled opportunities in science, engineering, technology, and entrepreneurship. With its renowned faculty, cutting-edge research facilities, and vibrant campus community, MIT attracts some of the brightest and most ambitious minds from across the globe. However, the road to MIT is not easy, and prospective students must navigate a competitive admissions process that requires careful planning, preparation, and perseverance.

One of the most critical factors in gaining admission to MIT is academic excellence. MIT seeks students who have demonstrated exceptional intellectual curiosity, mastery of challenging coursework, and a genuine passion for learning. Prospective applicants should prioritize rigorous coursework in mathematics, science, and technology subjects and strive for excellence in their academic pursuits. Maintaining a high GPA and excelling in standardized tests such as the SAT or ACT is essential but only one part of the equation.

Beyond academic achievements, MIT values students who have demonstrated leadership, initiative, and a commitment to making a positive

impact in their communities. Prospective applicants should actively engage in extracurricular activities that align with their interests and passions, whether through clubs, sports, community service, or entrepreneurial ventures. Leadership roles, awards, and significant accomplishments in extracurricular activities can showcase students' leadership potential and ability to contribute to the MIT community.

Research experience is highly valued at MIT, and prospective applicants are encouraged to engage in independent research projects or internships in their areas of interest. Research experience not only demonstrates students' intellectual curiosity and problem-solving skills but also provides valuable insights into their potential for success in MIT's rigorous academic environment. Students should seek out research opportunities, collaborate with faculty mentors, and pursue projects that showcase their creativity and innovative thinking.

Crafting a compelling personal statement and securing strong letters of recommendation are essential components of the MIT application. The personal statement provides applicants with an opportunity to showcase their unique strengths, experiences, and aspirations, while letters of recommendation offer insights into students' character, academic abilities, and potential for success at MIT. Prospective applicants should take the time to reflect on their personal and academic journey, articulate their motivations for applying to MIT, and convey their passion for their chosen field of study.

Standardized testing, while important, is just one aspect of the MIT application process. While high SAT or ACT scores can bolster an application, MIT adopts a holistic approach to admissions, considering factors such as academic achievements, extracurricular involvement, research experience, personal qualities, and letters of recommendation. Prospective applicants should focus on achieving a balanced application that showcases their strengths and potential to thrive at MIT.

Finally, interview preparation is essential for prospective MIT applicants. Interviews provide an opportunity for applicants to showcase their personality, interests, and motivations for applying to MIT. Prospective applicants should familiarize themselves with MIT's mission, programs, and campus culture, and prepare thoughtful questions to ask their interviewers. Additionally, applicants should practice articulating their experiences, accomplishments, and aspirations in a clear and compelling manner.

Conclusion: gaining admission to MIT is a challenging but rewarding endeavor that requires careful planning, preparation, and perseverance. By prioritizing academic excellence, engaging in extracurricular activities, pursuing research experience, crafting compelling application materials, and preparing for interviews, prospective applicants can maximize their chances

of securing a coveted spot at MIT and realizing their academic and professional aspirations. With dedication, determination, and a commitment to excellence, students can navigate the path to MIT and embark on a transformative educational journey that will shape their future success.

REFERENCES:

1. Johnson, S. (2017). "The Ghost Map: The Story of London's Most Terrifying Epidemic—and How It Changed Science, Cities, and the Modern World." Riverhead Books
2. Reif, L. Rafael. (2020). "Holding fast to dreams: Empowering youth from the Civil Rights Crusade to STEM achievement." MIT Press
3. Chomsky, N. (2019). "What Kind of Creatures Are We?". Columbia University Press.
4. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). "The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies." W. W. Norton & Company.
5. D Mirkomilov, Fostering future programmers cultivating creativity in electronic learning environments, Best Journal of Innovation in Science 2023
6. D Mirkomilov, Unraveling the network topology in space networks, Best Journal of Innovation in Science 2023
7. D Mirkomilov, Increasing the creativity of future programmers, Best Journal of Innovation in Science 2023
8. D Mirkomilov, The crucial role of design in software products, Best Journal of Innovation in Science 2023
9. D Mirkomilov, Exploring the advantages and disadvantages of building a corporate network, Best Journal of Innovation in Science 2023
10. MD Maxamatibragimovich, Q Abdujalil Zoxidxo'ja o'gli, The importance of computer programs that help students learn in the educational system, Best Journal of Innovation in Science 2023

FEATURES OF ORGANIZING A GROUP OF STUDENTS IN PRIMARY CLASSES

Inoyatova Z.H.

*Nizomiy nomidagi TDPU Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi kafedrasida v.b.
dotsent.*

Zoirova G.R

Ernazarova G.M

TDPU Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Abstract: *We are talking about studying and improving the features and methods of properly organizing a team of junior schoolchildren, the stages of team formation, and the correct approach to the class team as a class teacher and teacher.*

Key words: *team, education, personality, teacher, training, project assignment, pedagogical situations, knowledge, interaction, science, creativity, teacher activity, creativity, mental refreshment.*

Today, in the process of education and upbringing, the role and importance of the team is incomparable in the formation of a student's personality as a perfect person and a mature business person. As an elementary teacher, there are specific stages of team building. At the stage of formation of the team, the teacher first makes demands on the whole group and pays special attention to the formation of team activists in this process. Of course, it is no exaggeration to say that the demand originates from today, is created in a modern spirit, follows values, is formed on the basis of teachings, and has a positive effect on the development of the individual. Community education is one of the principles of special importance in the education system. The idea that the community plays a leading role in the all-round development of the child and his formation as a person was expressed in the development of the science of pedagogy.

That is why the development of the children's team is a pedagogically controlled process. The main task of leading a team is to educate team members and bring them to adulthood with the help of a scientifically based system of pedagogical approach. The team's educational tasks are carried out in the process of meaningful, cognitive, communication activities carried out by its members. As pedagogues, if we want to form a team among our students, we must learn the characteristics of the team.

There are different definitions of community in the humanities. In a philosophical sense, a team is a group consisting of several people, and it means a group organized on the basis of a common goal, communication and

mutual activity of social importance, in sociology, the possibilities of a work team are studied, in psychology, communication and interaction in a group setting, in pedagogy, the organization of children's team is studied.

Every man is by his nature so constituted that he needs many things for his existence and for the attainment of his highest perfection, which he alone cannot supply, and in order to attain them some community of men must needs to be, that each of these people, who feel the need for it in a separate way, will deliver some item from the total of things", said A.N. Farobyi.

"Even if you are scattered, your enemies will swim in your rivers of blood as if they fell into a pool." There is much to be said for alliance. grow up, and your enemies will be defeated," he taught [18].

A. N. Farobyi also interprets the urban lifestyle as a form of maturity of the community. In his opinion, it is only through the urban community that each person can achieve the highest level of maturity according to his upbringing. Until then, the cultural society and cultural society (or country) will be such that every person in this country is free in the profession, everyone is equal, there is no difference between people, everyone is engaged in the profession that he wants or chooses. is poisoned. People truly live free[17].

A.N. Providing mutual help to each other and fulfilling human duty makes people generous, while emphasizing that a person can reach perfection only if he develops neighborly relations with others with the help of others, he emphasizes the unity of people, their mutual help and cooperation - he dreamed that all people on earth would live in a peaceful and friendly family as the means of this life, and to reach perfection and generosity as the goal of this life[17].

As early as the 11th century, Abu Ali ibn Sina gave the following recommendations to students about group education in the special section ("Education and training of children at school") of his scientific work "Tadbiri Manozil":

1) if students study together, they will not get bored, their interest in learning science will increase; they develop a desire to compete with each other in order not to fall behind each other, they help the child to improve his studies;

2) in mutual conversations, students tell each other interesting information they read from books or heard from adults;

3) children make friends and respect each other when they study together; they not only compete, but also help each other in mastering educational materials; with this, children are proud, they learn good habits from each other[19] .

A. Disterverg also made a great contribution to the development of scientific works related to the formation of the team. Disterverg developed a

system of teaching principles and rules related to the activities of teachers and students, justified the need to take into account the age capabilities of students.

The team is a part of the social society, in which all the norms of social life and personal relations find their expression. As the community manifests itself in the existing system of relations in the society, the community and social society are organized in accordance with mutual unity and integral purpose in their goals and aspirations. That's why community morale is focused on one (single) goal and socio-ideological direction is considered its leading sign.

Each team is closely related to other teams. Each of its members participates together with their team in the process of organizing social activities of the society.

Being able to understand the team, feel it, and correctly assess its place and role in the formation of the individual shows the interest, need and unity of the general and private (personal) goals and does not allow them to be divided. Each team has a self-governing body and is considered an integral part of the national team. It also connects with the national community through unity of purpose and organizational features. Joint activity aimed at meeting the needs of social society is another important feature of the team. It is important that the socio-ideological direction of team activity is reflected in the content of team activity.

Forming a team of students is a central task in a teacher's activity. The basis of the methodology of its creation in accordance with the laws of community theory is as follows: setting demands, educating activists, organizing perspectives in educational, labor, socio-political and mass-cultural activities, forming a healthy public opinion, creating positive traditions and 'to multiply. The elementary level is explained by a certain level of order and discipline established in the classroom as a result of the efforts of the pedagogue, and the fact that a small part of the students support the actions of the class leader.

A high level is reached when the process of education is transferred to the process of self-education. Individual students and the team as a whole independently plan and organize their activities, set demands for themselves and each other, and self-monitor. The head of the class and the student team work together. The path from the lower level to the higher level is a long one, with the elimination of certain joys. At the moment, it is very interesting in terms of team building work. This is the main job of the class leader. In general, the main results of education of a school student depend on how successful this work is. If the student team is not organized, the student will leave the school without any regrets, even later he will not remember the

school years. Happy is the person brought up by the head of the class who is skilled in uniting students into a friendly team. The most stable link in the structure of the educational institution is the communities formed on the basis of specific groups. Educational institutions will have two important links: a team of teachers and a team of students.

A group of students is a group that is formed from students and has a common goal and unity of mutual social significance based on their social status, common responsibility before the election authorities, equality of rights and duties of all members. The student body has the following characteristics:

- 1) students' readiness for collective activity, mental alertness;
- 2) to understand the essence of the values that are important for the community, to honor them and to assess one's own value;
- 3) the feeling of friendship, mutual unity, solidarity and support among team members;
- 4) working in the team, showing activity in the organization of common activities;
- 5) formation of team members' ability to manage their emotions, to follow the rules of behavior, communication, speech, behavior.

The only requirements imposed on the student body are the rules of behavior of students during the course of the lesson, breaks and extracurricular activities, as well as in public places and in the family. provides installation.

That is why the development of the children's team is a pedagogically controlled process. The main task of leading a team is to educate team members and bring them to adulthood with the help of a scientifically based system of pedagogical approach. The team's educational tasks are carried out in the process of meaningful, cognitive, communication activities carried out by its members.

In the team, children first of all practice the norms of behavior, learn to protect their behavior in accordance with other people's standards, to be planned and fair.

The children's community is an increasingly developing system with certain characteristics at different age stages.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 27 iyuldagi «Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PQ-3151-son qarori .

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 5 iyundagi «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora tadbirlar to'g'risida»gi PQ-3775-son qarori
3. M.X.To'xtaxodjayeveaning umumiy tahriri ostida. Pedagogika darslik.T.: O'zbekiston faylasuflari Milliy jamiyati, 2010 y.
4. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. –T.: Xalq merosi, 1993. – 222 b.
5. Abdullaeva Q.A., Safarova R.G'. va boshq. Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi. Boshlang'ich ta'lim.1998. №6.14–b.
6. Иноятова, З. Х. (2021). ИНТЕГРИРОВАННЫЙ УРОК «ВОСПИТАНИЕ» СОВМЕСТНО С ЛИТЕРАТУРНОМУ ЧТЕНИЮ И ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОМУ ИСКУССТВУ В 3 КЛАССЕ. In *НАУКА, ОБРАЗОВАНИЕ, ИННОВАЦИИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ И СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ* (pp. 232-236).
7. Inoyatova, Z., Karamatova, D., Baltamuratova, A., & Aralova, D. (2022). Pedagogical conditions for the development of methodological training of future primary class teachers. *Ann. For. Res*, 65(1), 2291-2296.
8. Isomiddin o'g'li, H. A. (2023). Integrativ yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining refleksiv kompetentligini rivojlantirish mazmuni. *Finland" modern scientific research: topical issues, achievements and innovations"*, 14(1).
9. Inoyatova, Z. X., Po'Latova, G. N., & Xojimurodova, D. (2022). Ta'lim jarayonida o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish. *Science and Education*, 3(12), 795-800.
10. Inoyatova, Z. (2023). TECHNOLOGY FOR IMPROVING THE METHODOLOGICAL PREPARATION OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS FOR TEACHING SCIENCES. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 2(19), 75-77.
11. Inoyatova, Z. (2023). BOSHLANG'ICH TA'LIMDA TARBIYAVIY ISHLARNI REJALASHTIRISH METODOLOGIYASI. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(11), 28-31.
12. Abrorxonova, K., & Murodova, M. (2022). FORMATION OF LINGUISTIC COMPETENCIES BASED ON THE ANALYSIS OF WORD COMBINATIONS. *Science and Innovation*, 1(8), 2082-2088.
13. Inoyatova, Z. X. (2023). BO 'LAJAK BOSHLANG 'ICH SINFI O 'QITUVCHILARNING METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYASI. *Бюллетень педагогов нового Узбекистана*, 1(6), 172-175.

14. Abrorxonova, K. A. (2023). INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING O'GZAKI VA YOZMA NUTQINI RIVOJLANTIRISH. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 31(3), 3-6.

15. Иноятова, З. Х. (2022). ПЕДОГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ. *INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL*, 3(6), 351-354.

16. Zoda, M. T. L. T. (2023). Развитие Коммуникативной Компетентности Учителя Начальных Классов Как СоциальноПсихолого-Педагогическая Проблема. *Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments*, 1(2), 445-450.

17. Иноятова, З. Х. FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI.

MAQSUD SHAIKHZODA CAPTAIN GASTELLO**Koryogdiyev Jurabek Bobir O'g'li***Student of Tashkent state transport university*

Abstract: *About the staging of Alisher Navoi's work in Maqsood Sheikhzadeh and the wounding of Captain Gastello's lion.*

Keywords: *Alisher Navoi, Uzbek, Cinema, Moscow, newspaper, Oybek, Gafur Ghulam, Sheikhzada, Uygun, I. Sultanov aa Hasan Polat, Ulug'bek, fighters, Captain Gastello, Life will last , Alive is dead, Deaths happen, A dead person is alive.*

Preparations were underway for the fiftieth anniversary celebrations of the birth of the great Uzbek poet Alisher Navoi. One of the gifts for the anniversary was the film "Alisher Navoiy", for which the Uzbek Academic drama Theater (now the National Theater of Uzbekistan) staged its last performance on June 14, one thousand nine hundred and forty-first year and went on a creative journey. This trip of the theater creative team was associated with the film, which will be filmed at the Mosfilm film studio. At the film studio, mock-ups and butaphorists were working day by day, night by night, under the artistic direction of Sergei Eisenstein, a group of artists and operators were preparing for "S'yomka", while Komil Yormatov and Ilya Trauberg were putting an end to the directing script. When the train arrived in Moscow, it became known that the film, which was intended to be shot, was stopped. Dozens of echelons, increasing tanks and cannons over Moscow stations, were not in the field of military training, but in love with the battles that will begin early-now, the breath of the impending war had smashed the air of Moscow.

Soon after, on the night of the twenty-second June, a terrible war broke out. In the life of poets, writers and scientists who were hesitating for the Navoiy Jubilee, the war entered with its thunderous breath. Less than a day or two later, on June Twenty-fourth, a publicistic article by writers was published in the Red Uzbekistan newspaper, entitled "Soviet soil is inviolable and sacred." Oybek, Ghafur Ghulam, Shaykhzadeh, Harmonious, I.Sultanov aa Hasan Steel had signed. Some more time later, Shaikhzoda's "wrestling nechun?" came to the square. On those days, with no public mobilization yet announced, many volunteers volunteered to go to the front and express their desire to fight. The military commissariats were overwhelmed by the youth being recruited into the army. On such days, demonstrations were held in the military commissariat, production enterprises and educational institutions, and poets read poems that inspired the people and the army to victory; the

Soviets wished the young men a white path to defense of their homeland. Shaykhzoda also sought to explain with such fiery words why his compatriots, heading to the front with boyagi's poem, will fight on the battlefields:

This struggle is for the law of life,
For the end of this quarter century...
Pushkin's epic, for Tolstoy,
For an unbiased wedding that temporarily stopped...
This is El's Goda, choli, Gozali,
Navoi misrai, Babur Ghazali,
For dutor's leisurely flour,
For the magnificent days of creativity,
Ulugbek dahma, Khwarazm Naghma,
Songs, dances... all-all...
Fighting for the same has assumed US.
Hearts were filled with sacred hatred.

The poet's gaze, which the night before, took an incentive from the people's works of creativity and depicted the landscapes of a peaceful life, was now reduced to Warriors who took their lives and gave their lives on the battlefields. It was no different for him which republic these Warriors were born in either the city or which nation they belonged to. He celebrated justice and wrote about the future of Victory Day in the fast days, when a trial of the enemy will take place in Berlin. He sent words of condolences to the people of the cities and villages suffering under the dirty feet of the enemy.

It was incredibly difficult, hard years. Who entered the street of treason, who is showing an example of heroism – even this simple fact was not easy to know. It was difficult to believe both the good news that the hero fought and died, and the rumors that he was missing. Even who was the first to show the example of combat courage associated with the name of Alexander Matrosov or Captain Gastello was not clear at that time. But in spite of this, poems by poets, in particular Shaykhzoda, honoring such fan heroes, also inspired the army in those years to Valor and courage, giving strength and power to thousands of jeangists.

In the one thousand nine hundred and forty-first year, in the first months of the war, newspapers wrote about the courage of Captain Gastello. It was said that with his damaged aircraft, he went to the enemy's fuel reserves and was hit by fire, two or three Poplar stones, which burned the ERU blue. Fascinated by this event, the poet wrote the poem "Captain Gastello", one of the masterpieces of wartime lyricism. Sixty years later, the corpses of other pilots were found in the place where Gastello died ostensibly out of courage. Although Bordi-yu is not Gastello, who went to the cistern with his burning plane and was killed heroically, but another of his fellow warriors,

Shaykhzoda's poem never loses its immense artistic power. Because it was not to the secluded captain Gastello, it was a poem that applauded the great courage of badky attacking enemy aircraft and turning his gas-filled cisterns into torches. That is why it does not matter whether the fan name of this courage is Gastellomi or other. The lines of the poem: "there will be life, there will be death in the living, there will be death, and the dead man is alive, " are an assessment given to those who have the courage done in the path of people's happiness, the freedom of the country and the enlightened future. This poem is still living with such a awake spirit and Idea and serving the people.

BIBLIOGRAPHY:

1. Bobirovich, Q. D. J. R. (2023). MAQSUD SHAYKHADEH AND GENIUS TO ETERNITY. "GERMANY" MODERN SCIENTIFIC RESEARCH: ACHIEVEMENTS, INNOVATIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS, 9(1).
2. Islamovna, M. F. (2024). ONE OF THE OUTSTANDING EXPONENTS OF UZBEK LITERATURE IS THE WORK "JALALIDDIN MANGUBERDI" BY MAQSUD SHAYKHAZAD. Republican scientific practical conference of natural and Social Sciences in New Uzbekistan, 2 (1), 89-92.
3. Islamovna, M. F. (2024, January). MAQSUD SHAYKHADEH-TWO FOLK DILBANDI. In INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT of PEDAGOGY and LINGUISTICS (Vol. 1, No. 1, pp. 189-92).
4. Mamurova, F. (2023). MAQSUD SHAYKHAZODA'S LITERARY HERITAGE. Bulletin studentov novogo Uzbekistana, 1 (11), 9-11.

ALEKSANDER FEINBERG**Gulzira Obloqulova Jasur qizi**

Uzbekistan State World Languages University Faculty of Foreign language and literature

Abstract: *The article contains the works, scientific works and translations of Alexander Arkadevich Feinberg, Uzbek information about his role in the literature, his contributions to Uzbek literature.*

Keywords: *Alexander Feinberg, poet, poems, books, collection of poems, films, animation films, script, literature, rhythm, writing, journalism, award, production.*

The famous Uzbek poet Abdulla Oripov said, "As for Alexander Feinberg's work, all the high words do not reflect even a hundredth of the truth, because he was actually a unique poet and translator. A world-class writer, ... none of the Russian-speaking writers can sing a heartfelt song to our sunny land." - described it as.

Collections of his poems are passed from hand to hand, songs based on his texts have been sung, films based on his scripts have been shown, new translations of his works into Uzbek are being made even now. Important dates related to his life and work are celebrated every year, poetry evenings dedicated to the poet's legacy are held.

Why did Alexander Feinberg deserve such popular love and appreciation? First of all, bright, unique poetic talent, high aesthetic level of literary works. The first remained the measure of artistry for Uzbek poets for several decades. It is no exaggeration to say that fourteen sets, numerous performances on stage, radio and television have educated several generations of students. Alexander Arkadevich is very valuable to us, to the people of Uzbekistan, for his true patriotism of his homeland. The incomparable and unique work of Alexander Feinberg, infused with the best traditions of classical poetry and feelings of love for the land of Uzbekistan, is a special page in the history of our literature. The poet, whose childhood was spent in the difficult years of the Second World War, was born in Tashkent in 1939. He found an artistic reflection of the kindness and generosity of the Uzbek people in his works. After entering the Tashkent topographical college, Feinberg traveled around the country as a geologist and fell in love with its beautiful nature. It was during this period that his first book "Bike Lane" was published, thanks to which Alexander Feinberg rose to the top ranks of literature in Uzbekistan. Feinberg graduated from the Faculty of Journalism of the current National University of Uzbekistan and published more than ten

poetry books one after the other - "Etude", "Moments", "Press the Sky", "Long Bridges", "Short Wave" and others. Feinberg contributed greatly to the publication of Alisher Navoi's works in Russian in 10 volumes. He also translated the best examples of modern Uzbek poetry into Russian. At the same time, the poet's works were regularly translated into Uzbek, and he became a favorite poet of Uzbek readers. "Chig'ir" (in Uzbek) and other similar collections published in recent years have attracted the attention of poetry lovers as the poet's unique creative writing. Feinberg's contribution to the development of multinational Uzbek literature was duly appreciated by the government. The fact that he was awarded the honorary title of "Honored Cultural Worker of the Republic of Uzbekistan", "People's Poet of Uzbekistan" is proof of our boundless respect for this great person. The charm of his poetry has won the hearts of people of very different temperaments, views and ages.

REFERENCES:

1. https://uz.wikipedia.org/wiki/Aleksandr_Faynberg
2. <https://arboblar.uz/uz/people/fajnberg-aleksandr-arkadevich>
3. <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/jahon-she-riyati/rus-she-riyati/aleksandr-faynberg-1939-2009>
4. https://arm.samdchti.uz/library/book_view/692
5. <https://yuz.uz/uz/news/aleksandr-faynbergning-yorqin-xotirasiga>

JALOLIDDIN MANGUBERDINING HARBIY MAHORATI VA UNING YOSH AVLODNI TARBIYALASHDAGI O'RNINI

Axmedov Sanjar Bektemirovich

tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) Ilmiy rahbar

Safaraliyev Abbosxon Asqarali o'g'li

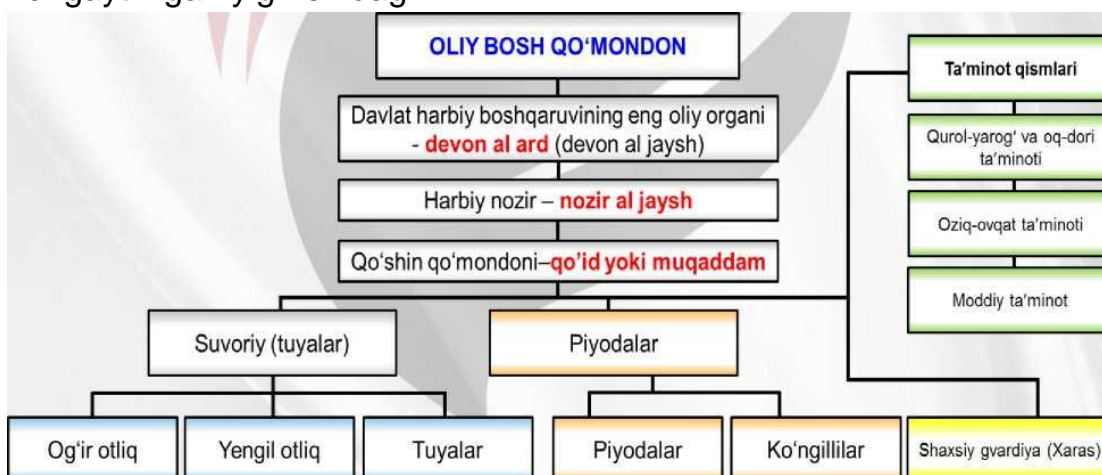
Perfect University Ijtimoiy fanlar Tarix (2-bosqich talabasi)

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'z zamonasining iqtidorli sarkardasi, xalqimizning mard o'g'loni Jaloliddin Manguberding mo'g'ullar bosqiniga qarshi olib borgan ozodlik harakatlari keng yoritilgan va tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: Jaloliddin Manguberdi qoshini, mo'g'ul bosqinchilari, Gurganj, suvoriylar, hujum, qal'a, qamal, harbiy yurishlar, zarba berish, ta'qib.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Mirziyoyev ta'kidlab o'tganlaridek, Ona yurtga muhabbat va sadoqat, or- nomus va shon-sharaf bobida unga teng keladigan ulug' shaxslar dunyoda kamdan-kam uchraydi, desak, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz. Bu fikrimizni donishmand alloma va odil hukmdor Mirzo Ulug'bekning: "Olam ahli Jaloliddindan oldin ham, keyin ham bunday bahodir jangchini ko'rmagan. Bu zotning azmu shijoati oldida hatto buyuklikning o'zi ham ta'zim qiladi". Buyuk sarkarda Jaloliddin Manguberdi singari vatanparvar, jasoratli ajdodlarimiz hayoti va faoliyatini chuqur o'rganish, uni xalqimiz, ayniqsa, yoshlar o'rtasida keng targ'ib etish barchamizning burchimizga aylanishi lozim [1].

Jahon harbiy san'atida allaqachon moddiy va ma'naviy qadriyatga aylangan o'zbek harbiy merosining moddiy va nomoddiy namunalari juda ko'p, ammo ular harbiy - ilmiy tadqiqotlar doirasida tizimli o'rganilmagan. Prezidentimiz 2021 -yil 12- yanvar kuni bo'lib o'tgan Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan yig'ilishidagi

nutqida "Amir Temur, Shohruh Mirzo, Jaloliddin Manguberdi, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi buyuk bobolarimiz o'zlarining jang san'atini, harbiy

maktabini yaratib, butun dunyoga dong taratgan edi” [2] deya ta’kidlaganlarida, milliy harbiy meros namunasi bilan jahon harbiy san’at tarixi sahifalarini to’ldirib, jamoatchilikni bizning ajdodlarimiz tomonidan mudofaani ta’minlashda qo’llagan taktik harakatlarini, tinchlikni ta’minlash, manfaatlarni himoyalash maqsadida ishlab chiqilgan strategiyalarining namunasi bilan tanishtirishni nazarda tutgan. Chunki O’zbek harbiy san’ati, milliy merosimizning takrorlanmas namunalaridan sanalib, bevosita milliy davlatchiligimiz tarixining harbiy boshqaruv bobi namunasi ifoda etadi.

Xorazmshohlar (1097-1231) o’z davrining qudratli qo’shiniga ega bo’lgan. Ular uchun bu qo’shinlarni to’ldirish va ta’minlash eng muhim ish bo’lgan. Xorazmshohlar qo’shini yaxshi o’qitilgan va qurollangan, uning lashkarboshilari esa harbiy holatlarda bir necha bor jasurlik va tajribalarini namoyon qilganlar [3].

Manbalarga qaraganda, xorazmshohlar o’z davlatlarida aholining umumiy majburiy harbiy o’qitish tizimini joriy qilganlar. Davlat qo’shinlarining tarkibi xorazmshohlar yurishlarining ko’lamiga bog’liq ravishda o’zgargan.

1195-yilda xorazmshoh Takash (1193-1200)ning devoni daftari 170 ming otliqning nomi ro’yxatga olingan. Xorazmshoh Alouddin Muhammad (1200-1220) hukmronligining dastlabki yillarida bir necha kun davomida 70 mingtagacha otliq maydonga tashlangan [4].

Xorazmshoh qo’shinlarining umumiy soni 400 ming kishidan ko’proq edi. Qo’shinning katta qismini otliqlar tashkil etib, uning safiga og’ir va yengil qurollangan otliqlar va tuyalar kiritilgan. Bundan tashqari urush davrida ko’ngillilar qo’shinining (xalq lashkarlari) yig’ini e’lon qilingan. Xalq lashkarlari harbiy yurishlar paytida maosh olmagan, o’ljadan ulush olgan.

Xorazm qo’shinlarining jangovar tartibi janglar paytida to’rtta qismdan iborat bo’lgan. Qo’shinning oldida avangard joylashgan. Ikkinchi jangovar chiziq - o’ng qanotdan, markaz va chap qanotdan tashkil topgan. Qo’shinning front ortini arergard himoya qilgan. Maxsus qism alohida saf tortgan bo’lib, dushmani qurshab olish va uni tormor etish uchun mo’ljallangan, ya’ni zaxira o’rnini bajargan.

Xorazm qo’shinlari jangovar tartibining afzallik (kuchli) tomonlari:

- jang olib borish uchun maydonni to’g’ri tanlash;
- jangovar harakatlar olib borish nuqtai nazaridan;
- qo’shinlarni manyovrchanlik harakati;
- zaxira qo’shinlarining mavjudligi.

Xorazmlik jangchilar qilich, nayza va o’qyoqlar bilan qurollangan. Qal’alarni ishg’ol va qamal qilish uchun katapultalar, muhosara (qamal qilish) mashinalari, “toshbaqalar”, harakatlanuvchi minoralar, qal’a devorlarini buzish uchun moslamalar va narvonlar qo’llanilgan. Xorazmshohlar davlati chegaralarini himoya qilishda mustahkam va baland devorlar bilan o’ralgan

kuchli qal'alardan foydalanilgan. Jaloliddin Manguberdi ibn Alouddin Muhammad (1198-1220-1231) Xorazmshohlar davlatining so'nggi hukmdori va mohir sarkarda. Xorazmshohlardan Muhammadshohning katta o'g'li. Jaloliddin burnida xoli (mank) bo'lgani uchun Mankburni nomi bilan atalgan. Keyinchalik bu nom talaffuzda o'zgarib "Manguberdi" nomi bilan mashhur bo'lib ketgan.

Jaloliddin Manguberding harbiy yurishlarida hamroh bo'lgan shaxsiy kotibi, tarixchi Shihobiddin Muhammad an-Nasaviyning "Siyrat as-sulton Jaloliddin Manguberdi" asarida yozilishicha, u "qorachadan kelgan, o'rta bo'yli, turk lafzli odam edi. Fors tilini ham yaxshi bilardi. Uning botirligiga kelganda shuni aytish kerakki, sulton arslonlar orasidagi eng kuchli sher edi. U adolatsizliklarni yomon ko'radi. Jaloliddin o'ta qat'iyatli, nihoyatda irodali, mukrakkab vaziyatlarda, taqdirning qaltis sinovlarida o'zini yo'qotib qo'ymaydigan favqulotda mard va botir sarkarda edi" [5].

Jaloliddin otasining harbiy yurishlarida ishtirok etib, o'zining jasur jangchi, iqtidorli sarkardalik qobiliyatlarini namoyish etgan. 1216-yilda Irg'iz daryosi bo'yidagi mo'g'ullarga qarshi jangda xorazm qo'shinlarini mag'lubiyatdan saqlab qolgan.

Chingizxon boshchiligidagi mo'g'ul qo'shinlari Movarounnahrga bostirib kirib birin-ketin shaharlarni egallab, Samarqandga yaqinlashganlarida xorazmshoh Muhammad o'g'illarini yoniga chorlab, so'nggi damda Jaloliddinni o'z o'rniga xorazmshoh etib tayinlagan. Shunda u ukalari Oqshoh va Qutbiddin O'zloqshohlar bilan birga Gurganj mudofaasiga borgan.

Jaloliddinga Manguberdi 300 suvoriy bilan Gurganjdan Xurosonga harakatlanishda 700 nafar mo'g'ul suvoriylarini tor-mor qilgan. Keyin Nishopurga kelib, barcha viloyat hokimlariga nomalar jo'natgan va mo'g'ul bosqinchilariga qarshi birlashishga da'vat etgan. Bir oydan so'ng G'azni tomon yurgan. Yo'lda unga Hirot voliysi, qaynotasi Aminalmulk 10 ming kishilik qo'shin bilan kelib qo'shgan. Qandahorni qamal qilib turgan mo'g'ul qo'shinlari bilan jang qilib, ularni ham tor-mor etgan.

U G'aznaga 1221-yilda kelganda 4 nafar qabila boshlig'i va sardorlar kelib qo'shilgan. Har birining ixtiyorida 30 minglik qo'shin, Jaloliddinning o'zidagi kuchlar esa 60 ming suvoriy bo'lgan.

Valiyon qal'asini qamal qilayotgan mo'g'ullarga hujum qilib, ularni mag'lub etgan. Omon qolgan mo'g'ullar Panjshir daryosidan o'tib, ko'prikn buzib tashlashgan. Bu Jaloliddin Manguberding mo'g'ullar ustidan qozongan dastlabki yirik g'alabasi edi.

Chingizxon Jaloliddin Manguberdiga qarshi o'z yaqinlaridan birini 45 minglik qo'shin bilan jo'natgan. G'azni yaqinidagi jangda mo'g'ullar ustidan ajoyib g'alaba qo'lga kiritilgan. Biroq jangdan so'ng Jaloliddinning

lashkarboshilari o'lja ustida o'zaro janjallashib qolib, oqibatda kelib qo'shilgan 4 ta qabila boshliqlaridan 3 tasi o'z qo'shini bilan uni tashlab ketganlar.

1221-yil Parvon dashtidagi jang.

Parvon Chorikordan shimoliy-sharq tomonda, G'orband va Panjshir daryolarining qo'yilishi nuqtasida joylashgan. Shu bilan birga yana boshqa Parvon ham bor. U Bomiyon va G'azna oralig'ida, Lugar daryosi bo'yida [5].

Sulton Jaloliddin Manguberdi mo'g'ul bosqinchilariga qarshi kurashdagi eng yirik jangi. Jangda Jaloliddin Manguberdi qo'shini tarkibidagi birlashmalarga Temur Malik, Aminalmulk, A'zam Malik, Sayfiddin Ag'roq va Muzaffar Malik kabi sarkardalar qo'mondonlik qilgan.

Ushbu jangda, tarixda birinchi marotaba, Sulton Jaloliddin Manguberdi qo'shini tomonidan suvoriylarni dushmanga qarshi ot yonida piyoda jangovar harakat olib borish usuli qo'llanilgan. Jang bo'lib o'tgan hudud tog'li va toshloq bo'lgani sababli suvoriylar uchun otda jangovar harakatlar olib borish va manyovr qilishga noqulay bo'lgan. Shuning uchun Sultonning otliq askarlari ot jilovini bellariga bog'lab yayov holda dushmanni kamondan o'qqa tutgan.

Birinchi kundagi mag'lubiyatidan so'ng mo'g'ullar hiyla ishlatib, madad kuchlari kelganini ko'rsatmoqchi bo'lgan va kigizdan yasalgan tulumlarni otga mindirgan holda hujumga o'tgan. Jaloliddin Manguberdi o'z qo'shiniga dalda berib qo'shinni birinchi chizig'iga piyoda harakatlaniga va dushmanni kamondan o'qqa tutishni buyurgan. Dushman qo'shini toshloq hududda muvaffaqiyatni rivojlantira olmasligini bilgan Jaloliddin Manguberdi o'z qo'shinlariga otga minish va qarshi hamlaga o'tishga farmon bergan.

Ushbu jang natijalari bo'yicha quyidagi operativ-taktik xulosa va saboqlarni chiqarish mumkin:

jang maydoni va unda jang olib borish usulini tanlash to'g'ri amalga oshirildi;

jang maydoni taktik xususiyatlari maqsadga muvofiq baholandi;

dushman qo'shini ustidan yetarli ustunlik yaratildi (nisbat - 1:1,5 barobardan ortiqroq edi);

axloqiy-ruhiy ta'minot tadbirlari yetarli darajada va o'z vaqtida amalga oshirilgan.

Ketma-ket mag'lubiyatdan so'ng Chingizxon katta qo'shin to'plab Jaloliddin Manguberdiga qarshi shaxsan o'zi otlangan. Fapdiz qal'asi yaqinida u Chingizxon qo'shinining ilg'orini tor-mor keltiradi va kuchi ozligi sababli chekinadi. Sind daryosi bo'yidagi jangda dastlab Jaloliddin Manguberdi mo'g'ul qo'shinlarining markaziga hujum qiladi va dushman qo'shinini bir necha bo'laklarga ajratib tashlab o'ziga yo'l ochadi. Dushman qo'shini katta talafot ko'radi va qochishga tushadi. Dushmanni deyarli o'rab olgan edi.

Chekinayotgan dushmanni ta'qib qilishda Jaloliddin Manguberdi qo'shini oldindan tayyorlab qo'yilgan 10 ming jangchidan iborat pistirmaga tushadi. Dushman pistirmadan Manguberdi qo'shinining o'ng qanoti Amin Malik lashkarlariga hujum qiladi. Shundan so'ng jangovar tartib buzilib, uning qat'iyatiga putur yetadi .

4000 jangchisi bilan Sindning (hozirgi Pokiston hududidagi Ind daryosining zamonaviy nomi) bo'yi o'ng sohiliga suzib o'tgan va cho'l ichkarisiga kirib ketgan.

Bu cho'l hozirda ham Cho'li Jaloliy deb ataladi. Chingizxon Jaloliddinning bu jasoratidan hayratda qolib: "Ota o'g'il mana shunday bo'lishi lozim!", degan.

Jaloliddin Manguberdi jangovar tartibini qanday tuzdi va uning kuchli tomonlari:

1. Qo'shinni jangovar tartibga saflash. Son jihatdan mo'g'ullar bir necha barobar ziyod bo'lgan, shu tufayli xorazmliklar Sind daryosi tomon chekinishgan. Dushmanning lashkari bilan Sind daryosi orasida qolgan Jaloliddinning jangga kirishga o'zga chorasi qolmaydi. Sind daryosi bo'yidagi jang 3 kun davom etadi. Dastlabki kun Jaloliddin xos askarlari bilan Chingizxon qo'shini joylashgan markaziga shiddatli hujum uyushtiradi va uni ikki qismga ajratib yuboradi.

2. Jangovar harakatlarni olib borish. Mo'g'ullarning katta qismiga zarba beradi, ammo 10 ming kishilik mo'g'ullar tomonidan qo'yilgan pistirma Jaloliddin Manguberdi qo'shinlarining yo'lini to'sadi. Bu pistirmada Jaloliddinning o'ng qanoti talafot ko'radi va jangovar tartibini saqlab qoladi. Chingizxon o'z qo'shinlarini Jaloliddinning jangovar tartibi markaziga yo'naltiradi.

3. Qurshov jangini olib borish va undan chiqish taktikasi. Har tomonlama qurshovga tushib, og'ir ahvolda qolgan Jaloliddin Manguberdi 700 ga yaqin otliq askarlari bilan jangovar tartibiga o'zgartirish kiritdi, u qurshovda aylana shaklida jang olib borish usulini qo'lladi. Bunda e'tiborni dushmanning asosiy kuchlariga zarba berishga (yorib o'tishga) qaratgan.

4. Chekinishni amalga oshirish. Jaloliddin Manguberdi mavjud kuchlari bilan to'liq qurshovga tushganligi va tor-mor bo'lish xavfi tug'ilgan sharoitda qo'shinlarini bir qismi bilan dushmanni ushlab turish harakatlarini olib bordi va asosiy qismi bilan Sind daryosidan majburiy chekinishni amalga oshirdi.

Qisqa muddatda Jaloliddin qo'shini soni 7 mingga yetgan. Unga bir qator lashkarboshilar o'z kishilari bilan kelib qo'shilgan. Hindiston cho'lida och jangchilari bilan sargardonlikda qolganida Shatra viloyati shohi unga hujum qilgan. Jaloliddin merganlik bilan kamondan o'q uzib shohni halok qilgan va uning qo'shini esa parokanda bo'lib qochgan.

Jaloliddin Manguberdiga qarshi mahalliy hukmdorlar ham ko'pbora urush qilgan. Masalan, Shamsuddin Eltutmish Jaloliddin Manguberdiga qarshi 30 ming otliq, 100 ming piyoda, 300 ta fil bilan yurish qilib, mag'lubiyatga uchragan.

Eltutmish Hindistonning boshqa viloyat hokimlari o'zaro til biriktirib, Jaloliddinga qarshi ittifoq tuzishga harakat qiladi. Uning ikki lashkarboshisi xiyonat qilib Eltutmish tomoniga o'tadi. Qiyin vaziyatdan qutulish uchun Jaloliddin Manguberdi harbiy kengash chaqirib, amirlarining maslahati bilan Iroq tomon tomon yurish qiladi.

O'sha davrda Iroqda siyosiy parokandalik hukm surardi. Iroq Cho'lu biyobonlarni kesib o'tishda Jaloliddin Manguberdining ko'p jangchilari nobud bo'lgan. Faqatgina 4 ming jangchisi omon qoladi. Yo'lda mahalliy hukmdorlar tobelik bildirib, uni yaxshi kutib olishgan. Bu hol G'iyosiddin Pirshohga yoqmaydi, u akasiga qarshi 30 ming otliq qo'shin bilan yo'lga chiqadi. Biroq Jaloliddin Manguberdi unga sovg'a-salomlar bilan elchi jo'natgan va o'zaro nizoni tinchlik bilan hal etgan.

1225-yilda Jaloliddin Manguberdi Ozarbayjonga yurish qiladi. So'ng Bag'dodga borish uchun hozirlik ko'radi. Xalifa Nosirga elchi jo'natib, mo'g'ullarga qarshi birlashishga chaqirdi. Bunga javoban Xalifa unga qarshi o'zining 20 minglik qo'shinini jo'natgan. Basra yaqinidagi jangda Xalifa qo'shinlari tor-mor keltirilgan. Bag'dod atrofida 12 kun turgach, Jaloliddin Manguberdi Ozarbayjon tomon ketadi. Ozarbayjon begi ichkilik va maishatga berilib davlat ishlarini o'z holiga tashlab qo'ygan edi. Davlatni amalda uning xotini Malika xotun boshqarardi. Ozarbayjon begi taxtni tashlab qochib ketib, biroz muddatdan so'ng vafot etadi. Jaloliddin Manguberdi Malika xotunga uylanadi.

1225-yilning mayida Damashq va boshqa qo'shni shaharlar hokimlari Jaloliddin Manguberdi bilan ittifoq tuzishga rozi bo'ladilar. 1225-yil avgustida Garni qal'asi yaqinida u gurjilarning Ivane Mxargodzeli boshliq 60 minglik qo'shinini tor- mor keltiradi va Tiflisga qarab yuradi. Gruziya hukmdorlari unga o'z tobeliklarini bildirishgan. Shu tariqa Jaloliddin Manguberdi yangi qo'shin tuzadi.

1227-yilning sentyabrda Isfahondan 30 chaqirim sharqdagi Sin qishlog'i yaqinida Jaloliddin Manguberdi mo'g'ullarning Taynol no'yon boshliq qo'shinini yengadi. Taynol no'yon u haqida: "Zamonasining haqiqiy bahodiri, o'z tengqurlarining capvari ekan", degan.

Jaloliddin mo'g'ullarga qarshi birlashish taklifi bilan ko'p podsholarga nomalar yuborgan. Lekin hammasi behuda ketgan. Aksincha, Ko'niya shohi Alouddin Kayqubod muxolif kuchlarni Jaloliddinga qarshi birlashtirib, 1230-yil 10-avgustda Arzinjon yaqinida Jaloliddin kuchlari mag'lubiyatga uchragan. Uning kuchsizlanganini ko'rgan mo'g'ullar katta qo'shin bilan Ozarbayjonni

1231-yilda egallab, Jaloliddinning oz sonli qo'shinini tor-mor keltirishgan. Jaloliddin ta'qibdan qutulib Kurdiston tog'lariga chiqib ketgan va bu yerda qaroqchi kurdlar qo'lida halok bo'lgan.

Jaloliddin Manguberdining mo'g'ullar bosqiniga qarshi kurashda qo'llangan jangovar harakatlariga quyidagicha tarif berish mumkin:

qat'iy harakatlar va janglar olib borish, dushmanning xatolarga yo'l qo'yishi yoki holdan toyishini kutmasdan dushmanga jiddiy qarshilik ko'rsatish;

to'satdan zarba berish elementiga erishish, zarbani dushman kutmagan yo'nalishlardan berish;

harbiy harakatlar maydonida manyovr o'tkazishning hal qiluvchi ahamiyatini tan olish;

dushman jangovar tartibining bo'linmalari oralig'iga va uning kuchsiz uchastkalariga, bazalar va kommunikatsiyalariga zarbalar berish;

dushman front ortini izdan chiqarish uchun siyosiy choralar ko'rish, harbiy hiyla qo'llash;

yangi kurash olib borish vositalarini qo'llash.

Yuqorida qayd etilganlardan va urush olib borishning muhim tamoyillaridan kelib chiqib Jaloliddin Manguberdi quyidagi tamoyillariga katta e'tibor qaratgan:

Urushning birinchi va muhim tamoyili - g'alabaga erishish uchun hamma kuchlarni to'liq shiddat bilan harakatlanishi.

Ikkinchidan - ikkinchi darajali uchastkalarni kuchsizlantirsa ham imkoni boricha yirik kuchlarni bosh zarba berish yo'nalishlarida jamlash.

Uchinchidan - vaqtni behuda yo'qotmasdan tezkorlik bilan harakatlanish. To'satdan zarba berish strategiyada taktikadan ko'ra katta ahamiyatga ega, hujumkor urushning o'ziga xos xususiyati "tez va to'xtalishsiz pirovard natijaga erishishdir".

To'rtinchi - erishilgan muvaffaqiyatdan tezkorlik bilan foydalanish.

O'zbek davlatchiligi tarixida o'zining jasorati va harbiy mahorati bilan milliy qahramon sifatida o'chmas iz qoldirgan Jaloliddin Manguberdining shonli va ibratli hayot yo'lini, siyosiyo, harbiy mahoratini, vatan oldidagi xizmatlari, jahon xalqlari tarixida tutgan o'rnini o'rganish va targ'ib qilish bugungi kunning dolzarb mavzularidandir.

Jaloliddin Manguberdining shonli va ibratli hayot yo'lini, siyosiy, harbiy mahoratini, vatan oldidagi xizmatlari, jahon xalqlari tarixida tutgan o'rnini yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda bugun ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q, aksincha, vaqt o'tishi bilan mazmunga boyib bormoqda.

Eng muhim jihati, Jaloliddin Manguberdining sarkardalik faoliyatini, uning vatan mustaqilligi yulida fidoyilarcha kurashini tarixiylik nuqtai

nazaridan to'g'ri baholash uchun O'zbekistonda keng imkoniyatlar vujudga keldi.

Jaloliddin Manguberding o'z vatanining ozodligi va erki uchun olib borgan kurashi hamda qahramonliklari, shu bilan bir qatorda qo'shni davlatlarni ham mo'g'ullarga qarshi kurashda birlashtira olgani hamda o'zining davlatini tashkil qilishi va vafotiga qadar juda katta hududlarni idora etgan.

Jaloliddin Manguberdi atigi o'ttiz ikki yil umr ko'rgan bo'lsada, yurt erki va ozodligi yo'lida ko'rsatgan jasorati, iroda va sabotda tengsiz xislatlari bois uning nomi tarix zarvaraqlariga mangu muhrlandi. Zotan, bu nom o'sib kelayotgan yosh avlod uchun chinakam ma'noda faxr va g'urur timsolidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev, Sh. Urganch shahrida Jaloliddin Manguberdi haykalining ochilishiga bag'ishlangan tantanali marosimda so'zlagan nutqi. 2022-yil 29-avgust.
2. Узбекистан Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020
3. йил 13 март куни Хоразм вилоятига ташрифи чоҒида сузлаган нутҒи.
4. Негматов, Б. Узбекистонда харбий ишлар тарихидан лавхалар.
5. Б. Негматов // Рисола. -Т.: Фалсафа ва ху^ института, 2010. - 17 Б.
6. Буниятов, З. Государство Хорезмшахов-Ануштегинидов (10971231).
7. Буниятов // - М.: "Наука", 1986. - С-89.
8. Шихобиддин Мухаммад ан-Насавий. "Султон Жалолиддин Мангуберди хаёти тафсилоти" Т.: "Узбекистан". - 1999. 422 Б.
9. Жалолиддин Мангуберди. - Т.: "Шар<. - 1999. - 36 Б.
10. Ибн ал-Асир. "Ал-комил фи-т-тарих" (Тарих буйича мукаммал туплам).
11. Алоуддин Атомалик Жувайний. "Тарихи жахонгушойи Жувайний" (Тарихи жахонгушой).

AMIR TEMUR JANG SAN'ATIDA PSIXOLOGIK TA'SIR ETISH USULLARINING TUTGAN O'RNI

Inoyatov Jahongir G'ofirjonovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) Ilmiy rahbar

Safaraliyev Abbosxon Asqarali o'g'li

Perfect University Ijtimoiy fanlar Tarix (2-bosqich talabasi)

Anotatsiya: *Maqolada jangovar vaziyatlarda ruhiy barqarorlikning jang natijasiga ta'siri, Amir Temur jang san'atida qo'llanilgan psixologik ta'sir etish usullari tahlil etilgan. Ushbu maqola harbiy sohadagi mutaxassislarga tavsiya etiladi*

Kalit so'zlar: *Ruhiy barqarorlik, salbiy axborot xurujidan himoyalash, dushmanga psixologik ta'sir etish*

Ruhiy barqarorlik - ushbu tushuncha hozirgi kunda zamonaviy harakatlar davomida jang taqdirini hal etishda qay darajada katta o'rin egallayotganligi hech birimizga sir emas albatta. Jangchi jangga kirishi, unga berilgan topshiriqni a'lo darajada ado etishi uchun, undan yuqori kasbiy mahorat, hamda, ruhiy tayyorgarlik talab etiladi.

Armiyamiz saflarida xizmat qilayotgan askarlarimizni jangovar ruhini oshirish jarayonida, buyuk sarkardalarimizning qo'l ostidagi jangchilarini ruhiy barqarorligini oshirish va dushmanga salbiy axborot psixologik xurujini amalga oshirish orqali, sarosimaga solish natijada, dushman qo'shinlariga nisbatan axloqiy-ruhiy jihatdan ustunlikka erishishga sabab bo'lgan, keng tajribalarini o'rganishimiz, ularni zamonaviy jang sharoitlariga moslashtirgan xolda taxlil qilib amalda qo'llashimiz maqsadga muvofiq bo'ladi nazarimda.

Bugungi kunda tariximizda o'zining o'chmas izini qoldirib ketgan, jahon sahnida katta g'alabalarni qo'lga kiritgan, buyuk bobokalonimiz, Sohibqiron Amir Temur harbiy maktabi, har tomolama bizga dasturul amal bo'lib xizmat qilmoqda. Dunyo siyosatshunoslari va tarixchilari ushbu jang daxosini o'rganib har jabhada uni taktikasiga va strategiyasiga yuqori baho berishmoqda. Buyuk sarkardaning harbiy strategiyasiga nazar solar ekanmiz, uning jang taqdirini hal etishda bevosita jangchilarning axloqiy ruhiy holatiga, dushmanga psixologik ta'sir ko'rsatishga doir masalalarda ham, katta natijalarga erishganligini ko'rishimiz mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, jangning taqdiri nafaqat jangchilarning jangovar ruhi, balki, dushman qo'shinlarining psixologik yo'qotishlar darajasiga ham uzviy bog'liqdir. Ushbu ikki jarayonni muvaffaqiyatli birlashtira olishi Sohibqiron Amir Temur tomonidan yengilmas va qudratli armiya tashkil qilinishining muhim sabablardan biri bo'lgan.

Amir Temur jangchilarning jangovar ruhiga, hamda, sadoqatiga - ularning oilaviy ahvoli, moddiy manfaatlari, ijtimoy himoyalanganlik darajasi birinchi navbatda ta'sir ko'rsatishini bilgan va bu yo'nalishdagi ishlarni davlat siyosati darajasiga ko'tarib, shaxsan o'zi nazoratiga olgan. U o'zining mamlakat ishlarini boshqarish borasidagi o'n ikki tuzikining beshinchisida "Amirlar va askarlarimni martaba-yu unvonlar, oltin-u kumushlar bilan xushnud etdim. Ularning mardligiga tayanib shamshir zarbi bilan yigirma yetti podshoh taxtini egalladim"⁵² deb ta'kidlab o'tgan. Bundan tashqari sipohlariga martabalariga qarab olti oylik maoshdan bir yillik maoshlarigacha oldindan to'lashni belgilab bergan. Keksaygan jangchilariga nafaqalar tayin etgan va lavozimlaridan mahrum etmagan, bu bilan, jangchilarning kelajaklaridan xavotir olmasliklari va afsus chekmasdan sadoqat bilan xizmat qilishlarini ta'minlagan. Ushbu qilingan tadbirlarning natijasi o'laroq askarlarining jang maydoniga qo'rqmasdan kirishlari, o'z jonlarini jang maydonida fido qilishlari, mahorabada dushman ustidan g'olib chiqishlari uchun yuqori mardonavorlikka erishilgan.

Amir Temur jangchilarni yuqori jangovar qobiliyatga ega bo'lishida, bevosita ularni boshqarayotgan sarkardalarning o'zini tutishi, jang maydonida jangchlarning jangovar ruhini oshirish va qayta tiklash jarayonida shaxsiy na'munasi, kuchli taktikasi va bahodirligi katta ahamiyat kasb etishini ta'kidlab o'tgan. "Amr etdimki dushman jang maydoniga kirgach, lashkar boshlig'i qo'shin safida turgan to'qqiz sipohiy favjga, jangga tushib, urush boshlashlari haqida buyruq bersin, chunki, sipoh lashkaboshisining vazifasi, jang vaqtida qo'rquvdan qo'l oyog'i bo'shshib, sarosimaga tushmasdan buyruq berishdan iborat"⁵³. Ushbu tuzukdan ko'rinib turibdiki Amir Temur sarkardalarini tanlashda, ularning mard, aql idrokli, mahoratli jang ustasi bo'lishlariga e'tabor qaratgan. Sarkardaning shaxsiy na'munasi jang vaqtida jangchilarida yuksak jangovar ruhni shakllanishining muhim ko'rsatkichi ekanligini, hamda, ruhiy barqarorlikning asosi ekanligini ta'kidlab, sarkarda jang maydonida iloji boricha o'zini o'limdan saqlashini maslahat bergan⁵⁴. Chunki komandirning o'limi dushman bo'linmalarining o'ziga nisbatan ishonchining ortishi va ruhiy ustunlikka erishishiga, aksariyat hollarda jangovar vazifani bajarilmasligiga, shaxsiy tarkibning parokandaligi, hamda, katta yo'qotishlarga olib kelishi mumkin.

Buyuk sarkarda janglarda jangchilarning ruhiy barqarorligini ta'minlashda va jangovar ruhini oshirishda qo'shinlarning jangovar tartibi ham muhim ro'l o'ynashini ta'kidlab o'tgan. Shunga ko'ra qo'shinlarini o'n to'rt favjga bo'lganida old qatorga avangard sifatida katta hirovulni joylashtirishni,

⁵² Amir Temur.Temur tuzuklari

-Shodlik Nashriyoti

2018-yil 70 bet

⁵³ Amir Temur.Temur tuzuklari

-Shodlik Nashriyoti

2018-yil 145 bet

⁵⁴ Amir Temur.Temur tuzuklari -Shodlik Nashriyoti 2018-yil 146 bet

ushbu favjga sinalgan, tajribali o'qchilar, qilichbozlar, nayzadorlar va bahodirlarni joylashtirishni, hirovulning aynan shu favji qattiq suron solib jang oldidan dushmanga ruhiy zarba berishini ta'kidlab o'tgan. Saflarning old qatoriga bahodir jangchilarning tizilishi tabiiyki dushmanga katta psixologik zarba bo'ladi, hamda, sohibqiron qo'shinlarining g'alabaga bo'lgan ishonchini ta'minlashda yana bir muhim ko'rsatkichdir. Bundan tashqari buyuk sarkarda jangchilarning ruhiy barqarorligi, hamda, dushmanga qaratilgan salbiy axborot xurujlari, jang taqdirini hal qilib beruvchi muhim omil ekanligini bilgan holda har bir jangida, bir biriga o'xshamagan ruhlantirish vositalari, hamda, psixologik hujum na'munalarini mohirona qo'llagan. Uning Ilyosxo'ja qo'shinlariga qarshi jang davomida Ilyosxo'ja tomonidan yuborilgan elchini kutib olish jarayonida o'z qo'shinlarini elchi xuzuridalik vaqti ikki marotaba oldilaridan saf tortib o'tishlarini, hamda, bir bo'linmani qir ortida otlarga daraxt shoxlarini bog'lagan holatda yugurtirishni buyuradi. Ushbu usul orqali u elchining Temur qo'shinlarining soni va jangovar shayligiga nisbatan fikri o'zgarishini, hamda, bu noxush xabar bilan Ilyosxo'janing xabardor etilishi, o'z navbatida Ilyosxo'jaga yaxshigina psixologik zarba bo'lishini maqsad qilgan.

Shuning bilan birga uning Oltin O'rda xoni To'xtamishxonga qarshi 1391-yilda Qunduzcha yaqinidagi yurishi davomida dushman askarlarini esankiratib qo'yish, o'z qo'shinlarini dushmanga nisbatan nafatini oshirish uchun, nabirasi Mirzo Abubakr otryadiga chodir qurish va qozonlarda ovqat pishirishga buyruq beradi⁵⁵. Ushbu holat qarama-qarshi holatda jang qilish uchun saf tortgan

To'xtamishxon qo'shinlariga qattiq ta'sir qiladi. Ularda raqiblarning naqadar xotirjamligini ko'rib qo'rquv va hadik hissi uyg'onadi. O'zlariga bo'lgan ishonchlari so'nib, g'animni o'zlaridan bir necha barobar kuchli ekanligiga ishona boshlashadi. Sarkardaning dushmanga nisbatan qo'llagan psixologik hujumi o'z samamrasini beradi hamda jang taqdirini hal etilishida muhim qadamlardan biri hisoblanadi.

Sohibqiron Temur nafaqat dushman qo'shinlarini ruhiy parokandaligiga sabab bo'luvchi psixologik hujumlarni jangda mohir qo'llay olgan balki, o'z bo'linmalarining dushmanning salbiy axborot xurujiga tushib qolishini, hamda ruhiy jihatdan yo'qotishlarni oldini olish borasida ham katta tajribaga ega bo'lgan. U 1398 - 1399 - yillar davomida Hindistonga qilgan yurishi davomida uch narsani asosiy muammo sifatida ko'radi. Birinchisi, Hindistonning seryomg'ir tabiati, nam havosi va daryolari, ikkinchisi o'tish qiyin bo'lgan chakalakzor va o'rmonlari, uchunchisi tishlariga zaxarli xanjarlar surtilgan, maxsus sovutlar bilan kiyintirilgan ustilarida mohir filbonlari bo'lgan ulkan odamxo'r fillari. Hindistonga yurish qilishdan oldin razvedka ma'lumotlaridan

⁵⁵ Dadaboyev X. Harbiy san'at tarixi - Toshkent 2013-yil 156-b

olgan xabarlariga tayanib Sohibqiron jangchilarini fillar oldida sarorimaga tushib qolmasligini oldini olish maqsadida, ularni shu fillar kattaligidagi yog'och va qoplardan yasalgan maketlar bilan shug'ullantiradi. Ushbu jarayonda askarlarning o'ziga bo'lgan ishonchi ortib jang maydonida qo'rquv va sarosimaga tushmasdan harakat qilishiga sabab bo'ladi.

Buyuk sarkardaning ushbu psixologik xujumlari hamda jangchilarining jangovar ruhini oshirishga qaratilgan tadbirlari hech shubhasiz u qo'llagan taktikaning muhim va ajralmas qismiga aylangan. Dushmanga nisbatan bunday psixologik hujumlarni amalga oshirish bugungi zamonaviy jang sharoitlarida ham keng foydalanilmoqda. Zamonaviy janglarda ommaviy axborot vositalari, internet tarmoqlari orqali turli xil axborot xurujlari, har ikkala tomon jangchilari uchun ham keng ma'noda qo'llanilib kelinmoqda. Milliy armiyamiz saflarida xizmat qilayotgan harbiy xizmatchilarimizning jangovar ruhini oshirish, ularni dushmanning salbiy axborot xurujlari ta'siriga tushib qolishlarini olish maqsadida harbiy xizmatchilarimizda milliy g'urur, barqaror axloqiy ruhiy holatni ta'minlash, yot g'oyalarga qarshi mafkuraviy immunitetni mustahkamlash asosiy vazifalarimizdan biridir. Zero "Yuksak jangovar ruh - askarning yengilmas kuchi, armiyaning qudratidir!".

Ushbu sohada ishlarni amalga oshirishimizda tariximizda o'tgan sarkardalarimizning boy me'rosini o'rganishimiz albatta samarali natijalarga erishishimizga katta hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Amir Temur. Temur tuzuklari - Shodlik Nashriyoti 2018-yil 70-144-147 b.
2. Dadaboyev X. Harbiy san'at tarixi - Toshkent 2013-yil 156-b.
3. Lyusen Keren Amir Temur saltanati - Ma'naviyat 1999-yil 86-b.
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vairligining rasmiy sayti, <http://www.lex.uz/>

O'ZBEKISTONLIK JANGCHILARNING FASHIZM USTIDAN G'ALABAGA QO'SHGAN HISSASI

Axmedov Sanjar Bektemirovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) Ilmiy rahbar

Safaraliyev Abbosxon Asqarali o'g'li

Perfect University Ijtimoiy fanlar Tarix (2-bosqich talabasi)

Annotatsiya: *Mazkur maqolada Ikkinchi jahon urushining boshlanishi, urush yillarida O'zbekistondan frontga yuborilgan harbiy texnika, qurol-yarog' va moddiy vositalar, Ozbekistonliklar urushning so'nggipallasidagijasoratlari hamda fashizm ustidan g'alabaga qoshgan ulkan hissasi yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Ikkinchi jahon urushi, harbiy safarbarlik, gospital, mudofaa fondi, Birlashgan Millatlar Tashkiloti, xotira va qadrlash*

Bugun barchamiz, avvalo buyuk G'alabaga beqiyos hissa qoshgan, mana shu yorug' kunlarga yetib kelolmagan aziz insonlarni doimo yod etamiz, ularning xotirasi, pok ruhlari oldida ta'zim qilamiz. Shafqatsiz urushda, mashaqqatli mehnat frontida mardlik va jasorat ko'rsatgan barcha faxriylarimizga yuksak hurmat va ehtirom, chuqur minnatdorlik bildiramiz.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Shavkat Miromonovich Mirziyoyev

Hech shubhasiz, oradan qancha yillar, zamonlar o'tmasin, buyuk G'alabaning qadr-qimmatini va ahamiyati tobora ortib boraveradi.

Bugungi yorug', musaffo osmonimiz sofligini, hozirgi tinch, osuda hayotimizni ta'minlash uchun bukilmaz iroda va jasorat namunasini ko'rsatgan, Vatan uchun jonlarini fido qilgan mard va jasur otabobolarimizning matonatlarini hech qachon unutmaymiz⁵⁶.

1939-yil 1-sentyabrda fashistlar Germaniyasi qo'shinlarining Polshaga bostirib kirishi bilan Ikkinchi jahon urushi boshlanib ketdi.

Ikkinchi jahon urushini yirik davlatlar o'rtasidagi ixtiloflar, agressiv davlatlar- fashistlar Germaniyasi, fashistlar Italiyasi va militaristik Yaponiya boshladilar. Ular orasida Germaniya fashistlari uyushtiruvchi, yetakchi rol o'ynadi.

Fashistlar bloki davlatlari tomonidan olib berilgan urush bosqinchilik, adolatsizlik urush edi. Fashizmga qarshi urushgan davlatlar adolat uchun kurashdilar. Agressiya qurboni bo'lgan mamlakatlarda vatanparvar kuchlar, xalq tomonidan qarshilik ko'rsatish harakati boshlangach, urushning ozodlik

⁵⁶ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning buyuk G'alabaning 75 yilligi hamda "Xotira va qadrlash kuni"ga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi - <https://president.uz/uz/lists/view/3564>

xarakteri yanada kuchaydi. Angliya va Fransiya hukmron doiralari birinchi jahon urushida qo'lga kiritgan hududlarni o'z tasarrufida saqlab qolishga, Gitler qo'shinlarini Sharqqa, Sovet Ittifoqi tomon yo'naltirishga intildilar. Sovet davlatining tashqi siyosati fashistlar Germaniyasini Angliya va Fransiya qarshi qo'yishga va ularning harbiy kuchlari zaiflashgan paytda zarba berishga qaratilgan edi. 1939-yil 23-avgustda sobiq SSSR bilan Germaniya o'rtasida 10-yil muddatga hujum qilmaslik to'g'risida shartnoma imzolanadi. Shartnomaning mahfiy qo'shimcha bayonnomasiga muvofiq Germaniya va SSSR o'zlarining ta'sir doiralarini bo'lib oladilar. German va sovet manfaatlari Polsha davlati hududlari bilan bog'liq edi. Germaniya Boltiqbo'yi mamlakatlariga da'vo qilishdan voz kechadi. Germaniya 1939-yil 1-sentyabrda Polshaga bostirib kimgach, Sovet davlati 1939-yil 17-sentyabrda o'z qo'shinlarini G'arbiy Ukraina va G'arbiy Belorussiyaga kiritadi va bu hududlarni o'z tasarrufiga oladi. 1940-yil iyunda SSSR Boltiqbo'yi respublikalarini ham egalladi. Ikkinchi jahon urushining dastlabki davridayoq fashistlar Germaniyasi G'arbiy va Markaziy Yevropada hukmronlikni qo'lga kiritdi. Germaniya va Italiya Yevropadagi 10 davlatni-Polsha, Chexoslovakiya, Yugoslaviya, Belgiya, Gollandiya, Lyuksemburg, Daniya, Norvegiya, Avstriya, Fransiya bosib oldi.

O'zbekistonlik jangchilarning fashizm ustidan galabaga qo'shgan hissasi. Urushning dastlabki kunlaridayoq G'arbiy chegaralardagi harbiy qo'shilmalar tarkibida xizmat qilayotgan o'zbekistonliklar fashist bosqinchilarga qarshi jangga kirdilar. Chegarada joylashgan Brest qal'asining 50 dan ortiqroq millatga mansub jangchilari orasida o'zbeklardan Doniyor Abdullaev, Bobohalil Kashanov, Ahmad Aliev, Nurum Siddiqov, Uzoq O'taev va boshqalar bor edi. Ular qal'a himoyachilari bilan yelkama-yelka turib dushmanning katta kuchlariga qarshi qariyb bir oy davomida oxirgi tomchi qonlari qolguncha jang qildilar.

O'zbekistonlik jangchilar qatnashgan Brest, Smolensk, Kiev, Odessa, Sevastopol va Leningradning qahramonona himoyasi fashistlar Germaniyasining «Yashindek tez urush» qilish rejasiga dastlabki zarba bo'ldi.

O'zbekistonliklar Moskva uchun janglarda. 1941-yil kuz-qish oylarida Moskva ostonolarida hayot-mamot janglari bo'ldi. Moskva ostonalaridagi ana shu dahshatli janglarda O'zbekistonlik jangchilar ham sabot-matonat, yuksak harbiy mahorat ko'rsatdilar. Janubiy-G'arbiy front tarkibidagi 353-tog'-o'qchi polki jangchisi Qo'chqor Turdiev katta jasorat ko'rsatdi. U 1941-yil 25-oktyabrda safdoshlari bilan razvedkaga, so'ngra «til» olib kelishga yuborildi. Otishmada barcha quroldoshlari halok bo'lgan Qo'chqor Turdievning bir o'zi dushmanning bir vzvodini yo'q qilib, 3 tasini asirga olib keldi. Bu jasorati uchun Qo'chqor Turdiev o'zbekistonlik jangchilar orasida birinchi bo'lib Qahramon unvoniga sazovor bo'ldi. Toshkentda uzoq yillar xizmat qilgan

general I.V.Panfilov Almati shahrida turkistonliklardan diviziya tuzdi. Uning komandirlari tarkibida Toshkent piyoda bilim yurti va O'rta Osiyo harbiy okrugining harbiy-siyosiy bilim yurtida ta'lim olgan 180 zobit bor edi. General I.V.Panfilov diviziyasi Moskva ostonalaridagi Volokolamsk yo'nalishida qattiq janglar qildi. Diviziya jang-maydonida dushmanning 114 tankini, 26 ming askar va zobitlarini, 5 samolyot va boshqa ko'plab texnikasini yo'q qildi.

O'zbekistonda tuzilgan 258-o'qchi diviziyasi askarlari Moskva ostonalaridagi janglarda 9000 dan ko'proq dushmanning askar va zobitlarini yer tishlatib, 137 aholi yashaydigan punktlarni ozod etib, birinchilardan bo'lib Oka daryosiga chiqib oladi, ko'plab jangovar texnikani qo'lga tushiradilar.

Moskva himoyachilari orasida o'zbek qizi Zebo G'anieva ham bor edi. 1942-yil 21-may kunigacha 23 fashistni yer tishlatdi. 16-marta razvedkaga borib, dushman to'g'risida qimmatli ma'lumotlar olib keldi. Zebo G'anieva jasorati uchun Qizil Bayroq ordeni bilan mukofotlandi.

Moskva ostonalarida o'zbekistonlik merganlar-Ishoqov 354 fashistni, Abubekov 229, Yusupov 132, Madaminov 123 fashist askar va zobitlarini yer tishlatdilar. 1753 nafar o'zbekistonlik jangchilar «Moskva mudofaasi uchun» medali bilan mukofotlandilar.

O'zbekistonliklar Stalingrad janglarida. O'zbekistonliklar 62-va 64-armiyalar safida turib tarixiy Stalingrad jangida qahramonona jang qildilar. Janglar avjiga chiqqan paytda Stalingradga Samarqand va Farg'onada tuzilgan 90-va 94-o'qchi brigadalari etib kelib jangga kirdilar. Bu brigadalar asosan o'zbek yigitlaridan tuzilgan bo'lib, komandirlari orasida S.Nuritdinov, V.Umarov, A.Murodxo'jaev, F.Norxo'jaev va boshqalar bor edi. 20-otliq askarlar diviziyasining jangovar ruhda jang qilishida diviziya komissari Mullajon Uzoqovning xizmati katta bo'ldi.

O'zbekistonlik jangchilardan 2738 kishi «Stalingrad mudofaasi uchun» medali bilan mukofotlandi.

O'zbekistonliklarning «Tub burilishga» qo'shgan hissasi. 1942-yil yozida Kursk yonida bo'lgan qattiq janglarda O'zbekistonda tuzilgan 62-va 69-o'qchi diviziya jangchilari jasorat ko'rsatdilar. O'zbekistonliklar 5-va 15-o'qchi diviziyalar hamda 5-gvardiyachi va 62-gvardiyachi o'qchi diviziyalar tarkibida ham jang qildilar. «Oryol» diviziyasi faxriy nomini olgan 5-o'qchi diviziya tarkibida farg'onalik Ahmadjon Shukurov ham bor edi. Zolotoryovka uchun qattiq janglarda Ahmadjon Shukurov matonat ko'rsatdi, dushmanning 110 ta askar va zobitlarini yer tishlatdi va 15 tasini asir oldi. Bu jasorati uchun unga Qahramon unvoni berildi va Zolotoryovka qishlog'i o'sha paytdan boshlab Shukurovka deb ataladigan bo'ldi.

Kurskdagi porloq g'alabadan so'ng Qizil Armiyaning 2000 km uzunlikdagi frontda qudratli strategik hujumi boshlanib ketdi. Dneprni birinchi bo'lib kechib o'tganlar orasida G'ijduvon tumanidagi Lavzekaron qishlog'idan

chiqqan starshina Vali Nabiev, andijonlik Qambarali Do'smatov, qoraqalpoqlik Xudoybergan Shoniyozov, shofirkonlik Sharif Ergashev, Buxorodan chiqqan T.A.Tixonov va boshqalar bor edi. Dneprni kechib o'tishda, uning o'ng qirg'og'idagi istehkomlarni egallashda ko'rsatgan jasorati uchun jami 2348 jangchiga, shu jumladan, 26 o'zbek yigitlariga Qahramonlik unvoni berildi⁵⁷.

Kurskdagi g'alaba va dushmanning Dneprdan ulotirib tashlanishi natijasida jahon urushining borishida tub burilish yasaldi, harbiy strategik tashabbus dushmandan batamom tortib olindi. Stalingraddagi g'alaba Gitler Germaniyasining yengilishi muqarrarligini ko'rsatgan bo'lsa, Kursk va Dneprdagi g'alaba nemis fashist qo'shinlarini halokatga mahkum etdi.

O'zbekistonlik jangchilar Leningrad qamalini yo'q qilish, Ukraina, Belorussiya, Moldaviya va Boltiqbo'yi respublikalarini dushmandan ozod qilish uchun bo'lgan janglarda ham qahramonlik namunalari ko'rsatdilar. 1944-yil kuz oylariga kelganda dushman mamlakatdan butunlay haydab chiqarildi, SSSR chegaralari tiklandi.

O'zbekistonlik partizanlar. Dushmanni tor-mor etishda partizanlar harakatining o'rni va roli katta bo'ldi. Urushning dushman ustunlik qilgan dastlabki davrida butun-butun harbiy qismlar dushman qurshovida qolib ketdi, ko'plab askar va zobitlar noilojlikdan asirga tushib qoldilar. Harbiy asirlarning soni 5 mln kishidan ortiqroq bo'lib, ular orasida minglab o'zbekistonliklar ham bor edi.

Harbiy asirga olinganlar orasidagi komissarlar, komandirlar birinchilar qatorida otib tashlanar edi. Qolganlari harbiy lagerga tashlanardi, ularga qattiq azob berilar, och-yalong'och ortiqcha yuk, keraksiz xo'randa, deb o'ldirib yuborishar edi. Keyinchalik urush dushman o'ylaganchalik bo'lib chiqmagach, harbiy asirlardan tekin ishchi kuchi sifatida foydalana boshlandi.

Dushman bosib olgan shahar va tumanlar aholisi Germaniyaga haydab ketildi. Ba'zi joylarda mehnatga layoqatli bo'lgan fuqarolarni Germaniyaga ishga yollab olib ketishga ham urindilar. Germaniyaga haydab ketilgan sovet fuqarolari soni 4 mln.dan ortiq edi. Harbiy asirlar, haydab ketilgan fuqarolar Osvensim, Mautxauzen, Buxinvald va boshqa o'nlab o'lim lagerlarida saqlandi, xo'rlandi va ko'plari halok bo'ldi.

Dushman ishg'ol qilgan tumanlar aholisining qamalidan chiqib qolgan yoki harbiy asirlikdan qochgan jangchilar tog'larga, o'rmonlarga yashirilib, partizancha kurashga o'tdilar.

Partizanlar harakati Rossiyaning g'arbiy hududlarida, Ukraina va Belorussiyada keng tarqaldi. Partizanlar harakati Markaziy shtabi tayyorlab yuborgan harbiy mutaxassislar, razvedkachilar partizanlar orasiga borib,

⁵⁷ O'zbekistonlik Ikkinchi jahon urushi qahramonlari. - Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2020. - B. 3.

ularni yirik-yirik otryadlarga biriktirib, uyushgan holda dushmanga qarshi kurashga safarbar etdilar. Dushman qurshovidan chiqib olgan o'zbekistonlik jangchilar ham Rossiyaning g'arbi, Ukraina, Belorussiya, Moldaviya respublikalaridagi partizan qo'shinlarida ishtirok etdilar.

«Chekist» partizan otryadining razvedkachisi, qo'rqmas partizan Mamadali Topiboldievning nomi Belorussiyada mashhur bo'ldi. U dushmanning 67 askar va zobitlarini yo'q qilib, 180 tasini asirga oldi. M.T opiboldiev ko'rsatgan jasorati uchun Qahramon unvoniga sazovor bo'ldi. Belorussiyaning Pisarevo qishlog'i o'zbek xalqining jasur o'g'loni nomiga Topiboldievga deb ataldi. Gomel atrofidagi «Temir yo'l urushi»da ishtirok etgan Jonibek Otaboev, Bryansk atroflarida dushmanga to'satdan zarba bergan H.Musaev, A.Hakimov, I.Qosimov va boshqalarning nomlari urush solnomasidan o'chmas o'rin oldi.

O'zbekistonliklarning urushning so'nggi pallasidagi jasoratlari. Urush o'zining so'nggi pallasiga kiradi. Berlin uchun qattiq janglar bo'ldi. Qahramonlar- Botir Boboev, Tojjali Boboev, Solih Umarov, Shuhrat ordenining to'liq kavalerlari Abdulla To'qmoqov va Said Nomozovlar Berlinni zabt etishda qahramonlarcha jang qildilar. «Berlinni olinganligi uchun» medali bilan o'zbekistonlik jangchilardan 1706 kishi taqdirlandi. Fashistlar Germaniyasi tor-mor etildi. Germaniya ustidan qozonilgan g'alaba uchun medali bilan 109208 o'zbekistonlik jangchitaqdirlandi. O'zbekistonlik jangchilar Yaponiyaga qarshi urushda ham faol qatnashdilar. Ular 20-, 79-, 275-, 388-, 221-diviziya va boshqa harbiy qismlarning tarkibida jang qildilar. Seysin port shahrini egallashda 335-o'qchi diviziyasida leytenant Fozil Karimov, razvedkachi Vali Sulaymonov alohida jasorat ko'rsatdilar. Dushman sohiliga tushirilgan desantchilar orasida pulemyotchi Nishon Bozorov chaqqonlik bilan jang qilib yaponlarning 9 ta askari, 2 ta ofitserini yer tishlatdi. U «Jasorat uchun» medali bilan mukofotlandi. Shuningdek, leytenant A.A.Karimov, o'qchi vzvod komandiri, kichik leytenant U.Doniyorov, pulemyotchilar qismi komandiri S.Qo'chqorov va boshqalar dushmanga qaqshatqich zarba berdilar.

6 yil davom etgan, butun insoniyotga og'ir kulfatlar solgan urush tamom bo'ldi. Urush insoniyatga juda katta qimmatga tushdi. 50 milliondan ortiq kishi halok bo'ldi, 90 milliondan ortiq kishi yarador va mayib bo'lib qoldi. Moddiy talafotlar qimmati 4 trillion dollardan oshib ketadi. Urush Yevropa, Afrika, Osiyo va Okeaniyada turli frontlarda olib borildi, fashizmni tor-mor etishda ko'p mamlakatlar qatnashdi. Biroq urushning asosiy og'irligi sovet kishilari zimmasiga tushdi. 27 millionga yaqin sovet kishilari urush alangasida halok bo'ldi. 18 milliondan ortiq jangchilar yarador va nogiron bo'lib qoldilar⁵⁸.

⁵⁸ O'zbekiston Milliy arxivi. Список промшленных предприятий эвакуированных в Уз. ССР в 1941-42 гг. фонд 1619.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, Ikkinchi jahon urushi butun insoniyat boshiga ulkan kulfatlar keltirdi. Tinchlik va adolat uchun kurashgan davlatlar orasida O'zbekistonning ham beqiyos o'rni bor, desak, mubolag'a qilmagan bo'lamiz. Urushning og'ir yillarida o'zbek xalqining asosiy ma'naviy-axloqiy xususiyatlari, uning insonparvarligi yorqin namoyon bo'lib turadi. Lekin tarixning o'yini ham, omonsiz jangu jadallar ham, tabiiy ofatlar va ochlik ham xalqimizning insoniylik tabiatiga dog' tushirolmadi.

Fashizm ustidan qozonilgan g'alabaning olamshumul tarixiy ahamiyati shundaki, u ko'plab xalqlarni zo'ravonlikdan, zulmdan ozod etdi, erkin, demokratik rivojlanish uchun, iqtisodiy va ma'naviy taraqqiyot uchun yo'l ochib berdi. Ikkinchi jahon urushi butun insoniyotga katta tarixiy saboq bo'ldi. Eng muhim saboq shundan iboratki, urush boshlanmasdan oldin unga qarshi kurashmoq, uning oldini olish tadbirlarini ko'rmoq zarur. Shu maqsadda jahondagi ko'pchilik mamlakatlar Birlashgan Millatlar Tashkilotini tuzdilar. Bu xalqaro tashkilot yarim asrdan beri tinchlikni mustahkamlash, xalqaro va mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash masalalari bilan muttasil shug'ullanib kelmoqda. Fashizm ustidan g'alaba qozonilgan 9-may kuni O'zbekistonda har yili «Xotira va qadrlash» kuni sifatida nishonlanmoqda. Respublika faxriylari uyushmasining tashabbusi bilan janglarda halok bo'lgan vatandoshlarimiz haqida arxiv materiallari to'planib, bu ma'lumotlar asosida «Xotira» turkumida 33 kitob nashr etildi. Har yili urushda qurbon bo'lganlarni xotirlash, biz bilan hozirgi kunlarda yonma-yon yashayotgan urush faxriylarini qadrlash, e'zozlash, hurmat-izzatini joyiga qo'yishdek insoniy ishlar yoshlarni vatanga muhabbat ruhida tarbiyalashda, mustaqil O'zbekistonning milliy xavfsizligini mustahkamlashda muhim ahamiyatga egadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning buyuk G'alabaning 75 yilligi hamda "Xotira va qadrlash kuni"ga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi - <https://president.uz/uz/lists/view/3564>
2. O'zbekistonlik Ikkinchi jahon urushi qahramonlari. - Toshkent: "Sharq" nashriyoti, 2020. - B. 3.
3. Harbiy san'atning rivojlanishi. Darslik. O'R QKA - 2022 yil.
4. Ikkinchi jahon urushi yillarida harbiy san'atni rivojlanishi. O'quv qo'llanma. 2020 yil.
5. O'zbekistonda harbiy ish tarixidan. Darslik. "Sharq" Nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. Toshkent - 2012 y.
6. O'zbekiston Milliy arxivi. Список промышленных предприятий эвакуированных в Уз. ССР в 1941-42 гг. фонд 1619.

TURONNING BUYUK SARKARDASI AMIR TEMUR VA TO'XTAMISHXON O'RTASIDAGI JANGDA HARBIY SAN'ATNING RIVOJLANISHI

Muxammadiyev Raxmon Rashidovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) Ilmiy rahbar

Safaraliyev Abbosxon Asqarali o'g'li

Perfect University Ijtimoiy fanlar Tarix (2-bosqich talabasi)

Annotatsiya: *Maqolada Turonning buyuk sarkardasi Amir Temur va Oltin O'rda xoni To'xtamishxon o'rtasidagi 1395-yil 15-aprelda bo'lib o'tgan jang, unda tomonlarning jangovar tartibi, jang jarayoni bo'yicha ma'lumotlar tahlil qilingan va ilmiy jihatdan yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *harbiy san'at, jang, qoshinlarning jangovar tartibi, jang dinamikasi, taktik usullar.*

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni Sh.M.Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston strategiyasi" kitobida harbiy ta'lim tizimida boshlangan islohotlarni uzviy davom ettirish, oliy harbiy bilim yurtlari, litsey va kollejlari, "Temurbeklar maktabi" harbiy akademik litseylari faoliyatini takomillashtirish, ularda ta'lim olayotgan o'quvchilar qalbida milliy ruh, ona- Vatanga mehr va sadoqat, adolat tuyg'usini har tomonlama kuchaytirish, buyuk ajdodlarimiz, jumladan, Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur, Shohruh Mirzo, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi sarkardalarimizning boy jang san'atidan keng foydalanish muhimligi alohida ta'kidlab o'tilganligi milliy harbiy san'atimizni tadqiq qilishning dolzarbligini bildiradi [1].

Amir Temurning harbiy san'ati uzoq asrlar davomida Sharq va G'arb davlatlari uchun namuna sifatida xizmat qilib kelmoqda. Amir Temurning harbiy san'at rivojiga qo'shgan hissasi beqiyosdir. Amir Temur o'z xalqining tinchligi, osoyishtaligi yo'lida umrining oxirigacha xizmat qildi. Qudratli, intizomli va o'z davrining eng rivojlangan armiyasini barpo etdi, urush olib borishning mukammal strategiyasi va taktikasini ishlab chiqdi hamda o'z tuzuklarida ularning nazariy asoslarini avlodlarga meros qilib qoldirdi [2, 51-53 b].

Uning sha'niga, ijobiy sifatlariga juda ko'plab olimlar salmoqli va o'rinli gaplarni aytishgan. Masalan, "Bu ulug' zot hatto Makedonskiy va sezardan ham ustunroq bo'lgan. Chunki Amir Temur ulardagi barcha afzal (sarkardalik mahoratidagi) jihatlarni qabul qilgani holda, yo'l qo'ygan xatolarini chetlab o'tgan. Oqibatda, jahongirlik va zafar qozonishda Temur ulardan o'zib ketdi" - deb yozgan edi, XVII asr fransuz temurshunos olimi du Senksion.

Manbalardan bizga ma'lumki, To'xtamishxon mushkul holda qolganida Amir Temur oldiga yordam so'rab keladi. Sohibqiron uni o'z o'g'lidek qabul qiladi. Oltin O'rda taxtini qo'lga kiritish uchun To'xtamishxonga qo'shin ham beradi. To'xtamishxon o'zi mustaqil ravishda Oltin O'rdani qo'lga kirita olmagach, Amir Temur unga taxtni egallashiga yordam beradi. To'xtamishxon o'z davlatining ichki nizolarini bartaraf etadi va qudratli qo'shin tuzadi hamda katta islohotlar o'tkazadi.

To'xtamishxon Oltin O'rdada o'z mavqeini tiklab olgandan so'ng Amir Temurning unga qilgan barcha yaxshiliklarini unutilib, Sohibqironning boshqa mamlakatlarda bo'lganligidan foydalanib, uning davlatiga bir necha bor yurishlar qiladi va talonchilik ishlarini amalga oshiradi. Bundan g'azablangan Sohibqiron To'xtamishxon ustiga yurish qilishga qaror qabul qiladi. Bu urush 1391-yil 18- iyunda Qunduzcha yaqinida bo'lib o'tdi. Unda Oltin O'rda qo'shini yengiladi va To'xtamishxon chekinib yashirinishga erishadi.

Bundan ham xulosa chiqarmagan To'xtamishxon yana qo'shin yig'ib, Amir Temur bilan urushga tayyorlana boshlaydi. Navbatdagi to'qnashuv 1395-yil 15- aprelda Terek daryosi yaqinida bo'lib o'tadi.

To'xtamishxonni yakson qilish uchun Amir Temur behisob lashkar to'pladi va Dashti Qipchoqqa yurishni rejalashtiradi. Yurishdan oldin Sohibqiron qo'shin ko'rigini o'tkazadi. Bu haqida Temur tuzuklarida shunday ma'lumotlar keltirilgan: Yurish oldidan ko'rik qilib, lashkarim qaergacha borib yetishini bilmoqchi bo'ldim. Qarasam, to'rt farsang (bir farsang - 7-8 km ga teng masofa) masofada lashkarim saf tortib turardi. So'ng Samur suvidan o'tib, Dashti qipchoqning elu ulusiga ushbu mazmunda yorliqlar yo'lladim: "Kimki menga kelib qo'shilsa, ulug'lanadi, kimki men bilan kurashmoqchi bo'lsa yiqiladi" [3, 60-61 b].

Amir Temur To'xtamishxonga maktub yozib, Shamsiddin Almoliqiyini elchi qilib yuboradi. Elchi To'xtamishxon huzuriga borib maktubni yetkazadi. To'xtamishxon elchining xabarini eshitib, urush qilmasdan sulh tuzishga, do'stlik yo'lini tanlashga moyil bo'lsa ham, uning amirlari va beklari urush qilish yo'lini tanlaydi va uni urush qilishga ko'ndirishadi. To'xtamishxon Shamsiddin Almoliqiyini siylab, unga sovg'a-salomlar berib, Amir Temurning urush qilmaslik to'g'risidagi xatiga yo'q degan javob beradi va elchini hurmat bilan Amir Temur oldiga qaytarib yuboradi.

Shundan so'ng Amir Temur Darbanddan o'tib, To'xtamishxonga tegishli bo'lgan bir necha viloyatlarni qo'lga kiritadi va To'xtamishxon tomon yurishni davom ettiradi.

Ikki ulkan qo'shin bir-birlari bilan to'qnash kelishidan oldin To'xtamishxon Amir Temurga O'rtoq nomli elchini jo'natadi. Elchi Amir Temurning qo'shini ko'pligini ko'rib, Sohibqiron bilan uchrashmasdan ortiga qaytib ketadi va Amir

Temur ulkan qo'shin bilan kelayotganligini To'xtamishxonga yetkazadi [4, 209 b].

Shunda To'xtamishxon manglayga (ilg'or otryad) Qazonchi ismli amirini bosh qilib, Amir Temur tomon yuboradi. Ular harakatlanib, Xo'y suyi (hozirgi Dog'istondagi Qo'ysu, Suloqning irmog'i)ning yoqasiga joylashadi. Bu vaqtda Amir Temur qo'shini Tarqi (Darqiy-Dog'istondagi Maxachqal'adan biroz janubdagi kent, hozir u temir yo'l bekati) mavzeiga yetib keladi [5, 175 b].

Sohibqiron o'z qo'shinidan bir necha lashkarni sarlab olib, tunda harakatlanadi va tong vaqtida suvdan o'tib, Qazonchi ustiga hujum qiladi. Qazonchi hiyla ishlatib chekinishga majbur bo'ladi.

Darband shahridan o'tgach, Amir Temur qo'shinga Tarki shahri (zamonaviy Maxachqal'a shahri yaqinida) atrofida dam berdi. To'xtamishxon o'z qo'shini manglayini (avangardini) Qo'ysuv daryosidagi kechuv joyini qo'riqlash (mudofaa qilish) uchun jo'natdi.

Amir Temur kechuv mudofaasini shaxsan o'zi boshqargan qism bilan parchalab tashlab, kechuvni qo'lga kiritdi. Qo'shin daryodan kechib o'tib, zamonaviy Checheniston va Ingushetiya (RF respublikalari) hududiga kirib bordi. Sunja daryosi Terek daryosiga quyiladigan joyda Amir Temur qo'shiniga hordiq chiqarishga ruxsat berildi, Terek daryosidan o'tish uchun qulay bo'lgan kechuvlarni kechiktirmay egallash uchun qo'shin daryo qirg'og'ining tayinlangan joylariga yetib keldi.

To'xtamishxon lashkarlari Amir Temur qo'shini yetib kelgunicha Terek daryosidan kechib o'tishga muvaffaq bo'ldi, bu yerda mudofaa inshootlari qurildi va so'l qirg'oqni aravalar, daraxtlar, shuningdek boshqa tabiiy va sun'iy jismlar bilan mustahkamlandi.

Amir Temur o'z qo'shini bilan Terek daryosiga yetib kelgach, operativ-strategik vaziyatdan to'la ogoh bo'ldi, dushman kechuvlarni yaxshi qo'riqlayotganligi sababli qo'shinga daryoning o'ng (janubiy) qirg'og'i bo'ylab yurishga buyruq berdi. Bu harakatga javoban To'xtamishxon qo'shini ham daryoning so'l (shimoliy) qirg'og'i bo'ylab Movarounnahr qo'shiniga parallel ravishda, uni diqqat bilan kuzatgan holda harakat qildi.

Ikkala tomon ham uch kun davomida daryo bo'ylab harakatni davom ettirdi. Uchinchi kuni Amir Temur harbiy hiylaning o'ziga xos, bundan avval amaliyotda hech kim tomonidan qo'llanmagan, usulini ishlatdi, ya'ni qo'shin ketidan kelayotgan ayollar, ta'minot bo'linmalariga dubulg'alar, zirh va sovutlarni kiyib, askarlarning harakatlarini o'xshatishga buyruq berildi. Askarlarga esa o'zi bilan ikkitadan ot olishga va ortga jadal safar yurishini amalga oshirib, kechuvlar tomon harakatlanishga topshiriq berildi.

Amir Temur qo'shinlari kechuvga uch kun davomida yetib bordi va nihoyat bevosita qarama-qarshilikning to'qqizinchi kuni Terek daryosidan kechib o'tdi.

To'xtamishxon qo'shini bilan Terek daryosi yoqalab kelayotganligini bilgach, Amir Temur o'z qo'shinini qayta saflaydi.

Bu jangda ikkala tomon ham o'z qo'shinlarini yetti qo'lga bo'lib saflaydi. To'xtamishxon 1391-yilgi jangda yengilganidan so'ng, Amir Temur qo'shinining saflanishi ustunligini bilgan va u ham o'z qo'shini yetti qo'lga bo'lib saflagan. Amir Temur qo'shinining ustun jihati barong'or va javong'orning old qismida har biri uch favjdan iborat chopovul va shiqovul qismlari joylashganligidir.

Amir Temurning qo'shinlari bu jangda ham, Qunduzcha mavzesidagi jangda bo'lgani kabi, yetti quldan iborat jangovar tartibga saflanishga tizildi. Markaz uch qo'l, o'ng qanot bir va chap qanot ham bir qo'ldan iborat edi. Markaz qo'shinlari oldida asosiy manglay bir qo'l (avangard), ortida esa chag'dovul

bir qo'l (ar'ergard) joylashtirildi.

1-rasm. 1395-yil 14-apreldagi Terek daryosi yaqinidagi jang boshlanishi oldidan

tomonlarning jangovar tartibi (yettita qo'l alohida ranglar bilan ajratilgan) [6, 141 b].

Jangovar tartibning barcha qismlari jangovar harakatlarni mustaqil ravishda olib borar va faqat Oliy Bosh Qo'mondonga bo'ysunar edi.

Amir Temur qo'shinlarining ushbu tarzidagi saflanishi quyidagi ustunliklarni ta'minlab berar edi:

qo'shin piyoda tartibda joylashganligi, kamonlardan o'q uzish yo'li bilan dushmanga uzoq masofadan talafot yetkazish imkoniga ega ekanligi;

qo'shinning bunday saflanishi mudofaa harakatlarini ham, hujum harakatlarini olib borish imkoniga ega ekanligi, ya'ni, bitta jangovar tartib bilan

ikki xil urush olib borishi, bugungi kunda dunyoning eng rivojlangan davlatlarining qurolli kuchlari ham bunday imkoniyatga ega emasligini inobatga oladigan bo'lsak, qo'shinlarni saflash va ularni boshqarishdagi harbiy san'ati bo'yicha Amir Temurga hech bir sarkarda teng kela olmasligiga guvoh bo'lamiz;

dushman qo'shiniga otliq va piyoda qo'shinlar bilan yopirilgan va uzluksiz hamlalar qilish imkoni mavjud edi;

qo'shinlarning asosiy qismi yengil qurollangan tuzilmalar va ar'ergard himoyasi ostida bo'lib, bu holat mudofaaning barqarorligini oshirar va dushman tomonidan qo'shinlarning qanotlari va front ortidan qamrab olinishiga to'sqinlik qilar edi, ya'ni, har bir bo'linma o'zidan oldindagi, yon tarafdagi va orqa tomondagi bo'linmalarni qo'riqlash (jangovar qo'riqlov) vazifasini bajarar edi.

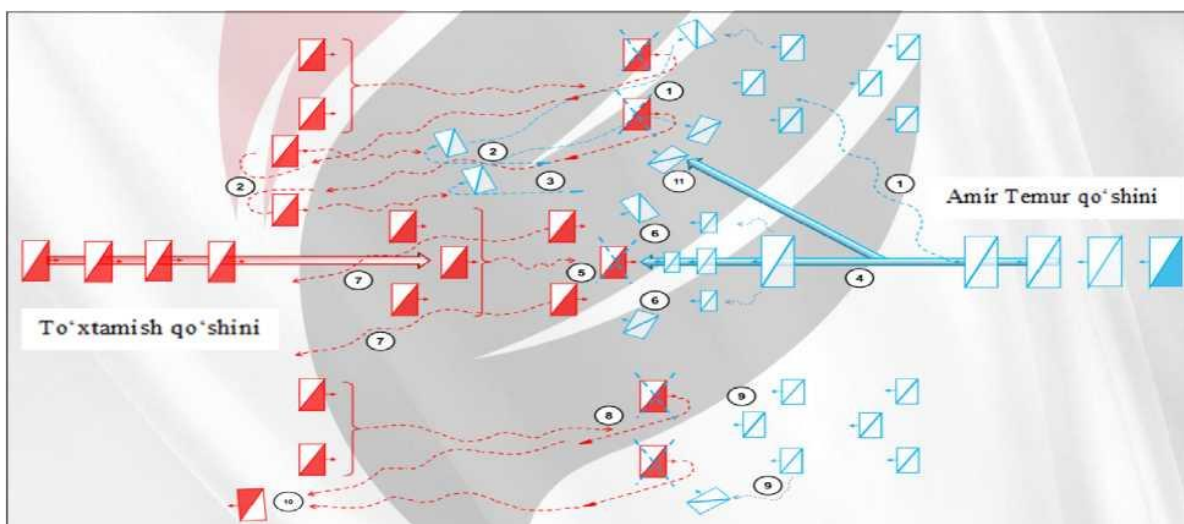
1395-yil 14-aprel kuni ikki qo'shin bir-birlariga yaqin keldi. Shunda Amir Temur tovachilar orqali barcha qo'shinga "Barcha xandaq qazisin va joyidan qimirlamasin, hech kim o'z joyini tashlab ketmasin, dushmanning to'satdan bo'ladigan hujumini qaytarishga shay tursin, tunda hech kim olov yoqmasin" degan farmon berdi [5, 175 b].

Amir Temur kutganidek, To'xtamishxon tunda to'satdan hujum uyushtirdi, lekin, Amir Temur qo'shinini joyidan siljmay turganini ko'rib, orqasiga qaytib ketdi.

1395-yil Amir Temur va To'xtamishxon qo'shinlari o'rtasida bo'lib o'tgan jangni ikki tarixchi olim Nizomiddin Shomiy va Sharafuddin Ali Yazdiylarning "Zafarnoma" asarlaridagi ma'lumotlarni qiyosiy taxlil qilgan holda sharhlab berishga harakat qilamiz. Bizningcha, Sharafuddin Ali Yazdiy o'z risolasini 1424-

1425 yillari yozganligini inobatga oladigan bo'lsak, ayrim chalkashliklarga yo'l qo'ygan bo'lishi ehtimoldan xoli emas.

Nizomiddin Shomiy esa Sohibqironning yurishlarida 1392-yildan qatnashib, harbiy sohani birmuncha o'zlashtirganligi va aniq manbalarga suyanganligi tufayli aniqroq yozgan bo'lishi mumkin.

2-rasm. 1395-yil 15-apreldagi Terek daryosi yaqinidagi jangdagi jangovar harakatlarning dinamikasi [6, 143 b].

1-holatning izohi. 1395-yil 15-aprel kuni ikki tomon qo'shinlari bir-biriga ro'baro' kelishdi. Jang boshlanishidan oldin Amir Temur o'z qo'shinlariga piyoda tartibda joylashishi va mudofaa tadbirlarini amalga oshirishni buyuradi. Amir Temur o'zining bu qarori bilan To'xtamishxonni hayron qoldirdi. To'xtamishxon esa Amir Temurning urush g'oyasini, asosiy zarba yo'nalishini, qo'shinlarining jangovar tartibini aniqlash imkonidan mahrum bo'ladi. Chunki, qo'shinlarning barchasi piyoda tartibda joylashgan, xandaqlar qazilgan va jangovar tartiblari oldida dushman kelishi mumkin bo'lgan yo'nalishlarga sun'iy to'siqlar yaratilgan edi. Shu tariqa Sohibqiron dushmanning tarkibi, soni, qurol-aslahasi, asosiy zarba yo'nalishi va jang g'oyasini aniqlash maqsadiga erishgan.

Amir Temur o'zining "Jangu jadal, urush maydoniga kirish va chiqish, qo'shinni saflash, g'anim lashkarini sindirish tuzuki" da "G'animning urush olib borish yo'llarini shoshmasdan, bir zayldami yoki shiddat bilanmi, jangga kirishishini kuzatsinlar. Yana g'animning jang qilish tartibini chamalab ko'rsinlarki, ular bor askari bilan bir yo'la ot qo'yib, shiddatkorona hujum qiladimi yoki favj-favj bo'lib, ketma-ket hamla etadimi?"

Yana ko'rsinlarki, g'anim hamla vaqtida, jang qilib orqaga qaytib, keyin yana hamlaga kirishadimi yoki birinchi hamlasi bilan chegaralanib, oxirigacha savashadimi? G'anim agar orqasiga qaytmay savash qursa, sipoh uning hamlasidan yetgan zarbaga sabr-toqat qilib, oxirigacha turib berishi kerak. Unda shijoat bir soatlik sabr demakdir. Amr qildimki, dushman urush ochmagunicha o'zlaricha jangga kirmasinlar" degan nasihatlar aynan ana shu jangga mos kelishini ko'rishimiz mumkin.

Bundan tashqari yana ushbu Tuzukda "Sardor lashkar nazoratchisi bilan birga, dushman sipohining oz-ko'pligini mulohaza etsinlar, sarkardalarini g'anim lashkarboshilari bilan solishtirsinlar. Shunga qarab, o'z sipohlarining kamu ko'stlarini to'g'rilab, jangga hozirlansinlar. Yana o'z sipohining qurol-

aslahalarini dushmanniki bilan taqqoslasinlar” degan nasihatleri ham yuqoridagi fikrlarimizni isbotidir [3, 149 b].

Amir Temur barcha qo’shinlarini tartibga keltirib, qo’l qismlarini shay holatga keltirib, jang boshlanishini kutib turganda bir kishi kelib: “Hazratga so’zim bor” deydi, uni Sohibqironning huzuriga olib kelishadi. U “Men dushman lashkarining o’ng qo’l qismidan kelyapman, vaziyat shundayki, Kuncha O’g’lon, Bek Yoriq, Oq Tov, Dovud So’fi va Udurkular yakzabon bo’lishib, sizning o’ng qo’l (qismingiz) qanbuliga chopqin yasamoqchilar” dedi [3, 210 b]. Sharafuddin Ali Yazdiy esa bu holatni bunday ta’riflaydi: “... dushman tomonidan xabar keldikim, muxoliflar tarafidin Kuncha O’g’lon va Bek Yoruq O’g’lon va Dovud So’fiykim, To’xtamishning kibori tururlar, ko’b kishi bilan so’l qo’l sori keldilar” [5, 176 b]. Ya’ni To’xtamishxon qo’shini Amir Temur qo’shining chap qanotiga zarba berdi degan ma’lumotni uchratishimiz mumkin.

2-holatning izohi. Bu xabarni eshitgan Amir Temur darhol u tomonga bir qancha qo’shin yuboradi. Amir Temur qo’shinlari kamonlardan o’q uzib, dushman yaqinlashmaslaridan oldin ularga katta talafot yetkazadi. Lashkarning tartibi, zabti va shavkatu shijoatini ko’rgan dushman qo’shinlari hamla yakunlanmasdanoq ortiga qayrilib qochishga tushadi. Amir Sohibqiron lashkar qismidan ellik kishini ajratadi va ular dushmanni markaz qismigacha quvib boradi.

3-holatning izohi. Chekingan dushman qismlari o’z qo’shinining markaz qismigacha yetib borgach, qayta jangovar tartibga saflanadi va o’zlarini ta’qib qilib borgan Amir Temur qo’shiniga qarshi hamlaga o’tadi. Bu yerda ularning son jihatdan ustunligi sabab qo’li baland kelib, ta’qib bo’linmalarini Amir Temur qo’shining yaqinigacha quvib keladi.

4-holatning izohi. Amir Temur qo’shinining markaz qismlari oldinga harakatlanishni davom ettiradi. Amir Temur qo’shiniga yaqinlashib kelayotgan dushman hujumini qaytarishga Amir Shayx Nuriddin birinchi bo’lib qarshi chiqdi. Amir Temur buyrug’iga binoan Amir Shayx Nuriddin va uning qo’shini otlaridan tushib yayov tarzda mudofaa jangini olib borishga tayyor turar edi.

5-holatning izohi. To’xtamishxon qo’shinining markazi Amir Temur qo’shinining markaziga hujum boshlaydi. Dushman qo’shinlari Sohibqiron qo’shini markazini yorib o’tishga erisha olmadi. Amir Shayx Nuriddin qo’shinlari dushmanga katta talafot yetkazadi. Shu vaqtda To’xtamishxon zaxira kuchlarini jangga kiritadi. Kichik ustunlik To’xtamishxon tarafida bo’ladi. Bundan unumli foydalanib qolishni niyat qilgan To’xtamishxon bor zaxirasini jangga kiritadi.

6-holatning izohi. Shu vaqtda Amir Temur qo’shinlariga zaxira kuchlari kelib qo’shildi va dushmanni tarqatib yubordi. Shundan so’ng Amir Temur

shaxsan o'zi katta qo'l bilan dushman markaziga yetib keladi. Markazda olib borilgan janglarda Amir Temur qo'shini ustunlikka erishdi.

7-holatning izohi. Markazda muvaffaqiyatsizlikka uchragan To'xtamishxon qo'shinlarining bir qismi xalok bo'lgan bo'lsa, bir qismi chekinishga majbur bo'ladi. To'xtamishxonda qo'shimcha kuchlarni jangga kiritish uchun zaxira tamom bo'lgan edi.

8-10-holatning izohi. To'xtamishxon qo'shinining o'ng qanoti Amir Temur qo'shinining chap qanotiga ham birinchi bo'lib hujumga o'tadi. Xudoydodi Husayniy chap qanotning qanbulida turgan edi. U ham o'z yo'nalishidan hujumga o'tgan dushmanni yakson etadi va ularni chekinishga majbur qiladi. Bu vaqtda markazdan Amir Temur qo'shiniga yana madad kuchlari kelib qo'shiladi va hujumni rivojlantiradi.

11 -holatning izohi. O'ng qanotda ustunlik T o'tamishxon qo'shinlari tomoniga o'tadi. Bu holni bilgan Amir Temur zaxira kuchlaridan bir qismini o'ng qanotga yuboradi. Amir Hoji Sayfiddin yetib kelgan madad kuchlari bilan birgalikda dushman hujumini qaytaradi, ularga katta talafot yetkazib, dushman qo'shinini tarqatib yuboradi.

Shunda Amir Temur qo'shini barcha yo'nalishlar bo'yicha hal qiluvchi, yoppasiga hujumga o'tdi. To'xtamishxon qo'shinlari shiddatga dosh bera olmay chekina boshladi va mag'lubiyatga uchradi. Shundan so'ng To'xtamishxon zaxira kuchlaridan to'liq foydalanib bo'lganligi, qo'shinning ko'p qismi yengilgan va qolganlari ham tarqalib ketganligi sababli qochishga majbur bo'ladi. To'xtamishxon o'z tansoqchilari qurshovida jang maydonidan qochib chiqishga va Volgabo'yi Bulg'oriyasi o'rmonlarida yashirinishga muvaffaq bo'ldi.

Bu safar Amir Temur faqat jangda erishgan g'alabasi bilangina kifoyalaniq qolmadi va Oltin O'rda harbiy qudratining manbalarini yakson qilishga qaror qildi. Amir Temur uchun Volgabo'yiga, Oltin O'rdaning yuragi - uning poytaxti bo'lgan Saroy Berka shahriga yo'l ochildi.

Amir Temur qo'shini dushmanni ta'qib qilishni davom ettirgan holda Dnepr daryosigacha yetib bordi, undan Rus tomonga burildi va Yelesk shahrigacha bordi. Bundan keyin Kavkazoldi yerlari zabt etildi, so'ngra Oltin O'rdaning asosiy bazalari bo'lgan Hoji Tarxon (Astraxan) va Saroy shaharlari tomonga yo'l oldi. O'z zamonasi uchun ulkan va boy bo'lgan bu shaharlar tez orada qo'lga olindi va ulardan juda katta miqdordagi o'lja olib ketildi. Bu shaharlar olingandan keyin Amir Temur Darband orqali Gurjistonga yo'l oldi, u yerdan Boku, Ardabil, Sultoniya va Hamadon orqali Samarqand sari yo'l oldi. Ushbu yurish mobaynida juda ko'p shahar va qal'alar qamal qilinib, qo'lga olindi, Kurdiston va Fors ko'rfazidagi ko'psonli mamalakatlarni bo'ysundirish uchun yetarli miqdordagi qo'shinlar turkumlari (lashkarlar)

ajratib jo'natdi. Aytish joiz-ki, bu lashkarlar qo'yilgan jangovar topshiriqlarni o'z vaqtida va aniq bajardi.

Amir Temur To'xtamishxonning chekingan qismlarini ta'qib qilish uchun qo'shinning bir qismini yuboradi va To'xtamishxonning harbiy qudratini butunlay yakson qiladi.

1395-yildagi jang yakunlaridan **quyidagilarni xulosa qilish mumkin:**

kerakli harbiy hiyla samarali ishlatilishi natijasida Amir Temur o'z qo'shinining jangovar va jangovar ta'minot qo'shilmalarini Terek daryosidan betalafot va dushmanga sezdirilmagan holda kechib o'tishiga erishdi;

jang oldidan tomonlarning qo'shini yetti elementdan (qismdan) iborat bir xil jangovar tartibga saflandi, biroq Amir Temur qo'shinlari saflanishi ichki sarhad bo'ylab chuqurroq tuzilgan bo'lib, bu saflanish mudofaaning barqarorligini, shuningdek hujumning shiddatli va manyovrchanligini ta'minlar edi. Bu esa Amir Temur va uning amirlarining harbiy san'at bobida, shuningdek: maqsadni (jangovar topshiriqlarni) to'g'ri tushunib yetish, vaziyatni xolis baholash, hisoblarni amalga oshirish, qaror qabul qilish, jangovar topshiriqlarni bo'ysunuvchilarga yetkazish, jangning har tomonlama ta'minotini, boshqaruvini samarali rejalashtirish va tashkil etish bo'yicha ham dushman sarkardalaridan ustunligini ta'minladi;

jang mobaynida Amir Temur qo'shinlari: hamlaga va mudofaaga zudlik bilan o'tish, pistirmalar qo'yish, otliq qo'shinlarning (sipohiylarning) jangga yayov kirishi va otda yakunlash kabi turli taktik usullarni samaraliroq qo'llay olishlarini, ya'ni jangovar tayyorgarligi dushmannikidan yuqoriroq ekanligini namoyon qildi;

qo'shin orasida hamkorlik samarali tashkil etilgani murakkab vaziyatdan kam talafot va moddiy yo'qotishlarsiz chiqishga, yakuniy natijada esa yaqqqol g'alabaga erishishning asosiy omili bo'ldi;

Amir Temur tomonidan o'z qo'shining asosiy zarbasini o'ng qanotdan, dushman jangovar tartibining zaif joyiga jangning ayni kerak pallasida yo'naltirilgani uning natijasini Amir Temur foydasiga hal etilishini belgilab qo'ydi;

ushbu yurish va yakuniy jang unda ishtirok etgan kuchlar soni, jangovar harakatlar qamrab olgan hududlar ko'lamiga ko'ra o'z davrining nafaqat Osiyodagi, balki butun dunyodagi eng yirik jang bo'lib qoldi.

Terek daryosi bo'yidagi mag'lubiyat va Amir Temur qo'shini tomonidan poytaxt - Saroy Berka shahrining qo'lga olinishi Oltin O'rda uchun katta zarba bo'ldi. Amir Temur tomonidan Yevropa va Osiyoning bir qator mamlakatlariga deyarli uch asr davomida zulm o'tkazgan davlat kuchsizlantirildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистан стратегияси. / Ш.М. Мирзиёев. - Т.: Ўзбекистан нашриёти, 2021. - 328 б.
2. Нажимов, М.М., Сохиб[^]ирон Амир Темурнинг харбий илм ривожига [^]ушган хиссаси / М. Нажимов// Harbiy ta'lim va fanda innovatsiyalar. Ilmiy- axborot jurnali. - 2023. № 2(17). - 120 б.
3. Темур тузуклари. - Т.: O'zbekiston, 2018. - 181 б.
4. Низомиддин Шомий. Зафарнома / Форс тилидан угирувчи Юнусхон Накимжонов. - Т.: Ўзбекистан, 1996. - 527 б.
5. Шарафуддин Али Яздий. Зафарнома / Муҳаммад Али ибн Дарвеш Али ал-Бухорий таржимаси. Суз боши, табдил, изоҳлар ва курсаткич муаллифлари ва нашрга тайёрловчилар: А. Аҳмад., Н. Бобобеков. - Т.: Шарқ, 1997. - 381 б.
6. Нажимов, М.М., Амир Темурнинг харбий санъати: 1395 йил Терек дарёси я[^]инидаги мухораба мисолида. ЧОТКМБЮ Зирхли ал[^]он ИА журнал. 2021.3(7) 254 б.

THE USE OF IDIOMS IN THE WORK “ WHO WILL CRY WHEN YOU DIE” BY ROBIN SHARMA

Otegenova Manzura

Assistant teacher of Tashkent Humanitarian Subjects University

Yuldasheva Etibor

Student of Tashkent Humanitarian Subjects University

English is becoming more and more important in the different kinds of the fields of our social daily life while the world is globalizing day by day. New developments in technology are breaking down barriers and opening up new ideas and ways of teaching.

As we all know, one of the main goals of language teaching is to equip our students with the ability to communicate in the target language. No doubt, idioms are an important part of language and culture around the world. Idioms cause difficulties for English as Second Language (ESL) learners because their meanings are unpredictable. Non native speakers can find themselves in “hot water” for example when encountered with idioms. To many ESL or English as a foreign language, EFL, learners, idioms are a stumbling block in their way to learn English. Obviously, this is because the meaning of the words that constitute an idiom does not match the intended meaning of the idiom. This study looks at the reasons behind the difficulties of English idioms that learners encounter in listening, reading, and speaking. Also, it looks at practical methods to teach idioms.

According to Irujo “ Idioms do not say what they mean” because they are not literal”. It is not only the meaning of idioms that Second language L2 learners struggle with, but also the proper usage of idioms. Irujo stated that using idioms correctly is a very difficult task for English learners even if they know the intended meanings. [2;326] Therefore, mastering idioms becomes a hard goal for L2 learners since the meaning of the text cannot be determined through individual analysis of each word [3; 92].. As every nation has its own history, customs and traditions, the common history of human connects common things and phenomena such as: nature, war, animals, food, plants etc. 'Proverbs have mostly been formulated and coined on the basis of these topic. Following to Seidle J and W. Mc. Mordie, [1 ,4] we can say that an idiom is a number of words which, taken together, mean something different from the individual words of the idiom when they stand alone.English is very rich in idiomatic expressions. In fact it”s difficult to speak or write English without using idioms. An English native speaker is very often not aware that he is using an idiom; perhaps he doesn”t even realize that an idiom which he uses is grammatically incorrect. A non –native learner makes the correct use

of idiomatic English one of his aims, and the fact that some idioms are illogical or grammatically incorrect causes him difficulty. Just careful study and exact learning will help.

Dr. Adam Mackey and others say that "if you understand every word in a text and still fail to grasp what the text is all about, chances are you are having trouble with the idioms". Let us turn to the following example and try to make clear the

upper given citation.

"Sam is a real cool cat. He never blows his stack and hardly ever flies of the handle. What's more, he knows how to get away with things... Well, of course, he is getting on, too. His hair is pepper and salt, but he knows how to make up for lost time by taking it easy. He gets up early, works out and turns in early. He takes care of the hot dog stand like a breeze until he gets time off. Sam's got it made; this is for him". Naturally, it's not great literary style, but most Americans, especially when they converse among themselves, will use expressions of this sort.

We know that idiom is a figure of speech that means something different than a literal translation of words that would lead one to believe.

We've analyzed many figures of speech from the book "Who will cry when you die" by Robin Sharma.

Let's look at the following examples:

"We have lost touch with our humanity we have lost touch with our purpose. We have lost sight of the things that matter the most".

In these lines, "lose sight" is used in different meaning. Lose sight means to be no longer able to see. By these, the author showed the things that we are not paying attention. We feel as if we do not see something in our life.

Another example:

"The problem with losing your temper on a daily basis is that it becomes a habit. And like most habits a time arrives when it becomes second nature".

In these lines, the idiom "lose temper" is used in the meaning of becoming angry or upset suddenly.

"Coaching has become one of the most important elements to a complete program of personal and professional experience. People from all walks of life have recognized this as one of the best ways to create positive changes and lasting result in their lives. In these lines, there used "walks of life in order to mean different types of jobs and different levels of society.

"We promise a co-worker we will bring in that new book we love so much knowing full well that we never lend out our books. And we promise ourselves this will be the year we will get back into shape, simplify our lives and have

more fun without any real intention of making the deep life changes necessary to achieve these goals. "

In these lines, we can understand that get back into shape is used in order to mean

to return something into acceptable behavior.

"Saying things we do not really mean becomes a habit when we practice it long enough. The real problem is that when you do not keep your word, you lose credibility. We can point out keep your word means to do what one promised.

In conclusion, idiomatic expressions represent a typical feature of colloquial speech. However, there are also idioms which appeared in the writer's descriptions or comment.

LITERATURE:

1. Seidle J , McMordie W . English idioms and how to use them. Moscow, 1975
2. Irujo. S. A piece of cake: learning and Teaching Idioms. ELT Journal, [40, 236-242]
3. Chuang, Y. A study of the relationship between college EFL learners' vocabulary size and idiomatic reading comprehension. 2013

BOLALARNI ERKIN VA MUSTAQIL QILIB TARBIYALASHDA MARIYA MONTESSORI PEDAGOGIKASIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Salohiddinova G'azalxon Bekmirzayevna

Alfraganus universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolaning asosiy mazmuni bolalarni erkin, mustaqil va baxtiyor qilib tarbiyalashga qaratiladi. Bu jarayonda dunyoning eng tajribali pedagoglaridan biri Mariya Montessori texnologiyasidan foydalanish juda o'rinli. Mariya Montessori o'z tajribasida bolani erkin, mustaqil va faol bo'lishi uchun barcha imkoniyatlarni yaratib berish muhimligini ta'kidlaydi va o'z qoidalarini ko'rsatib o'tadi. Zero bolalarni erkin va mustaqil bo'lishi, ularni kelajakda mustaqil qaror qabul qilishi, jamiyatning faol a'zosi bo'lishiga zamin yaratadi.*

Kalit so'zlar: *Mariya Montessori, erkin va mustaqil fikrlash, bolalar guruhi, metodlar, qo'l motorikasi, mashqlar, o'yin mashg'ulotlari, texnologiyalar, Montessori maktabi.*

Mariya Montessori usuli bolalarga o'yin shaklida ta'lim berish, mashqlarni esa mustaqil ravishda bajarishga asoslangan. Har bir bolaga uning individual xususiyatlaridan kelib chiqqan holda yondashiladi. Bola o'zi mustaqil ravishda materiallarni tanlaydi va dars vaqtini belgilaydi, ya'ni individual tarzda shakllanib boradi. Bu usulning asosiy maqsadi bolaga o'z individual qobiliyatlarini namoyon qilish istagini uyg'otishdir. Montessori usuli boshqa ta'lim usullaridan tubdan farq qiladi. U bolaga qilgan xatolarini topib, ularni to'g'rilash huquqini beradi. O'qituvchining vazifasi esa o'qitish emas, bolani mustaqil harakatlanishga undash. Bu usul yordamida bolaning mantiqiy va ijodiy tafakkuri ortadi, diqqat–e'tibori, xotirasi, nutqi, motorikasi rivojlanadi. Undan tashqari, Montessori uslubi jamoaviy o'yin va mashg'ulotlarga ham alohida e'tibor qaratadi, bu esa bolada boshqalar bilan o'zaro muloqotga kirishish, maishiy faoliyatini yo'lga qo'yish va mustaqil fikrga ega bo'lish layoqatini rivojlantiradi.

Bolalarni ko'pincha ikki toifaga — iqtidorli va iqtidorsizga bo'lishadi. Ayrimlar buni qoida deb ham biladi. Biroq Mariya Montessori har qaysi bolada qandaydir iste'dod, iqtidor va o'rganishga ishtiyoq bo'lishiga astoydil ishongan. «Bolalar biz kattalarga ajoyib saboq beradi — aqlimizni rivojlantirish va muayyan shaklga solish uchun qo'llarimizni ishlatishimiz shart ekan», deydi u.

Maktabda o'rtacha 50–60 nafar bola qabul qilinib, ko'pincha, 2–3 hamda 6–7 yashar bolalar o'qitilgan. Sinfxona juda oddiy: o'qituvchi stoli, yozuv doskasi, mitti stulchalar, kreslo va bolalar stoli, o'quv materiallari uchun

javondan iborat bo'lgan. Mashg'ulotlar ham ota-onalarning aksari kutganidek «mo'jizakor», «sehrli» emas, behad sodda va botartib — kiyinish va yechinish, changlarni artish, supur-sidir, mo'jaz bog'chadagi gul, nihollarni parvarishlash, mitti jonivorlarni boqish, ovqat tayyorlash — tarzda tashkil etilgan. Bolalarga nimani qanday o'rgatish texnikasi va psixologiyasini o'rgangach, darsliklarni Montessorining o'zi yozadi. Biroq hammani hayron qoldirib, mashg'ulotlarni Mariya emas, balki yordamchi o'qituvchilar, murabbiyalar o'tadi, direktor esa kuzatish-o'rganish va yangiliklar kiritish bilan cheklanadi.

Montessori metodining eng afzal taraflaridan biri — bolaning turli qoliplarga solinmasligidir. Sinf xonasi, maktabdagi emin-erkinlik bolajonni darslarda faol bo'lishga ruhlantirgan, amaliy mashg'ulotlarga bajonidil sho'ng'ishga undagan, eng muhimi, bola bevosita o'zini o'zi tarbiyalay olgan. Kimgadir tartibsiz va nazoratsiz tuyulgan maktab, vaqti kelib o'z mevasini beradi. Har bir bolaga alohida shaxs deb qarash uning imkoniyat va iste'dodini to'liq ochadi degan xulosaga kelgan. «Bir yarim va ikki yosh orasida boladagi mustaqillik hissini rivojlantirish shart», deydi u 1946 yildagi London konferensiyasidagi chiqishida.

Montessori o'z tajriba maktabida bolalar materiallarni o'zi mustaqil tanlashi lozimligini, bolalarni erkin yashashiga imkon berish kerakligini alohida uqtiradi.

Montessori maktabining oltin qoidalari:

- ✓ Bola faol bo'lishi muhim. Uning ulg'ayishida kattalar ikkinchi o'rinda tursin, rahbar emas, ko'makchi bo'lsin;
- ✓ Erkin harakat va bola tanlovi;
- ✓ Katta bolalar o'zidan kichiklarga bilganini o'rgatsin. Ayni shu odat boshqalar haqida g'amxo'rlik qilish ko'nikmasini shakllantiradi;
- ✓ Bola qarorni o'zi chiqarsin;
- ✓ Mashg'ulotlar maxsus hozirlangan muhitda o'tilishi shart;
- ✓ Kattalarning burchi — bolani qiziqтира bilish. Keyin bolaning o'zi rivojlanib ketaveradi;
- ✓ Bola ichidagi iste'dodni to'liq ko'rsatishi uchun unga erkin fikrlash, harakat va tuyg'u imkonini berish kerak, xolos;
- ✓ Bolani tabiatdan bezdirish emas, do'st qilish kifoya;
- ✓ Uni tanqid qilmang, qandaydir ta'qiq, cheklov bilan bo'g'mang;
- ✓ Xato qilishga har bir bolaning haqqi bor. Uni to'g'rilashni ham o'ziga qo'yib bering.

1909–1915 yillar orasi Montessori ishlab chiqqan metod sekin-asta dunyoni zabt eta boshlaydi. Avval Shveysariya, keyin Buyuk Britaniyaga ulangan zanjirni Fransiya, Argentina, Avstraliya, Xitoy, Hindiston, Yaponiya, Meksika, Suriya, AQSh, Yangi Zelandiya davom ettiradi. London,

Yoxannesburg, Rim va Stokgolmda Montessori metodi davlat ta'lim dasturiga kiritiladi. Kitob, darslik va ishlanmalari turli tillarga o'girilib, to'rt tomonga tarqaydi. Ingliz tilida birinchi marta nashr etilgan «Il Metodo...» («Uslub...») AQShda bestsellerga aylanadi.

Bugungi kunda dunyo miqyosida yigirma ikki mingdan ortiq Montessori maktablari o'z faoliyatini davom ettirishi e'tirofqa sazovor.

Yillar davomida ishlab chiqqan, amalda sinagan metodlari «Il metodo della pedagogia scientifica» («Montessori metodi»), «Boyitilgan Montessori metodi», «Bolalik siri», «Yangi dunyo ta'limi», «Inson qobiliyatini tarbiyalash» kabi asarlariga jamlanadi.

Montessori ta'limining mohiyati nimadan iborat?

Montessori metodi bolani har tomonlama rivojlantirishga yordam beradi. Mariya Montessorining bolalarga yondashuvi o'ziga xosdir. Bu tizim uchta asosiy qismdan tuzilgan: bola, atrof-muhit va pedagog. Ta'lim jarayonida diqqat markazida bola turishi kerak. Mariya Montessori o'z metodikasida bolani tabiiy sharoitlardagi kuzatuvlariga asoslanadi. So'ngra doktor Montessori bolaning mustaqil rivojlanishi uchun tabiiy mahsus sharoitlar yaratgan. U ta'limda pedagogning o'rnini o'zgacha talqin etib, uning faoliyati ta'lim berish emas, yunaltirishdan iborat bo'lishi lozimligini uqtirgan. Shuning uchun «o'qituvchi» so'zi o'rniga «rahbar» iborasini qo'llagan.

Mariya Montessori bola qanday bo'lsa, uni shundayligicha qabul qilishga harakat qilgan. Montessori metodi bolaga bilish, o'rganish faoliyatini oson o'zlashtirishga yordam beradi. Bilimni faoliyat orqali mustaqil olishga o'rgatadi.

Montessori metodikasiga ko'ra, bola o'ziga yoqqan, o'ziga qiziqarli bo'lgan mashg'ulotni tanlash erkinligiga ega bo'ladi. Bola o'z bilim va malakalarini takomillashtira borib, unda mustaqillik va o'ziga ishonch ham rivojlanadi. Montessori metodi bolada ta'lim jarayoniga tabiiy intilishni yuzaga keltiradi. Ta'limning keyingi bosqichiga dadil, ishonch bilan o'tishga zamin tayyorlanadi. Bolaga uni o'rab turgan muhit yordam beradi.

Montessori metodida bola maxsus ishlab chiqilgan materiallarga tayanib bilim oladi. Ular sodda, qiziqarli, bolani mustaqil ishlashga undaydi. Ulardan foydalanganda bola uchun o'z xatolarini o'zi tuzatishiga imkoniyat yaratiladi. Bolaga uning xatolari haqida kattalar hadeb ta'kidlayvermagach, o'z-o'zidan uning dadilligi, mustaqilligi osha boradi.

Montessori mashg'ulotlarida bolalar o'zaro musobaqalashmaydi. Montessori metodi boshqa metodlarga o'hshamaydi. Unga ko'ra, bola shaxs sifatida shakllanishiga zarur barcha sharoitlar hisobga olingan. Aynan bugungi kundagi bola shaxsini shakllantirish muammosiga Mariya Montessori o'sha davridayoq e'tibor qaratgan.

Guruxlarda ijodiy, rivojlantiruvchi muhitni yaratish - muvaffaqiyat garovidir. Maktabgacha ta'lim muassasasi bolalar uchun quvonch, shodlik tarqatuvchi maskan bo'lishi lozim. Kichkintoylar bu yerga xatto dam olish kunlari xam kelishga intilishi kerak. Montessori pedagogikasi asosida yaratilgan muhit bunga misol bo'la oladi. Yaxshi tashkil etilgan bunday psixologik muhitda bola o'zini o'z uyidagidek tutadi, mustaqil va barcha muammolardan xoli bo'ladi. Muassasada jazoga yo'l qo'yish mumkin emas. Bu yerda asosiy jihat - bolalarning yutuqlaridir.

Pedagoglarning asosiy vazifasi - bolalar uchun qulay sharoit yaratib, ta'limga yo'naltirishdir. Guruxlarda turli yoshdagi bolalar tarbiyalanadi. Kattalar va bolalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlar oiladagi munosabatlarga o'xshash: kattalar kichiklarga yordam berishi, tajriba almashishi, kichiklar kattalardan o'rganishi lozim. Nima bilan shug'ullanishni esa muhitning o'zi belgilab beradi. Bu muxit bolalarda mustaqil faoliyat bilan shug'ullanish, turli-tuman ta'limiy o'yinlar va jihozlarni tanlash imkoniyatini yaratadi. Bola o'zini o'rab turgan atrof-olamni taxlil qiladi va uning atrofida ularni o'rganish uchun turli-tuman narsalardan foydalanadi.

Har bir bola erkin xolda ko'ngli istagan narsalarni tanlashi, ular bilan xohlaganicha ishlashi mumkin. Montessori metodiga ko'ra ijodiy rivojlantiruvchi muhit maxsus jihozlangan xona, shakllangan bolalar guruxi, rivojlantiruvchi jihozlar, malakali tarbiyachidan iborat. Jihozlash o'ylab chiqilishi va u bolaning har tomonlama taraqqiy etishiga ta'sir ko'rsatishi lozim.

Djumanova D.M. (Bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'limda Mariya Montessori metodikasi. // «Zamonaviy ta'lim» ilmiy-amaliy, omma-bop jurnali, 2016 yil, 6-son.) ning ta'kidlashicha Montessori ta'limining materiallari quyidagi bo'limlarga ajratilgan:

- amaliy hayotga tayyorgarlik mashqlari;
- sensorik tasavvurlarni rivojlantirish;
- nutq o'stirish, yozuv va o'qishga o'rgatish;
- matematika;
- «fazoviy tarbiya» (koinot);
- tasviriy faoliyat;
- laboratoriya.

Hamma jihozlar bolaning yoshiga mos, olishga qulay va ochiq joyda joylashgan bo'lishi, bola uni osonlikcha ko'ra olishi va unda qiziqish uyg'otgan narsani tanlab olish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Agar u biror narsa bilan birinchi marta tanishayotgan bo'lsa, tajriba o'tkazib ko'rishi yoki kattalarga yordam so'rab murojaat qilishi, bu narsa yoki jihoz bilan nimalar qilish mumkinligini bilib olish imkoniyatiga ega bo'lishi kerak.

Jumanova D.M. bolalarning o'zlari tashkiliy ishlarning qatnashchilari bo'lishi va xonani jihozlashlari mumkin deb hisoblaydi. Ular mebellarning joyini o'zgartirishlari mumkin. Bugun stollar «yulduzcha» shaklida joylashtirilgan bo'lsa, ertasiga aylana shaklida joylashtirilishi mumkin. Kirishdagi devorlarni bolalarning ishlari bilan jihozlash, mebellarning joylashtirilishi bolaga alohida o'ynash va mustaqil ishlash uchun qulay bo'lishi lozim deb hisoblaydi.

Bu muhitda bola o'zi, atrofidagi odamlar, o'zi yashayotgan muhit to'g'risida o'ylashga o'rganadi. Montessori metodi bolalarga quvonch bag'ishlabgina qolmasdan, balki ularning malaka va qobiliyatlarini taraqqiy ettiradi, shuningdek, matematik tasavvurlarni kengaytiradi, izlanuvchanlik va nutqiy malakalarini ham oshiradi. Mustaqillik, tartiblilik, narsalarga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga, bu narsalar bilan o'zi turgan joyni jihozlashga o'rganadi, kelgusida yozuv, savod, matematika mashg'ulotiga tayyor bo'lishga imkon yaratadi.

Shu o'rinda quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi;

- ✓ bolalarni erkin va mustaqil tarbiyasida ota-onalarni pedagogik bilim bilan qurollantirish (ijtimoiy institutlar orqali);
 - ✓ maktabgacha ta'lim muassasalarida Montessori markazlarini tashkil etish;
 - ✓ bolalarni hayotda faol, mustqil va o'z o'rnini topishida barcha imkoniyatlarni yo'lga qo'yish;
 - ✓ jahon miqyosida faoliyat ko'rsatayotgan Mariya Montessori maktab tajribalarini o'rganish va taxlil qilish.
 - ✓ bolalarga mustaqil fikrlash, o'zi xal qilish, o'zi tanlash imkoniyatini yaratib berish;
 - ✓ "O'zim mustaqil bajarishimga yordam bering" tizimini shakllantirish;
- Mustaqil hayotda bolani tez qaror qabul qilish, eng asosiysi bolani o'zini baxtli xis qilishga o'rgatish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'.b. Salohiddinova g'.b. Yoshlarni ijtimoiy faolligini oshirishda montessori texnologiyasidan foydalanishning afzalliklari. Tashkent medical academy volume 4 | tma conference | <https://tma.uz/> international scientific and practical conference salohiddinova, g. B. (2023).
2. Afanas'eva t.i. Uchit' po montessori (iz opita raboti). - m.: msm, 1996. -s. 48.
3. Boguslavskiy m.v., sorokov d.g. Yuliya fausek: tridsat' let po metodu montessori. -m.: msm, 1994. -s. 146.

4. Djumanova d.m. Bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'limda mariya montessori metodikasi. // «zamonaviy ta'lim» ilmiy-amaliy, ommabop jurnali, 2016 yil, 6-son.

5. Montessori m. Deti - drugie. Unikal'naya metodika rannego razvitiya. - m: «ast», 2014 g. -s. 320.

6. Montessori m. Moy metod. Rukovodstvo po vospitaniyu detey ot 3 do 6 let. - m: «sentrpoligraf», 2014. -s. 416.

FARG'ONA BOTIQLIGIDA PALEOGEN DAVRI YOTQIZIQLARI BILAN BOG'LIQ BO'LGAN NEFT-GAZ KONLARI

Muqimov Azizbek Ibroximjon o'g'li
Namangan muhandislik qurilishi insitituti

Annotatsiya: *Farg'ona viloyati, Osiyo qit'asining janubsharqiy qismida joylashgan, juda ko'p dengizliklar, suvli va o'rtacha issiq ob-havoga ega bo'lgan bir mintaqadir. Bu, neft va gazni topish va eksport qilish uchun yaxshi potentsialga ega bo'lgan joylardan biri sifatida taniladi.*

Kalit so'zlar: *Farg'ona, geologik, neft, gaz, paleogen, O'rta Osiyo, strategik, O'zbekiston, energiya, iste'mol, ekologik.*

"Neft va gaz konlari: Farg'ona botiqligida paleogen davri yotqiziqlari bilan bog'liq o'zgarishlar"

Paleogen davri, geologik tarixda eng eski davrlardan biri hisoblanadi va Farg'ona botiqligi bunday tarixiy yotqiziqqa sazovor. Bu yilda yotqiziq vaqtlarida yopilgan sedimentlar neft va gazni saqlash uchun ideal sharoitlarga ega bo'lishi mumkin. Bu sharoitlar, organik materiallarning qalin qatlamlarini o'z ichiga olgan yoki olgan qatlamning ustida neft va gazni saqlash uchun mos sharoitlarga ega bo'lgan shaxslar sifatida taniladi.

Farg'ona botiqligida neft-gaz konlari o'rtacha joylashgan, lekin ularni aniqlash va ulardan foydalanishni talab etadigan keng ko'lamli geologik tadqiqotlar va texnikaviy imkoniyatlar kengayib kelayapti. Shunday qilib, paleogen davri yotqiziq tuzilishi va shakllanishi haqida batafsil tadqiqotlar, xususan Farg'ona botiqligi bo'yicha, neft va gaz sanoatining rivojlanishi va uning strategik rejalashtirilishi uchun kritik ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Farg'ona botiqligi, O'rta Osiyo hududidagi taraqqiyotchi neft va gaz miqdorlarini aniqlash uchun muhim bir joyga ega. Bu hududning jihatdan strategik o'rnini egallash, energiya iste'moli va ekologik sohani amalga oshirishga o'xshash strategik vazifalarni ham ko'radigan eng muhim resurslardan biri sifatida taniladi. Farg'ona botiqligining paleogen davri yotqiziqlari esa bu hududida neft va gaz konlarini o'rganish uchun muhim ma'lumotlar taqdim etadi.

Paleogen davri yotqiziqlari, O'rta Osiyo hududidagi neft va gaz miqdorlarini aniqlashda kritik ahamiyatga ega. Bu davrning yotqiziqlari, geologik jarayonlarning muhim qismini tashkil etadi va neft-gaz konlarining yotqiziqli tuzilishi va xarakteristika ko'rsatkichlarini ta'minlaydi. Farg'ona botiqligi esa paleogen davri yotqiziqlari bilan bog'liq bo'lgan neft va gaz konlari bo'yicha keng ma'lumotlar to'plab, bu hududidagi neft va gaz ishlab chiqarish potentsialini tushunishga yordam beradi.

Paleogen davri yotqiziq-lari bilan bog'liq neft va gaz konlari o'rganish jarayoni, hududning geologik-struktural xususiyatlarini va neft-gaz ko'lchiliklarning o'zgar-mas tuzilishini tushunishga imkon beradi. Bu ma'lumotlar, neft va gazni qidirish, ekspluatatsiya qilish va ishlab chiqarish texnologiyalarini rivojlantirishda qo'llaniladi. Bundan tashqari, neft-gaz konlarini farg'ona botiqligining paleogen davri yotqiziq-lari bilan bog'liq o'rganish, ekologik va jismoniy tasirini ham baho berishga yordam beradi.

Farg'ona botiqligida paleogen davri yotqiziq-lari bilan bog'liq bo'lgan neft va gaz konlari haqida maqolalar, neft va gaz sanoatining strategik yo'nalishlarini aniqlash, resurslarni ta'minlash va ekologik muammolarni hal qilish bo'yicha keng muhokama va tadqiqotlarga oyoq ko'rsatadi. Bu maqolalar, so'nggi geologik va energiya texnologiyalari bo'yicha soha ichidagi yangiliklar va yuqori sifatli strategik rejalarni yaratishda muhim ma'lumotlar taqdim etadi.

Paleogen davri yotqiziq-lari bilan bog'liq bo'lgan neft-gaz konlari haqida maqola yozish qiziq mavzu bo'lishi mumkin. Bu davrning geologik tahlili, paleontologik o'rganishlar, va neft-gaz niyotlari tarixiy o'zbeklarning o'zgaruvchan tarixini o'rganish uchun muhim bo'lgan ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

Paleogen davri va neft-gaz: Paleogen, 66 million yil o'tib, Krito-Tersier massivida Neogen davri boshlanguncha davom etgan geologik davrdir. Bu davrning o'zida neft-gaz shakllanishini ta'minlaydigan shartlar bo'lishi mumkin, chunki shuningdek, bu davrda dunyoning iqlimi va o'roqlari kattalashgan va o'zgarishi bilan bog'liq marta an'anaviy sedimentologiya jarayonlari bo'lgan.

Paleogen davri, geologik tarixning Paleogen periodiga mos keladi va O'rta Paleogen va Yuqori Paleogen davrlarini o'z ichiga oladi. Bu davr, yaxshi o'rganilgan sedimentologiya jarayonlari va geologik shartlar bilan ajralib turadi. Bu davrning Neogen davri boshlangan massivida paydo bo'lganida, bu NeogenPaleogen limitiga oid qismatda neft-gaz shakllanishiga olib keladi.

Paleogen davri geologik jarayonlari va o'roqlarining kattalashishi, katta daryolarning o'sishi, vulqonizm faoliyati, va boshqa faktorlar, neft-gaz shakllanishi uchun muhim shartlarni yaratgan. Shuningdek, bu davrda iklim o'zgarishi, daryolarning suv darajasi, va sedimentologik shartlar o'zgarishi, neft-gaz shakllanishining muhim faktorlariga aylanadi.

Paleogen davrining sedimentologik shartlari, misol uchun, kattalashgan daryolar, delta sistemalari, katta shunchaki kishlakli oqsoqolli shakllar, va boshqa qilib kichik qopqonalar, neft-gaz shakllanishiga olib keladigan joylar sifatida taniladi. Bu shakllar genetik neft-gaz yataqlari bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, Paleogen davri, organik materiallarning qisqa vaqt ichida o'zlashtirilishi uchun qolgan tuzilmalar uchun maslahat bermadi. Bu

organik materiallar neft-gaz shakllanishida asosiy rolni o'ynaydi, chunki ularning ziddiyatli sharoitda o'zlarini o'zlashtirishiga imkon beradigan shartlar mavjud edi.

Paleogen geologiyasi va neft-gaz: Paleogen jinsiy shakllangan ko'proq kasalliklar o'z ichiga olgan, shuningdek, paleontologik qismi ko'proq esa bu davrning neft-gaz potentsialini belgilaydigan qoidalarga ega bo'lgan. Maqolada, bu geologik davrning aloqador shakllanish tuzilmalarini, sedimentologik shartlarini, va shuningdek, neft-gaz yo'lchamini o'rganish bo'lishi mumkin.

Jinsiy shakllangan ko'proq kasalliklar: Paleogen geologik davri, jinsiy shakllangan ko'proq kasalliklarning o'sishiga olib kelgan. Bu ko'proq kasalliklar, o'zaro aloqada bo'lgan va geologik shakllanishlarni ta'lim etishga yordam beradigan tufayli, neft-gaz yo'lchamlarini aniqlashga yordam berishi mumkin. **Paleontologik qismi:** Paleogen davri, faqatgina geologik shakllanishlarni emas, balki paleontologik qismlarni ham o'z ichiga oladi. Paleontologik ma'lumotlar, ko'proq kasalliklarning tuzilishi va ularning neft-gaz potentsialini aniqlashda yordam berishi mumkin.

Geologik shakllanish tuzilmalari: Paleogen geologik davri, katta shunchaki qattiq qatlamli shakllanishlar, delta sistemalari, qattiq oqsoqolli ko'proq kasalliklar, va boshqa sedimentologik va struktural shartlarga ega bo'lgan. Bu shartlar, neft-gaz yo'lchamlarining shakllanishiga va ulardan aniqlashga qaratilgan maslahatlar uchun esasli asosdir.

Sedimentologik shartlar: Paleogen davri, suv bosqichi, delta sistemalari, suvning darajasidagi o'zgarishlar va boshqa sedimentologik shartlarni o'z ichiga oladi. Bu shartlar neft-gaz yo'lchamlarining shakllanishi uchun muhimdir, chunki ular organik materiallar va qattiq qatlamli shakllanishlarni ta'minlashda o'rtacha joy o'zi yaratadi.

Shuningdek, Paleogen geologik davri, vulqonizm va tektonik faoliyatning kuchli o'sishi bilan bog'liq bo'lib, bu esa neft-gaz yo'lchamlarining shakllanishi uchun yengil va muhim shartlarni yaratadi. Barcha bu faktorlar birgalikda, Paleogen geologik davri neft-gaz potentsialini aniqlash uchun muhim o'rganish maydonlarini taqdim etadi.

Paleogen yotqiziq konlari va neft-gaz tadqiqotlari: Neft-gaz tajribalarining asosiy yo'nalishlaridan biri, qadimgi o'zbeklarning paleogen yotqiziq konlarini tanilash va ularning ichki tuzilishlari bilan bog'liq malumotlar olishdir. Bu konlarning tadqiqotlarini olib, ularning neft-gaz yo'lchamini, potentsialini va qanchalik o'rganilganligini ta'kidlash uchun ilmiy maqola yozish o'zgaruvchan bo'lishi mumkin. Paleogen yotqiziq konlari tarixiy tahlili: Maqolada, paleogen yotqiziq konlari tarixiy o'rganilishi va ularning geologik va sedimentologik xususiyatlari jihatidan tahlil qilinadi. Bu tahlil, yotqiziq konlarning yashayotgan davr va ularning shakllanish shartlarini tushunishga yordam beradi.

Ichki tuzilishlar va neft-gaz potentsiali: Maqolada, paleogen yotqiziq konlarining ichki tuzilishi, misol uchun organik materiallar va qattiq qatlamli ko'proq kasalliklar, neft-gaz shakllanishi uchun muhim shartlar bo'lib hisoblanadi. Bu tuzilishlar tahlili, neft-gaz potentsialini aniqlashda qanday hisob-kitoblardan foydalanilishi kerakligini aniqlaydi.

Neft-gaz yo'lchamini ta'kidlash: Maqolada, paleogen yotqiziq konlarida neftgaz yo'lchamlarini aniqlash uchun qanday metodologiyalar va texnologiyalardan foydalanish mumkinligi, shuningdek, ularning o'rganilganligi darajasini ta'kidlash bo'yicha ma'lumotlar taqdim etiladi.

Tadqiqotlar va o'rganilganligi darajasi: Maqolada, o'zbekiston hududida amalga oshirilgan yotqiziq konlari bo'yicha neft-gaz tadqiqotlari va ularning o'rganilganligi darajasini ta'kidlash uchun qanday ilmiy yondashuvlar, ekspertiza va tadqiqotlar amalga oshirilganligi haqida ma'lumot beriladi.

Mustaqil o'rganish sohasidagi zarurlari: Maqolada, o'zbekistonning mustaqil neft-gaz o'rganish sohasidagi zarurlari va ularning rivojlanish strategiyalari haqida o'zbekistonning qanday tajribasi va qadam-harakatlari mavjudligi haqida ma'lumotlar taqdim etiladi.

Paleogen davrida neft-gaz ishlab chiqarish: Maqolada, paleogen davrida neftgaz ishlab chiqarishning tarixiy, texnologik va iqtisodiy to'liqroq o'rganilishi mumkin. Bu ishlar, shuningdek, o'zbekistondagi paleogen davri yotqiziqklarini ta'lim etish va ularning neft-gaz potentsialini tahlil qilish uchun asosiy bo'lib keladi.

Paleogen yotqiziq konlarining muhimiyati va hifziy qo'llab-quvvatlash: Maqolada paleogen davri yotqiziq konlarining ekologik, ijtimoiy, va iqtisodiy ehtiyojlariga ega bo'lish, ularni hifziy qo'llab-quvvatlash va muhafaza qilishning strategiyalarini o'rgatish mumkin. Bu, o'zbekistonning geologik modellarini va resurslarni boshqarish bo'yicha qiziqishli maqolalar yaratishga olib kelishi mumkin. Paleogen davri yotqiziqklari bilan bog'liq bo'lgan neft-gaz konlari o'zida ko'plab ilmiy, iqtisodiy va ijtimoiy e'tibor talab etadi. Shu sababli, bu mavzuga yo'naltirilgan maqolalar, tadqiqotlar va yozuvlar o'zbekistonning energiya resurslarini boshqarish va rivojlantirish bo'yicha katta qadam bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Neft va gaz konlari gidrogeologiyasi yu. Irgashev, i. Xolismatov nashr. Lits № 0380. 29.01.2022
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/neft_konlari
3. <https://kun.uz/news/2021/04/05/ozbekneftgaz-ustyurt-va-fargonaregionida-istiqbolli-yangi-tabiiy-gaz-konlari-ochildi-video?q=%2f>

SUG`URTA ISHIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISHNING XORIJ TAJRIBASI

Komiljonov Elyorbek Musojon o'g'li

Andijan qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar insituti sug'urta ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada mamlakatimiz sug'urta bozorini raqamlashtirish asosida boshqarish va sug'urta kompaniyalari tomonidan taklif qilinayotgan sug'urta xizmatlarini raqamli sug'urta xizmatlariga o'tkazish masalalari ko'rib o'tilgan. Bunda dunyoni rivojlangan sug'urta bozori va uning ishtirokchilari bo'lgan sug'urta kompaniyalarini tajribalaridan foydalanilgan.*

Kalit so'zlar: *raqamlashtirish, sug'urta, xorij tajribasi, sayt, qaror, raqamli texnologiyalar, sug'urta polisi, mobil dastur.*

KIRISH

Sug'urta xizmatlarining elektron turlari internet-sug'urta yoki zamonaviy tilda aytganda raqamli sug'urta texnologiyalarining shakllaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston sug'urta bozorida sug'urta xizmatlarining elektron turlarini qo'llanilish holatini tahlil etishdan oldin ushbu yo'nalishda xorijiy davlatlarda amalga oshirilayotgan ishlarni o'rganish foydadan xoli emas. IT sohasidagi mutaxassis A.Ahmedovning fikriga ko'ra, birinchi elektron sug'urta turlari AQShda joriy etilgan bo'lib, bu 1994 yillarga to'g'ri keladi. Qizig'i shundaki, internetdagi dastlabki sug'urta vakolatxonalarini sug'urta kompaniyalari emas, balki sug'urta brokerlari tashkil etishgan. AQShning "EindMyInsurance" brokerlik kompaniyasi 1994 yilda internet tarmog'ida o'zining saytini yaratadi. Keyinchalik "Progressive", "Elektric Insurance-Company" va "Allstate" sug'urta kompaniyalari ham tarmoqda o'z saytlarini yaratib, mijozlarga elektron sug'urta xizmatlarini ko'rsatgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Sug'urta bozori hududiy joylashuviga qarab xalqaro, mintaqaviy va milliy sug'urta bozorlariga bo'linadi. Milliy sug'urta bozori biron-bir mamlakat hududidagi sug'urta muassasalarini va ularni faoliyatini o'z tarkibiga oladi. Jahondagi eng yirik milliy sug'urta bozori Amerika Qo'shma shtatlaridir. Iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlarda yig'iladigan sug'urta tushumlarining 43 foizdan ortig'i AQSh hissasiga to'g'ri keladi. Bu yerda hayotni sug'urta qiluvchi 2600 dan ortiq va boshqa umumiy turdagi sug'urta xizmatlarini ko'rsatuvchi 3800 ta kompaniya faoliyat ko'rsatmoqda. Ulardan ba'zi birlari dunyo sug'urta bozorida ham oldingi o'rinlardadir. Masalan, "Prudenshial of Amerika" kompaniyasi mamlakat ichki bozorida birinchi va

1992-yil boshida mavjud aktivlari, to'plagan sug'urta mukofotlari bo'yicha uchinchi o'rinni egalladi.⁵⁹

Jahon sug'urta xizmatlari bozorida raqamli texnologiyalarni joriy etish va rivojlantirishga qaratilgan "Insurtech" deb nomlanuvchi startup loyihalarini moliyalashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. "Willis Towers Watson" sug'urta brokerlik kompaniyasi o'tkazgan tadqiqot natijalariga ko'ra, AQShda 2018 yildan 2023 yilning birinchi yarmiga qadar hayotni va sog'liqni sug'urtalash bo'yicha startup loyihalariga 5,1 mlrd.AQSh dollari, baxtsiz hodisalardan sug'urtalash va mulklarni sug'urtalash yuzasidan startup loyihalariga 4,2 mlrd.AQSh dollari miqdoridagi pul mablag'lari sarflangan. Ushbu sug'urta turlarini raqamlashtirish bo'yicha jahon sug'urta bozorida amalga oshirilgan investitsiyalarning qariyb 58,0 foizi AQSh, 7,0 foizi Buyuk britaniya, 5,0 foizi Germaniya va Xitoy, 4,0 foizi Hindiston, 3,0 foizi Fransiyaga va qolgan 18,0 foizi esa boshqa davlatlar hissasiga to'g'ri kelgan.

Keltirilgan raqamlar, yuqorida qayd etilganidek, 2023 yilning birinchi yarmiga oid bo'lib, bizning nazarimizda, ushbu raqamlar 2024 yilning oxiriga kelib keskin oshgan bo'lishi mumkin. Buni shu bilan asoslash mumkinki, bugungi kunda jahon sug'urta bozorida raqobat keskin kuchaygan bo'lib, mijozlarning talablariga mos keladigan yangi sug'urta xizmat turlarini taklif etish, aynan, Insurtech sug'urta texnologiyalari orqali taqdim etiladi. Bunga hech qanday shak-shubha bo'lishi mumkin emas.

Shuni alohida qayd etish zarurki, mamlakatimizda ham raqamli texnologiyalarning bir ko'rinishi sifatida elektron sug'urta turlarini rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Masalan, "Kafolat" sug'urta kompaniyasining veb-saytida quyidagi ma'lumotlar mavjud: "Sug'urta polisini uyingizdan chiqmagan holda daqiqada rasmiylashtirishni xohlaysizmi? www.kafolat.uz orqali arizalarni rasmiylashtiring", "Sug'urta xizmatlari mobil dasturi orqali". Ushbu jummalarni chuqurroq tahlil etadigan bo'lsak, unda sug'urta xizmatlarini ko'rsatishdagi innovatsion yondashuvni, aniqroq qilib aytganda, sug'urtaning raqamlashtirilgan qiyofasini kashf etish mumkin.⁶⁰

Rivojlangan mamlakatlarning tajribasidan kelib chiqqan holda O'zbekiston Respublikasi sug'urta bozorida faoliyat ko'rsatayotgan sug'urta kompaniyalari o'z biznes jarayonlarini raqamli texnologiyalarning eng sodda shakllarini qo'llash asosida tashkil etishga harakat qilmoqda. Aksariyat sug'urta kompaniyalari ayrim sug'urta xizmatlarini rasmiy veb-saytlariga joylashtirilgan va Android platformasida ishlaydigan mobil ilovalari orqali onlayn tarzda sotishni yo'lgan qo'ygan. Masalan, respublika sug'urta bozorining xususiy sektorida faoliyat ko'rsatayotgan "Gross insurance"

⁵⁹ M Sharapova. "Iqtisodiy islohotlar sharoitida O'zbekiston Respublikasida sug'urta bozorini rivojlantirish yo'llari". "Science and Education" Scientific Journal / ISSN 2181-0842. 22.03.2022. 1179-b.

⁶⁰ "Kafolat" sug'urta kompaniyasi sayting bosh sahifasi// www.kafolat.uz.

sug`urta kompaniyasi o`zining www.gross.uz sayti orqali mijozlarga transport vositalari egalarining fuqarolik javobgarligini majburiy sug`urtalash, qo`chmas mulk sug`urtasi, avtosug`urta (kasko), tibbiy sug`urta va sayohat sug`urtasi kabi sug`urta xizmatlarini onlayn sotish tizimini joriy etgan. Tizimning mijoz uchun qulaylik tomoni shundaki, birinchidan u sug`urta polisini o`ziga qulay shartlarda va sanoqli daqiqalarda rasmiylashtiradi, ikkinchidan sug`urta kompaniyasiga xizmat haqi sifatida to`lanadigan sug`urta mukofotini amaldagi to`lov tizimlari, masalan, Payme tizimi orqali uyidan yoki ish xonasidan turib amalga oshirishi mumkin.⁶¹

Xulosa: O`zbekistonda potensial sug`urta qildiruvchilarga onlayn rejimda sug`urta xizmatlarini ko`rsatish rivojlangan davlatlarning tegishli ko`rsatkichlaridan ancha ortda qolmoqda. Masalan, bundan besh yil oldin Yevropada 99,3 mlrd.evro miqdoridagi sug`urta mukofotlari yoki umumiy sug`urta mukofotlarining 8,2 foizi onlayn sug`urta polislarini sotish orqali kelib tushgan. 2023 yil yakunlari bo`yicha Rossiya Federatsiyasida global Internet tarmog`i orqali sotilgan sug`urta polislarini bo`yicha 67,8 mlrd.rubl miqdorida sug`urta mukofotlari kelib tushgan. Bu umumiy sug`urta mukofotlarining 4,6 foizini tashkil etgan.

Sug`urta faoliyatini raqamli texnologiyalar asosida samarali tashkil etish, sug`urta kompaniyalari va sug`urta qildiruvchilarga tegishli ma`lumotlarning ishonchli saqlanishi va muhofaza etilishini ta`minlash choralari ko`rish, sug`urta xizmatlarini global internet tarmog`i orqali xarid qilish bo`yicha yuridik va jismoniy shaxslarga imkoniyat va shartsharoitlar yaratish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO`YXATI:

1. O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi//Xalq so`zi, 2020 yil 26 yanvar.
2. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 2 avgustdagi "O`zbekiston Respublikasining sug`urta bozorini isloh qilish va uning jadal rivojlanishini ta`minlash chora-tadbirlari to`g`risida"gi PQ-4412- son qarori.
3. "Kafolat" sug`urta kompaniyasi saytining bosh sahifasi// www.kafolat.uz.
4. "O`zbekinvest" onlayn sug`urta sohasida insurance.uz ni taklif etadi. (2019). //www.uzbekinvest.uz.
5. "Sug`urtaning barcha turlari elektron amalga oshiriladi". YANGI O`ZBEKISTON. 25.10.2021
6. M Sharapova. "Iqtisodiy islohotlar sharoitida O`zbekiston Respublikasida sug`urta bozorini rivojlantirish yo`llari".

⁶¹ "Gross Insurance" sug`urta tashkiloti veb-saytining bosh sahifasi (2020). www.gross.uz.

СВЯЗЬ МЕЖДУ ТЕХНОЛОГИЯМИ И ЛЮДЬМИ

Абдувалиев Мунарбек Насиридинович

Студент Ошского государственного университета

Аннотация: *В статье анализируется современное состояние и будущее взаимодействия человека и технологий, а также выделяются основные направления развития, включая искусственный интеллект, Интернет вещей и цифровую связь. Особое внимание уделено анализу проблем, связанных с конфиденциальностью, безопасностью данных, социально-психологическими аспектами взаимодействия человека и техники. В статье рассматриваются стратегии достижения баланса между использованием технологических инноваций для улучшения качества жизни и предотвращением потенциального негативного воздействия на личное и социальное благополучие.*

Ключевые слова: *технологии, искусственный интеллект, Интернет вещей, цифровая коммуникация, конфиденциальность данных, социально-психологические аспекты, этика в технологиях, цифровое изображение.*

В эпоху цифровизации взаимодействие технологий и людей становится все более плотным и многогранным. Технологии оказывают существенное влияние на все аспекты жизни человека: от повседневного общения до глобальных процессов в экономике, образовании и здравоохранении. Это взаимодействие открывает новые возможности для инноваций и развития, а также ставит новые задачи перед обществом.

Одним из ключевых аспектов взаимодействия технологий и людей является простота использования технологических продуктов и их доступность широкому кругу пользователей. Эргономика и дизайн пользовательского интерфейса играют важную роль в создании устройств и программного обеспечения, которые интуитивно понятны и просты в использовании, что делает технологии доступными для людей всех возрастов и уровней квалификации.

Тема общения технологий и людей важна и всегда актуальна. С развитием технологий их влияние на нашу повседневную жизнь становится все более заметным. Однако, несмотря на все преимущества, технологии могут оказывать и негативное влияние на общество.

С одной стороны, технологии делают нашу жизнь намного проще. С помощью социальных сетей и мессенджеров мы можем общаться с людьми по всему миру в режиме реального времени. Технологии позволяют нам получать доступ к большим объемам информации всего за несколько кликов. Медицинские технологии способны спасти жизни и улучшить качество жизни. Благодаря автоматизации и роботизации трудоемких процессов мы можем освободить больше времени для творчества и саморазвития.

С другой стороны, существует риск чрезмерного использования технологий, что может привести к отчуждению и асоциальности. Люди, которые проводят слишком много времени у экранов, могут потерять связь с реальным миром и потерять навыки общения. Проблема киберзапугивания и зависимости от социальных сетей может возникнуть и привести к психологическим проблемам. Кроме того, рост автоматизации может поставить под угрозу рабочие места и создать социальное и экономическое неравенство.

Для того чтобы технологии оказали положительное влияние на общество, необходимо разработать сбалансированный подход. Важно создавать технологии, которые помогают улучшить качество жизни, но при этом нельзя забывать и о социальных аспектах. Образование играет ключевую роль в этом процессе, помогая людям адаптироваться к изменениям и развивать навыки, необходимые для эффективного взаимодействия с технологиями.

Современные технологии становятся все более адаптируемыми и персонализируемыми, предлагая пользователям персонализированный опыт. Использование данных о поведении пользователей позволяет системам предлагать рекомендации, адаптированные к конкретным предпочтениям и потребностям, улучшая взаимодействие с технологией и повышая ее полезность.

Технологии существенно изменили способы общения и общения людей. Социальные сети, мессенджеры, платформы для видеоконференций и другие цифровые инструменты позволяют пользователям находить единомышленников, обмениваться информацией и общаться удаленно.

Технологии открыли новые горизонты для образования и саморазвития, обеспечив доступ к огромному количеству информации и образовательных ресурсов через Интернет. Онлайн-курсы, вебинары, электронные книги и образовательные приложения делают обучение доступным, интерактивным и гибким.

Развитие искусственного интеллекта и машинного обучения привело к созданию систем, способных анализировать большие объемы

данных, принимать решения и даже проявлять творческий подход. Эти технологии используются в самых разных областях: от медицины и финансов до искусства и развлечений, меняя наше представление о том, как люди взаимодействуют с машинами.

Несмотря на множество преимуществ, взаимодействие технологий и людей сталкивается с рядом проблем и вызовов, включая конфиденциальность и безопасность данных, риск потери личных связей и социальной изоляции, а также проблемы информационной перегрузки и зависимости от гаджетов.

Результат

Взаимодействие между технологиями и людьми продолжает развиваться, предлагая новые возможности для улучшения качества жизни, работы и обучения. Однако важно признавать и решать вызовы и проблемы, которые возникают для обеспечения гармонии и обеспечения.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Акимова И. В., Ермолаева Е. И. Организация модульного обучения математике студентов строительного вуза при использовании информационных образовательных ресурсов// В мире научных открытий.2011.
2. Байкова Л.А. Педагогическое мастерство и педагогические технологии / Л.А. Байкова, Л.К. Гребёнкина // Педагогическое общество России. - 2001.
3. Бершадский М.Е. Дидактические и психологические основания образовательной технологии / М.Е. Бершадский, В.В. Гузеев // Центр «Педагогический поиск». - 2003.
4. Kurzweil, R. (1990). The age of intelligent machines. MIT Press.
5. Nilsson, N. J. (1998). Artificial intelligence: A new synthesis. Morgan Kauffman.

METHODS USED IN SPEECH DEVELOPMENT OF ENGLISH LANGUAGE LEARNERS

Raxmonqulova Feruza Akmal qizi

UzSWLU, foreign language and literature 3rd faculty

Annotation: *This scientific article presents information about innovative ways of learning English and ways of speech development.*

Key words: *speech ability, mental development, speech units, pedagogical skill, level of language proficiency*

At the present stage of development of our society of one of actual problems is preparation of the qualified expert that speaks a foreign language and capable to professional growth in the conditions of use of new information technology. Recently there were many possibilities for an establishment of contacts in a foreign language as in the conditions of direct dialogue with native speakers, by means of such computer telecommunications, as the Internet and e-mail. Internet resources not only help to make the informative message, the full answer on the set topics, but also to organize oral report accompanied by audio and video support. Statements (monologic, dialogical) with a basis on the information taken from a network, differ with fuller answer and students' increased interest. It puts rather hard, but perspective problems before teachers of foreign languages, namely to teach students to obtain the information and to process it, using a foreign language not only as the tool communication, but also cognition. Statement and the decision of the given problems focuses on constant acquisition and updating of the knowledge necessary for the future expert for the organization of the professional work.

The important means providing creation of a new information field are telecommunication projects that open new possibilities in the organization of educational process on a foreign language; provide wide access to the information, interactive dialogue. Intercultural training assumes interaction of representatives of various cultures, including virtual in which prospects of another language culture knowledge speaking open. At teaching foreign language by those means students join world cultural educational space that, undoubtedly, raises their motivation to mastering by a foreign language. Our society is named an information society or a society of knowledge and in the centre of this definition there is information technology. The concept of information culture was generated in the course of activation of research attention to mechanisms of an information exchange in connection with enormous strengthening of a role of the information in sociocultural processes

in the second half of the 20th century, connected in some theories with formation of new, postindustrial type of a society in which the leading role is played not by production of goods, but information processing, with the advent of the automated information systems and fast development of transmission media of the information.

Essential progress in development of information communication technologies leads to change in the course of training to foreign languages as well. Active and pertinent application of the computer at a lesson of English language is obviously possible also expedient proceeding from specificity of the subject.

It is obvious that using of information communication technologies means of various types at English language lessons promotes increase of interest of students to a subject and their activation verbal activity, development of independent work skills and work in collaboration, to effective formation of all kinds of speech activity. Computer allows to show elements which can be used as a background of formation at trainees' speech activity in a foreign language on the screen. Interactive programs and games help to create real situations of dialogue, to remove psychological barriers and to raise interest to a subject. Application of information communication technologies helps to actualize the personality-oriented approach in studying, provides an individualization and differentiation taking into account features of students, their level of knowledge. Multimedia means are aimed at creation of conditions for formation and development of communicative and language abilities. At the present stage, the state order for specialists who speak a foreign language is changing.

Increased requirements which include visually interrelated components are imposed on them, – communicative competence, the ability to conduct a conversation within the chosen specialty, as well as the acquisition of computer literacy skills as a user capable of extracting foreign language information. Language education is the most important tool for a person's successful life in a multicultural community of people, a means of communication between specialists from different countries, and a part of culture. The knowledge of a foreign language is of particular relevance to students who are mastering a specific profession and competence in their chosen specialty. The modern communicative method of teaching a foreign language provides for the formation of linguistic and communicative (speech) competence associated with the mastery of all types of speech activity, as well as with the culture of oral and written speech, the rules and methods of using the language in different areas of communication, and is a combination of many ways and educational methods, including modern pedagogical technologies.

One of the main goals – teaching professional communication skills can be achieved only with the obligatory interaction of encyclopedic, linguistic, interactive aspects. In the formation of communicative competence, it is necessary to educate an active personality capable of providing adequate intercultural communication, a dialogue of cultures. A person who has formed the skills of communicative communication in a foreign language is distinguished by the ease of communication, natural behavior, and self-confidence. Therefore, the main thing in teaching foreign language, as well as other disciplines, is the achievement of development, selfdevelopment, professional competence. The final result of learning presupposes not only mastery of the corresponding foreign language technique (i.e., the language competence of students), but also the assimilation of colossal nonlinguistic information necessary for adequate learning and mutual understanding, because the latter is unattainable without the relative equality of the basic information of those communicating about the surrounding reality. Communicative competence and ways to achieve it is one of the most pressing problems, theoretically and experimentally solved by the method of foreign languages. Mastering communicative competence in English without being in the country of the target language is very difficult. Therefore, an important task of the teacher is to create real and imaginary situations of communication in a foreign language lesson, using various methods and techniques of work (role play, discussions, creative projects, etc.). A visual representation of life, traditions, linguistic realities of English-speaking countries to give educational videos, the use of which contributes to the implementation of the most important requirement of the communicative methodology "... to present the process of mastering a language as comprehension of a living foreign language reality ...".

Speaking as well as audition is a productive (expressional) kind of speech activity with the help of which speech communication is carried out. The content of speaking skill is expression of thoughts, information transfer in the oral form. Speaking is based on productive pronunciation, rhythmic-intonation and lexical-grammatical skills. Foreign speaking as a complex integrated skill is characterized by motivation, activity and independence of the speaker, purposefulness, connection with thinking, situational conditioning, heuristicity. According to the greater or lesser role of independence in the programming of oral speech utterance, initiative (active), reactive (responsive), and reproductive speech are distinguished. Thus, when teaching speaking, an important place belongs to modeling communication situations that stimulate the speech-thinking activity of students. Developing ICT technologies can act as a means of forming phonetic speaking skills, organizing communication in pairs and small groups

using role-playing games based on simulation programs. They develop abilities to inform, explain, approve, convince, congratulate, give the description, and also promotes increase of motivation of pupils and their activation of verbal activity, effective mastering of a teaching material. Let us consider three basic directions of use of information communication technologies at formation of abilities of oral speech at lessons:

1. Use of ready multimedia training programs (multimedia textbooks);
2. Creation own multimedia presentations by the teacher (presentation Microsoft Power Point);
3. Use of the network and e-mail means.

In recent years, many multimedia teaching programs and electronic English textbooks have appeared which contributes to:

enhancing the cognitive activity of the student in the process of teaching foreign languages;

development of computer technologies skills by the teacher and students;

mastering language, speech knowledge, skills and the abilities providing formation of the elementary communicative competence by students;

improving the results of the education quality and the use of interesting, effective control of the assimilation of the studied material during intensive training.

The main condition for teaching speaking is the formation and improvement of speech skills (speaking and listening), which, in turn, can be formed only as pronunciation skills develop, lexical and grammatical skills, and listening skills are formed. At the initial stage of training, it is almost impossible to separate the process of skills formation. The teacher introduces the students to the new structure. This involves learning new words, sounds, intones. Students listen to this structure and repeat after the teacher or speaker. It is also used in microdialogues with a teacher and friends. When there are enough such structures within the framework of the educational situation, they can be combined into small monologues and dialogues. Technical teaching aids greatly facilitate the acquisition of a foreign language by listening to sound recordings, watching films and video films, using personal computers. In addition, technical teaching aids can teach students using equipment specially designed for these purposes without the participation of a teacher. Microsoft PowerPoint is the most widespread among set of presentation computer programs. Use PowerPoint is effective in the decision of a problem of formation of the communicative competence of students. With its help it is easy to prepare slides, schemes, fragments of speech telling, theses of the report for audience. It can be used in work practice, both by teachers, and students, as means of preparation of

presentations for support of the oral message and as the new tool of writing. The speaking presentation should meet certain requirements: - structuring material;

- consistency of presentation (organization and coherence);
- critical selection of material in accordance with the set goal;
- synthesis;
- critical analysis of the selected material;
- own point of view and personal contribution (synthesis and personal contribution);

When students have to write and voice something that their audience not only hears but also sees, they are much more committed to achieving quality work, both in form and content. The word spoken orally is ephemeral, fleeting, while the written word remains. As a result, students re-read (sometimes rework) their presentation and this repetition improves the quality of assimilation of the material.

The use of video recordings in the classroom contributes to the individualization of training and the development of motivation for the speech activity of trainees. Video helps to teach all 4 types of speech activity – reading, speaking, listening and writing. When using videos in the classroom, two types of motivation develop: self-motivation, when the film is interesting in itself, and motivation, which is achieved by the fact that the student will be shown that he can understand the language he is learning. This brings satisfaction and gives confidence in one's own strengths and desire for further improvement. The use of various ropes of information flow (auditory, visual, motor perception) has a positive effect on the strength of capturing regional and linguistic material. In the structure of a video lesson for teaching oral speech, four stages can be distinguished: 1) preparatory – the stage of preliminary removal of language and linguistic and cultural difficulties; 2) video perception – the development of information perception skills; 3) control of understanding of the main content, 4) development of language skills and speaking skills. The use of video opens up a number of unique opportunities in terms of mastering a foreign language culture, especially in terms of the formation of socio-cultural competence as one of the components of communicative competence in general. Unlike audio or printed text, which can have high informative, educational, educational and developmental value, video text has the advantage that it combines various aspects of the act of speech interaction. In addition to the content side of communication, the video text contains visual information about the place of the event, the appearance and non-verbal behavior of the participants in communication in a particular situation, often due to the specifics of the age, gender, and psychological characteristics of the speaker's personality. The visual range

allows you to better understand and consolidate both factual information and purely linguistic features of speech in a specific context. Video materials provide almost unlimited opportunities for analysis based on comparison and juxtaposition of cultural realities and characteristics of human behavior in various situations of intercultural communication (provided that the selected video texts provide the necessary basis for such a comparison). The effectiveness of using a video film in teaching speech depends not only on the accuracy

When teaching a foreign language with the help of technical teaching aids, students become familiar with the world cultural and educational space, which undoubtedly increases their motivation to master a foreign language. The purpose of teaching a foreign language is the communicative activity of students, that is, practical knowledge of a foreign language. The tasks of the teacher are to activate the activity of each student in the learning process, to create situations for their creative activity. The use of ICT in the classroom makes it possible to move from reproductive forms of educational activity to independent, creative types of work, shift the emphasis to the formation of the communicative culture of students and the development of skills in working with various types of information and its sources.

REFERENCES:

1. T.M. Bujanovsky, New pedagogical technologies in training to foreign languages.//Training in cooperation, 2000.
2. L.P. Vladimirova, The Internet at foreign language lessons, 2002.
3. T.A. Dmitrienko, Technique of teaching of English language in high school, 2009.
4. D. Dontsov, English on the computer. We study, we translate, we speak, 2007

“OPEN BANKING” MAXSUS PLATFORMADAN FOYDALANISH

Safarov Muslimbek Ahmadovich

O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi Biznesni boshqarish (Master of Business Administration-MBA) Banking sirtqi ta’lim shakli magistr talabasi

“Open banking” tushunchasi yaqin kelajakda rivojlanish uchun bizga qo‘shimcha turtki berishi mumkin. Ma’lum bo‘lishicha, “Open banking tomonidan o‘tkazilgan API boshqaruvi va ekotizimlari”, texnologiyadan foydalanish standartlari allaqachon ishlab chiqilgan.

Ochiq bank faoliyatining missiyasi ko‘p qirrali: moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirishni rag‘batlantirish, banklarning texnologik inertsiasini bartaraf etish, iste‘molchilar uchun yanada qulay interfeyslarni yaratish, mahsulot qatorini kengaytirish va boshqalar. Ochiq APIlar orqali har qanday kompaniya bank mijozlariga "ulanish" va kirish huquqiga ega bo‘lishi mumkin. Bunday holda, bank “backend operatori” funksiyalarini bajaradi va “fintech startap” bo‘limida yoki boshqa har qanday agent “frontend” bo‘limida iste‘molchi bilan o‘zaro aloqada bo‘ladi.

“Juniper Research” jurnalining tadqiqotiga ko‘ra, 2019-yilda dunyoda ochiq bank xizmatlaridan foydalanuvchilarning umumiy soni 18 million kishini tashkil etgan bo‘lsa, 2021-yilga borib bu ko‘rsatkich 40 millionga yetdi. O‘z navbatida, tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, butun dunyo bo‘ylab o‘tkazilgan so‘rovnomada qatnashgan 774 ta bank orasidan 86% keyingi 12 oy ichida ochiq bank tizimida API-lardan foydalanishni hohlagan.

Dastlab, ochiq bank xizmatidan foydalanganda, banklar o‘zlarining IT-tizimlaridan barchaga bepul va maxsus kelishuvsiz erkin foydalanish imkoniyatini beradi deb taxmin qilingan. Ba’zi banklar ushbu tendensiyaga qarshi kurashmaslik, balki unga rahbarlik qilish yaxshiroq ekanligini tushunishdi, chunki ochiq bank biznes uchun yangi imkoniyatlar va shuning uchun qo‘shimcha daromad va’da qiladi qo‘l mehnati bo‘yicha - texnologiya inson omili bilan bog‘liq xatolarni kamaytiradi, moliyaviy operatsiyalar tezligini oshiradi va tejaydi.

Bunday qizg‘in kirishlarga qaramay, Ochiq bank kontseptsiyasi amalda kutilgan xususiyatlarga ega bo‘lmadi. Bu o‘z navbatida shuni ko‘rsatadiki, "Ochiq bank kontseptsiyasi yo‘q qilinishi kerak". Sotuvda hamkorlik darajasi yetarli emas, hamkorlarni birlashtirish jarayoni esa juda qiyin. Shuning uchun Open Banking shaxsiy ma’lumotlarni boshqarishga yangi yondashuv - Open Finance tomon intilmoqda. Mamlakatimizda Open API-ni ommalashtirish sabablari Yevropanikidan farq qiladi. Open API ning keng miqyosli vazifasi yirik biznes uchun xizmatlarni yaratishdir - masalan, o‘zlarining moliyaviy

oqimlarini o'zlarining ERP tizimlaridan boshqarishni hohlaydigan korporativ g'aznachiliklar Bank bozorlari va ekotizimlarini rivojlantirish, hamkorlar va agentlarning o'zaro hamkorligini kengaytirish, IT infratuzilmasini optimallashtirish - bu Open Banking erishishga yordam beradigan tegishli maqsadlarning to'liq bo'lmagan ro'yhati hisoblanadi.

Masalan, Milliy bank sug'urta kompaniyalari bilan hamkorlikni optimallashtirish uchun Open API dan foydalanadi. Texnologiya xatolar sonini kamaytiradi, xavf-xatarlarni baholashni optimallashtiradi, qo'llab-quvvatlash xarajatlarini kamaytiradi, shartnomalar tuzish vaqtini qisqartiradi va ularni yangilash darajasini oshiradi. Open banking ko'plab biznes muammolarini hal qilish imkonini beradi. Ularning yordami bilan, masalan, qurilish kompaniyalari o'zini o'zi ish bilan band qilgan ishchilarga bemaol maosh to'lay oladi, bu jarayonda esa ("yopish" cheklari avtomatik ravishda yuklanadi) va oziq-ovqat yetkazib beruvchi kompaniyalar tashuvchilari tomonidan firibgarlik muammosini hal qilishadi, bizning ishda esa har doim ham huddi shunday pul bor, va biz uni muayyan buyurtma mijoziga to'lash uchun zarur bo'lgan tashrif qog'ozi bera olamiz.

XULOSA

Ochiq ma'lumotlar va Open API-dan foydalanishga asoslangan Open Banking tizimining rivojlanishi foydalanuvchi tajribasini soddalashtiradi va O'zbekistonda raqamli bankingni rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Bularning barchasi bank xizmatlari sifatining yaxshilanishiga va bank tashkilotlari o'rtasidagi raqobat darajasining pasayishiga olib keladi, ayni paytda raqamli xizmatlar va innovatsion mahsulotlar rivojlanadi. Rossiyada ochiq bank tizimi rivojlangan xorijiy davlatlar bilan solishtirganda hali shakllanish bosqichida, ammo shunga qaramay, ushbu tizimni jadal rivojlantirish uchun barcha zarur shart-sharoitlar mavjud.

Bugungi kunda O'zbekiston markaziy banki tomonidan nazorat qilinadigan Ochiq bank sohasida ikkita loyiha, tezkor to'lovlar tizimi va bozor maydoni mavjud. Loyihalar moliya bozorining rivojlanishiga hissa qo'shadi, shu bilan birga uchinchi tomon kompaniyalari uchun moliya sanoatiga kirish to'siqlarini kamaytiradi va tizimning o'zi moliyaviy bozor ishtirokchilarining keng doirasi uchun mavjud ma'lumotlardan foydalanish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Open Bank Project. "Open Banking API Platform."
2. Congressional Research Service. "Open Banking, Data Sharing, and the CFPB's 1033 Rulemaking."
3. Visa. "The Future of Banking Is Open," Pages 2-14.

Saytlar:

1. <https://rb.ru/longread/cto-takoe-open-banking/> - Rusbase
2. <https://cis.smebanking.club/natasha-kiprianidis-hellenic-bank-ob-openbanking-i-pervichnom-api-podxode/> - CME Banking Club
3. <https://bankinrussia.ru/news/open-banking/> - BankInRussia.ru
4. [Особый путь Open Banking | Банковское обозрение \(bosfera.ru\)](#)

TEACHING ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS TO MODELING AND CONSTRUCTION WORK

D.P.Khodiyeva

TDPU in the name of Nizomi Faculty of primary education associate professor

D.Sh.Abdurashidova

TDPU in the name of Nizomi 4th year student

Abstract: *The article presents information and suggestions on the advantages and objectives of using educational technologies in teaching primary school students technical modeling and design. It is about how modeling and construction, which are taught in the classroom, affect the improvement of the effectiveness of students' learning of the subject, contributing to further increase students' interest in the lesson.*

Key words: *modeling, construction, design, composition, engineering, physics, mathematics, electrical engineering, cybernetics*

The laws and legal documents adopted in our republic in various social spheres, along with regulation of relations, fundamental reform of the education system, improvement of education efficiency, improvement of the current system and introduction of foreign experiences remain an important task.

Under the initiative of the President of the Republic of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev, fundamental reforms in the education system have been implemented in recent years.

In the new edition of the Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" it is mentioned that a new stage of reforms in the education system has begun, as a result of which the content and essence of the education system will be further improved.

The main goal of the reforms being carried out in our country is to create a healthy and well-educated generation with high creative abilities.

Science is the basis of development. Neither the state nor the society has a future that does not rely on the achievements of modern science and innovative ideas. We can take Uzbekistan to a new stage of development only at the expense of science and enlightenment, intellectual potential, well-educated personnel.

In pedagogical literature, the concept of modeling and construction is understood as modeling means creating a copy for something, building, as well as creating something in general. In addition, research of physical phenomena and processes with the help of models; the concept of modeling

is also suitable for making models of objects (living and non-living systems, engineering constructions, physical, chemical, biological, social processes and design objects). There are technical, physical, mathematical, electrical, cybernetic and other types of modeling. What we need is not among these, but ours is a whole new field of technological modeling and construction.

According to E.M. Galyamov's design term (from the Latin constructio - composition, addition) means the creation, construction, certain arrangement and relationship of a model of various individual objects, parts, elements. Among these, we can add that in modeling, the student first cooks its model in his mind in order to make, say, a Christmas tree toy. Then he writes it down on paper. The next step is to start the work process after preparing what kind of products it should be made from. This is why the concept of modeling is formed in young students. This concept can have different meanings.

For example, young children, let's say kindergarten age, play with cubes, circles of different colors and shapes and put them next to each other and put the circles on a stick according to their size. While playing these elementary games, they begin to develop small skills related to construction and modeling. During this activity, constructions may appear spontaneously. That is, the child's interest in what he does on his own increases, he does not even imagine that it is related to construction and modeling, but at the same time, his interest in this game increases.

For example, first he sorts the circles from big to small, then he tries to do the opposite or tries to sort the cubes in different ways. Therefore, he begins to model games without knowing it. It appears by chance - in this case, we cannot yet talk about modeling and construction, as we mentioned above. We just need to encourage him to innovate, and this will help him develop all kinds of skills.

Describing the concept of modeling and construction, it should be noted that in the literature we have studied, it is said that it is possible to design not only from ready-made parts - from the "Constructor" sets, but also to use design parts in the process of modeling, that is, to be created, developed product. This means that students can make all the design and model parts themselves. In addition, we emphasize that you can design not only technical models or mock-ups, but also any product: an art postcard, a notebook, an apron or a toy. Because, as we mentioned above, modeling and construction has been showing effective indicators during its activity in every field.

For example, designing a toy means not only expressing its appearance in the material, but also determining the shape, color, texture of the material, etc. of each part. fully develops it. We can come to the following conclusion from the fact that we introduced the construction as a teaching tool in the pedagogical process for the active development of the student's thinking.

Modeling and construction activities are creative. All other situations in which the reader considers himself to be the executor of someone else's plan from the beginning to the end cannot be called construction, that is, modeling.

Neither the repetition of previously known actions nor the aimless manipulation of objects is related to modeling. I would like to note that two types of modeling are identified in the literature we studied:

1. Artistic, which includes the creation of technical and visual images that teachers show existing objects.

2. Modeling and construction. In any of these ideas, two interrelated steps can be considered: creating a plan and executing it. Currently, there are various classifications of educational design types in theory and practice. Any classification involves the determination of some principles, which principle also allows to distinguish one species from another.

Thus, trying to understand the essence of the concept of modeling and construction, we pay attention to the fact that, first of all, it is the activity of the mind, not the hands; it is development, creation; We emphasize that this is not a creative activity, but an executive activity.

FOYDALANILGAN ASOSIY ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi qonuni yangi talqini. 2020 yil 23 sentabr.
2. Sh.M. Mirziyayev. Ta'lim sohasidagi muammolar, ularni hal etish va ta'lim sifatini oshirishga bag'ishlangan videoselektor maruzasida 30.10.2020.
3. X.Sanakulov, D.Xodiyeva, M.Satbayeva "Mehnat va uni o'qitish metodikasi" darslik. T.: Tafakkur gulshani. . 2015.
4. X.Sanakulov, D.Xodiyeva, M.Rustamova "Mehnatdan sinfdan tashqari ishlar" metodik qo'llanma T.: TDPU. 2015.
5. Мавлонова, Р. А., Санакулов, Х. Р., & Ходиева, Д. П. (2007). Технологик ва уни ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: ТДПУ.
6. Sharipova, D., & Khodiyeva, D. (2018). M. Shirinov Natural science and its teaching methods. *Textbook*. T.: «Barkamol fayz media».
7. Pirimovna, D. (2021). Improving the technology of teaching future primary school teachers to organize educational lessons on the basis of an innovative approach. *湖南大学学报 (自然科学版)*, 48(11).
8. Zoda, M. T. L. T. (2023). Развитие Коммуникативной Компетентности Учителя Начальных Классов Как СоциальноПсихолого-Педагогическая Проблема. *Pedagogical Cluster-Journal of Pedagogical Developments*, 1(2), 445-450.
9. Isomiddin o'g'li, H. A. (2023). Integrativ yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining refleksiv kompetentligini rivojlantirish

mazmuni. *Finland" modern scientific research: topical issues, achievements and innovations"*, 14(1).

10. Ходиева, Д. П. (2020). Дидактические возможности контекстно-проектного обучения в овладении будущими учителями ключевыми компетенциями. *Путь науки*, (2), 84-85.

KUCHAYTIRISH USULLARI VA FILTERLASH HISOBIDAN KUCHAYTIRISH

Tojimatov Isroiljon Nurmamatovich

*Farg'ona davlat universiteti amaliy matematika va informatika kafedrası
o'qituvchisi*

A.Nabiyev

*Farg'ona Davlat Universiteti Matematika-informatika fakulteti Amaliy
matematika yo'nalishi 2-bosqich talabasi*

Annotasiya: Ushbu maqolada kuchaytirish usullari va filterlash hisobidan kuchaytirish mavzusidagi ma'lumotlar berilgan. Filtrlash, ma'lumotlar bazasidan kerakli ma'lumotlar to'plamini ajratib olishni, kuchaytirish esa shu ajratilgan ma'lumotlardan foydalanib, ularni qanday o'zgartirish va tafsilotlarga ega bo'lishni ifodalaydi. Maqolada, filtrlash va kuchaytirish jarayonlarining maqsadlari, ularning bir-biriga ta'siri, va ularning amaliyoti ko'rsatilgan. Misollar orqali, filtrlash natijalarining kuchaytirish jarayoniga qanday o'tishini, unda qanday o'zgarishlar sodir bo'lishini tushuntirilgan

Kalit so'zlar: *filtrlash, amaliy ta'sir, natijalarni o'rnatish, o'zgaruvchilar, kuchaytirish.*

Filtrlash va kuchaytirish jarayonlarining o'zaro bog'lanishlarini ta'riflash

Filtrlash va kuchaytirish jarayonlarining o'zaro bog'lanishlarini ta'riflash:

Filtrlash va kuchaytirish jarayonlari ma'lumotlar analitikasi va ma'lumotlarni ishlab chiqish sohasida katta ahamiyatga ega bo'lgan ikki amaliyotdir. Bu jarayonlar o'zaro bog'liqdir va bir-birini takomillashtiradi. Quyidagi ko'proq ma'lumotlar bu o'zaro bog'lanishlar haqida ko'proq tushuntirishga yordam beradi:

1.Filtrlash natijalarini kuchaytirish: Filtrlash jarayonida belgilangan ma'lumotlar bazasidan kerakli ma'lumotlar ajratiladi. Kuchaytirish jarayonida esa bu ajratilgan ma'lumotlar o'zgartiriladi, tafsilotlarga ega bo'lib, ularga qo'shimcha ma'lumotlar qo'shiladi. Bu o'zgarishlar, asosan, asosiy ma'lumotlarni hosil qilish, ularni detallashtirish, tahlil qilish va ba'zi maqsadlarga mos ravishda shakllantirish jarayonlarini o'z ichiga oladi.

2.Amaliy ta'sir: Filtrlash va kuchaytirish jarayonlari ma'lumotlarni o'rganish, tahlil qilish, va ma'lumotlardan foydalanishda muhim rol o'ynaydi. Filtrlash natijalarining kuchaytirish jarayoniga o'tishi va undagi o'zgarishlar, amaliyotda ma'lumotlardan foydalanishning yetarli va samarali bo'lishini ta'minlaydi.

3. Natijalar va o'rnatish: Filtrlash va kuchaytirish jarayonlari natijalarini ma'lumotlar tahlili, o'rganish va ta'limotlarni o'rnatishda qo'llashadi. Bu jarayonlar natijalarini ta'kidlash, ma'lumotlarni tafsilotlarga ega bo'lish va ulardan foydalanishni osonlashtiradi.

4. O'zgaruvchilar: Filtrlash va kuchaytirish jarayonlari tizimning o'zgaruvchan xususiyatlari va foydalanuvchining talablari bilan bog'liq. Masalan, ma'lumotlar bazasidagi ma'lumotlar soni, qadriyat, va turli yo'nalishlarda ma'lumotlarning turli xususiyatlari filtrlash va kuchaytirish jarayonlarini o'zgartirishi mumkin. O'zgaruvchilar o'zaro bog'liqlikni ta'minlaydi va jarayonlarni muvofiqlashtirishga yordam beradi.

Filtrlash va kuchaytirishning maqsadlari va ularning bir-biriga ta'siri haqida ma'lumot

1. Filtrlashning maqsadi: Filtrlash jarayoni ma'lumotlar bazasidan kerakli ma'lumotlar to'plamini ajratib olishni maqsad qiladi. Bu ajratilgan ma'lumotlar belgilangan kriteriyalarga muvofiq tanlanadi. Filtrlashning asosiy maqsadi, ma'lumotlar bazasidagi massivni (datamassivni) muvaffaqiyatli ravishda hosil qilish va undan foydalanishni osonlashtirishdir.

2. Kuchaytirishning maqsadi: Kuchaytirish jarayoni esa ajratilgan ma'lumotlardan foydalanib ularni o'zgartirish va tafsilotlarga ega bo'lishni ta'minlaydi. Bu o'zgarishlar, asosan, ma'lumotlarni tafsilotlarga ega bo'lish, ularni detallash, tahlil qilish va ba'zi maqsadlarga mos ravishda shakllantirish jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Bir-biriga ta'sir: Filtrlash va kuchaytirish jarayonlari o'zaro bog'liqdir va bir-birini takomillashtiradi.

Bular bilan birga, filtrlash va kuchaytirish jarayonlari ma'lumotlar tahlili, o'rganish va ma'lumotlarni tafsilotlarga ega bo'lishda katta ahamiyatga ega. Ular foydalanuvchilarga ma'lumotlar bazasidan kerakli ma'lumotlarni samarali ravishda tanlash va ularni ishlab chiqishda yordam beradi. Maqolada ko'rsatilgan maqsadlar va ularning bir-biriga ta'siri, ma'lumotlar analitikasi va ma'lumotlarni ishlab chiqish sohasidagi amaliyotlar uchun kritik bo'lib qoladi.

Maqola filtrlash va kuchaytirishning maqsadlari, ularning bir-biriga ta'siri, va ularning o'zaro bog'liqligi haqida to'liq ma'lumotlar beradi. Filtrlash maqsadi ma'lumotlar bazasidan kerakli ma'lumotlarni ajratib olish, kuchaytirish esa o'zgartirilgan ma'lumotlarni tafsilotlarga ega bo'lishni ta'minlaydi. Kuchaytirish jarayoni filtrlash natijalarini qanday o'zgarishlarga uchradigini tushuntiradi va bu o'zgarishlar amaliyotda ma'lumotlarni tafsilotlarga ega bo'lish va ulardan foydalanishni osonlashtiradi.

Filtrlash natijalarining kuchaytirish jarayoniga o'tishi va undagi o'zgarishlar amaliyotda ma'lumotlarni tafsilotlarga ega bo'lish va ulardan foydalanishni osonlashtiradi. Masalan, filtrlash orqali belgilangan ma'lumotlarni ajratib olib, kuchaytirish jarayoni ma'lumotlarga qo'shimcha

tafsilotlar qo'shishi mumkin, shuningdek, ularni tahlil qilish va kerakli maqsadlarga mos ravishda shakllantirish uchun o'zgartirishlar kiritilishi mumkin.

Filtrlash va kuchaytirish jarayonlari o'zaro bog'liqdir va bir-birini takomillashtiradi. Filtrlashning maqsadi ma'lumotlarni tanlash, kuchaytirishning esa tanlangan ma'lumotlardan foydalanib ularni o'zgartirish va tafsilotlarga ega bo'lishdir. Bu jarayonlar ma'lumotlar tahlili, o'rganish va ma'lumotlarni tafsilotlarga ega bo'lishda katta ahamiyatga ega. Maqola ilmiy tadqiqotlarga, fikrlarga, va amaliyotlarga asoslanib, foydalanuvchilarga filtrlash va kuchaytirish jarayonlarini tushunishda yordam beradi.

Shunday qilib, filtrlash va kuchaytirish jarayonlarining o'zaro bog'lanishi, ularning maqsadlari va bir-biriga ta'siri juda muhimdir va ma'lumotlar analitikasi va ma'lumotlarni ishlab chiqish sohasidagi amaliyotlar uchun asosiy bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qodirjonova, N., Tursunova, N., Parpiboyev, N., & Tojimamatov, I. (2023). BIR KOMPYUTERDA KATTA MA'LUMOTLAR BILAN ISHLASH. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(4), 104-111.
2. Tojimamatov, I., & Doniyorbek, A. (2023). KATTA HAJMLI MA'LUMOTLAR AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 18(6), 66-70.
3. Ne'matillayev, A. H., Abduqahhorov, I. I., & Tojimamatov, I. (2023). BIG DATA TEXNOLOGIYALARI VA UNING MUAMMOLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 19(1), 61-64.
4. Tojimamatov, I. N., Olimov, A. F., Khaydarova, O. T., & Tojiboyev, M. M. (2023). CREATING A DATA SCIENCE ROADMAP AND ANALYSIS. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, 2(23), 242-250.
5. Gulhayo, M., Gulnoza, A., & Isroil, T. (2023). MA'LUMOTLARNI QAYTA ISHLASHDA ERP TIZIMLARI. MA'LUMOTLARNI QAYTA ISHLASHDA SAP TIZIMLARI. *Journal of Integrated Education and Research*, 2(4), 87-89.
6. Isroil, T. (2023). NOSQL MA'LUMOTLAR BAZASI: TANQIDIY TAHLIL VA TAQQOSLASH. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 3(28), 134-146.
7. Saidjamolova, B. M., & Tojimamatov, I. N. (2023). BIZNESDA «BIG DATA» TEXNOLOGIYALARI VA ULARNING AHAMIYATI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 11(4), 56-63.

8. Tojimatov, I. N., Topvoldiyeva, H., Karimova, N., & Inomova, G. (2023). GRAFIK MA'LUMOTLAR BAZASI. *Евразийский журнал технологий и инноваций*, 1(4), 75-84.

KORXONALARDA MAHSULOT SIFAT KO'RSATKICHLARINI OSHIRISH

Mirboboyev Muhammadjon Vohidjon o'g'li

Farg'ona Politehnika Instituti, 75-20 M guruh talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada korxonalarining sifat ko'rsatkichlarini oshirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu tavsiyalar asosida korxonalar faoliyati sifat ko'rsatkichlarini oshirishning iqtisodiy mexanizmlari keltirilgan. Shuningdek, sifat ko'rsatkichlarini oshirishning xorijiy tajribalari asosida tahlil qilingan. Jahon mamlakatlaridagi korxonalarda sifat ko'rsatkichlariga bo'lgan e'tibor, har bir kompaniya iste'molchilar didi, bozor muvozanatini va iqtisodiyotni me'yorlashtirish, mahsulot sifatini oshirish, xizmat ko'rsatish tizimini yaxshilash masalalari yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Korxonalar, iqtisodiyot, mahsulot sifati, sifatni boshqarish, sertifikatlash, korxonalarda sifatni oshirish*

Belgilangan mahsulotlarning sifati ko'rsatkichlarining nomenklaturasini tanlash, bu ko'rsatkichlarning qiymatini aniqlash va ularni asos bo'luvchi qiymatlar bilan taqqoslashni o'z ichiga oluvchi ishlarning yig'indisi mahsulot sifatining darajasini baholash deb ataladi.

Zamonaviy sharoitda Sifat masalalari hozirgi bozor iqtisodiyoti sharoitida insoniyatning hayot tarzini, iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik xavfsizlik omillari dolzarb ahamiyat kasb etishi bilan bir qatorda bozor iqtisodiyotida va unga o'tish davrida jamiyat rivojlanishining barqarorligi va iqtisodiy turg'unligini ta'minlovchi omil tarzida ham ko'riladi.

Davlatimiz rahbarining 2019 yil 1 maydagi "Sanoat kooperatsiyasini yanada rivojlantirish va talab yuqori bo'lgan mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq tashkil etilgan mazkur tadbir 18 noyabr kuni boshlangan edi. Unda mingga yaqin korxonalar, kompaniya va firmalar, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'yektlari 10 mingdan ortiq turdagi mahsulotlari bilan qatnashmoqda.

Ishtirokchilar sanoat korxonalarining eksportbop va import o'rnini bosuvchi mahsulotlari, ularning sifat va texnik ko'rsatkichlari, ulgurji va chakana narxlari, korxonalarining mavjud quvvatlari kabi ma'lumotlar bilan tanishmoqda. Bu mahalliy va xorijiy bozorlarda talab yuqori bo'lgan mahsulotlarni o'rganish, ularni ishlab chiqarish va sotib olish bo'yicha hamkorlar topish, kichik biznes sub'yektlarini sanoat faoliyatiga keng jalb etishda muhim omil bo'lmoqda.[1]

Davlatimizda korxonalaridagi mahsulot sifatiga qo'yiladigan talablar va bu talablar qayerlarda qo'yiladi?[2]

Tovar sifatiga qanday talablar qo'yiladi?

Mahsulot sifatiga qo'yiladigan talablar ko 'pincha iste'molchining o'zi va atrof-muhit uchun salbiy oqibatlarisiz maqsadli foydalanish imkoniyatini ta'minlaydigan xususiyatlar (xususiyatlar) ro'yxati sifatida tushuniladi.

- Mahsulot xavfsizligi - bu talab "Texnik jihatdan tartibga solish to'g'risida" gi qonun qoidalariga muvofiq belgilanadi. Bu tovarlarni ishlatishxavfsizligi, ularni ishlab chiqarish, saqlash va yo'q qilish kabi komponentlarni nazarda tutadi.

- Atrof-muhitga do'stlik - bu u yoki bu tarzda xavfsizlik bilan umumiy narsaga ega bo'lgan talab. Bu mahsulot atrof-muhitga hech qanday zarar keltirmasligi kerakligini anglatadi,

- O'zaro almashinish - ushbu turdagi mahsulotni ishlab chiqarish yo'qligi yoki mumkin emasligi, shunga o'xshash mahsulotlar uchun shart - sharoitlar yaratilishi kerak

- Moslik- bir mahsulotdan foydalanish boshqasidan foydalanishga to'sqinlik qilmasligi kerak.

Tovar Tovarlar sifatiga sifatiga qo'yiladigan talablar qayerda?

Tovar sifatiga qo'yiladigan talablar ro'yxati bir qator normativ- huquqiy hujjatlarda mavjud. Avvalo, ular davlat standartlari bilan belgilanadi. Ushbu standartlarda mavjud bo'lgan shartlar mahsulotga qanday xususiyatlar xos bo'lishi kerakligi haqida ma'lumot beradi.

Bundan tashqari, tovar mos kelishi kerak bo'lgan shartlar ham Fuqarolik kodeksida mavjud. Oo'shimcha talablar kelishuv asosida belgilanishi mumkin. Bu shuni anglatadiki, tegishli shartnomani imzolashda tomonlardan biri (yoki ularning har biri) tovarlar sifatiga taalluqli qo'shimcha shartlarni kiritishni taklif qilishi mumkin.

Mahsulot sifati talablariga rioya qilmaslik oqibatlari;

Agar oldi-sotdi shartnomasi bo'yicha berilgan tovarlar belgilangan sifat ko'rsatkichlariga mos kelmasa, nuqsonlar aniqlangandan so'ng darhol iste'molchi o'z gonuniy manfaatlarini tiklashni talab qilishga haqli.

Mavjud muammo va yechimlar:

Hozirgi kunda mamlakatimiz sanoat tizimidagi birinchi va eng dolzarb bo'lgan muammo bu - sifat boshqaruvini biznes strategiyasining bir qismi deb qaralmasligidir. Tan olish kerakki ayrim korxonalar va tashkilotlar asosiy urg'uni foydani oshirish, marketing ishlariga qaratadilar, va o'z navbatida mahsulot sifatiga, sifat boshqaruviga bog'liq masalalar shundayligicha qolib ketaveradi. Aslida esa mahsulot sifatini oshirmasdan turib hech qanday natijaga erishish mumkin emas. Past sifatli yoki nomuvofiq mahsulotlar daromadni yo'qotishi, tovar qiymatini kamaytirishi, xarajatlarni oshirishi va samaradorlikni kamaytirishi mumkin. Haqiqatan ham sifatni yaxshilashni xohlaydigan korxonalar tashkilotning har bir jabhasini qamrab oladigan sifatga yo'naltirilgan kompaniya madaniyatini yaratish uchun vaqt va pul sarflashlari

kerak. Ishlab chiqarilgan mahsulot qanchalik raqobatbardosh bo`lsa, bozorga kirib borishi shunchalik oson bo`ladi. Lekin ayrim hollarda bu masalaga ikkilamchi jarayon kabi baho berayotgan tashkilotlar ham bir talay. Bunga asosiy sabab “sifat menejmenti mahsulotlarni loyihalashtirmaydi, ishlab chiqarmaydi yoki sotmaydi” deb qaralishidadir. Ushbu mentalitet tufayli ko`plab korxonalar o`z resurslaridan foydalanayotganda sifatni umuman hisobga olmaydi. Ularning nazdida, sifat boshqaruvini takomillashtirish haqida hattoki fikr yuritish ham noo`rindir. Bunday dunyoqarash bilan sifatni modernizatsiya qilish u yoqda tursin bu jarayonni to`g`ri yo`lga qo`yib olish ham juda mushkul vazifadir. Sifatni boshqarishni elektron tarzda ishlab chiqish ko`plab korxonalar uchun keraksiz bir xarajat sifatida ko`rilib, an`anaviy tizimni maqullash holatlari ko`p kuzatilmoqda. Bu esa o`z navbatida raqamli iqtisodiyotga oti`sh jarayonini sekinlashtiradi. Ushbu muammoga asosiy yechim qilib korxonalar rahbarlarining strategik menejment borasidagi bilimlarini mustahkamlashni, sifat to`g`risida kengroq tushunchaga ega bo`lishni, menejerlarning bilim salohiyatini oshirishni ko`rsatishimiz mumkin. Mahsulot ishlab chiqaruvchi firmalar jahon tajribalariga asoslangan holda tashkiliy struktura ishlab chiqsalar maqsadga muvofiq bo`lar edi.

”O`zbekiston texnik jihatdan tartibga solish agentligi to`g`risidagi Nizom”ga muvofiq, O`zbekiston Texnik jihatdan tartibga solish agentligiga, eksport qiluvchi korxonalarda va sanoat mahsulotlarini xalqaro standartlarga muvofiq sertifikatlashda mahsulot sifatini boshqarishning zamonaviy tizimlarini keng joriy etish vazifasi yuklangan bo`lib, uning doirasida Agentlik:

- Davlat va xo`jalik boshqaruvi organlari, mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari bilan birgalikda korxonalarda zamonaviy sifat menejmenti tizimlarini joriy etish jadvallarini tasdiqlaydi va ularning amalga oshirilishini ta`minlah bo`yicha nazoratni amalga oshiradi;
- Eksportga yo`naltirilgan mahsulotlarni xalqaro standartlarga muvofiq, shu jumladan, xalqaro darajada e`tirof etilgan muvofiqlikni baholash organlarini jalb etgan holda sertifikatlashtirish ishlarini tashkil etadi;
- Xalqaro standartlarga muvofiq sifat menejmenti tizimlarini joriy etishning afzalliklarini ommaviy axborot vositalarida keng yoritib borishni amalga oshiradi;
- Sifat menejmenti tizimini joriy qilgan korxonalar ro`yxatini yuritadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Prezident Shavkat Mirziyoyev 20 noyabr kuni “O‘zekspomarkaz” milliy ko‘rgazmalar majmuasida o‘tayotgan O‘zbekiston sanoat yarmarkasi va kooperatsiya birjasi bilan tanishdi.
2. O‘zbekiston texnik jihatdan tartibga solish agentligi to‘g‘risidagi Nizom.
3. www.lex.uz
4. Sifat, sertifikatlashtirish va sertifikatlash iqtisodiyoti: usul. amaliyot uchun ko‘rsatmalar. Ish / komp. Y.G. Malakova; Sib. davlat aerokosmik. Un-T. Krasnoyarsk, 2017yil.38 b.
5. Sifat menejmenti: ma‘ruza matnlari / E. M. Bely, I. B. Romanova-Ulyanovsk, ulgu, 2017. 86 b.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN AGRICULTURE

Nurmatova Mehribonu Eldorovna

Student Osh State University Kyrgyz Republic, Osh

Abstract: *Now we can often hear about the use of artificial intelligence in many areas of human activity. Few people know that this technology is also being actively introduced into agriculture. There are many useful and unexpected solutions for automating many labor-intensive processes in this area.*

Keywords: *artificial intelligence, agriculture, AI-technologies, drones.*

Artificial intelligence (AI) - is a set of programs, models and methods that allow you to simulate a number of human skills, such as generating conclusions based on received information [1]. The capabilities of these programs are limited in terms of human creativity and creativity, but the fact that they have access to huge amounts of data and are able to process them in a matter of seconds, as well as the fact that they are not subject to emotional coloring of the input and output data, makes them undeniable useful when it is necessary to process information, analyze and perform many labor-intensive and dangerous tasks. At the same time, agriculture has always required huge expenditures of human and labor resources, so the need for the active implementation of various AI technologies to help employees of agricultural complexes in performing routine actions, mapping, forecasting and analysis is quite obvious [2]. Below are examples of AI development companies.

The Russian company Cognitive Pilot is already providing solutions for autonomous control of various agricultural equipment, such as combines, tractors, and sprayers [3]. The AI-based autonomous driving system Cognitive Agro Pilot with hydraulic steering analyzes images received from video cameras, determining the types and positions of objects, builds vehicle trajectories and transmits the necessary commands to perform maneuvers even in the absence of a satellite signal in "vision" mode [4]. Thus, it allows you to perform almost all basic operations offline: tillage, cultivation, sowing, spraying, etc., while automatically transmitting online progress reports to the owners of the equipment. The system's algorithms optimize the trajectory and consumption of seed and processing materials, which leads to their savings, as well as to a reduction in fuel consumption, time and a reduction in the influence of weather factors [5].

Mapping uses various AI algorithms that analyze images, producing certain statistics and analytics. Processing satellite images of fields using AI

makes it possible to determine how agricultural land is used, which is necessary for a clear understanding of the areas that are in circulation and planning their processing. Analysis of photographs obtained from drones is used to compile field maps with data on the condition of crops, including the degree of pest or weed damage, aridity or swampiness of certain areas. Prompt receipt of such information allows timely measures to be taken to improve the condition of a specific crop area. In addition, systems such as AssistAgro from the Geomir company can even calculate the density or weediness of crops, types of weeds growing, and more, even in areas without the Internet. In the absence of a network collected by a drone, the data is simply processed immediately after its appearance [3; 7].

In addition to simple photo analysis, drones are also used for direct spraying of fields. In the case of irrigation, AI-powered drones can detect the condition of plants and, if necessary, spray water in certain areas, saving it and preventing excess water in other areas. In the case of spraying herbicides and pesticides, such drones can identify unfavorable areas of fields and spray these substances only on them, applying them where it is really needed, which leads to reduced costs for drugs, reduced risk of unintentional inhalation of vapors by employees, and improved quality of grown products and faster processing, due to covering large areas in less time compared to a person. In addition, there are platforms, such as Aeroservice Ural, that provide not only the opportunity to purchase or rent these devices, but also order services for processing liquid or bulk substances and compiling analytics [8].

Using existing experience in harvesting in areas with similar soil and climatic conditions, data on precipitation, attacks by parasites, as well as data collected using special sensors such as humidity, soil temperature, solar activity, etc., AI-based algorithms are able to make forecasts of the yield of a given area and generate recommendations for employees on the timing of sowing and methods of cultivating fields. One of the software solutions in this direction is “Agroanalytics” of the Russian company “SmartAgro”, which allows for the collection and processing of large amounts of data from equipment, predicting yields, cycles related to plants (flowering, growth, ripening, etc.) and influence fertilizing on the quality of finished products.

Modern technologies allow farmers to track all the information collected by various sensors and equipment. There are already chatbots with built-in AI that can, based on the data received, make recommendations to an employee or answer his questions, which can be difficult to find even on the Internet. Moreover, these issues may relate to both farming and trade. Such prompt acquisition of data helps a person monitor the operation of various equipment and control the production process, as well as quickly respond to

various deviations from the norm. All this leads to easier farming and, consequently, to the emergence of opportunities to increase capacity, as well as improve the quality and quantity of products in short periods of time, which has a positive effect on the profit of agricultural production and on the country's economy as a whole.

Thus, the use of AI technologies takes agriculture to a new level, making it possible to solve constant agricultural problems: pest and weed control, the inability to constantly monitor plants, yield planning, etc., facilitating the work of employees and taking production to a new level. Although the implementation of such systems faces many difficulties, with proper support at the government level, agricultural automation will help farmers and other employees in this field reduce losses by improving the productivity of agricultural land and the quality of various products, which helps to increase the fullness of the entire market and the well-being of citizens.

AI technology in agriculture is not just a catalyst for enhanced productivity and environmental stewardship; it also plays a crucial role in supporting small-scale farmers and fortifying local communities. The advent of AI technologies in agriculture heralds a new era where the disparities between large agribusinesses and local farmers are significantly narrowed. This shift is largely due to the democratization of advanced agricultural technologies, previously the exclusive domain of large-scale operators.

AI provides local farmers with access to a wealth of information and tools, enabling them to make more informed decisions about their farming practices. This includes insights into optimal planting times, soil health management, efficient water usage, and pest control strategies. By leveraging data-driven AI tools, these farmers can optimize their yields and resource utilization, leading to increased crop productivity and income. Such advancements are particularly transformative in regions where agriculture is a primary livelihood and economic driver.

Beyond individual gains, the impact of AI in empowering local farmers resonates through entire communities. As farmers become more efficient and productive, they not only improve their personal livelihoods but also contribute to the broader economic stability and growth of their communities. This collective upliftment can lead to improved standards of living, greater food security, and reduced poverty levels.

Furthermore, the spread of AI in agriculture fosters a more equitable agricultural landscape. Small farms equipped with AI tools can compete more effectively in the market, breaking the cycle of dependency on traditional farming methods and limited resources. This technology-driven empowerment facilitates a more balanced and fair agricultural economy,

where success is not solely dictated by scale but also by smart, data-informed farming practices.

In conclusion, the integration of AI into agriculture is revolutionizing the sector. It is enabling smarter, more efficient farming practices that are vital for meeting the challenges of the 21st century. As this technology continues to evolve, it holds the promise of transforming agriculture into a more productive, sustainable, and equitable industry. This shift, as highlighted in the Technically Speaking podcast, showcases the incredible potential of AI to positively impact farming and underscores the critical role technology plays in shaping the future of agriculture.

BIBLIOGRAPHY:

1. Artificial intelligence: concept, types, areas of application, forecasts for the future [Electronic resource] – Access mode. – URL: <https://gb.ru/blog/iskusstvennyj-intellekt/?ysclid=lv56n10q9t988959052> (date accessed 04/16/2024)
2. Artificial intelligence in agriculture [Electronic resource] – Access mode. – URL: <https://direct.farm/post/iskusstvennyy-intellekt-v-selskom-khozyaystve-27772?ysclid=lv5oom7btk232240557> (date accessed 04/17/2024)
3. “Smart” farms: how artificial intelligence is changing agriculture [Electronic resource] – Access mode. – URL: https://www.rbc.ru/technology_and_media/14/06/2023/64802aae9a7947c6121756b7?ysclid=lv70lhzobx83532656 (access date 04/18/2024)
4. Cognitive agro pilot for tractor [Electronic resource] – Access mode. – URL: <https://cognitivepilot.com/products/cognitive-agro-pilot/?ysclid=lv5lpx4yhp140432975> (accessed 04/18/2024)
5. Cognitive agro pilot autonomous driving system for installation on existing tractors and combines [Electronic resource] – Access mode. – URL: <https://kirovets-ptz.com/catalog/selkhoztekhnika/tochnoe-zemledelie/sistemaparallelnogovozhdeniyadlyak7mik5466222/?ysclid=lv5lpha33n540758980#characteristic> (access date 04/16/2024)
6. “He’s like a person”: how unusual unmanned tractors are being introduced in Russia [Electronic resource] – Access mode. – URL: https://www.rbc.ru/spb_sz/25/10/2023/653904ac9a7947cb64f7f7cd?ysclid=lv5l8vcdrw722241321 (access date 04/17/2024)
7. Yield growth, optimization of herbicide rates, control of sowing density [Electronic resource] – Access mode. – URL: <https://agroassist.ru/?ysclid=lv6zu3u1qj219533111#platform> (access date 04/18/2024)

8. Agricultural drones [Electronic resource] – Access mode. – URL: <https://aeroservice-agro.ru/> (access date 04/18/2024)

JIZZAX VILOYATI AGROIQLIMYIY RESURSLARINING XO'JALIKDAGI AHAMIYATI

Xoldorova Gulbahor Mixliboyevna

*Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari kafedrası v.b.dotsenti, g.f.f.d., (PhD)
Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti*

Saparova Gulhayo Keldiyor qizi

Aniq va tabiiy fanlarni o'qitish metodikasi (geografiya) (mutaxassisligi 2-bosqich magistranti, Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: *Iqlim resurslaridan samarali foydalanish dolzarb masalalar sirasiga kirib bormoqda. Mazkur maqolada Mirzacho'l iqlim omillari, yog'in miqdori, nisbiy namlik, harorat, shamollar va ularning geotizimlarni o'zgarishiga ta'siri muhokama etilgan bo'lib, hudud iqlimi o'rganilgan va tahlil qilingan. Mirzacho'l landshaftlariga shamolning ta'siri aniqlangan va xulosalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *Atmosfera, iqlim resurslari, Jizzax, meteorologik stansiya, ikkilamchi sho'rlanish, meliorativ ekspeditsiya.*

Insonning tabiatdan foydalanishi, mavjud resurslarni o'z xo'jaligini tashkil qilishga to'la jalb qilishi natijasida jamiyat tarqqiyoti tushunchasi kelib chiqqan. Inson faoliyati tabiiy sharoit va mavjud resurslar bilan bog'liq bo'lganligi uchun xo'jalik yuritish tarzi geografik xarakter kasb etadi. Binobarin kishilik jamiyatining rivojlanishida muhim rol o'ynagan xo'jalik yuritish tarzi hududning agroiqlimiy resurslariga bog'liqdir.

Agroiqlimiy resurslarning shakllanishi hududlarning geografik o'rni, iqlim va relef hamda suv omillari bilan belgilanadi. Har bir hududning agroiqlimiy resurslari xususiyatlariga qarab joylarda xo'jalik shaklining vujudga kelish imkoniyatlari ham belgilanadi.

Jizzax viloyat yer yuzasining tuzilishi bir xil emas. Bunda, tekisliklar, adirlar, tog' oldi va tog'larning o'zaro mujassamlashganligini ko'rish mumkin. Mutaxassislar fikricha, orografik jihatdan Jizzax viloyati bir-biridan farq qiladigan ikki qismga ajraladi. Viloyatning shimoliy qismi asosan tekislik va pasttekisliklardan iborat, qolgan tomonlardan Turkiston tizmasining tarmoqlari bo'lgan Chumqortog', Molguzar va Nurota tog'lari qad ko'targan. Bu ikki qism reliefi va geologik tuzilishiga ko'ra muayyan tafovutlarga ega. Viloyatning tekislik qismi shimoli-g'arbgga tomon qiya bo'lib, o'rtacha balandligi 250-300 metrni tashkil qiladi. Turkiston tizmasining davomi hisoblangan Molguzar tog'ining o'rtacha balandligi viloyat hududida 1700-2200 metrga

teng, u g'arbga qarab davom etib, Sangzor daryosi orqali Nurota tog'idan ajraladi.

Jizzax viloyatining orografik tuzilishi uning iqlim xususiyatining shakllanishida muhim rol o'ynab, o'simlik, tuproq va boshqa tabiiy komponentlarning tarqalish qonuniyatlarini belgilagan. Viloyat landshafti o'ziga xos, uning betakrorligi va geografik jihatdan noyobligini alohida ta'kidlash lozim. Mavjud tabiiy sharoitlar xo'jalik yuritishda mahalliy xususiyatlarni e'tiborga olishni talab etadi.

Viloyat tashkil qilingan ilk yillaridanoq mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishda muhim o'rin tuta boshladi. Bu, Mirzacho'l va Jizzax cho'llarining o'zlashtirilishi natijasida katta ekin maydonlarining vujudga kelishi, ko'plab aholi punktlarining bunyod qilinishi va ularga mamlakatning turli mintaqalaridan aholining ko'chib kelishi kabi ulkan jarayonlar bilan belgilanadi. Qiyosan qisqa muddatda asriy cho'llar o'rnida sug'oriladigan dehqonchilik va sanoat rivojlangan mintaqa vujudga keldi.

Ayni vaqtda viloyat ma'muriy tarkibi 12 ta tumandan iborat bo'lib, viloyat markazi bo'lgan Jizzax shahri, tumanlarga bo'ysinuvchi 47 ta shahar va shaharchalar, hamda 520 ta qishloq aholi punktlari mavjud.

Jizzax viloyati ma'muriy tarkibi haqida ma'lumot (2023 y).

1-jadval

No	Ma'muriy hududlar nomi	Markazi (shaharchalar)	Maydoni ming km.kv	QFY soni	Shahar va shaharchalar soni	Qishloqlar soni
1.	Arnasoy	G'oliblar	0,49	6	2	10
2.	Baxmal	O'smat	1,86	10	7	92
3.	Do'stlik	Do'stlik	1,32	7	2	8
4.	Jizzax	Uchtepa	0,45	12	7	38
5.	Zomin	Zomin	2,87	12	5	78
6.	Zarbdor	Zarbdor	0,51	5	4	14
7.	Zafarobod	Zafarobod	0,47	6	4	13
8.	Mirzacho'l	Gagarin	0,42	6	3	7
9.	Paxtakor	Paxtakor	0,38	7	2	19
10.	Forish.	Yangiqishloq	9,67	9	2	110
11.	Yangiobod.	Yangiobod	0,72	5	2	28
12.	G'allaorol	G'allaorol	1,95	13	7	103
13.	Jizzax shahri		0,1	0	0	0
14.	Viloyat bo'yicha	Jizzax sh.	21,2	98	47	520

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, viloyat tarkibidagi tumanlar maydoni va aholi punktlarining soni jihatdan birmuncha tafovutlarga ega. Bu tafovutlar ushbu tumanlarda aholi joylashuvining tarixiy, iqtisodiy va ijtimoiy geografik xususiyatlariga bog'liq bo'lib, tog'li tumanlarda aholi qadimdan istiqomat qiladi, cho'l tumanlarida esa aholi punktlari yagona reja asosida bunyod qilingan. Aholi joylashuvidagi hududiy tafovutlar tumanlarning geoeologik sharoiti, tabiiy resurslari va ulardan foydalanish imkoniyatlari kabi omillarga tayanadi. Tumanlar aholisining soni va zichligi ushbu omillarning hududiy o'ziga xosligini belgilovchi mezonlardan biridir. Tumanlar bo'yicha aholi joylashuvi va ularning miqdoriy nisbatlarini tahlil qilishdan oldin, tumanlar hududining tabiiy mintaqalar bo'yicha joylashuvi va landshaft xususiyatlarining tavsifini keltirishni lozim topdik. CHunki, aholi xo'jalik yuritish tarzi va tabiatga munosabatining shakllanishida bu xususiyatlar muhim o'rin tutgan. Bundan tashqari, joylarda inson xo'jalik faoliyatining tabiiy muhitga ta'sirini o'rganishda va tabiiy sharoitga mos ravishda aholining miqdoriy va hududiy rivojlanishini tadqiq qilishda tabiiy sharoit va resurslar salohiyati doimo hisobga olinishi zaruriy shartdir. Bunda, manba sifatida L. N. Babushkin, N. A. Kogay va S. A. Zokirovlarning agroiklimiy rayonlashtirish tadqiqot ishlari, hamda L. A. Alibekov va S. A. Nishonovlarning Jizzax viloyatini tabiiy geografik rayonlashtirish sxemasidan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Yuqorida keltirilgan L. A. Alibekov va S. A. Nishonovlarning Jizzax viloyatini tabiiy geografik rayonlashtirish sxemasi bo'yicha tumanlar hududiy jihatdan turli tabiiy geografik rayonlarning qismlarini o'z ichiga olishi mumkin.

Jizzax viloyati tumanlarining tabiiy geografik rayonlarda hududiy joylashuvi

2-jadval

No	Tumanlar	Tabiiy geografik rayonlar
1	Arnasoy	Qizilqumoldi
2	Baxmal	CHumqortog'
		Janubiy Molguzar
		Sangzor tog' oralig'i botig'i
3	Do'stlik	Mirzacho'l
4	Jizzax	Jizzax
		SHimoliy Molguzar
		SHimoliy Nurota tog'larining shimoliy yonbag'ri
5	Zomin	Zomin
		SHimoliy Molguzar
6	Zarbdor	Jizzax
7	Zafarobod	Mirzacho'l

		Forish
8	Mirzacho'l	Mirzacho'l
9	Paxtakor	Mirzacho'l
10	Forish	Forish
		Qizilqumoldi
		SHimoliy Nurota tog'larining shimoliy yonbag'ri
11	Yangiobod	Zomin
12	G'allaorol	SHimoliy Nurota tog'larining janubiy yonbag'ri
		Qaroqchitog'-G'o'bduntog'
		Sangzor tog' oralig'i botig'i
		G'allaorol tog' oralig'i sertepa tekisligi

Ko'rinib turibdiki, asosan tog' va tog' oldi hududlaridagi tumanlar bir necha tabiiy rayonlar tarkibiga kiradi. Bu, viloyat tog'li hududlarida tabiiy sharoit xususiyatlarining turlichaligi va bir qancha landshaft tiplarining hosil bo'lganligini ko'rsatadi. Ayni landshaftlar va ular hosil bo'lgan hududlarning tabiiy sharoitiga mos ravishda xo'jalik tizimlari shakllangan va bu tizimlar tabiiy muhit bilan o'zaro aloqadorlikda rivojlanadi.

Viloyatning cho'l qismidagi tumanlar yagona sun'iy sug'orish tizimiga ega bo'lib, cho'lga xos tabiiy landshaftlar o'rniga antropogen landshaftlar hosil bo'lgan. Faqat Aydarko'l, Tuzkon va Arnasoy ko'llar tizimi atrofi, hamda Forish tumanining cho'l qismida tabiiy yaylovlar – shuvoq, yantoq va efemer o'simliklar o'sadigan landshaftlardan iborat. SHuningdek, ko'llar tizimi Nurota – Qizilqum biosfera rezervati va Arnasoy ornitologiya buyurtmaxonasi hududiga kiradi. O'zlashtirilgan cho'l hududlariga kiruvchi Arnasoy, Do'stlik, Mirzacho'l, Zafarobod, Paxtakor tumanlari, viloyat hududining 17% ni tashkil etadi. Zarbdor, Forish va Zomin tumanlarining bir qismida ham o'zlashtirilgan va to'liq antropogen landshaftlar hosil bo'lgan hududlar mavjud. Bu tumanlarning katta qismi aholi avvaldan istiqomat qilib kelgan adir va tog' oldi tekisliklaridan iborat. CHO'l tumanlaridagi barcha aholi punktlari XX asrning ikkinchi yarmida bunyod qilingan bo'lib, transport yo'llari orqali bir-biri bilan bog'langan. CHO'lni o'zlashtirishdan ko'zlangan maqsadga ko'ra, aholi punktlari xo'jaliklar markazi sifatida, aholining yangicha turmush tarzini shakllantirishni mo'ljallab bunyod qilingan. SHunga ko'ra, bu tumanlardagi iqtisodiy - ijtimoiy rivojlanish, geografik jihatdan mushtaraklikni kasb etadi. Bu mushtarakliklar quyidagicha namoyon bo'ladi:

- Ushbu tumanlar asosan Mirzacho'l va Jizzax cho'llarining o'zlashtirilishi jarayonida tashkil etilgan;
- Aholi punktlari xo'jalik markazlari funktsiyasini bajaradi;

- Aholi punktlarining tuzilishi, rejalashtirilishi, geografik joylashuvi, aholiga xizmat ko'rsatish infrastrukturasi bir xil ko'rinishda shakllantirilgan;
- Tumanlar aholisining aksariyat qismi turli viloyat va tumanlardan ko'chirib keltirilgan, shuning uchun etnografik jihatdan rang-baranglikni namoyon qiladi;
- Aholi punktlari transport yo'llari va yagona sug'orish tizimi orqali o'zaro, viloyat ichki hududlari, qo'shni viloyatlar, hamda respublikalar bilan bog'lanadi;
- Tumanlar hududida viloyat qishloq xo'jalik mahsulotlarining asosiy ulushi yetishtiriladi, xususan paxtachilik va donchilik eng rivojlangan tarmoqlardir, shaharchalarda sanoat tarmoqlarini rivojlantirish salohiyati mavjud.

Viloyatning tekislik qismidagi tumanlarning agroiqlimiy nuqtai nazardan ham bir xil xususiyatlarga egaligi o'z vaqtida L. N. Babushkin, N. A. Kogay, SH. S. Zokirovlar tomonidan ham ta'kidlangan (1985). "Arnasoy, Do'stlik, Mirzacho'l, Zafarobod, Paxtakor tumanlari sug'oriladigan och tusli bo'z tuproqlarga ega qadimiy allyuvial tekisliklarda joylashgan, janubda Jizzax, Zomin va Zarbdor tumanlarining adirlik zonasi bilan chegaralanadi, agroiqlimiy jihatdan to'liq paxtachilikka moslashgan." (L. N. Babushkin, N. A. Kogay, SH. S. Zakirov "Agroklimaticheskie usloviya sel'skogo xozyaystva Uzbekistana", "Mexnat" T, 1985. st. 77).

Tog' va tog' oldi hududlarida joylashgan Baxmal, Zomin G'allaorol, Forish, Yangiobod, Jizzax va Zarbdor tumanlarida aholi joylashuvi tabiiy resurslardan foydalanish imkoniyatlari bilan bog'liqdir. Ushbu jihatdan Jizzax, Zarbdor va Zomin, shuningdek Forish tumanlarining cho'l hududi bilan chegaradoshligini va xo'jalik tizimi, hamda aholi punktlarining shakllanishi o'zlashtirilgan cho'l tumanlari bilan bir xil xususiyatlarga egaligini ta'kidlash joiz. Bu xususiyat viloyat hududidagi aholi punktlarini tumanlar bo'yicha hududiy tadqiq qilishda e'tiborga olinishi lozim deb hisoblaymiz. Chunki o'zlashtirilgan va aholi avvaldan yashab kelayotgan hududlar, ma'muriy jihatdan bir butun hisoblangan taqdirda ham, tabiiy sharoit va resurslardan foydalanish, aholining turmush tarzi, hamda tarkibiy xususiyatlarida o'ziga xos tafovutlarga egadir.

Tog'li hududlarda aholi punktlari qadimdan shakllangan, asosan tabiiy suv havzalari bo'ylab joylashgan, binobarin, ularning shakli, xo'jalik tarzi, tabiiy resurslardan foydalanish xususiyatlari ham bir-biriga o'xshashdir. Bu tumanlarda chorvachilik, lalmikor donchilik, sug'orish imkoniyati bor hududlarda bog'dorchilik, uzumchilik va sabzavotchilik rivojlangan. Aholi punktlarining zichligi tabiiy resurslar salohiyati bilan bog'liq. Bu hududlardagi aholi punktlari va xo'jalik tizimining shakllanishi ilk bor S. A. Kovalyov, E Toshbekov va R. Valievalar tomonidan o'rganilgan. ("Geografiya sel'skogo

naseleniya i naselyonnykh punktov Samarkandskoy i Buxarskoy oblastey” Izd. AN UzSSR, T, 1962 g.) Bu tadqiqotlar bo'yicha berilgan fikrlar o'z vaqtida katta ahamiyatga ega bo'lgan.

Ayni vaqtda ushbu tumanlarda bir qancha sanoat tugunlari vazifasini bajaruvchi shaharchalar bunyod qilingan, transport yo'llari, xizmat ko'rsatish shoxobchalari shakllantirilgan. Aholi joylashuv tizimida ham o'ziga xos tartib vujudga kelgan bo'lib, markaziy o'rin tutuvchi qishloqlar boshqa aholi punktlarini iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan boshqaruvchi vazifasini bajaradi. Tog' va tog' oldi hududlarida joylashgan tumanlar aholi punktlarini geogarfik tadqiq qilish alohida ahamiyatga ega bo'lib, birinchi navbatda viloyat tabiatining muhofaza qilinishi va oqilona foydalanilishi kabi masalalar bilan bog'liqdir. Bu hududlar o'simlik va hayvonot dunyosi, tabiiy landshaftlar, tabiatning betakror manzaralariga boy bo'lib, aholining atrof muhitga ta'sirini muvofiqlashtirish orqali ularni saqlash va muhofaza qilishga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдуллаев А.Қ. Қишлоқ хўжалигига агрометеорологик хизмат Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали, №5, 1999, 13-14 б
2. Баратов П. Ўзбекистон табиий географияси // Тошкент: Ўқитувчи 1996 й 182 б.
3. Мирзачўл // Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. Тошкент: Давлат илмий нашриёти, 2003. 5-жилд, - 696-697 б
4. Ғўдалов М.Р. Айдар-Арнасой кўллар тизимининг ландшафтларга таъсири // Г.ф.д. PhD илм. дар. олиш учун тақдим эт. дисс. авт. – Тошкент: 2019. -19 б.
5. Жиззах ва Сирдарё вилоятлари Гидрометеорология хизмати маркази маълумотлари, 2021.
6. Холдорова, Г. (2021). Мирзачўлда атроф-муҳитни мониторинг қилиш масалалари. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, (1)
7. Gapparov, A., & Kholdorova, K. (2020). Population Systems In The Reclaimed Lands Of The Republic Of Uzbekistan. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
8. Abdunazarov, U., & Sabitova, N. (2020). Morphological features of buried Soils of loess formations of the prytashkent region of Uzbekistan. *Архив Научных Публикаций JSPI*
9. Sabitova N., Xoldorova G.M.Kayumova M, Usmonov M Mirzacho'l tabiiy geografik rayoni hududining tuproq qoplami monitoring tizimini tashkil yetishning amaliy jihatlari O'zbekiston Yevrosiyo makonida:

geografiya, geoiqtisodiyot, geoekologiya Xalqaro ilmiyamaliy konferentsiya, Toshkent -2017.11-12 may

10. Uktam Abdunazarov, Naila Sabitova, Anna Stelmakh, Gulbakhor Xoldorova, Muxabbat Kayumova Morphological features of buried soils of loess formations of the prytaškent region of Uzbekistan .Journal of Critical Reviews ISSN- 2394-5125 Malayziya

11. Naila Sabitova, Gulbakhor Xoldorova. As A Determining Factor Of Soil Meliorium Status Of Sangzor Basin Flow Geostem. Nature and Science. volume 18, Number 10 October 25, 2020, USA

12. Gulbakhor Xoldorova. Changes In Natural Geographical Processes In The Mirzachul Region Under The Influence of The Sardoba Reservoir. European Journal of Molecular & Clinical Medicine ISSN 2515-8260 Volume 07, Issue 03, 2020

ISLOMIY IJARA TASHKIL QILISHNING QOIDALARI

Kurbanov Alisher Azamatovich

*Bank moliya akademiyasi Moliya va moliyalarni boshqarish fakulteti 22-17
guruh talabasi*

Moliya tarmog`ining islomiy ko`rinishi bo`lgan islom moliyasi bugungi kunda jahonda jadal rivojlanib borayotgan va inovatsion moliyalashtirish mexanizimlarini o`zida jamlagan sohalardan biridir. Quyida islomiy ijara tashkil qilishning asosiy qoidalari haqida to`xtalib o`tdik:

1. Ijara – bu, biror mulkning egasi mazkur mulkning foydalanish huquqini boshqa shakhsга malum muddat va malum tulov evaziga berishini ifodalaydigan shartnoma.

2. Ijara obekti foydalanishga yaroqli narsa bulishi kerak. Foydalanish huquqiga ega bulmagan (foydalanib bulmaydigan) obektlar ijaraga berilishi mumkin emas.

3. Ijara shartnomasi kuchga ega (yaroqli) bulishi uchun mulkni tula tasarruf qilish (egalik qilish) huquqi mulk egasida qolishi, ijarachiga esa faqat undan foydalanish huquqi berilishi kerak. Demak, istemol qilmay turib, foydalanib bulmaydigan narsalarni ijaraga berib bulmaydi. Shuning uchun pul, eyiladigan narsalar, yoqilgi, qurol kabi narsalarda ijara munosabatlari mumkin emas. Chunki ularni istemol qilmay turib, ishlatib bulmaydi. Agar bunday narsalar ijaraga beriladigan bulsa, bu qarz deb etibor qilinadi va bu borada qarz munosabatlariga oid meyorlarga amal qilinadi. Yaroqsiz ijara ustida olingan har qanday tulov qarz hisobidan olingan daromad deb hisoblanadi.

4. Mulikka egalik qilish huquqi mulk egasida qolar ekan, mulkka egalik qilish bilan bogliq bulgan majburiyatlar ham uning zimmasida buladi, mulkdan foydalanish bilan bogliq bulgan majburiyatlar esa ijaraga olgan shakhs zimmasida buladi.

Masalan, A uz uyini B ga ijaraga berdi. Bunda mulk bilan bogliq bulgan soliqlar (mulk soligi) A ning zimmasida bulsa, suv uchun tulov, elektr quvvati uchun tulov va uydan foydalanish bilan bogliq bulgan boshqa barcha harajatlar B ning zimmasida buladi.

5. Ijara muddati shartnomada aniq ifodalanishi kerak.

6. Ijarachi ijaraga olingan mulkni ijara shartnomasida kursatilgan maqsadlardan boshqa maqsadda ishlatishi mumkin emas. Agar shartnomada bunday maqsad kursatilmagan bulsa, ijarachi undan odatda qullash mumkin bulgan har qanday maqsadda ishlatishi mumkin. Agar ijarachi undan noodatiy tarzda foydalanmoqchi bulsa, buning uchun mulk egasidan qushimcha rukhsat olishi shart.

7. Ijarachi ijaraga olingan mulkka ijarachi tomonidan notugri foydalanish yoki etiborsizlik oqibatida etgan har qanday zararni qoplab berish majburiyatiga ega.

8. Ijara muddatida ijara mulkiga nisbatan tavakkalchilik mulk egasida qoladi, yani nazoratdan tashqari omillar tufayli etgan har qanday zarar mulk egasi tomonidan qoplanadi.

9. Ikki yoki undan ortiq shahs egalik qiladigan mulk ijaraga berilishi mumkin, ijara haqqi mulkning barcha egalari orasida ularning mulkdagi ulushlariga binoan (proporsional ravishda) taqsimlanadi.

10. Mulk egalaridan biri mulkdagi uz ulushini boshqalarga emas, faqatgina uzining mulkdagi sherigiga (mulk egalaridan boshqa biriga) ijaraga berishi mumkin.

11. Ijara yaroqli (joiz) bulishi uchun ijaraga berilgan mulk (ning qismlari) tula aniqlab (belgilab) berilgan bulishi kerak.

12. Ijara haqqi shartnoma tuzilayotgan vaqtda butun ijara muddati uchun belgilanishi kerak.

Ijara muddatining turli davrlari uchun turli khil miqdordagi ijara haqi belgilanishi joiz (mumkin), shart shuki, har bir davr uchun ijara haqlari ijara boshidanoq belgilangan bulishi kerak. Agar ijara muddatining keyingi davrlari uchun malum ijara haqqi (miqdor) belgilanmagan bulsa yoki mulk egasi ikhtiyoriga qoldirilgan bulsa, bunday shartnoma kuchda emas (yaroqsiz) deb hisoblanadi.

Birinchi misol: A uz uyini B ga 5 yil muddatga ijaraga berdi. Ijara tulovi birinchi yil uchun oyiga 2000 rupiya deb belgilandi va keyingi yildan har yili uzidan avvalgi yildan kura 10% kup bulishiga kelishildi. Mazkur ijara joiz (shariy, yaroqli) hisoblanadi.

Ikkinchi misol: Yuqoridagi misoldagi kabi A birinchi yil uchun ijara haqqini 2000 rupiya deb belgiladi. Keyingi yillar uchun ijara tulovi miqdori esa belgilanmadi va mulk egasi (A) ikhtiyoriga berildi. Shartnoma yaroqli emas, zero, ijara tulovi miqdori belgilanmagan.

13. Mulk egasi aktivni sotib olish (erishish, qulga kiritish) jarayonida sarflagan umumiy xarajatlariga asoslanib, ijara tulovini belgilashi (odatda moliyaviy lizingda shunday qilinadi), agar ikki taraf ham bunga rozi bulsa, shariat qoidalariga zid emas. Lekin bunda shariatda belgilangan barcha boshqa qoidalarga rioya qilinishi shart.

14. Ijaraga beruvchi ijara tulovi miqdorini bir taraflama oshirib olishi mumkin emas, bunga olib boruvchi barcha shartlar ham joiz emas.

15. Ijara tulovi yoki uning biror qismi ijaraga berilgan aktiv etkazilishidan avval avans sifatida tulanishi mumkin, biroq mulk egasining bu tarzda olgan tulovi unda «keyingi tulovlar hisobiga» qoladi va belgilangan sanadan sung (ijara muddati boshlanganda) ijara tulovi sifatida qabul qilinadi.

16. Ijara muddati ijaraga berilayotgan aktiv ijarachiga topshirilgan paytdan boshlanadi, ijarachi undan foydalanishni boshlagan-boshlamagani ahamiyatsiz.

17. Agar ijaraga olingan aktiv uz funksiyasini (ijarachi uni aynan shu funksiyasi uchun ijaraga olgan) yuqotsa va uni qayta tiklash imkonsiz bulsa, ijara mazkur yuqotish sodir bulgan paytdan tukhtatiladi. Biroq agar bu yuqotish ijarachining notugri foydalanishi yoki etiborsizligi oqibatida ruy bergan bulsa, ijarachi mulk egasiga aktivning qiymatini qoplab berishga masul buladi.

XULOSA

Biroq ijara shartnomalari shariat talablariga to'liq muvofiq ekanligiga ahamiyat qaratish lozim. Shariatga mos ijara shartlari an'anaviy lizing shartlaridan muayyan tarzda farq qiladi. Ushbu farqlar bu mavzu borasida sahifamizda mavjud avvalgi maqolalarda batafsil berilgan bo'lishiga qaramasdan, quyida ularni qisqacha keltirib o'tamiz:

1. Ijaraga berilayotgan mulkda manfaat (uzufrukt) olib kelish imkoni bo'lishi kerak va ijara haqi manfaat ijarachiga o'tgan kelishni boshlagan vaqtdan hisoblanadi;

2. Ijaraga olinadigan mol-mulk tabiatan halol maqsadda ishlatishga mo'ljallangan bo'lishi kerak;

3. Ijaraga berilgan mulkka egalik bo'yicha kelib chiqadigan barcha javobgarlik mulk egasi (ijaraga beruvchi)da bo'ladi;

4. Ijaraning narxi belgilangan bo'lishi va shartnoma tuzilayotgan vaqtda ikkala tarafga ham aniq bo'lishi kerak.

Bu kabi jamg'armalarda menejment, ya'ni boshqaruv sarmoyadorlarning vakili tushunchasi asosida amalga oshirilishi kerak va bu xizmat evaziga ma'lum haq to'lanishi lozim. Boshqaruvchilarning xizmat haqi ikki yo'l bilan belgilanishi mumkin:

- Qat'iy belgilangan qiymatda;
- Ijara tushumidan muayyan ulush ko'rinishida.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shayh Muhammad Taqi Usmoniy. Islomiy moliyalashtirishga kirish. 2013 yil

2. Nekrasov Y.I. Shariat qonunlariga binoan bank ishi // Banklar va biznes olami. 2007y.

3. Muzoraba: №13 shariat standarti: ingliz tilidan tarjima/ Islom moliyaviy muassasalari bugalteriya hisobi va audit tashkiloti(AAOIFI); R.I. Baishev va boshqalar umumiy tahriri ostida – Moskva: «Исламская книга» nashriyoti, 2011.

4. «Риски в экономике» L.N.Tepman, professor V.A.Shvandarning redaksiyasi ostida, Moskva-2002 yil.

FOYDALANILGAN SAYTLAR:

1. <https://islommoliyasi.uz/uz/ijara-jamgarmasi-sukuk/>
2. [file:///C:/Users/user2/Downloads/islom-moliyaviy-vositalarining-mazmun-mohiyati-va-islomiy-moliya-institutlari-xizmat-turlarining-tasnifi%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user2/Downloads/islom-moliyaviy-vositalarining-mazmun-mohiyati-va-islomiy-moliya-institutlari-xizmat-turlarining-tasnifi%20(1).pdf)

PROFILING AS A MODERN LAW ENFORCEMENT TECHNOLOGY TO FIGHT TERRORISM

Ruziev Furqat

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekistonn Milliy universiteti, 2 kurs
magistrantimustaqil tadqiqotchi*

Annotation: *This article discusses the main applications of a special profiling method, which is mainly used in forensic science. It should be noted that there is no single position regarding its role and place in the forensic field; in this regard, the thesis analyzes the emergence, development and current state of "profiling". Based on a comparative analysis, the main approaches are examined in detail, as well as the problems that arise in the implementation of this direction.*

Key words: *profiling, criminal identification, terrorism, criminal profiling, applied psychology, airport control, special practice.*

Threats are increasing in the modern world, including terrorism, which is one of the main risks. The evolution of terrorist organizations is leading to the need for military presence and military action. Profiling technology can become a powerful weapon in the fight against it and in its prevention.

Most sources believe that profiling was first introduced into the activities of one of the Israeli airlines as a method of identifying potentially dangerous subjects, and was further refined by American psychologists. In practice, we can say that these specialists systematized the schools of working with criminals and suspects that existed before them. Based on this, the first profiling portraits were created in England at the end of the last century. Then the method of describing the personality of the criminal and classifying him into a certain type based on the traces left at the scene of the crime, the methods used, and the order of action entered criminology.

It is not possible to effectively identify a potential terrorist or saboteur with the help of screening equipment alone. This does not allow solving many problems, especially in the context of military operations or when communicating with a person who emphasizes his inviolability and high social status. The most effective method is the use of methods that use a person's ability to read and perceive emotional and verbal information, detect deviations in behavior, and detect threats at the level of instinctive manifestations. Modern profiling uses several methods, each of which has an independent meaning. Almost all of them are used in military operations, in particular:

- conducting a survey;

- reading facial expressions and other non-verbal expressions (verbal and non-verbal actions);
- drawing a psychological portrait (characteristics of criminals);
- definition of a lie (proving the fakeness of the lies used);
- behavior prediction;
- quick decision making.

Profiling is one of the most effective tools in the fight against terrorism. The first appearance of profiling on the world stage was associated with the increase in terrorist attacks on air transport. At that time, the method from the arsenal of special services became the basis for creating request scripts to determine the behavior of passengers and indicate possible criminal intent, as well as to determine the presence of possible deviations. After the research conducted by a group of American scientists, profiling is a psychological method for evaluating and predicting human behavior based on appearance characteristics, analyzing the features that best express personal identity, and determining a psychotype based on the dominant emotion. began to represent the collection. In airports, large shopping malls, mass events and other crowded places, it is equally used to identify potentially dangerous subjects. Its use began to prevent illegal interference in the infrastructure. Its capabilities were limited both by the profiler's abilities and by the time required to conduct the survey. Generally, airport regulations allow one and a half to two minutes to avoid departure delays. Nevertheless, the method proved its effectiveness by forcing the potential criminal to abandon his intention.

Scientists introduced the term "practical psychology" to the science, which refers to a set of actions that allow establishing the probable participation of certain individuals who show signs of suspicious behavior in planned terrorist acts. Their training of any public assembly facility security officer can significantly reduce the risk of terrorist acts. The Israeli concept, which operates in most airports around the world and is used in other cases involving terrorist acts, is based on the fact that anyone can easily become a terrorist and any object is potentially dangerous. This creates a level of questioning that no one, regardless of social status, age or race, can escape analysis.

The system allows you to identify a possible presence, a quick decision on future arrest, interrogation or baggage search helps to determine the real presence of a threat.

The security services of American airports and their special services have developed a comprehensive methodology for working with potentially dangerous subjects, including smugglers, drug couriers and terrorists. The search is carried out by passengers, concertgoers, discotheques or crowded

places. At US airports, up to 3,000 law enforcement officers are engaged in rapid profiling to determine the behavior of individuals. At airports, microemotions are considered according to the methodology developed by the American scientist Paul Ekman. They are helped in their work by a technique in which every behavioral, motor, emotional and verbal reaction of the interlocutor is evaluated by a security officer on a special scale. This system is called SPOT - screening of passengers by tracking technique. It was included in the practice of airports in 2006. At the same time, there are other software tools that can help you work with potential terrorists.

According to the program, the main behavioral signs that can be concluded about a potential threat are:

- photographing the main elements of structures, constructions, engineering infrastructure. It is interesting that people pay attention to this in Russian railway stations and airports;

- keeping any records covering the main elements of the security infrastructure;

- clear but hidden interaction within the group;

- any problems related to safety or life support systems of transport infrastructure facilities;

- refusal to use the transit infrastructure of the airport;

- actions designed to determine the boundaries of protected areas;

- refuse visual contact with any representatives of security services;

All these methods are suitable for use in combat conditions, where the terrorist is hiding under the guise of a civilian, and the purpose of which is to destroy infrastructure elements.

Profiling has long been used by services to identify terrorists and subversives, from Smersh to Mossad. As an interesting description of the work of military profiling, we can cite an episode from Vladimir Bogomolov's book "August 44", when a well-trained officer was able to identify a saboteur as part of an interrogation interview. "Grandma's here" may be more evidence of profiling techniques than the classic question of "did you pack your own luggage?"

Analyzing the episode, it can be concluded that profiling methods were used by military intelligence long before they were introduced into the operational practice of aviation security.

Methods in use:

- Conducting research;

- identifying inconsistencies in answers.

- study of documents.

- provocations.

- clarification of important information intended to eliminate incorrect versions and leave correct ones;
- predicting the interlocutor's intended actions;
- making operational decisions.

At the same time, it can be noted that in addition to the recommended methods, the following methods are also used: determining the purpose of the interview, emphasizing that the survey is conducted for the purpose of public necessity. It can be argued that this is intended to mitigate the severity of the situation if the suspect is not associated with terrorist activities. It can be assumed that profiling methods are actively used in the work of intelligence and counterintelligence units, not only for identifying potentially dangerous individuals, but also for recruitment. They allow you to identify a person's core values and feelings and use them to program the person's behavior.

Profiling of potential terrorists, according to scientists, should be done on the basis of creating a typical psychological portrait of representatives of the main terrorist organizations, identifying common signs in their appearance, behavior and gestures. To do this, it is necessary to analyze the identity of all arrested terrorists and saboteurs, describe them and enter them into a common database that can be used for the purposes of many services. This information helps not only to typify individual characters, but also to predict the occurrence of illegal intervention actions.

The use of profiling in warfare and the prevention of terrorist acts is essential to the safety of society. Therefore, the training of specialists should be carried out at a high professional level.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Alison, L., Smith, M. D., Eastman, O., & Rainbow, L. (2003). Toulmin's philosophy of argument and its relevance to offender profiling. *Psychology, Crime & Law*, 9, 173-183.
2. Canter, D. V., Alison, L. J., Alison, E., & Wentink, N. (2004). The organized/disorganized typology of serial murder: Myth or model? *Psychology, Public Policy, and Law*, 10(3), 293-320.
3. Hayitov, A., & Abdurasulova, F. (2022). Methods of effective organizing primary class lessons based on interactive methods. *Science and innovation*, 1(7), 598-604.
4. Salfati, C. G., & Bateman, A. (2005). Serial homicide: An investigation of behavioral consistency (Electronic version). *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 2, 121-144.

5. Канузель А.Е., Степанова Е.Е. // Профайлинг как средство раскрытия и расследования преступлений. Криминалистика: вчера, сегодня, завтра. 2019. № 4 (12). С. 29-32.

6. Khayitov, A. I., Mirkholikova, C. K., Tursunova, M. B., & Baltamuratova, A. P. (2023). Pedagogical-Psychological Characteristics of Development of Reflective Competence of Future Primary Class Teachers. *Journal of Advanced Zoology*, 44(S-2), 1809-1818.

7. Abrorxonova, K., & Murodova, M. (2022). FORMATION OF LINGUISTIC COMPETENCIES BASED ON THE ANALYSIS OF WORD COMBINATIONS. *Science and Innovation*, 1(8), 2082-2088.

8. Hakimov, F. (2024). THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE MANAGEMENT OF GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS. *American Journal Of Social Sciences And Humanity Research*, 4(02), 164-168.

9. Abrorxonova, K. A. (2023). INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING O'GZAKI VA YOZMA NUTQINI RIVOJLANTIRISH. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 31(3), 3-6.

TASAVVUF BOSQICHLARI: SHARIAT, TARIQAT, MA'RIFAT, HAQIQAT

Abdullayeva Robiyaxon

Farg'ona davlat universiteti filologiya fakulteti talabasi

Muhammadjonova Dilyora

Farg'ona davlat universiteti filologiya fakulteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tasavvuf ilmi qanday ilm ekanligi, uning bosqichlari haqida umumiy izohlar, shariat, ma'rifat, tariqat va haqiqat tushunchalarining ma'no va mohiyatiga oid mulohazalar keltirilgan va muhokama qilingan.*

Kalit so'zlar: *tasavvuf, shariat, ma'rifat, tariqat, haqiqat, Ibn Xaldun*

Tasavvuf, sufiylik — islomda insonni ruhiy va axloqiy jihatdan komillik sari yo'llovchi ta'limot. Tasavvuf so'zining o'zagi va mazmuni haqida olimlar turli fikr va tahminlar bildirishgan. Ular ichida Ibn Xaldunning fikri haqiqatga yaqin deb e'tirof etilgan. U "Muqaddima" asarida Tasavvuf "suvf" — "jun", "po'stin" so'zidan olingan bo'lishi kerak, zero qadimdan tarkidunyo qilgan zohidlar jundan to'qilgan kiyim yoki po'stin kiyib yurishni odat qilganlar, bu bilan ular bashang kiyinib yuruvchi axli dunyolardan farqli hayot tarzini o'zlarida namoyon etganlar, deydi. Tasavvuf bir so'z bilan aytganda insonni poklaydi desak mubolag'a bo'lmaydi. Tasavvuf bu Xaqqa eltuvchi yo'ldir va bunga yetishish uchun dastlab tasavvufning o'zining bosqichlari mavjud, shu bosqichlardan o'tgandan so'ng inson komil insonga aylanadi. Bu yo'lning oliy maqsadi Xaqqa yetish hisoblanadi.

XIX asr boshlariga kelib tasavvufning nazariy bosqichlari ishlab chiqildi, so'fiylarning amaliy, ruhiy- psixologik mashqlari, o'zini-o'zi tarbiyalash va chiniqtirish, tadbir usullari shakllandi, Shariat Tariqat, Ma'rifat, Haqiqat degan tushunchalar yuzaga kelib, tasavvufning shu to'rt qismga oid qarashlar majmuyi tuzildi va tasavvuf alohida ilm sifatida qaror topdi. Aytishimiz mumkinki, bungacha tasavvufga alohida ilm yoki fan sifatida qaralmagan edi.

Aslida, bu shariat, tariqat, ma'rifat, haqiqat degan to'rtta so'zning ma'nosi bir xil va bir narsaning to'rtta tomoni, to'rtta holati, to'rt jihatini bildiradi, xolos. Ya'ni, bitta ishdagi turli darajalarni anglatadi. Ular bitta ishning imon-e'tiqod, zohiriy amal, fiqh tomoni hamda ixlos, ruhiy-botiniy tomoni bilan bog'liq: zohiriy va botiniy, jismoniy va ruhiy tarbiyaga qarab belgilanadigan holatlar hisoblanadi. Ular bitta yo'lning to'rtta bekatidir. Bular aslida to'rtta so'zning bo'lsada ularning olib boruvchi yo'li bittadir.

"Shariat" so'zi lug'atda to'g'ri yo'lni aytiladi, hozirda arablar katta ko'chani "shori" deyishadi. Biror narsaga, biror ishga kirishishini esa "shuru" deyiladi. Qonun so'zining bir ma'nosi hozirda "shar", qonun chiqarishlik va kodeks

tuzishlikni “tashri” , qonun chiqaruvchi, yurist va advokatlarni esa “shore” va “mutasharre” deyilgan. Bu so‘zlarning o‘zagi bir. Demak, umumiy ma’noda diniy qonun-qoidalar majmuasi “shariat” hisoblanadi.

“Tariqat” so‘zi ham lug‘atda yo‘lni bildiradi. Zamonaviy arab tilida usul, metod va vosita ma’nolarida ishlatiladi. O‘zbek tilidagi “taraq-turuq” so‘zi ham shu so‘zning o‘zagidan olingan. Chunki, tekis va to‘g‘ri, toshli va asfalt yo‘lda yurgan odam “taraq-turuq” qilib, ovoz chiqarmay iloji yo‘q.

Tariqat – u Alloh taologa tomon yo‘lga tushganlarning manzillarni bosib o‘tishi va maqomlardan o‘tib borishidagi maxsus yurishdir. Tariqat o‘z ichida maqomlarga bo‘lingan va bularning ko‘plab manbalardagi soni har xil ifodalangan. Bu maqomlarni xuddi qiyinchiliklar va sayqallash desak ham xato bo‘lmaydi, nazarimda, chunki kimki agar shu belgilangan maqomotlar yo‘lini bosib o‘tsa u Haqqa yetishadi.

Keyingi bosqich - haqiqatdir. “Haqiqat” so‘zi lug‘atda o‘zbek tilidagidek bir narsaning to‘g‘riligi, haqqoniyliqi, haqiqiyiligini bildiradi. U chinakam, haqqoniyat, reallik, haq-huquq, adolatli ma’nolarida qo‘llaniladi. Ya’ni, Haqqa yetishmoq haqiqatdir, Allohni haqiqiy ko‘rib turgan kabi bilish va anglash haqiqatdir.

Xulosa qilib aytganda, demak, yuqoridagi to‘rtta holat insonning kamolot bosqichlaridir. Bular shariat, tariqat, ma’rifat, haqiqat bosqichlaridan iborat bo‘ladi. Demak, ma’rifatli odam shu ma’rifatini aniq bilib-anglagan onda eng barkamol, komil va mukammal insondir! Yanada soddaroq tushuntiradigan bo‘lsak, bular shar’iy amallarni ixlos va xolis bajarishdagi darajalar, amal qilish jarayonida insonni qamrab oladigan ma’naviy his-tuyg‘ular, ruhiy tarbiyalar darajasi miqdoridir. Xulasa qilib aytganda, bu bosqichlarning o‘z birin -ketinlik navbati mavjud va kamolotga yetishib, Allohga yetishish uchun bosqichlardir. Inson har birini bosib o‘tar ekan sayqallanib, o‘z jirkanch va yomon fazilat-u odatlaridan qutulib poklana boradi va asl so‘fiy darajasiga yetadi . Bu bosqichlarning asl maqsadi ham shu, insonni yomon illatlarini yo‘qotib, uni poklashdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Najmiddin Komilov Tasavvuf, T., 2009 .
2. Usmon Turar Tasavvuf tarixi, „Istiqlol " nashr, 1999.
3. Sayyid Sharif al-Jurjoniy. Mo‘‘jam at-Ta‘rifot. – Qohira: Dor al-Fazilat, 2000.
4. <https://hidoyat.uz>
5. <https://ahlisunna.uz>.

G'AFUR G'ULOM SHE'RIYATI TAHLILI

Rashidova Shohsanam

Aliyeva Gulsanam

Farg'ona davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada G'afur G'ulom she'rlari, ularning tahlili yoritib o'tilgan. Shuningdek, yozuvchining hayot yo'li, ijodi haqida ma'lumotlar berib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *badiiy timsol, insonparvarlik, umuminsoniylik, she'riyat, she'riy to'plam, „Vaqt“ she'ri, yozuvchi.*

G'afur G'ulom — O'zbekistonning tanikli yozuvchisi. G'afur G'ulomning she'riyati va nasrida yozgan o'zbek xalqi tarixi o'zining badiiy timsolini topgan. Yozuvchining ijodi rang-barang — she'rlar, qo'shiqlar, dostonlar, qasidalar, hikoyalar, qissalar. G'afur G'ulomning urushdan keyingi davrdagi ijodi o'zbek adabiyoti rivojida beqiyos o'rin tutgan. G'afur G'ulom, shuningdek, Pushkin, Lermontov, Griboyedov, Mayakovskiy, Nozim Hikmet, Rustaveli, Nizomiy, Shekspir, Dante, Bomarshe va boshqalarning asarlarini o'zbek tiliga mohirona tarjimasini bilan mashhur. G'afur G'ulom 1903-yilning 10-may kuni Toshkentda, dehqonlar oilasida tug'ilgan. Uning otasi savodxon bo'lgan. U o'zbek va tojik mumtoz adabiyotini o'qigan, rus tilini bilgan. Uning uyiga Muqimiy, Furqat, Asiriy, Xislat va boshqa shoirlar kelib turgan. 1916-yilning kuzida G'afur o'qishga kiradi. Onasining vafotidan so'ng (otasi avvalroq vafot etgan), u ishlashga majbur bo'lgan. Ko'plab kasblarda o'zini sinab ko'rgach, u nihoyat, matbaaga harf teruvchi bo'lib ishga kiradi, so'ngra, pedagogik kurslarda tahsil oladi. 1919-yildan 1927-yilgacha u o'qituvchi, maktab direktori, Ma'naviyat uyushmasi ishchilari raisi bo'lib ishlaydi, bolalar uyini tashkil etishda faol ishtirok etadi. 1923-yildan G'.G'ulomning adabiy faoliyati boshlanadi. She'rlar, dostonlar, ocherklar, hajviy hikoyalar va qissalari gazeta va jurnallarda chop etila boshlaydi. 1923-yil yozilgan "Feliks farzandlari" she'rida yetim bolalar haqida gapirarkan, unda yozuvchi o'z hayotini ifodalaydi, "Maorif va o'qituvchi" oynomasida esa "Go'zallik qayerda" nomli ikkinchi she'ri nashr qilinadi. Birin-ketin she'riy to'plamlari bosmadan chiqadi: "Dinamo", "Xitoy suratlari", "Biz sizlar bilan tirikmiz", "Jonli qo'shiqlar", "Sizga", "Sovg'a", "Tong qo'shig'i", "Qo'qon" dostoni va boshqalar. "Dinamo" (1931), "Tirik qo'shiqlar" (1932) — yosh shoirning yo'nalishi yorqin namoyon bo'lgan birinchi she'riy to'plamlari. Shoirning boqiy hayot, mangu ko'k daraxt haqidagi "Qish va qor" (1929), "Non" (1931), "Toshkent" (1933), "Qutbda saylovlar" (1937), "Men - Yahudiyman" (1941), "Qish" (1941), "Xotin" (1942), "Afsuski, afsusni qo'shib ko'mmadi" (1945), "Bog" (1934), "Qayg'u" (1942), "Kuz keldi"

(1945), “Kuzgi ko’chatlar” (1948) kabi she’rlarida umuminsoniylik, insonparvarlik mavzulari o’z aksini topdi. Ko’pgina she’rlarida sharq donishmandi - ota timsoli mavjud: “Sen yetim emassan” (1942), “Qayg’u” (1942), “Biri biriga shogird, biri biriga ustod” (1950), “Sizlarga - yoshlar” (1947), “Bahor taronalari” (1948) va boshqalar. G’ofur G’ulom o’zining juda yaxshi she’rlarini bolalar va o’smirlar uchun bag’ishlagan: “Ikki bolalik”, “Bilaman”, “Seni Vatan kutmoqda”. Urush yillarida G’afur G’ulom “Sen yetim emassan”, “Seni kutyapman, o’g’lim!”, “Vaqt”, “Kuzatish”, “Ayol”, “Bizning ko’chada ham bayram bo’lajak” kabi ajoyib she’rlar yaratgan. “Seni kutyapman, o’g’lim!” she’rida shoir front ortida o’zlarining qahramonona mehnatlari orqali dushman ustidan g’alabani yaqinlashtirgan otalarning sabri va kuchini madh etadi. Mushkul kunlarda insonlarning bolalarga bo’lgan muhabbati buyuk ma’no kasb etgan. Bu - ota-onasini yo’qotib, oddiy odamlarning sidqidildan qilgan g’amxo’rliqi haqida so’z boruvchi ajoyib “Sen yetim emassan” she’rida yaqqol seziladi. Shoirning urush yillarida yozilgan “Bahaybat”, “G’alabachilar qo’shig’i”, “Vaqt”, “Xotin” she’rlari yuqori fuqarolik she’riyatining namunalari hisoblanadi. Ular “Sharqdan kelmoqdaman” to’plamidan joy olgan. Urushdan keyingi yillar G’afur G’ulom bir qator she’riy to’plamlarini nashrdan chiqaradi: “Yangi she’rlar”, “O’zbekiston olovlari”, “Onalar”, “O’zbek xalq g’ururi”, “Tong qo’shig’i”, “Yashasin, tinchlik!”, “Bu - sening imzoing”. Ushbu to’plamlardan joy olgan she’rlarda shoir tinchlik davrining muhim savollariga javob topishga, o’zbek xalqining mehnat faoliyatidagi muvaffaqiyatlarini ko’rsatishga intiladi. Asarlarining qahramonlari — dunyo ishlari va osoyishta mehnat bilan band sobiq askar. G’afur G’ulom — tinchlik, do’stlik va xalq baxtining jo’shqin kurashchisi. Shoir tinchlik uchun kurashga bag’ishlangan to’plam yaratgan. Ulardan eng yaxshilari: “Dunyo minbaridan”, “Yashasin, tinchlik!”, “Bu — sening imzoing” va boshqalar. Mushkul kunlarda insonlarning bolalarga bo’lgan muhabbati buyuk ma’no kasb etgan. Bu - ota-onasini yo’qotib, oddiy odamlarning sidqidildan qilgan g’amxo’rliqi haqida so’z boruvchi ajoyib “Sen yetim emassan” she’rida yaqqol seziladi. G’afur G’ulomning “Vaqt” she’ridan parcha:

G’uncha ochilguncha o’tgan fursatni
Kapalak umriga qiyos etgulik,
Ba’zida bir nafas olg’ulik muddat —
Ming yulduz so’nishi uchun yetgulik.
/-/-/
Yashash soatining oltin kappiri
Har borib kelishi bir olam zamon.
Koinot shu damda o’z kurrasidan
Yasab chiqa olur yangidan jahon.

Lahza nima? Ko'z ochib yumguncha o'tadigan fursat. Go'yo e'tiborga, diqqatga arzimaydi. O'z umrini poyonsiz deb o'ylaydigan aksariyat odamlar uchun lahzaning sariq chaqalik qimmatini bo'lmasligi ham mumkin. Biroq shoir bu she'ri orqali butun insoniyat hayoti - uning quvonch-u tashvishlari, hatto qismati ham mana shu lahzalarga jo ekanini favqulodda misollar bilan isbotlab beradi.

Xulosa qilib aytganda, G'afur G'ulom so'nggi nafasigacha ijod qildi. Uzoq yillar davomida O'zbekiston Fanlar akademiyasining til va adabiyot institutida ilmiy xodim bo'lib ishladi. Ko'plab asarlari o'nlab tillarga tarjima qilindi. Mehnatlari evaziga u O'zbekiston Fanlar akademiyasiga haqiqiy a'zo etib saylandi. Respublika Oily kengashiga deputat bo'ldi. Unga «Ozbekiston xalq shoiri» yuksak unvoni berildi. Uning o'n ikki jilddan iborat mukammal asarlar to'plami bosilib chiqdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://www.tafakkur.net/gafur-gulom.haqida>
2. <https://abiturtest.uz/mavzular/gafur-gulom-bolalar-shoiri-uning-hayot-va-ijodyoli/>
3. R.Ikromova, D.Muhamedova, M.Hamrayev. Ona tilidan mashqlar to'plami. TDPU, Toshkent, 2009-yil.
4. M.Hamroyev, D.Muhamedova, D.Shodmonqulova, X.G'ulomova, Sh.Yo'ldosheva. Ona tili. Toshkent, 2007-yil.

O'TKIR YURAK-TOMIR YETISHMOVCHILIGI REANIMATSIYA VA INTENSIV TERAPIYASI

Ibodova Shaxnoza Namozovna

*Zangiota Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi Kasbiy
fanlar kafedrasining yetakchi o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqola o'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligi bo'lgan bemorlarni reanimatsiya va intensiv terapiyani boshqarishdagi so'nggi yutuqlarni o'rganadi. U o'tkir yurak-qon tomir favqulodda vaziyatlarni hal qilishning asosiy tamoyillari va strategiyalarini, jumladan, erta aniqlash, tezkor aralashuv va hayotni qo'llab-quvvatlashning ilg'or choralarini qo'llashni muhokama qiladi. Maqolada, shuningdek, ushbu bemorlar populyatsiyasida natijalarni yaxshilaydigan rivojlanayotgan texnologiyalar va davolash usullari ta'kidlangan. Bundan tashqari, u o'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligi bo'lgan bemorlarni parvarish qilishni yanada yaxshilash uchun ko'p tarmoqli hamkorlik va davom etayotgan tadqiqot harakatlarining muhimligini ta'kidlaydi.*

Kalit so'zlar: *O'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligi, Reanimatsiya, Intensiv terapiya, Yurak-qon tomir tizimidagi favqulodda vaziyatlar, Ilg'or hayotni qo'llab-quvvatlash, Gemodinamik beqarorlik, Muhim yordamni boshqarish, Shoshilinch tibbiy yordam.*

Kirish: O'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligi butun dunyo bo'ylab yuqori kasallanish va o'lim ko'rsatkichlari bilan bog'liq bo'lgan jiddiy tibbiy holatdir. O'tkir yurak-qon tomir kasalliklarini tezda aniqlash va samarali boshqarish bemorning natijalarini yaxshilash va o'limni kamaytirish uchun muhimdir. So'nggi yillarda reanimatsiya texnikasi va intensiv terapiyani boshqarish sohasidagi yutuqlar o'tkir yurak-qon tomir yetishmovchiligi bo'lgan bemorlarni davolashga yondashuvni tubdan o'zgartirdi. Ushbu maqola reanimatsiya va intensiv terapiya sharoitida o'tkir yurak-qon tomir yetishmovchiligini tushunish va boshqarish strategiyalari haqida umumiy ma'lumot berishga qaratilgan. Biz o'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligining patofiziologiyasini, shu jumladan kardiogen shok va gemodinamik beqarorlikka olib keladigan asosiy mexanizmlarni muhokama qilamiz. Bundan tashqari, biz reanimatsiyaning asosiy tamoyillarini, jumladan, erta aniqlash, tezkor aralashuv va hayotni qo'llab-quvvatlashning ilg'or choralarini ko'rib chiqamiz. Umuman olganda, o'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligining patofiziologiyasi va davolash strategiyasini har tomonlama tushunish reanimatsiya va intensiv terapiya bilan shug'ullanadigan tibbiyot xodimlari uchun juda muhimdir. Dalillarga asoslangan amaliyotlarni tatbiq etish va innovatsion yondashuvlardan

foydalanish orqali biz natijalarni yaxshilashga harakat qilishimiz va natijada ushbu yuqori darajadagi tibbiy favqulodda vaziyatda hayotni saqlab qolishimiz mumkin.

Materiallar va Usullar

Materiallar

Bu ilmiy tadqiqot davomida 2020-2022 yillarda olib borilgan, yurak-tomir yetishmovchiligi davrida intensiv terapiya va reanimatsiya bo'yicha klinik ma'lumotlar, ilmiy tadqiqot natijalari, va davlat dasturlari asosida materiallar ishlatilgan.

Asosiy materiallar quyidagilardan iborat bo'lib, lekin ular cheklanmagan:

- Klinik ma'lumotlar va natijalar.
- Davlat dasturlari, protokollar, va klinik rekomendatsiyalar.
- Tibbiy jurnallar va ilmiy dargohlar.

Usullar: Adabiyotlar tahlili: Boshlang'ich ma'lumotlar to'plangan va mavzuni o'rganish uchun ilmiy jurnallar, kitoblar, va ilmiy maqolalar tahlil qilindi. Retrospektiv ma'lumotlar to'plami: 2015-2022 yillar oralig'ida klinik ma'lumotlar bazasidan, intensiv terapiya va reanimatsiya bo'yicha davolanayotgan yurak-tomir yetishmovchiligi bilan ta'kidlangan ma'lumotlar to'plandi.

Ko'rgazmali o'quv dasturlari va vebinarlar: To'g'ri amal, reanimatsiya va intensiv terapiya usullari haqida yangi yondashuvlar va tajribalar o'rganildi.

Ilmiy jurnal maqolalari: "Yurak-tomir yetishmovchiligi davrida intensiv terapiya usullari" mavzusida ilmiy tadqiqotlar va yangi yondashuvlar bilan tanishish uchun so'nggi ilmiy jurnal maqolalari o'qildi.

Tahlil Usullari: Toplangan ma'lumotlar tahlil qilish uchun SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) dasturi ishlatildi. Descriptive statistika, t-testi, chi-kvadrat sinovlari, va regresion tahlillari o'rganish uchun foydalanildi. Natijalar 0.05 darajadagi aniqlik darajasi bilan ma'naviy statistik belgilash orqali baholandi.

Natijalar va Muhokamalar

Bu ilmiy tadqiqot davomida topilgan natijalar va muhokamalar quyidagilardir:

1. Natijalar:

- Tahlil o'rtasida, intensiv terapiya va reanimatsiya amalga oshirilgan yurak-tomir yetishmovchiligi davrida ko'rsatilgan dastlabki natijalar ma'lumotlar bazasiga kiritilgan.

- Hodisalar intensiv terapiya va reanimatsiya xizmatlarining amaliyotida eng kuchli ko'rsatgichlar sifatida tanilgan.

2. Muhokamalar:

- Natijalar intensiv terapiya va reanimatsiya sohasida yangi yondashuvlarni qo'llab-quvvatlaydi va davlat dasturlarining yanada rivojlanishi uchun boshqa tadqiqotlarga yo'l ochadi.

- Ma'lumotlar bazasida kiritilgan ma'lumotlar, intensiv terapiya va reanimatsiya xizmatlarining o'z ichiga olgan voqea darajasini oshirishda qanday muhim rolini ta'kidlaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bu ilmiy tadqiqot intensiv terapiya va reanimatsiya sohasidagi yangi yondashuvlarni va amaliyotni o'z ichiga oladi. Tahlil o'rtasida, o'tkir yurak-tomir yetishmovchiligida intensiv terapiya va reanimatsiya usullari klinik amaliyotga o'z ta'siri bilan o'zgarishi, natijalar o'zaro ta'sirini o'zgartirishi va yurak-tomir yetishmovchiligida intensiv terapiya va reanimatsiya xizmatlarining muhimligi ta'kidlanadi. Bu tadqiqot intensiv terapiya va reanimatsiya sohasidagi yangi yondashuvlarni tushuntiradi va ularning intensiv terapiya va reanimatsiya xizmatlarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan yangi dasturlarning rivojlanishiga yordam beradi. Ular intensiv terapiya va reanimatsiya sohasidagi ilmiy tadqiqotchilar, praktik mutaxassislar, va davlat dastur ishlab chiqaruvchilar uchun muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Smit, J. Va Jonson, E. (yil). "O'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligi reanimatsiyasi va intensiv terapiya: davolash usullaridagi yutuqlar". *Journal of Intensive Medicine*, Hajmi (soni), Sahifa diapazoni. DOI: [DOI raqami]
2. Yusupova, F., & Qosimov, A. (yil). "O'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligini reanimatsiya va intensiv terapiyani boshqarishda yangi yondashuvlar". *Kritik parvarish sharhlari*, hajm(muammo), sahifa diapazoni. DOI: [DOI raqami]
3. Chen, L., Vang, Y. Va Liu, H. (yil). "O'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligi reanimatsiyasi va intensiv terapiyadagi joriy strategiyalar". *Kardiologiya jurnali*, jild(son), sahifa diapazoni. DOI: [DOI raqami]
4. Garsiya, C., Martinez, D. Va Rodrigues, M. (yil). "O'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligining reanimatsiyasi va intensiv terapiyasida rivojlanayotgan terapiya". *Favqulodda tibbiy yordam jurnali*, jild(son), sahifa diapazoni. DOI: [DOI raqami]
5. Li, S., Park, J. Va Kim, H. (yil). "O'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligi uchun reanimatsiya va intensiv terapiya sohasidagi innovatsiyalar: tizimli tahlil." *International Journal of Cardiology*, jild (son), sahifa diapazoni. DOI: [DOI raqami]
6. Patel, R., Sharma, S. Va Gupta, V. (yil). "Reanimatsiya sharoitida o'tkir yurak-qon tomir etishmovchiligini boshqarishdagi muammolar va

yutuqlar”. *Jurnal of Critical Care*, Jild(son), Sahifa diapazoni. DOI: [DOI raqami]

OKEAN SUVINING XUSUSIYATLARI. OKEAN BOYLIKLARI VA ULARDAN FOYDALANISH VA ULARNI MUHOFAZA QILISH

Teshayev Ma'ruf Mardikulovich

SamDU akademik litseyi geografiya fani o'qituvchisi

Majidova Gulnoza Isomiddinovna

Samarqand shahar 18-maktab geografiya fani o'qituvchisi

Anatatsiya: Ushbu maqolaning mazmun va mohiyati o'quvchilarning geografik bilimlarini puxta ellasgda yordamchi hisoblangan Okean boyliklari va ulardan foydalanish va ularni muhofaza qilish mavzisiga o'qitishga qaratilgan.

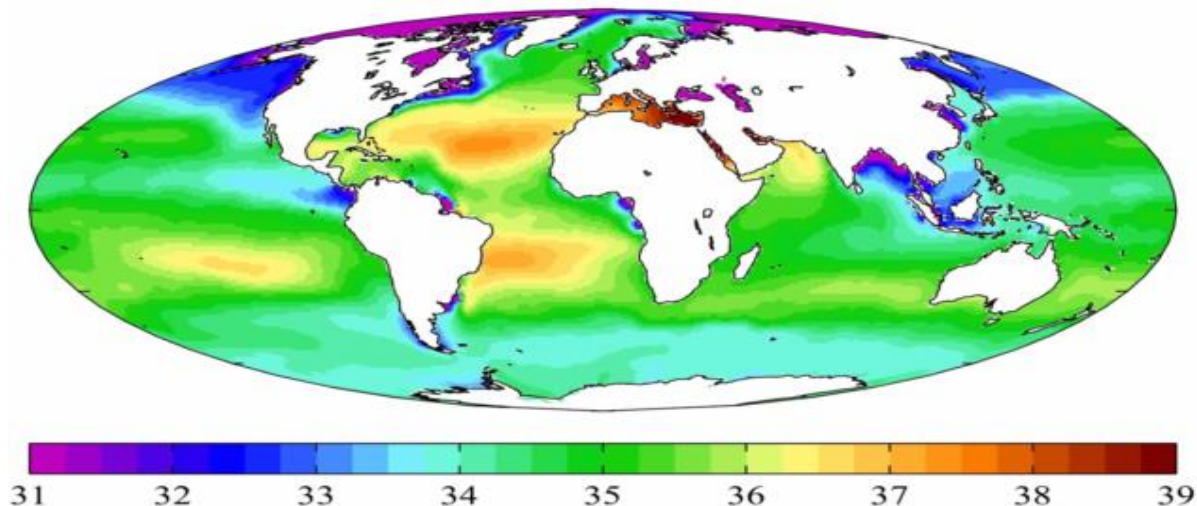
Kalir so'zlar: Geografiya, xarita, shartli belgilar, mashtab, okean, texnika-texnologiya, sayohat, mashrut, globus.

Okean suvining sho'rliqi: Okean suvlari — eritma, unda deyarli hamma kimyoviy elementlar mavjudligi aniqlangan. Okean suvlarida tuzlar, gazlar, tirik organizmlarning hayot faoliyati natijasida hosil bo'lgan organik moddalar erigan bo'ladi. Shu bilan birgalikda, okean suvlarida erimaydigan zarralar ham mavjud.

Agar suv tarkibidagi tuz miqdori 1 litr suvda 1 grammdan kam bo'lsa, *chuchuk*, ortiq bo'lsa, *sho'r suv* deb ataladi.

Shuning uchun 1 litr suvda erigan moddalar (gramm yoki promilledagi) miqdori suvning sho'rlik darajasini bildiradi. Dunyo okeani suvining o'rtacha sho'rliqi 35‰ bo'lib, unda har xil moddalar: tuzlar, organik moddalar, erigan holatdagi metallar uchraydi.

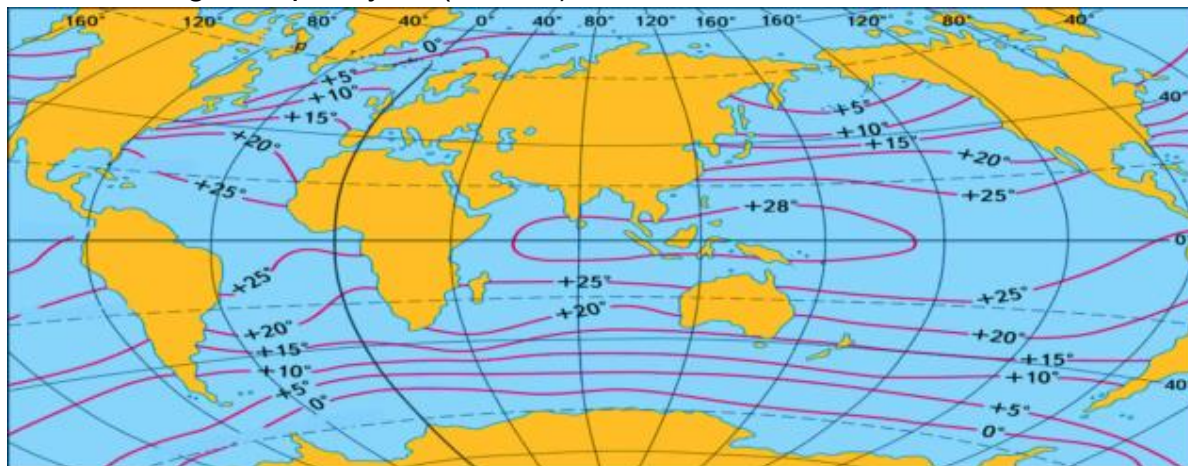
Ekvatorial zonaga (34–35‰) nisbatan tropik mintaqalarda suvning sho'rliqi ancha yuqori (Tinch okeanda 36–37‰, Atlantika okeanida 37,9‰). Okeanning ochiq qismida suvning sho'rliqi 33‰ dan 37‰ gacha, dengizlarda 2‰ dan (Fin qo'ltig'i) 42‰ gacha (Qizil dengiz) o'zgaradi (1-rasm).

1-rasm. Dunyo okeani suvining sho'rligi

Okean suvining harorati. Dunyo okeani suvlarining harorati geografik qonuniyat asosida o'zgarib boradi. Suv yuzasining o'rtacha yillik harorati 17,54 °C ga teng. Ochiq okeanda –2... +29 °C gacha o'zgaradi. +5... +10 °C shimoliy kengliklarda yuza suvining o'rtacha harorati +27... +28 °C. Lekin tropiklarda bu harorat +25... +27 °C ni tashkil etadi. Qutbiy o'lkalarda harorat –1... –2 °C gacha pasayadi (2-rasm).

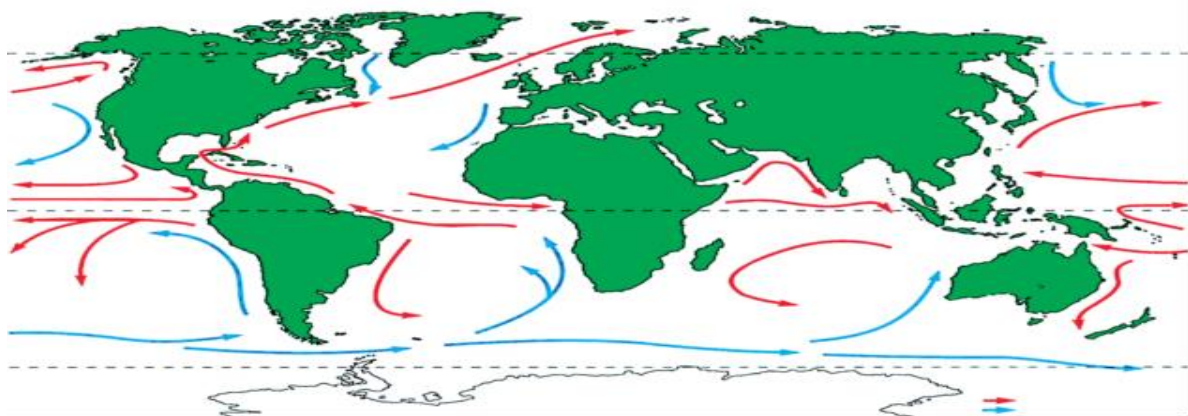
2-rasm. Dunyo okeanidagi yuza suvlarining o'rtacha harorati.

Dunyo okeanining suvi kenglik va uzunlik bo'yicha o'zgarishi bilan birga chuqurlik tomon ham o'zgaradi. Okean tubida harorat 1 000 m dan chuqurda, o'rta hisobda +2... +3 °C atrofida bo'ladi.

Okean suvlari –2 °C da muzlaydi. Dunyo okeanining eng issiq suvi Fors qo'ltig'ida, eng sovuq'i qutbiy doiralar ichkarisida kuzatiladi.

Okean oqimlari. Dunyo okeanidagi suvning harakati oqimlar, qalqishlar va to'lqinlar kabi ko'rinishda namoyon bo'ladi. Katta hajmdagi okean suvlarining uzoq masofalarga yo'nalgan gorizontaal harakati okean oqimlari deb ataladi. Bir tomonga esadigan shamollar ta'sirida okean suvining 1 500 m gacha qalinlikdagi yuza qatlami harakatlanadi (3-rasm).

Okean oqimlari haroratiga ko'ra iliq va sovuq oqimlarga bo'linadi. Qutblardan ekvator tomon tub sovuq oqimlar, ekvatoridan qutblar tomon yuza iliq oqimlar harakatlanadi. Bu materiklar tabiatining rang-barang bo'lishiga olib keladi.

3-rasm. Dunyo okeani oqimlari xarita-sxemasi

(qizil rangda iliq oqimlar, ko'k rangda esa sovuq oqimlar ko'rsatilgan).

Dunyo okeanidagi Shimoliy va Janubiy passat oqimlari, Passatlararo qarshi oqim va G'arbiy shamollar oqimi (uzunligi 30 ming km) asosiy oqimlardir.

Quyosh va Oyning tortish kuchi ta'sirida Dunyo okeani suvlarida qalqish hodisasi (sutka davomida ikki marta ko'tarilib, ikki marta pasayadi) bo'ladi.

Ochiq okeanda suvning qalqish amplitudasi 1–2 m dan oshmaydi. Lekin materik qirg'oqlarida to'lqin balandligi ortadi (4-rasm).

Shamol ta'sirida hosil bo'lgan to'lqinlar balandligi okeanlarda 4 m gacha, ayrim holatlarda 7,5 m, uzunligi 90–100 m (ba'zan 800 m) atrofida bo'ladi. Eng baland to'lqin (34 m) Tinch okeanning shimoliy qismida qayd qilingan. Tropik va mo'tadil kengliklarda dovullar tez-tez kuzatiladi. Dahshatli to'lqinlardan biri sunami (yaponcha — *ajal va vayronalik keltiruvchi to'lqinlar*) zilzila va harakatdagi vulqonlar ta'sirida hosil bo'ladi. Ochiq okeanda balandligi 1 m dan oshmaydi.

Lekin qirg'oqqa kelganda 10 m, ayrim paytlarda 50 m ga ko'tariladi. Tezligi soatiga 700–800 km ni tashkil etadi. Juda katta iqtisodiy ziyon keltiradi.

4-rasm. Britaniya oroli sohillarida qalqish hodisasining namoyon bo'lishi (qalqishdan keyingi va oldingi holat).

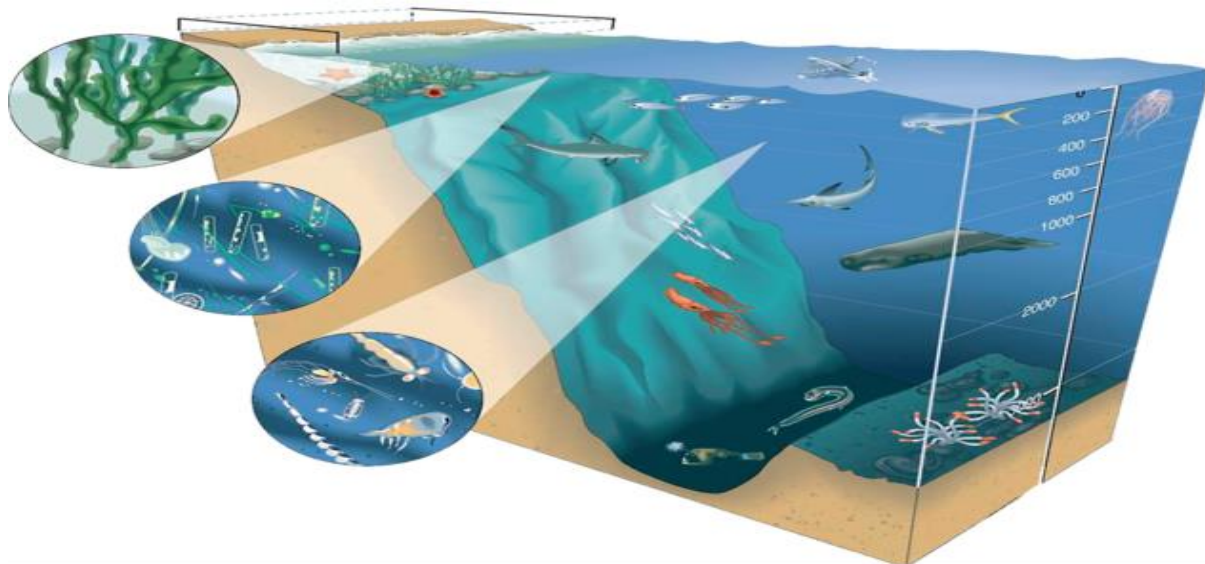
Okean boyliklari va ulardan foydalanish.

Olimlarning fikricha, hayot okean sohillaridagi to'lqinlar hosil qilgan "hayot sharbati — bo'tqasimon loyqa"li suv muhitida hosil bo'lgan. Okean

suvlarida mikroskop bilan ko'rinadigan organizmlardan tortib 150 tonna keladigan ko'k kitlargacha, turli xil organizmlar yashaydi.

Okean organizmlari yashash joylariga ko'ra guruhlashtiriladi. Masalan, bentos organizmlar — okean suvlari tubida, yotqiziqalar orasida yashaydi. Nektonlar — erkin ko'chib yuruvchi organizmlar bo'lsa, planktonlar suv oqimlariga qarshilik ko'rsata olmay, muallaq holatda suzib yuruvchi organizmlardir (fitoplankton va zooplanktonlar) (5-rasm).

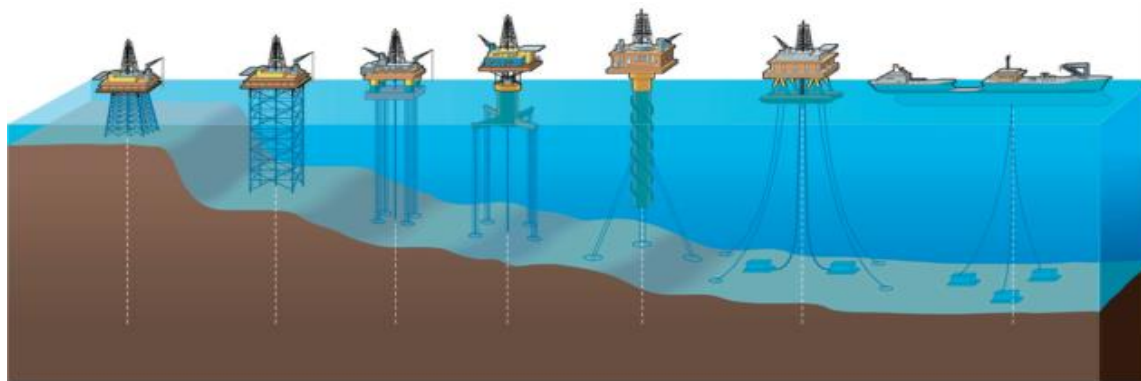

5-rasm. Okean organizmlari

Dunyo okeani tabiiy boyliklarning xazinasini hisoblanadi. Bu boyliklar biologik, kimyoviy, ma'danli va yoqilg'i-energetika resurslaridan iborat. Hozir biologik resurslarning 2% idangina foydalanilmoqda. Lekin bu dunyoda iste'mol qilinadigan oqsil moddalarning 20% ini tashkil etadi.

Okean suvlaridan yiliga treska, seld, skumbriya baliqlari ko'plab ovlanadi. Okean tubidan osh tuzi, brom, magniy, oltingugurt, aluminiy, mis, uran, kumush, oltin olinadi.

Dunyo okeanida neft va gaz eng ko'p Fors qo'ltig'idan, shuningdek, Venesuela qirg'oqlaridan, Shimoliy dengizdan, Meksika qo'ltig'idan qazib olinadi (6-rasm).

6-rasm. Okean tubidan neft qazib olish.

Dunyo okeani eng muhim va arzon dengiz transporti yo'li vazifasini bajaradi. Savdo-iqtisodiy aloqalar doirasidagi mahsulot tashishning 60% dan ortig'i dengiz transporti orqali bajariladi. Dunyo xo'jaligining rivojlanishi, xalqaro mehnat taqsimotining yuzaga kelishi, savdo-sotiqning rivojlanishi dengiz transporti tufaylidir. Hozir Dunyo okeani sohillarida 2 700 dan ortiq dengiz port-shaharlari mavjud.

5-rasm. Okean suvlarining neft bilan ifloslanishi.

Dengiz transportida tashiladigan asosiy yuk neft va neft mahsulotlariga to'g'ri keladi. Ba'zan bumahsulotlarni tashiydigan maxsus kema — tankerlar halokatga uchrab, sohil tabiatiga, dengiz organizmlariga katta talofat keltirmoqda. (5-rasm)

Dengiz turizmi ham okean resurslaridan foydalanishning bir sohasi sifatida tobora rivojlanmoqda.

Dunyo okeanini muhofaza qilish milliy, regional va xalqaro ko'lamda amalga oshiriladigan tadbir. Dunyo okeanini tadqiq etish va foydalanish hamda muhofaza qilish maqsadida ko'plab xalqaro tashkilotlar tuzilgan. Xalqaro dengiz qo'mitasi, Davlatlararo okeanografik komissiya (UNESCO qoshida) va boshqalar Dunyo okeani boyliklaridan oqilona va tejamkorlik bilan foydalanish, ularni muhofaza qilish, tiklash va ekologik sharoitini yaxshilash borasida ibratli faoliyat ko'rsatmoqda.

ASOSIY ADABIYOTLAR:

1. Rafiqov A, Vaxobov X, Kayumov A, Azimov Sh. Amaliy geografiya Toshkent "SHARQ"-2010.
2. Rafiqov A. A. Amaliy geografiya. - T: "Sharq", 2007.
3. Rafiqov A.A. Tabiatda ekologik muvozanat.
4. Rafikov A.A. Geoekologik muammolar-T: O`zbekiston, 1997.
5. Tixonravov YU.V. Geopolitika. –M: Infra, 2000.
6. Rafikov A.A. Geoekologik muammolar-T: O`zbekiston, 1997
7. NabievE.F., QayumovA.A. O`zbekistonning iqtisodiy salohiyati. –T: Akademiya-Universitet, 2000
8. Tixonravov YU.V. Geopolitika. –M: Infra, 2000.

“ALPOMISH” DOSTONIDA HOMIY OBRAZLAR

Murodova Shahzoda Dilshod qizi

ToshDO‘TAU O‘zbek filologiyasi fakulteti 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Maqolada “Alpomish” dostonida uchraydigan homiy obrazi va ko‘makchi qahramonlarning mifologiya bilan bog‘liqligi, dostonida ularning asosiy vazifasi kabi masalalar to‘g‘risida fikr yuritildi. “Sarchashma” ko‘rsatuvi asosida folklorshunos olimlarning fikrlari ham keltirib o‘tildi.

Kalit so‘zlar: Doston, homiy obrazi, ko‘makchi qahramon, maqom, o‘zga makon, inert.

Ma‘lumki, Mustaqillik yillarida folklor materiallarini nashr etish ham sifat, ham miqdor, ham qamrov jihatdan o‘ydi. Jumladan, dostonning Berdi Baxshi, Po‘lkan baxshi, Ergash Jumanbulbul o‘g‘li, Bekmurod Jo‘raboy o‘g‘li va Saidmurod Panoh o‘g‘li variantlari To‘ra Mirzayev tomonidan alohida kitob shaklida chop etildi. 1999-yilda Termiz shahrida “Alpomish” dostoni va uning jahon xalqlari epik ijodiyotida tutgan o‘rni” mavzusida xalqaro ilmiy anjuman o‘tkazildi. Ilmiy konferensiya materiallari o‘zbek, rus va ingliz tillarida bosmadan chiqarildi. Shu yili “Alpomish” dostoniga bag‘ishlangan eng yaxshi tadqiqotlarning natijalari “Alpomish” – o‘zbek xalq qahramonlik eposi” nomli ilmiy to‘plamda o‘z aksini topdi. Bundan tashqari, doston folklorshunoslarimiz tomonidan monografik planda keng tadqiq qilindi. Bu borada H.Zaripov, T.Mirzayev, Sh.Turdimov, J.Eshonqulovlarning tadqiqotlari ahamiyatga molik.

Bugungi kunda “Alpomish” dostonini keng ommaga tanitish, dostondagi millatning milliy qadriyatlari, turmush tarzi va epik tafakkur hosilalarini o‘quvchiga yetkazish uchun ommaviy axborot vositalaridan ham foydalanilmoqda. Xususan, “Madaniyat va ma‘rifat” telekanalida efirga uzatilgan “Sarchashma” turkum ko‘rsatuvlari “Alpomish” dostoni tahliliga bag‘ishlangan. Ko‘rsatuvda dostondagi mifologik qarashlar, qahramonlarning funksional vazifalari, ramziy obrazlar tahlili keng yoritilib berilgan. Unda doston tahlilini yozuvchi va jurnalist Nazar Eshonqul, uning savollariga atroflicha javob bergan folklorshunos olimlardan Shomirza Turdimov va Jabbor Eshonqulovlar ishtirok etishgan. Shuningdek, ko‘rsatuv 20 qismdan iborat bo‘lib, ayrim o‘rinlarda O‘zbekiston xalq baxshisi Abdunazar Poyonov dostonidan parcha kuylagan.

Ma‘lumki, folklor asarlarida tasvirlangan epik qahramon xarakter-xususiyatlarining yoritilishida homiy obrazi muhim badiiy funksiya bajaradi. “Homiy obraz qahramonning tug‘ilishidan tortib, uning barcha sarguzashtlarida ishtirok etadi. Unga maslahat beradi, og‘ir shart va

topshiriqlarni bajarishda, to'siqlarni yengib o'tishda, "o'zga makon"dan biror narsa yoki parini olib kelishda ko'maklashadi." (Nurmanov, 2007, 103-bet) Haqiqatan ham, xalq og'zaki ijodining ertak, afsona, doston kabi janrlarida bosh qahramonga ko'maklashuvchi ko'plab homiy obrazi tasvirini uchratish mumkin. Jumladan, xalq eposlarining qahramonlik turiga mansub dostonlarida homiy obrazi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki homiy obrazi qahramonlik dostonlari uchun mezon sifatida qaraladigan "alplik tizimi"da yetakchi rol o'ynaydi. (Turdimov, 2023, 186-bet) "Alpomish" dostonida Shohimardon va Rajabxo'ja pirlari, shuningdek, chiltanlar qahramon homiysi, Qaldirg'och va Qorajon obrazlari esa ko'makchi obraz hisoblanadi. Xususan, "Sarchashma" ko'rsatuvida "Alpomish" dostonidagi homiy va ko'makchi obrazlar masalasiga doir fikrlar bildirilgan.

Boshlovchi Nazar Eshonqul ikki olimdan dostonidagi Qultoy obrazining vazifasi, Alpomishning Qultoy qiyofasiga kirishi bilan bog'liq epizodlar va ularning shaxsiyati borasidagi fikrlarini so'ragan. Folklorshunos Shomirza Turdimov Qultoy obrazining mohiyatini to'liq anglash uchun "Alpomish" dostoni bilan parallel to'g'ri keladigan "Go'ro'g'li" dostonidagi Soqibulbul obrazi bilan taqqoslash kerakligini ta'kidlab o'tadi. Olim o'zbek folklorida, odatda, qahramonning otiga qarovchi shaxs homiy maqomida kelishini ta'kidlaydi. Shuningdek, u dostonida tasvirlangan Qultoy obrazi sifatlariga alohida to'xtalib, uning katta kuch-quvvat sohibi ekanligi, to'qson to'qay yilqini bir "hayt" deb saflash kabi qobiliyatlarga egaligi, umuman olganda, Qultoy obrazida Boysun-Qo'ng'iro't elining ma'naviy qiyofasi aks etganligini ta'kidlaydi. Folklorshunos bu boradagi fikrlarini davom ettirib: "Alpomishning chap yelkasida Shohimardon purning, o'ng yelkasida Qultoyning panja izi borligidan Qultoyning kuchini, quvvatini, maqomini anglayvering. Shomonlikda bir hayvondan ikkinchi hayvonga evrilish uning qayta yaralib, yangi maqomga ega bo'lganini qayta yaralganini ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan Alpomishning Qultoy qiyofasiga kirishi, Alpomishning Qultoy maqomiga teng bo'lgani, g'ayb olami vakiliga aylanganini bildiradi. Amir Temur haqidagi xalq kitoblarida uning piri vafot etganida endi uning o'zi shu maqomga ko'tarilganligi ochiq aytiladi. Zindonda olingan maqom Alpomishning Qultoy darajasiga yetganini, Qultoyning vazifasi va dostonidagi o'rnini ko'rsatadi". Folklorshunos Jabbor Eshonqulov esa Alpomishning Qultoy bilan kurash tushishi Qultoy obrazining oddiy emasligini, homiy obrazligini isbotlovchi dalil deb ko'rsatadi. Olim Alpomishning aynan Qultoy qiyofasiga kirishida Alpomish doim o'zini qo'llab-quvvatlab turgan obraz maqomiga erishishi, u endi Qultoyning kuch-quvvatiga ega bo'lishi, ma'naviy kamol topishi kabi yashirin ma'nolar borligini ta'kidlaydi. Yuqorida keltirilgan ikki folklorshunos olimlarning fikriga tayanib, Qultoy obrazining dostonida muhim ahamiyatga ega ekanligi, qahramonning maqsadiga erishish yo'lida

homiylar obraz sifatida gavydalangani, vaqti kelganida esa qahramonning homiy obraz maqomiga erishib, ma'nan kamol topganini ko'rishimiz mumkin.

Bundan tashqari dostonlarda uchraydigan chiltanlar ham yetakchi qahramonning homiy obrazi hisoblanadi. "Folklorda chiltanlar obrazi kishilarga yaxshilik ulashuvchi, ularning ruhini yovuz kuchlardan himoya qiluvchi Xizr obrazining yordamchilari sifatida talqin etiladi" (Turdimov, 2023, 49-bet). Darhaqiqat, chiltanlar obrazi dostonlarda, asosan, qahramonlarning ruhlarini tushda birlashtirishadi. Bu orqali qahramonlarning taqdiri birlashtirishidan darak berishadi. Xususan, "Alpomish" dostonida chiltanlar Alpomish va Barchinning ruhini ularning tushida birlashtirishadi va bu orqali oxir-oqibat Alpomishning yo'li Barchin bilan kesishini anglashimiz mumkin.

Boshlovchi olimlardan dostonlarda o'zining muhim o'rniga ega obrazlardan biri Qaldirg'och haqida, xatning Qaldirg'och tomonidan topib olinishi va akasi Alpomishni inert (qahramonning sust holati) holatdan uyg'otishi, ot tanlashda ko'mak berishida qanday ma'no borligi, umuman, dostondagi Qaldirg'och obrazining missiyasi nimadan iborat ekanligi haqida fikr bildirishlarini so'raydi. Professor Shomirza Turdimov dostondagi Qaldirg'ochning missiyasi mohiyatan Qultoyning missiyasi bilan kesishishi, ikkala obraz bir umumiy makonning fuqarolari ekanligi haqida so'zlab, ayni vaqtda Qaldirg'ochning Alpomishga singil, Yodgorga amma ekanligi jihatidan bu obrazning ijtimoiy hayot bilan bog'liq o'rinlarini ham sanab o'tadi. Folklorshunos bu obrazning missiyasi nomidan anglashilib turganini ta'kidlaydi va xabarchi ramzlar orasida qaldirg'ochning borligi xat topib olinishi bilan bog'liqligi to'g'risida so'zlaydi. Olim Qaldirg'och otga taqqan tumorga ham e'tibor qaratish kerakligini va unda Qaldirg'ochning butun el duogo'yi bo'lib gavydalanishini aytib o'tadi. Uning ta'kidlashicha, Qultoy va Qaldirg'och xos odamlar bo'lib, ular boshqa qahramonlar anglamagan haqiqatlarni angelaydilar. Masalan, Alpomish tanlagan otning tulpor ekanini Alpomishdan ko'ra Qaldirg'och tezroq angelaydi. Yana shu ta'kidlanadiki, oramizda dostonning har bir qahramonini eslatadigan kishilar bo'lib, dostondagi obrazlar har bir qatlamning yig'indisidir. Professor Jabbor Eshonqulov Qaldirg'och obrazini ko'makchi qahramon sifatida talqin etadi. Olimning fikricha, folklorda qahramon faoliyat ko'satmasa ham, uning homiy yoki ko'makchi obrazlari faoliyati qahramonning faoliyatda ekanligini ko'rsatadi. Qaldirg'och obrazi dostonning Fozil Yo'ldosh o'g'li variantida har jihatdan mukammal ishlanib, doston voqeligida bu ko'makchi obrazning ko'magi, avvalo, xatni topib olgani, akasini Barchinni qutqarishga undagani, Qultoy oldiga yuborib, ot tanlagani, otning ilohiy tulpor ekanligini anglatgani, otni egarlagani va Alpomishni yo'lga kuzatganida namoyon bo'lishida o'z aksini topishini ta'kidlagan. Yuqorida keltirilgan fikrlardan Qaldirg'och obrazi dostonning barcha variant, versiyalarida uchraydigan, dostonlarda muhim o'ringa ega obraz ekanligini, bu

obrazsiz, doston mukammal bo'lmashligini anglashimiz mumkin. Bizningcha, Qaldirg'och obrazi homiy obraz emas, balki ko'makchi qahramon. Chunki ko'makchi qahramon ko'plab o'rinlarda yetakchi qahramonga to'g'ri yo'l ko'rsatishi, unga yordam berishi mumkin, lekin u baribir homiy obraz maqomiga teng kela olmaydi. Homiy obraz yetakchi qahramonni qiyin vaziyatlardan olib chiqishi va qahramonni o'zi bilan teng maqomga erishishiga sababchi bo'ladi.

Dostondagi Qorajon obrazi yana bir ko'makchi qahramon hisoblanadi. Qorajonning ko'makchi qahramonlik xususiyatlari uning, dastlab, Alpomish va Barchin bilan bir vaqtda tush ko'rishida, Alpomish bilan do'st tutinib, uning nomidan Barchinga sovchi bo'lib borishida, shartlarda Alpomish nomidan ishtirok etishida namoyon bo'ladi. "Qorajon – chegaradagi odam. O'z onasi, akalariga maslagi o'gay – ikki o't orasida qolgan qahramon. Qalmoqning sakson to'qqiz alpi, podshosi Barchinni olmoqchi. Qorajon esa Barchin Alpomish bilan ketsin, deydi. Alpomishga yordam beradi. Borib-borib o'zi ham Boysun-Qo'ng'iro'tga muhojir bo'ladi." (Turdimov, 2023, 207-bet) Folklorshunos Jabbor Eshonqulov yuqorida ta'kidlaganidek, folklorda qahramon faoliyat ko'satmasa ham, uning homiy yoki ko'makchi obrazlari faoliyati qahramonning faoliyatda ekanligini ko'rsatadi. Jumladan, Qorajonning Alpomish tarafidan poyga va kurashlarda ishtirok etishi ham Alpomishning faolligini anglatadi. Yuqoridagi fikrlardan dostondagi Qorajon obrazining ham ko'makchi qahramon ekanligi va yetakchi qahramonning maqsadiga yetishishida qo'llab-quvvatlovchi obraz ekanligiga amin bo'lamiz.

Yuqoridagi tahlillar asnosida homiy obrazlar, umuman, folklor asarlarida, xususan, qahramonlik dostonlarida muhim ahamiyat kasb etishi anglashiladi. Qahramonlik dostonlarining asosiy mezonini hisoblangan "alplik tizimi"ni homiy obrazlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Qahramon bevosita o'z homiylarining tarbiyasini oladi, ularning doimiy himoyasida bo'ladi. Tahlillar asosida biz Shohimardon pir, chiltanlar va Qultoyini homiy obrazi, Qaldirg'och va Qorajon obrazlarini esa ko'makchi qahramon sifatida talqin etdik. Shuningdek, homiy obrazi qahramonning hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lib, unga har qanday qiyin vaziyatda yordam beradi, uni o'z maqomi sari yetaklaydi. Ko'makchi qahramonlar ham o'z o'rnida qahramonga yordam ko'rsatishadi, ammo homiy obrazidek yetakchi qahramonni o'z maqomiga olib chiqolmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. «Sarchashma» turkum ko'rsatuvi //Эпос - халқ руханияти калити [20.11.2021] https://www.youtube.com/watch?v=Qpb_9Osodl8
2. «Sarchashma» turkum ko'rsatuvi //Эпос - халқ руханияти калити [27.11.2021] <https://www.youtube.com/watch?v=qXnaJSaKSR0>

3. «Sarchashma» turkum ko'rsatuvlari //Эпос - халқ руҳияти калити [04.12.2021] <https://www.youtube.com/watch?v=Jh7ndhGGqWM>
4. «Sarchashma» turkum ko'rsatuvlari //Эпос - халқ руҳияти калити [11.12.2021] <https://www.youtube.com/watch?v=yalNyal4VoE>
5. Turdimov, Sh. (2023). O'zbek mifologiyasi va folklori. (49, 186, 207-betlar). Toshkent.
6. Nurmanov, F. (2007). Xizr obrazi genezisi va uning o'zbek folkloridagi talqini. (103-bet). Filol. fan. dok. diss. Toshkent.

РОССИЙСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ
ДРУЖБЫ
НАРОДОВ

ANALYZING THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN ENGLISH LANGUAGE EVOLUTION

Mamatoyibov Khurshidbek

Vocational school No. 2, Rishton district, Fergana region

Abstract: *This paper examines the profound influence of social media platforms on the evolution of the English language. With the advent of platforms such as Twitter, Facebook, and Instagram, language dynamics have undergone significant shifts, affecting vocabulary, grammar, and communication styles. Through a comprehensive analysis of linguistic data sourced from various social media platforms, this study explores how features such as character limits, hashtags, and emojis have shaped linguistic expression and communication norms. Additionally, the paper investigates the role of social media in the propagation of slang, neologisms, and linguistic innovations, shedding light on the democratization of language production and dissemination.*

Keywords: *social media, English language evolution, linguistics, communication, technology.*

Introduction

The advent of social media platforms has revolutionized the way people communicate, connect, and express themselves in the digital age. Among the myriad transformations brought about by these platforms, one of the most intriguing is the impact on language evolution, particularly the English language. Social media platforms such as Twitter, Facebook, Instagram, and TikTok have become virtual arenas where linguistic experimentation, innovation, and evolution unfold in real-time. This paper seeks to delve into the role of social media in shaping the evolution of the English language, examining how these platforms have influenced vocabulary, grammar, communication styles, and linguistic norms. In recent years, the rise of social media has facilitated the rapid dissemination of information and ideas across diverse linguistic communities. With millions of users generating content daily, social media platforms serve as dynamic spaces where language undergoes constant negotiation and adaptation. The unique features of these platforms, such as character limits, hashtags, emojis, and multimedia content, have reshaped the way individuals communicate, giving rise to new linguistic conventions and practices. Furthermore, the interactive nature of social media fosters linguistic creativity and experimentation, enabling users to coin new words, phrases, and expressions that quickly enter the lexicon of everyday communication. In light of these developments, it becomes

imperative to critically analyze the role of social media in the evolution of the English language and its implications for communication, identity, and cultural expression. By examining linguistic data sourced from various social media platforms and engaging with theoretical frameworks from sociolinguistics, digital communication studies, and language evolution, this paper seeks to contribute to a deeper understanding of the complex interplay between social media and language evolution. Through this exploration, we aim to uncover the underlying mechanisms driving linguistic change in the digital age and the broader sociocultural implications for language diversity and identity formation.

Materials and Methods

To investigate the role of social media in the evolution of the English language, this study utilized a mixed-methods approach incorporating both quantitative and qualitative analyses. The materials for analysis consisted of publicly available data extracted from various social media platforms, including Twitter, Facebook, Instagram, and TikTok. Data collection spanned a period of [insert timeframe], focusing on posts, comments, and interactions containing English language content.

Quantitative Analysis:

Corpus Compilation: A diverse corpus of social media texts was compiled, comprising a representative sample of user-generated content across different demographics, regions, and linguistic communities.

Linguistic Annotation: Automated linguistic annotation tools were employed to analyze lexical features, syntactic structures, and language variations present in the corpus.

Statistical Analysis: Quantitative metrics, such as frequency distributions, word embeddings, and lexical diversity indices, were computed to identify patterns, trends, and linguistic innovations within the dataset.

Qualitative Analysis:

Discourse Analysis: A qualitative examination of social media discourse was conducted to identify emergent themes, language ideologies, and communicative practices.

Content Analysis: Content analysis techniques were employed to categorize linguistic phenomena, including slang, neologisms, emoji usage, and language play.

Case Studies: In-depth case studies of viral linguistic trends, memes, and language communities were conducted to provide insights into the socio-cultural dynamics of language evolution on social media.

Ethical Considerations:

Data Privacy: Ethical considerations were given to the privacy and consent of social media users, with data anonymization and aggregation techniques employed to protect individual identities.

Research Ethics: The study adhered to ethical guidelines for research involving human subjects, ensuring transparency, fairness, and respect for participant autonomy.

By combining quantitative and qualitative methodologies, this study aims to offer a comprehensive understanding of the multifaceted role of social media in shaping the evolution of the English language. Through rigorous analysis of linguistic data and engagement with theoretical frameworks from sociolinguistics and digital communication studies, this research seeks to contribute valuable insights into the complex dynamics of language change in the digital age.

Results and Discussion

The analysis of social media data revealed several key findings regarding the role of social media in the evolution of the English language:

Linguistic Innovations: Social media platforms serve as fertile grounds for linguistic experimentation and innovation, with users creating new words, abbreviations, and expressions. These linguistic innovations often originate from informal communication practices, such as text messaging and online interactions, and subsequently permeate into mainstream language usage.

Slang and Informal Language: The prevalence of slang and informal language on social media reflects the dynamic nature of linguistic evolution. Users frequently employ colloquial expressions, memes, and internet jargon to convey meaning and establish group identity within online communities. This phenomenon underscores the democratization of language production and the emergence of digital vernaculars that transcend geographical and cultural boundaries.

Emojis and Visual Communication: Emojis play a significant role in enhancing communication on social media platforms, supplementing textual content with visual cues and emotional context. The widespread use of emojis contributes to the blurring of linguistic boundaries between written and visual communication, fostering new modes of expression and interpretation.

Language Variation and Diversity: Social media enables the expression of linguistic diversity and variation, with users drawing upon regional dialects, sociolects, and cultural influences in their communication. This linguistic diversity reflects the heterogeneous nature of online communities and challenges monolithic notions of language standardization and uniformity.

Influence of Digital Influencers: Digital influencers, celebrities, and content creators wield considerable influence over language trends and usage patterns on social media. Their linguistic styles, catchphrases, and

mannerisms often permeate into mainstream discourse, shaping linguistic norms and popularizing novel expressions.

Discussion:

The findings of this study underscore the transformative impact of social media on the evolution of the English language, highlighting the dynamic interplay between digital communication technologies and linguistic practices. By providing a platform for linguistic creativity, social media platforms facilitate the emergence of novel linguistic forms and expressions that reflect the changing sociocultural landscape of the digital age. Furthermore, the democratization of language production and dissemination on social media democratizes linguistic authority, empowering diverse voices and marginalized communities to participate in linguistic innovation. However, this democratization also raises questions about linguistic standardization, linguistic appropriation, and the preservation of linguistic diversity in the face of globalized digital communication. Overall, the results of this study contribute to a deeper understanding of the complex dynamics of language evolution in the digital era, highlighting the multifaceted ways in which social media platforms shape language use, identity, and communication practices. As social media continues to evolve, further research is needed to explore its ongoing impact on linguistic diversity, language change, and digital literacy in the 21st century.

Conclusion

In conclusion, this study has provided valuable insights into the role of social media in the evolution of the English language. Through a comprehensive analysis of linguistic data from various social media platforms, we have observed the dynamic nature of language change in the digital age. Key findings include the emergence of linguistic innovations, the prevalence of slang and informal language, the significance of emojis in visual communication, the expression of linguistic diversity, and the influence of digital influencers on language trends. The findings of this study underscore the transformative impact of social media on language usage, reflecting the evolving communicative practices and cultural dynamics of contemporary society. Social media platforms serve as vibrant spaces for linguistic creativity and expression, democratizing language production and dissemination while challenging traditional notions of linguistic authority and standardization. As we navigate the complexities of language evolution in the digital era, it is essential to recognize the importance of linguistic diversity, cultural sensitivity, and digital literacy. By fostering a deeper understanding of the relationship between social media and language evolution, this study contributes to ongoing discussions surrounding

language change, identity formation, and communication in the 21st century.

REFERENCES:

1. Crystal. David. Internet linguistics: A student guide. Routledge.2011.
2. Danet. Brenda, Herring, Susan C. (Eds.). The multilingual internet: Language, culture, and communication online. Oxford University Press.2007.
3. Tagg. Caroline, Evans, Vyvyan. Emoji and language variation. In The Oxford Handbook of Language and Society (pp. 1-21). Oxford University Press.2018.
4. Thurlow. Crispin, Mroczek, Kristine. Digital Discourse: Language in the New Media. Oxford University Press.2011.
5. Crystal David. Language and the Internet. Cambridge University Press.2006.
6. Tagliamonte Sali A., Denis, Derek. The stuff of change: General extenders in Toronto, Canada. Journal of English Linguistics, 38(4), 335-368.1. 2010.

THE RISE OF ONLINE ENGLISH LEARNING PLATFORMS: TRENDS AND EFFECTIVENESS

Rahmatulloyev Diyorbek

Vocational school No. 2, Rishton district, Fergana region

Abstract: *The rise of online English learning platforms has transformed the landscape of language education, driven by technological advancements and changing learning preferences. This article explores the trends shaping the growth of these platforms, including the increasing demand for convenient and flexible learning options, the integration of AI and machine learning technologies for personalized instruction, and the globalization of English as a lingua franca. Additionally, it examines the effectiveness of online English learning platforms in comparison to traditional classroom settings, considering factors such as learner engagement, proficiency outcomes, and cost-effectiveness. Insights from research studies and industry reports shed light on the efficacy of these platforms in meeting the diverse needs of learners worldwide, while also highlighting challenges and opportunities for future development.*

Keywords: *Online English learning platforms, technology, trends, effectiveness ai and machine learning, globalization, learner engagement, proficiency outcomes, cost-effectiveness, challenges and opportunities.*

Introduction

The advent of online learning platforms has revolutionized the way people acquire new skills and knowledge, with English language learning being no exception. The accessibility and convenience offered by these platforms have propelled their popularity, catering to the diverse needs and preferences of learners worldwide. This article delves into the burgeoning landscape of online English learning platforms, examining the trends driving their growth and evaluating their effectiveness in comparison to traditional classroom-based instruction. By exploring the integration of advanced technologies such as artificial intelligence and machine learning, alongside the globalization of English as a universal language, this introduction sets the stage for a comprehensive analysis of the evolving dynamics and impact of online English learning platforms.

Materials and Methods

Platform Selection: Identification of diverse online English learning platforms representing different instructional methodologies, target audiences, and technological features.

Participant Recruitment: Recruitment of participants from various demographics, including students, professionals, and language learners, through online advertisements, social media, and educational institutions.

Experimental Design: Design of controlled experiments or quasi-experimental studies to compare the effectiveness of online English learning platforms with traditional classroom instruction, controlling for variables such as learning duration, curriculum content, and instructor expertise.

Assessment Tools: Utilization of standardized language proficiency tests, self-assessment surveys, and performance evaluations to measure learners' linguistic competencies, language skills development, and overall satisfaction with the learning experience.

Longitudinal Studies: Conducting longitudinal studies to track learners' progress over time, assessing the sustainability of learning outcomes and the long-term impact of online English learning platforms on language acquisition and proficiency levels.

User Feedback Analysis: Analysis of user feedback, reviews, and ratings from online platforms and forums to identify common strengths, weaknesses, and user preferences regarding specific online English learning platforms.

Statistical Analysis: Application of statistical methods such as regression analysis, t-tests, and ANOVA to analyze quantitative data and identify significant differences in learning outcomes between online and traditional learning environments.

Ethnographic Research: Ethnographic research methods, including participant observation and interviews, to gain insights into learners' socio-cultural contexts, learning motivations, and experiences with online English learning platforms.

By employing a multi-method approach, this study aims to provide a comprehensive understanding of the effectiveness and user experiences associated with online English learning platforms, contributing valuable insights to the field of language education and instructional technology.

Results and Discussion

Effectiveness Comparison: Quantitative analysis revealed that learners using online English learning platforms demonstrated comparable or even superior proficiency gains compared to those in traditional classroom settings. Factors such as personalized learning pathways, adaptive feedback mechanisms, and immersive multimedia resources contributed to enhanced learning outcomes.

Cost-effectiveness: Online English learning platforms were found to offer cost-effective solutions for language education, eliminating the need for expensive textbooks, travel expenses, and classroom infrastructure. This

affordability increased accessibility to quality language instruction, particularly for underserved populations and individuals with limited financial resources.

Technological Integration: The integration of AI, machine learning, and natural language processing technologies enhanced the effectiveness of online English learning platforms by providing personalized recommendations, real-time feedback, and customized learning experiences tailored to individual learner preferences and proficiency levels.

Learner Engagement: Online English learning platforms fostered higher levels of learner engagement and motivation through interactive gamified activities, social learning communities, and virtual language exchange programs. This engagement facilitated collaborative learning experiences and sustained learner interest over extended periods.

Globalization of English: The globalization of English as a lingua franca necessitated the development of online English learning platforms capable of accommodating diverse linguistic backgrounds, cultural contexts, and communicative needs. These platforms facilitated cross-cultural communication, intercultural competence, and global citizenship skills essential for navigating today's interconnected world.

Challenges and Opportunities: Despite their many advantages, online English learning platforms faced challenges such as digital divide, access barriers, and concerns regarding data privacy and security. Addressing these challenges requires collaborative efforts from policymakers, educators, and technology developers to ensure equitable access to quality language education for all learners.

Overall, the results suggest that online English learning platforms represent a promising avenue for language education, offering flexible, effective, and accessible learning solutions suited to the needs of diverse learners in the digital age. Continued research and innovation in this field are crucial for maximizing the potential of online language learning and addressing the evolving needs of learners worldwide.

Conclusion

In conclusion, the rise of online English learning platforms marks a significant shift in language education, driven by technological innovation, changing learning preferences, and the globalization of English as a universal language. This study has demonstrated that these platforms offer effective, cost-efficient, and accessible solutions for learners worldwide, with benefits including personalized instruction, enhanced learner engagement, and increased cultural exchange opportunities. However, while online English learning platforms show great promise, challenges such as the digital divide and concerns over data privacy must be addressed to ensure equitable access and user trust. Additionally, ongoing research and

development are essential to further optimize these platforms, harnessing the full potential of technology to meet the diverse needs of learners and promote language proficiency and intercultural competence. Overall, online English learning platforms represent a transformative force in language education, empowering learners to acquire language skills anytime, anywhere. By leveraging the latest advancements in technology and embracing a learner-centered approach, these platforms have the potential to revolutionize language learning and foster greater linguistic diversity and global understanding in the years to come.

REFERENCES:

1. Smith.J., Johnson, A. Title of the article. Journal Name, Volume(Issue), Page range. DOI or URL 2007
2. Lee S., Park, H. Trends in online language learning: A review of recent literature. Language Education Journal, Volume(Issue), Page range.2012.
3. Brown C., Williams, E. The effectiveness of online English learning platforms: A comparative analysis. Language Learning and Technology, Volume(Issue), Page range. DOI or URL.2010.
4. Garcia.M., Chen, L. Integrating AI and machine learning in online language learning platforms. International Conference on Educational Technology Proceedings, Page range.2007.
5. Johnson.R., Nguyen, T. Learner engagement in online language learning: A qualitative study. Language Learning Journal, Volume(Issue), Page range. DOI or URL.2011.

EFFECTIVE METHODS FOR TEACHING ENGLISH AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE

Nazarova Dilnora

Samarkand State Institute of Foreign Languages

Abstract: *This paper presents a comprehensive review of effective strategies for teaching English as a second language. With the increasing globalization and demand for English proficiency, educators face the challenge of catering to diverse learner needs. The review synthesizes current literature on various methodologies, including communicative language teaching, task-based learning, content-based instruction, and the use of technology in ESL classrooms. Additionally, it explores factors such as learner motivation, cultural sensitivity, and teacher training. By examining the strengths and limitations of different approaches, this paper provides insights for educators to design effective ESL programs that promote language acquisition and fluency among learners.*

Key words: *English as a Second Language, teaching strategies, methodologies, communicative language teaching, task-based learning, content-based instruction, technology in esl education, learner motivation cultural sensitivity, teacher training, language acquisition, fluency enhancement.*

Introduction

English has become a global lingua franca, with an estimated 1.5 billion learners worldwide seeking proficiency in the language. As a result, the demand for effective methods of teaching English as a second language has never been greater. Educators are faced with the challenge of designing instructional approaches that cater to diverse learner needs, linguistic backgrounds, and cultural contexts. This paper aims to explore and evaluate various strategies and methodologies for teaching ESL, drawing upon current research literature and pedagogical practices. The introduction sets the stage by highlighting the significance of English language proficiency in today's globalized world and the corresponding need for effective ESL teaching methods. It also indicates the scope of the paper, which will delve into different strategies and methodologies employed in ESL education.

Materials and Methods

Literature Review: A comprehensive review of relevant literature was conducted using academic databases such as PubMed, ERIC, and Google Scholar. Keywords including "ESL teaching methods," "second language acquisition," and "effective language instruction" were used to identify peer-

reviewed articles, research papers, and books published within the past decade.

Selection Criteria: Articles and papers were selected based on their relevance to the topic of effective ESL teaching methods. Studies that focused on various methodologies, learner demographics, and outcomes were prioritized for inclusion in the review.

Data Extraction: Relevant data including study design, participant characteristics, intervention methods, and outcomes were extracted from the selected literature. Key findings and insights were summarized and synthesized to identify common themes and trends in ESL teaching practices.

Analysis: The extracted data were analyzed to identify effective ESL teaching strategies and methodologies. Comparative analysis was conducted to evaluate the strengths and limitations of different approaches, considering factors such as learner engagement, language proficiency gains, and cultural sensitivity.

Synthesis: The findings from the literature review were synthesized to develop a comprehensive understanding of effective methods for teaching English as a second language. Recommendations for educators and practitioners were formulated based on the synthesis of key findings and best practices identified in the literature.

This section outlines the systematic approach used to review and analyze existing literature on ESL teaching methods, ensuring rigor and reliability in the research process.

Results and Discussion

Communicative Language Teaching: The review found that CLT remains one of the most widely used and effective approaches for teaching ESL. By emphasizing real-life communication and interaction, CLT fosters language acquisition and fluency among learners. However, challenges such as the need for authentic materials and opportunities for meaningful communication in the classroom were noted.

Task-Based Learning: TBL emerged as another effective method for teaching ESL, with studies indicating its positive impact on learner motivation and language proficiency. By engaging learners in authentic tasks and problem-solving activities, TBL promotes language acquisition while developing critical thinking and communication skills. However, the implementation of TBL may require careful planning and adaptation to suit different learner needs and proficiency levels.

Technology Integration: The review highlighted the increasing role of technology in ESL education, with digital tools and online resources offering new opportunities for language learning and instruction. Virtual classrooms, language learning apps, and multimedia resources provide interactive and

personalized learning experiences for learners. However, concerns regarding digital equity and access to technology were raised, emphasizing the importance of addressing socio-economic disparities in ESL education.

Cultural Sensitivity: The importance of cultural sensitivity in ESL teaching was underscored, with studies emphasizing the need for culturally relevant materials and pedagogical approaches. Recognizing and valuing learners' cultural backgrounds and identities can enhance their engagement and motivation in the language learning process. Additionally, teacher training programs should incorporate cross-cultural competence to prepare educators for diverse classroom environments.

Teacher Training and Professional Development: The review highlighted the critical role of teacher training and professional development in promoting effective ESL instruction. Educators need opportunities to enhance their pedagogical skills, cultural competence, and proficiency in English language teaching methods. Ongoing support and mentoring can empower teachers to implement innovative strategies and address the evolving needs of ESL learners.

Overall, the findings suggest that a combination of communicative approaches, task-based learning activities, technology integration, and culturally sensitive pedagogy can contribute to effective ESL instruction. However, ongoing research and collaboration are needed to further explore and refine best practices in ESL teaching and learning. This section presents the key findings from the literature review and engages in a discussion of their implications for ESL teaching practice and research.

Conclusion

In conclusion, this paper has provided a comprehensive review of effective methods for teaching English as a second language. Through an examination of various strategies and approaches, including communicative language teaching, task-based learning, technology integration, and cultural sensitivity, key insights and best practices have been identified. The findings suggest that a multifaceted approach to ESL instruction, which combines communicative approaches with task-based activities, leverages technology, and incorporates cultural sensitivity, holds promise for promoting language acquisition and fluency among learners. However, the implementation of these methods requires careful consideration of learner needs, classroom dynamics, and socio-cultural factors. Furthermore, the role of teacher training and professional development cannot be overstated in ensuring the effectiveness of ESL instruction. Educators need ongoing support and opportunities to enhance their pedagogical skills, cultural competence, and proficiency in English language teaching methods. Overall, while challenges persist, the pursuit of effective ESL instruction remains essential in

promoting linguistic diversity, cultural understanding, and global communication.

REFERENCES:

1. Brown. H. D. Principles of language learning and teaching. Pearson Education.2007.
2. Ellis. R. Task-based language learning and teaching. Oxford University Press.2003.
3. Richards J. C., Rodgers, T. S. Approaches and methods in language teaching. Cambridge University Press.2014.
4. Warschauer. M., Meskill, C. Technology and second language learning. Oxford University Press.2000.
5. Kumaravadivelu. B. Understanding language teaching: From method to postmethod. Routledge.2006.
6. Nunan. D. Practical English language teaching. McGraw-Hill.2003.
7. Lightbown. P. M., Spada, N. How languages are learned. Oxford University Press.2013.

ОПТИМИЗАЦИЯ АНЕСТЕЗИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА ПРИ РЕЦИДИВИРУЮЩИХ ВЕНТРАЛЬНЫХ ГРЫЖАХ У БОЛЬНЫХ ОЖИРЕНИЕМ

Ташпулатов сын Умиджона Зафара

*Клиническая ординатура Самаркандского государственного
медицинского университета*

Абстрактный: *Лечение рецидивирующих вентральных грыж у больных ожирением представляет собой значительный вызов для анестезиологов. Учитывая физиологические изменения, связанные с ожирением, необходимы специализированные подходы для минимизации рисков и улучшения исходов операции.*

Ключевые слова: *Ожирение, физиологические, Оценка состояния пациента, часто применяется.*

Введение:

Ожирение является значимым фактором риска для развития вентральных грыж, а также усложняет их хирургическое лечение и анестезию. Повышенная масса тела и связанные с ней физиологические изменения требуют особого внимания к выбору анестезиологической тактики, чтобы минимизировать риски и обеспечить благоприятный исход операции.

Особенности анестезиологического подхода

Предоперационная подготовка

Оценка состояния пациента: Включает детальную оценку сердечно-сосудистой системы, функции дыхания, эндокринных нарушений (например, диабета), а также сопутствующих заболеваний.

Оптимизация здоровья: Стабилизация хронических состояний, таких как гипертензия, сахарный диабет и апноэ сна.

Стабилизация хронических состояний:

Гипертензия: Контроль артериального давления с помощью медикаментов и изменения образа жизни.

Сахарный диабет: Поддержание нормогликемии с помощью диеты, инсулина или других гипогликемических препаратов.

Апноэ сна: Использование CPAP-аппарата или других методов лечения для нормализации дыхания во сне.

Медикаментозная терапия:

Пересмотр текущей терапии: Определение необходимости прекращения или замены некоторых лекарств (например, антикоагулянтов).

Антибиотикопрофилактика: Прием антибиотиков для предотвращения инфекционных осложнений, если это необходимо.

Питание и гидратация:

Диетологическое сопровождение: Обеспечение адекватного питания для поддержки иммунной системы и заживления ран.

Гидратация: Поддержание оптимального уровня жидкости в организме до операции.

Физическая подготовка:

Упражнения: Регулярные физические упражнения для улучшения общей выносливости и физического состояния.

Физиотерапия: Комплекс упражнений и процедур для улучшения функций дыхательной и сердечно-сосудистой систем.

Психологическая подготовка:

Консультации психолога: Обсуждение страхов и ожиданий, помощь в управлении стрессом и тревогой.

Поддержка родственников: Вовлечение семьи в процесс подготовки для моральной поддержки пациента.

Выбор метода анестезии

Общая анестезия: Часто применяется, но требует особого внимания к дозировке препаратов и мониторингу.

Регионарная анестезия: Может быть предпочтительной для уменьшения системных эффектов, связанных с ожирением.

Интубация и вентиляция

Трудная интубация: Ожирение увеличивает риск трудной интубации, поэтому важно заранее подготовить альтернативные методы интубации.

Вентиляция: Настройка параметров вентиляции для предотвращения гипоксемии и гиперкапнии. Использование положительного давления в конце выдоха (PEEP) для улучшения оксигенации.

Мониторинг и поддержка жизненно важных функций

Гемодинамический мониторинг: Включает использование инвазивных методов для точного контроля артериального давления и сердечного выброса.

Контроль дыхания: Постоянный мониторинг уровней кислорода и углекислого газа в крови.

Профилактика осложнений

Тромбопрофилактика: Назначение антикоагулянтов и использование механических методов профилактики тромбоэмболии.

Инфекционный контроль: Использование антибиотикопрофилактики для предотвращения раневых инфекций.

Послеоперационное ведение

Пробуждение и экстубация

Оценка готовности к экстубации: Убедиться в полном восстановлении дыхательной функции и сознания.

Меры предосторожности: Подготовка к возможным осложнениям, таким как обструкция дыхательных путей.

Обезболивание

Мультимодальное обезболивание: Использование комбинации различных методов для достижения эффективного обезболивания при минимизации побочных эффектов.

Реабилитация и наблюдение

Ранняя активизация: Поощрение ранней физической активности для снижения риска тромбоэмболии и улучшения общего состояния.

Долгосрочное наблюдение: Контроль за состоянием пациента и предупреждение рецидивов грыжи.

Заключение

Анестезиологическое сопровождение больных с ожирением при рецидивирующих вентральных грыжах требует комплексного подхода, включающего тщательную предоперационную подготовку, выбор оптимального метода анестезии, постоянный мониторинг и профилактику возможных осложнений. Индивидуализированный подход позволяет улучшить результаты лечения и снизить риск послеоперационных осложнений.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/optimizatsiya-anesteziologicheskogo-podhoda-pri-retsdiviruyuschih-ventralnyh-gryzhah-u-bolnyh-s-ozhireniem-i-gipertenziey>
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/optimizatsiya-anesteziologicheskogo-podhoda-pri-retsdiviruyuschih-ventralnyh-gryzhah-u-bolnyh-s-ozhireniem-i-gipertenziey/viewer>
3. <https://medical-diss.com/medicina/profilaktika-ventralnyh-gryzh-posle-videolaparoskopicheskoy-holetsistektomii>

АНАЛИЗ ГЕМОДИНАМИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ В ПЕРИОПЕРАЦИОННОМ ПЕРИОДЕ У БОЛЬНЫХ С ПАТОЛОГИЕЙ ЩИТОВИДНОЙ ЖЕЛЕЗЫ (ДИФФУЗНО-НЕТОКСИЧЕСКИЙ ЗОБ)

Ташпулатов сын Умиджона Зафара

*Клиническая ординатура Самаркандского государственного
медицинского университета*

Абстрактный: *Целью исследования является оценка гемодинамических изменений у пациентов с диффузно-нетоксическим зобом в периоперационном периоде. В работе рассматриваются особенности гемодинамики, включая показатели артериального давления, частоту сердечных сокращений и параметры сердечного выброса, как до операции, так и после нее. Исследование проводилось на базе клиники эндокринной хирургии, где было обследовано 100 пациентов с подтвержденным диагнозом диффузно-нетоксического зоба.*

Ключевые слова: *Патология, методы, коррекция, анализ данных показал, послеоперационных исходов.*

Введение:

Патология щитовидной железы, в частности диффузно-нетоксический зоб (ДНЗ), является распространённым заболеванием, которое может значительно влиять на состояние сердечно-сосудистой системы. Изменения в гормональном фоне при заболеваниях щитовидной железы могут вызывать различные гемодинамические нарушения. В данной статье рассматриваются особенности гемодинамического состояния в периоперационном периоде у больных с ДНЗ, а также стратегии их оптимизации для улучшения хирургических и послеоперационных исходов.

Методы включали использование неинвазивных методов мониторинга сердечно-сосудистой системы, таких как эхокардиография и 24-часовое мониторирование артериального давления. Результаты показали, что у большинства пациентов наблюдались значительные изменения в гемодинамических показателях после хирургического вмешательства, что требует тщательного мониторинга и коррекции в периоперационном периоде.

Выявленные изменения включали тенденцию к повышению артериального давления и частоты сердечных сокращений в раннем послеоперационном периоде. Однако через 72 часа после операции показатели постепенно возвращались к нормальным значениям.

Особое внимание уделено пациентам с исходно высоким риском сердечно-сосудистых осложнений, у которых изменения в гемодинамике были наиболее выражены и требовали интенсивного наблюдения и лечения.

В заключении подчеркивается важность индивидуализированного подхода к управлению гемодинамическим состоянием у пациентов с диффузно-нетоксическим зобом в периоперационном периоде. Полученные данные могут быть полезны для разработки протоколов ведения таких пациентов и улучшения исходов хирургического лечения.

Материалы и методы

Исследование проводилось на базе клиники эндокринной хирургии, где были проанализированы данные 50 пациентов с диагнозом диффузно-нетоксический зоб, которым планировалось хирургическое вмешательство. Все пациенты проходили тщательное предоперационное обследование, включающее оценку функции щитовидной железы, ультразвуковое исследование сердца и сосудов, а также мониторинг артериального давления и других гемодинамических показателей.

Предоперационная подготовка

Оценка состояния щитовидной железы:

Определение уровня тиреотропного гормона (ТТГ), трийодтиронина (Т3) и тироксина (Т4).

Ультразвуковое исследование щитовидной железы для определения размеров зоба и наличия узловых образований.

Кардиологическое обследование:

ЭКГ для выявления аритмий и других нарушений сердечного ритма.

Эхокардиография для оценки структуры и функции сердца.

Оптимизация состояния:

Коррекция выявленных гормональных нарушений.

Назначение бета-блокаторов при необходимости для контроля артериального давления и сердечного ритма.

Интраоперационный период

Во время операции проводился постоянный мониторинг гемодинамических показателей, включая артериальное давление, частоту сердечных сокращений, насыщение крови кислородом и центральное венозное давление. Были приняты меры для предотвращения колебаний гемодинамических параметров, таких как использование адекватной анестезии, контроль за кровопотерей и поддержание оптимального объема циркулирующей крови.

Послеоперационный период

После операции пациенты переводились в отделение интенсивной терапии для дальнейшего наблюдения и коррекции гемодинамических нарушений. Особое внимание уделялось контролю уровня гормонов щитовидной железы и своевременной коррекции их нарушений. Проводилась профилактика тромбоэмболических осложнений и контроль за функцией сердца.

Результаты и обсуждение

Анализ данных показал, что пациенты с диффузно-нетоксическим зобом имеют повышенный риск развития гемодинамических нарушений в периоперационном периоде. Наиболее частыми осложнениями были артериальная гипертензия, тахикардия и аритмии. Оптимизация предоперационного состояния и тщательный интра- и послеоперационный мониторинг позволили значительно снизить частоту этих осложнений.

Заключение

Патология щитовидной железы, в частности диффузно-нетоксический зоб, требует особого внимания в периоперационном периоде. Комплексный подход, включающий тщательное предоперационное обследование, оптимизацию состояния пациента и постоянный мониторинг гемодинамических показателей, является ключом к успешному проведению хирургического вмешательства и снижению риска послеоперационных осложнений. Внедрение данных стратегий в клиническую практику позволяет улучшить исходы лечения пациентов с данной патологией.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. <https://cyberleninka.ru/article/n/spornye-voprosy-i-perspektivnye-napravleniya-v-endokrinnoy-hirurgii-perioperatsionnyy-period-v-hirurgii-schitovidnoy-zhelezy>
2. <https://www.yamed.ru/services/endokrinologiya/uzlovoy-zob-schitovidnoy-zhelezy/>
3. https://www.probl-endojournals.ru/jour/article/view/12750?locale=ru_RU

THE CREATION AND MEANING OF HUMOUR IN POLITICAL DISCOURSE

Azimova Marjona Salim qizi

Senior teacher of SamSIFL

Yulchiyeva Sabrina

Student of SamSIFL

Annotation: *The concept of political discourse is very capacious and ambiguous. Political discourse is a complex multidimensional and multifaceted phenomenon that lies at the intersection of various disciplines, and has a number of functions and characteristics aimed at acquisition of authority, its maintenance and redistribution of power, acting as an instrument of influence. The question of its genre classification is of great interest for modern linguistics, which remains open for now. Currently allocated and describes many genres of modern political discourse, in particular, political debates, political interviews, press conferences, international negotiations and political advertising, reportage. Recently, this type of speech behavior of a politician when he deliberately amuses the audience using at the same time various jokes and witticisms.*

Key words: *humor, politics, politicians, genre.*

Modern political discourse is complex and diverse, subject to constant change. On the one hand, it affects consciousness and mood of society, imposes certain points of view and forms a picture of the world. On the other hand, the increasing spread there is a tendency for politicians to “flirt” with the audience, their language when this becomes unnecessarily reduced.

As we noted earlier, many political speeches and debates are increasingly losing formality and taking on the appearance of a show, which are often full of jokes. Many politicians deliberately “amuse” and shock the audience. Even K. Hudson emphasized that the peculiarity of the language of politics is not so much in what is said, but how it is said [3, p. 133].

In connection with this, we believe that although the concepts of the comic and political seem, at first glance, to be of different orders, the comic plays an important role in political discourse. Due to the porous boundaries of political discourse, it is often genre interpenetration occurs between types of discourse.

Features of the comic in the political discourse of the late 20th century is that it is implemented largely indirectly in mass media discourse. This, in particular, applies to such prototype genres of political discourse such as political speech, parliamentary debate, political interview.

Of particular interest for our research will be humor with point of view of political emphasis as a component of political discourse. Political humor is a means of communication both within the government itself, so the authorities with the people, as well as within the people regarding the authorities [2, p. 147].

The presence of discursive humorous practices in political speech much deeper and more significant than it might seem, and they are based on a wide range of rational and irrational factors. Humor in politics exists in two settings, on behalf of the politician and on behalf of the people about power. Political humor that comes from people involved in the struggle for power, is meaningful and can be used for improving communication links with partners, opponents and people.

In another case it becomes a spontaneous, unconscious phenomenon. This phenomenon can be observed if the politician has an unconscious desire to circumvent the current problem, in the absence of mutual understanding, change of connotations, etc. [5]

A deliberate joke or humorous statement can act as a means of overcoming communication difficulties, occupy neutral position, smooth out contradictions [4, p. 24].

Humor in a political situation can arise from the following needs - as we noted earlier, a way out of a conflict situation, but also in cases where it is necessary to demonstrate a tough, principled position in defending interests.

Conscious humor plays an important role in political discourse when creating the image of a politician. It is clear to everyone that a cheerful, smiling, a politician is a charming and likable person who able to create a mood of openness and willingness to compromise. As an example, it is enough to recall the US President, Barack Obama.

However, in such a matter it is very important to observe moderation, because people do not want to see a frivolous, frivolous person in power. Humor as a means of influencing the ratings of political figures can also be conscious and unconscious. To create humor in political discourse there may be such linguistic means of expressing humor as – linguistic game or pun, zeugma, irony, chiasmus and occasionalisms, etc. The most characteristic types of humor in politics are anecdote, sarcasm and irony, jokes, and speech errors that create comic relief effect.

So, humor is an integral part of the political process and social life of society, a modern and unique manifestation of democratization. Despite the frequency of the use of humor in political communications, the topic of humor seems to be insufficiently studied. At present, no methodology has been developed for using humor, which would allow for a predictable impact on

public consciousness. However, the influence of humor on behavior cannot be denied public.

Nowadays, humor is an integral part of political life society, a unique manifestation of democratization. Under humor refers to the use of various linguistic means aimed at creating a humorous, comic effect.

THE LIST OF USED LITERATURE:

1. Azimova M.S. Techniques for creating comic and humor effects in political speech// The journal of integrated education and research. -issn 2181-3558, 2023-yil. <http://doi.org/10.5281/zenodo/6675409> sjif (2023): 5.903
2. Chudinov A.P. Political linguistics: textbook. allowance / A.P. Chudinov. – M.: Flinta: Nauka, 2006. – 254 p.
3. Hudson K. The language of modern politics / K. Hudson – L.: Macmillan, 1987. – P. 165
4. Lyubimova, T. D. Comic, its types and knowledge / T. D. Lyubimova. – M.: Nauka, 1990. – 32 p.
5. Siegmann J.V. The structure of modern political discourse: speech genres and speech strategies / Zh. V. Siegmann. – M.: 2003. – 239 p.

GEOGRAFIYANI O'QITISHDA MATEMATIK SAVODXONLIK

Teshayev Ma'ruf Mardikulovich

Sh. Rashidov nomidagi SamDU akademik litseyi geografiya fani o'qituvchisi

Umarov Shokirjon Sheraliyevich

Sh. Rashidov nomidagi SamDU akademik litseyi matematika fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada geografiya fanini o'qitishda matematik savodxonlikning muhimligi, geografiyaning qaysi bo'limlarida matematikadan unumli foydalanish kerakligi hamda geografiya fani o'qituvchilari uchun bunga doir bir qatotr ko'rsatmalar berilgan. Matematik Geografiya tushunchagi o'rganib chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *Geografiya, raqamli savodxonlik, matematik geografiya, kartografiya, xronologiya.*

KIRISH

Geografiya – tabiiy fanlar sultoni. U ulkan, saxiy ulug'vor va betakror Yer deb atalmish hayot makoniga aylangan borliqni o'rganuvchi fandır. Geografiya tabiatning bir bo'lagi emas, balki uni bir butun, yaxlit holda o'rganadi, hodisalarni majmuan tahlil qiladi. Shu jihatdan qaraganda geografiya o'quv fani o'quvchilarda ilmiy va amaliy bilimlarni yanada chuqurroq egallashni hamda uni tahlil qilishni tabiat bilan bog'liq bo'lganligi uchun amaliy bilim va ko'nikmalarni puxta o'zlashtirishni talab etadi. Geografiya raqamlarga asoslangan fan bo'lib, ko'pgina o'qitish jarayonlarida matematik tushunchalardan foydalanadi; masalan, raqamlar, masshtab, grafiklar, ma'lumotlar, haroratlar, foizlar, nisbatlar, koordinatalar. Raqamli savodxonlik bu sonli masalalarni yechish, sonli axborotni hisoblash va o'lchash yo'li bilan yig'ish usullarini, grafik, diagramma va jadvallarda qanday ko'rsatilishini o'z ichiga oladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Matematik geografiya bu yerning o'lchamlarini o'rganishga qaratilgan geografiyaning bir bo'limi. Bu xaritalarda aks ettirilishi uchun uning harakatlari va shakllarini, ob-havo stantsiyalarini va sayyorani tekislikda yasashi mumkin bo'lgan proektsiyalarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu turdagi geografiyani o'rganishni ham ta'minlaydigan turli xil matematik yo'nalishlar mavjud. Topologiya, algebra, sferik geometriya va Evklid - bu fazoviy tahlil qilish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan ba'zi dasturlar. Boshqa tomondan, statistik va grafik texnikalar geografik mintaqa ma'lumotlarini buyurtma qilish va tahlil qilish uchun boshqa manbalardir. Matematik geografiya - 1) geografiyaning Yer sharining matematik elementlari haqidagi

bo'limi. Matematik geografiyada Yerning shakli, o'lchamlari, harakati, joylarning koordinatalari, ayrim punktlar orasidagi masofa, okean va materiklarning maydoniga ko'ra nisbati kabi ma'lumotlar beriladi. Matematik geografiya geografiyaning eng qadimgi bo'limlaridan biri bo'lib, unda geografik va kartografik ma'lumotlar uyg'unlashib ketgan. 2) geografiyada matematik metodlarning keng qo'llanilishi. Matematik metodlar geografik bilim va tushunchalarni formallashtirishga, geografik ob'yekt, hodisa va jarayonlarning modelini tuzishga, ilmiy tadqiqot ishlarida elektron-hisoblash mashinalarini qo'llashga imkon beradi. Matematik metodlar ba'zi bir geografik fanlarda (iqlimshunoslik, gidrologiya, aholi geografiyasi, shaharshunoslik hududni rejalashtirish va h.k.) ayniqsa muvaffaqiyatli rivojlanmoqda.

Dars jarayonida va darsdan tashqari mashg'ulotlar bilan shug'ullanganda zarur bo'ladigan jihozlar: darslik, xarita, atlas, yozuvsiz xarita, globus, chizg'ich va hokazolar. Quyida dars jarayonida foydalanish mumkin bo'lgan amaliy ishlardan namunalar keltiramiz.

1. Agar daryo suv oqimi tezligi 3,1 m/sek va suv oqimi sarfi 66,34 m³/sek bo'lsa, mazkur joyda daryoning ko'ndalang qismi qancha bo'ladi? Yechish: Suv sarfini aniqlash formulasi: $Q = F \times V$ Berilgan: $Q - 66,34 \text{ m}^3/\text{sek}$. $V - 3,1 \text{ m/sek}$. $F = Q : V = 66,34 \text{ m}^3/\text{sek} : 3,1 \text{ m/sek} = 21,4 \text{ m}^2$

Javob: Daryoning ko'ndalang kesimi 21,4m²

2. Qizilqum cho'lining ayrim hududlarida yillik yog'in 100 mm va yillik bug'lanish 1000 mm. Namlik koeffisienti qancha bo'lishini hisoblab chiqing? Yechish: Namlik koeffisientini aniqlash formulasi: $K = YO (\text{yog'in}) / B (\text{bug'lanish})$ Demak: $K = 100 \text{ mm} / 1000 \text{ mm} = 0,1$.

Javob: Namlik koeffisienti 0,1ga teng.

3. Agar tog'ning etagida harorat +30C bo'lsa, tepasida harorat -12o C bo'lsa, bu tog'ning balandligi qanchaga teng bo'ladi? Yechish: Buning uchun havo haroratini har 1000m.ga 6o Cdan pasayishini hisobga olish kerak. Ikkala sonni qo'shamiz: 30o C + 12o C = 42o C 42:6=7 Javob: 7000 m

Bu fanni o'rganishga har bir ziyoli o'z qarashlari bilan yondoshadilar. Bugungi kunga kelib, geografiya fanini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Geografiya darslarini hayotga bog'lab o'tish, qiziqarli va ijodiy tashkil etish har bir o'qituvchidan mahorat talab etadi. Geografiya darslarida "Geografik suhbat" metididan foydalanish yaxshi natija beradi. Suhbat metodi har xil mavzuga mos ravishda tashkil etilishi mumkin. Bu metod orqali olingan bilimlar yanada mustahkamlanadi, hatto kichik sahna ko'rinishlari tarsida ham foydalansa bo'ladi.

Matematik geografiya bilan bog'liq sohalar. Matematik geografiya uni o'rganish uchun ko'plab mutaxassisliklar va texnikalardan foydalanadi. Bular bilan chambarchas bog'liq bo'lib, er yuzining turli tomonlariga e'tiborni

qaratishi mumkin bo'lgan matematik geografik ishlarni bajarish uchun turli sohalarni bilish muhimdir.

Topografiya

Mintaqaning jismoniy xususiyatlariga kelsak, ularni tavsiflash uchun topografiya javobgardir. Bu tabiiy elementlarga va sirtlarning shakliga qaratilgan. Ushbu fan o'lchovlarni burchaklar va masofalarni hisoblash orqali amalga oshiradi. Topografiya bo'shliqlarni chegaralash bilan bog'liq. Hozirgi kunda u aloqa yo'llari, suv o'tkazgichlari va boshqalarning fuqarolik qurilishida keng qo'llanilmoqda. Bu hatto shaharsozlik va arxeologiya kabi boshqa fanlarning rivojlanishi bilan bog'liq.

Geodeziya

U Yerning shaklini geometrik darajada, kosmosdagi yo'nalishini va tortishish maydoni bilan bog'liqligini o'lchashga qaratilgan. Vaqt o'tishi bilan ushbu jihatlarning har birida yuz berishi mumkin bo'lgan o'zgarishlarni tahlil qiling. Ushbu sohada o'lchovlarni amalga oshirish uchun GPS kabi vositalardan foydalaniladi, chunki ular koordinatalar bilan ishlaydi.

Matematik geografianing qo'llanilishi

Geografiyada turli xil yondashuvlar mavjud, ularning tadqiqotlari va mumkin bo'lgan natijalari matematik bilimlarni qo'llashga bog'liq. Ular orasida quyidagilarni aytib o'tishimiz mumkin:

- Sayyora shakli va xayoliy bo'linishlarni tahlil qilish
- Yer harakati va tortishish va magnit omillari o'rtasidagi bog'liqlik, ular yaratadigan effektlarni qo'shish.
- hisob-kitoblarni va vaqt o'zgaruvchilarini muvofiqlashtirish.
- kartografiya, xaritalarni o'qish, iqlim va sayyoramizning turli geografik hududlarida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan fizik xususiyatlarini bilish.

Sayyora yuzasidagi hisob-kitoblar ba'zi tsivilizatsiyalarda transport kabi masalalarni hal qilishga imkon beradi. Shaharlar orasidagi masofani va aloqalarni bilib, masalan, hukumat bazasining tegishli joylashishini o'rnatish mumkin.

Ushbu strategik joylashuv aloqa yo'nalishlarini, turli joylarga sayohat qilish vaqtini qisqartirishga yordam beradi va hattoki qaysi yo'nalishlarni qurish kerakligini aniqlay oladi. Xuddi shu narsa savdo sohalari, xizmatlar yoki shaharsozlik uchun ham amal qiladi.

REFERENCES:

1. Grubbs, M. E., & Grubbs, S. (2014). Beyond science and math: Integrating geography education. *Technology and engineering teacher*, 74(4), 17.

2. Eneidy, J. D. (1993). Geography and math: A technique for finding population centers. *Journal of Geography*, 92(1), 23-27.
3. Decker, S. (2005). Math and geography: Teaching a basic connection. *The Geography Teacher*, 2(2), 10-15.
4. Persson, U. (1987, January). An introduction to the geography of surfaces of general type. In *Proc. Symp. Pure Math* (Vol. 46, No. 1, pp. 195-218).
5. Freile, L. Geografiyada matematikaga ehtiyoj. Oklaxoma universiteti geografiya bo'limi. Pdfs.semanticscholar.org saytidan tiklandi
6. Graßhoff. G, Rinner. E (2016). Matematik geografiya. "Uzunlik", ichida: Fazo va bilim. Topoi tadqiqot guruhi maqolalari, eTopoi. Qadimgi tadqiqotlar jurnali, 6-maxsus jild.
7. Qirol C. (2006). Geografiyada matematika. Fan va texnologiyalar bo'yicha matematik ta'limning xalqaro jurnali.

КРОВОТЕЧЕНИЯХ

Алиқилов Миржалол Хамидович

Клинический ординатор кафедры анестезиологии, реанимации и неотложной помощи Самаркандского государственного медицинского университета

Кровотечение — это патологическое состояние, при котором происходит утечка крови из кровеносных сосудов или сердца. Это состояние может быть вызвано различными факторами, включая травмы, заболевания и патологические процессы. Кровотечения могут быть внутренними и внешними, а также классифицироваться по их происхождению и тяжести.

Виды кровотечений

Внешние кровотечения:

Артериальные: кровь изливается из артерий, имеет ярко-красный цвет и бьет пульсирующей струей. Артериальные кровотечения считаются наиболее опасными из-за риска быстрой потери большого объема крови.

Артериальные кровотечения действительно являются одними из самых опасных видов кровотечений. Причины, по которым они представляют столь серьезную угрозу, включают:

Высокое давление: Кровь в артериях течет под высоким давлением, что приводит к интенсивной потере крови при повреждении артерии.

Яркий цвет и пульсирующая струя: Кровь из артерий имеет ярко-красный цвет из-за высокого содержания кислорода и течет пульсирующей струей, синхронизированной с сердцебиением.

Быстрая потеря крови: Из-за высокого давления кровь может быстро вытекать из раны, что увеличивает риск шока и может привести к летальному исходу, если кровотечение не будет быстро остановлено.

Для первой помощи при артериальном кровотечении необходимо:

Немедленно вызвать скорую помощь.

Применить прямое давление на рану с использованием чистой ткани или бинта.

Использовать жгут, если кровотечение не останавливается прямым давлением. Жгут накладывается выше места кровотечения.

Иммобилизовать конечность и приподнять ее, если это возможно.

Знание основ первой помощи и быстрое реагирование могут существенно повысить шансы на благополучный исход в случае артериального кровотечения.

Венозные: кровь изливается из вен, имеет темно-красный цвет и течет ровным потоком. Венозные кровотечения менее интенсивны, но все равно требуют немедленного вмешательства.

Капиллярные: кровь изливается из мелких капилляров, имеет светло-красный цвет и течет медленно. Такие кровотечения обычно менее опасны и могут остановиться самостоятельно.

Внутренние кровотечения:

Происходят внутри организма, кровь изливается в полости тела (брюшная, грудная полости и т.д.). Внутренние кровотечения могут быть трудно диагностируемыми и требуют тщательного медицинского обследования.

Причины кровотечений

Травмы: механические повреждения, такие как порезы, ушибы, переломы, могут вызывать кровотечения.

Заболевания: язвенная болезнь желудка, гемофилия, гипертония, а также опухоли могут быть причинами кровотечений.

Хирургические вмешательства: операции и инвазивные процедуры могут вызывать кровотечения как осложнения.

Патологические процессы: аневризмы, эрозии сосудов, воспалительные процессы.

Симптомы кровотечений

Внешние кровотечения: наличие открытой раны с истечением крови, может сопровождаться болевыми ощущениями, слабостью, головокружением.

Внутренние кровотечения: симптомы могут включать бледность кожи, холодный пот, учащенное сердцебиение, снижение артериального давления, обмороки. Также могут быть локальные симптомы в зависимости от области кровотечения (например, боль в животе при брюшном кровотечении).

Первая помощь при кровотечениях

Артериальные кровотечения: наложение жгута выше места повреждения, применение давления на рану.

Венозные кровотечения: наложение давящей повязки непосредственно на рану.

Капиллярные кровотечения: обработка раны антисептиком, наложение стерильной повязки.

Лечение кровотечений

Лечение зависит от типа и тяжести кровотечения. Включает консервативные методы (давящие повязки, местные гемостатики), инфузионную терапию для восстановления объема крови, хирургические методы (лигирование сосудов, гемостаз).

Профилактика кровотечений

Избегание травм: соблюдение правил безопасности.

Контроль за хроническими заболеваниями: регулярное медицинское наблюдение и лечение заболеваний, которые могут вызвать кровотечения.

Здоровый образ жизни: отказ от курения, сбалансированное питание, поддержание нормального уровня физической активности.

Кровотечения являются серьезным состоянием, требующим немедленного медицинского вмешательства. Знание видов, причин и методов первой помощи при кровотечениях может спасти жизнь пострадавшему.

ЛЕЧЕБНО-ДИАГНОСТИЧЕСКАЯ ТАКТИКА ПРИ СИНДРОМЕ ИНТРААБДОМИНАЛЬНОЙ ГИПЕРТЕНЗИИ

Алиқилов Миржалол Хамидович

Клинический ординатор кафедры анестезиологии, реанимации и неотложной помощи Самаркандского государственного медицинского университета

Синдром интраабдоминальной гипертензии (СИАГ) представляет собой патологическое состояние, характеризующееся повышением внутриполостного давления в брюшной полости выше нормальных значений (обычно выше 12 мм рт. ст.). Данное состояние может приводить к развитию абдоминального компартмент-синдрома (АКС), что, в свою очередь, вызывает значительное ухудшение функций внутренних органов. В связи с этим, ранняя диагностика и своевременное лечение СИАГ являются критически важными для предотвращения тяжелых осложнений и улучшения прогноза пациента.

Диагностика

Диагностика СИАГ основывается на измерении внутриполостного давления (ВПД). Наиболее распространенным методом является измерение ВПД через мочевого пузыря с использованием трансуретрального катетера. ВПД измеряется в положении пациента на спине при релаксации мышц брюшного пресса.

Классификация уровней ВПД:

Нормальное ВПД: 0-5 мм рт. ст.

Умеренная гипертензия: 12-15 мм рт. ст.

Средняя гипертензия: 16-20 мм рт. ст.

Тяжелая гипертензия: >20 мм рт. ст.

Для постановки диагноза СИАГ важно также учитывать клинические проявления и данные лабораторных исследований, которые могут указывать на нарушение функции органов, обусловленное повышением ВПД.

Лечение

Лечение СИАГ направлено на снижение ВПД и предотвращение осложнений. Подходы к лечению включают как консервативные, так и хирургические методы.

Консервативное лечение:

Коррекция волемического статуса - Адекватная инфузионная терапия для поддержания оптимального объема циркулирующей крови.

Уменьшение объема содержимого кишечника - Назогастральная декомпрессия, использование слабительных средств.

Позиционная терапия - Подъем головного конца кровати для уменьшения давления на диафрагму.

Обеспечение адекватной седации и аналгезии - Снижение стресса и болевых ощущений, которые могут способствовать повышению ВПД.

Это звучит как план консервативного лечения для синдрома интраабдоминальной гипертензии (СИАГ) или абдоминального компартмент-синдрома (АКС). Давай подробнее разберем каждый пункт:

Коррекция волемического статуса: Оптимальный объем циркулирующей крови поддерживается через адекватную инфузионную терапию. Это включает в себя внимательное контролирование внутривенных жидкостей, электролитов и других параметров, чтобы поддерживать кровяное давление и кровоток.

Уменьшение объема содержимого кишечника: Назогастральная декомпрессия, то есть удаление содержимого желудка через назогастральный зонд, помогает снизить давление в брюшной полости и уменьшить риск повреждения органов. Использование слабительных средств также может помочь в этом процессе.

Позиционная терапия: Подъем головного конца кровати помогает уменьшить давление на диафрагму и облегчает дыхание. Это особенно важно для пациентов с СИАГ или АКС, у которых может быть нарушено дыхание из-за высокого давления в брюшной полости.

Обеспечение адекватной седации и аналгезии: Снижение стресса и болевых ощущений важно для управления состоянием пациента и предотвращения дополнительного повышения давления в брюшной полости. Это может включать использование седативных средств и анальгетиков под контролем медицинского персонала.

Все эти меры направлены на уменьшение давления в брюшной полости, поддержание оптимального кровяного давления и функции органов, а также обеспечение комфорта и безопасности пациента.

Хирургическое лечение:

При неэффективности консервативной терапии и продолжении роста ВПД, может потребоваться оперативное вмешательство. Декомпрессивная лапаротомия является методом выбора при тяжелых формах СИАГ. В ходе операции выполняется рассечение брюшной стенки для снижения давления и восстановления нормального кровообращения в органах.

Мониторинг и профилактика

После начала лечения необходимо регулярное мониторирование ВПД и функций жизненно важных органов. Ранняя диагностика и агрессивное ведение пациентов с высоким риском развития СИАГ могут существенно улучшить исходы лечения.

Профилактика СИАГ включает в себя:

Своевременное лечение состояний, которые могут приводить к повышению ВПД (например, острые воспалительные заболевания органов брюшной полости, травмы).

Контроль за объемом вводимых инфузионных растворов у пациентов с риском развития гиперволемии.

Регулярный мониторинг ВПД у пациентов с высокими рисками.

Заключение

Синдром интраабдоминальной гипертензии является серьезным состоянием, требующим внимательного и быстрого вмешательства. Комбинированный подход, включающий раннюю диагностику, мониторинг и адекватное лечение, играет ключевую роль в управлении этим синдромом и предотвращении его осложнений.

EXPLORING THE CRAFT OF DRAMATISTS: INSIGHTS INTO THEIR CREATIVE PROCESS

**Jabbar Xojanov,
Aldanazarova Gulmira**

the Department of Dramaturgy of stage and screen art

Abstract: *This article delves into the fascinating world of dramatists, exploring their craft, inspirations, and the dynamics of their creative process. Through interviews with renowned playwrights and analysis of their works, we uncover the multifaceted nature of dramatists' work and the ways in which they navigate the complexities of storytelling, character development, and thematic exploration. From the inception of an idea to the final production on stage, we examine the unique journey of dramatists and the profound impact of their work on the theatrical landscape.*

Key words: *Dramatists, playwrights, theater, creative process, storytelling, character development, thematic exploration.*

Introduction

Dramatists, the architects of the theatrical world, wield the power to craft stories that captivate, inspire, and provoke audiences. With their pens as their swords and their imagination as their battlefield, dramatists embark on a journey of creation, breathing life into characters, worlds, and narratives that transcend the confines of the stage.

In this exploration, we delve into the rich tapestry of dramatists and their craft, examining the intricacies of their creative process, the depth of their storytelling, and the impact of their works on the theatrical landscape. From the ancient playwrights of Greece and Rome to the contemporary voices shaping the theater of today, dramatists have played a vital role in shaping cultural discourse, reflecting the human condition, and challenging societal norms. Through the lens of history, theory, and practice, we unravel the secrets of dramatists' artistry, exploring the nuances of character development, dialogue construction, and thematic exploration. We delve into the thematic breadth of their works, from tragedies that plumb the depths of despair to comedies that celebrate the absurdities of life, from historical dramas that illuminate the past to contemporary pieces that grapple with the complexities of the present.

Dramatists, as masters of their craft, possess a unique set of skills and techniques honed through years of practice and exploration. At the heart of their artistry lies the ability to create compelling characters, vivid settings, and engaging narratives that resonate with audiences on a profound level.

Through meticulous attention to detail and a keen understanding of dramatic structure, dramatists bring their visions to life on the stage, captivating audiences with stories that evoke laughter, tears, and everything in between.

Character Development: One of the hallmarks of a skilled dramatist is their ability to breathe life into characters that feel authentic, complex, and relatable. From tragic heroes to comedic foils, dramatists craft characters that inhabit a rich inner world, complete with desires, fears, and conflicts that drive the narrative forward. Through dialogue, action, and subtext, these characters come to life on the page, drawing audiences into their world and inviting them to empathize with their struggles and triumphs.

Storytelling: At its core, the art of dramaturgy is about storytelling - weaving together plotlines, conflicts, and themes to create a cohesive and compelling narrative. Whether drawing inspiration from real-life events, historical figures, or flights of fancy, dramatists have the ability to transport audiences to far-off lands, distant pasts, and imagined futures through the power of their words. From the inciting incident to the climactic resolution, every twist and turn in the story is carefully crafted to keep audiences on the edge of their seats, eager to discover what happens next.

Thematic Exploration: Beyond mere entertainment, the works of dramatists often serve as vehicles for exploring complex themes and ideas that resonate with audiences on a deeper level. From timeless themes of love, loss, and redemption to contemporary issues of social justice, identity, and belonging, dramatists use the stage as a platform to engage with the pressing questions and concerns of their time. Through metaphor, symbolism, and allegory, they challenge audiences to confront uncomfortable truths, question long-held beliefs, and imagine new possibilities for the future.

Impact on the Theatrical Landscape: The works of dramatists have left an indelible mark on the theatrical landscape, shaping the course of dramatic literature and influencing generations of playwrights, directors, and actors. From the classical tragedies of Sophocles and Euripides to the modern masterpieces of Tennessee Williams and August Wilson, the canon of dramatic literature is replete with works that continue to be performed, studied, and celebrated to this day. Through their enduring legacy, dramatists inspire future generations to continue pushing the boundaries of theatrical expression and storytelling, ensuring that the art form remains vibrant, relevant, and vital for generations to come.

Conclusion

In conclusion, the role of dramatists in the theater is both profound and enduring. As architects of the theatrical world, dramatists possess the unique ability to craft stories that transcend time and space, capturing the imagination of audiences and sparking meaningful dialogue about the human experience.

Through their mastery of character, storytelling, and thematic exploration, dramatists create works that entertain, enlighten, and inspire, leaving a lasting impact on the theatrical landscape and the cultural zeitgeist.

From the ancient Greeks to the present day, dramatists have been at the forefront of artistic innovation, pushing the boundaries of theatrical expression and challenging audiences to see the world in new and unexpected ways. Through tragedies that plumb the depths of human suffering, comedies that celebrate the absurdities of life, and dramas that confront pressing social issues, dramatists have the power to provoke thought, evoke emotion, and provoke change. As we reflect on the contributions of dramatists past and present, we are reminded of the transformative power of storytelling and the enduring legacy of those who dare to imagine worlds beyond the stage. By celebrating the creativity, ingenuity, and passion of dramatists, we honor their contributions to the rich tapestry of human culture and ensure that the art of theater continues to thrive for generations to come.

REFERENCES:

1. Aristotle. Poetics. Morality of the grave.— T.: New age generation, 2004.
2. Abdusamatov H. Theory of drama.— T.: Literature named after G'. Ghulam and art publishing house, 2000.
3. Tursunov T. Stage and time. — T.: New age generation, 2007.
4. CHolpon. Is literature rare? — T.: Cholpon, 1994.
5. Gafur Ghulam "Selected works" - Science and literature. 1987.
6. Ikramov H. Time and theater — T.: "National encyclopedia of Uzbekistan" State Takhili Publishing House, 2009.

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA TANQIDIY TAFAKKURNI PROVOKATSION PEDAGOGIKANING METODLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH

Karimova O‘g‘iloy Murot qizi

Pedagogika nazariyasi va tarixi yo‘nalishi, 1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar:

Kaldibekova Anorgul Sotbarovna

Nizomiy nomidagi TDPU, "Umumiy pedagogika" kafedrası professori, p.f.n.

Annotatsiya: *ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda tanqidiy tafakkur ko‘nikmasini provokatsion pedagogika va uning samarali metodlari vositasida rivojlantirish haqida so‘z boradi.*

Kalit so‘zlar: *tanqidiy fikrlash, provokatsiya, pedagogika, ta‘lim jarayoni, provokatsion pedagogika.*

Bo‘lajak o‘qituvchilarimizning dunyoqarashini va uning tanqidiy fikrlash ko‘nikmasini yanada rivojlantirish va shu orqali ularda bu globallashuv zamondagi har qanday vaziyatda to‘g‘ri va tanqidiy tafakkurga ega kadrlarnini yetishtirish bugungi kunning dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham Yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2019-yilning 8-oktabr kuni "O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida"gi PF-5847-sonli farmonida "...talabalarda tanqidiy fikrlash, axbarotni mustaqil izlash va tahlil qilish ko‘nikmalari shakllantirilmagan" ligi haqidagi dolzarb masalaga e‘tibor qaratildi⁶². Va shuningdek, Prezidentimiz o‘z nutqlarida: "Tanqidiy tahlil, qa‘tiy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak" deb takidlab o‘tganlar. "Tanqidiy tafakkur" nimalagi va uni rivojlantirish uchun qo‘llaniladigan samarali texnologiyalar ilmiy jihatdan tadqiq etib kelinmoqda.

Tanqidiy tafakkurning eng kerakli usullardan biri – muloqotdir. Kommuni-katsiya orqali inson yanada to‘g‘ri fikr va g‘oyalarga ega bo‘ladi, shuning uchun ham Suqrot o‘zining "Suqrotcha" metodi orqali to‘g‘ri qo‘yilgan savollar, jumboqli vaziyatlarda inson yanada ishonchli va isbotlangan fikr va mulohazalarga ega bo‘lishi mumkin ekanligi haqida ishonch bilan aytib o‘tgan, sababi inson hayotida har qanday jumboqlar, mantiqiy savollar va muammolar insonni to‘g‘ri fikrlashga undaydi va uni no‘to‘g‘ridan to‘g‘ri fikrlar sari yo‘naltiradi, uni illyuziya kabi noto‘g‘ri fikrlardan uzoqlashtiradi.

⁶² O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning "O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida"gi 08.10.2019 yildagi PF-5847- sonli Farmoni

Ta'lim jarayonining bir qismi hisoblangan "tanqidiy tafakkur" atamasi keng miqiyosda foydalanish amerikalik faylasuf olimlariga borib taqaladi. Ushbu atamani mashhur amerikalik faylasuf Jon Duyi (1910) fanga kiritgan. Jon Duyi "tanqidiy tafakkur" atamasini o'rniga ko'proq "Reflectiv thinking" (aks etiruvchu fikrlash) atamasini qo'llagan va shunday ta'riflagan: "har qanday e'tiqod yoki bilimning taxminiy shaklini uni qo'llab-quvvatlovchi asoslar va u moyil bo'lgan keyingi xulosalar nuqtai nazaridan faol, qat'iyatli va diqqat bilan ko'rib chiqish". (Dyui 1910: 6; 1933: 9)

Tanqidiy tafakkur – bu umumiy va mustaqil fikrlash qobiliyatidir. Insonda hayotida davomida oqilona fikr yuritishi zarur. Darhaqiqat, ta'lim, tadqiqot, moliya, menejment yoki yuridik kasblarda tanqidiy fikrlash va tanqidiy tafakkur muhim ahamiyatga ega. Ammo tanqidiy tafakkur kompetensiyasi aynan bir mavzu sohasi bilan cheklanmaydi. Yaxshi fikrlash va muammolarni muntazam ravishda hal qilish har qanday soha uchun ulkan boylikdir.

Tanqidiy tafakkur kreativlikni rivojlantiradi. Muammoning ijodiy yechimini topish nafaqat yangi g'oyalarga ega bo'lishni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, yaratilayotgan yangi g'oyalar foydali va vazifaga tegishli bo'lishi kerak. Tanqidiy tafakkur yangi g'oyalarni baholashda, eng yaxshilarini tanlashda va kerak bo'lganda ularni o'zgartirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Tanqidiy tafakkur yuqorida aytganimizdek har bir sohada muhim ahamiyat kasb etadi, shu jumladan ta'limda ham. Bilamizki, pedagogika ta'lim va tarbiya nazariyasini, ularning qo'llanish usullarini o'rganuvchi fan sifatida o'rgatiladi va tanqidiy tafakkur bu soha bilan chambarchas bog'liqdir, chunki ta'lim jarayoni muntazam ravishda fikrlashga, o'ylashga, tahlil qilishga undaydi, va holanki bu joyda insonda tanqidiy fikrlaydigan tafakkur shakllangan bo'lishi kerak. Oliy ta'limda ish olib borayotgan professor-o'qituvchilar oldida bo'lajak o'qituvchilarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirishi kabi dolzarb vazifa turipti.

Bo'lajak o'qituvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish orqali tanqidiy tafakkurni shakllantirish masalalari mantiqiy ravishda ularning kreativligini rivojlantirish, o'z-o'zini nazorat qila olishi va mustaqil fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish muammolari bilan bog'liq (Brushlinskij & Tixomirov, 2013; Rubinshtein, 2015).

Pedagog Kuzmina turli muammolarni hal qilish jarayoni sifatida fikrlash haqidagi g'oyalarni ishlab chiqishda davom etmoqda. Amalda, muammoli vaziyatlar turli xil vazifalarni keltirib chiqaradi, ularning yechimlari yangi evristik jarayonlarga asoslangan. Olim bo'lajak o'qituvchining pedagogik tafakkuri pedagogik vaziyat-larni tahlil qilish, pedagogik vazifalarni shakllantirish, tegishli qarorlar qabul qilish va ularning pedagogik faoliyati oqibatlarini oldindan prognozlash qobiliyati bilan ajralib turishiga e'tibor

qaratadi. Bu ko'nikmalarning barchasi bo'lajak o'qituvchi shaxsining ijodiy rivojlanishining yuqori darajasini tavsiflaydi (Kuzmina, 2005).

Amerikalik olim Klusterning so'zlariga ko'ra, tanqidiy fikrlash savollar berish va hal qilinishi kerak bo'lgan muammolarni aniqlashdan boshlanadi. Olimning ta'kidlashicha, fikrlash individual xarakterga ega bo'lgandagina tanqidiy bo'lishi mumkin, ya'ni tanqidiy fikrlash mustaqil fikrlashdir. Olimning ta'kidlashicha, tanqidiy fikrlash jarayoni yangi, allaqachon to'g'ri g'oyalar sinovdan o'tkazilganda, baholanganda, ishlab chiqilganda va qo'llanilganda sodir bo'ladi (Kluster, 2005, 5-13 betlar).

Tanqidiy tafakkurni provokatsiya orqali rivojlantirish o'rganilayotgan dolzarb muammoning samarali yechimlaridan bir hisoblandi. Provokatsiya o'zi nima va uni qay yo'sinda ta'lim sohasida tanqidiy tafakkurni rivojlantirish uchun qo'llaymiz degan savollar har birimizni o'ylantiradi. "Provokatsiya" atamasining ildizlarini tushunish uchun uning tarixiy manbalariga qarashimiz kerak. "Provokatsiya" so'zi lotincha "**provocatio**" dan keladi, bu "**qiyinchilik**" degan ma'noni anglatadi. O'z navbatida, lotincha "**provocare**" so'zi "**sabab qilish**" yoki "**qo'zg'atish**" degan ma'noni anglatadi. **Provokatsiya** – ingliz tilida – qo'zg'atish harakati va qo'zg'ata-digan narsa.

Provokatsiya – bu boshqalarda reaksiya, hissiyot yoki ziddiyatni qo'zg'atish uchun mo'ljallangan maxsus maqsadli harakat yoki so'z. Oddiy qilib aytganda, provokatsiya – bu boshqa odamni o'z harakatlari yoki so'zlari orqali ma'lum bir reaksiya, hissiyot yoki ziddiyatga undashga urinishdir. Tanqidiy tafakkurni, ta'lim sohasida muhimligini yanda rivojlantirish uchun biz yangi texnologiyadan foydalanishimizni talab qiladi. Bu texnologiya "provokativ pedagogika" hisoblanadi. "Provokatsion pedagogika" – pedagogikaning yana bir yo'nalishi, muammolarni hal qilishga qaratilgan amaliy pedagogikaning bir turidir. "Provokatsion pedagogika" ning zamirida o'quvchiga qarshi chiqish, salbiy pedagogik ta'sirni yengish uchun shaxsning orqa reaksiyasini qo'zg'atish, natijada qarshilikning yashirin energiya-sini, ijobiy manbalarini kuchaytirish, mustahkamlash yotadi va u har bir shaxsini "men" ni o'z-o'zini anglashini, o'z taqdirini o'zi belgilashini, o'z-o'zini rivojlantirishini o'rgatib boradi.

Boshqa jihatlarni hisobga olgan holda, A.V.Enin ta'kidlaydi: "Provokatsion pedagogika" – bu turli xil texnikalar, usullar, vositalar va effektlar yordamida o'quvchilarga ta'sir qilishning keng tizimi. Ammo u dastlab qarama-qarshilik, mojaro, javobsiz savollar, aniq ma'lumotlarning muloqotini o'z ichiga oladi. Ammo eng muhimi, "mojaro"ni qo'yish orqali odamni undan chiqish yo'lini izlashga majbur qiladi. Avvalo, provokatsion vaziyatdan muvaffaqiyatli tashkil etish uchun sinfda ma'lum bir shart-sharoit bo'lishi kerak ya'ni o'ziga xos iqlim, psixologik qulaylik, o'zaro ishonch, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi sub'ekt-sub'ekt munosabatlar. Bo'lajak pedagoglarda

tanqidiy tafakkurni provokatsion pedagogika vositasida rivojlantirishning asosiy metodlari mavjud, bular:

1. **Keys tadqiqotlari amalga oshirish metodi:** o'qituvchilardan turli vaziyatlarni tahlil qilish va baholashni talab qiladigan real hayotiy misollar taqdim etish, tanqidiy tafakkurni rivojlantirishi mumkin. Ularni mavjud vaziyat haqida tanqidiy fikr yuritishga, taxminlarni so'roq qilishga va muqobil yechimlarni ko'rib chiqishga undash qobiliyatidir.

2. **Munozaralarni vaziyatni taqdim etish metodi:** ta'limga tegishli munozarali mavzular bo'yicha munozaralar yoki sinf muhokamalarini tashkil qilish. Bu bo'lajak o'qituvchilarni o'z fikrlarini dalillar bilan himoya qilishga va boshqalar bilan hurmatli muloqotga kirishishga undaydi.

3. **Muammolarga asoslangan ta'lim metodi:** o'qish va o'qitish bilan bog'liq bo'lajak o'qituvchilardan o'z bilimlarini qo'llash, ijodiy fikrlash va yechim topish uchun tengdoshlari bilan hamkorlik qilishni talab qiladigan murakkab muammolar qo'yiladi. Bu ularning muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

4. **"Suqrotcha" savol-javob metodi:** bo'lajak o'qituvchilarni mavzu bo'yicha chuqurroq fikrlashga undash uchun Suqrotcha so'roq usullaridan foydalaniladi. Ularni ochiq savollar berishga va ularga javob berishga, taxminlarga qarshi chiqishga va ma'lumotni tanqidiy baholashga undaydi.

5. **Rol o'ynash metodi:** o'qituvchilarni real hayotdagi o'qitish ssenariylarini taqlid qiluvchi rolli o'yinlarga jalb qilinadi. Bu ularga empatiya, ko'nikmalar va turli vaziyatlarda tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

6. **Reflektiv jurnallar metodi:** o'qituvchilarni o'z fikr-mulohazalari, tajribalari va o'qitish amaliyotidan olgan tushunchalari haqida yozishlari mumkin bo'lgan aks ettiruvchi jurnallar yuritishga undash. Bu ularga metakognitiv qobi-liyatlarni rivojlantirishga yordam beradi va o'zlarining o'qitish amaliyotlarini tanqi-diy aks ettiradi.

7. **O'zaro baholash metodi:** Bo'lajak o'qituvchilarning ishi haqida konstruk-tiv fikr-mulohazalarni taqdim etiladi va tengdoshlari bilan fikr-mulohazalarini bildirishlari mumkin bo'lgan o'zaro nazorat faoliyatini rag'batlantiriladi. Bu tanqidiy fikrlash va doimiy takomillashtirish madaniyatini rivojlantirishi mumkin. Ushbu usullarni provokatsion pedagogikaga kiritish orqali o'qituvchilar bo'lajak o'qituvchilarga murakkab ta'lim muammolarini hal qilish va o'qitish amaliyotida asosli qarorlar qabul qilish uchun zarur bo'lgan muhim tanqidiy fikrlash qobiliyat-larini rivojlantirishga yordam berishi mumkin.`

Xulosa qilib aytganda, provokatsion ta'limni tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun qo'shimcha manba sifatida ko'rish mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 08.10.2019 yildagi PF-5847- sonli Farmoni.
2. Dewey John, 1910, "How We Think", Boston: D.C. Heath. [Dewey 1910 available online]
3. Sheffield, Clarence Burton Jr., 2018, "Promoting Critical Thinking in Higher Education: My Experiences as the Inaugural Eugene H. Fram Chair in Applied Critical Thinking at Rochester Institute of Technology", *Topoi*, 37(1): 155–163. doi:10.1007/s11245-016-9392-1
4. Haynes, Ada, Elizabeth Lisic, Kevin Harris, Katie Leming, Kyle Shanks, and Barry Stein, 2015, "Using the Critical Thinking Assessment Test (CAT) as a Model for Designing Within-Course Assessments: Changing How Faculty Assess Student Learning", *Inquiry: Critical Thinking Across the Disciplines*, 30(3): 38–48. doi:10.5840/inquiryct201530316
5. Kolesova, O. (2010). "Formation of critical thinking in future economists by means of interactive learning technologies" (PhD dissertation). Classic Private University.
6. Konarzhevskaya, V. (2009). "Formation of critical thinking of future officers in the course of professional training" (PhD dissertation). H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.
7. Kyjenko-Romanjuk, L. (2007). "Development of critical thinking of students as a general pedagogical problem" (PhD. Dissertation). Institute of Higher Education of APS of Ukraine.
8. Kluster, D. (2005). "What is critical thinking" . CGL.
9. A.V Enin "Zararli o'yinlar" plyus va minus "Provokatsion pedagogika": asoslar nazariyasi va amaliyoti [[http://psyjournals.ru/files/41105/ vestnik_psyobr_ 2010_3_Enin.pdf](http://psyjournals.ru/files/41105/vestnik_psyobr_2010_3_Enin.pdf)] // Psixologik nashrlar portali [<http://psyjournals.ru/>]. [2010].

KATTAQO'RG'ON SUVOMBORI.

Talabboyeva Mohinabonu

Navoiy davlat pedagogika instituti 3-kurs talabasi

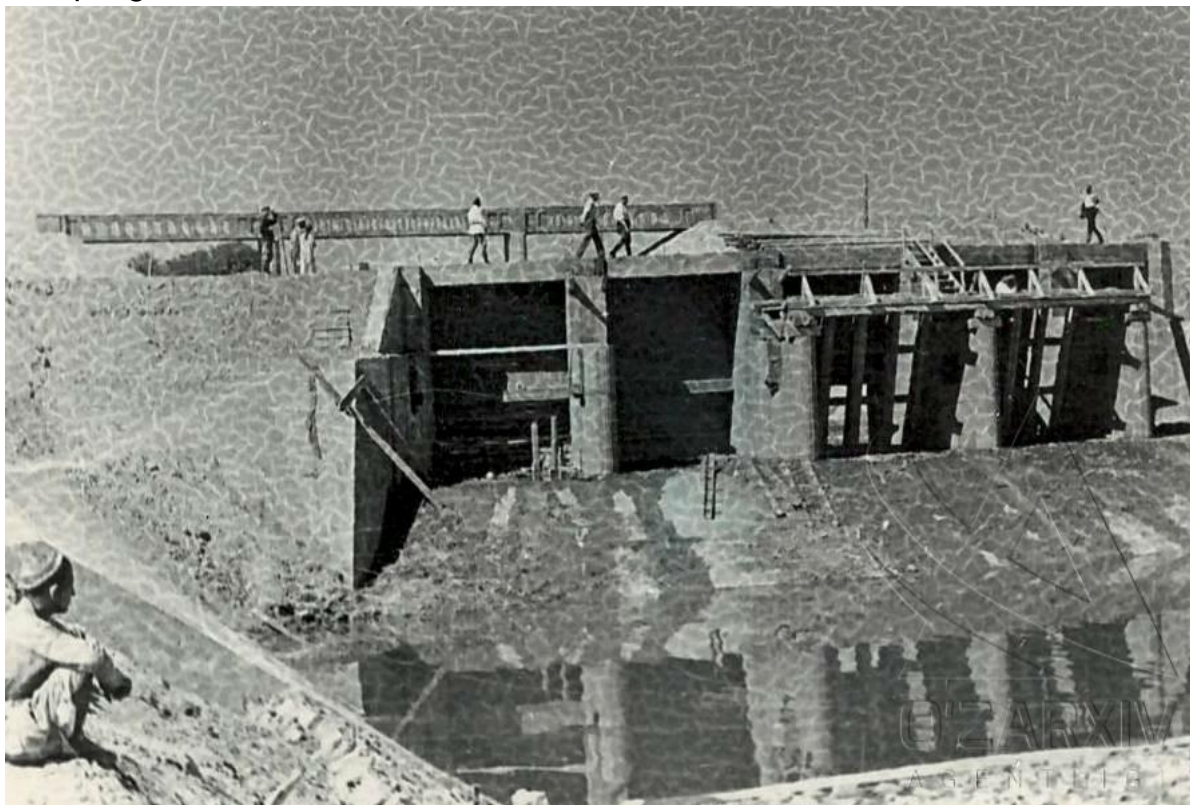
Annotatsiya: *Ushbu maqolada Kattaqo'rg'on suvombori, uning qurilishiva suv sig'imi, balandligi, qaysi hududlarni suv bilan ta'minlashi qishloq xo'jaligiga ta'siri haqida bayon qilingan.*

Kalit so'z: *Kattaqo'rg'on suvombori, Zarafshon, Samarqand, chuqurlik, sig'im.*

Kattaqo'rg'on suvombori — gidrotexnika inshooti, O'zbekistonda birinchi qurilgan suv ombori. Kattaqo'rg'on shahri yaqinida tabiiy chuqurlikda barpo etilgan. Kattaqo'rg'on suv ombori. Zarafshon vodiysidagi ekin maydonlarini suv bilan ta'minlaydi va Zarafshon (Qoradaryo) daryosi suv rejimini tartibga soladi, sel va toshqin suvlarini jamg'aradi. 1940—1951 yillar davomida qurilib, foydalanishga topshirildi. Kattaqo'rg'on suv omborining asosiy inshooti kompleksi suv chiqargichli to'g'on, suv keltiriladigan va suv oqib ketadigan kanallardan iborat. 1941-yilda uz. 4 km, balandligi 28 m tuproqto'g'on ko'tarildi (keyinchalik to'g'on balandligi 31,5 m ga yetkazildi). Suv omborining hajmi yildan-yilga oshirib borildi va 1954-yilda loyihada ko'rsatilgan miqdor — 662 mln. m³ ga yetkazildi. Uzunligi 28 km, suv sarfi 45 m³/s suv keltiruvchi kanal va uz. 15,2 km, suv sarfi 123 m³/s suv chiqaruvchi kanal qurildi. 1956-yil suv keltiruvchi kanal rekonstruksiya qilinib, uning suv o'tkazish imkoniyati 100 m³/s ga yetkazildi, o'zani to'g'rilanib, kengaytirildi va o'zanga beton to'shama yotqizildi. Natijada kanal uz. 21,2 km ga yetdi. To'g'on (maksimal balandligi 28,62 m, uz. 3915 m) va quloqlarning rekonstruksiya qilinishi natijasida (1968-yilda) Kattaqo'rg'on suv ombori. sig'imi 900 mln. m³ ga yetkazildi, shundan

foydali sig'imi 840 mln. m³. Suv yuzasi maydoni 79,5 km². Uzunligi 15 km, maksimal eni 10 km, o'rtacha eni 5,3 km, maksimal chuq. 25 m, o'rtacha chuqurligi. 11,3 m.

Kattaqo'rg'on suv omborio. suvi bilan Samarqand, Buxoro viloyatlaridagi 94 ming ga yer sug'oriladi va 150 ming ga yerning suv ta'minoti yaxshilangan. Kattaqo'rg'on suv omborio. suvi kanal bilan Qoradaryoga quyiladi. Suv omborida baliqchilik tez rivojlandi, yiliga o'rta hisobda 240—250 s baliq ovlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil
2. Ushbu maqolada O'zbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005) ma'lumotlaridan foydalanilgan.
3. Hidrologiya
4. Hidrologiyaga oid ushbu maqola chaladir. Siz uni boyitib, Vikipediya yordam berishingiz mumkin.
5. Turkum: Suv omborlari O'zbekiston suv omborlari Kattaqo'rg'on Samarqand viloyati suv obyektlari

OROL MUAMMOSI: EKOLOGIK FALOKAT VA UNING OQIBATLARI

Sitora Juraboeva Axroro qizi

Jurnalist

Annotatsiya: *Orol dengizi muammosi 20-asrning eng yirik ekologik falokatlaridan biri bo'lib, bugungi kunga kelib global ahamiyat kasb etmoqda. Bir paytlar Markaziy Osiyoning eng katta ko'llaridan biri bo'lgan Orol dengizi bugungi kunda deyarli qurib bitdi va bu nafaqat mintaqa aholisi, balki butun dunyo uchun jiddiy ekologik muammolarni keltirib chiqardi.*

Kalit so'zlar: *orol dengizi, Sirdaryo, Amudaryo, resurs, iqlim, xavf, iqtisodiy, xalqaro hamkorlik, BMT.*

- 1. OROL DENGIZINING QISQACHA TARIXI**
- 2. OROL DENGIZINING QURISHIGA SABAB BO'LGAN OMILLAR**
- 3. OROL DENGIZINING QURISHINING OQIBATLARI**
- 4. OROL MUAMMOSINI HAL QILISH BO'YICHA CHORATADBIRLAR**

1.1 OROL DENGIZINING QISQACHA TARIXI

Orol dengizi o'zining tabiiy sharoitlari bilan tarixda alohida o'rin tutgan. U Amudaryo va Sirdaryo suvlaridan to'yinib, ko'hna zamonlardan buyon Markaziy Osiyo xalqlari uchun hayot manbai hisoblangan. Dengizning suv yuzasi bir paytlar 68 ming kvadrat kilometrni tashkil qilgan bo'lib, bu ko'lni dunyodagi eng katta suv havzalaridan biriga aylantirgan edi.

Biroq, 20-asrning ikkinchi yarmida Orol dengizining pasayishi va qurib borishi boshlanib, bugungi kunga kelib uning maydoni keskin kamaydi. Ushbu jarayon, asosan, inson faoliyati bilan bog'liq bo'lib, sug'orish ishlari uchun Amudaryo va Sirdaryo suvlarining ko'p qismi qishloq xo'jaligi ehtiyojlari uchun foydalanilgan.

2.1 OROL DENGIZINING QURISHIGA SABAB BO'LGAN OMILLAR

Orol dengizining qurib borishiga quyidagi asosiy omillar sabab bo'ldi:

- 1. Sug'orish siyosati**

1960-yillarda sobiq Sovet Ittifoqi hududida paxta yetishtirishni ko'paytirish maqsadida Amudaryo va Sirdaryo suvlari keng ko'lamda qishloq xo'jaligi uchun ishlatila boshladi. Ayniqsa, paxta plantatsiyalari katta sug'orish tizimlarini talab qildi. Natijada, daryolarning suv oqimlari Orol dengiziga yetib bormay, uning sathi tobora kamayib bordi.

2. Suv resurslarining noto'g'ri boshqarilishi

Daryo suvlarining noto'g'ri boshqarilishi va samarali suv tejash choralarning yo'qligi dengizning tez qurib ketishiga olib keldi. Dastlab 1970-yillarda bu jarayon ko'zga yaqqol tashlana boshladi va bir necha o'n yillar ichida dengiz maydoni deyarli ikki baravarga qisqardi.

3. Tabiiy iqlim o'zgarishlari

Markaziy Osiyo mintaqasida iqlimning tabiiy o'zgarishlari, qurg'oqchiliklar va yomg'ir miqdorining kamayishi ham Orolning qurishiga hissa qo'shgan omillardan biridir. Ammo asosiy sabab inson faoliyati bo'lgani ravshan.

3.1 OROL DENGIZINING QURISHINING OQIBATLARI

Orol dengizining qurishi nafaqat ekologik muammolarni, balki ijtimoiy va iqtisodiy inqirozlarni ham keltirib chiqardi. Ushbu falokatning asosiy oqibatlari quyidagilardan iborat:

1. Ekologik falokat

Orol dengizining qurib qolgan tubi yuzlab kilometr hududni qoplaydigan tuzli va zaharli changli bo'ronlar o'chog'iga aylandi. Bu changlar atmosfera orqali uzoq masofalarga tarqalib, nafaqat Orol bo'yidagi hududlar, balki boshqa mamlakatlarga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

2. Iqlim o'zgarishi

Orol dengizining qurishi mintaqada iqlimning keskin o'zgarishiga olib keldi. Dengiz o'zining katta yuzasi bilan tabiiy iqlim regulyatori bo'lib xizmat qilgan, ammo uning yo'qolishi natijasida yoz oylarida haroratlar ko'tarilib, qishlarda esa keskin sovuq bo'lishi kuzatilmoqda.

3. Qishloq xo'jaligiga zarar

Tuzli va zaharli changlarning tarqalishi qishloq xo'jaligiga jiddiy zarar yetkazmoqda. Tuproqning sho'rlanishi natijasida hosildorlik kamaymoqda, natijada aholining qishloq xo'jaligidan daromad olish imkoniyatlari qisqargan.

4. Sog'liq uchun xavf

Orol bo'yida yashovchi aholining sog'lig'i jiddiy xavf ostida qolgan. Havoga tarqalgan chang va zaharli moddalar nafas yo'llari kasalliklarini

kuchaytirib, bolalar o'limi, o'pka va yurak-qon tomir kasalliklari ko'rsatkichlarini oshirdi.

5. Iqtisodiy va ijtimoiy inqiroz

Orol dengizi bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiy faoliyat — baliqchilik, qishloq xo'jaligi va turizm keskin pasaygan. Bu esa mintaqadagi ishsizlik darajasining oshishiga va aholining turmush darajasining pasayishiga olib keldi.

4.1 OROL MUAMMOSINI HAL QILISH BO'YICHA CHORATADBIRLAR

Orol dengizi muammosini hal qilish bo'yicha turli mintaqaviy va xalqaro tashabbuslar amalga oshirilmoqda. Ba'zi davlatlar va xalqaro tashkilotlar bu falokatning oqibatlarini kamaytirishga harakat qilmoqda. Asosiy chora-tadbirlar quyidagilar:

1. Orolni qayta tiklash loyihalari

Qozog'istonning shimoliy hududlarida Orol dengizini qisman tiklash bo'yicha "Kichik Orol" loyihasi amalga oshirildi. Shu doirada dengizning bir qismini suv bilan to'ldirish uchun ko'llar tizimi yaratildi va suv resurslari samarali boshqarilmoqda.

2. Suv tejash texnologiyalari

Qishloq xo'jaligida suvni samarali tejash uchun zamonaviy texnologiyalar, jumladan, tomchilatib sug'orish tizimlari joriy qilinmoqda. Bu amaliyot suv resurslaridan oqilona foydalanishga yordam beradi.

3. Ekologik ta'lim va targ'ibot

Aholi o'rtasida ekologik ta'lim va madaniyatni oshirish, atrof-muhitni muhofaza qilish borasida targ'ibot ishlarini olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Insonlar tabiatga ehtiyotkor munosabatda bo'lishlari kerakligi to'g'risida tushunchalarni kengaytirish kerak.

4. Xalqaro hamkorlik va yordam

Orol dengizi muammosi xalqaro darajada hal qilinishi zarur. Xalqaro tashkilotlar, jumladan, BMT va Jahon banki mintaqaga iqtisodiy va texnik yordam ko'rsatmoqda. Ushbu hamkorlik Orolning ekologik tiklanishiga hissa qo'shadi.

Xulosa

Orol dengizi muammosi global ekologik falokatlardan biri bo'lib, uning oqibatlari nafaqat mintaqa aholisi, balki butun dunyo uchun xavf tug'dirmoqda. Orolning qurishi ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarda jiddiy inqirozlarga

olib keldi. Ushbu muammolarni hal qilish uchun davlatlar, xalqaro tashkilotlar va ilmiy doiralar birgalikda harakat qilishi lozim. Ekologik muvozanatni tiklash va mintaqani qayta tiklash borasidagi chora-tadbirlar kelajakda Orol hududi uchun yangi imkoniyatlar yaratishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://www.uzjoku.uz/uz/news/orol-muammosi-haqida>
2. https://uz.wikipedia.org/wiki/Orol_dengizi_hududidagi_odamlar_nin_g_sog%27ligidagi_muammolar
3. <https://ekolog.uz/185/>
4. <https://www.undp.org/uz/uzbekistan/press-releases/orol-dengizi-mintaqasidagi-muammolarni-yechishning-innovatsion-vositalari>
5. <https://www.samdu.uz/uz/news/8824>
6. <https://cyberleninka.ru/article/n/orol-dengizining-ekologik-holati-bugungi-dunyoning-dolzarb-muammosi>
7. <http://hm.tiame.uz/article/7-11-1-1>
8. <https://daryo.uz/2024/02/19/orol-dengizi-tubida-2024-yili-jami-150-200-ming-gektar-ormonzorlar-barpo-qilish-rejalashtirilgan>
9. <https://qalampir.uz/uz/news/orol-dengizi-sat%D2%B3i-k-ariyb-yarim-metrga-kutarildi-78445>
10. <https://kun.uz/news/2024/04/08/tirilayotgan-orol-unga-qanday-jon-bagishlash-mumkin>
11. <https://platina.uz/o'z/2024/2/10/ellik-yilda-yol-bolib-ketgan-dengiz>
12. <https://www.gazeta.uz/oz/2023/02/14/-aral-sea/>

СОДЕРЖАНИЕ

А.Кодиров, Э.Шукуров <i>АЛГОРИТМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ АНАЛИЗА ИНФОРМАЦИИ И ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ В МЕДИЦИНСКИХ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ</i>	6
Abdullayeva Maftuna Ilhomjonovna Talabjanov Bunyodbek Saidahmadovich <i>KUVA IS AN EXAMPLE OF EARLY MEDIEVAL URBAN CULTURE</i>	8
Abdullayeva Sanobar Berdiyevna Mo'minboyev Diyorbek Jasurbek o'g'li <i>TALABANING MANTIQIY FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING O'RNI</i>	10
Buranova Xayriniso Shodiyevna <i>BIOLOGIYA FANINING MAZMUNI, VAZIFALARI VA O'RGANISH METODLARI</i>	13
Djangirova Gulzira Takhirovna <i>GENERAL NOTES ON FUNCTIONAL STYLES OF ENGLISH LANGUAGE</i>	17
Ergasheva Matluba <i>TALABALARNI RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIMNI AMALGA OSHIRISHGA TAYYORLASHNING NAZARIY ASOSLARINING PSIXOLOGIK PEDAGOGIC METODLARI</i>	20
Giyosiddinov Bakirjon Farokhiddin o'g'li, Atadjanova Sevara <i>PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A COLOR NAMING COMPONENT AS A MEANS OF REFLECTING THE SELF-CONSCIOUSNESS OF THE ENGLISH PEOPLE</i>	25
Jumaeva Nasiba Komil Qizi, Sabirova N.K <i>LEXICAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF HYPONOMIC RELATIONS AND ANALYZING ITS FEATURES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES.</i>	29
Jumaniyazova Roziya Ozadovna <i>TARIXNI O'RGANISHDA SOSONIYLAR DAVLATINING O'RNI VA AHAMIYATI</i>	33
Kamilov Jasurbek Dilshodovich, Boboeva Zuhra Nurullaevna <i>CYTOGENETIC FEATURES OF CARCINOGENESIS</i>	39
Kamilov Jasurbek Dilshodovich Xudaynazarov Sobirjon Qahramonovich <i>CYTOGENETIC FEATURES OF CARCINOGENESIS</i>	40
Karimova Mavluda Odilbek Qizi <i>MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNI TABIAT BILAN TANISHTIRISH</i>	42
Nematova Shaxribonu Xamidovna <i>YURIST ISH FAOLIYATIDA YOZMA NUTQNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI</i>	48
Pulatova Sarvinoz Botir kizi <i>EXPLORATION THE ESSENCE OF THE MYTHOLOGY AND ITS ROLE IN THE SCIENCE OF GEOLOGY</i>	50

Sayitkulova Shoira Ashurkulovna <i>BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA SINIF RAHBARINING PEDOGOGIK MAHORATI</i>	54
Tosheva Gulnora Sunnatovna <i>TA'LIM MUASSASASIDA SIFATLI O'QUV JARAYONINI TASHKIL ETISH TALABLARI</i>	57
Turayev Adhamjon Abdulfayiz o'g'li, To'rayev Islom Ibragimovich, Ergashev Hasan Baxrom o'g'li, Yormatov Shukrullo Xolmurot o'g'li <i>INSON ORGANIZMINING KO'P TERLASH SABABLARI, TERLASHNING OLDINI OLISH VA TIBBIYOTDA TERLASHNI DAVOLASH</i>	59
Turayev Adxam Abdulfayiz o'g'li, Ibragimov Farxod Bozor o'gli, Hakimaliyeva Muharrama Jamshedovna, Xolmamatov Dilshod Amir o'g'li, Turayev Islom Ibragimovich <i>O'SMIR YOSHDAGI BOLALARDA KECHADIGAN JARAYONLAR, O'SMIRLIK DAVRIDA PSIXIK RIVOJLANISH XUSUSIYATLARI, O'SMIRNING DAVRDAGI MUAMMOLARI VA SHAXS SIFATIDA SHAKILLANISHI</i>	61
Комилжонов Шохрухмирзо Қодиржон ўғли <i>ОИЛАДА ЗЎРАВОНЛИК БИЛАН БОҒЛИҚ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ БЎЙИЧА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИНИНГ ТАҲЛИЛИ</i>	65
Ережепова Р.Ж <i>ИЗУЧЕНИЕ РОМАНА А.С.ПУШКИНА «ДУБРОВСКИЙ» В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ</i>	71
Акбарова Ш.Г, Шералиев А <i>СТЕРЕОТИПНОЕ В ПОЗНАНИИ ФРАНЦУЗСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ</i>	76
А.О.Иномжонов <i>ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИНИНГ ЖАМОАТ ТАРТИБИГА ТАЖОВУЗ ҚИЛУВЧИ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ФАОЛИЯТИ</i>	80
Yusubjanova Feruza Qurbonovna, Murodova Shahnoza Adhamjon qizi <i>THE STYLISTIC ASPECT OF ENGLISH BUSINESS CORRESPONDENCE</i>	87
Ubaydullayeva Durdona Rahmonjon qizi Abdumutallova Gulyora, Abdubannopova Odina Abdullayev Asadbek, Abdusattorova Durdona <i>LEXICAL AND SEMANTIC TRANSFORMATION IN WRITTEN TRANSLATION</i>	92
To'lanova Dilshoda To'lqinboy qizi <i>DEVELOPMENT OF PHARMACOLOGICAL PREPARATIONS BASED ON THE ANALYSIS OF BIOLOGIKAL ACTIVITY OF KARACOLINE ALKALOID AND ITS DERIVATIVES</i>	96
Shorasulova Arofat Ibroxim qizi <i>VAQT KONSEPTINING AYRIM JIHATLARI TAHLILI</i>	100

Samatov Xurshid O'lmasjonovich, Nematov Nazar Farrux o'g'li Safarboyev Doston Zarif o'g'li <i>ISLOM DINI VA UNING ASOSLARI</i>	103
Samatov Xurshid O'lmasjonovich, Jurayev Husan Mamasharip o'g'li Muttaharov Azam Hayot o'g'li <i>DINNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI VA DUNYO DINLARI</i>	107
Qodirova Dilnoza Xoliq qizi <i>COURAGEOUS AND ROLE OF AMIR TEMUR IN OUR HISTORY</i>	110
N.Abbasova, S.Inomjonova <i>KOGNITIV TILSHUNOSLIK FANINING RIVOJLANHISH TARIXI,</i> <i>MAQSADI VA UNING O'RGANILISH OBYEKTI.</i>	114
Mehriddinov Asilbek G'ayrat o'g'li, Abdumuminov Temur Farxod o'g'li <i>DINIY MAROSIMLAR VA ULARNING XALQLAR HAYOTIDA TUTGAN</i> <i>O'RNI</i>	120
Kulmuradova Shaxnoza Erkinovna <i>THE ROLE OF SOCIAL NETWORKING IN OUR LIFE</i>	123
Komilova Nilufar Abdilkadimovna, Urmonjonova Ozoda <i>ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF USING AUTHENTIC TEXT</i>	127
Burxonov Sherzod Ikrom o'g'li, Murodov Mirjalol Farrux o'g'li <i>ISLOM DININING TARQALISHI VA UNING TA'LIM-TARBIYAGA</i> <i>TA'SIRI</i>	131
A.Sh.Rajabov, S.B.Hasanov <i>SOMONIYLAR DAVLATINING TASHKIL TOPISHI VA IJTIMOIIY-</i> <i>SIYOSIY HAYOTI</i>	136
A.Sh.Rajabov, A.F.Ibroximov <i>O'RTA OSIYO XALQLARI TURK XOQONLIGI DAVRIDA</i>	145
A.N.Ziyaev, Raxmatova Ra'noxon <i>ZAMONAVIY TA'LIM SAMARADORLIGI VA INTERFAOL TA'LIM</i> <i>QOIDALARI.</i>	151
Алиева Махлиё Гафур кизи <i>“ЗАЩИТА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ”</i>	154
Suvonqulova Muborak Bahodir qizi <i>QADIMGI XORAZM DAVLATI</i>	162
Dildora Uroкова <i>NAVIGATING NEW HORIZONS: CHINA AND RUSSIA'S EVOLVING</i> <i>TRADE PARTNERSHIP</i>	166
Tojiboyeva Aziza <i>EXPLORING DERIVATIVES IN THE UZBEK STOCK MARKET:</i> <i>FUTURES, OPTIONS, AND BEYOND</i>	177

Umarov Sardorbek Akmalovich <i>HIMMATNING KAMOLI FUTUVVAT (ALISHER NAVOIYNING "SAB'AI SAYYOR" DOSTONIDAGI "MEHR VA SUHAYL" HIKOYATI MISOLIDA)</i>	184
Хушвақтова Ноди́ра Акрамовна Ғуломов Бунёд Олмасович <i>НОМУСГА ТЕГИШ ЖИНОЯТЛАРИНИ ТЕРГОВ ҚИЛИШДА ЮЗЛАШТИРИШ ТЕРГОВ ҲАРАКАТИНИ ЎТКАЗИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ</i>	189
Bolibekov Alisher Abdusalomovich <i>OYBEKNING "NAVOIY" ROMANIDA HIKMATLI SO'ZLARINING BERILISHI</i>	194
Орингалиева Нуржайна Оразгалиевна <i>ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ЧЕЛОВЕКА В ТВОРЧЕСТВЕ ЗУЛЬФИИ</i>	199
Feruz Turakulova Aminovna, Muborak Chorshanbiyeva, Xurshidaxon Jo'rayeva <i>FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONANING ROLI</i>	203
Алиева Махлиё Гафур кизи <i>ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ГРАЖДАНСКО- ПРАВОВЫХ СДЕЛОК В СЕТИ ИНТЕРНЕТ</i>	205
Nizomova Malohat Ilhom qizi <i>TARAQQIYOT DAVOMIDAGI O'SISHLAR VA O'ZGARISHLAR. O'ZBEKISTONNING YANGI TARAQQIYOT DAVRI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI</i>	213
Raxmonqulova Feruza Akmal qizi <i>ALEKSANDR FAYNBERG HAYOTI, IJODINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI</i>	215
Umirzakova Barno Akram qizi <i>NAVOIYNING "TOMADUR" G'AZALI TADBILI</i>	219
Abdurahmonova Durdona <i>BIZ BILGAN SHOIR</i>	222
Xudoyberdiyev Alisher Ismoil o'g'li, Mirzayev Farrux Abdufataxovich <i>PSIXOLOGIYA SOHASIDA ILMIY TEKSHIRISHNI OLIB BORISH O'ZIGA XOSLIGI</i>	226
Axundjanova Ziyoda Xadjimuratovna, Tulyaganova Kamola Shakirovna <i>TERI TANOSIL KASALLIKLARI: SO'ZAK KASALLIGINING KECHISHI</i>	230

Xalilova Xurshida, Habibullayeva Mavluda Sirojiddin qizi <i>STEAM TEHNALOGIYASINI O'QITISHNING AFZALLIKLARI</i>	233
Д.Б. Асранкулова, Х.Б. Саттаралиева <i>ЗАВИСИМОСТЬ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЛЕПТИНА ОТ СТЕПЕНИ И ТИПА ОЖИРЕНИЯ У ПАЦИЕНТОК С СИНДРОМОМ ПОЛИКИСТОЗНЫХ ЯИЧНИКОВ</i>	237
Шариповой Гульсимай Парахатовна <i>ФОТОЖУРНАЛИСТИКА В СОВРЕМЕННЫХ МЕДИА</i>	239
О.Т. Muhiddinova, К.Х. Voxidov <i>C++ DASTURLASH TILIDA STREOMETRIK MASALALAR YECHISH HAMDA ULARNING AMALIYOTGA TATBIQI</i>	242
Abdurahmonova Durdona <i>OSHIQ BO'LIBSAN, BO'LMAG'IL G'OFIL</i>	250
Shalola Jalilova Ma'ruf qizi <i>O'ZBEKISTON XALQ AMALIY SAN'ATINI O'RGANISHNING AHAMIYATI</i>	253
Atadjanova Shaxnoza Qosimboyevna <i>XALQ OG'IZAKI IJODI VOSITASIDA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI</i>	258
Mirkomilov Doniyorjon Maxamatibragimovich Qobulov Abdujalil Zoxidxuja ugli <i>HELPFUL TIPS FOR STUDENTS GETTING INTO MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY</i>	263
Inoyatova Z.H, Zoirova G.R, Ernazarova G.M <i>FEATURES OF ORGANIZING A GROUP OF STUDENTS IN PRIMARY CLASSES</i>	266
Koryogdiyev Jurabek Bobir O'g'li <i>MAQSUD SHAIKHZODA CAPTAIN GASTELLO</i>	272
Gulzira Obloqulova Jasur qizi <i>ALEKSANDER FEINBERG</i>	275
Axmedov Sanjar Bektemirovich Safaraliyev Abbasxon Asqarali o'g'li <i>JALOLIDDIN MANGUBERDINING HARBIY MAHORATI VA UNING YOSH AVLODNI TARBIYALASHDAGI O'RNI</i>	277
Inoyatov Jahongir G'ofirjonovich Safaraliyev Abbasxon Asqarali o'g'li <i>AMIR TEMUR JANG SAN'ATIDA PSIXOLOGIK TA'SIR ETISH USULLARINING TUTGAN O'RNI</i>	285

Axmedov Sanjar Bektemirovich Safaraliyev Abbosxon Asqarali o'g'li <i>O'ZBEKISTONLIK JANGCHILARNING FASHIZM USTIDAN G'ALABAGA QO'SHGAN HISSASI</i>	289
Muxammadiyev Raxmon Rashidovich Safaraliyev Abbosxon Asqarali o'g'li <i>TURONNING BUYUK SARKARDASI AMIR TEMUR VA TO'XTAMISHXON O'RTASIDAGI JANGDA HARBIY SAN'ATNING RIVOJLANISHI</i>	295
Otegenova Manzura, Yuldasheva Etibor <i>THE USE OF IDIOMS IN THE WORK "WHO WILL CRY WHEN YOU DIE" BY ROBIN SHARMA</i>	305
Salohiddinova G'azalxon Bekmirzayevna <i>BOLALARNI ERKIN VA MUSTAQIL QILIB TARBIYALASHDA MARIYA MONTESSORI PEDAGOGIKASIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI</i>	308
Muqimov Azizbek Ibroximjon o'g'li <i>FARG'ONA BOTIQLIGIDA PALEOGEN DAVRI YOTQIZIQLARI BILAN BOG'LIQ BO'LGAN NEFT-GAZ KONLARI</i>	314
Komiljonov Elyorbek Musojon o'g'li <i>SUG'URTA ISHIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISHNING XORIJ TAJRIBASI</i>	318
Абдувалиев Мунарбек Насиридинович <i>СВЯЗЬ МЕЖДУ ТЕХНОЛОГИЯМИ И ЛЮДЬМИ</i>	321
Raxmonqulova Feruza Akmal qizi <i>METHODS USED IN SPEECH DEVELOPMENT OF ENGLISH LANGUAGE LEARNERS</i>	324
Safarov Muslimbek Ahmadovich <i>"OPEN BANKING" MAXSUS PLATFORMADAN FOYDALANISH</i>	330
D.P.Khodiyeva, D.Sh.Abdurashidova <i>TEACHING ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS TO MODELING AND CONSTRUCTION WORK</i>	333
Tojimatov Isroiljon Nurmamatovich, A.Nabiyev <i>KUCHAYTIRISH USULLARI VA FILTERLASH HISOBIDAN KUCHAYTIRISH</i>	337
Mirboboyev Muhammadjon Vohidjon o'g'li <i>KORXONALARDA MAHSULOT SIFAT KO'RSATKICHLARINI OSHIRISH</i>	341
Nurmatova Mehribonu Eldorovna <i>ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN AGRICULTURE</i>	345

Xoldorova Gulbahor Mixliboyevna, Saparova Gulhayo Keldiyor qizi <i>JIZZAX VILOYATI AGROIQLIMIY RESURSLARINING XO'JALIKDAGI AHAMIYATI</i>	350
Kurbanov Alisher Azamatovich <i>ISLOMIY IJARA TASHKIL QILISHNING QOIDALARI</i>	357
Ruziev Furqat <i>PROFILING AS A MODERN LAW ENFORCEMENT TECHNOLOGY TO FIGHT TERRORISM</i>	361
Abdullayeva Robiyaxon, Muhammadjonova Dilyora <i>TASAVVUF BOSQICHLARI: SHARIAT, TARIQAT, MA'RIFAT, HAQIQAT</i>	366
Rashidova Shohsanam, Aliyeva Gulsanam <i>G'AFUR G'ULOM SHE'RIYATI TAHLILI</i>	368
Ibodova Shaxnoza Namozovna <i>O'TKIR YURAK-TOMIR YETISHMOVCHILIGI REANIMATSIYA VA INTENSIV TERAPIYASI</i>	371
Teshayev Ma'ruf Mardikulovich, Majidova Gulnoza Isomiddinovna <i>OKEAN SUVINING XUSUSIYATLARI. OKEAN BOYLIKLARI VA ULARDAN FOYDALANISH VA ULARNI MUHOFAZA QILISH</i>	375
Murodova Shahzoda Dilshod qizi <i>"ALPOMISH" DOSTONIDA HOMIY OBRAZLAR</i>	380
Mamatoyibov Khurshidbek <i>ANALYZING THE ROLE OF SOCIAL MEDIA IN ENGLISH LANGUAGE EVOLUTION</i>	385
Rahmatulloyev Diyorbek <i>THE RISE OF ONLINE ENGLISH LEARNING PLATFORMS: TRENDS AND EFFECTIVENESS</i>	390
Nazarova Dilnora <i>EFFECTIVE METHODS FOR TEACHING ENGLISH AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE</i>	394
Ташпулатов сын Умиджона Зафара <i>ОПТИМИЗАЦИЯ АНЕСТЕЗИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА ПРИ РЕЦИДИВИРУЮЩИХ ВЕНТРАЛЬНЫХ ГРЫЖАХ У БОЛЬНЫХ ОЖИРЕНИЕМ</i>	398
Ташпулатов сын Умиджона Зафара <i>АНАЛИЗ ГЕМОДИНАМИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ В ПЕРИОПЕРАЦИОННОМ ПЕРИОДЕ У БОЛЬНЫХ С ПАТОЛОГИЕЙ ЩИТОВИДНОЙ ЖЕЛЕЗЫ (ДИФFUЗНО-НЕТОКСИЧЕСКИЙ ЗОБ)</i>	401
Azimova Marjona Salim qizi, Yulchiyeva Sabrina	404

<i>THE CREATION AND MEANING OF HUMOUR IN POLITICAL DISCOURSE</i>	
Teshayev Ma'ruf Mardikulovich, Umarov Shokirjon Sheraliyevich <i>GEOGRAFIYANI O'QITISHDA MATEMATIK SAVODXONLIK</i>	407
Алиқилов Миржалол Хамидович <i>КРОВОТЕЧЕНИЯХ</i>	411
Алиқилов Миржалол Хамидович <i>ЛЕЧЕБНО-ДИАГНОСТИЧЕСКАЯ ТАКТИКА ПРИ СИНДРОМЕ ИНТРААБДОМИНАЛЬНОЙ ГИПЕРТЕНЗИИ</i>	414
Jabbar Xojanov, Aldanazarova Gulmira <i>EXPLORING THE CRAFT OF DRAMATISTS: INSIGHTS INTO THEIR CREATIVE PROCESS</i>	417
Karimova O'g'iloy Murot qizi, Kaldibekova Anorgul Sotbarovna <i>BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA TANQIDIY TAFAKKURNI PROVOKATSION PEDAGOGIKANING METODLARI ORQALI RIVOJLANTIRISH</i>	420
Talabboyeva Mohinabonu <i>KATTAQO'RG'ON SUVOMBORI.</i>	425
Sitora Juraboeva Axroro qizi <i>OROL MUAMMOSI: EKOLOGIK FALOKAT VA UNING OQIBATLARI</i>	427